Міністерство освіти і науки України

ПРОГРАМА

Українська мова

для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

10-11 класи

РІВЕНЬ СТАНДАРТУ

2017

Пояснювальна записка

Українська мова як державотворчий чинник, засіб збереження культурного надбання українського народу, формування громадянина України й особистості учня є найважливішимшкільним предметом.

Програма відображає засадничі ідеї Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392), Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462), а також концепції «Нова українська школа».

У контексті ключових підходів сучасної освіти (компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний) шкільний предмет «Українська мова» є засобом розвитку й соціалізації учнів, становлення їх як особистостей і громадян своєї країни. Здобуті у процесі навчання української мови знання, набуті вміння й навички мають бути опорою, яка дасть учням змогу реалізувати себе в житті, стати носіями культури свого народу, ініціаторами відновлення й збереження найкращих культурних традицій свого народу.

Сучасне навчання є компетентнісним, а отже орієнтованим не на засвоєння визначеного обсягу знань, а передусім на пізнання життєвих реалій, у яких ці знання мають значення.

Предметна **мета** – формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості.

Відповідно до напряму профільного навчання (рівень стандарту) визначено такі завдання вивчення української мови в 10-11 класах:

- формування ціннісного ставлення до української мови як державної мови України;
- формування предметної і ключових компетентностей;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, системи загальнолюдських, національних, особистісних ціннісних орієнтирів;
- навчання засобами мови пізнавати світ, облаштовувати гармонійне співіснування в ньому, зберігати й передавати культурні набутки, виражати емоції й почуття, розв’язувати життєві проблеми;
- формування мовленнєвої культури, раціональної мовленнєвої поведінки;
- розвиток логічногоі критичного мислення, творчої уяви;
- формування мовного смаку, мовного чуття і мовної стійкості, сприяння усвідомленню краси й естетики української мови.

У структурі програми виділено такі складники: пояснювальна записка й основна частина (власне програма).

Основну частину програми структуровано у вигляді таблиці, яка охоплює такі елементи: 1) очікувані результати навчальної діяльності; 2) орієнтовний розподіл годин на вивчення окремих тем розділів; 3) зміст навчального матеріалу мовної та мовленнєвої змістових ліній; 4) соціокультурна змістова й наскрізні лінії.

Очікувані результати навчальної діяльності учнів виражають **знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, емоційний та поведінковий компонентиключових** і предметної компетентностей, що мають бути сформовані у процесі навчання.

Поданий у програмі розподіл годин є орієнтовним. Згідно з принципом академічної свободи вчитель може на власний розсуд змінювати його з метою педагогічної доцільності.

Змістові лінії визначають суть процесу навчання української мови:

мовленнєва змістова лінія орієнтує роботу вчителя на всебічний розвиток учнів, формування їх як компетентних мовців, передбачає системну цілеспрямовану роботу на кожному уроці над збагаченням активного словника, засвоєнням мовленнєвих жанрів, формуванням навичок ефективної комунікації, набуттям досвіду розв'язання життєвих проблем засобами мови;

мовна змістова лінія визначає перелік важливих для засвоєння питань теорії мови, що є базовими для формування навичок нормативного мовлення, мовленнєвої культури;

необхідність *діяльнісної змістової лінії* зумовлена метапредметним характером предметних знань і необхідністю занурення учнів як суб'єктів навчально-виховного процесу в усі види діяльності, під час яких вони набувають суб'єктного досвіду, опановують різні стратегії мовленнєвої діяльності;

соціокультурна змістова лінія покликана забезпечувати системність патріотичного, морального, естетичного виховання учнів, реалізовувати завдання соціалізації шкільної молоді, бути орієнтиром у спрямуванні навчання на оволодіння всіма ключовими компетентностями.

У *мовленнєвій лінії*подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, бо комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). Системнийпідхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 5-9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено накожному уроці. Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми і види роботи, але водночаспрагнутипротягом року рівною мірою приділяти увагу розвиткові всіх видів мовленнєвої діяльності.Оновлення змістового наповнення мовленнєвої лінії спричинене прагненням реального, а не декларативного оновлення процесу мовної освіти й вивищення її ролі у процесі становлення особистості учнів й сприяння соціалізації їх.

Оскільки в 9-му класі учні завершили вивчення всіх розділів української мови, зміст *мовної лінії*в 10-му й 11-му класах має узагальнювальний характер, тому навчальний матеріал згруповано за нормами сучасної української літературної мови, оволодіння якими важливе для кожної освіченої людини. Під час вивчення мовних тем учитель має акцентувати не на розпізнаванні, класифікуванні мовних явищ, не на мовних розборах, а на правилах використання мовних одиниць усіх рівнів в усному мовленні й на письмі, зокрема приділяти увагу труднощам слововжитку, складним випадкам правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо.

Соціокультурний компонент програми також визначає вектор формування загальної культури учнів через ознайомлення їх із культурною спадщиною свого народу й світу, виховання патріотизму й моральності. Реалізації цих завдань сприятиме текстоцентричний підхід до навчання мови, що передбачає добір і системну роботу на кожному уроці з текстами різних типів, стилів і жанрів мовлення.

Текст настільки універсальний засіб, що може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації багатьох методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці. Текст на уроці потрібно використовувати з метою читання, створення його інтонаційної карти, переказування, проведення словникової роботи; визначення й осмислення теми, головної думки; з'ясування ознак і композиційних елементів тексту; визначення стильових рис, мети висловлення; співвіднесення мовних засобів із задумом, типом, жанром і стилем мовлення; визначення та обґрунтування типу мовлення; організації групового чи індивідуального лінгвістичного

дослідження; організації самостійної роботи; визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів; виявлення й маркування певного мовного явища;
узагальнення певного мовного матеріалу (групування, класифікація, структурування й систематизування); формулювання тези, гіпотези, добір аргументів; проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичнимиподіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами і багато ін.; пояснення написання й вимови; організації супутнього повторення; привернення уваги до тропів задля формування відчуття естетичної насолоди; редагування; добору слів і виразів, що сприяють налагодженню психологічного комфорту, унеможливлюють конфлікт;видозміни(розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту); виявлення проблеми;
виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки); осмислення поведінкових зразків героїв тексту й зіставлення їх з поведінковими нормами нашого суспільства; прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника; виявлення прийомів гармонійного спілкування; висловлення власного ставлення до змісту тексту; добору коментарів; «переведення» з одного стилю в інший; переведення в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо); створення власного висловлення тощо.

Наскрізналінія**«Екологічна безпека і сталий розвиток»**спрямовує діяльність учителя й учнів на формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, усвідомлення сталого розвитку, готовності брати участь у розв'язанні питань довкілля і розвитку суспільства; конкретизує роботу зі збереження й захистунавколишнього середовища.

Наскрізналінія**«Громадянська відповідальність»**сприяє формуванню соціальної й громадянської компетентностей,розкриває суть поняття«відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Наскрізналінія**«Здоров'я і безпека»**активно долучається до формування безпечного для життя й діяльності середовища, орієнтуючи на розвиток учняяк духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінногогромадянина, що дотримується здорового способу життя.

Метою наскрізної лінії **«Підприємливість і фінансова грамотність»** є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат; стимулювання у них лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх шкільних предметів, є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Важливе місце у програмі відведено вивченню основ риторики, адже риторика – це не лише теорія і практика досконалого мовлення, переконливого, гарного, доцільного, ефективного тощо, це насамперед учення про мовленнєве виховання особистості.

Потреба вивчення основ риторики зумовлена її суспільними функціями: *вихованнярит*ора як гідного громадянина, компетентного у публічному мовленні; *визначення* норм і правил публічної аргументації, що забезпечують продуктивне обговорення важливих для суспільства проблем; *організація* базових мовленнєвих суспільних відносин;визначення критеріїв оцінювання публічної діяльності, на основі яких добирають осіб, здатних обіймати відповідальні посади.

Знання елементів практичної риторики дасть змогу забезпечити формування в учнів таких життєво важливих умінь і навичок:

- орієнтуватися у ситуаціях спілкування;
- будувати діалог залежно від цілей спілкування й соціального контексту;
- надавати висловленню сенсу і змісту засобами лексики, фразеології й граматики;
- ініціювати, підтримувати, розвивати й завершувати спілкування;
- налагоджувати гармонійні стосунки з людьми;
- бути переконливим у своїх висловленнях, бажаним співрозмовником, привабливим і впливовим оратором.

Отже, вивчення риторики сприятиме також зростанню загального показника культури в країні.

Компетентнісний підхід в освіті спрямовує навчально-виховний процес на формування ключових і предметної компетентностей. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає такий перелік *ключових компетентностей*: уміння вчитися протягом життя, спілкування рідною/державною й іноземними мовами, математична, компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-комунікаційна, соціальна і громадянська, здоров'язбережувальна, загальнокультурна, підприємницька, а також як предметну називає комунікативну.

Ключові (загальноосвітні) **компетентності** – здатності, яких набуває кожен учень як суб'єкт навчально-виховного процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації.

Перелік і зміст ключових компетентностей:

1. Спілкування державною мовою – готовність (здатність) учнів засобами української мови успішно взаємодіяти у процесі розв'язання типових для віку життєвих проблем; сформоване ціннісне ставлення до мови свого народу, наявність досвіду послуговування державною мовою.

2. Спілкування іноземними мовами – готовність (здатність) реалізовувати різноманітні комунікативні наміри у широкому діапазоні особистісних, соціальних і культурних контекстів.

3. Математична грамотність– спроможність особистості застосовувати математичні вміння в реальному житті, працювати з числовою інформацією.

4. Компетентності у природничих науках і технологіях – здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб, застосовувати ІКТ у навчанні й повсякденному житті, знаходити, опрацьовувати і систематизовувати інформацію); здатність бути відкритими до інновацій, реалізувати себе в мінливому технологічному, життєвому, навчальному й трудовому середовищі.

5. Інформаційно-комунікаційна компетентність – здатність (готовність) розуміти навколишнє інформаційне середовище, самостійно шукати, добирати й критично аналізувати необхідну інформацію, трансформувати, зберігати та транслювати її й діяти відповідно до своїх цілей і прийнятої в суспільстві комунікаційної етики.

6. Уміння вчитися протягом життя – здатність і внутрішня потреба самостійно здобувати знання і формувати вміння відповідно до поставлених цілей з метою самовдосконалення й самореалізації.

7. Соціальна і громадянська компетентності – усвідомлення громадянської повинності й відповідальності, здатність до реалізації громадянських прав і обов'язків.

8. Підприємницька компетентність – це інтегрована якість особистості, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, спроможності планувати, самоорганізовуватися й організовувати підприємницьку діяльність, утілювати ідеї у сферу економічного життя, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення, брати на себе відповідальність, формувати моделі поведінки, необхідні для успішного розв'язання нагальних виробничих проблем.

9. Загальнокультурна – здатність учня усвідомлено сприймати надбання культури як цінність, аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати традиційні для культури українського народу методи самовиховання.

10. Екологічна грамотність і здорове життя – здатність розумно й раціонально користуватися природними ресурсами, усвідомлене ставлення до ролі довкілля для життя й здоровя людини; готовність виявляти активну життєву позицію в питаннях захисту довкілля, дотримуватися здорового способу життя й пропагувати його.

Добір навчального змісту здійснено з урахуванням таких дидактичних і методичних принципів:

1) соціальної доцільності (засвоєний навчальний матеріал і сформовані на його основі вміння й навички зумовлені системою соціальних цінностей і очікувань);

2) взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку (наявність у змісті елементів, що забезпечують гармонійну реалізацію загальноосвітніх і предметних завдань);

3) демократизації й гуманізації (забезпечення суб'єкт-суб'єктних стосунків між учителем і учнями);

4) детермінації (налагодження зв'язків предмета з попереднім досвідом учнів, прогнозування майбутніх успіхів);

5) єдності теорії й практики (засвоєний навчальний матеріал, сформовані вміння й навички мають прикладний характер, можливість застосування не лише у сфері навчальної діяльності, а й професійній та особистісній).

Однією з особливостей процесу навчання української мови учнів 10-11 класів є водночас зосередження уваги на виявленні інтересів і здібностей старшокласників, що можуть бути визначальними у виборі професії; розвиткові оргдіяльнісних умінь, формуванні здатності працювати в колективі й індивідуально; формуванні вмінь приймати рішення і бути відповідальним за нього; розвиткові вмінь ставити цілі й системно працювати над реалізацією їх; формуванні внутрішнього потреби самонавчання і самовдосконалення.

Авторський колектив із розроблення програми:

1. *Голуб Н.Б.*, завідувач відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова).

2. *Котусенко О.Ю.*, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України

3. *Горошкіна О.М.,* професор кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук;

4. *Новосьолова В.І.,* старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук;

5. *Романенко Ю.О.,*доцент кафедри методики викладання української мови та літератури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, редактор часопису «Дивослово», кандидат педагогічних наук.

6. *Кондесюк Т.В.,*учитель української мови та літератури Білоцерківської гімназії № 2 Білоцерківської міської ради Київської області;

7. *Король О.М.,*учитель української мови і літератури середньої загальноосвітньої школи № 132 м. Києва;

8. *Тарасенко О.О.,* учитель української мови та літератури гімназії №117 ім. Лесі Українки м. Києва;

9. *Сергєєва Н.В.,* учитель української мови та літератури, директор Ліцею політики, економіки, права та іноземних мов м. Києва;

10. *Ткачова Г.В.,*учитель української мови і літератури спеціалізованої школи № 15 м. Києва.

10-й клас

(70 год., 2 год. на тиждень)

Очікувані результати 1	К-сть годин 2	Зміст навчального матеріалу	
		Мовна змістова лінія 3	**Мовленнєва змістова лінія 4**
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «лексикографія», «словник», «довідник», «довідкова література»; *називає* основні типи словників; *усвідомлює* важливість умінь систематизувати, зіставляти, аналізувати, узагальнювати й використовувати інформацію, яка міститься в лексикографічних джерелах, довідниках, ресурсах мережі Інтернет. **<u>Діяльнісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *володіє* ефективними прийомами пошуку необхідної інформації в різних лексикографічних джерелах, *зіставляє* й *аналізує* її; *користується* у разі потреби, лексикологічними джерелами, *виділяє необхідну інформацію* з лексичних словників різного типу (тлумачного, словника синонімів, антонімів, іншомовних слів, фразеологічного та ін.) і довідників, у тому числі мультимедійних; *висловлює припущення* про достовірність наявної інформації; *виявляє* недостовірність одержуваної інформації, прогалини в інформації й заповнює їх; *використовує* знайдену	**3 год.**	**Вступ** Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова література (у числі на електронних носіях). Інформативна й нормативна функції їх. Основні типи словників. Довідкові медіаресурси.	*Види роботи (рекомендовані):* *складання й редагування* словникових статей; *здійснення* лексикографічного пошуку; *тлумачення значення* слова різними способами; *укладання словників-мінімумів* «Складні випадки наголошування», «Незнайомі слова», тематичних словників-мінімумів тощо; *обговорення* теми *«Словники в нашому житті»*; *диспут* на тему: *«Не бійтесь заглядати у словник: Це пишний яр, а не сумне провалля…» (М. Рильський).*

інформацію для пояснень як докази й факти в різних навчальних і практичних ситуаціях, ситуаціях моделювання й проектування. **<u>Ціннісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *демонструє* любов і повагу до рідного слова, гордість за багатство і красу української мови; *висловлює* своє ставлення до знайденої інформації; *усвідомлює важливість* потреби пошуку додаткової інформації для розв'язання навчальних завдань і самостійної пізнавальної діяльності; *зберігає* необхідні лексикографічні видання, цінну інформацію на персональному комп'ютері, у домашній бібліотеці. **<u>Емоційний компонент</u>** *Учень/учениця:* *виражає* засобами мовиадекватні почуття і враження від результатів роботи. **<u>Поведінковий компонент</u>** *Учень/учениця:* *відповідально ставиться* до кожного вжитого слова; *демонструє інтерес* до нових слів й *активність* у збагаченні власного словникового запасу.			

Соціокультурна змістова лінія

Виражальні можливості української мови. Українська мова й відображена в ній національна культура.

Як відновити джерела формування високої мовної культури. Словники – музеї слів (С. Пушик). Вишукана мова – моя мрія. Краса довкілля в слові. Естетична функція слова. Мій активний словниковий запас.

Українська мова – стратегічний ресурс України. Магія українського слова.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Стан мовленнєвого середовища – основа життєздатності етносу.

2. Громадянська відповідальність.

Відповідальне ставлення до кожного вжитого слова.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Прагнення захистити довкілля від згубного впливу соціуму. Чисте подвір'я – чиста планета.

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Піклування про власний розвиток. Активна участь у житті суспільства.

1	2	3	4
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «лексична норма», «лексичне значення слів», «лексична сполучуваність слів», «слово і контекст», «лексична помилка»; *розуміє* суть понять «порушення лексичної норми», «фразеологізми», «стилістичне забарвлення фразеологізмів»; *пояснює* загальні принципи класифікації словникового складу української мови; *пояснює* найпоширеніші випадки порушення лексичної норми; *визначає* роль і стилістичні можливості вивчених лексичних одиниць, *комунікативнодоцільновикористовує* їх у власному мовленні; *визначає* роль і доречність використання фразеологічних засобів мови, стилістичну функцію їх; *розуміє* відмінності між лексичними, фразеологічними синонімами; *доречновикористовує* їх у тексті; *усвідомлює* відмінність між фразеологічними синонімами й антонімами; *використовує* лексичну синонімію як засіб виправлення невиправданих повторів, як засіб зв'язку речень у тексті; правильно й доречно *використовує* фразеологізми відповідно до стилістичного забарвлення їх. **<u>Діяльнісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність*	**1 год** **10 год.**	**Поняття норми в сучасній українській літературній мові** Нормативне й ненормативне мовлення. Типи норм. **Лексична норма** Лексична помилка. Лексичне значення слова. Слово і контекст; залежність значень слова від контексту. Слововживання: вибір слова, лексична сполучуваність. Слова власне українські й запозичені. Виправдані й небажані запозичення. Лексичні й фразеологічні синоніми, антоніми.Синонімічне багатство української мови. Пароніми. Запобігання помилок у вживанні паронімів. Найпоширеніші випадки порушення лексичної норми. Кальки з інших мов, недоречне вживання українських слів у невластивому їм значенні.	*Види роботи (рекомендовані):* *укладання* словника рідко вживаних слів; *укладання* тематичного словника українських фразеологізмів; *укладання* словника фразеологізмів у творах українських письменників; *укладання* словника небажаних запозичень «Свої не гірші заморян»; *складання* плану роботи на тиждень; *складання* плану дозвілля на канікули; *виступ* під час дискусії «*Які слова руйнують наше життя?»; «Інтернет зближує чи накопичує самотність?»*; *написання* есе *«Прекрасна мить життя», «Чарівність і могутність слова»;* *редагування* текстів; *написання* відгуку про сайт відомої людини; *складання* тексту рекомендаційного характеру *«Як уникати помилок у мовленні»;* *написання* повідомлення на тему *«Лексичну норму відображають і утверджують насамперед словники»*; *добір і складання* лінгвістичних мініатюр про правильність мовлення; *переказування*

(мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *організовує* й *планує* навчальне співробітництво з учителем та однокласниками; *працює* в групі й *набуваєдосвіду* такої роботи; *дотримується* лексичної норми в усних і писемних висловленнях; *уживає* слова відповідно до їхніх лексичних значень, *правильно використовує* у мовленні багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, слова в переносному значенні з урахуванням стилю мовлення; *додержується* лексичної сполучуваності слів; *виявляє й усуває* порушення лексичних норм, норм слововживання; *оцінює* власне й чуже мовлення з погляду точного, доречного й виразного слововживання; *висловлює* критичне ставлення стосовновживання українських слів у невластивому їм значенні, невмотивованого використання запозичень; *аналізує* різні ситуації мовлення, виділяє учасників спілкування, визначає їхні наміри; *практично засвоює* морально-етичні й психологічні принципи спілкування і співпраці; *висловлює* міркування й пропозиції щодо гармонізації спілкування. **<u>Ціннісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *виявляє* в текстах та обґрунтовує особистісні й загальнолюдські цінності; *висловлює* власне розуміння цінностей. *демонструє* повагу до себе й		Основні групи фразеологізмів, багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів. Уживання слів у фразеологізмах відповідно до їхнього стилістичного забарвлення. Утвердження лексичної норми в словниках української мови (повторення й узагальнення).	художнього тексту; *складання* плану проведення зимових канікул; *складання* паспорта слова; *підготовка проектів* «Музей одного слова» (систематизація інформації про певне слово з різних лексикографічних джерел), *«Фразеологічне багатство творів Мирослава Дочинця»; «Синоніми у творах Михайла Стельмаха»;* *переказування* текстів різних стилів *із творчим завданням*; *дискусія* на тему: *«Чи потрібні мові запозичення?»;* *виступ* під час дискусії «*Грубість – духовна слабкість чи демонстрування сили?»;* *написання* есе *«З чого зіткане щастя?»;* *збагачення* тексту синонімами; *складання* тексту рекомендаційного характеру *«Як уникати конфліктів з друзями»;* *написання* повідомлення на тему *«Жорстокі слова»*; *переказування* публіцистичного тексту.

інших, добираючи і вживаючи потрібні слова. **<u>Емоційний компонент</u>** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття і враження від почутого й прочитаного; *уміє керувати* почуттями відповідно до обставин. **<u>Поведінковий компонент</u>** *Учень/учениця:* *демонструє* на уроках активність, ініціативність, відповідальність, комунікабельність, уміння налагоджувати стосунки під час групової діяльності.			
Соціокультурна змістова лінія *Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена (Вольтер). Моє слово − моя відповідальність.Слово – носій добра, істини й краси. Повноцінне функціювання мови – запорука розквіту держави. Мова злагоди й гармонії. Мій лексичний арсенал. Відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної гідності. Повага до національно-культурних цінностей інших народів.* **Наскрізні лінії** **1. Здоров'я і безпека.** *Взаємозв'язок сприятливого стану мовленнєвого середовища і здоров'я людини. Мова творить і мова руйнує. Лікувальні властивості слова. Цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму.* **2. Громадянська відповідальність.** *Відповідальність за мовні вчинки. Відповідальність за результати спільної роботи. Мовний режим у родині й школі. Мовне обличчя мого міста (села). Мова – важливий чинник самовизначення нації, надійна основа розвитку країни. Вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності. Розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни.* **3. Екологічна безпека і сталий розвиток.** *Життєздатність людини й екологія слова. Мова злагоди й гармонії. Українська мова – живий організм – сад. Стимулювання відповідальності у сфері охорони довкілля. Раціональне використання води й ґрунтів. Піклування про цілісність і недоторканість природного світу навколо нас.* **4. Підприємливість і фінансова грамотність.** *Піклування про саморозвиток як активний внесок у розвиток суспільства. Виховання потреби враховувати інтереси й особливості своїх партнерів.*			
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «риторика», «мовленнєва ситуація», «мовець»,	**9 год.**		**Практична риторика** **Риторика як мистецтво, наука й**

«аудиторія», «текст», «комунікативний намір», «мовленнєвий вчинок»; *усвідомлює* важливість риторики й риторичних умінь; *називає* умови успішного спілкування; риси, притаманні цікавому мовцеві, гарному співрозмовникові; *називає* етапи підготовки виступу; *відрізняє* мовленнєву дію й мовленнєвий вчинок; *виявляє* комунікативні наміри мовця. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *володіє* навичками ознайомлювального й вивчального *читання;* *уміє* моделювати аудиторію; *налагоджує* контакт зі слухачем (слухачами); *визначає* естетичні риси мовлення; *аналізує* чужий і власний текст; *висловлює припущення* щодо ролі риторичних знань у житті людини; *виявляє* причини успішного мовлення; *знаходить і зіставляє* різні тексти публічних виступів; *пропонує* способи вдосконалення риторичних навичок, набуття досвіду виступати публічно; *готує* текст виступу; *виступає* публічно; *порівнює,аналізує, оцінює* мовленнєві вчинки тощо. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* своє ставлення до риторики; *відчуває* відповідальність за мовленнєві вчинки;			**навчальна дисципліна.**Роль риторики в сучасному світі. Мовленнєва ситуація. Елементи мовленнєвої ситуації (мовець (адресат), слухач (аудиторія), предмет мовлення, умови успішного спілкування. Особистість мовця (чарівність, артистизм, упевненість у собі, щирість, обізнаність, об'єктивність, доброзичливість). Риси гарного співрозмовника. Вимоги до мовлення оратора. Комунікативний стан мовця. Аудиторія (слухач, слухачі). Види слухання. Цілі слухання. Моделювання аудиторії. Контакт з аудиторією. Прийоми налагодження контакту. Текст як одиниця спілкування. Етапи підготовки тексту виступу. Види читання і записування тексту виступу. Естетика тексту. Ефективність мовлення. Стратегія і тактика мовленнєвої поведінки. Комунікативний намір. Мовленнєвий вчинок. Мовленнєва подія. *Види роботи (рекомендовані):* *моделювання* аудиторії; *моделювання* ситуації спілкування; *аналіз* змісту висловлень; *переказування* взірцевих текстів промов; *складання* плану

розглядає мову й уміння спілкуватися як цінність; *має в домашній бібліотеці* зразки гарних публічних промов, словники, довідники. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *відчуває* задоволення від добре виголошеної промови; *уболіває* за результати своєї роботи; *захоплюється* гарними промовами відомих ораторів, *прагне наслідувати* їх. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *ініціює* обговорення публічних промов; *висловлює* пропозиції щодо вдосконалення риторичної майстерності; *демонструє* впевненість під час виголошення промови; *бере на себевідповідальність* за свої мовленнєві вчинки; *демонструє небайдужість, активність* у розгляді питань теми.			виступу; *підготовка* композиційних частин виступу (вступу, основної частини і висновків); *підготовка* різних варіантів вступу і висновку до конкретної теми; *написання* тексту публічного виступу; *запам'ятовування* тексту виступу; *тренування* виступу; *добір аргументів* до конкретної тези; *добір фразеологізмів* до теми виступу; *аналіз* власного і чужих виступів; *визначення* комунікативних намірів мовців за текстом промови; *оцінювання* мовленнєвого вчинку; *висловлення* особистого ставлення до почутого.
Соціокультурна змістова лінія *Привабливість і цінність життя. Упорядкування життєвих пріоритетів. Освіта як складник успіху. Приклади цінностей та етичної поведінки. Суспільні статуси людини. Принципи як «центри» людського життя. Культура мовлення пов'язана з культурою мислення. Ознаки толерантної поведінки.* **Наскрізні лінії** **1. Здоров'я і безпека.** *Хороші й погані звички. Звички, що руйнують наше життя. Подолання залежності від згубних звичок.* **2. Громадянська відповідальність.** *Турбота про інших. Приклади відповідального ставлення до життя й навчання. Колективна й особиста відповідальність.* **3. Екологічна безпека і сталий розвиток.** *Екологічні проблеми твого краю. Цікаві й корисні справи. Жити у злагоді з природою й людьми. Екологія мовлення.* **4. Підприємливість і фінансова грамотність.** *Формула успіху людини. Доброчинність як найбільша цінність і шанована риса лідера. Планування фінансового добробуту. Переваги, загрози, недоліки улюбленої справи. Фінансовий контроль. Відповідальність за фінансові проблеми в родині.*			
1	**2**	**3**	**4**
Знаннєвий компонент	**5 год**	**Орфоепічна**	*Види роботи*

Учень/учениця: *розуміє* суть понять «норма», «орфоепія», «орфоепічна помилка», «орфоепічна норма», «милозвучність», «наголос», «логічний наголос»; *усвідомлює* важливість дотримання орфоепічної норми для сучасного компетентного мовця; **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *виявляє й аналізує факти* порушення орфоепічної норми; *працює* з орфоепічним словником і словником наголосів; *співвідносить в уяві* звук і букву; *аналізує* своє й чуже усне мовлення; *добирає* додаткову інформацію з теми; *висловлює припущення* про важливість орфоепічної норми. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* своє ставлення до чужих думок; *відчуває* відповідальність за мовленнєвий вчинок, дотримання орфоепічної норми у власному мовленні. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття і враження від сприйнятого на слух чужого мовлення, читання текстів різних жанрів і стилів. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *ініціює* обговорення складних або суперечливих питань з теми; *висловлює* пропозиції щодо вдосконалення культури мовлення; *демонструє* бажання долати		**норма** Орфоепічна помилка. Орфоепічний словник. Поняття милозвучності. Чергування **у//в, і//й** як засіб милозвучності. Основні правила вимови голосних звуків. Основні правила вимови приголосних звуків. Наголос. Основні правила наголошування слів. Нормативний наголос. Варіантне наголошування слів в українській мові. Словорозрізнювальний наголос. Форморозрізнювальний наголос. Діалектний наголос. Складні випадки наголошування слів.	*(рекомендовані):* *сприймання* на слух чужого мовлення й аналіз його; *виразне читання* текстів різної жанрово-стильової належності; *інформаційний виступ* на тему *«Можливості українського наголосу»;* *діалогування* з учителем, учнями; *написання есе* на тему *«Наголос – душа слова»;* *виразне читання* улюблених поезій напам'ять. *уснепереказування* текстів різних стилів *із творчим завданням*;

труднощі в опануванні теми; *виявляє активність* у розгляді питань теми.			

Соціокультурна змістова лінія

Право кожного бути самим собою. Успіх – це результат безперервної й наполегливої діяльності. Самоосвіта – шлях до успіху. Володіти інформацією – володіти світом.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Мовна гігієна. Гігієна думок. Загартування протягом року. Говорити про себе й інших лише з повагою. Гумор – антибіотик від туги й депресії.

2. Громадянська відповідальність.

Відповідальність за мовлене слово. Кроки до успіху. Успіх приходить до сміливих.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Піклування про цілість і недоторканність природного світу довкола нас – наш обов'язок. Свіже повітря, активний подих – основа здоров'я.

4.Підприємливість і фінансова грамотність.

Як заробляти гроші у шкільному віці. Вчитися розпоряджатися грошима. Боргова пастка.

1	2	3	4
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* *з'ясовує* суть понять «орфографічна норма», «орфограма», «орфографічна помилка», «орфографічний словник»; *усвідомлює* важливість дотримання орфографічної норми для сучасного компетентного мовця; *знає* правила українського правопису. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *виявляє* й пояснює порушення орфографічної норми; *працює* з орфографічним словником; *застосовує* знання на практиці; *аналізує* факти порушення орфографічних норм; *висловлює припущення* про написання того чи того слова;	**20 год**	**Орфографічна норма** Орфограма. Орфографічна помилка. Орфографічний словник. Принципи української орфографії. Ненаголошені **е, и** в корені слова. Апостроф. Позначення м'якості приголосних. Чергування голосних. Чергування приголосних в українській мові. Зміни приголосних при збігові їх у процесі словотворення. Спрощення приголосних. Подвоєння та подовження приголосних. Правопис префіксів. Правопис суфіксів.	*Види роботи (рекомендовані):* *редагування* чужого тексту; *підготовка* конспекту тексту наукового стилю; *добір*слів для словникового диктанту; *моделювання* «Карти пам'яті» складних орфографічних тем; *письмове* докладне переказування текстів різних стилів; *написання есе* на теми:*«Життя в гармонії з природою», «Моє бачення сучасної школи», «Чого варто уникати в спілкуванні», «Ціна недбалості», «Гаджети чи реальне спілкування?»;* *письмове*обґрунтування свого вибору на визначену тему (*«Електронна чи паперова книга?», «Улюблений вид дозвілля», «Мій вибір – здоровий спосіб життя», «Чи може зашкодити*

виявляє аналогії в написанні слів (*гривень – пісень*); *знаходить* і *аналізує* додаткову інформацію з теми. **<u>Ціннісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *висловлює* своє ставлення до написаного (прочитаного) *відчуває* відповідальність за дотримання орфографічних норм. **<u>Емоційний компонент</u>** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття і враження від почутого або прочитаного; *відчуває* задоволення від власних досягнень. **<u>Поведінковий компонент</u>** *Учень/учениця:* *ініціює* обговорення складних або суперечливих питань з теми; *висловлює* пропозиції щодо вдосконалення культури мовлення; *демонструє небайдужість* до труднощів в опануванні теми однокласниками*, активність* у розгляді питань теми; *сприймає* орфографічну грамотність як статусну річ; *демонструє* наміри щодовдосконалення власної орфографічної грамотності.		Уживання великої літери. Правила перенесення слів із рядка в рядок. Написання складних слів разом, окремо, з дефісом. Написання слів іншомовного походження. Правило «дев'ятки». Складні випадки написання прізвищ. Складні випадки написання географічних назв. Розрізнення прислівників і співзвучних сполук (*збоку – з боку, зрештою – з рештою, всередині – в середині* тощо). Правила написання їх. Написання **не, ні** з різними частинами мови Правила графічних скорочень слів.	*неграмотне письмо?», «Чи потрібно вчитися заощаджувати?», «Чи важливо бути пунктуальним», «Ця музика надихає», «Мій вибір – жити й творити в Україні», «Що означає «бути відповідальним»?»*); *письмове* прохання довільного змісту; *написання* ділового листа; *складання* ієрархії життєвих цілей; *обговорення* тексту рекламного характеру; *коментування* висловлень відомих людей про читання; *продукування* і *редагування* текстів; *написання* диктантів; *складання* карти своїх мрій; *обговорення* тексту публіцистичного стилю; *коментування* висловлень відомих людей про ставлення до свого здоров'я.

Соціокультурна змістова лінія

Гуманний світ. Уміння любити й бути щасливим. Життєві цілі. Благодійність як норма життя. Волонтерство в сучасній Україні.

Порозуміння з друзями. Ознаки гармонійних стосунків між дітьми й дорослими. Як відновити довіру. Чи варто довіряти людям. Норми суспільної поведінки.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Позитивні емоції – запорука здоров'я людини. Життя без конфліктів. Безпечне дозвілля.

Екологічна безпека і здоров'я людини. Покращення середовища життя в міській і сільській місцевості.

2. Громадянська відповідальність.

Сила волі. Відповідальність за чистий простір довкола себе. Відповідальність за

кожне написане слово.

Надійність і довіра у стосунках. Обов'язок перед рідними, друзями. Громадянські цінності. Взаємодія громадян заради спільного блага.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Досягнення гармонії з природою. Читання книг як засіб розвитку людини й суспільства. Безпека на воді. Небезпечні розваги молоді.

Міра відповідальності за недбале ставлення до природи. Темп міського життя і втрата соціальних зв'язків між людьми.

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Мої заощадження. Фінансова відповідальність кожного.

Інноваційність і творчість – передумова успіху. Повага до чужої власності.

1	2	3	4
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть поняття «морфологічна норма»; *усвідомлює* зв'язок морфологічної норми з граматичним значенням і граматичними категоріями самостійних і службових частин мови; *розрізняє* морфологічні норми, пов'язані з особливостями класифікування, словозміни, вживання й поєднання різних частин мови в усному мовленні й на письмі; *знає* норми вживання самостійних та службових частин мови в усному та писемному мовленні; *виявляєй аналізує* порушення морфологічних норм; *додержує* правил написання відмінкових закінчень відмінюваних частин мови; *коментує* норми використання самостійних і службових частин мови та узгодження їх, покликаючись на правила та граматичні закономірності слововживання. **<u>Діяльнісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *організовуєвласну діяльність* щодо засвоєння морфологічних норм української мови (*визначає* мету, цілі засвоєння навчального матеріалу, *пов'язує*	**12 год.**	**Морфологічна норма** Морфологічна помилка. Іменник. Рід іменників (складні випадки узгодження роду іменників типу *кір, дріб, біль, нежить, пил, степ, ступінь, путь* та ін. з іншими частинами мови). Паралельні родові форми іменника (*зал – зала, птах – птаха, плацкарт – плацкарта* тощо). Іменники чоловічого та жіночого роду, що означають назви людей за діяльністю (*поет – поетеса, поетка; директор – директорка, робітник – робітниця* та ін.). Іменники спільного і подвійного роду.Визначення роду невідмінюваних іменників та абревіатур, правила вживання їх. Іменники, що мають лише форму однини	*Види роботи (рекомендовані):* *складання діалогів* із використанням іменників на позначення назв осіб за родом діяльності у формі чоловічого та жіночого роду; *складання речень з* іменниками спільного роду (*бідолаха, причепа, базіка, трудяга, ледащо, шульга, староста, ручище, забудько тощо*); *складання розповіді* про подорож Україною або світом із зазначенням назв мешканців відвіданих місць. *написання* пропозиції однокласникові/однокласниці спільно спланувати дозвілля у вихідний день й згоди/відмови у відповідь; *написання* електронного листа; *написання привітання* близькій людині; *написання* застережень молодшим дітям щодо безпечної поведінки на воді й біля водойм; *висловлення* співчуття близькій людині; *написання* звернення до громадян міста (села) щодо чистоти довкілля;

вивчене з теми із практичною діяльністю); *планує і проеціює* застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок у позанавчальних комунікативних ситуаціях; *проводить рефлексію* власної мовленнєвої діяльності з погляду додержання морфологічних норм, за потреби *корегує* її; *користується* словниками, довідковою літературою й електронними ресурсами для перевірки й удосконалення власного рівня засвоєння морфологічної норми; *аналізує* усні й письмові тексти з погляду додержання морфологічних норм. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* критичне ставлення до опрацьованого дидактичного матеріалу. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *відчуває відповідальність* за власний рівень мовленнєвої культури, зокрема за додержання морфологічних норм в усному й писемному мовленні; *ініціює* конкретні заходи, бере участь у моделюванні навчальних ситуацій, спрямованих на поліпшення умов засвоєння морфологічних норм; *висловлює* пропозиції щодо подолання труднощів у засвоєнні проблемних питань з теми; *демонструє* небайдужість у розгляді питань додержання морфологічних норм, помічає і коректно виправляє морфологічні помилки у власних і чужих усних і письмових текстах.		або множини. Складні випадки відмінювання іменників. Закінчення іменників І відміни в орудному відмінку. Закінчення іменників чоловічого роду ІІ відміни в родовому відмінку. Відмінкові закінчення іменників з конкретним та абстрактним значенням (*терміна – терміну, феномена – феномену*).Паралельні закінчення іменників чоловічого роду давального відмінка **(-ові, -еві (-єві) , -у (-ю)**); іменників знахідного відмінка (назв побутових предметів (*узяв олівець – узяв олівця, написав лист – написав листа*); іменників місцевого відмінка однини (*на коні – на коневі, в ліжку – на ліжкові*, *в гаї – в гаю, на торзі – на торгу*); іменників місцевого відмінка множини (*кістьми – костями, крильми – крилами, чобітьми – чоботями* тощо). Закінчення іменників ІІІ відміни в орудному відмінку. Словозміна іменників ІV відміни.	*коментування* висловлень відомих людей щодо збереження природи; *оголошення* приватного змісту; *переказування* тексту наукового чи публіцистичного стилю, що містить незмінювані іменники; *усне переказування* тексту публіцистичного стилю. *написання есе* за змістом висловів народної мудрості; *висловлення прохання* про допомогу; *висловлення подяки* незнайомим людям за допомогу; *написання есе* про явище природи, що викликає найбільше захоплення й здивування; *коментування* новин тижня, висвітлених на місцевому телеканалі; *планування* колективної роботи з розподілом ролей кожного учасника; *усне висловлення* на тему *«Весняне пробудження природи».*

		Особливості кличного відмінка. Творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові.	

Соціокультурна змістова лінія

Соціальний контроль за поведінкою людей. Стимулювання нормативної поведінки. Громадська думка.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Активний і здоровий спосіб життя – запорука довголіття. Уміння насолоджуватися життям щодня і цінувати його. Мандрівки рідним краєм надихають і приносять насолоду й позитивні емоції.

2. Громадянська відповідальність.

Відповідальність за своє здоров'я. Дотримання даного слова. Важливість соціальних контактів.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Бережне ставлення до рослинного світу рідного краю. Споживання природних багатств з урахуванням інтересів нинішнього й прийдешніх поколінь. Право на сприятливе довкілля. Ознаки екологічної кризи в Україні. Забезпечення якості життя в Україні. Ще назва є, а річки вже немає (Л. Костенко).

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Планування власного бюджету. Планування бюджету колективної мандрівки. Петро Яцик – українець, який відмовився бути бідним.

1	2	3	4
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «суперечка», «дискусія», «диспут», «полеміка», «теза», «аргумент», «сильний аргумент», «слабкий аргумент»; *усвідомлює* життєву важливість діалогу ; *знає* різновиди суперечок; *називає* правила ведення суперечки. **<u>Діяльнісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *володіє* полемічними прийомами;	**7год**		**Практична риторика** Суперечка як вид комунікації. Різновиди суперечки. Правила ведення суперечки. Аргументи й докази. Полемічні прийоми. Мистецтво відповідати на запитання. *Види роботи (рекомендовані):* *визначення* теми й мети суперечки; *визначення* предмета суперечки; *формування* позиції, погляду на проблему;

добирає аргументи на підтвердження чи спростування висловленої тези; *аналізує* чужі аргументи; *висловлює припущення* про недостовірність аргументів; *виявляє* сильні й слабкі аргументи; *готується* до суперечки; *ставить* різноманітні запитання. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *готовність* до критичного мислення; *готовність* висловлювати власну думку; *жвавий інтерес* до дискусійних питань; *упевненість*під час захисту своєї позиції, цінностей. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття і враження від результатів роботи. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *демонструє* високу культуру поведінки.			*збирання* матеріалу, аргументів для виступу; *збирання* інформації про учасників суперечки; *аналіз* аргументів суперника; *спростування* позиції суперника; *формулювання* запитань суперникові; *дискусія* на тему*: «Гроші. Навіщо збирати? Де зберігати? На що витрачати? Як заощаджувати?», «Мовна мода – це добре чи погано?».*
Соціокультурна змістова лінія *Як відновити джерела формування високої мовної культури. Мовний простір у моєму місті (селі), моїй родині. Мовний режим у школі. Мова у книзі рекордів України.* **Наскрізні лінії** **1. Здоров'я і безпека.** *Здоров'я як особистісна цінність. Мовний режим у школі й місті (селі).* **2. Громадянська відповідальність.** *Відповідальність за мовні вчинки. Відповідальність за результати спільної роботи. Відповідальність за прийняте рішення.* **3. Екологічна безпека і сталий розвиток.** *Жити в гармонії з суспільством. Відновлювані джерела енергії. Заощадження тепла й енергії. Збереження біологічного різноманіття Землі. Участь кожної людини в розв'язанні екологічних проблем.* **4. Підприємливість і фінансова грамотність.** *Спільна діяльність. Розподіл обов'язків і відповідальності.*			

3 години – резерв, на розсуд учителя.

11 клас
(70 год., 2 год. на тиждень)

Очікувані результати 1	К-сть годин 2	Зміст навчального матеріалу	
		Мовна змістова лінія 3	Мовленнєва змістова лінія 4
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «мовна особистість», «мовна стійкість»; *усвідомлює* важливість поняття «мовна стійкість»; *знає* особливості вияву цієї риси. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); добре *володіє* українською мовою; *непохитно* користується у побуті й навчанні українською мовою; *висловлює* припущення щодо важливості цієї риси мовної особистості; *аналізує* риси, досвід і поведінку мовної особистості. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *готовність і потребу* повсякчас спілкуватися державною мовою; *готовність* висловлювати власну думку; *жвавий інтерес* до дискусійних мовних питань; *упевненість* у своїх переконаннях, цінностях. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:*	**1 год.**	**Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості** Поняття мовної стійкості. Джерела, що живлять мовну стійкість.	*Види роботи (рекомендовані):* *читання* й *аналіз* текстів різних стилів; *визначення* ознак мовної стійкості у мовленні літературних героїв; *підготовка* проекту *«Приклади мовної стійкості у художній літературі й українському кіно»;* *дискусія* на тему*: «Чи потрібно бути мовно стійким?».*

розвиває власні мовні смаки й мовне чуття. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *демонструє* високу культуру поведінки.			
Соціокультурна змістова лінія *Мовна мода і мовний смак. Читацькі смаки. Культурний простір (моєї родини, мого міста, України).Національний дух культурного простору України. Естетичний смак українців у слові, побуті, одязі.* **Наскрізні лінії** **1. Здоров'я і безпека.** *Взаємозв'язок мовної практики і здоров'ялюдини. Мова і безпека країни.* **2. Громадянська відповідальність.** *Відповідальність українців за долю своєї мови.* **3. Екологічна безпека і сталий розвиток.** *Покращення довкілля. Підтримування самобутності культури українського народу. Соціальні й екологічні показники розвитку суспільства.* **4. Підприємливість і фінансова грамотність.** Мовний етикет фахівця.			
1	**2**	**3**	**4**
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «метафора», «метонімія», «антитеза», «градація», «повторення», «риторичне запитання»; *усвідомлює* важливість уміння користуватися засобами мовного вираження. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *уміє користуватися* засобами мовного вираження	**6 год.**		**Практична риторика** Засоби мовного вираження промови. Метафора, метонімія, їхня роль у мовленні. Риторичні фігури (антитеза, градація, повторення, риторичне запитання, звернення, порівняння). *Види роботи (рекомендовані): розпізнавання* тропів і

думки (інформації); *інтонує* текст відповідно до норм і правил; *аналізує* текст; *виявляє* у тексті мовні тропи й риторичні фігури; *збагачує* й *увиразнює* текст тропами й фігурами. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *готовність* до написання оригінальних текстів; *здатність* до публічного виступу; *жвавий інтерес* до мови; *упевненість* у результатах своєї роботи. **Емоційний компонент** *відчуває* естетику мови. **Поведінковий компонент** *демонструє небайдужість, активність* у розгляді питань теми.			риторичних фігур; *збагачення* тексту й речень тропами й фігурами; *написання* висловлень із використанням тропів і фігур; *зміна* висловлення за допомогою тропів; *добір* жанрів і текстів для вживання конкретних мовних засобів; *удосконалення* тексту мовними засобами.

Соціокультурна змістова лінія

Успішні люди України й світу. Секрети успіху. Складники успіху.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Лікарські рослини. Здоровий спосіб життя: мрія чи реальність? Турбота про своє здоров'я. Ландшафтотерапія: черпаймо сили у красі природи.

2. Громадянська відповідальність.

Перші кроки для досягнення мети.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Людина – частинка природної біосфери. Гармонійність взаємовідносин людини й довкілля. Збереження біосфери – необхідна умова виживання людини. Відродження древніх традицій ставлення до природи.

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Історія одного успіху.

1	2	3	4
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* самостійно *формулює визначення* поняття «морфологічна норма»; *пояснює* причини й закономірності вживання певних словоформ; *обґрунтовує* вибір написання слова, покликаючись на засвоєні морфологічні норми; *усвідомлює* зв'язок морфологічної норми з лексичним значенням слова; *пояснює правопис* окремих словоформ, узгодження та вживання їх через лексичне та граматичне значення їх; *обирає* нормативні варіанти вживання слів та *обґрунтовує* зроблений вибір. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує власну діяльність* щодо засвоєння морфологічних норм української мови (*визначає мету* і цілі засвоєння навчального матеріалу, *пов'язує* вивчене з теми із практичною діяльністю, *планує* і *проєціює* застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок у позанавчальних комунікативних ситуаціях, *проводить рефлексію* власної мовленнєвої діяльності з погляду додержання морфологічних норм, за потреби *корегує* її); *користується* словниками, довідковою літературою та електронними ресурсами для перевірки та вдосконалення власного рівня засвоєння морфологічних норм; *аналізує* усні і письмові тексти з погляду додержання морфологічних норм; *користується алгоритмами* розрізнення омонімічних частин мови для нормативного вживання їх в усному і писемному мовленні;	**11 год.**	**Морфологічна норма** Прикметник. Відмінкові закінчення прикметників. Вищий і найвищий ступені порівняння прикметників. Синонімічні способи вираження різного ступеня ознаки, використання прислівників *дуже, вельми, занадто, мало, вкрай, зовсім, особливо, трохи, дещо, злегка* та ін., вживання прикметникових суфіксів і префіксів зі значенням суб'єктивної оцінки (*величезний, манюсінький, тонкуватий, завеликий, старенький, предобрий*). Прислівник. Ступені порівняння. Прикметники, що перейшли в іменники. Числівник. Складні випадки узгодження й відмінювання числівника. Дієслово, дієслівні форми. Складні випадки словозміни дієслів *дати, їсти, відповісти, бути* та ін. Паралельні форми вираження наказового способу дієслів 1 та 2 особи множини (*ходімо – ходім, візьміте – візьміть, визначте – визначіть, підтвердьте – підтвердіть*). Активні й пасивні дієприкметники.	*Види роботи (рекомендовані):* *складання* усної розповіді про родину друга/подруги з використанням присвійних прикметників; *складання діалогів* у розмовному стилі із використанням прикметників, що містять суб'єктивну оцінку обговорюваних об'єктів; *складання опису* зимового лісу з використанням відносних прикметників; *виписування* з речень, тексту прикладів прикметників, що перейшли в іменники; *виписування з* «Книги рекордів України» речень з прикметниками у формі вищого й найвищого ступенів порівняння; *складання розповіді* про враження від цікавої мандрівки (екскурсії); *написання есе* про свою заповітну мрію; *укладання* переліку назв премій, конкурсів, рейтингів з використанням прикметників вищого й найвищого ступенів

правильно *здійснює* синонімічну заміну одних морфологічних варіантів іншими, орієнтуючись на комунікативну доречність вживання обраної словоформи. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* критичне ставлення до опрацьованого дидактичного матеріалу; *відчуває відповідальність* за власний рівень мовленнєвої культури, зокрема за додержання морфологічних норм в усному й писемному мовленні. **Поведінковий компонент** *ініціює* конкретні заходи чи бере участь у моделюванні навчальних ситуацій, які спрямовані на поліпшення умов засвоєння морфологічних норм; *висловлює* пропозиції щодо подолання труднощів у засвоєнні проблемних питань з теми; *демонструє* небайдужість у розгляді питань додержання морфологічних норм, помічає і коректно виправляє морфологічні помилки у власних і чужих усних і письмових текстах.			порівняння; *складання* тексту порівняльної характеристики двох гаджетів, фільмів, комп'ютерних програм тощо із використанням прикметників вищого ступеня порівняння; *читання й переказування* текстів з числівниками; *планування* бюджету туристичної мандрівки класу в Карпати (Холодний Яр, Шевченківськими місцями); *складання й озвучення* графіків чергувань, індивідуальних розкладів додаткових занять тощо із використанням числівників на позначення дат і часу; *записування* прислів'їв і приказок, назв пісень, кінофільмів, художніх творів, що містять числівники; *складання* діалогів, що містять запитання і відповіді з числівниками на позначення дат і часу певних подій; *виразне читання* й *аналіз* художнього тексту з наявними синонімічними формами займенників; *читання й коментування*

			афоризмів, що містять заперечні та неозначені займенники; *складання плану* на літні канікули з використанням дієслів майбутнього часу; *коментування* сталих виразів із дієприкметниками, що перейшли в іменники, складання з ними діалогів. (*Очі завидющі – руки загребущі; Береженого Бог береже; Не вчи ученого їсти хліба печеного* та ін); *написання* есе про реальну чи віртуальну мандрівку до одного з семи чудес України; *складання* розповідіпро процес приготування певної страви, проведення досліду тощо з використанням власне кількісних, збірних і дробових числівників; *складання діалогів* за умовами запропонованої ситуації спілкування із використанням таких дієслів, що не мають розрізнення за категорією роду; *редагування* текстів з метою виправлення помилково вжитих активних дієприкметників

			(*виступаючий – доповідач, промовець; виступаючий (живіт) – випнутий; вируючий – розбурханий, рухаючий – той, що рухає* і под.).

Соціокультурна змістова лінія

Традиції й модерн у культурі й суспільстві. Публічний простір України. Культурне середовище – комфортне середовище?

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Мінімізація ризиків повсякдення власними силами. Небезпеки літнього й зимового сезонів. Вплив продуктів харчування на здоров'я людини.

2. Громадянська відповідальність.

Ознаки зрілості громадянського суспільства. Гармонійні стосунки з друзями.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Екологічна відповідальність. Середовище життя як цінність. Екологічний рух в Україні й світі. Гармонійна взаємодія людини й природи. Екологічна просвіта.

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Підприємливість у приказках народів світу. Підприємливість літературних героїв. Підприємливість, гідна наслідування.

1	2	3	4
<u>Знаннєвий компонент</u> *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «синтаксична норма», «синтаксичне керування», «синтаксична помилка»; *усвідомлює* важливість синтаксичних умінь для розвитку мислення й мовлення; *знає* правила побудови складних речень. **<u>Діяльнісний компонент</u>** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію,	**15 год.**	**Синтаксична норма** Поняття синтаксичної норми. Синтаксична помилка. Складні випадки синтаксичного узгодження (*УПА засвідчила; до міста Старий Самбір; у місті Чернівці).* Складні випадки і варіанти синтаксичного керування *(відгук про роботу, радіти з перемоги і радіти перемозі; потреба в підручниках; не*	*Види роботи (рекомендовані):* *переказування* текстів різних стилів; *висловлення* власних вражень від перегляду цікавого фільму; *редагування* тексту/речень; *формулювання* цілей; *написання* есе ; *складання* речень з абревіатурами;

коригує); *виявляє* порушення синтаксичних зв'язків; *уміє* граматично правильно поєднувати слова в реченнях і словосполученнях; *аналізує* в тексті й реченнях приклади порушення синтаксичної норми; *висловлює припущення* про взаємозв'язок синтаксичної норми і чіткості, логічності, ясності тексту; *виявляє* у реченнях порушення правил синтаксичного керування й узгодження; *пропонує* правильні варіанти під час редагування тексту й речень. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *здатність* логічно мислити; *жвавий інтерес* до своєї мовної освіти, до прав людини і питань справедливості в суспільстві; *готовність* до навчання з метою покращення власної поведінки; *упевненість* у процесі захисту прав людини і її цінностей; *розуміння* зв'язку між засвоєнням синтаксичної норми і формуванням соціально важливих умінь і навичок. **Емоційний компонент** *висловлює* адекватні почуття у процесі роботи і враження від результатів її; *відчуває* емоційне задоволення від спостереження за красою довкілля. **Поведінковий компонент** *ініціює* нові види роботи;		*вживати заходів; не викликає довіри; враження від фільму; командувач військ; багатий на копалини і багатий копалинами; близько десятої години; переміг завдяки вам; посіяла біля хати, за нашими розрахунками).* Уживання прийменників *в* і *на* з географічними назвами і просторовими іменниками *(відбувається в Україні, побувати в Німеччині; поглянути на Вкраїну; жити на Черкащині; піднятися на Еверест).* Словосполучення з прийменником *по* (*піти по гриби; по цей день; блукати по полю; триватиме з лютого по квітень; кожному по сувенірові; зауваження по суті тощо).* Словосполучення з прийменниками *в(у), при, за, із-за (посіяти у дощ; працювати в бібліотеці; росте при дорозі; за часів Мазепи; за активної підтримки).* Вживання похідних сполучників. Варіанти граматичного зв'язку підмета й присудка *(Він був активним учасником тих подій. Мій однокласник – директор школи. Перегляд вистави становить частину нашого плану на вихідний. Висіло багато картин; більшість громадян учора підтримали;*	*діалогування* на тему *«Корисне дозвілля»;* колективне *складання розповіді* про уявну (віртуальну) мандрівку Україною; *ускладнення* простих речень порівняльними зворотами і звертаннями; *складання* особистої програми збереження здорового довкілля; *висловлення* захоплення красою природи в улюблену пору року; *висловлення пропозиції* допомогти літній людині; *моделювання* речень, ускладнених звертаннями. *написання* запрошеннядругові-іноземцеві на спортивний матч в Україні; *написання* розповіді *«Зірки українського спорту»*; *написання* листа другові (подрузі) з іншої країни про спортивну подію у твоєму місті; *розроблення рекомендацій* щодо покрокового навантаження у заняттях спортом;

ініціює спілкування, обмін інформацією з однокласниками; *висловлює* пропозиції щодо вдосконалення граматичного ладу власного мовлення; *висловлює* пропозиції щодо активізації роботи на уроці; *демонструє* небайдужість, активність у розгляді питань теми.		*більшість депутатів проголосувало; батько з сином відвідали; виставка-продаж вразила).* Пасивні конструкції з дієсловами на –ся. Синтаксичні конструкції з формою на -но, -то. Порядок слів у реченні. Односкладні й неповні речення. Прості ускладнені речення. Правила побудови складних речень. Логічні помилки в складних реченнях.	*складання гасел* уболівальників на підтримку улюбленої команди; *складання* розповіді про можливості для занять спортом у вашому місті (селі); *висловлення* захоплення наполегливістю йдосягненнями українських параолімпійців; *виконання* проекту *«Синтаксичні-непорозуміння»*

Соціокультурна змістова лінія

Зірки українського спорту. Улюблені види спорту українців. Шкільні змагання.

Сім'я як джерело формування моральності. Міцні сімейні стосунки як родинна цінність. Дружба між людьми як цінність. Дружба справжня й несправжня. Гостинність як засіб об'єднання людей. Доброта, доброчинність, чуйність у ставленні до себе й до інших.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Межі безпеки віртуального простору. Здоров'я набагато більше залежить від звичок і харчування, ніж від лікарського мистецтва. Небезпечні вчинки. Добрі й безглузді вчинки. Наслідки вчинку.

2. Громадянська відповідальність.

Фан-клуби в Україні. Вияв громадянської активності в культурному і спортивному житті села (міста, країни). Відповідальність старшого й молодшого покоління одного перед одним. Обов'язок як моральна категорія.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Переваги екологічних видів енергії. Екологічні заборони. Екологія і тривалість життя людини. Здорове довкілля – сенс життя. Безпека як цінність для людини й людства. Протистояння добра і зла. Ціннісне ставлення до життя.

4. Підприємливість і фінансова грамотність.

Корисні звички й цінні риси підприємливої людини. Способи виходу з конфліктів. Ставлення до невдач. Репутація і значення її. Розуміння багатства і бідності.

1	2	3	4
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «пунктуаційна норма», «розділові знаки»; *усвідомлює* важливість пунктуаційної грамотності; *називає* правила поставлення розділових знаків. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *помічає і виправляє* пунктуаційні помилки; *інтонує* текст відповідно до поставлених у ньому розділових знаків; *аналізує* в тексті розділові знаки; *пропонує* варіанти розділових знаків. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *пунктуаційну грамотність*; *готовність* до навчання з метою покращення власної грамотності; *жвавий інтерес* до літературної мови; *розуміння* зв'язку між пунктуацією й інтонацією. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *виражає за допомогою інтонації* почуття й емоції під час читання й переказування тексту. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *ініціює* дотримання у школі мовного режиму;	**14 год.**	**Пунктуаційна норма** Пунктуаційна помилка. Тире між підметом і присудком у простому реченні. Розділові знаки у простих реченнях, ускладнених - звертаннями; - однорідними членами речення; - відокремленими означеннями, прикладками, обставинами; - вставними словами і реченнями. Кома в складному реченні. Крапка з комою у складному реченні. Двокрапка у складному реченні. Тире у складному реченні. Розділові знаки при прямій мові.	*Види роботи (рекомендовані):* *виразне читання* текстів різних стилів, інтонування їх відповідно до наявних розділових знаків; *редагування* тексту; *записування* сприйнятого на слух тексту, поставлення розділових знаків; *переписування* речень і *розставлення* розділових знаків; *конструювання* речень; *використання* речень зі звертаннями з різною комунікативною метою; *написання* есе «Ця музика спонукає до думок»;*«Читання робить нас кращими»*; *діалогування* на тему *«На добро відповідай добром, а на зло?»,«Чому Ліна Костенко назвала **страшними**слова «дволикість», «дворушництво», «двозначність», «**двомовність**», «**двоєдушність**»**?».***

висловлює пропозиції щодо поліпшення правописної грамотності; *демонструє* небайдужість, активністьу розгляді питань теми.			

Соціокультурна змістова лінія

Щобільше світла і добра в житті − то краще. Робіть добрі справи – і світ довкола вас стане добрішим. Всі успіхи починаються із самодисципліни. Добра слава і ганьба. Доброму добра пам'ять. Професійна мораль. Моральні чесноти українців.

Наскрізні лінії

1. Здоров'я і безпека.

Бадьорий і веселий настрій – найдієвіші ліки для фізичного здоров'я. Здоров'я переважує всі життєві блага. Здоров'я – перша сходинка до щастя (Сократ). Природа – найкращий лікар. Заборона й несприйняття насилля, мародерства, обману, святотатства. Небезпека скасування моральних заборон. Розумні потреби. Аморальні стилі поведінки (демагогія, бюрократизм, міщанство, відчуження).

2. Громадянська відповідальність.

Бути людиною — це відчувати свою відповідальність (А. Сент-Екзюпері). Правильний розподіл часу. Критичне ставлення до переконань. Бережне ставлення до культурного спадку.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Перший обов'язок того, хто хоче бути здоровим, — очистити навколо себе повітря (Р. Роллан).

Вияви гуманності у ставленні до всього живого. Бережне ставлення до культурного спадку. Екологічно чистий транспорт в Україні.

4.Підприємливість і фінансова грамотність

Без довіри бізнес не розвивається. Поразки в бізнесі мають загартовувати і спонукати мислити й навчатися. Гарні стосунки з людьми – запорука успіху.

Визнання права власності й повага до нього. Ініціативність як здатність людини самостійно започаткувати свою справу. Майстри своєї справи.

1	2	3	4
Знаннєвий компонент *Учень/учениця:* *розуміє* суть понять «стиль», «стилістична норма», «стилістична помилка»; *розрізняє* стилістичне забарвлення лексичних і словотворчих засобів мови; *знаходить* у тексті стилістично забарвлені	**10 год.**	**Стилістична норма** Стилістична помилка. Стилістичне використання багатозначних слів і омонімів, синонімів, антонімів і паронімів. Стилістичні особливості слів іншомовного походження.	*Види роботи (рекомендовані):* *редагування* текстів різних стилів; *уточнення* значень слів і сфери вживання їх; *розрізнення* близьких за

морфологічні засоби, варіанти граматичних форм; *розрізняє* відтінки значень простих речень; *знаходить* у реченні стилістично забарвлені засоби простого і складного речення; *усвідомлює* важливість стилістичних умінь; *називає* види стилів і розрізняє їх. **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця:* *організовує свою діяльність* (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *визначає* доречність використання в тексті стилістично забарвлених лексичних і фразеологічних засобів; *здійснює* синонімічну заміну з метою увиразнення стилю; *проводить заміну* стилістично нейтральних мовних засобів стилістично забарвленими і навпаки; *виявляє* порушення стилістичної норми; *уміє* редагувати текст; *виявляє* у тексті стильові ознаки; *порівнює* тексти різних стилів. **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *вміння* обирати мовно-виражальні засоби залежно від мети й ситуації спілкування; *готовність* до навчання з метою покращення власного мовлення; *жвавий інтерес*до граматичного багатства української мови. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття, відтворені автором у тексті.		Стилістичне забарвлення лексики. Книжна й розмовна лексика. Оцінна лексика. Стилістична роль неологізмів і застарілої лексики. Стилістичне забарвлення фразеологізмів. Виражальні можливості фразеологізмів. Стилістичні особливості засобів словотвору. Стилістичні особливості частин мови. Вимоги до вживання синтаксичних одиниць у різних стилях.	значенням слів; *заміна* в тексті слів синонімічними; *вибирання* з лексичного запасу або зі словника найбільш влучного для висловлення власної думки; *складання* речень з поданими синонімами; *визначення* стилістичного забарвлення словотворчих засобів; *розрізнення* відтінків значень простих речень; *розрізнення* синонімічних речень; *заміна* в тексті речень стилістично доречними; *складання*речень для певного стилю *визначення* й обґрунтування стилю.

Поведінковий компонент *Учень/учениця:* *демонструє небайдужість, активність* у розгляді питань теми, відповідальність за мовні вчинки.			
Соціокультурна змістова лінія *Скарби, що визначають сенс життя. Сьогодення нашої країни. Духовні цінності. Соціальне піклування (піклування одне про одного, про родину, про людей похилого віку…). Нове в культурі мого народу. Наслідування чи ігнорування традицій. Культурні запозичення. Як не відцуратися свого.* **Наскрізні лінії** **1. Здоров'я і безпека.** *Відпочинок і спокій – найкращі ліки. Рухайся більше – проживеш довше. Гімнастика – цілюща частина медицини. Позитивні думки і неконфліктна поведінка – запорука здоров'я. Взаємозв'язок мовної практики і здоров'я людини. Мова і безпека країни.* **2. Громадянська відповідальність.** *Міра відповідальності формує патріотизм. Роль кожного громадянина у відродженні традицій і зміцненні державності. Роль кожного громадянина у процесі розвитку мови. Мовні обов'язки громадянина України. Відповідальність за долю мови.* **3. Екологічна безпека і сталий розвиток.** *Природа не пробачає жартів і насилля над нею. Природа – єдина книга, кожна сторінка якої сповнена глибокого змісту (Й. Гете). Раціональне використання природних ресурсів. Переваги велосипеда як екологічно чистого виду транспорту. Облаштування парків, алей, набережних. Благоустрій прибудинкових територій. Національні архітектурні традиції.* **4. Підприємливість і фінансова грамотність.** *Вчимося працювати ефективно й результативно. Фінансові заощадження як ознака фінансової грамотності.*			
Знаннєвий компонент *розуміє* суть слів і понять «мовленнєвий жанр», «привітання», «представлення», «пояснення», «інструкція», «повідомлення», «похвала», «осуд», «рецензія», «характеристика», «вибачення»; *усвідомлює* важливість володіння жанровим багатством; **Діяльнісний компонент** *Учень/учениця :*	**10 год.**		**Практична риторика** Інформаційні жанри (представлення, пояснення, інструкція, повідомлення) Діалогічні жанри (бесіда, телефонна розмова, листування). Оцінювальні жанри (похвала, осуд, рецензія,

організовує свою діяльність (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); *уміє користуватися* жанрами у різних ситуаціях спілкування; *аналізує* тексти рецензій, привітань, характеристик тощо; *використовує* у практиці мовлення мовленнєві жанри; *складає* оригінальні тексти привітань, рецензій, пояснень тощо; **Ціннісний компонент** *Учень/учениця демонструє:* *готовність* до спілкування, налагодження стосунків; *готовність* до навчання з метою покращення власної поведінки; *жвавий інтерес* до навчальних тем; *розуміння* зв'язку між вивченням риторики і формуванням соціально важливих умінь і навичок; *впевненість* у процесі виголошення підготовлених текстів. **Емоційний компонент** *Учень/учениця:* *висловлює* адекватні почуття і враження від результатівроботи. **Поведінковий компонент** *Учень/учениця:* *ініціює* проведення рольових ігор із застосуванням мовленнєвих жанрів; *демонструє небайдужість, активність* у розгляді питань теми.			характеристика). Етикетні жанри(привітання, вибачення). *Види роботи (рекомендовані):* *збирання* необхідної інформації й допоміжного матеріалу для написання текстів різних жанрів; *написання* текстів різних жанрів; *удосконалення* підготовлених текстів; *виголошування* підготовлених текстів; *аналіз і самоаналіз* навчальної та комунікативної діяльності.
Соціокультурна змістова лінія *Краса довкілля. Красиві вчинки і стосунки. Мозаїка української душі (миролюбність, сміливість, волелюбність, духовність, образність сприйняття, сентиментальність, сердечність, кмітливість, життєрадісність тощо).*			

Наскрізні лінії

1. Здоров’я і безпека.
Повага до себе і свого здоров’я.
2. Громадянська відповідальність.
Повага до родини. Відповідальність за добробут батьків.
3. Екологічна безпека і сталий розвиток.
Українські звичаї на сторожі безпеки.
4. Підприємливість і фінансова грамотність.
Підприємницька спритність. Пунктуальність як риса підприємця. Уміння робити висновки з помилок.

3год – резерв на розсуд учителя

Затверджено Міністерством освіти і науки України
(наказ № 1407 від 23.10.2017 р.)

БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ
10-11 класи
Рівень стандарту

Навчальна програма
для закладів загальної середньої освіти

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма «Біологія і екологія» розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), Концепції екологічної освіти України (затверджено рішенням колегії МОН України від 20.12.2001 №13/6-19) та відповідно до положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р) і призначена для навчання біології і екології на рівні стандарту.

Мета навчання біології та екології на рівні стандарту полягає у формуванні в учнів природничо-наукової компетентності шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із довкіллям; розуміння біологічної картини світу та цінності таких категорій, як життя, природа, здоров'я; свідомого ставлення до природи як універсальної, унікальної цінності; застосування знань з біології та екології у повсякденному житті, оцінювання їх ролі для сталого (збалансованого) розвитку людства, науки та технологій.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань:**

– оволодіння учнями термінологічним апаратом біології та екології, засвоєння предметних знань та усвідомлення суті основних законів і закономірностей, що дають змогу зрозуміти неперервність життя та його нерозривний зв'язок з довкіллям;

– розуміння універсальності функціональних ознак життя, принципів та вимог підтримання життєдіяльності організму;

– встановлення міжпредметного, внутрішньоциклового та міжциклового зв'язку біології і екології з метою формування в учнів гуманістичних поглядів на природу, сучасних уявлень про її цілісність і розвиток;

– набуття досвіду пошуково-дослідницької діяльності та уміння представляти отримані результати;

– використання набутих знань, навичок та ум

інь у повсякденному житті для оцінки впливу факторів довкілля, наслідків своєї діяльності для збереження власного здоров'я та безпеки інших людей;

– розвиток особистої відповідальності за стан довкілля, формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, розуміння необхідності узгодження стратегії природи і

стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи.

Особливості організації програмового матеріалу

Основна концептуальна ідея навчальної програми базується на реалізації функціонального, системно-структурного та екологічного підходів і полягає у формуванні природничо-наукової компетентності випускників шляхом засвоєння знань про живу природу як цілісну систему, розвитку ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

На вивчення курсу відводиться 140 годин:

10 клас – 70 години (2 год. на тиждень);

11 клас – 70 години (2 год. на тиждень).

Зміст курсу є логічним продовженням навчальних курсів основної школи і розподіляється за роками навчання таким чином:

10 клас - теми: «Біорізноманіття», «Обмін речовин і перетворення енергії», «Спадковість і мінливість», «Репродукція та розвиток»;

11 клас - теми: «Адаптації», «Біологічні основи здорового способу життя», «Екологія», «Сталий розвиток та раціональне природокористування», «Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології».

В основу виокремлення тем покладено принцип функціональних ознак життя, які є універсальними критеріями живої природи і дозволяють сформувати цілісну системну картину даного явища. В кожній темі по можливості передбачена наявність екологічної складової, що розкриває роль факторів зовнішнього середовища, взаємозв'язок живого зі своїм довкіллям, наслідки порушення умов довкілля для функціонування різних ієрархічних рівнів життя, визначення діяльнісних аспектів подолання екологічних проблем та досягнення сталого (збалансованого) розвитку. В кожній темі передбачено наявність здоров'язбережувальної компоненти, що розкриває ознаки та критерії здоров'я, визначає роль ендогенних та екзогенних чинників, забезпечує набуття навичок безпечної поведінки, спрямованих на збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом реалізації нового змісту навчання, організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного підходів, реалізації наскрізних змістових ліній.

Наскрізні змістові лінії є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Змістові лінії «**Екологічна безпека і сталий розвиток»** і **«Здоров'я і безпека»** відображені системно в усіх темах програми. Змістова лінія «**Екологічна безпека і сталий розвиток»** націлена на формування в учнів екологічної культури, соціальної активності, відповідальності та готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і сталого (збалансованого) розвитку суспільства. Змістова лінія **«Здоров'я і безпека»** забезпечує формування здоров'язбережувальної компетентності учнів як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінних членів суспільства, які здатні дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню діяльного члена громади й суспільства, який розуміє принципи та механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці. Зміст тем 10 класу орієнтує на формування біоетичних норм поведінки в природі, розуміння відповідальності за свої вчинки в природі та суспільстві. Теми 11 класу спрямовані на розвиток здатності критично оцінювати події в державі на основі даних соціально-економічних, демографічних, екологічних та інших явищ і процесів в Україні та світі, протистояти маніпулюванню свідомістю, що застосовується в інформаційному просторі.

Змістова лінія **«Підприємливість та фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань. Реалізація цієї змістової лінії спрямовує освітній процес в старшій школі на

формування здатності обирати раціональні та збалансовані підходи при здійсненні господарської діяльності, на розуміння нерозривності економічної успішності з прогнозованим станом довкілля у майбутньому.

Освітній процес рекомендується базувати на компетентнісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. Механізми формування компетентностей – особистісна мотивація, актуалізація, прагнення до самореалізації, конкурентнозмагальний підхід, проектна діяльність, професійна орієнтованість, розвиток особистісних якостей, міждисицплінарність.

Основну увагу слід зосередити на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації випускника школи в суспільстві. Зміст компетентностей є відображення соціального замовлення набуття знань, навичок, умінь, автономності та відповідальності молодих громадян для повсякденного життя в суспільстві

Предмет „Біологія та екологія" є одним з базових, який формує цінності, що виражаються у формі компетентностей. Відповідно до Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" і положень «Концепції Нової української школи» реалізація освітніх стандартів та програм повинна забезпечувати формування у випускника школи 10 ключових компетентностей. Біологія разом з іншими предметами робить свій внесок у формування ключових компетентностей. Цей внесок розкрито в таблиці «Компетентнісний потенціал навчального предмета«Біологія і екологія»**.**

Компетентнісний потенціал навчального предмета «Біологія і екологія»

Інтегральна компетентність	Здатність самостійно виконувати завдання у сфері біології та екології у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях
Ключові компетентності	**Основні компетентності у природничих науках і технологіях**: наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, формулювати гіпотези, збирати дані, спостерігати, проводити прості експерименти, аналізувати, формулювати висновки. **Екологічна грамотність і здорове життя**: розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках збалансованого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя. **Уміння вчитися впродовж життя**: здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя. **Інформаційно-цифрова компетентність**: застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку,

	обробки, обміну інформацією у навчальній діяльності. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо). **Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами**: здатність усно і письмово описувати факти, пояснювати явища живої природи, формулювати та аргументувати, зрозуміло для слухачів доносити власні погляди на актуальні наукові та суспільні проблеми у сфері біології та екологічної безпеки, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. **Спілкування іноземними мовами**: використовувати іншомовні навчальні джерела для отримання інформації біологічного та екологічного змісту; описувати іноземними мовами, аналізувати та оцінювати роль природних явищ у сучасному світі, доречно використовувати біологічні поняття та найуживаніші терміни в усних чи письмових текстах, читати й тлумачити біологічну термінологію іноземною мовою. **Математична компетентність**: застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань та проблем у сферах біології та екології. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей природних явищ і процесів. **Ініціативність і підприємливість**: генерувати нові ідеї й ініціативи щодо проектної та винахідницької діяльності, ефективного використання природних ресурсів; уміння раціонально вести себе як споживач; прогнозувати вплив біології на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; керувати групою (надихати, переконувати й залучати до діяльності, зокрема природоохоронної чи наукової). **Соціальна та громадянська компетентності:** уміння працювати в команді з метою досягнення спільного результату при проведенні екологічних заходів та здійсненні просвітницької діяльності; відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в довкіллі, під час реалізації проектів і дослідницьких завдань; готовність брати участь у природоохоронних заходах; громадянська відповідальність за стан довкілля, пошанування розмаїття думок і поглядів. **Обізнаність та самовираження у сфері культури:** усвідомлення причетності до національної та світової культури через вивчення біології й екології; розуміння гармонійної взаємодії людини й природи. Глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.
Предметні компетентності	**Знання:** Знання та розуміння фундаментальних принципів біології та екології, основних законів та закономірностей, володіння основним термінологічним апаратом, що дозволяє розуміти принципи функціонування організмів та надорганізмових систем різного рівня. Розуміння місця біології та екології в системі природничих наук, їх роль у створенні загальної картини світу, визначенні місця людини в природі та сталому розвитку людства.

	Уміння Здатність застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички у сфері біології та екології при виконанні завдань, що передбачає прийняття рішень у змінних та нестандартних ситуаціях. Здатність планувати власну діяльність та оцінювати роботу інших з дотриманням вимог збереження власного здоров'я та безпеки оточуючих, охорони навколишнього середовища та сталого розвитку людства. Здатність встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між явищами живої природи та господарською діяльністю людини, їх впливом на здоров'я та безпеку людини, екологічну ситуацію. Застосовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології із дотриманням етичних норм проводити пошук, обробку та поширення інформації про актуальні наукові питання біології, екологічні проблеми та здоров'я, критично оцінювати інформацію. **Автономність і відповідальність** Самостійно обирати форми та засоби пошуку та засвоєння нових знань у сфері біології та екології. Відстоювати власну думку та громадянську позицію з метою збереження власного здоров'я, безпеки оточуючих, охорони навколишнього середовища та сталого розвитку суспільства.

Специфіка навчального предмета «Біологія і екологія» зумовлює формування дослідницької компетентності учнів, що полягає у здатності до пошуку та засвоєнню нових знань, набутті нових умінь і навичок, організації навчального процесу через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вмінні визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя. Позитивно мотивують пізнавальну діяльність випускників створення дослідницьких проектів, робота з базами даних, застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією під час виконання практичних і лабораторних робіт, мінімум яких передбачений програмою.

Проблема компетентнісного підходу полягає в тому, що самі по собі компетентності не піддаються оцінці. Безпосереднім результатом освітнього процесу є очікувані результати навчання, які являють собою сукупність знань, умінь, навичок, суджень, ставлень, набутих особою у процесі навчання, досягнення яких можна чітко ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Виявлення сформованості знаннєвого компонента можливе через уміння оперувати термінами та поняттями; формулювати визначення понять; називати ті чи інші явища, процеси тощо; характеризувати їх за певними ознаками; пояснювати механізми процесів тощо. Сформованість діяльнісного компонента тісно поєднана з виконанням практичної частини програми. Прояв ціннісного компонента виражений через ставлення учнів у висловлених судженнях, обґрунтуванні їх, оцінці, висновках.

Програма дає право вчителю творчо підходити до реалізації її змісту, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону, змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах теми. Кількість годин на вивчення теми є орієнтовною і може бути змінена Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

10 клас

(70 годин, 2 години на тиждень)

Очікувані результати навчання учня/учениці	Зміст навчального матеріалу
Вступ (орієнтовно 4 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* - система, біосистема, екосистема, навколишнє середовище, сталий *розвиток природи і суспільства;* називає: - *основні галузі застосування біологічних досліджень;* наводить приклади: - *біосистем різних рівнів;* характеризує: - *властивості живого: самооновлення, самовідтворення, саморегуляцію.* ***Діяльнісний компонент*** розрізняє***:*** - *біосистеми різних рівнів організації* ***Ціннісний компонент*** оцінює: - *важливість біологічних знань для розвитку людства.*	Міждисциплінарні зв'язки біології та екології. *Рівні організації біологічних систем та їхній взаємозв'язок.* *Фундаментальні властивості живого.* *Стратегія сталого розвитку природи і суспільства.*
Тема 1. Біорізноманіття (орієнтовно 13 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* систематика, номенклатура, класифікація, філогенетична систематика, популяція, віруси, прокаріоти, еукаріоти; *називає:* - сучасні принципи наукової систематики; - гіпотези походження вірусів; - шляхи проникнення вірусів у клітини; наводить приклади: - *вірусів, бактерій, одноклітинних еукаріотів, грибів, рослин, тварин;* характеризує: - критерії виду**;** - віруси, прокаріотичні організми, еукаріотичні організми. ***Діяльнісний компонент:*** складає*:* - *характеристику виду за видовими*	Систематика – наука про різноманітність організмів. Принципи наукової класифікації організмів. Сучасні критерії виду. Віруси, віроїди, пріони. Особливості їхньої організації та функціонування. Гіпотези походження вірусів. Взаємодія вірусів з клітиною-хазяїном та їхній вплив на її функціонування. Роль вірусів в еволюції організмів. Використання вірусів у біологічних методах боротьби зі шкідливими видами. Прокаріотичні організми: археї та бактерії. Особливості їхньої організації та функціонування. Сучасні погляди на систему еукаріотичних організмів. Біорізноманіття нашої планети як наслідок еволюції.

критеріями; - *порівняльну характеристику: вірусів, віроїдів, пріонів;* архей та бактерій; одноклітинних і багатоклітинних еукаріотичних організмів; *класифікує:* - певні види грибів, рослин, тварин; - визначає таксономічне положення виду в системі органічного світу. **Ціннісний компонент** оцінює: - важливість систематики для сучасних біологічних досліджень.	***Лабораторні роботи*** 1. Визначення таксономічного положення виду в системі органічного світу (вид на вибір учителя). ***Навчальний проект*** 1. Складання *характеристики виду за видовими критеріями.*
Тема 2. Обмін речовин і перетворення енергії (орієнтовно 15 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* обмін речовин/метаболізм, фермент, вітамін, дихання, автотрофи, гетеротрофи, хемотрофи, фототрофи, токсичні речовини; *називає:* - структури клітин, які забезпечують процеси метаболізму; - критерії якості питної води; наводить приклади: - хвороб, пов'язаних з нестачею чи надлишком надходження певних хімічних елементів, речовин; характеризує: - особливості енергетичного обміну клітин автотрофних та гетеротрофних організмів; - особливості знешкодження токсичних сполук в організмі людини; - нейрогуморальну регуляцію метаболізму в організмі людини; пояснює: - *є*дність процесів синтезу і розщеплення речовин в організмі; - *р*оль АТФ у забезпеченні процесів метаболізму; - роль ферментів у забезпеченні процесів метаболізму; - роль окремих хімічних елементів, речовин в метаболізмі; - необхідність знешкодження токсичних сполук в організмі людини. **Діяльнісний компонент** складає схеми: - обміну вуглеводів, ліпідів та білків в організмі людини, їхній взаємозв'язок; *порівнює:* - енергетичне і пластичне значення різних речовин.	Білки, нуклеїнові кислоти, вуглеводи, ліпіди: огляд будови й біологічної ролі. Обмін речовин та енергії – основа функціонування біологічних систем. Особливості обміну речовин в автотрофних та гетеротрофних організмів. Енергетичне забезпечення процесів метаболізму. Способи отримання енергії в різних груп автотрофних та гетеротрофних організмів. Роль процесів дихання в забезпеченні організмів енергією. Структури клітин, які забезпечують процеси метаболізму. Роль ферментів у забезпеченні процесів метаболізму клітини та цілісного організму. Вітаміни, їх роль в обміні речовин. Порушення обміну речовин (метаболізму), пов'язані з нестачею чи надлишком надходження певних хімічних елементів, речовин. Значення якості питної води для збереження здоров'я людини. Раціональне харчування – основа нормального обміну речовин. Негативний вплив на метаболізм токсичних речовин. Знешкодження токсичних сполук в організмі людини. Нейрогуморальна регуляція процесів метаболізму. ***Практичні роботи*** 1. Складання схем обміну вуглеводів, ліпідів та білків в організмі людини.

Ціннісний компонент *висловлює судження:* - щодо впливу на здоров'я людини різних речовин (корисних та шкідливих); *оцінює:* - важливість якості питної води та раціонального харчування для збереження здоров'я.	
Тема 3. Спадковість і мінливість (орієнтовно 20 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* - ген, гени домінантні та рецесивні, геном, генотип, фен, фенотип, ознаки кількісні та якісні, моно-, ди- та полігібридне схрещування, реплікація, гени структурні та регуляторні, експресія генів, транскрипція, трансляція; гаплоїдний, диплоїдний та поліплоїдний набори хромосом; каріотип, гомо- та гетерогаметна стать; мутагени; мутації (геномні, хромосомні, точкові); генофонд популяцій; *називає:* - сучасні молекулярно-генетичні методи досліджень спадковості людини (секвенування генів, полімеразна ланцюгова реакція, застосування генетичних маркерів тощо); - типи мутацій; - причини спадкових хвороб і вад людини та хвороб людини зі спадковою схильністю; наводить приклади: - *спадкової мінливості (комбінативної, мутаційної) людини;* - *модифікаційної мінливості людини;* характеризує: - типи успадкування ознак у людини (повне та неповне домінування, кодомінування; аутосомно-рецесивне та аутосомно-домінантне, зчеплене, зчеплене зі статтю); - закономірності модифікаційної мінливості людини; - типи мутацій людини; - мутагенні фактори; пояснює: - застосування генетичних маркерів; - явище зчепленого успадкування у людини; - молекулярні механізми мінливості у людини; - біологічні антимутаційні механізми; **Діяльнісний компонент** *порівнює:* - моногенне та полігенне успадкування ознак у людини; - спадкову та неспадкову мінливість людини;	Основні поняття генетики. Закономірності спадковості. Гібридологічний аналіз: основні типи схрещувань та їхні наслідки. Сучасні молекулярно-генетичні методи досліджень спадковості людини. Організація спадкового матеріалу еукаріотичної клітини та його реалізація. Гени структурні та регуляторні. Регуляція активності генів в еукаріотичній клітині. Каріотип людини та його особливості. Хромосомний аналіз як метод виявлення порушень у структурі каріотипу. Сучасний стан досліджень геному людини. Моногенне та полігенне успадкування ознак у людини. Позахромосомна (цитоплазматична) спадковість у людини. Закономірності мінливості (спадкової, неспадкової) людини. Мутації та їхні властивості. Поняття про спонтанні мутації. Біологічні антимутаційні механізми. Захист геному людини від шкідливих мутагенних впливів. Генетичний моніторинг в людських спільнотах. Особливості генофонду людських спільнот та чинники, які впливають на їх формування. Закономірності розподілу алелів в популяціях. Сучасні завдання медичної генетики. Спадкові хвороби і вади людини, хвороби людини зі спадковою схильністю, їхні причини. Методи діагностики та профілактики спадкових хвороб людини. Медико-генетичне консультування та його організація. ***Лабораторні роботи***

розв'язує: - *типові задачі з генетики (моно- і дигібридне схрещування;* повне та неповне домінування, кодомінування; успадкування зчеплене зі статтю); *визначає:* - можливі генотипи при даному фенотипі (та навпаки); - за результатами схрещування: який ген домінантний (рецесивний); тип успадкування ознак; складає: - *схеми родоводів;* *робить висновки про:* - генотип людини як цілісну інтегровану систему. **Ціннісний компонент** *обґрунтовує судження:* - щодо шкідливих звичок, як мутагенних чинників; *виявляє власне ставлення до:* - профілактики та терапії спадкових хвороб людини.	2. Вивчення закономірностей модифікаційної мінливості. ***Практичні роботи*** 2. Розв'язування типових генетичних задач. ***Проект:*** створення буклету, постеру, презентації, бук-трейлеру, скрайбу тощо (один на вибір) *орієнтовні теми:* Генетичний моніторинг в людських спільнотах. Скринінг-програми для новонароджених. Генотерапія та її перспективи.
Тема 4. Репродукція та розвиток (орієнтовно 12 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* - мітоз, мейоз, амітоз, регенерація, трансплантація, гаметогенез, запліднення, онтогенез, ембріональна індукція; *називає:* - гіпотези старіння; наводить приклади: - *порушень клітинного циклу;* пояснює: - *значення регенерації*; - суть та біологічне значення запліднення. характеризує: - періоди ембріонального та постембріонального розвитку людини; ***Діяльнісний компонент*** складає порівняльну характеристику: - *статевих клітин людини;* - *розвитку чоловічих і жіночих статевих клітин;* демонструє навички: - *роботи з мікроскопом.* **Ціннісний компонент** *оцінює:* - вплив позитивних і негативних чинників на ріст та розвиток людини; - важливість профілактики онкологічних захворювань;	Репродукція як механізм забезпечення безперервності існування видів. Особливості процесів регенерації організму людини. Трансплантація тканин та органів у людини, її перспективи. Правила біологічної етики. Ріст та розвиток клітин та фактори, які на нього впливають. Старіння та смерть клітин. Причини порушення клітинного циклу та їхні наслідки. Поняття про онкогенні фактори та онкологічні захворювання. Профілактика онкологічних захворювань. Статеві клітини. Особливості гаметогенезу у людини. Суть та біологічне значення запліднення. Причини порушення процесів запліднення у людини. Особливості репродукції людини у зв'язку з її біосоціальною сутністю. Репродуктивне здоров'я. Сучасні можливості та перспективи репродуктивної медицини. *Біологічні і*

*обґрунтовує судження про***:** - *вплив способу життя на формування людського організму та репродуктивне здоров'я;* - необхідність відповідального ставлення до планування родини. *виявляє власне ставлення щодо:* - трансплантації тканин та органів у людини, її перспектив; - правил біологічної етики; - біологічних і соціальних аспектів регуляції розмноження людини.	*соціальні аспекти регуляції розмноження у людини.* Ембріогенез людини. Взаємодія частин зародка, що розвивається (явище ембріональної індукції). Чинники, здатні справляти позитивний і негативний вплив на процеси росту та розвитку людини. ***Лабораторні роботи*** 3. Вивчення будови статевих клітин людини. 4. Вивчення етапів ембріогенезу.
Резерв	

11 клас

(70 годин, 2 год. на тиждень)

Тема 5. Адаптації (орієнтовно 20 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями***:** адаптація, преадаптація, постадаптація, адаптивний потенціал, екологічна ніша, адаптивна радіація, коеволюція, коадаптації, життєва форма, адаптивні біологічні ритми, фотоперіодизм *формулює:* - принцип єдності організмів та середовища їхнього мешкання; - правило обов'язкового заповнення екологічної ніші; *називає:* - основні властивості адаптацій; - параметри екологічної ніші; - способи терморегуляції організмів; - основні форми симбіозу організмів; - форми паразитизму; - типи адаптивних біологічних ритмів організмів; наводить приклади**:** - *адаптацій організмів до різних середовищ мешкання;* - *адаптацій людини до різних умов проживання* - адаптивного характеру поведінкових реакцій тварин; описує**:** - *адаптації людини та інших організмів до різних умов проживання;* характеризує**:**	Адаптація як загальна властивість біологічних систем. Принцип єдності організмів та середовища мешкання. Загальні закономірності формування адаптацій. Поняття про преадаптацію та постадаптацію. Властивості адаптацій. Формування адаптацій на молекулярному та клітинному рівнях організації. Стратегії адаптацій організмів. Поняття про екологічно пластичні та екологічно непластичні види. Поняття про адаптивну радіацію. Життєві форми тварин та рослин як адаптації до середовища мешкання. Екологічна ніша як наслідок адаптацій організмів певного виду до існування в екосистемі. Поняття про спряжену еволюцію (коеволюцію) та коадаптацію. Основні середовища існування та адаптації до них організмів. Способи терморегуляції організмів. Симбіоз та його форми. Організм як середовище мешкання. Поширення паразитизму серед різних груп організмів. Адаптації паразитів до мешкання в організмі хазяїна. Відповідь організму хазяїна на оселення паразитів. Адаптивні біологічні ритми біологічних систем різного рівня організації. Типи

- *коадаптації організмів;* - типи біологічних ритмів: зовнішні та внутрішні, добові, місячні, припливно-відпливні, сезонні, річні, багаторічні; пояснює**:** - *м*олекулярні та клітинні механізми адаптацій біологічних систем; - *відносний характер адаптацій;* - *біологічне підґрунтя* правил Алена та Бергмана; - *генетичну основу формування адаптацій.* **Діяльнісний компонент**: визначає: - ступінь адаптованості організмів до середовища мешкання; розпізнає : - приналежність певних видів тварин та рослин до певної життєвої форми; *порівнює**:*** **-** особливості терморегуляції пойкілотермних та гомойотермних тварини; **-** адаптації різних груп організмів до певного середовища мешкання; складає схеми**:** **-** *комплексів адаптацій, які характеризують ту чи іншу життєву форму організмів;* моделює**:** - *наслідки значного перекривання екологічних ніш конкуруючих видів*; **Ціннісний компонент** *робить висновок**:*** - про значення преадаптацій та адаптацій в еволюції органічного світу, - про коеволюцію як основу функціонування стабільних екосистем; - про адаптивне значення фотоперіодизму. дотримується правил**:** - *здорового способу життя для підвищення власного адаптивного потенціалу;* *обґрунтовує судження**:*** **-** про адаптивний потенціал екологічно пластичних та екологічно непластичних видів, *виявляє ставлення до**:*** - підвищення власного адаптивного потенціалу шляхом регулярних занять фізичною культурою та загартовування організму.	адаптивних біологічних ритмів організмів. Фотоперіодизм та його адаптивне значення. ***Практичні роботи*** 1. Визначення ознак адаптованості різних організмів до середовища існування
Тема 6. Біологічні основи здорового способу життя (орієнтовно 12 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами:*	Науки, що вивчають здоров'я людини. Принципи здорового

- здоров'я, здоровий спосіб життя, гіподинамія, інфекційні захворювання; *називає:* - науки, що вивчають здоров'я людини; - шляхи зараження інфекційними хворобами; - чинники неінфекційних хвороб людини; наводить приклади: - профілактичних заходів щодо хвороб людини; **Діяльнісний компонент** характеризує: - принципи здорового способу життя; - імунну систему людини, особливості її функціонування; пояснює: - механізми взаємодії системи антиген-антитіло; - заходи профілактики захворювань людини (неінфекційних, інфекційних, інвазійних, захворювань, що передаються статевим шляхом); ***Ціннісний компонент*** *оцінює*: - вплив регулярних тренувань і рухової активності, на здоров'я людини; - вплив харчування на здоров'я людини; *обґрунтовує судження про:* - необхідність глобального контролю за вірусними інфекціями людини, тварин і рослин в сучасних умовах; - необхідність дотримання гігієнічних вимог в особистому житті; - негативний вплив тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків на організм людини; *виявляє власне ставлення:* - до перспектив ліквідації найбільш небезпечних інфекцій; - до особистої та громадської профілактики захворювань *робить висновки*: - активний спосіб життя це основа збереження здоров'я; - особиста гігієна це умова ефективної профілактики різних захворювань.	способу життя. Складові здорового способу життя: раціональне харчування, рухова активність, особиста і побутова гігієна, відпочинок. Безпека і статева культура. Негативний вплив на здоров'я людини алкоголю, куріння та наркотиків. Вплив стресових факторів на організм людини. Вплив навколишнього середовища на здоров'я людини. Імунна система людини, особливості її функціонування. Імунокорекція. Імунотерапія. Профілактика неінфекційних, інфекційних, інвазійних захворювань людини, захворювань, що передаються статевим шляхом. ***Практична робота*** 2. Розробка рекомендацій щодо профілактики захворювань ***Навчальний проект*** 1. Особиста програма зміцнення здоров'я.
Тема 7. Екологія (орієнтовно 15 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* екологія, екологічні чинники, обмежувальні чинники, толерантність, екологічна взаємодія, популяція, екосистема, біогеохімічні цикли, біосфера, ноосфера; *називає:*	Предмет вивчення екології, її завдання та методи. Зв'язки екології з іншими науками. Екологічні закони. Екологічні чинники та їхня класифікація. Закономірності впливу екологічних чинників на організми та їх угруповання. Стено- та еврибіонтні види.

- екологічні закони і їхнє значення; *- шляхи асиміляції, передачі та розсіювання енергії в екосистемах;* *- основні біоми Землі;* *- ключові біогеохімічні цикли;* наводить приклади**:** *- екологічних чинників та їхньої взаємодії;* *- типів взаємодій популяцій у екосистемах;* *- трофічних ланцюгів та трофічних сіток;* *- закономірностей формування екосистем;* характеризує**:** *- процеси і явища у популяціях, екосистемах та біосфері;* *- дію екологічних чинників;* *- принципи застосування екологічних закономірностей в практичній діяльності людини та їхні прояви в природі;* *- потоки енергії в екосистемах;* - властивості та характеристики екосистем. ***Діяльнісний компонент*** встановлює**:** *- елементарні причинно-наслідкові зв'язки між екологічними процесами та явищами;* аналізує*:* *- залежність життєдіяльності організмів від середовища існування;* пояснює: *-дію в природі* законів оптимуму, взаємокомпенсації екологічних факторів; *- закономірності структур популяцій;* *- причини нерівноцінності біологічного різноманіття екосистем;* *- механізми екологічного балансу біосфери;* *- механізми дії екологічних чинників;* *- механізми інтеграції складових екосистеми;* складає схеми**:** *- біогеохімічних циклів;* *- трофічних ланцюгів та трофічних сіток;* *порівнює**:*** - особливості організації та функціонування агроценозів і природних екосистем. **Ціннісний компонент** *висловлює судження щодо**:*** - значення встановлення характеристик мінімальної життєздатної популяції тварин для збереження виду; - ролі та значення екології у сучасному світі.	Популяції. Класифікація популяцій. Структура та характеристики популяцій. Механізми регуляції густоти (щільності) та чисельності популяцій. Функціональна роль популяцій в екосистемах. Властивості та характеристики екосистем. Типи зв'язків між популяціями різних видів в екосистемах. Екологічні сукцесії як процеси саморозвитку екосистем. Причини сукцесій та їхні типи. Закономірності сукцесій. Агроценози, їхня структура та особливості функціонування. Шляхи підвищення продуктивності агроценозів. Біосфера як глобальна екосистема, її структура та межі. Біогеохімічні цикли як необхідна умова існування біосфери. Вчення В. І. Вернадського про біосферу та ноосферу та його значення для уникнення глобальної екологічної кризи. **Проект** Дослідження особливостей структури місцевих екосистем (природних чи штучних).

Тема 8. Сталий розвиток та раціональне природокористування (орієнтовно 13 год.)	
Знаннєвий компонент *оперує термінами та поняттями:* сталий розвиток, екологічне мислення, природні ресурси, раціональне природокористування; *називає:* - екологічні проблеми в Україні та в світі; - види забруднення довкілля; - критерії забруднення довкілля; - напрямки охорони природи в Україні та в світі; описує: - *екологічний стан свого регіону;* наводить приклади: - *видів-вселенців свого регіону;* - *джерел забруднення довкілля;* - *видів, занесених до Червоної книги України;* характеризує: - *наслідки забруднення довкілля для живих організмів і людини зокрема;* - *проблеми акліматизації та реакліматизації видів;* пояснює: - *необхідність правильної утилізації побутових та промислових відходів;* - необхідність міжнародної взаємодії державних установ та громадських організацій у справі охорони навколишнього природного середовища; - *необхідність раціонального використання природних ресурсів;* ***Діяльнісний компонент*** складає карту: - *екологічного стану свого регіону;* моделює: - *способи утилізації відходів;* *порівнює:* - ступінь забруднення окремих територій України; застосовує: - *екологічні знання в повсякденній діяльності.* **Ціннісний компонент** дотримується правил: - *охорони навколишнього середовища;* - *екологічної етики;* *оцінює:* - *вплив діяльності людини на стан навколишнього середовища та його компонентів;* *висловлює судження щодо:* - *значення екологічних знань;*	Сучасні екологічні проблеми у світі та в Україні. Види забруднення, їхні наслідки для природних і штучних екосистем та людини. Поняття про якість довкілля. Критерії забруднення довкілля. Антропічний вплив на атмосферу Наслідки забруднення атмосферного повітря та його охорона. Антропічний вплив на гідросферу. Причини порушення якості природних вод, дефіцит водних ресурсів, принципи оцінки екологічного стану водойм. Охорона водойм. Основні джерела антропічного забруднення ґрунтів, їхні наслідки. Необхідність охорони ґрунтів. Антропічний вплив на біорізноманіття. Проблеми акліматизації та реакліматизації видів. Збереження біорізноманіття як необхідна умова стабільності біосфери. Екологічна політика в Україні: природоохоронне законодавство України, міждержавні угоди. Червона книга та чорні списки видів тварин. Зелена книга України. Концепція сталого розвитку та її значення. Природокористування в контексті сталого розвитку. Поняття про екологічне мислення. Необхідність міжнародної взаємодії у справі охорони довкілля. ***Практична робота*** Оцінка екологічного стану свого регіону.

- значення концепції сталого розвитку; - шляхів вирішення екологічних проблем свого регіону; - шляхів раціонального використання природних ресурсів; *виявляє власну позицію щодо:* - дієвості екологічної політики в Україні.	
Тема 9. Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології (орієнтовно 15 год.)	
Знаннєвий компонент оперує термінами *та поняттями:* *селекція, біотехнологія, генетично модифіковані організми, клонування, біологічна безпека* називає: - сучасні методи селекції тварин, рослин і мікроорганізмів; наводить приклади: - застосування методів генної та клітинної інженерії в сучасній селекції; - використання стовбурових клітин; характеризує: - явище гетерозису та його генетичні основи; - досягнення репродуктивної медицини, трансплантології та донорства. - *пояснює***:** - значення досягнень генетичної та клітинної інженерії. ***Діяльнісний компонент*** порівнює: - *ефективність методів класичної селекції та сучасної біотехнології.* *робить висновки про:* - застосування біотехнології в охороні навколишнього природного середовища; - застосування результатів біологічних досліджень у сучасній селекції та біотехнології ***Ціннісний компонент*** висловлює судження про: - внесок вітчизняних учених у розвиток селекції, біотехнології і медицини; - перспективи використання генетично модифікованих організмів; - клонування організмів; - досягнення та ризики генної інженерії людини; - небезпеку створення та застосування біологічної зброї; *виявляє власну позицію щодо:* - дотримання біоетики в біологічних та біомедичних дослідженнях.	Завдання та досягнення сучасної селекції. Внесок вітчизняних учених-селекціонерів. Сучасні методи селекції тварин, рослин і мікроорганізмів. Явище гетерозису та його генетичні основи. Значення для планування селекційної роботи вчення М. І. Вавилова про центри різноманітності та походження культурних рослин, закону гомологічних рядів спадкової мінливості. Застосування методів генної та клітинної інженерії в сучасній селекції. Генна інженерія людини: досягнення та ризики. Біоетичні проблеми сучасної медицини. Сучасна біотехнологія та її основні напрямки. Застосування досягнень молекулярної генетики, молекулярної біології та біохімії у біотехнології. Поняття про біологічну небезпеку, біологічний тероризм та біологічний захист. Біологічна безпека та основні напрямки її реалізації. *Узагальнення:* роль біології у вирішенні сучасних глобальних проблем людства. **Проект** (один на вибір; створення бук-трейлеру, презентації, буклету, скрайбу, постеру тощо) *Клонування організмів.* *Нанотехнології в біології.* *Трансгенні організми: за і проти.*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Історія України. Всесвітня історія
10–11 класи

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

Пояснювальна записка

Навчання історії у старшій школі спрямоване на реалізацію **мети повної загальної середньої освіти**, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів/учениць, формуванні в них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник/випускниця старшої школи – це патріот/патріотка України, який/яка: знає історію своєї держави; є носієм української мови, культури, національних традицій і духовних цінностей; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; має бажання і здатність реалізовувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства; бережно ставиться до природи; дотримується здорового способу життя.

Мета історичної освіти в старшій школі – сприяти формуванню в учнів/учениць національно-культурної ідентичності, патріотичного світогляду, активної соціальної та громадянської позиції, почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу.

Ця мета має конкретизуватися в **комплексі завдань**, серед яких пріоритетними є:

– поглиблення інтересу до історії як сфери знань і навчального предмета, розвиток мисленнєвих здібностей та умінь, необхідних для розуміння сучасних викликів;

– набуття системних знаннь про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі XX–XXI ст. з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності Українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні, зміцнення національних інтересів і суверенітету, цілісності та непорушності кордонів Української держави в контексті світового історичного процесу;

– розвиток історичного, критичного та творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, що стоять перед країною та світом;

– спонукати до усвідомлення національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності своєї держави в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів;

– долучення до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних традицій українського й інших народів;

– сприяння формуванню політичної та правової культури, громадянської самосвідомості, пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні із національними та загальнолюдськими цінностями.

Структура програми й організація навчання учнів/учениць. Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць і змісту навчального

матеріалу з історії України та всесвітньої історії як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учня/учениці зорієнтовані на формування предметних і ключових компетентностей і викладені через знання й уміння, які відповідають знаннєвому, смисловому й діяльнісному компонентам.

Цей курс історії для 10–11 класів складається з двох окремих предметів – “Історія України” та “Всесвітня історія”. Для підвищення результативності навчання (через ефективний розподіл навчального часу) програма пропонує синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії. Рекомендовану послідовність вивчення історії України та всесвітньої історії за розділами наведено в таблиці наприкінці пояснювальної записки.

Зміст історичного матеріалу базується на таких пріоритетах: усталена періодизація новітньої історії; національна спрямованість, принципи історичної пам’яті, хронологічної послідовності, науковості, логічності, гуманізації, проблемного викладання, національної спрямованості, полікультурності; органічне й оптимальне дотримання пропорцій між політичною, соціально-економічною та культурною складовими історичного процесу; загальнонаціональною історією, регіоналістикою й історичним краєзнавством; виокремлення побутової історії та особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій, що відбувалися в Україні та світі.

До кожного розділу подано **теми, які можуть бути розкриті на практичних заняттях/ під час виконання навчальних проектів/ при написанні есе**. Учитель/учителька на власний розсуд можуть обирати/змінювати/корегувати/доповнювати теми, а також досліджувати їх у різний спосіб, залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярів, класу й індивідуального підходу вчителя до викладання. Рекомендовані проекти спрямовані на розвиток творчо-пошукових умінь і навичок. Контраверсійність пропонованих тем відповідає віковим особливостям учнів/учениць старшої школи й орієнтована на формування розуміння зв'язку між вивченим матеріалом і сучасністю.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. В межах загальної річної кількості годин учитель/учителька може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності.

Організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць за цією програмою вчитель/вчителька відображає у власному календарно-тематичному плані або в робочій програмі, які затверджує керівник навчального закладу. Робочу програму вчитель укладає з метою розроблення в межах навчальної програми власного алгоритму роботи з учнями, акцентування на певних навчальних цілях, змістових елементах, розширення кола історичних діячів, зміни послідовності вивчення матеріалу в межах розділів, доповнення матеріалу з історії рідного краю і тематикою практичних занять, навчальних проектів та есе.

Синхронізація курсів історії України та всесвітньої історії в 10–11 класах

Клас	Предмет	Розділ навчальної програми
10	Історія України	Повторення. Вступ
	Всесвітня історія	Розділ 1. Передумови Першої світової війни. Війна та революції
	Історія України	Розділ 1. Україна в роки Першої світової війни
	Історія України	Розділ 2. Початок Української революції
	Всесвітня історія	Розділ 2. Облаштування повоєнного світу
	Історія України	Розділ 3. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності
	Всесвітня історія	Розділ 3. Провідні держави світу в міжвоєнний період
	Історія України	Розділ 4. Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні
	Всесвітня історія	Розділ 4. Держави Центрально-Східної Європи
	Історія України	Розділ 5. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період
	Всесвітня історія	Розділ 5. Держави Азії та Латинської Америки
	Всесвітня історія	Розділ 6. Передумови Другої світової війни
	Всесвітня історія	Розділ 7. Друга світова війна
	Історія України	Розділ 6. Україна в роки Другої світової війни
	Всесвітня історія	Розділ 8. Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період
11	Історія України	Повторення. Вступ.
	Всесвітня історія	Розділ 1. Повоєнне облаштування світу
	Історія України	Розділ 1. Україна в перші повоєнні роки
	Всесвітня історія	Розділ 2. Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства
	Історія України	Розділ 2. Україна в умовах десталінізації
	Історія	Розділ 3. Україна в період загострення кризи

	України	радянської системи
	Всесвітня історія	Розділ 3. Держави Центрально-Східної Європи: трансформаційні процеси
	Історія України	Розділ 4. Відновлення незалежності України
	Всесвітня історія	Розділ 4. Держави Азії, Африки та Латинської Америки: вибір шляхів розвитку
	Історія України	Розділ 5. Становлення України як незалежної держави
	Всесвітня історія	Розділ 5. Міжнародні відносини
	Всесвітня історія	Розділ 6. Повсякденне життя і культура
	Історія України	Розділ 6. Творення нової України
	Всесвітня історія	Узагальнення до курсу

Історія України (1914–1945 рр.)
10 клас

Структура курсу:

Повторення. Вступ
Розділ 1. **Україна в роки Першої світової війни**
Розділ 2. **Початок Української революції**
Розділ 3. **Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності**
Розділ 4. **Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні**
Розділ 5. **Західноукраїнські землі в міжвоєнний період**
Розділ 6. **Україна в роки Другої світової війни**

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *характерні риси* "короткого XX століття"; – *зміст понять*: світова війна, політичний режим, національна держава, соціальна революція, національна революція, модернізм; – *територіальні межі* розселення українців як етносу; – *етнічний і соціальний склад* населення України початку XX ст.; – *особливості* розвитку українського суспільства на початку XX ст.; – *алгоритми опрацювання* таких видів історичних джерел, як плакати, фото- і кінодокументи тощо). **Уміти:** – *застосувати знання про періодизацію* історії як інструмент для розуміння особливостей розвитку українських земель у першій половині XX ст.; – *показати на історичній карті* держави - метрополії та їх колоніальні володіння; території українських земель, що входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини; – *зіставити* території розселення українців початку XX ст. і сучасної України; – *визначити* основні тенденції соціально-економічного, політичного та культурного	Україна і світ на порозі XX ст.: основні тенденції соціально-економічного, політичного та культурного розвитку. XX століття у світовій історії. Періодизація історії України XX ст. Завдання і структура курсів історії України та всесвітньої історії XX – початку XXI ст. Особливості курсу історії України 1914–1945 рр.

розвитку України і світу на зламі XIX–XX ст.; – *здобувати інформацію*, використовуючи підручники та зіставляти різні компоненти підручників із історії України та всесвітньої історії.	

Розділ 1. УКРАЇНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *зміст понять*: Перша світова війна, окупаційний режим, військове генерал-губернаторство, депортація; – *сутність* українського питання напередодні війни; геополітичних планів країн Антанти і Центральних держав щодо українських земель; – *позиції* українських політичних сил напередодні та в умовах війни; – *місце, перебіг і наслідки воєнних операцій,* що відбувалися на території України в 1914–1917 рр.: окупація російськими військами Східної Галичини та Північної Буковини, Горлицький прорив, Брусиловський прорив, Червневий наступ, бойові дії на Чорному морі; – *бойовий шлях* Легіону Українських січових стрільців; – *особливості* становища українців у районах бойових дій; – *особливості* російського окупаційного режиму на українських теренах, що входили до складу Австрії; – *причини* розходжень українських політичних сил у ставленні до війни; – *причини та наслідки* створення українських добровольчих військових формувань і сплеску доброчинного руху в Україні. **Уміти:** – *встановити синхронність* подій Першої світової війни на українських територіях, що входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини, і на Західному фронті; – *використовувати карту* як джерело інформації про події Першої світової війни	Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні сили. Головна українська рада. Союз Визволення України. Загальна українська рада. Воєнні дії на території України в 1914–1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914–1917 рр. Повсякденне життя на фронті й у тилу.

на українських землях; – *висловити аргументовані судження* щодо ставлення українських політичних сил Наддніпрянщини і західноукраїнських земель до світової війни; – *охарактеризувати* повсякдення різних верств населення в умовах Першої світової війни; – *скласти характеристики* історичних діячів: Михайла Галущинського, Вільгельма Франца фон Габсбурга-Лотрінгена (Василя Вишиваного), Андрія Жука, Григорія Коссака, Костя Левицького.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – Українські політичні організації й середовища в Російській та Австро-Угорській імперіях: порівняльний аналіз стратегії здобуття української державності. – Перша світова як виклик людському виживанню: жінки у війні, діти-сироти, біженці, військовополонені, скалічені солдати (на основі аналізу текстових і візуальних джерел). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Добровольці та волонтери: від Першої світової до сучасної агресії Росії проти України. – Культурно-просвітницька діяльність Українських січових стрільців.	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Захист Вітчизни. Розділ: Історія розвитку українського війська. Тема: Українські військові формування та участь українців у військових подіях ХХ століття. (Учень/учениця називає основні історичні етапи розвитку українського війська; називає видатних військових лідерів українського народу; наводить приклади визначних воєнних подій, битв українського війська).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 2. ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: Українська революція, універсали УЦР, опозиція, національно-територіальна автономія, державний переворот, автономісти, самостійники, ультиматум, інтервенція; – *етапи* Української революції 1917–1921 рр.; – *вплив* світових подій на внутрішньоукраїнські процеси; – *наслідки* боротьби політичних партій за вплив на населення України; – *природу виникнення, причини й наслідки*	Причини, рушійні сили та періодизація Української революції 1917–1921 рр. Українська Центральна Рада. Михайло Грушевський. Всеукраїнський національний конгрес. Українізація армії. Вільне козацтво. Відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом. І Універсал Центральної Ради. Генеральний секретаріат. Володимир Винниченко. ІІ Універсал УЦР. Збройний виступ самостійників.

війн більшовицької Росії з УНР. **Уміти:** – *визначити хронологічні межі* Української революції та *синхронізувати* історичні події періоду; – *використовувати карту як джерело інформації* про події Української революції у березні 1917 – квітні 1918 рр.; – *на основі порівняльного аналізу робити аргументовані висновки* щодо основних ідей, цілей та шляхів їх досягнення українськими політичними партіями на початку Української революції; – *проаналізувати й порівняти* змісти універсалів УЦР, причини і наслідки укладення УНР Брестського мирного договору; – *визначити* чинники, що впливали на зміни курсу УЦР упродовж березня 1917 – квітня 1918 рр.; – *визначити* здобутки і прорахунки УЦР у державотворчому процесі, *обґрунтувати* висловлені судження; – *давати аргументовану оцінку* діяльності в період УЦР Петра Болбочана, Володимира Винниченка, Михайла Грушевського, Сергія Єфремова, Миколи Міхновського.	Прихід до влади у Росії більшовиків: позиція УЦР. Боротьба за владу в Києві 28–31 жовтня 1917 р. III Універсал УЦР. Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради після проголошення Української Народної Республіки. Встановлення кордонів. Галицько-буковинський курінь Січових стрільців. Події 1917 року в Криму. Курултай і Кримська Народна Республіка. Кримськотатарський національний рух. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР. Проголошення в Харкові більшовицької влади в УНР. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій під Крутами. IV Універсал УЦР: проголошення незалежності УНР. Більшовицько-російська окупація України. Мирний договір УНР із Центральними державами. Вигнання більшовиків із території УНР. Похід Петра Болбочана на Крим. Законотворча діяльність УЦР взимку–навесні 1918 р. Конституція УНР.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Автономісти і самостійники: порівняльний аналіз програмних документів українських політичних партій. – Державне будівництво Української Центральної Ради: здобутки і прорахунки. – Українська революція: загальноукраїнський і регіональний виміри. **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – “У 1918-му Україна здобула незалежність, у 1991-му – відновила, сьогодні – захищає” (початок проекту з укладання інтерактивної стрічки часу, яка відображає неперервність і спадкоємність державотворчих процесів у XX–XXI ст.; рекомендується доповнювати впродовж 10–11 класів, завершити після теми "Творення нової України"). – Питання суверенності, соборності й територіальної цілісності України під час революції у світлі історичних джерел.	
Міжпредметні зв’язки: 10 клас. Захист Вітчизни. Розділ: Історія розвитку українського війська. Тема: Українські військові формування та участь українців у військових подіях XX століття. (Учень/учениця називає основні історичні етапи розвитку українського війська; називає видатних військових лідерів українського	

народу; наводить приклади визначних воєнних подій, битв українського війська).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 3. РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. БОРОТЬБА ЗА ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: гетьманат, Директорія, Чортківська офензива, націонал-комунізм, терор, продовольча розкладка, Воєнний комунізм, реквізиція, політична і трудова еміграція, лінія Керзона; – *форми та основні ознаки* національної державності часів Української революції: УНР за Центральної Ради, Українська Держава, УНР за Директорії, ЗУНР; – *значення Акта злуки* УНР і ЗУНР як вияву волі українців до консолідації етнічних земель та свідчення національної самоідентифікації населення України; – *особливості* розбудови Армії УНР та Української Галицької армії; – *відмінності* державотворчих процесів в УНР, Українській Державі, ЗУНР; – *вплив* рішень Паризької мирної конференції та Варшавської угоди на перебіг боротьби за українську державність, визвольних змагань і державотворчих процесів в Україні на розвиток української культури; – *значущість* творчого доробку українських митців для національної і світової культури; – *причини* політичної еміграції українців, її центри та ідейні течії; напрями і наслідки трудової еміграції в 1914–1921 рр.; – *ставлення різних груп населення* до революційних процесів. **Уміти:** – *встановити послідовність і синхронність* подій Української революції (на національному, регіональному і локальному рівнях); – *оперувати хронологічним і понятійним матеріалом* для пояснення таких явищ, як	Павло Скоропадський. Українська Держава. Внутрішня та зовнішня політика. Зародження повстанського руху. Кримські крайові уряди. Спроби приєднати Крим до України. Антигетьманське повстання і відновлення УНР. Директорія. Трудовий конгрес. Симон Петлюра. Розпад Австро-Угорської імперії і західноукраїнські землі. Листопадовий зрив. Проголошення ЗУНР. Державне будівництво. Євген Петрушевич. Початок польсько-української війни. Галицька армія. Злука УНР і ЗУНР та її історичне значення. Український національний рух на Буковині й у Закарпатті. Хотинське повстання. Військова присутність Антанти на півдні України. Друга війна більшовицької Росії з УНР. Антибільшовицький повстанський рух. Реорганізація Директорії УНР. Державне будівництво та національна політика. Більшовицько-російська окупація України. Український націонал-комунізм. Формування державної системи УСРР. Політика Воєнного комунізму. Червоний терор. Отаманщина. Нестор Махно. Холодноярська республіка. Наступ польських військ. Чортківська офензива. Окупація польськими військами території Західної області УНР. Наступ

гетьманат, денікінський режим, отаманщина, “воєнний комунізм”, червоний терор; – *вказати* на карті території УНР, Української Держави, ЗУНР; держави з центрами української політичної еміграції; – *виявити специфіку* розвитку громадського і релігійного життя, мистецтва, освіти і науки за часів УНР, Української Держави та ЗУНР; – *висловити аргументоване судження* про результати Української революції 1917–1921 рр.; – *визначити особливості* розвитку української культури та повсякденного життя людей у 1914–1921 рр.; – *розкрити* роль в Українській революції Марка Безручка, Нестора Махна, Михайла Омеляновича-Павленка, Олександра Удовиченка; – *охарактеризувати* державно-політичну діяльність Павла Скоропадського, Євгена Петрушевича та Симона Петлюри.	об’єднаних українських армій. Наступ білогвардійських військ на Київ. Денікінський режим в Україні. Перший Зимовий похід. Повернення більшовицького режиму. Український націонал-комунізм. Варшавська угода. Війна союзницьких українсько-польських військ проти більшовиків у 1920 р. Розгром більшовиків під Варшавою–Замостям. Поразка Збройних сил Півдня Росії. Червоний терор у Криму. Повстанський рух 1920–1921 рр. Другий Зимовий похід. Поразка та наслідки українського визвольного руху. Нові тенденції розвитку культури 1914–1921 рр. Освіта. Наука. Мистецтво. Георгій Нарбут. Релігійне життя. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Повсякденне життя.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Повсякдення українців у 1917–1921 роках. – Місця пам’яті Української революції в моєму населеному пункті. – Отаманщина і повстанський антибільшовицький рух: ідейні основи і практика. – Більшовизм та український націонал-комунізм: порівняльна характеристика. **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Студії боротьби за незалежність: від ідеї автономії до самостійності (початок кейсу “Як трансформувався український визвольний рух у ХХ столітті?”; рекомендується доповнювати впродовж 10–11 класів, завершити після теми "Становлення України як незалежної держави"). **Орієнтовні теми для написання есе:** – Без соборності немає незалежності. – Здобутки Української революції. – Зовнішній ворог чи внутрішній розбрат. Хто більше загрожує суверенітетові держави?	
Міжпредметні зв’язки: 10 клас. Захист Вітчизни. Розділ: Історія розвитку українського війська. Тема: Українські військові формування та участь українців у військових подіях ХХ століття. (Учень/учениця називає основні історичні етапи розвитку українського війська; називає видатних військових лідерів українського народу; характеризує історично-політичні умови формування Збройних Сил України; наводить приклади визначних воєнних подій, битв українського війська).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. ВСТАНОВЛЕННЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: комуністичний режим, сталінізм, директивна економіка, Великий терор, хлібозаготівлі, продрозкладка, розкуркулення, коренізація, українізація, Голодомор, геноцид, "чорна дошка", Розстріляне відродження, культ особи, соціалістичне змагання, УАПЦ, соціалістичний реалізм; – *суть, засоби впровадження та наслідки* непу, політики коренізації, форсованої індустріалізації, насильницької колективізації та масових репресій; – *природу* комуністичного тоталітарного режиму та *особливості* його встановлення в Україні; – *протиріччя* між комуністичним вченням і новою економічною політикою, доктриною інтернаціоналізму та політикою коренізації, розвитком індустрії та плановою індустріалізацією, кооперуванням і колективізацією, між дійсним та визначеним конституцією 1937 р. державно-політичним статусом УРСР, пропагандистським ідеалом і реальним образом радянської людини; – *оцінки голоду* 1921–1923 рр., Голодомору і масових репресій як злочинів радянського тоталітарного режиму; – *головні місця* масових розстрілів, поховань жертв Голодомору та репресій національного, регіонального і локального рівнів; – *причини, методи та наслідки* ідеологізації національно-культурного життя в УРСР; – *мету* зросійщення більшовиками України; – *взаємозалежність* між встановленням єдиновладдя Сталіна, закріпленням однопартійності, переслідуванням і ліквідацією церкви та змінами в масовій свідомості людей; – *різницю* між художньо-стилістичними особливостями творів, написаних митцями Розстріляного відродження, й апологетами соціалістичного реалізму.	Формальний та реальний статус УСРР у “договірній федерації” радянських республік. Християн Раковський. Утворення СРСР: наслідки для України. Адміністративно-територіальний поділ УСРР. Антибільшовицький повстанський рух. (Холодноярська республіка та інші). Масовий голод 1921–1923 рр. Впровадження непу в УСРР. Суспільно-політичне життя. Ліквідація багатопартійності. Політика коренізації в УСРР: ставлення влади та населення. Олександр Шумський. Згортання та наслідки українізації. Микола Скрипник. Утворення Кримської АСРР у складі РФСРР. Національна політика радянської влади в УСРР. Молдавська АСРР. Релігійне життя в УСРР. Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Василь Липківський. Хлібозаготівельні кризи. Форсована індустріалізація. Створення військово- промислового комплексу. Згортання непу і перехід до директивної економіки. Розкуркулення і насильницька колективізація. Опір селянства. Примусові хлібозаготівлі. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид Українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору. Національно-демографічні зміни. Формування культу особи Сталіна. Порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання. Політичні процеси 1920-х – початку 1930-х рр.

Уміти: – *встановити послідовність подій* історії України 1921–1939 рр.; – *вказати на карті* регіони масового голоду 1921–1923 рр., Голодомору, індустріальні новобудови в УСРР, місця антибільшовицьких повстань; – *визначити причини та масштаби* соціально-економічних перетворень радянського тоталітарного режиму, масових репресій, нищення української інтелігенції та політичної еміграції; – *визначити* особливості втягування російською владою України до складу СРСР; спроможність застосування норм конституції "соціалізму, що переміг" у повсякденному житті радянської людини в УРСР; –*визначити особливості* розвитку української культури в 1921–1939 рр.; – *обстоювати правову оцінку* Голодомору як геноциду Українського народу; – *охарактеризувати* громадсько-політичну та/або мистецьку діяльність Олександра Довженка, Леся Курбаса, Василя Липківського, Християна Раковського, Миколи Скрипника, Миколи Хвильового, Олександра Шумського.	Великий терор. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій. Припинення українізації. Посилення русифікаторської політики. Розстріляне відродження. Антицерковна політика влади та її наслідки. Ліквідація УАПЦ. Конституція УРСР 1937 р. Ідеологізація національно-культурного життя радянської України. Освіта. Наука. Мистецькі спілки у 1920–1930-х рр. Митці Розстріляного відродження й апологети соцреалізму. Кінематограф. Олександр Довженко.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Голодомор мовою документів, свідчень, чисел... – Пропагандистський ідеал радянської людини та її повсякденне життя. **Орієнтовні теми для навчальних проектів :** – Розстріляне відродження: доля духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 1920-х рр. в Україні. – СРСР: союз рівноправних республік чи видозмінена Російська імперія? **Орієнтовні теми для написання есе:** – Агресивна мілітаризація ціною мільйонів життів: виправданню (не)підлягає. – Права людини в умовах тоталітаризму: як тоталітаризм торкнувся життя моєї родини.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Художня культура. Розділ: Основи художньої культури. Тема: Художні напрями мистецтва ХХ століття: від модернізму до постмодернізму. Полістилістика. (Учень/учениця уміє толерантно вести дискусію з питань культури, знаходити джерела для художньої самоосвіти); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво європейського культурного регіону. Україна. (Учень/учениця знає та розуміє внесок українського мистецтва у скарбницю світової культурної спадщини; називає найхарактерніші здобутки – "візитівки" українського мистецтва у світі; видатних представників українського мистецтва	

(зокрема, української діаспори); наводить приклади визначних творів різних видів мистецтва, художніх явищ, створених у різні часи в українському мистецтві; усвідомлює необхідність збереження національної мистецької спадщини); — 10 клас. Англійська мова. Тема: Англомовний світ і Україна. (Учень/учениця знає про звичаї та традиції дозвілля в Україні та англомовних країнах, історичні та культурні цінності України та англомовних країн, заходи з охорони довкілля в Україні та англомовних країнах).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 5. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: осадництво, пацифікація, русини, східні креси, національна кооперація, інтегральний націоналізм, український націоналістичний рух, Карпатська Січ; – *правовий статус* західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії,Чехословаччини; – *особливості та головні риси* національної політики Польщі, Румунії, Чехословаччини щодо українського населення; – *історичні умови* формування ідейних течій українського руху в західноукраїнських землях; – *передумови формування та зміст* теорії інтегрального націоналізму; – *вплив міжнародних відносин* міжвоєнного періоду на долю регіону. **Уміти:** – *синхронізувати* події політичного, соціально-економічного та культурного життя українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини та УСРР у 1921–1939 рр.; – *використовувати карту як джерело інформації* про розподіл українських територій між державами Центрально-Східної Європи в 1921–1939 рр.; – *аргументувати особисті судження* щодо діяльності Українського народно-демократичного об'єднання, Української національної партії, Української військової організації, Організації українських	Правовий статус українських земель у складі Польщі. Національна політика та міжнаціональні відносини. Осадництво. Пацифікація. Економічне і соціальне становище населення. Українська кооперація. Просвітні організації краю. Андрей Шептицький. Українські політичні організації. Українське народно-демократичне об'єднання. Українська військова організація й Організація українських націоналістів. Євген Коновалець. Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Суспільно-політичне життя. Українська національна партія. Українські землі у складі Чехословаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Августин Волошин. Культурне й релігійне життя на західноукраїнських теренах в умовах іноземного панування. Політичне та культурне життя української політичної еміграції.

націоналістів; – *охарактеризувати* геополітичне становище Карпатської України; – *визначити основні тенденції та протиріччя* розвитку культури на західноукраїнських землях; – *скласти характеристики* історичних діячів: Августина Волошина, Володимира-Сергія Залозецького-Саса, Євгена Коновальця, Василя Мудрого, Андрея Шептицького.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – Повсякденне життя населення в УСРР/УРСР та в українських регіонах у складі Польщі, Чехословаччини, Румунії в міжвоєнний період: спільне та відмінне. – Срібна земля. Третя спроба утвердити незалежність України в ХХ столітті. **Орієнтовна тема для навчального проекту:** – Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій 1914–1939 рр.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 6. УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: країна-агресор, пакт, радянізація, бліцкриг, окупаційний режим, евакуація, мобілізація, новий порядок, похідні групи, чорносвитники, остарбайтери, воєнний злочин, Голокост; – *природу* Другої світової війни як найбільшої за проявами і наслідками *трагедії в історії людства*; – *зміст* українського питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни; – *цілі та напрямки* німецько-радянської співпраці від серпня 1939 до червня 1941 р.; – *причини, зміст та наслідки* політики радянізації Західної України; – *основні воєнні дії,* що відбувалися на території України в період Другої світової війни; – *вплив окупаційного режиму* на спосіб життя та свідомість населення; – *причини* польсько-українського протистояння, *роль* німецької окупаційної влади та радянських партизанів у його загостренні;	Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії. Розкол ОУН. Андрій Мельник. Степан Бандера. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії. Радянізація нових територій. Масові політичні репресії 1939–1940 рр. Політичне та соціально-економічне становище в Україні напередодні німецько-радянської війни. Бойові дії в 1941–1942 рр. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи. Тактика “випаленої землі” та інші злочини комуністичного тоталітарного режиму. Опір окупантам. Український визвольний рух. Проголошення Акта відновлення Української

– *природу виникнення та наслідки* явищ часів війни: Голокосту, таборів смерті, тактики “випаленої землі”, депортацій етнічних груп і народів; – *причини* розколу ОУН, виникнення українського визвольного руху та його військово політичної формації – УПА; – *руйнівні наслідки* Другої світової війни для України; – *вплив* війни на українську культуру (під окупацією, в евакуації, у вигнанні) та повсякденне життя українців. **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність* і *синхронізувати* події Другої світової війни в Україні та поза її межами; – *використовувати карту як джерело інформації* про оборонні та наступальні операції на території України, пересування ворогуючих сторін і рух лінії фронту, адміністративно-територіальні утворення часів нацистського окупаційного режиму на території України; – *висловити аргументовані судження* щодо анексії Радянським Союзом у 1939–1940 рр. і радянізації нових українських територій, політичного та соціально-економічного становища в Україні напередодні німецько-радянської війни, правового статусу громадян на анексованих територіях; – *пояснити причини і наслідки* окупації України та польсько-українського протистояння; – *обстоювати власні судження* щодо ролі й місця українців у військових формуваннях держав Об’єднаних Націй у роки Другої світової війни та вирішення українського питання на завершальному етапі війни; – *визначити тенденції* розвитку національної культури воєнної доби; – *дати історичну оцінку* масштабам втрат українського народу від воєнних дій, злочинів комуністичного та нацистського тоталітарних режимів, виявляти розуміння глибини трагедії українців як бездержавної нації в той час; – *охарактеризувати одну з історичних*	Держави. Поліська Січ. Тарас Бульба (Боровець). Окупація України військами Німеччини та її союзниками. Новий порядок. Колабораціонізм. Самоврядування під німецькою окупацією. Остарбайтери. Військовополонені. Концтабори. Масове знищення мирного населення. Голокост. Трагедія Бабиного Яру. Праведники народів світу в Україні. Олена Вітер. Українська повстанська армія. Роман Шухевич. Українсько-польське протистояння. Українська головна визвольна рада. Радянський партизанський рух. Сидір Ковпак. Бойові дії 1942–1943 рр. Бої на Лівобережжі влітку–восени 1943 р. Чорносвитники. Битва за Дніпро. Вигнання німецьких військ та їхніх союзників з Правобережної та Південної України. Депортація кримських татар та інших народів Криму. Завершення бойових дій на території України. Українці у військових формуваннях держав Об’єднаних Націй. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом. Українське питання на Ялтинській і Потсдамській конференціях. Ціна війни. Культура в роки війни. Освіта і наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кіно.

постатей часів війни: Івана Багряного, Олени Вітер, Кузьми Дерев'янка, Олександра Довженка, Сидора Ковпака, Івана Кожедуба, Василя Порика, Олени Теліги, Ігоря Сікорського, Амета-Хана Султана; – *висловити аргументовані судження* щодо діяльності Степана Бандери, Тараса Бульби (Боровця), Андрія Мельника, Кирила Осьмака, Романа Шухевича в українському визвольному русі періоду Другої світової війни.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – "Волею Українського народу…" (дослідження документів та матеріалів усної історії про війну). – Війна в пам'ятниках рідного краю (краєзнавча експедиція). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Друга світова – найкривавіший збройний конфлікт в історії людства. – Участь українців у визволенні країн Європи. – Воєнне повсякдення: люди і долі. – Війна в об'єктиві камери.	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Українська література. Розділ: Воєнне лихоліття. Тема: Олександр Довженко "Щоденник" (періоду війни). (Учень/учениця розглядає "Щоденник" як джерело вивчення біографії митця в контексті його доби; особливості авторського бачення й оцінки історії України й українського народу, розкриття національних і загальнолюдських проблем; розуміє особливості світовідчуття українців, національного характеру, народної моралі та етики; усвідомлення важливості культурної самоідентифікації особистості; розуміння взаємозв'язку конкретного із загальним).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Всесвітня історія (1914–1945 рр.)
10 клас

Структура курсу:

Розділ 1. **Передумови Першої світової війни. Війна та революції**
Розділ 2. **Облаштування повоєнного світу**
Розділ 3. **Провідні держави світу в міжвоєнний період**
Розділ 4. **Держави Центрально-Східної Європи**
Розділ 5. **Держави Азії та Латинської Америки**
Розділ 6. **Передумови Другої світової війни**
Розділ 7. **Друга світова війна**
Розділ 8. **Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період**

Розділ 1. ПЕРЕДУМОВИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ВІЙНА ТА РЕВОЛЮЦІЇ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: Перша світова війна, геополітичні інтереси, система озброєного миру, позиційна війна, ксенофобія, геноцид, репарація, контрибуція; – *хронологічні межі* Першої світової війни, дати революції в Російській імперії, вступу у війну США і виходу з війни Росії, приходу до влади більшовиків, революцій в Австрії, Німеччині, Болгарії, Комп`єнського перемир`я; – *вплив* економічних і політичних процесів на хід війни; війну – розпад багатонаціональних імперій; – *наслідки* вступу у війну США та виходу з війни Росії. **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність і синхронність* подій Першої світової війни, революційних подій у Європі; – *показати на карті зони* геополітичних зазіхань держав – членів Антанти та Троїстого союзу; основні битви Першої світової війни; – *визначити передумови* Першої світової війни; революцій в Російській імперії та інших країнах Центрально-Східної Європи, *причини і наслідки* приходу до влади в Росії більшовиків; – *визначити особливості* повсякденного життя під час війни, статус жінки в суспільстві у період війни; – *узагальнити* основні політичні, економічні та світоглядні наслідки Першої світової війни та революцій у Росії та Німеччині.	Початок “Великої війни”. Стратегічні плани ворогуючих сторін. Фронти війни та характеристика основних воєнних кампаній. Міжнаціональні конфлікти в умовах війни. Людина на фронті й у тилу. Економічна та політична кризи в Російській імперії та Австро-Угорщині. Російська революція 1917 р. Поразка Німеччини та її союзників. Розпад багатонаціональних імперій і утворення нових незалежних держав у Європі.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Перша світова: повсякденне життя в умовах фронту і тилу. – Світовідчуття європейця: наслідки Великої війни (на основі мемуарів і художніх творів). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Жінки у війнах XX ст. (соціальні статуси і життєві долі). – Будні війни (збірка візуальних матеріалів).	

Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Конфлікти. (Учень/учениця знає та критично оцінює причини зародження конфліктів, аналізує шляхи подолання конфліктних ситуацій; формує навички ефективної комунікації та ненасильницького розв'язання соціальних конфліктів).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 2. ОБЛАШТУВАННЯ ПОВОЄННОГО СВІТУ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/ учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати та розуміти: – *зміст понять*: система колективної безпеки, демілітаризована зона, санітарний кордон, репарація, контрибуція; – *час роботи* Паризької та Вашингтонської конференцій, укладення мирних договорів за підсумками Паризької конференції, підписання пакту Бріана-Келлога; – *вплив* "14 пунктів" В. Вілсона на встановлення повоєнного світового устрою; – *статус* українських земель відповідно до рішень Паризької мирної конференції; – *суперечності* Версальсько-Вашингтонської системи; *цілі та організацію діяльності* Ліги Націй; – *причини* ревізії повоєнних міждержавних угод; **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність* підписання угод, що стали основою Версальсько-Вашингтонської системи; – *охарактеризувати* (з використанням історичної карти) територіальні зміни, зафіксовані в текстах мирних договорів з Німеччиною та її союзниками; – *дати оцінку* рішенням Паризької та Вашингтонської конференцій з позицій інтересів "великих" і "малих" держав; – *визначити* джерела нестабільності в Європі; – *висловлювати обґрунтовані судження* щодо вжитих державами Антанти та Лігою Націй заходів з підтримання стабільності у Європі.	"14 пунктів" В. Вілсона. Паризька мирна конференція. Українське та російське питання на Паризькій конференції. Версальський договір. Створення Ліги Націй. Мирні договори з союзниками Німеччини. Вашингтонська конференція. Завершення формування Версальсько-Вашингтонської системи, її суперечності. Джерела нестабільності міждержавних відносин. Початок ревізії повоєнних угод. Пакт Бріана-Келлога.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Вогнища напруги в міжнародних відносинах: причини, сторони та наслідки протистояння.	

Орієнтовні теми для написання есе: – Переможені й переможці у Великій війні: узгодження позицій.
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Конфлікти. (Учень/учениця знає та критично оцінює причини зародження конфліктів, аналізує шляхи подолання конфліктних ситуацій; формує навички ефективної комунікації та ненасильницького розв'язання соціальних конфліктів).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 3. ПРОВІДНІ ДЕРЖАВИ СВІТУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати та розуміти: – *зміст понять*: проспериті, світова економічна криза, фондова біржа, державне регулювання економіки, тоталітаризм, фашизм, корпоративна держава, нацизм (націонал-соціалізм), комуністичний режим, авторитаризм, антисемітизм; – *хронологічні межі* доби "проспериті", Великої депресії, "Нового курсу", діяльності урядів Народного фронту у Франції, реформування Британської імперії, існування Веймарської республіки, нової економічної політики та спланованої модернізації в СРСР, Громадянської війни в Іспанії, дати Листопадової революції в Німеччині, приходу до влади фашистів в Італії, нацистів у Німеччині, утвердження комуністичного тоталітаризму (сталінізму) в СРСР; – *характер* економічного зростання у світі 1920-х рр.; – *"Новий курс"* Франкліна Рузвельта як вимушений *перехід* до державного регулювання ринкової економіки; – *цілі та методи* політики "великого стрибка" (спланованої модернізації) в СРСР; – *сутність протистояння* між тоталітарними режимами та демократичними рухами як визначальну особливість історичного процесу в міжвоєнний період; – *світоглядне наповнення* тоталітарних ідеологій, їхню *спрямованість* проти	Сполучені Штати Америки. Зростання ролі США на міжнародній арені. Доба "проспериті". Велика депресія. "Новий курс" Франкліна Рузвельта, його складові та основні наслідки. Велика Британія. Особливості розвитку Великої Британії в 1920–1930-ті рр. Спроби реформування Британської імперії. Дж. Р. Макдональд. Франція. Політичний та соціально-економічний розвиток Франції в 1920–1930-х рр. Народний фронт і його уряди. Едуард Даладьє. Італія. Становище Італії після Першої світової війни. Корпоративна держава: ідея та реальність. Фашистський режим Беніто Муссоліні. Німеччина. Листопадова революція та становлення Веймарської республіки. Вплив світової економічної кризи в Німеччині на політичне життя країни. Прихід до влади нацистів. Нацистська расистська ідеологія та антисемітизм. Політична і соціально-економічна сутність нацизму. Радянський Союз. "Договірна федерація" радянських республік. Утворення СРСР. Нова економічна політика. Спланована модернізація. Особливості комуністичного тоталітарного режиму. Сталінізм.

інтересів людини і засад людяності. **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність і синхронність* фактів, пов'язаних із економічною стабільністю та світовою кризою у провідних країнах міжвоєнного світу, боротьбою за збереження демократичного устрою і становленням тоталітарних режимів у СРСР, Італії та Німеччині; – *виявити* (з використанням історичної карти та інших джерел) зміни в геополітичній ситуації в Європі у зв'язку з утвердженням тоталітарних режимів; – *охарактеризувати* добу "просперіті" в США, реформування Британської імперії, діяльність Народного фронту у Франції, Веймарську республіку і нацистський режим у Німеччині, фашистський режим в Італії, нову економічну політику та політику "великого стрибка" в СРСР; – *порівняти* стратегії подолання світової економічної кризи, обрані урядами США, Великої Британії, Франції, Німеччини та Італії; комуністичний, фашистський та нацистський тоталітарні режими; – *встановити передумови, механізми та наслідки* утвердження тоталітарних режимів в Італії та Німеччині; – *пояснити сутність* СРСР як нової форми Російської імперії в умовах національно-визвольних рухів поневолених Росією народів; – *висловлювати аргументовані судження* про політичну діяльність Едуарда Даладьє; Адольфа Гітлера, Джеймса Рамсея Макдональда, Беніто Муссоліні, Франкліна Рузвельта, Йосифа Сталіна.	Виклики міжвоєнного часу. Європа поміж економічною стабільністю та світовою кризою. Запровадження державного регулювання соціально-економічних процесів. Європа перед вибором між демократією та авторитаризмом. Радикалізація політичного життя. Громадянська війна в Іспанії. Ідеологічне осмислення нових реалій суспільного життя: комунізм, соціал-реформізм, неолібералізм, інтегральний націоналізм, фашизм і нацизм.
Орієнтовні теми практичних занять: – Європа: політика економії та протекціонізму, впровадження державного контролю над економікою. – Тоталітарні режими: державний контроль над публічним життям і суспільною свідомістю. – Комуністичний тоталітаризм: світоглядне наповнення і спрямованість. **Орієнтовні назви навчальних проектів:** – Геополітична ситуація в Європі у період між світовими війнами. – Суспільне життя міжвоєнної Європи та його осмислення у наукових працях і мистецьких творах.	

Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Європи. (Учень/учениця складає комплексну суспільно-географічну характеристику країн регіону; робить висновки щодо чинників високого індустріального розвитку країн Західної Європи).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *зміст понять*: санація, примусова асиміляція, сепаратистський рух, королівська диктатура; – *час* утворення нових держав у Центрально-Східній Європі, формування авторитарних режимів у регіоні, утворення Югославії; – *особливості* політики Польщі в Галичині та на Волині та причини наростання напруги між українцями та поляками в наслідок пацифікації, осадництва та полонізації; – *труднощі становлення* нових незалежних держав у Центрально-Східній Європі; – *особливості* авторитарних режимів у країнах Центрально-Східної Європи; – *перебіг* економічних, політичних і культурних процесів у країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період; – *сутність* національних проблем у регіоні. **Уміти:** – *синхронізувати* процеси та події в країнах Центрально-Східної Європи; – *охарактеризувати* геополітичне становище Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період; – *встановити* передумови становлення авторитаризму в країнах Центрально-Східної Європи; – *порівняти* розвиток країн регіону в міжвоєнний період; – *охарактеризувати історичних діячів:* Юзефа Пілсудського, Томаша Масарика.	Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 р. Юзеф Пілсудський. Чехословацька республіка. Томаш Масарик. Угорська революція. Режим М. Горті. Румунія в міжвоєнні роки. Королівська диктатура. Режим Й. Антонеску. Болгарія в міжвоєнний період. Політична нестабільність держави. Встановлення королівської диктатури. Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців. Проголошення Югославії. Становище національних меншин і міжнаціональні відносини у країнах регіону.
Орієнтовні теми для практичних занять:	

– Центрально-Східна Європа: вибір між демократією й авторитаризмом. – Міжнаціональні відносини у державах Центрально-Східної Європи. **Орієнтовна тема для навчального проекту:** – Українська еміграція в Центрально-Східній Європі: політична діяльність і культурне життя.
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Європи. Держави-сусіди. (Учень/учениця характеризує особливості розміщення та формування населення країн та регіонів, урбанізаційні процеси, обґрунтовує галузеву структуру господарства країн Європи).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 5. ДЕРЖАВИ АЗІЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *час* національних революцій в Китаї і Туреччині; – *зміст понять*: гандизм, етатизм, латифундія, хунта, сіонізм; – *вплив* суперечностей Версальсько-Вашингтонської системи на розвиток країн Азії й міжвоєнний період; витоки та сутність Близькосхідної проблеми; – *тенденції* економічного та суспільного розвитку країн Азії та Латинської Америки. **Уміти:** – *синхронізувати* події економічного та суспільного життя Японії, Китаю, Індії, мусульманських держав та країн Латинської Америки; – *виявити* (за допомогою карти) геополітичні інтереси Японії в міжвоєнний період; – *визначити* особливості модернізаційних процесів у країнах Азії та Латинської Америки, антиколоніального руху в Індії та національного руху в Китаї; характерні риси, причини та наслідки мілітаризації Японії; – *проаналізувати* економічне та суспільне життя населення в країнах Азії та Латинської Америки з позицій протистояння демократії та авторитаризму; – *висловлювати аргументовані судження*	Японія. Мілітаризація економіки, державних інституцій та суспільної свідомості населення. Зовнішня експансіоністська політика. Китай. Національна революція та боротьба за владу між КПК і Гоміданом. Чан Кайші. Індія. Розгортання антиколоніальної боротьби. Махатма Ганді. Країни Передньої Азії. Розпад Османської імперії. Модернізація Туреччини та Ірану. Кемаль Ататюрк. Основні аспекти Близькосхідної проблеми. Латинська Америка: протиборство демократичних сил і диктаторських режимів.

про громадсько-політичну діяльність Махатми Ганді, Чан Кайші, Кемаля Ататюрка.	
Орієнтовна тема для практичного заняття: – Азія та Латинська Америка: протиборство демократичних сил і диктаторських режимів. **Орієнтовна тема для навчального проекту:** – Філософія ненасильства у визвольних рухах XX ст. (досвід Махатми Ганді в діяльності Мартіна Лютера Кінга, Нельсона Мандели, радянських дисидентів). **Орієнтовні теми для написання есе:** – Портрет національного лідера на тлі епохи: Кемаль Ататюрк, Махатма Ганді, Чан Кайші, Сунь Ятсен (*на вибір учителя/учительки або учня/учениці*). – Визвольні рухи першої половини XX ст. перед вибором: радикалізм чи ненасильницький опір.	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Азії. (Учень/учениця порівнює особливості господарства різних за рівнем економічного розвитку країн Азії; оцінює роль країн Азії в світі). — 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Латинської Америки. (Учень/учениця називає історико-політичні процеси, що відбуваються в регіоні; аналізує специфіку складу населення та системи розселення); — 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Африки. (Учень/учениця визначає особливості галузевої структури, територіальної організації господарства та роль країн Африки в світі; аналізує причини економічної відсталості та бідності багатьох країн Африки, розуміє роль провідних країн Африки на континенті).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 6. ПЕРЕДУМОВИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: політика "умиротворення", аншлюс, Судетська проблема, "Мюнхен", "Вісь"; – *час* утворення "Вісі", Мюнхенської угоди, англо-франко-радянських переговорів у Москві, *дату* укладення пакту Молотова-Ріббентропа; – *причини кризи* Версальсько-Вашингтонської системи; – *зумовленість* зовнішньополітичних пріоритетів провідних країн світу суперечностями Версальсько-Вашингтонської системи; – *причини та наслідки* провалу проекту системи колективної безпеки (Східного	Спроби перегляду Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних договорів. Утворення вогнищ війни на Далекому Сході, Африці та Європі. Вісь "Берлін – Рим – Токіо". Нарощення озброєнь. Політика "умиротворення" агресора. Задоволення територіальних претензій Німеччини: "аншлюс" Австрії та Мюнхенська угода. Антикомінтернівський пакт. Підтримка Радянським Союзом гітлерівського режиму в 1933 – на початку 1941 рр. Підготвчі заходи Сталіна до військового вторгнення в

пакту), англо-франко-радянських переговорів у Москві; – *сутність* політики “умиротворення” та її роль у наближенні Другої світової війни; – *співвідповідальність* СРСР за розпалювання Другої світової війни. **Уміти:** – *визначити* (за допомогою історичної карти) вогнища війни на Далекому Сході, в Африці та Європі, сфери впливу Німеччини та СРСР за таємним протоколом до пакту Молотова-Ріббентропа; – *визначити причини та наслідки* політики “умиротворення”, радянсько-німецького зближення й укладення пакту Молотова-Ріббентропа; – *охарактеризувати* діяльність Ліги Націй в умовах загострення міжнародних відносин 1930-х рр.; – *порівняти* передумови Першої та Другої світових воєн; – *оцінити* політичну позицію та діяльність європейських лідерів в умовах назрівання війни.	Європу. Англо-франко-радянські переговори в Москві. Радянсько-німецький пакт про ненапад (пакт Молотова-Ріббентропа) і таємні протоколи до нього.
Орієнтовна тема для практичного заняття: – Міжнародні відносини в другій половині 1930-х рр. у світлі історичних джерел. – Імперська політика Радянського Союзу. **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – ”Українське питання” в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. – Ліга націй в умовах назрівання Другої світової війни: заходи задля збереження миру і причини неефективності.	
Міжпредметні зв’язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Конфлікти. (Учень/учениця знає та критично оцінює причини зародження конфліктів, аналізує шляхи подолання конфліктних ситуацій; формує навички ефективної комунікації та ненасильницького розв’язання соціальних конфліктів).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 7. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: дивна війна, новий порядок, Рух Опору, Голокост, антигітлерівська коаліція, Другий фронт, “Велика трійка”,	Причини, характер, періодизація Другої світової війни. Характеристика основних періодів війни. Основні театри воєнних дій.

колабораціонізм; – *хронологічні межі* Другої світової війни та німецько-радянської війни, *дати* ключових битв/ військових операцій Другої світової війни, Нюрнберзького і Токійського судових процесів, утворення ООН; – *характер, періодизацію*, головні події, політичні, економічні та соціальні наслідки Другої світової війни; – *внесок* держав-членів антигітлерівської коаліції у досягнення перемоги над нацистською Німеччиною і її союзниками, створення ООН; – *особливості* окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях; – *рішення* Нюрнберзького і Токійського процесів над воєнними злочинцями. **Уміти:** – *визначити* (за допомогою історичної карти) основні театри воєнних дій, місця основних битв, зміни державних кордонів у Європі, передбачені домовленостями у межах Великої трійки; – *охарактеризувати* течії в Русі Опору; – *визначити* передумови і наслідки Голокосту, виклики, перед якими опинилося людство в умовах Другої світової війни; – *обґрунтувати* власні судження щодо наслідків і уроків Другої світової війни; – *оцінити* роль провідних представників світової політичної та військової еліти (Франкліна Рузвельта, Вінстона Черчіля, Йосифа Сталіна, Дуайта Девіда Ейзенгауера та ін.) у ключових подіях Другої світової війни.	Дипломатія часів війни. Утворення антигітлерівської коаліції, її значення. Особливості окупаційного режиму і руху Опору. Людина під час війни. Голокост. Праведники народів світу. Капітуляція Німеччини та її союзників. Нюрнберзький і Токійський процеси над воєнними злочинцями. Політичні, економічні та соціальні наслідки Другої світової війни.
Орієнтовна тема для практичного заняття: – Примусова праця у Третьому Райху. Трагедія ув'язнених у німецьких концтаборах та їх доля. **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Праведники народів світу: подвиг в ім'я людяності. – Друга світова в об'єктиві кінокамери/на сторінках літературних творів. **Орієнтовна тема для написання есе:** – Моральний вибір у війні (досвід історичних та/або літературних героїв).	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Конфлікти. (Учень/учениця знає та критично оцінює причини зародження конфліктів, аналізує шляхи подолання конфліктних ситуацій; формує навички ефективної комунікації та ненасильницького розв'язання соціальних конфліктів).	

Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 8. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: модерн, авангардизм, втрачене покоління, масова культура, джаз, мюзикл, олімпійський рух; – *провідні наукові ідеї* міжвоєнного періоду, – мистецькі *здобутки* та *напрями (течії)* модернізму; – *передумови* виникнення масової культури, олімпійського руху; – *вплив* кінематографу на розвиток культури. **Уміти:** – *характеризувати зміни* в повсякденному житті населення в першій половині XX ст.; – *визначати* тенденції в розвитку культури; – *розповідати* про досягнення науки і техніки періоду, *пояснювати* їхній вплив на повсякденне життя людей; – *висловити аргументовані судження* про наукову/мистецьку діяльність Сальвадора Далі, Альберта Ейнштейна, Чарлі Чапліна.	Найважливіші досягнення науки і техніки, їх вплив на повсякденне життя людей. Основні ідеї й течії модернізму. Масова культура в міжвоєнний період. Суспільно значимі здобутки науки та мистецтва. Розвиток кінематографу. Олімпійський рух.
Орієнтовні теми для навчальних проектів: – Виставка творів у стилях модернізму (віртуальна екскурсія). – “У передчутті війни…” (літературно-мистецька композиція з творів на антивоєнну тематику). – Доля митців і мислителів в умовах протистояння демократії і тоталітаризму (дослідницький проект). – Кіно: хитання між масовою культурою і мистецтвом (фестиваль кінотрейлерів). **Орієнтовна тема для написання есе:** – Кіно: від наукового експерименту до мистецтва.	
Міжпредметні зв’язки: 10 клас. Фізична культура. Тема: Олімпійська філософія та здоровий спосіб життя. (Учень/учениця розуміє фізичну культуру у сім’ї; олімпійську філософію та здоровий спосіб життя; вміння, навички та фізичні якості як необхідні умови для успішної самореалізації у майбутній професії).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Історія України (1945–2017 рр.)

11 клас

Структура курсу:

Повторення. Вступ
Розділ 1. **Україна в перші повоєнні роки**
Розділ 2. **Україна в умовах десталінізації**
Розділ 3. **Україна в період загострення кризи радянської системи**
Розділ 4. **Відновлення незалежності України**
Розділ 5. **Становлення України як незалежної держави**
Розділ 6. **Творення нової України**

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *зміст понять*: воєнний злочин, злочин проти людства, права людини, нформаційне (постіндустріальне) суспільство, науково-технічна революція, глобалізація, глобальні проблеми людства; – *приреченість і безперспективність* намірів установити світове панування; – *особливості дослідження* джерел залежно від способу виникнення та передачі інформації; – *постання* інформаційного суспільства, глобалізацію та загострення глобальних проблем людства як ключові *тенденції світової історії*; – *основні етапи* розвитку українського суспільства від другої половини XX століття до сьогодення; – *фактори*, які вплинули на перехід від одного етапу до іншого, та як це відбилося на повсякденні і свідомості людей. **Уміти:** – *застосувати знання про періодизацію* світової історії та історії України як інструмент для розуміння особливостей суспільного розвитку в цей період; – *співставити й узагальнити* інформацію кількох карт, що відображають різні періоди історії сучасного українського суспільства; – *визначити* політичні й суспільні *зміни*,	Уроки Другої світової війни. Післявоєнна карта світу. Друга світова війна в історичній пам'яті. Загальні тенденції світової історії. Періодизація історії України другої половини XX – початку XXI ст. Особливості курсу історії України 1945–2017 рр. Завдання і структура курсу.

до яких спонукала Друга світова війна.	
Орієнтовна тема навчального проекту: – Друга світова війна в історичній пам'яті українців та інших європейців: спільне і відмінне.	
Узагальнення	

Розділ 1. УКРАЇНА В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: відбудова, репатріанти, спецпоселення, космополітизм, лисенківщина, ждановщина, депортація, обмін населенням, операція "Вісла", операція "Захід"; – *вплив* статусу УРСР як однієї із країн-засновниць ООН на її подальшу долю; – *провідні рушії* відбудови промисловості та сільського господарства; – *причини, мотиви та наслідки* ідеологічних кампаній та "чисток" активної інтелігенції радянською владою; їх вплив на культурно-освітній розвиток в УРСР; – *основні методи* радянізації західних областей УРСР; – *депортаційні процеси* повоєнних років як військово-політичні акції комуністичної влади та злочин проти українців; – *причини та форми* тривалого опору Української повстанської армії радянській владі на західноукраїнських землях; – *протиріччя* соціально-економічного, культурного, релігійного та повсякденного життя українців повоєнного часу. **Уміти:** – *встановити послідовність і синхронність* подій, що відображають формування територіальних меж УРСР, масові депортації та обміни населенням, посилення радянізації та репресії у західних областях, український визвольний рух у 1944–1950-х рр., процеси відбудови господарства і культурне життя республіки, ідеологічні кампанії й чистки післявоєнного періоду;	Посилення радянізації та репресії у західних областях УРСР. Український визвольний рух у 1944–1950-х рр. Василь Кук. Велика блокада. Обмін населенням між Польщею й УРСР. Масові депортації (1944–1946 рр.). Операції "Вісла" і "Захід". Ліквідація УГКЦ у 1946–1949 рр. Україна – співзасновниця ООН. Встановлення кордонів УРСР у міжнародних договорах. Обмін територіями 1951 р. Участь УРСР в міжнародних організаціях. Внутрішньополітична й економічна ситуація УРСР. Масовий голод 1946–1947 рр. Ідеологічні кампанії. "Чистки" творчої інтелігенції. Культура в перші повоєнні роки. Відбудова системи освіти. Наука. Література. Володимир Сосюра. Максим Рильський. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф. Повсякденне життя в перші повоєнні роки.

– *визначити причини та наслідки* депортацій українців із західних областей УРСР та південно-східних областей Польщі; масового голоду 1946–1947 рр.; – за допомогою карти *показати зміни* в адміністративно-територіальному поділі УРСР; – *висловити аргументовані судження* щодо трансформації методів укріплення тоталітарного режиму; – *виявити особливості* діяльності українського визвольного руху в 1945–1950-х рр.; – *представити власну оцінку* ролі УГКЦ на західноукраїнських землях і наслідків її примусової самоліквідації в СРСР; – *визначити тенденції й суперечності* розвитку освіти, науки, літератури; – *охарактеризувати* науковий/творчий доробок Катерини Білокур, Олександра Богомольця, Сергія Лебедєва, Андрія Малишка, Олександра Палладіна, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Павла Тичини, Володимира Філатова, Юрія Яновського; *діяльність* Олеся Гончара, Василя Кука, Йосипа Сліпого.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – Людський вимір війни: демографічні зміни в УРСР. – "Війна пішла, а горе залишилось…": повсякденне життя повоєнних років. – Вирвані з коренем. Депортації українців у 1944–1951 рр.: причини, етапи, наслідки (дослідження тематичних документів). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Україна для ООН. ООН для України. – Студії боротьби за незалежність: від УНР до УПА (продовження кейсу "Як трансформувався український визвольний рух у ХХ столітті?").	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Географія. Тема: Політична картина світу (Учень/учениця пояснює відмінність між поняттями "країна", "держава", "залежна територія"; основні вектори зовнішньої політики України).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 2. УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: десталінізація, культ особи, відлига, лібералізація, реабілітація,	Внутрішньополітична ситуація в УРСР у першій половині 1950-х рр. Стан промисловості і сільського

шістдесятники, атеїзм, раднаргоспи, децентралізація управління, зросійщення, абстракціонізм; – *причини та наслідки* приєднання Кримської області до УРСР; – *основні тенденції та протиріччя* реформування промисловості і сільського господарства; – *особливості функціонування* репресивної машини часів сталінізму, її жертви та зміни у становищі бранців концтаборів із настанням відлиги; – *суть* хрущовських надпрограм; – *природу зародження* і *форми проявів* дисидентського руху в Україні; – *зв'язок* між розвитком культури, освіти, науки і внутрішньополітичними процесами в державі. **Уміти:** – *встановити послідовність* подій, пов'язаних з десталінізацією і лібералізацією суспільного життя, соціальною переорієнтацією та модернізацією економіки, формуванням феномену шістдесятництва і розгортанням дисидентського руху, культурним життям республіки у цей період; – *синхронізувати* події історії України та всесвітньої історії, що відображають модернізаційні процеси в економіці; – *використовувати карту* як джерело інформації про адміністративно-територіальний устрій УРСР, його зміни; – *визначити причини та наслідки* посилення зросійщення українського суспільства; – *оцінити темпи* впровадження науково-технічної революції в господарське життя; – *обстоювати власні судження* щодо тенденцій розвитку культури у період відлиги та зародження дисидентського руху й шістдесятництва; – *охарактеризувати* громадську/ наукову/ мистецьку діяльність Віктора Глушкова, Алли Горської, Івана Драча, Ліни Костенко, Сергія Корольова, Левка Лук'яненка, Сергія Параджанова, Івана Світличного, Василя Стуса, Леся Танюка.	господарства. Військово-промисловий комплекс. Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільного життя. Реабілітація жертв сталінських репресій. Адміністративно-територіальні зміни. Входження Кримської області до складу УРСР. Зміни в управлінні господарством. Раднаргоспи. Соціальні наслідки економічної політики другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр. Зародження дисидентського руху в Україні та його течії. Левко Лук'яненко. Антирадянські виступи 1960-х рр. Науково-технічна революція: внесок українців. Сергій Корольов. Реформи освіти та процеси зросійщення. Антирелігійна кампанія. Відлига в мистецтві. Ліна Костенко. Іван Драч. Василь Стус. Розвиток спорту.

Орієнтовна тема для практичного заняття: – Входження Кримської області до складу УРСР: міфи та реальність (дослідження документів). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – "В безсмерті холодно. І холодно в житті. О Боже мій! Де дітися поету?!" Творчість шістдесятників як закономірна реакція на виклики часу. – Ті, хто відкрили шлях у космос (внесок українців в освоєння космічного простору). **Орієнтовна тема для написання есе:** – Відлига: зміни в суспільно-політичних настроях населення України.
Міжпредметні зв'язки: 11 клас. Українська література. Тема: Українська література другої половини XX – початку XXI століття. Поети шістдесятники. (Учень/учениця розуміє явище "шістдесятництва" і причини пробудження національної свідомості в суспільстві, шістдесятництво як явище соціальне й культурологічне, його зв'язок із дисидентським рухом); — 11 клас. Українська література. Тема: Олесь Гончар "Собор". (Учень/учениця розуміє роль духовного начала і краси в житті людини, осуд бездуховності, історичної пам'яті народу, добра і зла в житті, проблему національного нігілізму, моральної ницості); — 11 клас. Українська література. Тема: Василь Симоненко. Громадянська лірика. (Учень/учениця дискутує про патріотичні, громадянські мотиви, морально-етичні проблеми, розуміє проблему почуття людської гідності, мотиви самоствердження людини в складному сучасному світі, її самодостатність, високохудожнє відтворення громадянського вибору поета).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 3. УКРАЇНА В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: застій, дефіцит, розвинений соціалізм, партійна номенклатура, системна криза, Українська гельсінська група, самвидав, правозахисний рух, командно-адміністративне управління; – *взаємозалежність* суспільно-політичного та економічного життя в добу застою; – *суть* спроб реформувати командну економіку в другій половині 1960-х рр.; – *причини* активізації дисидентського руху в другій половині 1960-х – на початку 1970-х рр. і репресій щодо учасників УГГ, застосування заходів примусового лікування, висунення звинувачень у кримінальних злочинах;	Економічна ситуація в УРСР. Продовольчі програми. Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Конституція УРСР 1978 р. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Дисидентський рух: течії, форми і методи боротьби. Іван Дзюба: "Інтернаціоналізм чи русифікація". Михайло Брайчевський: "Приєднання чи возз'єднання". Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). Самвидав. "Український вісник". "Смолосокип". В'ячеслав Чорновіл. Відродження пам'яті про

– *особливості* основних течій дисидентського руху (національної, правозахисної, релігійної); – *протиріччя* розвитку культури, освіти, науки в період застою. **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність і синхронність* подій, що відображають кризові явища доби застою, розгортання діяльності різних течій дисидентського руху в УРСР, культурне життя в УРСР та участь української діаспори у процесах національного відродження; – *використовувати карту як джерело інформації* про політичне, соціально-економічне життя УРСР у цей період; – *визначити причинно-наслідкові зв'язки* політико-ідеологічної кризи радянського ладу в УРСР; – *порівнювати, аналізувати, робити аргументовані висновки* щодо економічного розвитку УРСР у другій половині 1950-х – 1960-х рр. і в 1970-ті – на початку 1980-х рр.; – *оперувати ключовими поняттями* теми для характеристики соціальної сфери; – *оцінити методи і засоби реалізації* учасниками УГГ мети і завдань правозахисного руху, їхні здобутки у сфері захисту прав людини в СРСР; – *виявити суперечливі процеси* в розвитку освіти, науки, літератури; – *охарактеризувати* кримськотатарський національний рух, політичну діяльність Петра Шелеста і Володимира Щербицького, правозахисну – учасників УГГ; – *висловити аргументовані судження щодо* громадської/ наукової/ творчої діяльності Миколи Амосова, Олега Антонова, Михайла Брайчевського, Петра Григоренка, Мустафи Джемілєва, Івана Дзюби, Роберта Конквеста, Платона Майбороди, Володимира Маняка, Джеймса Мейса, Івана Миколайчука, Євгенії Мирошниченко, Сергія Параджанова, Марії Приймаченко, Омеляна Пріцака, Миколи Руденка, Євгена	Голодомор. Українська діаспора та її внесок у відродження України. Кримськотатарський національний рух. Мустафа Джемілєв. Розвиток освіти та науки. Формування опозиційних течій у культурі. Українське мистецтво. Досягнення українських спортсменів. Молодіжний неформальний рух в Україні.

Сверстюка, Василя Симоненка, Анатолія Солов'яненка, В'ячеслава Чорновола, Романа Шпорлюка, Тетяни Яблонської, Петра Яцика.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – Конституції УРСР: "сталінська" і "розвинутого соціалізму" (порівняння Основних законів 1937 і 1978 рр.). – Український самвидав: теми, ідеї, автори. – Повсякденне життя в місті та на селі (на прикладі кількох українських населених пунктів 1970–1980-х рр.). **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – 49 сміливців проти режиму (дослідження діяльності УГГ). – Студії боротьби за незалежність: від зброї до слова (продовження кейсу "Як трансформувався український визвольний рух у XX столітті?"). – Права людини в СРСР: декларації та реальність.	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Географія. Тема: Населення світу. (Учень/учениця пояснює значення понять "демографічна політика", "демографічний вибух", "урбанізація", "субурбанізація", "міграція", "мегалополіс"); — 11 клас. Екологія. Тема 2. Природа і людина: системний підхід. (Учень/учениця розуміє місце природи у житті суспільства; досліджує особливості основних етапів взаємодії суспільства і природи; аналізує наслідки змін і перетворень природних процесів і компонентів природи антропогенною діяльністю).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: системна криза, перебудова, гласність, плюралізм, інфляція, андеграунд, неформальні організації, путч, національно-демократичний рух, суверенітет, Революція на граніті; – *передумови, протиріччя та наслідки* політики перебудови і гласності в УРСР; – *тенденції* соціально-економічного і політичного життя та зовнішньополітичні обставини, що сприяли розгортанню національно-демократичного руху, падінню авторитету КПУ і формуванню багатопартійності; – *значення* прийняття Декларації про державний суверенітет України й Акта проголошення незалежності України; – *Референдум 1 грудня* як акт підтримки	Початок перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Стан економіки. Шахтарські страйки. Поглиблення диспропорцій рівня життя населення. Гласність і політичний плюралізм на українських теренах. Активізація національно-демократичного руху. Зміни в політичному керівництві УРСР. Формування багатопартійної системи. Культурно-мистецьке життя як вираз суспільних настроїв. Фестиваль "Червона рута". Релігійне відродження. Вибори до Верховної Ради УРСР і до місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України.

абсолютною більшістю населення України проголошення державної незалежності. **Уміти:** – *встановити хронологічність і синхронність подій* перебудови; – *використовувати історичну карту* для інтерпретації, реконструкції та пояснення подій цього періоду; – *виявити послідовність і суперечливість змін* у політичному житті України; – *висловити аргументовані судження* щодо спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р., його наслідків в Україні; ролі й місця України в загальносоюзних суспільно-політичних процесах у першій половині 1991 р.; – *пояснити причини* Революції на граніті та її значення у відновленні Україною незалежності; – *скласти характеристики* історичних діячів періоду боротьби за відновлення державної незалежності України: Леоніда Кравчука, В'ячеслава Чорновола.	Революція на граніті. Створення Автономної Республіки Крим. Меджліс кримськотатарського народу. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Леонід Кравчук. Розпад СРСР. Міжнародне визнання України.
Орієнтовні теми для практичних занять: – **"**За живе…" Непоправні наслідки Чорнобильської трагедії. – Злочини комуністичного режиму. Уроки для України сьогодні. **Орієнтовні теми для навчальних проектів:** – Сто років боротьби за незалежність: 1917–2017. – Український андеграунд: кіно, музика і театр кінця XX ст.	
Міжпредметні зв'язки: 11 клас. Екологія. Тема: Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень. (Учень/учениця знає джерела, види забруднень навколишнього середовища, їх негативний вплив на живі організми та здоров'я людей).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: державотворення, купоно-карбованець, тіньова економіка, інвестиції, дефолт, корупція, багатовекторність зовнішньої політики, євроінтеграція, приватизація, без'ядерний статус, меморандум, мажоритарна виборча система, конституційний договір,	Державотворчі процеси в умовах незалежності України. Повернення кримських татар на історичну батьківщину. Питання адміністративно-політичного статусу Криму. Суспільно-політичне життя. Особливості формування

депопуляція, прожитковий мінімум, відплив умів, Помаранчева революція; – *основні державотворчі процеси та зміни* в політичному, соціально-економічному устрої України в 1990-х і першій половині 2000-х рр.; – *історичну вагу та значення* прийняття Конституції України, запровадження національної валюти, проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію; – *основні ідеї та положення* Конституції України; – *причини* нової хвилі масової трудової еміграції; – *природу походження, рушійні сили та значення* Помаранчевої революції. **Уміти:** – *встановити хронологічну послідовність і синхронність* подій, що відображають трансформаційні процеси і державотворення в Україні, *синхронізувати* їх з відповідними подіями регіональної історії, історії країн Центрально-Східної Європи; – *використовувати історичну карту* для інтерпретації та реконструкції подій; – *визначити основні тенденції та протиріччя* соціально-економічного розвитку України в 1991–1998, 1998–2004 роках; пошуків Україною зовнішньополітичних орієнтирів у перше десятиліття незалежності; – *визначити причини і наслідки* впливу азійської фінансової кризи та дефолту Росії 1998 р., світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. на розвиток України; – *висловити аргументовані судження* щодо перебігу державотворчих процесів в Україні в 1991–2004 рр.; впливу олігархічної системи в Україні; – *охарактеризувати* державно-політичну діяльність Леоніда Кучми і Віктора Ющенка.	багатопартійності в незалежній Україні. Конституція України 1996 р. Економіка України в 1991–1998 рр. Запровадження гривні. Демографічні процеси. Трудова еміграція. Економіка України в 1998–2004 рр. Олігархічна система. Початок інтеграції української економіки в європейський і світовий економічний простір. Політична розбудова суспільства. Леонід Кучма. Рухи протесту на початку 2000-х рр. Конфронтація навколо острова Тузла. Помаранчева революція. Віктор Ющенко. Конституційна реформа 2004 р. Україна в системі міжнародних відносин.
Орієнтовні теми для практичних занять: – Державне будівництво в незалежній Україні: особливості, здобутки, проблеми. – Інтеграція України в європейський та світовий економічний простір: виклики і відповіді. – Основний закон України: умови створення й аналіз основних положень.	

Орієнтовна тема для навчального проекту: – Студії боротьби за незалежність: від культурної до політичної розбудови (завершення кейсу “Як трансформувався український визвольний рух у XXI столітті”, презентація). **Орієнтовна тема для написання есе:** – Помаранчева революція: національний і людський виміри.
Міжпредметні зв’язки: 11 клас. Екологія. Розділ: Провідні екологічні проблеми. Тема: Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень. (Учень/учениця знає джерела, види забруднень навколишнього середовища, їх негативний вплив на живі організми та здоров’я людей; розуміє взаємопоєднаність таких категорій, як “забруднення середовища” і “стійкість геосистем”, пояснює залежність стійкості геосистем від біорізноманіття, біомаси і біопродуктивності).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 6. ТВОРЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: конфронтація, економічна інтеграція, політична асоціація, Євромайдан, Революція Гідності, Небесна Сотня, нормандська четвірка, Мінські угоди, люстрація, тимчасово неконтрольована територія, антитерористична операція (АТО), гібридна війна, волонтерський рух, безвізовий режим; – *домінуючі тенденції* державотворчого процесу в Україні часів незалежності; – *особливості* соціально-економічного розвитку України в останнє десятиліття; – *природу походження, рушійні сили та значення* Євромайдану і Революції Гідності; – *причини та наслідки* агресії Російської Федерації проти України; – *зовнішню загрозу* щодо територіальної цілісності і недоторканності державних кордонів України як посягання на незалежність держави та безпеку її громадян; – *територіальну цілісність* України і недоторканість державних кордонів як головні умови суверенності та незалежності; – *чинники формування* громадянського суспільства в незалежній Україні; – *важливість* для України політичної	Соціально-економічний розвиток і суспільно-політичне життя України в 2005–2013 рр. Віктор Янукович. Загострення відносин із Російською Федерацією. Революція Гідності. Небесна Сотня. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією. Агресія Росії проти України. Російсько – українська війна. Олександр Турчинов. Петро Порошенко. Гібридна війна. Бойові дії на сході України. Антитерористична операція в Донецькій і Луганській областях. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації проти України. .Спроби мирного врегулювання. Соціально-економічний розвиток України після 2014 р. Євроінтеграційний поступ України: економічні та політичні аспекти. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Режим безвізового в’їзду в країни ЄС для громадян України.

асоціації, економічної інтеграції та впровадження безвізового режиму з Європейським Союзом. **Уміти:** – *встановити хронологію подій* незалежної України, які мали вплив на формування національної свідомості; – *використовувати карту як джерело інформації* про основні політичні й соціально-економічні події в незалежній Україні; – *визначити історико-географічні умови* розвитку свого населеного пункту і залежність від них дій та поглядів його мешканців; – *визначити основні тенденції та протиріччя* соціально-економічного розвитку України в 2005–2008, 2008–2014 і після 2014 р.; – *охарактеризувати* перебіг державотворчих процесів в Україні впродовж останнього десятиліття; – *обгрунтувати* на основі аналізу документів визнання Російської Федерації державою-агресором щодо України; – *проаналізувати* Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором, затверджене Постановою Верховної Ради України від 27 січня 2015 р.; – *визначити передумови, ознаки та наслідки* агресії Росії проти України; – *обстоювати власні судження* щодо розвитку освіти, науки і культури в сучасній Україні; – *спрогнозувати* можливі шляхи розвитку України та зміни її геополітичного становища; – *охарактеризувати* діяльність сучасних українських політиків, науковців, митців, церковних діячів, спортсменів (Віктора Януковича, Петра Порошенка, Мирослава Поповича, Любомира Гузара, Богдана	Особливості культурного розвитку України останнього десятиліття. Релігійне життя. Зміни в системі національної освіти. Основні тенденції розвитку науки. Розвиток спорту та здобутки українських спортсменів. Література та мистецтво. Міжнародні пісенні конкурси Євробачення в Україні. Українці у світі.

Ступки, Юрія Андруховича, Руслани Лижичко, Сусани Джамаладінової (Джамали), Святослава Вакарчука, Сергія Бубки, Віталія Кличка, Володимира Кличка, Андрія Шевченка та ін.).	

Орієнтовні теми для практичних занять:
– Екологічні проблеми України. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.
– Зовнішні та внутрішні загрози суверенітету України в умовах гібридної війни.
Орієнтовні теми для навчальних проектів:
– "У 1918-му Україна здобула незалежність, у 1991-му – відновила, сьогодні – захищає" (завершення проекту з укладання інтерактивної стрічки часу, яка відображає неперервність і спадкоємність державотворчих процесів у XX–XXI ст., презентація проекту).
– Усна історія Майданів: від Революції на граніті до Революції Гідності (електронна Книга пам'яті).
Орієнтовні теми для написання есе:
– Відверта розмова з воїнами АТО / однолітками – внутрішньо переміщеними особами.

Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Захист Вітчизни. Розділ: Збройні сили України на сучасному етапі. Тема: Військова присяга та військова символіка України. (Учень/учениця розуміє проблеми реформування та розвитку Збройних Сил України, оборонну політику держави та інші заходи у цій сфері); — 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Україна. Європа. Світ. Тема: Інтеграція й глобалізація. Міграційні процеси і Україна. Україна – член європейського та світового співтовариства. (Учень/учениця знає та розуміє причини та наслідки міграційних процесів в Україні та світі; усвідомлює взаємозалежність життя місцевої громади; України, Європи та світу; аналізує основні положення Угоди про асоціацію Україна – ЄС; дискутує щодо перспектив збереження та розширення ЄС, НАТО; пишається потенціалом України в Європі та світі); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво європейського культурного регіону. Україна. (Учень/учениця знає та розуміє внесок українського мистецтва у скарбницю світової культурної спадщини; називає найхарактерніші здобутки – "візитівки" українського мистецтва у світі; видатних представників українського мистецтва (зокрема, української діаспори);наводить приклади визначних творів різних видів мистецтва, художніх явищ, створених у різні часи в українському мистецтві; усвідомлює необхідність збереження національної мистецької спадщини); — 10 клас. Географія. Тема: Країни Європи. (Учень/учениця аналізує особливості та проблеми країн ЄС, позитивні наслідки та ризики вступу України до ЄС; оцінює роль ЄС у світі); — 10 клас. Географія. Тема: Глобальні проблеми людства. (Учень/учениця характеризує поняття "глобальні проблеми людства"; аналізує сутність, причини виникнення, особливості кожної з глобальних проблем, можливі шляхи їх розв'язування); — 11 клас. Українська література. Тема: Сучасна українська література. Історико-культурна картина літератури кінця XX – початку XXI століття. (Учень/учениця розуміє постмодернізм як один із основних напрямів сучасного мистецтва); — 11 клас. Географія. Розділ: Глобальні проблеми людства. Тема: Глобальні проблеми соціального характеру (Учень/учениця пояснює причинно-наслідкові зв'язки виникнення демографічних проблем, складає демографічні прогнози, називає хвороби цивілізації); — 11 клас. Економіка. Розділ: Національна економіка

і роль уряду у її функціонуванні. Тема: Роль уряду у регулюванні національної економіки. (Учень/учениця розуміє об'єктивні причини урядового регулювання ринкової економіки, характеризує зв'язок ефективності та справедливості, пояснює невдачі (обмеження) ринку і уряду та роль уряду як власника, виробника і споживача з використанням схеми загального економічного кругообігу); — 11 клас. Англійська мова. Тема: Моє місце в світі. (Учень/учениця знає про зразки здорового способу життя в Україні та англомовних країнах, вміє презентувати Україну в міжнародному контексті); — 11 клас. Німецька мова. Тема: Україна у світі. (Учень/учениця оцінює внесок молоді у сучасне мистецтво України та німецькомовних країн; вміє презентувати Україну в міжнародному контексті); — 11 клас. Французька мова. Тема: Україна у світі. (Учень/учениця розуміє особливості суспільства і культури спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, у межах тематики ситуативного спілкування); — 11 клас. Іспанська мова. Тема: Україна у світі. (Учень/учениця розуміє особливості суспільства і культури спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, у межах тематики ситуативного спілкування).
Узагальнення
Тематичний контроль

Всесвітня історія (1945–2017 рр.)
11 клас

Структура курсу:

Розділ 1. **Облаштування повоєнного світу**
Розділ 2. **Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства**
Розділ 3. **Держави Центрально-Східної Європи: трансформаційні процеси**
Розділ 4. **Держави Азії, Африки та Латинської Америки: вибір шляхів розвитку**
Розділ 5. **Міжнародні відносини**
Розділ 6. **Повсякденне життя і культура**
Узагальнення до курсу

Розділ 1. ОБЛАШТУВАННЯ ПОВОЄННОГО СВІТУ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: конфронтація, біполярний (двополюсний) світ, Холодна війна, соціалістичний табір, доктрина; – *час* створення ООН, МОП, МАГАТЕ, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Світового банку, ВООЗ; поділу Німеччини; утворення Північноатлантичного союзу (НАТО) і	Риси Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Організація Об'єднаних Націй (ООН). Спеціалізовані організації під егідою ООН. "Загальна декларація прав людини" (1948 р.) і міжнародні пакти про права людини (1966 р.).

Варшавського блоку (ОВД); – *характерні риси* Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин; – *мету, принципи та механізми* діяльності ООН, спеціалізованих організацій під егідою ООН; – *вплив* “плану Маршалла” на відбудову повоєнної Європи і формування “двополюсного світу”; – *значення* “Загальної декларації прав людини” (1948 р.) і міжнародних пактів про права людини (1966 р.) як основи сучасного міжнародного права. **Уміти:** – *встановити* послідовність подій повоєнних часів, пов’язаних з утворенням “двополюсного світу”; – *використовувати карту* як джерело інформації про територіальні зміни в Європі за підсумками війни; – *встановити* причини і спрогнозувати можливі наслідки розв’язування Холодної війни.	Радянська окупація Східної Європи. Початок Холодної війни. Меморандум Дж. Кеннана і промова В. Черчіля в Фултоні. Доктрина Г. Трумена і “План Маршалла”. Поділ Німеччини. НАТО та Організація Варшавського договору (ОВД): закріплення біполярності світу.
Орієнтовна тема для навчального проекту: – Реалізація завдань ООН її спеціалізованими організаціями: приклади діяльності.	
Міжпредметні зв’язки: 11 клас. Економіка. Розділ: Національна економіка і роль уряду у її функціонуванні. Тема: Роль уряду у регулюванні національної економіки. (Учень/учениця розуміє об’єктивні причини урядового регулювання ринкової економіки, характеризує зв’язок ефективності та справедливості, пояснює невдачі (обмеження) ринку і уряду та роль уряду як власника, виробника і споживача з використанням схеми загального економічного кругообігу).	

Розділ 2. ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ТА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: маккартизм, неоконсерватизм, рейганоміка, тетчеризм, неолібералізм, економічне диво, соціальне ринкове господарство, брексіт; – *час* рейганоміки та тетчеризму, падіння авторитарних режимів у Греції, Португалії та Іспанії, виступів афроамериканців за громадянські права у США; “червоного травня” у Франції; укладення Римських угод та Маастрихтського договору;	Концепція постіндустріального (інформаційного) суспільства. Зміцнення демократії на Заході після Другої світової війни: розширення прав людини. Падіння авторитарних режимів у Південно-Західній Європі в 1970-х рр. Утвердження принципів громадянського суспільства. Тенденції повоєнного розвитку партійних систем.

– основні *тенденції* розвитку політичних систем країн Заходу у другій половині XX – на початку XXI ст.; – *причини* утвердження США як провідної держави “вільного світу”; – *значення* об’єднання Німеччини й утворення Європейського Союзу; – *внесок* українцської діаспори в науково-технічну революцію. **Уміти:** – *встановити послідовність і синхронність* подій, пов’язаних з утвердженням у Західній Європі ліберальної демократії та соціальної ринкової економіки; – *використовувати карту як джерело інформації* про процеси економічної інтеграції Західної Європи; – *охарактеризувати* шведську соціальну модель, процеси зміцнення демократії та формування соціального ринкового господарства на Заході в другій половині XX – на початку XXI ст.; етнонаціональні проблеми Заходу та *оцінити* шанси на їх розв’язання у найближчому майбутньому; – *визначити причини та наслідки* тривалого економічного зростання в ФРН та Італії; руху афроамериканців за громадянські права, боротьби за права конфесійних, мовних і сексуальних меншин у країнах Заходу; – *визначити* причини та ознаки кризових явищ в ЄС, *розробити стратегію* їх подолання; – *визначити* роль США та ЄС в сучасних міжнародних відносинах; – *висловити обґрунтоване судження* про політичну діяльність Конрада Аденауера, Сильвіо Берлусконі, Тоні Блера, Шарля де Голя, Джона Кеннеді, Ангели Меркель, Франсуа Міттерана, Барака Обами, Рональда Рейгана, Маргарет Тетчер, Дональда Трампа, П’єра Трюдо.	Рух афроамериканців США за громадянські права. Мартин Лютер Кінг. Молодіжні виступи кінця 1960-х рр. Рух хіппі. Прояви етнонаціоналізму (проблеми Квебеку, Ольстеру, баскське питання). Боротьба за права конфесійних, мовних і сексуальних меншин. Транснаціональні корпорації. НТР і зростання ролі професійних фахівців і техніків. Перехід від виробництва товарів до виробництва послуг. Політика зменшення соціальної нерівності. “Німецьке економічне диво”. Рейганоміка. Тетчеризм. Соціальне ринкове господарство. Шведська соціальна модель. Об’єднання Німеччини. Від Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) до Європейського союзу (ЄС). Проблема брекситу. Роль США та ЄС у сучасних міжнародних відносинах.

Орієнтовні теми для практичних занять: – Процеси демократизації в країнах Західної Європи і Америки у другій половині XX – початку XXI ст.: причини, специфіка і наслідки. – Молодіжна контркультура: вплив на формування постіндустріального світу. **Орієнтовна тема для навчального проекту:** – Українська діаспора в державах Північної Америки та Західної Європи. **Орієнтовна тема для написання есе:** – Яким має бути сучасний політичний лідер?
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Стереотипи та упередження. Дискримінація. (Учень/учениця може назвати основи і принципи діалогу між соціальними групами: принцип соціальної рівності та справедливості, принцип згуртованості, принцип соціального партнерства; Наводить приклади дискримінації та ксенофобії; вміє протистояти проявам расизму; формує звичку проявляти емпатію); — 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Я і ми. Соціокультурна багатоманітність. (Учень/учениця тлумачить полікультурність як основу добросусідства культур; усвідомлює факт існування різноманіття культур; може назвати основні принципи діалогу між соціальними групами в полікультурному суспільстві: принцип соціальної рівності та справедливості, принцип згуртованості, принцип соціального партнерства); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво американського культурного регіону (північно-американський, латино-американський). (Учень/учениця називає визначні мистецькі явища, що характеризують американський культурний регіон; бере участь у дискусіях щодо ролі мистецтва американського культурного регіону у світовій мистецькій спадщині).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 3. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: Празька весна, оксамитова революція, перебудова, гласність, самоврядний соціалізм, соціалізм з людським обличчям, Солідарність, шокова терапія; – *час* Угорської революції, "Празької весни", утворення РЕВ; перебудови в СРСР, "оксамитових революцій", розпаду СРСР, Югославії та Чехословаччини; – *вплив* на розвиток регіону Центрально-Східної Європи політичних процесів в СРСР та Холодної війни; – *особливості* втілення сталінської моделі	Результати Другої світової війни для народів Центрально-Східної Європи. Сталінська модель соціалізму та її втілення в Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії, Чехословаччині. Особливості розвитку Югославії. Доля українців у країнах Центрально-Східної Європи. Операція "Вісла". Спроба економічної інтеграції соціалістичного табору. Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ). Криза комуністичних режимів

соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи; **Уміти:** – *визначити* роль СРСР у формуванні соціально-економічної і політичної ситуації у країнах Центрально-Східної Європи у період сталінської диктатури та постсталінські часи; роль етнічних проблем у дестабілізації ситуації в колишній Югославії; – *використовувати карту як джерело інформації* про процес трансформації держав соціалістичного табору наприкінці 80-х років XX ст.; – *встановити* причини революції в Угорщині, Празької весни, розпаду СРСР і падіння комуністичних режимів у Східній Європі. – *порівняти* трансформаційні процеси в країнах Центрально-Східної Європи; – *визначити* роль країн Центрально-Східної Європи в сучасних міжнародних відносинах; – *висловити аргументовані судження* щодо діяльності Олександра Дубченка, Йосифа Броз Тито, Леха Валенси, Вацлава Гавела.	країн Центрально-Східної Європи. Антикомуністичні виступи: Угорська революція 1956 р. і "Празька весна" 1968 р. Спроби модернізації суспільно-політичного устрою та радянська інтервенція в Чехословаччину. Завершення епохи Сталіна. "Хрущовська відлига". Наростання системних кризових явищ у країнах регіону в 70–80-х рр. XX ст. Перебудова в СРСР. "Оксамитові революції" в країнах Східної Європи. Розпад Радянського Союзу, Югославії та Чехословаччини. Політичні, економічні, соціальні та національні трансформації. Країни Центрально-Східної Європи на початку XXI ст., їх роль у сучасних міжнародних відносинах. Політична, економічна та ідеологічна експансія Росії в регіоні.
Орієнтовні теми для навчальних проектів: – "Празька весна" 1968 року. – Роль лідерів у трансформаційних процесах у країнах Східної Європи на зламі 1980–1990-х рр. (на прикладі Вацлава Гавелла, Леха Валенси, інших).	
Міжпредметні зв'язки: 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Людина в соціокультурному просторі. Тема: Конфлікти. (Учень/учениця знає та критично оцінює причини зародження конфліктів, аналізує шляхи подолання конфліктних ситуацій; формує навички ефективної комунікації та ненасильницького розв'язання соціальних конфліктів).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. ДЕРЖАВИ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ: ВИБІР ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: Рух неприєднання, Рік Африки, апартеїд, Арабська весна, ісламська революція, ісламський фундаменталізм, деколонізаці;	Японія. Повоєнне реформування держави. Хірохіто. Джерела та наслідки економічного піднесення. Внутрішньо- та зовнішньополітичні пріоритети.

– *час* японського економічного дива, реалізації курсу “трьох червоних знамен” і культурної революції Мао Цзедуна, здобуття незалежності народами Індії, утворення Ізраїлю та Пакистану, ісламської революції в Ірані, початку “Арабської весни”, формування ІДІЛ, деколонізації Африки, ліквідації апартеїду, революції на Кубі; – *причини й особливості* “культурної революції” в Китаї, конфесійного протистояння в Південній Азії; Ісламської революції в Ірані, революції на Кубі; деколонізаційних процесів у світі; “японського економічного дива”, “чотирьох модернізацій” Ден Сяопіна, близькосхідної проблеми, “Арабської весни”, конфлікту в Сирії; – *вплив* конфлікту в Сирії та терористичної діяльності ІДІЛ на розвиток регіону і світу. **Уміти:** – *встановити послідовність і синхронність подій,* що відбулися в країнах Азії, Африки та Латинської Америки; – *використовувати* карту як джерело інформації про процес деколонізації Азії та Африки, геофактори, що сприяли формуванню тут військово-політичних союзів й економічних регіонів; – *визначити* можливі способи врегулювання близькосхідної проблеми; подолання наслідків апартеїду; особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн Латинської Америки; – *порівняти* “японське економічне диво” з аналогічними явищами в Німеччині та Італії; основні тенденції розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки; – *висловити аргументовані судження* щодо діяльності Індіри Ганді, Фіделя Кастро, Нельсона Мандели, Джавахарлала Неру, Ден Сяопіна, Хірохіто, Мао Цзедуна.	Китай. Проголошення КНР. Культ особи Мао Цзедуна. Великий стрибок, комуни, культурна революція. Трансформаційні процеси в Китаї на зламі XX–XXI ст. Ден Сяопін. Утворення Індійської республіки та Пакистану. Конфесійне протистояння в регіоні. ІНК. Індіра Ганді. Індія на зламі XX–XXI ст. Утворення Ізраїлю. Близькосхідна проблема та шляхи її врегулювання. Ісламська революція в Ірані. “Арабська весна”. Конфлікт у Сирії. Терористична діяльність. Ісламська держава Іраку і Леванту. Деколонізація Африки. Крах апартеїду. Країни регіону на зламі XX–XXI ст. Латинська Америка: особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн регіону. Революція на Кубі. Фідель Кастро. Проблеми політичного та економічного життя латиноамериканських держав на зламі XX–XXI ст.
Орієнтовна тема для практичного заняття: – Моделі інноваційного розвитку нових азійських незалежних держав. **Орієнтовна тема для написання есе:** – Сучасні країни Азії: діалог західної та східної цивілізацій.	
Міжпредметні зв’язки: 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Азії. (Учень/учениця порівнює особливості господарства різних за рівнем економічного розвитку країн Азії; оцінює роль країн Азії в світі); — 10 клас. Географія. Розділ: Регіони та країни світу. Тема: Країни Латинської Америки.	

(Учень/учениця називає історико-політичні процеси, що відбуваються в регіоні; аналізує: специфіку складу населення та системи розселення); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво далекосхідного культурного регіону. (Учень/учениця називає види мистецтва/художні явища – “візитівки” далекосхідного культурного регіону; бере участь у дискусіях щодо впливу мистецтва далекосхідного культурного регіону на розвиток сучасного мистецтва, аргументовано відстоює свою позицію); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво арабо-мусульманського культурного регіону. (Учень/учениця орієнтується у характерних ознаках мистецтва арабо-мусульманського культурного регіону; наводить приклади взаємовпливів різних культур у сучасному мистецтві; виявляє здатність дискутувати про вплив мистецтва арабо-мусульманського культурного регіону на розвиток сучасного мистецтва, аргументувати свою позицію); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво індійського культурного регіону. (Учень/учениця називає види мистецтва, що яскраво репрезентують індійський культурний регіон; усвідомлює взаємовпливи різних культур у сучасному мистецтві).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 5. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: Берлінська криза, Карибська криза, розрядка, нове політичне мислення, багатополярний світ, міжнародний тероризм; – *час* Холодної війни, Берлінської і Карибської кризи, війн у Кореї, В’єтнамі, Афганістані, проведення Гельсінської конференції; – *причини, ознаки, динаміку та наслідки* Холодної війни, міжнародного тероризму; політики розрядки, Гельсінської конференції. **Уміти:** – *використовувати* карту як джерело інформації про події Холодної війни: Берлінську кризу, Карибську кризу, війну у Кореї та В’єтнамі, в Афганістані, сучасну геополітичну ситуацію у світі; – *пояснити* вплив Гельсінської конференції на міжнародні відносини на зламі XX–XXI ст.; – *охарактеризувати* Берлінську кризу, війну в Кореї, Карибську кризу, війни у В’єтнамі та Афганістані як прояви загострення	Динаміка Холодної війни. Протистояння НАТО і ОВД. Прояви міжнародної напруженості (Берлінська криза, війна в Кореї, Карибська криза, війни у В’єтнамі й Афганістані). Період “розрядки” в міжнародній політиці. Гельсінська конференція 1975 р. Рецидиви Холодної війни на зламі XX–XXI ст. Від біполярного до багатополярного світу. Проблема міжнародного тероризму. Агресія Росії проти України в 2014 р. Російсько-українська війна.

міжнародних відносин в умовах Холодної війни; – *пояснити* процеси переходу від біполярності до багатополярного світу; вплив "нового політичного мислення" та розпаду СРСР на міжнародні відносини кінця XX ст.	
Орієнтовні теми для практичних занять: – Міжнародні відносини другої половини XX – початку XXI ст.: точки перетину інтересів. – Демонтаж результатів періоду "розрядки": причини і наслідки.	
Міжпредметні зв'язки: 11 клас. Зарубіжна література. Розділ: Із літератури кінця XX – початку XXI століття. Тема: Постмодернізм – одне з найяскравіших літературних явищ другої половини XX ст. Соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі. (Учень/учениця розповідає про соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі, наводить приклади втілення елементів постмодерністського мистецтва в масовій культурі. висловлює власне судження про особливості літератури постмодернізму); — 11 клас. Англійська мова. Тема: Моє місце в світі. (Учень/учениця знає про зразки здорового способу життя в Україні та англомовних країнах, вміє презентувати Україну в міжнародному контексті).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 6. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ І КУЛЬТУРА

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *зміст понять*: науково-технічна революція (НТР), високі технології, неореалізм, функціоналізм, постмодернізм, соціальний реалізм, абстракціонізм, поп-арт; – *динаміку, напрямки і здобутки* НТР; – *діяльність видатних представників* науки, літератури, мистецтва і спорту другої половини XX – початку XXI ст; – *базові* художні *принципи* провідних мистецьких течій сучасності. **Уміти:** – *охарактеризувати з*міни у змісті та характері праці, соціальній структурі суспільства; – *визначити* вплив основних досягнень НТР на життя суспільства; сучасні тенденції в освіті, літературі, образотворчому мистецтві, архітектурі, музиці, театральному мистецтві, кінематографі й спорті;	Науково-технічно революція: наукові відкриття, нові галузі наук, високі технології, інтеграція науки і виробництва. Зміни у змісті та характері праці, соціальній структурі суспільства, якості життя людей країн світу. Розвиток систем соціального забезпечення. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Культура "віртуальної реальності". Освітні системи. Університети як автономні осередки науки й освіти. Розвиток літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно

– *порівняти* зміст і характер праці, а також соціальну структуру модерного (індустріального) та постмодерного (інформаційного) суспільства; – *визначити і пояснити* різницю в умовах розвитку культури на теренах ЄС та в інших регіонах світу (на вибір); – *визначити* соціальні наслідки НТР.	й спорту: домінуючі тенденції.
Орієнтовні теми практичних занять: – Модерне (індустріальне) та постмодерне (інформаційне) суспільства: тяглість та зміни. **Орієнтовні теми навчальних проектів:** – Людина другої половини XX і початку XXI ст.: творець, митець, захисник. – Винаходи XX століття, які скоротили відстані та змінили світ. – Галерея сучасного мистецтва / Олімпійські ігри в сучасному світі (*на вибір учителя/учительки або учня/учениці*). – Визначні пам'ятки сучасної архітектури (створення інтерактивної карти).	
Міжпредметні зв'язки: 11 клас. Зарубіжна література. Розділ: Із літератури кінця XX – початку XXI століття. Тема: Постмодернізм – одне з найяскравіших літературних явищ другої половини XX ст. Соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі. (Учень/учениця розповідає про соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі, наводить приклади втілення елементів постмодерністського мистецтва в масовій культурі. висловлює власне судження про особливості літератури постмодернізму).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

УЗАГАЛЬНЕННЯ ДО КУРСУ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *основні етапи* світового суспільного розвитку в XX і на початку XXI ст.; – *взаємозалежність* подій, явищ і процесів у сучасному світі; **Уміти:** – *визначити* основні тенденції розвитку світу в другій половині XX і на початку XXI ст.; роль незалежної України у світових політичних, економічних і культурних процесах; – *охарактеризувати* зміни в колективній свідомості населення України в умовах незалежності.	Основні тенденції розвитку світу в другій половині XX – на початку XXI ст. Національні та глобальні виклики. Виміри цінностей людського буття в сучасному світі. Україна у світовому співтоваристві.

Укладачі програми (*відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від*

24.02.2017 № 310 "Про розроблення навчальних програм для старшої школи"):

Мудрий Мар'ян Михайлович, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук (*голова Робочої групи*); **Байкєніч Ганна Василівна**, завідувачка сектору методичної роботи Українського інституту національної пам'яті, кандидат педагогічних наук; **Баханов Костянтин Олексійович**, професор кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Бурлака Олена Вікторівна**, учителька історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Гирич Ігор Борисович**, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ, доктор історичних наук; **Євтушенко Раїса Іванівна**, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Кендзьор Петро Іванович**, доцент кафедри суспільних дисциплін Львівського інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук; **Ксьондзик Тетяна Миколаївна**, учителька історії ЗОШ I–III ступенів № 5 м. Житомира; **Майданик Олена Геннадіївна**, учителька історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Митрофаненко Юрій Станіславович**, старший викладач Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Осмоловський Сергій Олександрович**, завідувач, професор кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат економічних наук; **Пастушенко Роман Ярославович**, завідувач кабінету розвитку освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Руккас Андрій Олегович**, доцент історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Скальський Віталій Валерійович**, науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, кандидат історичних наук; **Хлипавка Леся Миколаївна**, учителька історії та правознавства Черкаського навчально-виховного об'єднання "Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів № 36" імені Героїв-прикордонників; **Черевко Оксана Степанівна**, доцент кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук; **Щупак Ігор Якович**, директор Українського інституту вивчення Голокосту "Ткума", музею "Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні", кандидат історичних наук.

ГЕОГРАФІЯ
10-11 КЛАСИ
(Рівень стандарту)

«Затверджено Міністерством освіти і науки України»

(Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407)

2017 рік

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс «Географія» у старшій школі завершує базову географічну освіту учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Програма складена відповідно до типового навчального плану. У 10 класіна її вивченнявідведено 52 години (1,5 години на тиждень), а в 11 класі – 35 годин (1 година на тиждень).

Навчальна програма для старшої школи розроблена на основі положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, згідно з яким шкільна географічна освіта є складовою освітньої галузі «Природознавство». Загальноосвітня цінність географії полягає у формуванні світоглядного розуміння природи Землі, її географічної оболонки як природного та природно-техногенного середовища, у якому живе людина.

Зміст програми з географії у старшій школі базується на принципах науковості, неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, гуманітаризації, диференціації навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів.

Структура курсу.

Курс географії в **10 класі «Географія: регіони та країни»** спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у

світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів. Мета реалізується через вирішення таких ***головних завдань:***

- формування в учнів цілісної географічної картини світу;
- розкриття ролі географії у розв'язуванні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства;
- створення освітнього середовища для розуміння особливостей участі регіонів і окремих країн у міжнародному поділі праці;
- розвиток у школярів геопросторового мислення та вміння логічно висловлювати свої думки щодо сучасних процесів у світі;
- обґрунтування доцільності наукового підходу до природокористування, мотивування екологічно грамотної, здоров'язбережувальноїповедінки;
- формування картографічної грамотності й культури;
- вироблення умінь користуватися джерелами географічної інформації, аналізувати її; застосовувати здобуті географічні знання в практичній діяльності;
- розвиток здатності до співробітництва під час виконання практичних робіт та проведення досліджень;
- заохочення засобами географії до самореалізації своїх здібностей, інтересів та життєвих планів.

Структура програми представлена Вступом і шістьма розділами. У*Вступі* окреслюються завдання курсу, особливості сучасної політичної карти світу, аналізуються ключові проблеми і тенденції світового господарського процесу.

Розділи 1-5 програми спрямовані на ознайомлення з соціально-економічними особливостями регіонів світу та регіональних диспропорцій у розвитку окремих країн.

Завершується вивчення курсу *розділом 6 «Україна в міжнародному просторі»,*завданнями якого є розкрити геопросторову структуру світу, визначити місце України на геополітичній карті світу, окреслити основні вектори сучасної української геополітики, міжнародні економічні зв'язки з регіонами та країнами світу, участь України в процесах європейської економічної інтеграції та реалізації стратегії сталого розвитку.

Наведений у програмі перелік країн для вивчення є *орієнтовним.* Учителю надається право додавати для детальнішого ознайомлення інші країни, які відповідають інтересам навчального закладу з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, а також пріоритетам зовнішньої політики України з урахуванням сучасної політико-економічної ситуації у світі.

Курс географії в **11 класі «Географічний простір Землі»** розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знанняпро природу,людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основнізакономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Вивчення географії в 11 класі спрямовано на реалізацію таких ***завдань:***

• розуміння географічної оболонки як системи, її виникнення, функціонування, закономірності будови і розвитку;

• оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоекологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;

• розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;

• виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;

• набуття компетентності в сферах: елементарного геоекологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та умінь в побуті і в підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Структура програми представлена Вступом і трьома розділами. Вступ спрямований на розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системіприродознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем.

*У Розділі 1 «Топографія та картографія»*подано аналізрізних видів географічних карт, розкрито особливості роботи з ними та можливості їх використання у побуті та господарській діяльності.

Розділ 2 «Загальні закономірності географічної оболонки Землі» включає характеристику сфер географічної оболонки Землі, розкриває закономірності та зв'язки в географічній оболонці.Географічна оболонка представлена як середовище життя людини і пов'язані з її діяльністю сучасні екологічні проблеми.

У розділі 3 «Загальні суспільно-географічні закономірності світу» розміщення і розвиток видів економічної діяльності і суспільства в сучасному світі розглядаються як результат людської діяльності, яка перетворює неоднорідний у природному відношенні простір відповідно до об'єктивних економічних законів. Головна увага приділена людині. Такий підхід допомагає вибудувати знання про сучасний світ у стрункусхему, зрозуміти просторову логіку розвитку економіки, прогнозувати реальні економічні результати політичних рішень.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Організація освітнього процесу: форми і методи, технології навчання

У старшій школі окремі питання курсу доцільно пропонувати старшокласникам опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, спонукати їх до використання типових планів комплексної характеристики територій (регіонів та окремих країн), розвивати навички

самостійного інформаційного і наукового пошуку, прогнозування та проектування.

Курс географії у старшій школі має чітко визначену *практичну* спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, а також передбачають розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні- досліджень, дискусій, семінарів, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проектів. Мета проведення цих робіт може бути різною – мотиваційною, контролюючою тощо.

Програмою передбачено виконання *7 практичних робіт у 10 класі* і *10 робіт у 11 класі*. Обов'язковими для оцінювання у кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Тематика варіативних досліджень може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1-2дослідження (упродовж року) та виконує його індивідуально або у групі. Результати дослідження презентуються учнями й оцінюються вчителем під час захисту чи представлення.

Такі підходи сприятимуть формуванню не лише предметних (географічних), а й ключових компетентностей (інформаційно-цифрової, соціальної і громадянської підприємницької, загальнокультурної та екологічної грамотності тощо).

У курсі «Географія» для старшої школи передбачено засвоєння географічної номенклатури, яка чітко регламентована у знаннєвому компоненті очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Велика роль у вивченні географії відводиться роботі з картою, статистичним матеріалом для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильного оцінювання найважливіших соціально-економічних питань.

У програмі подано *орієнтовний розподіл годин*за розділами і темами. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами. Години резервного навчального часу учитель може використати на свій розсуд для глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей і навчальних можливостей учнів або для тематичного оцінювання (уроків систематизації та узагальнення).

У старших класах пропонуються такі форми занять: урок –лекція, урок – семінар, урок – дискусія, урок – «круглий стіл», урок – контроль знань, урок роботи в Інтернеті, урок – практикум, урок – дослідження (міні-проект) тощо.

Основними методами, які використовуються в різних поєднаннях є:

- пояснювально-ілюстративний, що поєднує словесні методи (розповідь, пояснення, робота з літературними джерелами) з ілюстрацією різних за змістом джерел (довідники, карти, схеми, діаграми, натуральні об'єкти та ін.).
- частково-пошуковий, що ґрунтується на використанні географічних знань, життєвого і пізнавального досвіду учнів. Прикладом такого методу є бесіда, яка залежно від дидактичних цілей уроку може бути перевірочною, евристичною, повторювально-узагальнюючою.

Дослідницький метод як один з провідних способів організації пошукової

діяльності учнів у навчальній роботі сприяє набуттюучнями умінь і навичок самостійної роботи.

Дослідницький метод використовується під час складання графіків, діаграм, схем, звітів, економіко-географічних характеристик територій; роботи з різними джерелами географічного змісту та над творчими завданнями.

Значний вплив на результативність навчального процесу мають освітні технології: проблемного, модульного,особистісноорієнтованого, перевернутого навчання, критичного мислення тощо.

Така організація освітнього процесу передбачає:

- зв'язок навчання з життям;
- підвищення мотивації учнів до навчання;
- реалізацію системно-діяльнісного підходу до навчання;
- розвиток самостійності й активності учнів;
- розвиток уміння адаптуватися до дійсності;
- уміння спілкуватися, співпрацювати з людьми в різних видах діяльності.

Форми, способи і засоби перевірки та оцінювання результатів навчання.
Вивчення курсу «Географія» у старшій школі передбачає два види контролю:
поточний - контроль під час вивчення теми (усне опитування, тестування, самостійні та практичні роботи, захисти проектів і проведених досліджень тощо).
підсумковий – контроль наприкінці вивчення розділу (теми) (усні та письмові роботи, тести, бесіди тощо).

Оцінюючи результати навчальної діяльності учнів з географії, необхідно враховувати рівень засвоєння теоретичних знань і сформованості практичних умінь, досвід творчої діяльності.

ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ

(10 клас – 52 години: 1,5 години на тиждень)

№ п/п	К-ть год.	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
1.	2	**Вступ**	
		Знаннєвий компонент: *називає* регіони світу (за класифікацією ООН): Європа, Азія, Океанія, Америка, Африка; *показує на карті* регіони світу; *розрізняє поняття* «регіон світу», «територія», «акваторія», «держава», «країна», «залежна територія»;	Що вивчає курс «Географія: регіони і країни». Регіони світу (за класифікацією ООН). Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світу. Пізнавальна та конструктивна роль країнознавства у сучасному світі. Джерела знань про регіони та

		наводить приклади джерел географічних знань про регіони та країни світу; **Діяльнісний компонент:** *користується* основними джерелами географічних знань про регіони світу; *читає* політичні карти світу та регіонів. **Оцінно-ціннісний компонент:** *розуміє:* пізнавальну та конструктивну роль країнознавства у сучасному світі.	країни світу. Сучасна політична карта світу та окремих регіонів. Головні об'єкти політичної карти.
2.	16	**Розділ І. ЄВРОПА**	
2.1.	6	Тема 1.**Загальна характеристика Європи**	
		Знаннєвий компонент: *називає* склад регіону; *розрізняє* форми державного правління і територіального устрою країн Європи; *наводить приклади* різних типів та підтипів країн Європи за рівнем економічного розвитку; кількісних та якісних змін на політичній карті регіону; *показує на карті*: •субрегіони Європи *(Західна Європа, Північна Європа, Південна Європа, Східна Європа);* •країни Європи *(Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Австрія, Швейцарія, Іспанія, Португалія, Польща, Білорусь, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Ісландія, Бельгія, Нідерланди, Ірландія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Словенія, Хорватія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Чорногорія, Литва, Латвія, Естонія, Греція,*	Особливості економіко-географічного положення Європи. Склад регіону. Сучасна політична карта Європи. Форми державного правління і територіального устрою країн Європи. Прояви сепаратизму. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку. Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі: Європейський Союз, Рада Європи. Країни Шенгенської зони. Роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки. Природні умови і ресурси регіону. Населення Європи: демографічні процеси, природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Українська діаспора у країнах Європи. Урбанізація, субурбанізація, рурбанізація, джентрифікація. Світові міста в Європі, міські агломерації,

		Мальта, Кіпр, Росія); •основні райони видобування мінеральних ресурсів (*Верхня Сілезія, Північне море, Скандинавія),* лісозаготівлі, рекреації; •«центральну вісь» розвитку Європи, найбільші промислові регіони (*Рур* у Німеччині*, Великий Лондон* у Великій Британії, *Іль-де-Франс* у Франції, *Верхньосілезький* у Польщі, *Придніпров'я* в Україні; *Центральна Росія, Урал* в Росії); •*Лотаринзький* мегаполіс; •найбільші морські порти (*Роттердам, Антверпен, Лондон, Гамбург, Генуя, Марсель, Гавр, Барселона*); •аеропорти-хаби (*Хітроу, Руассі-Шарль-де-Голль, Франкфурт-на-Майні*); •найбільші фінансові центри Європи (*Лондон, Париж, Цюріх, Амстердам, Франкфурт-на-Майні*); •світові міста в Європі (*Лондон, Париж, Амстердам, Брюссель, Франкфурт-на-Майні, Цюріх, Женева, Відень, Мілан*); *розуміє* зміст понять «джентрифікація», «реіндустріалізація». **Діяльнісний компонент:** *характеризує* особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розміщення населення в регіоні; *здійснює* необхідні обчислення для оцінювання забезпеченості окремих країн мінеральними ресурсами;	мегаполіси. Особливості економіки країн Європи. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість: основні райони видобування палива, рудної та нерудної сировини. Сільське господарство. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Переробна промисловість. Основні регіони промисловості. Реіндустріалізація. Третинний сектор економіки. Сфера послуг. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Зв'язки України з країнами Європи. **Практична робота** **1.** Порівняльна характеристика структури промислового виробництва двох економічно розвинених невеликих країн Європи (на вибір учнів). **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси у Європі. 2. Відновна електроенергетика в країнах Європи: регіональні особливості та відмінності. 3. Структура й просторова організація виробництва чорних металів у країнах Європи.

		порівнює чинники міжнародної спеціалізації економічно розвинених країн і країн з перехідною економікою; *обґрунтовує* особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних осередків переробної промисловості в Європі; *пояснює* причини вузької спеціалізації промислового виробництва економічно розвинених невеликих країн Європи; *вирізняє* особливості економіки країн Європи, зумовлені регіональною інтеграцією. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про причини нерівномірності економічного розвитку країн і субрегіонів Європи; *прогнозує* позитивні риси та ризики вступу України до ЄС; *оцінює* роль ЄС та НАТО в регіоні; вплив ТНК на економіку регіону; *зіставляє* позитивні та негативні наслідки глобалізації в економіці та культурі країн Європи.	
2.2.	10	**Тема 2. Країни Європи**	
		Знаннєвий компонент: *називає* основні показники, які визначають місце країни у регіоні та світі; домінуючі складники третинного, вторинного та первинного секторів економіки країн високорозвинених та середньорозвинених країн; *наводить приклади* промислових виробництв та послуг, що	*Німеччина*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці (МГПП). Система розселення і роль федеральних земель в її розвитку. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники

		міжнародну спеціалізацію окремих європейських країн; *показує на карті* найбільші міста країн, світові міста, промислові райони, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові та туристичні центри країн. **Діяльнісний компонент:** *складає* комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Польщі, Білорусі, Росії; картосхему просторової організації економіки країни; *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *використовує* тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні; *пояснює* особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних регіонів промисловості; *обґрунтовує* особливості структури експорту й імпорту товарів та послуг країн Європи. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів у межах країни; *оцінює* вплив ТНК на економіку країн регіону; *прогнозує* перспективи	третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Німеччиною. *Франція*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Франкофонія. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Францією. *Велика Британія*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Співдружність націй. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з

		розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.	Великою Британією. *Італія*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Італією. *Польща.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Польщею. *Білорусь.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості

			розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю. *Росія.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Роль Москви у контролі та перерозподілі економічних ресурсів країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Росією. **Практична робота** **2.** Складання картосхеми просторової організації економіки однієї з європейських країн «великої сімки» (за вибором). **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. «Нове обличчя» Руру – постіндустріальний розвиток: «зелені» міста замість похмурих ландшафтів. 2. Лондон, Берлін, Париж, Київ:

			схожість і відмінність сучасного розвитку міст. 3. Кластери в Італії як домінуюча форма організації виробництва товарів і послуг.
3.	11	**Розділ ІІ. АЗІЯ**	
3.1.	5	Тема 1. **Загальна характеристика Азії**	
		Знаннєвий компонент: *називає* склад регіону; *наводить приклади* країн Азії, що належать до різних типів та підтипів за рівнем економічного розвитку; *показує на карті*: •субрегіони *(Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Східна Азія, Центральна Азія);* •країни Азії *(Китай, Індія, Японія, Ізраїль, Республіка Корея, Сінгапур, Саудівська Аравія, Іран, Казахстан, Туреччина, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туркменістан, Узбекистан, Ірак, Пакистан, Сирія, Монголія, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Шрі-Ланка, Мальдівські Острови, В'єтнам, КНДР, Афганістан*); •басейни видобутку нафти і природного газу (*Перська затока*, *Центральноазійський, Зондський*); •кам'яного вугілля (*Карагандинський* у Казахстані, *Північно-Східний* у Китаї, *Східний* в Індії), країни зі значним видобутком залізних руд (*Китай, Індія, Казахстан*), мідних руд (*Казахстан, Монголія, Іран*), олов'яних руд (*Китай, Малайзія*),	Особливості економіко-географічного положення Азії. Склад регіону. Сучасна політична карта Азії. Форми державного правління і територіального устрою країн Азії. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації в Азії: АСЕАН, Ліга арабських держав. Райони збройних конфліктів та проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Азії. Урбанізаційні процеси. Світові міста, міські агломерації в Азії, мегаполіси Японії та Китаю. Працересурсний потенціал. Особливості економіки країн Азії. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість. Сільське і лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні промислові осередки і регіони. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії та особливості їх участі у міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Азії.

		вольфрамових руд (*Китай*); райони лісозаготівлі, рекреації; •найбільші промислові райони (*Тихоокеанський* в Японії, *Північно-Східний* у Китаї, *«Індійський Рур»*); •світові міста в Азії (*Гонконг/Сянган, Сінгапур, Токіо, Шанхай, Дубай, Пекін, Мумбай, Сеул, Нью-Делі, Стамбул, Бангкок*); •мегаполіси (*Токайдо* в Японії, *Дельта річки Янцзи, Гонконг/Сянган – Гуанчжоу* в Китаї); •найбільші морські порти (*Сінгапур, Нінбо-Чжоушань, Шанхай, Гонконг/Сянган, Пусан, Нагоя, Осака, Токіо, Гаосюн, Мумбай*); •аеропорти-хабиу містах *Пекін, Токіо, Гонконг/Сянган, Джакарта, Дубай, Бангкок, Сінгапур, Гуанчжоу, Шанхай, Стамбул*; •найбільші фінансові центри Азії (*Сінгапур, Гонконг/Сянган, Токіо, Сеул, Дубай, Шанхай*). **Діяльнісний компонент:** *характеризує:* особливості демографічних, урбанізаційних процесів та розміщення населення в Азії, основні риси сучасного стану економіки; *пояснює* виникнення міждержавних конфліктів у регіоні; *порівнює:* ресурсозабезпеченість, працересурсний потенціал субрегіонів Азії; особливості господарства різних за рівнем економічного розвитку країн Азії;	**Практична робота** **3.** Порівняння продовольчого кошика жителів країн Західної та Східної Азії. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Екологічні виміри економічного зростання в країнах Азії. 2. Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру). 3. Країни Перської затоки – новий осередок індустріалізації.

		обґрунтовує розміщення основних районів видобування мінеральних ресурсів, обробної промисловості в Азії; *використовує тематичні карти* для порівняння спеціалізації сільського господарства субрегіонів Азії. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Азії; *оцінює* вплив глобалізації, в т.ч. ТНК на місце країн Азії в міжнародному географічному поділі праці; *висловлює власні судження* щодо шляхів вирішення міждержавних конфліктів у регіоні; *ілюструє прикладами* вплив політичних та економічних процесів у регіонах Азії на Україну.	
3.2.	6	Тема 2. **Країни Азії**	
		Знаннєвий компонент: *називає* домінуючі складники первинного, вторинного та третинного секторів економіки високорозвиненої країни та країн, що розвивається; *розрізняє* поняття «рівень урбанізованості країни» та «темпи урбанізації»; *наводить приклади* промислових виробництв та послуг окремих країнрегіону; *показує на карті* найбільші міста країн, світові міста, промислові райони, технополіси, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові й туристичні центри країн;	*Японія*. Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Традиції і технології у сільському господарстві. Транспортна система країни. Характерні риси просторової організації господарства:

		Діяльнісний компонент: *аналізує* динаміку чисельності та статево-вікову структуру населення окремих країн Азії на основі аналізу статево-вікових пірамід; *проектує* вплив демографічних процесів на працересурсний потенціал країни; *дає оцінку* ресурсозабезпеченості окремих країн; *складає:* комплексну економіко-географічну характеристику Японії, Китаю, Індії; *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *ілюструє* добірками статистичної інформації, графіками, діаграмами процеси інформаційно-технологічного прориву Японії та Китаю; *використовує* тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення, розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні; *порівнює* чинники міжнародної спеціалізації Японії, Китаю, Індії; *пояснює* особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних районів (центрів) обробної промисловості; *характеризує* структуру експорту та імпорту товарів та послуг окремих країн регіону; *обґрунтовує* основні напрямки	Тихоокеанський промисловий район, мережа технопарків і технополісів. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Японією. *Китай*. Місце країни у світі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Експортна орієнтація економіки. Особливості розвитку і розміщення виробництв первинної і вторинної сфери. Домінуючі складові третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Спеціальні економічні зони. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Китаєм. *Індія*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Спеціалізація сільського господарства. Видобування мінеральних ресурсів. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Індією.

		експорту капіталу й технологій та закордонного підприємництва Японії. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів у Китаї, Японії та Індії; *порівнює* позитивні та негативні насліди глобалізації в економіці та культурі Японії, Китаю та Індії; *оцінює* роль державних інституцій та громадянського суспільства у розвитку країни; *висловлює власні судження* що до перспектив взаємовигідного співробітництва України з країнами Азії.	**Практична робота** **4.** Аналіз статево-вікових пірамід Японії, Китаю та Індії з метою оцінювання працересурсного потенціалу країн. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Острови Кюсю і Хоккайдо: контрасти Японії. 2. Унікальність економічної системи Китаю. 3. «Коридори зростання» в Індії.
4.	3	**Розділ ІІІ. ОКЕАНІЯ**	
4.1.	2	Тема 1. **Австралія**	
		Знаннєвий компонент: *називає* чинники міжнародної спеціалізації країни; *показує на карті:* •райони видобутку корисних копалин на території Австралії (кам'яного вугілля, залізних, алюмінієвих, мідних руд, золота); •найбільші промислові осередки Австралії (*Південно-Східний, Південно-Західний*); •найбільші морські порти (*Мельбурн, Сідней, Перт, Брісбен*); •світові міста в Австралії (*Сідней, Мельбурн*). **Діяльнісний компонент:** *аналізує* динаміку природного та механічного руху населення	Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Австралії. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки, міжнародні зв'язки України з Австралією. **Орієнтовні теми для**

		країни; *проектує* вплив демографічних та міграційних процесів на працересурсний потенціал країни; *дає оцінку* забезпеченості мінеральними ресурсами країни; *складає* комплексну економіко-географічну характеристику Австралії; *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *використовує* тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *пояснює* особливості зональної спеціалізації сільського господарства та розміщення основних осередківдобувної та обробної промисловості в країні; *характеризує* структуру експорту та імпорту товарів та послуг країни; *обґрунтовує* основні напрямки експорту сировини та імпорту капіталу й технологій. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів країни; *зіставляє* позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК в Австралії; *висловлює власні судження* щодо особливостей державного устрою країни;	**досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Національні парки Австралії як об'єкти міжнародного туризму. 2. Розвиток Західної Австралії у контексті зростання глобального попиту на природні ресурси. 3. Канберра – політико-адміністративний центр країни.

		оцінює місце Австралії на світовому ринку продукції первинного сектору економіки.	
4.2.	1	Тема 2. **Мікронезія, Меланезія, Полінезія**	
		Знаннєвий компонент: *називає* приклади країн, що включені до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії; *показує на карті:* •*Мікронезію, Меланезію, Полінезію*; •держави (*Федеративні Штати Мікронезії, Маршалові Острови, Папуа-Нова Гвінея, Соломонові Острови, Вануату, Палау, Фіджі, Тонга, Науру, Самоа, Кірибаті, Нова Зеландія*); •залежні території (*острів Гуам, Американське Самоа, Нова Каледонія, Французька Полінезія, Острови Кука, Піткерн*). **Діяльнісний компонент:** *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *пояснює* особливості міжнародної спеціалізації країн; *обґрунтовує* рівень економічного розвитку більшості країн. **Оцінно-ціннісний компонент:** *висловлює власні судження* що до перспектив економічного розвитку країн.	Особливості географічного положення регіону. Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Види господарської діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країн. Кустарні промисли і ремесла. Зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Нова Зеландія – високорозвинена країна зі сприятливими умовами для ведення бізнесу. 2. Країни Океанії – регіон екзотичного туризму.
5.	8	**Розділ IV. АМЕРИКА**	
5.1.	4	Тема 1. **Загальна характеристика Америки**	
		Знаннєвий компонент: *називає* склад регіону; *наводить приклади* країн Америки, що належать до різних	Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми

		форм державного правління, різних типів та підтипів за рівнем економічного розвитку; *показує на карті*: •субрегіони *(Північна Америка, Центральна Америка, Карибський басейн, Південна Америки);* •країни Америки (*США, Канада, Мексика, Бразилія, Аргентина, Перу, Колумбія, Венесуела, Чилі, Еквадор, Уругвай, Парагвай, Болівія, Панама, Ямайка, Гаїті, Домініканська Республіка*); •залежні території (*Аруба, Кайманові острові, Бермудські острови, Віргінські острови, Пуерто-Ріко, Французька Гвіана, Мальвінські/Фолклендські острови*); •мегаполіси (*Приатлантичний, Приозерний, Каліфорнійський*); •основні райони видобування мінеральних ресурсів (*Техаський, Аляскинський, Каліфорнійський, Мексиканської затоки, Західноканадський, Центральноамериканський басейни видобування нафти; Аппалацький* в США, *Західний* у Канаді вугільні басейни, рудний пояс Анд-Кордильєр); •осередки переробної промисловості (*Приатлантичний, Приозерний, Примексиканський*); •трансконтинентальні магістралі (*Трансамазонська, Панамериканське шосе*); •найбільші морські порти (*Лос-Анджелес, Ванкувер, Нью-Йорк, Філадельфія, Саванна, Колон,*	державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації НАФТА, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону. Первинний сектор економіки. Сільське господарство: вплив природних, історичних чинників та глобалізації на спеціалізацію. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні осередки промисловості в регіоні. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки. Особливості їх участі в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Америки. **Практична робота** **5**. Складання картосхеми типології країн Америки за рівнем їх економічного розвитку. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. «Бананові республіки»: типові

		Сантус); аеропорти-хаби (*Атланта, О'Хара* в Чикаго, *Лос-Анджелес, Даллас*); •найбільші фінансові центри Америки (*Нью-Йорк, Вашингтон, Сан-Франциско, Бостон, Торонто, Чикаго*); •світові міста в Америці (*Нью-Йорк, Чикаго, Торонто, Сан-Паулу, Лос-Анджелес, Мехіко, Буенос-Айрес, Сан-Франциско, Вашингтон, Монреаль*). **Діяльнісний компонент:** *характеризує* особливості формування населення субрегіонів; *порівнює* рівні і темпи урбанізаційних процесів, форми сільського розселення в окремих країнах регіону; *визначає* забезпеченість окремих країн певними видами природних ресурсів; *вирізняє* основні риси господарства ключових країн нової індустріалізації та невеликих країн плантаційного господарства; *класифікує* країни за рівнем розвитку третинного сектору господарства; *пояснює* розміщення основних промислових районів і центрів, світових міст у регіоні; *обґрунтовує* напрямки розвитку транспортної інфраструктури в регіоні. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить* висновки про причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Америки; *оцінює* вплив інтеграційних	ознаки та сучасний розвиток. 2. Панамериканське шосе – дорога через три Америки. 3. Туризм як чинник розвитку країн Карибського басейну.

		процесів у регіоні на економічний розвиток країн; *дискутує* щодо ролі США у соціально-економічному розвитку регіону. *висловлює власні судження* про роль ТНК в економіці країн регіону; *пропонує* власні оригінальні ідеї що до подолання відсталості окремих країн регіону.	
5.2.	4	**Тема 2. Країни Америки**	
		Знаннєвий компонент: *називає* домінуючі складники третинного, вторинного та первинного секторів економіки високорозвиненої країни та країн, що розвивається; *показує на карті* найбільші міста, світові міста, промислові райони, технополіси, найбільші аеропорти, морські порти, фінансові центри та туристичні райони країн; *наводить приклади* промислових виробництв та послуг, що визначають міжнародну спеціалізацію країн Америки. **Діяльнісний компонент:** *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *аналізує* статистичну інформацію щодо динаміку чисельності населення, природного та механічного руху, статево-вікову структуру населення країн; *проектує* вплив демографічних процесів на працересурсний потенціал країни; *складає:* комплексну економіко-географічну характеристику США, Канади, Бразилії;	*США.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора США. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України зі США. *Канада*. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Канаді. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки.

		використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні; *установлює* чинники міжнародної спеціалізації США, Канади, Бразилії; *ілюструє* добірками статистичної інформації, графіками, діаграмами процес переходу США до інформаційного суспільства; *пояснює* особливості розміщення основних промислових районів (центрів) обробної промисловості та формування спеціалізованих районів товарного сільського господарства, існування мало освоєних та неосвоєних районів у межах країн; *характеризує* структуру експорту та імпорту товарів та послуг США, Канади, Бразилії; *обґрунтовує* основні напрямки експорту капіталу й технологій та закордонного підприємництва із США. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про доцільність використання досвіду США та Канади, потенціалу української діаспори в цих країнах у реформуванні економіки в Україні; *оцінює* роль економічної свободи і підприємництва в соціально-економічному	Міжнародні зв'язки України з Канадою. *Бразилія.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Видобування мінеральних ресурсів. Спеціалізація сільського господарства. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Бразилією. **Практична робота** **6.** Порівняльна характеристика машинобудування США, Канади та Бразилії. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Форми територіальної організації новітніх видів промислового виробництва у США. 2. Економічна взаємодія вздовж державного кордону між Мексикою і США. 3. Складники підприємницького успіху української діаспори в Канаді та США.

		розвитку США; *зіставляє* позитивні та негативні економічні та екологічні наслідки глобалізації в Бразилії; *висловлює власні судження* щодо перспектив взаємовигідного співробітництва України з Канадою та США; *пропонує власні ідеї* щодо об'єднання зусиль людства задля призупинення знеліснення сельви.	
6.	5	**Розділ V. АФРИКА**	
6.1.	3	Тема 1. **Загальна характеристика Африки**	
		Знаннєвий компонент: *називає* субрегіони Африки; *наводить приклади* кількісних і якісних змін на політичній карті Африки; *показує на карті*: •субрегіони *(Північна Африка, Західна Африка, Південна Африка, Східна Африка, Центральна Африка);* •країни Африки (*Єгипет, Лівія, Алжир, Туніс, Марокко, Ефіопія, Чад, Сомалі, Сенегал, Нігерія, Габон, Гвінея, Гана, Демократична Республіка Конго, Танзанія, Замбія, Зімбабве, Ангола, Намібія, Південна Африка, Мадагаскар, Сейшельські Острови*); •райони видобутку корисних копалин: *Сахарський* та *Гвінейської затоки* басейни нафти і природного газу, *Мідний пояс,* вугільні басейни ПАР і *Зімбабве*, алюмінієві руди Західної Африки; залізні руди, золото, алмази Південної Африки; фосфорити *Марокко,*	Особливості географічного положення Африки. Склад регіону. Сучасна політична карта Африки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Райони збройних конфліктів, проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Африки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Африки. Первинний сектор економіки. Сільське господарство. Лісове господарство. Добувна промисловість. Вторинний сектор економіки. Особливості розміщення промислових центрів у регіоні. Третинний сектор економіки: особливості становлення і закономірності розміщення. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Туристичні райони.

		Тунісу; •найбільші морські та авіаційні порти (*Александрія, Каїр, Касабланка, Дакар, Лагос, Момбаса, Кейптаун, Дурбан, Дар-Ес-Салам*); •світові міста в Африці (*Йоганнесбург, Каїр, Кейптаун, Дакар, Лагос, Найробі*). **Діяльнісний компонент:** *характеризує* політичну карту регіону; *аналізує* статистичну інформацію щодо відтворення населення, рівнів і темпів урбанізації в Африці; *порівнює* особливості ресурсозабезпеченості та спеціалізації субрегіонів Африки; *пояснює* особливості кордонів, розміщення населення, центрів переробної промисловості, районів товарного сільського господарства, портів, світових міст. *встановлює взаємозв'язки* між районами поширення збройних конфліктів та природними ресурсами, які є джерелом фінансування цих протистоянь; районами видобування корисних копалин та товарного землеробства і конфігурацією транспортної системи в субрегіонах; *обґрунтовує* напрямки розвитку транспортної інфраструктури в регіоні; *використовує* тематичні карти для обґрунтування інтенсивності прояву глобальних проблем людства в субрегіонах.	Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Африки. Особливості їх участі в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Африки. **Практична робота** **7.** Позначення на контурній карті Африки основних районів видобування нафти, залізних, мідних та алюмінієвих руд, центів їх переробки (збагачення), основних транспортних магістралей та портів експортування. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. Кордони на політичній карті Африки: особливості делімітації та демаркації. 2. Ангола: успішний розвиток після війни. 3. Вплив колоніального минулого на сучасну міжнародну спеціалізацію та просторову структуру господарства країн Тропічної Африки.

		Оцінно-ціннісний компонент: *робить* висновки про причини відсталості соціально-економічного розвитку країн Африки; *оцінює* вплив ТНК і розвинених країн на спеціалізацію країн регіону; *дискутує* щодо впливу гуманітарної допомоги міжнародних організацій і світової громадськості африканським країнам; *пропонує власні ідеї* щодо вирішення проблем знелісення та опустелення в окремих регіонах та країнах.	
6.2.	2	Тема 2. **Країни Африки**	
		Знаннєвий компонент: *називає* домінуючі складники первинного, вторинного та третинного секторів економіки Єгипту та ПАР; *показує на карті* найбільші міста країн, світові міста, промислові райони, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові й туристичні центри країн. **Діяльнісний компонент:** *знаходить* та *систематизує* необхідну інформацію для характеристики країни; *складає:* комплексну економіко-географічну характеристику Єгипту та ПАР; *використовує* тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; *порівнює* чинники розвитку міжнародної спеціалізації Єгипту	*Єгипет.* Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Види діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країни: транспорт, туризм, видобування мінеральних ресурсів, сільське господарство. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Єгиптом. ПАР. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни.

		та ПАР; *ілюструє* добірками інформації з різних джерел контрастність соціально-економічних явищ у середньорозвиненій країні (ПАР); *проектує* розміщення основних центрів переробної промисловості, особливості спеціалізації сільського господарства; *характеризує* структуру експорту товарів та послуг Єгипту та ПАР; *обґрунтовує* основні напрямки експорту товарів із ПАР, основних туристичних потоків до Єгипту та ПАР. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить висновки* про доцільність використання досвіду Єгипту у розбудові туристичного комплексу України; *оцінює* місце ПАР Південної Африки серед країн Африки; *висловлює власні судження* що до перспектив економічного зростання в країнах Африки в умовах глобалізації.	Особливості розвитку третинного сектору економіки. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з ПАР. **Орієнтовні теми для досліджень** (за вибором учня/учениці) 1. «Три кити» економіки Єгипту: Суецький канал, нафта, туризм. 2. ПАР серед країн Африки. 3. ПАР: одна держава – три столиці.
7.	2	**Розділ VI. УКРАЇНАВ МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРІ**	
7.1.	1	Тема 1.**Україна в геополітичному вимірі**	
		Знаннєвий компонент: *розуміє зміст поняття* «геополітична карта світу»; *називає* основні геополітичні центри сили. **Діяльнісний компонент:** *визначає* місце України на геополітичній карті світу; *пояснює* вплив окремих чинників, які зумовлюють	Геополітична структура сучасного світу. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Основні вектори сучасної української геополітики.

		геополітичну роль України; *аргументує* домінуючі вектори зовнішньої політики. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* за певними критеріями вплив на Україну геополітичних центрів сили; *висловлює власні думки й ідеї* щодо сценарію геополітичного майбутнього України.	
7.2.	1	Тема 2. **Україна в системі глобальних економічних відносин**	
		Знаннєвий компонент: *називає* основні регіони й країни-торговельні партнери України; *наводить приклади* країн-інвесторів та великих ТНК в України, районів транскордонного співробітництва, приклади міжнародних науково-технічних проектів за участі України; *показує на карті* напрямки товарного експорту з України, міжнародні транспортні коридори на території України, основні туристичні потоки до України; **Діяльнісний компонент:** *характеризує* місце України на світових ринках товарів та послуг, капіталу. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює:* зміни міжнародної спеціалізації України у зв'язку з інтеграцією в Європейський економічний простір; *пропонує шляхи* оптимізації зовнішньоекономічної діяльності України в контексті сталого розвитку.	Просторові аспекти міжнародних економічних зв'язків України з регіонами та країнами світу: географія зовнішньої торгівлі товарами, транспортних і туристичних послуг, прямих іноземних інвестицій, науково-технічного співробітництва. Великі ТНК в Україні. Участь України в процесах європейської економічної інтеграції. Місце України в системі глобальних економічних відносин у контексті сталого розвитку.
8.	5	**Резерв часу**	

Географія 11 клас:
Географічний простір Землі
(35 год; 1 год на тиждень)

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтований зміст теми
1	1	**Вступ**	
		Знаннєвий компонент: *називає* об'єкт дослідження та структурні компоненти географії; *пояснює* значення поняття «геосистема». **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* рівні геосистем; *визначає* причини та наслідки природних і суспільних процесів. **Оцінно-ціннісний компонент:** *висловлює судження* щодо пізнавальної та конструктивної ролі географії	Географія як система наук. Об'єкт дослідження географії. Поняття «геосистема». Рівні геосистем. Пізнавальна та конструктивна роль географії
2	5	**Розділ І. Топографія та картографія**	
2.1	3	**Тема 1. Топографія**	
		Знаннєвий компонент: *називає* елементи топографічної карти; *знає* основні умовні позначення топографічних карт. **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* географічні та прямокутні координати точок, види масштабу, азимута; *визначає* за топографічною картою географічний і магнітний азимути, географічні та прямокутні координати точок, абсолютну і відносну висоту місцевості, падіння річки, масштаб плану і карти за прямокутною сіткою; *читає* топографічні карти, плани	Топографічна карта: проекція, розграфлення. Географічні і прямокутні координати. Прямокутна (кілометрова) сітка. Основні умовні позначення топографічних карт для зображення об'єктів місцевості та рельєфу. Вимірювання на топографічній карті за масштабом і кілометровою сіткою. Використання азимутів. Плани населених пунктів. Практичне використання топографічних карт, планів. **Практичні роботи** **1**. Визначення на топографічній

		міст, схеми руху транспорту; *розпізнає* на місцевості об'єкти, зображені на топографічній карті; *описує* за топографічною картою рельєф ділянки місцевості; *уміє* орієнтуватися на місцевості за допомогою топографічної карти, плану; *розв'язує* задачі за топографічною картою. **Ціннісний компонент:** *оцінює* значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності; *робить висновки* щодо актуальності знань і навичок роботи з топографічною картою	карті географічних (з точністю до секунд) та прямокутних координат окремих точок, географічних та магнітних азимутів, абсолютних та відносних висот точок, падіння річки. **2**. Читання схем руху транспорту свого міста (обласного центру)
2.2	2	**Тема 2. Картографія**	
		Знаннєвий компонент: *називає* елементи карти; *пояснює* основні картографічні поняття і терміни, відмінності різних видів масштабу, картографічних проекцій; *знає*, де розміщені на електронному глобусі Україна, своя область і свій населений пункт; *наводить приклади* використання ГІС. **Діяльнісний компонент:** *розпізнає* види карт за просторовим охопленням, масштабом, змістом; *порівнює* форми й площі материків на картах світу, побудованих у різних проекціях; *визначає за картами* об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати; *застосовує* сучасні навігаційні системи на практиці;	Сучасні картографічні твори. Математична основа карт. Способи картографічного зображення об'єктів і явищ на загальногеографічних та тематичних картах. Сутність генералізації. Електронні карти та глобуси. Картографічні інтернет-джерела. Навігаційні карти. Географічні інформаційні системи (ГІС), дистанційне зондування Землі, сфери їх практичного застосування. **Практичні роботи** **3.** Визначення за градусною сіткою географічних координат точок, азимутів, відстаней у градусах і кілометрах між точками на різних за просторовим охопленням картах. **Орієнтовні теми для досліджень** (на вибір) **1**. Визначення оптимального

		уміє користуватися навчальними картами й атласами, картографічними інтернет-джерелами. **Ціннісний компонент:** *оцінює* практичне значення географічних карт, географічних інформаційних систем	маршруту руху між визначними об'єктами свого району за допомогою навігаційної карти своєї області. 2. Сфери використання даних дистанційного зондування Землі
3	12	**Розділ ІІ. Загальні закономірності географічної оболонки Землі**	
3.1	1	**Тема 1. Географічні наслідки параметрів і рухів Землі як планети**	
		Знаннєвий компонент: *називає* види рухів Землі, параметри та наслідки осьового й орбітального рухів планети; *розпізнає* на схемах руху Землі точки сонцестоянь і рівнодення; *знає* межі поясів освітленості, види часу. **Діяльнісний компонент:** *установлює* послідовність зміни пір року у Північній та Південній півкулі, причини зміни пір року; *використовує* знання про силу Коріоліса для пояснення причин формування пасатів, циклонів та антициклонів, течій; *розв'язує задачі* на визначення місцевого і поясного часу, перехід від місцевого часу до поясного. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* пізнавальну та конструктивну роль знань про рухи Землі	Геоїд. Показники руху Землі навколо своєї осі. Добова ритміка в географічній оболонці. Основні види часу. Визначення місцевого та поясного часу, перехід від місцевого часу до поясного. Пояси освітленості на Землі. Сила Коріоліса. Змінюваність висоти Сонця над горизонтом та тривалості світлового дня. Орбітальний рух Землі: основні характеристики, географічні наслідки. Причини зміни пір року. Зміна пір року у Північній та Південній півкулях. **Дослідження** **1.** Моделювання природних явищ на Землі у дні рівнодень та сонцестоянь. **2.** Прояви сили Коріоліса на річках своєї місцевості
3.2	1	**Тема 2. Географічна оболонка Землі**	
		Знаннєвий компонент: *пояснює* зміст поняття «антропосфера»; *наводить приклади* прояву основних закономірностей географічної оболонки. **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* складові географічної оболонки;	Склад, межі та будова географічної оболонки. Закономірності географічної оболонки. Сучасний етап розвитку географічної оболонки. Антропосфера.

		характеризує сучасний етап розвитку географічної оболонки. **Оцінно-ціннісний компонент:** *розуміє* значення географічних знань для збереження навколишнього середовища	
3.3	3	**Тема 3. Геологічне середовище людства**	
		Знаннєвий компонент: *називає* складові літосфери, структурні елементи літосферних плит; *пояснює* поняття «геологічне середовище людства», механізми руху літосферних плит, виникнення землетрусів, вулканів, зсувів, формування рельєфу; *формулює* закономірності поширення форм рельєфу, мінеральних ресурсів. **Діяльнісний компонент:** *визначає* тектонічні структури за формами рельєфу і основними видами корисних копалин (на основі тематичних і комплексних карт); *обґрунтовує* розташування основних форм рельєфу на материках, в океанах, на території України; *порівнює* тектонічну будову, рельєф, корисні копалини материків, їх частин; *характеризує* процеси в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки; *використовує* тектонічну карту для визначення ступеня загрози сейсмічних явищ на материках і території України; *моделює* комплекс заходів для протидії появі й розвитку зсуву, осипища; *встановлює* за тематичними картами зв'язок між	Властивості літосфери. Поняття «геологічне середовище людства». Тектоніка літосферних плит. Процеси в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки. Небезпека вулканічних, сейсмічних, гравітаційних (зсувних) процесів. Рельєф. Тектонічні структури та пов'язані з ними форми рельєфу. Вплив рельєфу на розселення населення, розвиток і розташування окремих виробництв. Ресурсні властивості літосфери. Гірські породи та закономірності їх поширення. Мінеральні ресурси як чинник розташування видобувних і матеріало-, паливомістких виробництв. Забезпеченість мінеральними ресурсами. Вплив людини на літосферу. Глобальна ресурсна проблема людства. **Практична робота** **4**. Встановлення за тематичними картами материків та України зв'язку між тектонічними структурами, рельєфом, мінеральними ресурсами і густотою населення, розташуванням видобувних, матеріало-, паливомістких виробництв. **Дослідження** 1. Причини заселення схилів вулканів. 2. Сучасні вимоги до будівництва у

		тектонічними структурами, рельєфом, корисними копалинами і густотою населення, розташуванням видобувних і матеріало-, паливомістких виробництв; *розв'язує* задачі на визначення показника забезпеченості країни окремими видами мінеральних ресурсів. **Оцінно-ціннісний компонент:** *визначає* рівень безпеки проживання в районах з різною інтенсивністю вулканічних, сейсмічних, гравітаційних явищ; *робить висновки* про вплив геологічних процесів і рельєфу на розміщення населення, господарську діяльність; *оцінює* наслідки загострення ресурсної проблеми на планеті	районах з високою сейсмічністю
3.4	3	**Тема 4. Атмосфера та системи Землі**	
		Знаннєвий компонент: *називає* складники атмосфери, кліматотвірні чинники й типи клімату; *наводить приклади* взаємодії атмосфери з літосферою, гідросферою, біосферою. **Діяльнісний компонент:** *читає* синоптичні та кліматичні карти, графіки зміни (добової, місячної, річної) температури повітря, діаграми хмарності та розподілу опадів, рози вітрів; *розрізняє* погоду під час проходження циклону, антициклону, холодного і теплого атмосферних фронтів; *пояснює* механізм утворення глобальних і місцевих систем потоків у тропосфері; *визначає* типи клімату за	Сонячно-земні взаємодії. Сонячне випромінювання, відмінності випромінювання і поглинання тепла повітрям, поверхнею гірських порід і води. Тропосфера: температурний режим, зміна атмосферного тиску, вітри, вологість, опади. Погода. Синоптичні карти. Клімат. Кліматотвірні чинники. Кліматична карта. Карта кліматичних поясів. Характеристика типів клімату за кліматограмами. Вплив атмосфери на літосферу: вивітрювання, рельєфоутворення. Кліматичні умови як чинник розселення і розташування виробництва та інфраструктурних об'єктів. Ресурсний потенціал атмосфери. Енергетичні кліматичні ресурси як чинник розвитку відновлюваної

		кліматограмами; *встановлює* сукупність чинників, що формують клімат певної місцевості; *характеризує* типи клімату; *порівнює* клімат окремих регіонів на материках і території України; *обґрунтовує* вплив агрокліматичних ресурсів на спеціалізацію рослинництва. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* ресурсні властивості атмосфери, рівень безпеки проживання в районах поширення атмосферних стихійних явищ; *усвідомлює* загрози кліматичних змін і забруднення атмосфери; *пропонує* способи розв'язування проблеми глобального потепління	~~льної~~ енергетики. Агрокліматичні ресурси та їх вплив на спеціалізацію сільського господарства. Стихійні атмосферні явища, їх прогнозування та засоби протидії. Кліматичні зміни на планеті. **Практична робота** **5.** Визначення середніх температур та амплітуди їх коливань за добу, місяць, рік. Аналіз рози вітрів. **Дослідження** 1. Ресурсний потенціал атмосфери своєї місцевості та приклади його використання. 2. Система протидії засухам у своїй місцевості
3.5	2	**Тема 5. Гідросфера та системи Землі**	
		Знаннєвий компонент: *називає* складові Світового океану, найбільші гідрографічні об'єкти материків, України; *формулює* залежність між тектонічною, геологічною будовою, рельєфом, кліматом і водами суходолу; *знає* формулу обрахунку показника забезпеченості водними ресурсами. **Діяльнісний компонент:** *розпізнає* на контурних картах різного масштабу частини Світового океану, найбільші річки, озера; *класифікує* річки, озера, болота, льодовики за різними критеріями; *складає* характеристику вод певного регіону (країни) та України;	Запаси води на Землі. Світовий океан та його складові. Вплив процесів у літосфері на природу океанів. Роль океанів у формуванні гірських порід і рельєфу узбережжя. Вплив атмосферних процесів (явищ) на Світовий океан. Роль Світового океану у формуванні глобальних і місцевих систем повітряних потоків у нижніх шарах тропосфери. Ресурсний потенціал Світового океану та вплив людства на стан океанічних вод, запаси мінеральних, біологічних ресурсів. Води суходолу, чинники їх нерівномірного розподілу на материках та по території України. Взаємозв'язок геологічної будови, рельєфу і річкової мережі території. Вплив геологічних процесів на формування озер, пластів підземних

		порівнює водозабезпеченість окремих регіонів світу, України; *аналізує* систему течій у Світовому океані, густоту і конфігурацію річкової мережі території, режим річок; *установлює* взаємозв'язок між літосферою, атмосферою, гідросферою на прикладі окремих ландшафтів своєї місцевості; *використовує* фізичні й топографічні карти для характеристики гідрографічних об'єктів; *застосовує* гідрографічні поняття для опису (характеристики) водних об'єктів; *розв'язує* задачі на визначення показника водозабезпеченості території. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* ресурси Світового океану та прісних вод на суходолі, вплив запасів водних ресурсів на розташування водомістких виробництв; *визначає* рівень безпеки проживання на узбережжях океанів, в районах поширення катастрофічних паводків, повеней, карсту; *усвідомлює* загрози забруднення вод Світового океану і суходолу, вплив якості води на здоров'я людей; *пропонує* способи розв'язання проблеми забруднення річок і водойм своєї місцевості	вод. Взаємозв'язок клімату і вод суходолу. Прісна вода як ресурс і чинник розміщення населення та виробництва. Мінеральні й термальні води: поширення, використання. Водозабезпеченість регіонів і країн світу. Чинники дефіциту води. Сучасні системи очищення води. Опріснення морської води **Практична робота** **6.** Складання та аналіз схеми системи течій у Світовому океані; порівняння впливу холодної та теплої океанічних течії на клімат одного з материків. **Дослідження** 1. Система протидії паводкам, повеням, селям і лавинам в окремих районах України. 2. Карстовий рельєф як приклад взаємодії геосфер. 3. Прозорість води у річці (озері, ставку): від чого залежить і чому змінюється?
3.6	2	**Тема 6. Біосфера та системи Землі**	
		Знаннєвий компонент: *називає* складові біосфери, типи ґрунтів, ґрунтотвірні чинники;	Біосфера та її складові. Закономірності поширення живих організмів на суходолі і в океанах.

		наводить приклади взаємодії біосфери з літосферою, атмосферою, гідросферою. **Діяльнісний компонент:** *читає* карти природних зон, ґрунтів; *розрізняє* типи ґрунтів за основними характеристиками; *визначає* природні зони за основними типами ґрунтів, типовими рослинами і тваринами; *встановлює* сукупність чинників, що формують ґрунти, рослинність і тваринний світ певної місцевості; *характеризує* типи ґрунтів, природні зони; *обґрунтовує* вплив ґрунтів на спеціалізацію рослинництва; **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* ресурсні властивості біосфери; *визначає* рівень безпеки проживання в районах поширення отруйних рослин, окремих видів хижих та отруйних тварин; *усвідомлює* загрози зменшення біорізно-маніття, виснаження, забруднення ґрунтів. *пропонує* способи збереження родючості ґрунтів, видового складу рослинності і тваринного світу	Природні чинники формування ареалів поширення рослин і тварин. Біологічні ресурси. Роль живих організмів у формуванні ґрунтів. Ґрунт – «дзеркало» ландшафту. Типи ґрунтів. Вплив ґрунтів на спеціалізацію господарства регіону, країни. Природні зони. Порівняння карт ґрунтів і природних зон світу та України. **Дослідження** 1. Деградовані ґрунти: причини і перспективи використання. 2. Чинники порушення широтної зональності на материках та території України

4	8	**Розділ ІІІ. Загальні суспільно-географічні закономірності світу**	
4.1	1	**Тема 1. Географічний простір**	
		Знаннєвий компонент: *формулює* визначення понять «географічний простір», «світосистема»; *називає* підсистеми світосистеми;	Світосистема як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство – природа». Функціонально-компонентний склад світосистеми: демографо-екологічна, економічна,

		Діяльнісний компонент: *складає* схему світосистеми; *характеризує* географічний простір; *обґрунтовує* роль географічного простору у світосистемі; **Оцінно-ціннісний компонент:** *усвідомлює* глобальну єдність у системі «суспільство – природа»	інформаційно-технологічна, соціально-культурна, політична підсистеми. Географічний простір, його системоутворювальна роль та характеристики
4.2	2	**Тема 2. Демографічні процеси у світосистемі**	
		Знаннєвий компонент: *формулює* поняття «демографічний перехід», «демографічне старіння»; *знає* фази демографічного переходу; *пояснює* причини демографічних явищ, просторові відмінності показників природного й механічного руху, вплив конфесійної, етнічної, соціальної структури населення на процеси відтворення і міграції; *наводить приклади* країн з різними типами відтворення населення. **Діяльнісний компонент:** *розпізнає* за статево-віковими пірамідами країни різних типів відтворення населення; *характеризує* фази демографічного переходу; *читає* карти населення; *обчислює* демографічні показники; *аналізує* текстові, картографічні і статистичні матеріали з метою порівняння процесів відтворення населення; *установлює* просторові відмінності демографічних процесів за картами; *обґрунтовує* особливості перебігу демографічних процесів	Динаміка чисельності населення світу. Природні, соціальні, економічні й екологічні чинники та просторові особливості природного руху населення у світі. Демографічний перехід, його фази. Статево-вікова, шлюбно-сімейна структура населення. Демографічне старіння населення. Характеристика демографічної ситуації в країнах за статево-віковими пірамідами. Особливості демографічної політики у країнах з різним типом відтворення. Міграції, їх показники, чинники та вплив на відтворення населення і його перерозподіл у світі. Просторові тенденції міграційних процесів. Якість життя як чинник природного і механічного руху населення. Демографічні чинники розвитку економіки та спеціалізації країн. Демографічні прогнози. **Практична робота** **7.** Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними. **Дослідження** **1**. Уплив старіння населення на

		у країнах з різним рівнем економічного розвитку; *прогнозує* зміни чисельності населення, статевої та вікової структури на основі аналізу статево-вікових пірамід. **Оцінно-ціннісний компонент:** *усвідомлює* взаємозв'язок демографічних процесів та рівня соціально-економічного розвитку країни; *висловлює судження* щодо ефективності економічних, адміністративно-правових та виховних заходів демографічної політики; *робить висновки* про важливість демографічних прогнозів	місце країни в міжнародному поділі праці. **2.** Працемісткі виробництва густозаселених регіонів світу. **3**. Екологічні та соціальні проблеми густозаселених регіонів світу
4.3	4	**Тема 3. Глобальна економіка**	
		Знаннєвий компонент: *формулює* поняття «глобальна економіка», «глобальні ланцюги доданої вартості»; *називає складові* міжнародної науково-технологічної сфери, системи виробництва, міжнародної валютно-фінансова системи, сучасних транспортно-логістичних систем, форми світового ринку; *наводить приклади* міжнародної спеціалі-зації та кооперування виробництва; **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* національні та інтернаціональні форми виробництва; *характеризує* особливості глобальних ланцюгів доданої вартості в металургії, автомобілебудуванні, електронних виробництвах, фармацевтиці, легкій промисловості;	Поняття «глобальна економіка». Світовий ринок технологій, патентів і ліцензій, інформаційно-технологічних послуг. Система виробництва. Географічність міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва. Роль транснаціональних корпорацій та вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки. Глобальні ланцюги доданої вартості. Міжнародний ринок товарів: сутність, інфраструктура, ціноутворення. Виробництво сільськогосподарської продукції у світі: природні, соціальні, економічні чинники, особливості просторової організації. Видобування й споживання паливних мінеральних ресурсів, глобальні ринки вугілля, нафти й природного газу. Глобальні ланцюги доданої вартості у виробництві чорних металів,

		порівнює економічні вигоди форм участі крани у міжнародній кооперації, ланцюгах доданої вартості; *установлює* домінуючі чинники розвитку і розміщення виробництв у країнах і регіонах; *визначає* роль транснаціональних корпорацій та вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки; *уміє* знаходити інформацію про сучасний стан окремих виробництв і ринків; *аналізує* текстові, картографічні й статистичні матеріали з метою визначення особливостей і закономірностей просторової організації складників світової економіки та місця в ній національних економік і транснаціональних компаній; *розробляє* просторові моделі світового господарства. **Оцінно-ціннісний компонент:** *оцінює* перспективи включення національних виробників у глобальні ланцюги доданої вартості; *висловлює судження* щодо процесу формування інформаційного суспільства; *робить* висновки щодо змін світових ринків у період глобалізації	алюмінію, міді; чинники та форми спеціалізації країн. Сучасна географія виробництва транспортних засобів, електроніки, фармацевтичної продукції, чинники участі національних економік у глобальних ланцюгах доданої вартості. Виробництво текстилю, одягу, взуття: сучасна просторова організація, чинники міжнародної спеціалізації. Сучасні транспортно-логістичні системи та інформаційно-комунікаційні мережі як інфра-структурний каркас глобальної економіки. Світовий ринок інвестицій і фінансів. Туризм. Формування «інформаційного суспільства». **Практична робота** **8**. Позначення на контурній карті (знаками руху) глобальних ланцюгів доданої вартості *«видобування алюмінієвої сировини – виробництво глинозему – виробництво первинного алюмінію – споживання алюмінію».* **Дослідження** 1. Світовий ринок патентів: лідери й аутсайдери. 2. Роль транснаціональних компаній у розвитку машинобудівних та хімічних виробництв в Україні
4.4	1	**Тема 5. Політична географія та геополітика**	

		Знаннєвий компонент: *формулює* поняття «територіально-політична система»; *наводить приклади* застосування різновидів «сили» (економічної, мілітарної, «м'якої» або «смарт-сили») в геополітичних протистояннях. **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* зовнішню і внутрішню політику, різновиди «сили», територіально-політичні системи національного і наддержавного рівнів. **Оцінно-ціннісний компонент:** *усвідомлює* взаємозв'язок і політичні взаємодії територій і географічних місць в геопросторі	Географічні складники політичної географії: географічний простір, території, географічні місця. Політичні складники: політичні інституції, політичні відносини, «сила». Територіально-політичні системи національного і наддержавного рівнів. Геополітика, її складові Зовнішня та внутрішня геополітика. Геополітика «сили». Різновиди «сили». Взаємозв'язок між національними та геополітичними інтересами держави
5	8	**Розділ IV. Суспільна географія України**	
5.1	1	**Тема 1. Українська держава**	
		Знаннєвий компонент: *називає* і *показує на карті* країни-сусіди України. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* політико-географічне положення України на глобальному, регіональному, локальному рівнях; *вирізняє* спільні кордони України з політичними та економічними партнерами, з країнами інших політичних та економічних блоків; *визначає* проблеми адміністративно-територіального устрою України. **Оцінно-ціннісний компонент:** *висловлює судження* щодо впливу політико-географічного положення на економічний розвиток України, її місце в Європі та світі	Українська держава і територія держави України. Політико-географічне положення України: глобальне, регіональне, сусідське. Політико-економічна оцінка державного кордону України. Реформування адміністративно-територіального устрою України. **Дослідження** 1. Гельсінські угоди (Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі) – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи
5.2	1	**Тема 2. Населення України**	

		Знаннєвий компонент: *знає* кількість населення України та особливості її динаміки; *називає* основні просторові закономірності демографічних процесів і розселення населення в Україні; *пояснює* особливості демографічної ситуації в країні, урбанізаційних процесів. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* природний і механічний рух населення, статево-вікову структуру; *уміє* знаходити й добирати статистичні матеріали на сайті Державної служби статистики України; *аналізує* статистичні й картографічні матеріали про населення; *розрізняє* якість життя у великих і малих, монофункціональних і багатофункціональних містах; *прогнозує* вплив системи розселення на розміщення виробництва та соціальної інфраструктури. **Оцінно-ціннісний компонент:** *усвідомлює* значимість якості трудових ресурсів для економічного зростання країни	Кількість населення України. Відтворення населення: показники та природні, соціальні, економічні чинники народжуваності й смертності, їх просторові відмінності. Особливості вікового і статевого складу населення України. Міграційні процеси в Україні. Українці на світовому і регіональному ринку праці. Демографічна політика в Україні. Система розселення. Міські агломерації, урбанізація, субурбанізація і джентрифікація. Особливості сільських населених пунктів. **Практична робота** **9.** Аналіз картограм народжуваності, смертності, природного приросту, густоти населення, урбанізації в Україні. **Дослідження** **1**. Сучасна географія трудової еміграції з України. 2. Соціальні проблеми монофункціональних міст
5.3	6	**Тема 3. Економіка України в міжнародному поділі праці**	
		Знаннєвий компонент: *називає* показники суспільно-економічного розвитку держави; *знає* і *розуміє* особливості секторальної та територіальної структури економіки, суть глобальної стратегії сталого (збалансованого) розвитку, основні положення стратегії збалансованого розвитку	Сучасні риси національної економіки України. Конкурентні переваги України на світових ринках сільськогосподарської продукції, рудної сировини і металів. Сучасні тенденції та регіональні відмінності розвитку енергетики в Україні. Замкнутий технологічний цикл

		України; *пояснює* актуальність стратегії збалансованого розвитку для світу й України. **Діяльнісний компонент:** *аналізує* секторальну структуру та регіональні відмінності господарства; *характеризує* чинники, що зумовили розвиток в Україні окремих виробництв товарів і послуг; *визначає* сучасні риси національного господарства, місце України на світових товарних ринках, чинники міжнародної спеціалізації країни; *використовує* поняття «додана вартість», «собівартість», «ефективність», «прибутковість», «конкурентні переваги», «міжнародна кооперація», «попит», «пропозиція», «ринкова ціна» тощо для обґрунтування міжнародної спеціалізації України на світових ринках товарів і послуг; *вміє застосовувати* тематичні карти та статистичну інформацію для ілюстрації описів, характеристик, висновків; *розробляє* схеми ланцюгів доданої вартості. **Оцінно-ціннісний компонент:** *робить* висновки про оптимізацію структури економіки України та її міжнародної спеціалізації; *оцінює* територіальну структуру господарства країни за екологічними, соціальними, економічними критеріями; *висловлює власні судження* щодо	розроблення і виробництва літаків в Україні, експорт та імпорт авіаракетної техніки. Виробництво автомобілів, сільськогосподарської техніки: тенденції розвитку, міжнародне кооперування. Місце України в глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва та реалізації електронної продукції. Виробництва фармацевтичної продукції та побутової хімії: чинники та особливості розташування підприємств. Особливості розвитку й просторової організації виробництва меблів, текстилю, одягу, взуття, продуктів харчування. Міжнародні транспортні коридори на території України. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні. Ресурсний потенціал і перспективи розвитку рекреаційного комплексу в Україні. Місце України на світовому ринку інвестицій і запозичень. Транснаціональні фінансові корпорації (банки, фінансові компанії) в Україні. Сучасні форми просторової організації виробництва товарів і послуг в Україні. Досвід реалізації планів сталого (збалансованого) розвитку в різних країнах та стратегія збалансованого розвитку України. **Практична робота** **10.** Аналіз секторальної структури економіки України. **Дослідження** 1. Давальницька сировина у швейній

		конкурентних переваг і перспектив розвитку окремих виробництв в Україні; *оцінює* прояви глобальних викликів в Україні; *критично ставиться* до дій, проектів, що нехтують глобальними викликами	індустрії України: позитивні й негативні аспекти для виробників і споживачів. 2. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні: основні центри, компанії. 3. Реалізація планів сталого (збалансованого) розвитку в різних країнах: успіхи і прорахунки
6	2	**Резервний час**	

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ДЛЯ 10 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчання громадянській освіті старшокласників/старшокласниць спрямоване на реалізацію **загальної мети середньої освіти**, що сформульована у концепції Нової української школи. Вона полягає у розвитку та соціалізації особистості, формуванні її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, навичок життєзабезпечення та професійних якостей.

Актуальність та основоположні засади курсу

Важливість громадянської освіти школярів/школярок зумовлена новими соціально-політичними реаліями українського суспільства, пошуком спільних для громадян демократичних цінностей і національних ідеалів, участю України в загальносвітових політичних, економічних і соціокультурних процесах. Це потребує освіти для демократичного громадянства через якісне формування громадянської ідентичності, здатності й готовності молодої людини до усвідомленого вибору шляхом критичного аналізу різних можливостей та варіантів, активної участі в суспільних процесах, установлення конструктивних відносин на засадах соціального партнерства. Таким чином, одним із основних соціальних замовлень у школі є формування й розвиток здатності школярів до життя й діяльності у правовій демократичній державі.

В основу курсу покладено Глобальні цілі ООН[1], Декларацію ООН з освіти та виховання в області прав людини[2], Хартію Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини[3], Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі[4], Керівні принципи ОБСЄ щодо освіти в галузі прав людини для системи середньої школи[5], що передбачає консенсус між національним і загальноєвропейським змістом громадянської освіти.

Фундаментальними цінностями сучасного світу є демократія, свобода, повага до прав людини, солідарність та участь. Базова умова демократичного розвитку суспільства – це наявність громадян, котрі володіють уміннями здійснювати зважений і раціональний вибір, критично мислити та аналізувати інформацію, розуміють значення права, толерантно ставляться до думок інших, активно цікавляться суспільним, політичним та економічним життям.

Освітня модель, що передбачає розвиток демократичних цінностей, поведінкових настанов, практичних навичок, знань, оволодіння якими дає змогу кожній особистості дієво долучатися до демократії, уналежнює компоненти, задекларовані *Рамкою компетентностей для культури демократії Ради Європи* як-от:

- *цінності*: повага людської гідності й дотримання прав людини; повага культурної багатоманітності; утвердження демократії, справедливості, рівноправності та верховенства права;
- *поведінкові установки*: відкритість щодо інших культур, світогляду і звичаїв; повага; громадянська самосвідомість; почуття відповідальності; почуття власної значущості; стійкість перед невизначеністю;
- *практичні навички*: здатність до самоосвіти; вміння аналітичного й критичного мислення; вміння слухати; спостережливість; співпереживання; гнучкість і адаптація; комунікабельність; лінгвістичні здатності; вміння спілкуватися різними мовами; готовність до співпраці; здатність розв’язувати конфлікти;
- *знання та їхнє критичне осмислення*: самопізнання і критична самооцінка; знання й критичне осмислення мовних стилів у спілкуванні; пізнання світу та його критичне осмислення[6].

---

[1]Глобальні цілі ООН. UN General Assembly, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 21 October 2015, A/RES/70/1 / http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/

[2]Декларація ООН з освіти та виховання в області прав людини / http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/66/137&Lang=E

[3]Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини / https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/CharterEDCHREUkr_new5.pdf

[4]Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в Новій українській школі / https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/PracticalRecommend_DemCompetences _ukr.pdf

[5]Керівні принципи ОБСЄ щодо освіти в галузі прав людини для системи середньої школи / http://www.osce.org/uk/ odihr/262226

[6]Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Council of Europe, 2016. Available at: https://rm.coe.int/16806ccc07

Зміст громадянської освіти визначається як суспільними потребами, вимогами соціальних і державних інституцій, так і інтересами особистості, її ставленням до суспільних проблем і готовністю брати участь у їхньому розв’язанні.

Метою громадянської освіти є:

1) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці;
2) виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівності;
3) формування громадянської компетентності учнівської молоді, що забезпечує її активну громадянську позицію, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов’язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство у розв’язанні суспільних проблем;
4) виховання громадянської свідомості особистості, орієнтованої на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві, почуття приналежності до свого народу, спільних історичних, політичних і культурних цінностей своєї держави;
5) виховання толерантності, інклюзії та поваги до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей;
6) розвиток політичної, правової, економічної, соціальної, культурної, медійної грамотності школярів, гнучкості й адаптивності, комунікабельності, готовності до співробітництва, здатності розв'язувати конфлікти й запобігати дискримінації.

Завданням громадянської освіти є забезпечення цілеспрямованої підготовки старшокласників до функціонування у системі суспільних відносин поліваріантного світу, глобалізації, соціальної взаємодії та активної відповідальної участі в суспільній діяльності.

Теоретичні основи курсу складає сукупність філософських, психолого-педагогічних знань та практичних навичок і вмінь, необхідних для системного вивчення і вирішення суспільно-педагогічних проблем; методологічні принципи (гуманізація та демократизація навчально-виховного процесу; природовідповідність та свободовідповідність; системність; диференціація; міждисциплінарна інтеграція; наступність і безперервність; культуровідповідність; інтеркультурність), що є підґрунтям для конструювання змісту, вибору форм і методів навчання; сучасні філософські, психолого-педагогічні й методичні підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, системний, міжпредметний, контекстний, загальношкільний).

В основу курсу громадянської освіти покладений компетентнісний підхід, що корелюється з ключовими компетентностями, визначеними основами стандарту Нової української школи.

Компетентнісний потенціал курсу (*за ключовими компетентностями*)

Компоненти	Ключові компетентно ком	№ з/п
Уміння: доступно і переконливо висловлювати власну думку, використовувати можливості мови для розкриття тем громадянської освіти; розпізнавати мовні засоби впливу, володіти техніками переконування; вести аргументовану полеміку на відповідну тематику; читати і розуміти перекладені та адаптовані українською літературною мовою першоджерела, авторські наукові публікації; створювати українською мовою (усно і письмово) тексти з громадянознавчої тематики. **Ставлення:** повага до української як державної / рідної (у разі відмінності) мови, зацікавлення її розвитком, розуміння цінності кожної мови; толерантне ставлення до плюралізму думок.	Спілкування державною (і рідною, в разі відмінності) мовами	1
Уміння: читати і розуміти наукові публікації та художні твори громадянознавчого змісту іноземною мовою; знаходити та створювати потрібну інформацію про світ іноземними мовами; спілкуватися з однолітками, які представляють різні країни, для взаємообміну думками з громадянознавчої тематики. **Ставлення:** інтерес до всіх сфер життєдіяльності суспільства України, Європи і світу.	Спілкування іноземними мовами	2
Уміння: оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання і пояснення сучасних суспільно-політичних та економічних подій, явищ і процесів; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо); будувати логічні ланцюжки; використовувати статистичні матеріали у вивченні питань громадянської освіти. **Ставлення:** усвідомлення варіативності та значущості математичних методів у розв’язанні сучасних соціальних, політичних, економічних проблем і задач.	Математична компетентність	3
Уміння: пояснювати та оцінювати вплив винаходів, науково-технічного прогресу та нанотехнологій на природне середовище життя людини. **Ставлення:** відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні й світі; готовність до розв'язання проблем, пов’язаних зі станом довкіллям та сталим розвитком.	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	4

Уміння: використовувати цифрові технології для пошуку потрібної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; досліджувати суспільні проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з великими масивами даних, робити і презентувати висновки, спільно працювати он-лайн у навчальних, соціальних та наукових проектах; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією у процесі аналізу повідомлень мас-медіа; виявляти джерела та авторів інформації, робити коректні посилання. **Ставлення:** повага до прав людини в роботі з інформацією, дотримання авторського права.	Інформаційно-цифрова компетентність	5
Уміння: визначати власні навчальні цілі, розвивати навички самоосвіти; аналізувати процес власного навчання, відстежувати інновації в науково-освітньому просторі; критично аналізувати й узагальнювати здобуті відомості й досвід, набувати нових компетентностей залежно від власних та суспільних потреб. **Ставлення:** розуміння соціальної ролі освіти, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншими, готовність до інновацій.	Уміння вчитися впродовж життя	6
Уміння: обирати дієві життєві стратегії; виявляти можливості й загрози для майбутньої професійної діяльності; працювати для загального блага громади; генерувати нові ідеї, оцінювати переваги й ризики, вести перемовини, бути соціально мобільною, адаптивною, комунікабельною, відповідальною людиною. **Ставлення:** відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в суспільстві, ділова етика та чесність конкуренції.	Ініціативність і підприємливість	7
Уміння: активно слухати та спостерігати, брати відповідальність на себе, проявляти громадянську свідомість, соціальну активність та участь у житті громадянського суспільства, аналітично мислити, критично розуміти світ: політику, право, права людини, культуру, релігію, історію, мас-медіа, економіку тощо. **Ставлення**: повага до людської гідності, повага до прав людини, визнання цінності демократії, справедливості, рівності й верховенства права; емпатія, відповідальність, активна громадянська позиція.	Соціальна та громадянська компетентності	8

Уміння: розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; окреслювати основні тенденції розвитку культури; зіставляти досягнення української культури з іншими культурами; виявляти вплив культури на особу та розвиток цивілізації. **Ставлення:** визнання цінності культурного багатоманіття; відкритість до інших культур, переконань та світогляду інших людей, повага і толерантність.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	9
Уміння: змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без шкоди для середовища; надавати допомогу собі й тим, хто її потребує; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи і прогнозуючи наслідки для здоров'я, добробуту й безпеки людини; вести активний спосіб життя, демонструвати рухові вміння й навички з фізичної культури та використовувати їх у різних життєвих ситуаціях. **Ставлення:** домінування гуманістичних принципів у світоглядній структурі суспільства, охорона навколишнього середовища, здоровий спосіб життя, відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей.	Екологічна грамотність і здорове життя	10

Навчальні ресурси: українські та зарубіжні, зокрема європейські підручники і посібники з громадянської освіти, основ демократії, освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (ОДГ/ОПЛ), національні та міжнародні правові акти, розвивальні ігри, розроблені за сприяння Ради Європи та ЄС («Країна гідності», «Europe Matters – a Question of Values»), навчальні фільми, зокрема з прав людини, документальні відеоматеріали та інші.

Очікувані результати навчально-пізнавальної роботи школярів/школярок із громадянської освіти спираються на такі наскрізні змістові лінії відповідно до концепції Нової української школи: **«Громадянська відповідальність», «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність»**. Ці лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у навчанні та вихованні учнів. Наскрізні змістові лінії, спільні для всіх навчальних предметів, є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня/учениці, що визначають його/її поведінку в життєвих ситуаціях.

Громадянська освіта спрямована на формування громадянської компетентності школярів/школярок, зокрема:

- *соціально-комунікативної*: вміння й навички спілкування та встановлення конструктивних відносин між людьми, діалогу і громадського обговорення суспільних проблем;

- *інформаційно-медійної*: вміння критично мислити; навички пошуку, аналізу та оцінки інформації, критичної оцінки медіаповідомлень на основі аналізу джерел, соціальної ситуації;
- *розв'язання соціальних конфліктів, проблем*: уміння розв'язувати соціальні суперечності; формування установки на толерантне розв'язання конфліктів;
- *відповідального соціального вибору й прийняття рішення*: готовність до ухвалення обґрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору;
- *громадянської участі*: установка на відповідальну суспільну діяльність; навички участі в соціальних та політичних процесах.

Зміст курсу

Основними принципами конструювання змісту курсу громадянської освіти для 10 класу є:

- забезпечення цілісності світоглядних знань та уявлень старшокласників, їхніх умінь та способів діяльності;
- відповідність індивідуальним та віковим особливостям учнів;
- формування ціннісних орієнтацій особистості та мотивації до активної громадянської діяльності;
- врахування тенденцій і міжнародного досвіду громадянознавства.

У старшому шкільному віці (16–17 років) якісно змінюється структура навчальної мотивації особистості – навчальна діяльність стає для неї засобом реалізації життєвих планів майбутнього. Отже, завдання громадянської освіти для цієї вікової категорії учнівської молоді спрямовані на створення умов для соціального і професійного самовизначення, отримання соціального досвіду, що сприяє активній життєвій та громадянській позиції випускника/випускниці школи.

Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формування цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею **інтегративних громадянознавчих знань** включає такі напрями:

- *морально-етичний*: усвідомлення особистістю суспільних цінностей, громадянських ідеалів, формування етичних норм поведінки, моральних якостей, громадянської відповідальності, громадянської самосвідомості;
- *політико-правовий*: засвоєння знань про права, свободи людини та механізми їхньої реалізації, способи суспільно-політичної участі; розуміння громадянського обов'язку, політичних подій і суспільних процесів;
- *економічний:* формування знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економічних компетентностей громадянина. Розвиток економічної грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

- *екологічний та глобалізаційний*: формування екологічної культури особистості, розуміння нею сучасних екологічних проблем, викликів глобалізації та цілей сталого розвитку, усвідомлення їхньої актуальності, розвиток особистої відповідальності за стан довкілля, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки та здорового способу життя;
- *інформаційно-медійний*: розвиток поінформованості учнів/учениць, розвиток здатності шукати, обробляти, використовувати та перевіряти інформацію, вміння критичного аналізу різнобічної інформації та створення власних медіаповідомлень;
- *інтеркультурний*: оволодіння сукупністю здатностей, необхідних для життя у багатокультурному суспільстві на засадах толерантності; виховання культури соціальних відносин та ефективної комунікації.

Зазначені напрями громадянської освіти органічно взаємопов'язані, об'єднані спільною метою, завданнями, світоглядно-ціннісними засадами, принципами, методами і формами навчання.

Курс передбачає формування громадянської ідентичності особистості на різних рівнях – особистому, сімейному та родинному, рівні навчального закладу, місцевої громади, Батьківщини, світу. Це забезпечується послідовним, цілісним розкриттям усіх складників громадянознавчого змісту для учнів/учениць 10-х класів на основі формування їхньої громадянської ідентичності, ціннісних орієнтацій та громадянських ставлень до самих себе, інших людей (близьких, рідних, друзів, товаришів, інших осіб), навчального закладу, де вони навчаються, місцевої громади, де вони проживають, Батьківщини й світу.

Основними (базовими) поняттями громадянської освіти є: ***людина, особа, громадянин, права людини, верховенство права, інклюзія, громадянське суспільство, громада, громадянська участь, демократія, держава, відповідальність.***

Навчання громадянській освіті спрямоване на формування й розвиток таких умінь старшокласників/старшокласниць як:

- критично мислити, визначати проблему та бачити шляхи її розв'язання;
- аналізувати різні джерела інформації та аргументовувати власну думку;
- вести конструктивний діалог, співпрацювати з іншими, знаходити компроміс, поважати думку інших, проявляти толерантність, емпатію;
- реалізовувати свої права та захищати їх, допомагати іншим людям у захисті їхніх прав.

Основними особливостями курсу громадянської освіти є те, що:

1) це інтегрований курс, який охоплює філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні, соціально-психологічні знання;
2) він спрямований на формування світогляду учнів/учениць старшої школи;
3) його завдання полягають як у наданні школярам певної суми знань, так і сприяння формуванню їхніх особистісних якостей та ціннісних орієнтацій,

притаманних громадянинові демократичного суспільства, формування вмінь громадянської участі та громадянської відповідальності.

Практичні заняття з громадянської освіти допомагають краще засвоїти знання, розвинути вміння, сформувати ставлення та утвердити цінності через особистий практичний досвід учнів. Вони спрямовані на формування навичок соціальної взаємодії, вироблення вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, перш за все у своєму життєвому середовищі, вміння самостійно приймати відповідальні рішення і діяти у правовому полі, конструктивно взаємодіяти з суспільством тощо. Програма пропонує орієнтовний перелік тем для практичних занять. Вчителі можуть пропонувати власні теми, враховуючи потреби конкретних учнів/учениць. Щодо форм організації і проведення практичних занять, то важливо, щоб вони відповідали віковим і психологічним особливостям учнів/учениць, були різноманітними, включали у себе групові, дискусійні, дослідницькі та інші методики. Учитель/учителька може обирати з-поміж різноманітних практичних методів розвитку громадянських компетентностей, зорієнтованих на процес, як-то проведення дебатів, рольових ігор та симуляцій, вивчення кейсів, перегляд та обговорення фільмів, виставок, організація досліджень, презентацій. Деякі методи, як проблемне та проектне навчання, також дозволяють налагодити міжпредметні зв'язки, поєднуючи в одному завданні освітні цілі громадянської освіти та інших предметів.

Оцінювання. Курс громадянської освіти особливий тим, що головна увагу в ньому приділяється не стільки здобуттю учнями/ученицями нової інформації, скільки виробленню навичок, умінь та формуванню ціннісних орієнтацій людини і громадянина. У процесі оцінювання поступу у розвитку громадянських компетентностей важливо дотримуватися таких принципів, як повага до гідності учня/учениці, прозорість та зрозумілість критеріїв оцінки, справедливість, рівність. Оцінювання у громадянській освіті повинне орієнтуватися насамперед на діяльнісний компонент навчання, як-от вміння учня/учениці дебатувати, написання есе, проведення дослідження, організації кампаній з адвокації тощо.

Оцінювання відіграє однаково ключову роль у громадянській освіті поряд із навчанням, оскільки самі принципи, форма і процес оцінювання можуть сприяти формуванню громадянської компетентності учнів. При цьому, оцінювання повинне надавати учням можливість самим аналізувати власний поступ, приймати рішення щодо вдосконалення власних навичок, а також спонукати до управління процесом їхнього навчання – і становлення як активних громадян демократичного суспільства. Активна участь учнів/учениць у процесі оцінювання дозволяє перетворити цей процес на ефективний інструмент навчання.

Таким чином, важливим є не стільки підсумкове оцінювання (підсумкове, яке дозволяє оцінити рівень компетентності, як-от підсумкове тестування), а насамперед постійне оцінювання (формувальне, що дозволяє відслідковувати розвиток компетентностей у процесі навчання, як-от зворотній зв'язок), яке

сприяє покращенню якості навчально-виховного процесу і дозволяє спланувати траєкторію досягнення навчальних цілей відповідно до потреб та поступу кожного учня[7]. Ефективним способом залучення учнів/учениць є самооцінювання та взаємне колегіальне оцінювання у класі (peer assessment) – методи, які дозволяють учням брати на себе відповідальність за власне навчання, а також сприяють детальному ознайомленню учнів/учениць із критеріями оцінки, активному засвоєнню вивченого.

Особливості навчально-виховного процесу

Ефективне навчання старшокласників / старшокласниць громадянської освіти потребує створення та запровадження у навчально-виховний процес методичного інструментарію, спрямованого на формування їхньої громадянської компетентності, що реалізується в активному залученні учнівської молоді до проблемного навчання, експериментування, розвитку критичного мислення, самостійності суджень, творчого потенціалу. Якнайповніший розвиток громадянської компетентності відбувається через навчання на трьох рівнях: засвоєння знань («навчання про »), розвиток розуміння і ставлень («навчання для розвитку розуміння та ставлень»), а також через здобуття практичного досвіду («навчання через досвід»)[8].

Це вимагає створення умов для мотивації й участі старшокласників/старшокласниць в обговоренні актуальних проблем школи та місцевої громади, суспільства і держави, глобальних проблем сучасності та інформаційного простору. Інтеграція громадянознавчого змісту в курсі передбачає не механічне включення громадянознавчих понять, а опрацювання їх через дію та колективну пізнавальну діяльність.

Навчальна діяльність учнів/учениць має включати самоаналіз, характеристики типових життєвих ситуацій та визначення способів їхнього регулювання; нагромадження досвіду спілкування; проектування процесу самовдосконалення; проведення зустрічей із лідерами громад, депутатами, суддями, журналістами, волонтерами тощо.

- Організація навчання старшокласників/старшокласниць громадянській освіті має заохочувати плюралізм думок та поглядів учнів/учениць, сприяти формуванню їхнього критичного мислення, вміння орієнтуватися у складних суспільних процесах. Це має відбуватися з опорою на актуалізацію соціального досвіду учнів/учениць, що передбачає його поступову реалізацію: конкретний досвід учнів/учениць є основою для усвідомлення ними громадянознавчих понять, положень; він розширюється у навчанні, перетворюючись у нові знання, які перевіряються і відпрацьовуються на практиці. Такий процес має

[7] Falk, B. (2000). A better way: Powerful learning supported by assessment. The heart of the matter: Using standards and assessment to learn. – Portsmouth, NH: Heinemann.

[8] Навчаємо демократії: базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л. І. Параценко. – К.: Основа, 2011. – Т. 1. – 164 с.; «Громадянська відповідальність: 70 вправ із розвитку громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення 12 предметів у 5-9 класах »за ред. М. Рафальської (готується до друку у 2017).

орієнтуватися не на отримання учнями/ученицями готових відповідей, а спрямовуватися на розвиток самопізнання й самовиховання школярів/школярок, усвідомлення ними суспільних процесів і явищ, осмислення власних життєвих орієнтацій на основі загальнолюдських цінностей. Через організацію різних навчальних ситуацій, добір проблемних завдань, за допомогою яких формуються інтелектуальні та практичні вміння старшокласників/старшокласниць, відбувається становлення їхньої громадянської зрілості.

- У навчанні громадянській освіті старшокласників/старшокласниць ефективними є різноманітні активні та інтерактивні методи навчання як-от: рольові та ділові ігри (моделювання відносин, вивчення ситуацій, що уможливлюють обговорення соціальних проблем і спільне їхнє розв'язання); аналіз документів громадянознавчої тематики; проектування (розробка та - реалізація учнівськими командами проектів у місцевій громаді); дискусії з актуальних соціальних проблем; учнівські конференції, збори, круглі столи (обговорення та прийняття рішень, що визначають основні напрямки діяльності); спільні заходи із місцевою спільнотою; он-лайн спілкування (обговорення на форумі, ведення блогів, розміщення інформаційних ресурсів на сайтах, обмін досвідом проектної діяльності тощо); організація рефлексії учнів (обговорення, твори-роздуми, бесіди тощо).
- Курс громадянської освіти передбачає також участь учнів у соціальних проектах. Як модель практичного застосування набутих учнями громадянознавчих знань і вмінь, соціальні проекти сприяють розвитку мотивації й активізації громадянської активності школярів, формуванню досвіду громадянської участі.
- Устрій шкільного життя, виховне середовище навчального закладу є важливим чинником, від якого залежать результати опанування учнями/ученицями курсу громадянської освіти. Адже в навчальному закладі старшокласники/старшокласниці отримують не тільки знання, а й практичні навички повсякденного громадянського досвіду – партнерства, взаєморозуміння, лідерства й поваги до інших, ініціативності у прийнятті рішень, відповідальності у спільній діяльності.
- Громадянську освіту в школі не варто обмежувати навчальним курсом – її потрібно організовувати на основі загальношкільного підходу, що передбачає наскрізну реалізацію її завдань на всіх рівнях навчально-виховного процесу (навчанні, позакласній роботі, виховному середовищі навчального закладу, соціальному партнерстві з місцевою громадою та з батьками) й складників організаційно-педагогічної структури навчального закладу (стратегічне планування, нормативно-правове забезпечення, навчально-виховна діяльність, моніторинг й оцінювання, кадрове забезпечення).

Структура програми та організація навчання учнів

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за темами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць та

змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені у формі знань, розумінь і вмінь та ставлень, що охоплюють знаннєвий, діяльнісний і ціннісний компоненти громадянської компетентності учнів.

Обираючи форми та методи власної діяльності й навчальної діяльності учнів/учениць із курсу громадянської освіти, учитель/учителька має враховувати специфіку регіону, особливості навчального закладу, класного колективу, вікові та індивідуальні особливості учнів/учениць.

Програма передбачає вивчення курсу в 10 класах загальноосвітніх навчальних закладів в обсязі 70 годин на рік (2 години на тиждень).

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Кількість годин	*Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів / учениць*	*Зміст навчального матеріалу*
	РОЗДІЛ 1. ОСОБИСТІСТЬ ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНІСТЬ	
	Знання і розуміння: • **Дає визначення понять**: *ідентичність, соціалізація, самовизначення, самореалізація, особиста гідність, совість, сім'я, субкультура.* • Називає загальні риси та ознаки ключових понять. • Усвідомлює існування логічних зв'язків між усіма складовими розділу. • Відтворює основну частину навчального матеріалу, знає основоположні теорії та факти, вдало підбирає приклади. • Розуміє значення сім'ї для людини і для суспільства. • Визначає природу молодіжних субкультур. **Вміння і навички:** • Вільно оперує основними поняттями. • Використовує загальновідомі	**Тема 1. Що таке ідентичність?** Ідентичність. Види ідентичності. Громадянська ідентичність. Змінний характер ідентичності. Самовизначення. Ідентифікація. Особиста гідність. Совість. **Тема 2. Соціалізація особистості** Поняття соціалізації. Етапи соціалізації. Суб'єкти соціалізації. Соціалізація як ресурс формування громадянської ідентичності. Соціалізація в сім'ї. Соціалізація серед однолітків. Молодіжні субкультури. Партнерські стосунки в сім'ї. Трансформація моделей сім'ї. **Тема 3. Самореалізація**

	докази із самостійною і правильною аргументацією. • Демонструє здатність самостійно підбирати необхідну інформацію до уроку. • Формулює і висловлює власну думку щодо особистої гідності, необхідності автономії особистості, ролі сім'ї у процесі формування людини та громадянина. • Відстоює власну позицію, використовуючи інформацію з різних галузей знань. • Демонструє навички критичного мислення стосовно себе та інших. • Вміє окреслити власні життєві пріоритети. • Відстоює ідею здорового способу життя, підкріплюючи її через виконання власних навичок поведінки у повсякденному житті. • Критично аналізує власні реальні можливості, умови середовища для успішної самореалізації • Аналізує вплив субкультур на молодь. **Установки і цінності:** • Усвідомлює цінність людського життя. • Усвідомлює свою ідентичність, поважає ідентичність інших. • Визнає цінність особистої гідності людини. • Усвідомлює важливість процесу соціалізації людини в суспільстві. • Усвідомлює необхідність збереження власної автономії та індивідуальності як важливої	**людини** Самореалізація і розвиток. Індивідуальність особистості. Життєві цінності й пріоритети. Активна громадянська позиція. Мобільність і адаптивність людини. Креативність. ***Практичні заняття*** *Орієнтовні теми*: - «Хто я?» (усвідомлення своєї ідентичності). - «Чи може людина бути творцем власного життя, або як стати успішною людиною?» - «Визначаємо найнеобхідніші умови для самореалізації людини»

	умови самореалізації особистості та формування різноманітного світу. • Поважає інститут сім'ї.	
	РОЗДІЛ 2. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ	
	Знання і розуміння: • **Знає зміст понять:** *людська гідність, свобода, гуманізм, права і свободи людини, права дитини, рівність, справедливість, солідарність, верховенство права, відповідальність, порушення прав людини, міжнародні стандарти захисту прав людини, механізми захисту прав людини і прав дитини.* • Пояснює природу прав людини. • Розглядає права людини крізь призму відносин «людина - держава». • Розрізняє права людини та обов'язки громадянина. • Знає про види та покоління прав людини. • Знає, що таке порушення прав людини. • Знає національні та міжнародні механізми захисту прав людини. • Володіє інформацією про порядок звернень щодо захисту прав людини до національних і міжнародних органів та організацій. • Визначає роль прав людини в особистому житті, житті суспільства та інших людей. **Вміння і навички:** • Співставляє і порівнює два поняття -«особиста гідність» та	**Тема 1. Людська гідність і права людини** Поняття людської гідності. Людська гідність – основа природного права. Рівноправність. Охорона й захист людської гідності. **Тема 2. Еволюція прав людини** Природа прав людини. Основоположні права і свободи людини. Покоління прав людини. Класифікація прав людини. Борці за права людини. Майбутнє прав людини. **Тема 3. Людина і держава** Взаємовідносини «людина – держава». Верховенство права. Права і свободи людини та відповідальність держави за їх дотримання, гарантування та захист. Позитивні і негативні зобов'язання держави. **Тема 4. Права дитини** Поняття прав дитини. Конвенція ООН про права дитини. Захист прав дитини. **Тема 5. Механізми захисту прав людини і прав дитини** Порушення прав людини. Поняття механізмів захисту

	«людська гідність». • Вміє захищати особисті права та права інших людей. • Бере участь та вміє організовувати соціальні групи. • Вміє розпізнавати порушення прав людини. • Вміє знаходити відповідну інформацію, критично оцінювати факти, остерігатись упереджень та необ'єктивності, приймати рішення на основі мотивованих суджень • Аргументовано презентує власну думку щодо реалізації прав людини в Україні. • Визначає роль держави та державних інституцій щодо захисту прав людини та прав дитини. • Розуміє як працює система захисту прав людини/дитини. • Визначає шляхи можливих дій у разі проблемної ситуації, пов'язаної з порушенням прав. • Добирає з різних джерел додаткову інформацію щодо функціонування міжнародних та європейських механізмів захисту прав людини. • Оцінює перспективи й основні загрози розвитку прав людини у майбутньому. **Установки і цінності:** • Має почуття людської гідності, самоповаги та поваги до інших, незалежно від соціальних, культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей. • Усвідомлює й демонструє відповідальність за свої дії, прагнення особистого розвитку та соціальних змін.	прав людини. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини. Національні механізми захисту прав людини, їх класифікація. Правозахисні організації. ***Як побудувати ефективний механізм захисту прав дитини в школі.*** ***Практичні заняття:*** *Орієнтовні теми:* - «Європейський суд з прав людини» - «Чи можна пожертвувати правами однієї людини для захисту прав багатьох?» - «Організовуємо кампанію на захист прав людини у нашому місті» - «Порушення прав дитини та як забезпечити їхнє дотримання в Україні».

	• Проявляє стійке негативне ставлення до фактів дискримінації, зневажання людської гідності та зазіхань на права людини. • Проявляє співчуття та солідарність з іншими, прагнення підтримувати тих, чиї права людини знаходяться під загрозою. • Демонструє бажання працювати на користь ідеалів фундаментальних прав людини, рівності та поваги до відмінностей.	
	РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ	
	Знання і розуміння: • **Розуміє та пояснює зміст понять:** *суспільство, соціум*, *соціальна стратифікація*, *полікультурне суспільство*, *суспільна відповідальність, солідарність, стереотипи*, *упередження*, *дискримінація*, *конфлікти*, *толерантність*; *переговори, медіація, консенсус, компроміс.* • Описує соціальну структуру суспільства та соціальні інститути. • Визначає причини виникнення стереотипів, їхній вплив на життя у багатоманітному суспільстві. • Визначає причини зародження конфліктів. • Називає основні принципи діалогу між соціальними групами в полікультурному суспільстві: принцип соціальної рівності та справедливості,	**Тема 1. Соціокультурна багатоманітність.** Поняття суспільства. Соціальна структура суспільства. Соціальна згуртованість, солідарність і відповідальність. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність. Рівність. **Тема 2. Ефективна комунікація.** Роль спілкування в житті людини й суспільства. Вербальна й невербальна комунікація. **Тема 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти.** Поняття стереотипів і упереджень. Забобони. Шляхи подолання стереотипів. Поняття дискримінації. Основні форми та прояви

	принцип згуртованості, принцип соціального партнерства. • Пояснює, що таке соціальні цінності та яку роль в житті суспільства відіграє соціальна відповідальність. • Характеризує соціальні норми. • Пояснює, що таке гендерна рівність та в чому полягає її значення. **Вміння і навички:** • Графічно зображує структуру сучасного суспільства. • Порівнює міжнародні та національні засоби захисту від дискримінації. • Наводить приклади дискримінації та ксенофобії. • Добирає способи виходу з конфліктних ситуацій. • Розрізняє види соціальної відповідальності, види стереотипів та конфліктів. • Демонструє навички ефективної комунікації та ненасильницького розв'язання соціальних конфліктів. • Моделює або вдосконалює процес спілкуватися з представниками інших культур. • Вчиться вести переговори, досягати компромісу та консенсусу засобами діалогу через критичне дослідження ситуації конфлікту. • Проявляє медіаторські вміння, пропонує шляхи вирішення конфліктів. • Вміє протистояти проявам расизму. • Виявляє емпатію. **Установки і цінності:** • Визнає цінність культурного	дискримінації. Толерантність та інклюзія. Поняття конфлікту та його види. Стадії конфлікту. Способи подолання конфліктів. Переговори і медіація. Консенсус і компроміс. ***Практичні заняття:*** *Орієнтовні теми:* - «Мистецтво спілкування» - «Подолання стереотипів» - «Розв'язання конфліктів у нашій школі». Вчимося вирішувати проблему (у класі, школі). - «Створення шкільного центру медіації» - «Культурне різноманіття нашого краю» - «Гендерна різноманітність» - «Організовуємо кампанію проти ксенофобії».

	багатоманіття. • Усвідомлює необхідність поваги та толерантного ставлення до культурних відмінностей. • Проявляє відкритість до міжкультурного діалогу. • Обгрунтовує твердження про те, що подолати більшість проблем багатокультурного суспільства можливо тільки завдяки спільним зусиллям людини, держави, міжнародної спільноти.	
	РОЗДІЛ 4. ДЕМОКРАТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО ЦІННОСТІ	
	Знання і розуміння: • **Знає зміст понять**: *демократія, демократичні процедури, плюралізм, врядування, громадянське суспільство, громада*, *адвокація, волонтерство. солідарність, соціальна згуртованість, соціальний капітал, влада, державна влада, соціальна активність, пряма та представницька демократія, вибори, мажоритарна, пропорційна, змішана виборча система, принципи виборчого права, референдум ; права і обов'язки учнів, учнівське самоврядування, дитяча організація, лідерство, ініціатива.* • Знає ознаки демократичного врядування та демократичні процедури. • Знає ефективні форми участі вчителів, учнів та батьків у врядуванні школою.	**Тема 1. Демократична держава** Виникнення і зміст демократії. Цінності демократії. Демократичні інститути. Конституція та її призначення. Законодавча, виконавча та судова влада в демократичних країнах. Принципи виборчого права. Етапи виборчого процесу. Роль політичних партій в розвитку демократії. Правовий статус політичних партій в Україні. Діяльність та вплив політичних партій на демократію. Громадські організації: правовий статус, діяльність та вплив на демократію. **Тема 2. Громадянське суспільство** Поняття громадянського суспільства. Функції громадянського суспільства.

	• Розуміє зміст основоположних принципів демократії. • Розуміє значення людського капіталу для розвитку демократичного суспільства. • Пояснює як співвідносяться і взаємодіють між собою громадянське суспільство і правова держава. • Володіє знаннями про основи місцевого самоврядування. • Має уявлення про способи визначення та вирішення проблем місцевої громади за участю громадян. • Розуміє роль учнівського самоврядування у процесі соціалізації та громадянського становлення школярів. • Знає права і обов'язки учнів. **Вміння і навички:** • Уміє порівнювати суспільні явища, системи, процедури («безпосередня демократія і представницька демократії»; «мажоритарна і пропорційна виборчі системи») • Може розтлумачити головні принципи демократії. • Оцінює роль громадських організацій, різних форм активності громадян у функціонуванні демократичного суспільства. • Розвиває здатність взаємодіяти з органами державної влади та місцевого самоврядування. • Визначає форми суспільної активності громадян на рівні місцевої громади, регіону, держави. • Адаптується у шкільну громаду,	Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства. Громадянське суспільство та правова держава. **3. Громада** Поняття громади. Роль громади в житті людини, суспільства, держави. Реалізація та захист громадою своїх прав і законних інтересів. Вплив громадян на вирішення проблем громади. **Тема 4. Громадянська участь у житті суспільства** Роль громадянина у демократизації суспільства. Демократичний громадянин. Культура громадянськості. Активна громадянська позиція. **Тема 5. Школа – простір демократії** Шкільна громада. Взаємодія учнів, учителів, батьків, шкільної адміністрації в організації шкільного життя. Врядування та управління школою. Шкільне самоврядування (учнівське, вчительське, батьківське). Принципи та цінності учнівського самоврядування. Моделі учнівського самоврядування. Школа і місцева громада. **Тема 6. Дитячі й молодіжні громадські об'єднання** Свобода асоціацій. Дитячі й молодіжні об'єднання й рухи. Створення молодіжної громадської організації.

	не втрачаючи особистої автономії. • Активно демонструє навички участі в учнівському самоврядуванні. • Вміє налагоджувати партнерські стосунки зі шкільною адміністрацією, вчителями, представниками місцевої громади. • Бере участь у демократичних процедурах на рівні школи і громади. **Установки і цінності:** • Формує переконання, що особистість є найбільшою цінністю лише в умовах демократії. • Проявляє готовність захищати права і свободи людини. • Проявляє готовність до дії та співпраці з іншими; • Розуміє важливість пріоритету інститутів громадянського суспільства у державі. • Позиціонує і сприймає себе частиною громади та суспільства. • Демонструє готовність співпрацювати з іншими для розв'язання суспільних проблем. • Сприймає школу як простір демократії та територію прав людини.	Молодіжні соціальні проекти. Учнівське самоврядування он-лайн ***Практичні заняття:*** *Орієнтовні теми:* «Вибори до органів місцевого самоврядування». «Організація і проведення загальношкільного громадського слухання щодо…. (користування мобільними телефонами, повсякденного носіння шкільної форми, створення електронного класного журналу…)» «Повага до меншин – умова збереження миру» (Папа Римський Іоан Павло II). «Створюємо дитячу організацію в школі». «Учнівський моніторинг: «Статут школи та забезпечення прав дитини в навчальному закладі». «Створюємо шкільні правила разом» (написання та внесення змін до шкільного статуту). «Участь шкільної молоді у прийнятті рішень в місцевій громаді».
	РОЗДІЛ 5. СВІТ ІНФОРМАЦІЇ ТА МАС-МЕДІА	
	Знання і розуміння: • **Знає зміст понять:** *свобода слова, інформація*, *мас-медіа(медіа), медіатекст, суспільне мовлення, пропаганда,*	**Тема 1. Комунікація, інформація, медіа** Поняття мас-медіа(медіа). Роль інформації та медіа в сучасному світі. Мас-медіа,

	реклама, соціальні мережі, *фейк, реклама, маніпуляція, джерела інформації, факт, судження, «мова ворожнечі»* • Характеризує функції медіа в демократичній державі та наводить приклади їхнього впливу на прийняття рішень; • Пояснює як медіа впливають на формування громадської думки; • Описує ознаки замовних матеріалів в медіа; • Здатний пояснити базові стандарти подання інформації в медіа; • Знає можливості Інтернету та усвідомлює небезпеки, пов'язані з його використанням. • Характеризує особливості дотримання авторського права. **Вміння і навички:** • Здатний усвідомити різницю між реальною подією та її відображенням у медіатексті. • Володіє базовими технологіями запобігання впливу маніпулятивних та пропагандистських медіаповідомлень. • Описує ознаки «мови ворожнечі» і здатний її розпізнати. • Знає, яким чином перевірити достовірність джерел інформації. • Надає підтвердження переваг, недоліків і обмежень джерел інформації. • Описує відмінність між фактом і судженням. • Володіє базовоми технологіями	комунікація, аудиторія.медіатекст.. Різновиди медіа (книга, преса, фото, радіо, кіно, телебачення, Інтернет, мобільний зв'язок) та їхній розвиток. Реклама. Вплив мас-медіа на формування громадської думки та власної позиції людини. **Тема 2**. **Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність** Свобода слова. Обмеження свободи слова. Баланс між свободою вираження поглядів та відповідальністю. Свобода мас-медіа – критерій демократичності суспільства. Що таке цензура. Замовні матеріали («джинса») та їхні ознаки.Суспільні медіа і їхня місія. Шкільні медіа. **Тема 3. Маніпулятивний вплив медіа** Маніпуляції в медіапросторі. Як розпізнати фейкову інформацію, пропаганду. Роль медіа у провокуванні конфліктів та поширенні стереотипів. Що таке «мова ворожнечі», і як її розпізнати. **Тема 4. Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа** Достовірність інформації в мас-медіа. Джерела інформації. Факт та судження. Авторство медіа тексту Стандарти подання інформації. Критичний аналіз медіатекстів.

	критичного аналізу медіатекстів. • Здатний простежити переваги і ризики під час користування соціальними мережами. **Установки і цінності:** • Підтримує ідею свободи інформації в сучасному світі. • Усвідомлює критичний підхід до медіатекстів. • Визнає свободу слова – фундаментальну цінність демократичного суспільства. • Не вживає «мову ворожнечі».	**Тема 5. Інтернет** Приватність та конфіденційність у віртуальному світі. Цифрова ідентичність. Соціальні мережі. Права людини в Інтернеті. Безпека та етика поведінки у мережі. Кіберзлочинність. Особливості захисту прав дітей та молоді в Інтернеті. ***Практичні заняття:*** *Орієнтовні теми:* - «Аналіз медіатексту» - «Створюємо шкільні медіа» - «Твоя соціальна інформаційна кампані я в школі/громаді»
	РОЗДІЛ 6. ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯН І ДЕРЖАВИ В ДОСЯГНЕННІ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ	
	Знання і розуміння: • Може дати визначення понять: *економіка як сфера життя, домогосподарство, підприємницька діяльність, сталий розвиток* • Вільно оперує поняттями: *соціальна держава, ринкова економіка, конкуренція, бюджет, податки, прибуток,зарплата, професія, лобізм, корупція.* • Розуміє функції підприємців, домогосподарств і держави в ринковій економіці. • Називає учасників різних ринків: покупців і продавців. • Розуміє роль грошей в ринковому кругообігу . • Знайомий з принципами та	**Тема 1. Соціальні цілі економіки** Економіка як сфера життя людей. Економічні потреби та блага. Процеси, що забезпечують задоволення потреб: виробництво, розподіл, обмін і споживання. Учасники (суб'єкти) економічних відносин. **Тема 2. Сталий розвиток** Обмеженість ресурсів. Необхідність раціонального та ефективного використання ресурсів. Вплив діяльності людини на довкілля. Сталий розвиток як спосіб збереження довкілля.

	механізмами ринкової економіки. • Розуміє основні засади економічних відносин «держава - підприємець» та «держава - людина». • Знає загальні права та обов'язки платників податків. • Розуміє відмінності між потребами, бажаннями і можливостями людини. • Розуміє необхідність та межі державного втручання в економіку. Розуміє причини корупції. **Вміння і навички:** • Аналізує чинники попиту і пропозиції на ринках ресурсів і товарних ринках та їх вплив на ринкову ціну. • Визначає інтереси економічних суб'єктів (підприємців, домогосподарств, держави) в різних ситуаціях. • Визначає способи реалізації власних економічних інтересів в межах законодавства та прав інших осіб; • Оцінює вимоги роботодавців щодо найманих працівників за оголошеннями. • Вміє скласти власне резюме. • Формує навички прийняття рішення з питань сімейного бюджету. • Визначає економічний та юридичний зміст відносин власності. • Визначає переваги та обмеження організації економіки на ринкових засадах.	**Тема 3. Ринкова економіка** Принципи ринкової економіки. Кругообіг в ринковій економіці. Попит і пропозиція, ринкова ціна, конкуренція. Функції держави в ринковій економіці. Державний бюджет, податки, напрямки видатків. **Тема 4. Економіка домогосподарства** Домашнє господарство як власник і споживач. Поняття про раціональне споживання. Права споживачів. Бюджет домогосподарств: види доходів, напрямки витрат, заощадження. **Тема 5. Підприємництво** Підприємницька діяльність. Мета і соціальна відповідальність підприємця. Правовий захист бізнесу. **Тема 6. Ринок праці** Учасники ринку праці: роботодавці і наймані працівники. Поняття професії, спеціальності, кваліфікації працівника. Заробітна плата як дохід найманого працівника. **Тема 7. Любіювання інтересів та корупція** Поняття лобізму. Сутність корупції та корупціогенних ризиків. Причини та наслідки корупції в економіці та політиці. Шляхи подолання корупції. ***Практичні заняття***

	• Визначає потребу власної родини в державній соціальній допомозі. • Вміє господарювати на основі принципів сталого розвитку. • Розпізнає вияви корупції та застосовує механізми їхньої протидії. **Установки і цінності:** • Усвідомлює унікальну цінність підприємництва для розвитку економіки. • Підтримує ідею сталого розвитку • Усвідомлює місце власного домогосподарства в економічних процесах, та власні економічні інтереси. • Поважає економічні інтереси інших суб'єктів економічних відносин. • Усвідомлює необхідність навчання впродовж життя. • Знає, що запорукою успішної професійної діяльності є зважена самооцінка власних здібностей та талантів. Нетерпимо ставиться до проявів корупції.	*Орієнтовні теми:* - «Родинний бюджет» - Місцевий бюджет:основні статті доходів та видатків» - «Створюємо бізнес-план власного підприємства» - «Аналіз попиту на ринку праці і складання резюме»
	РОЗДІЛ 7. УКРАЇНА, ЄВРОПА, СВІТ	
	Знання і розуміння: • **Знає зміст понять**: *інтеграція, глобалізація, міграція; Європейський Союз, Європейська політика сусідства, Східне партнерство, міжнародне право, європейське та світове співтовариство, система безпеки і співробітництва в Європі.*	**Тема 1. Інтеграція та глобалізація** Поняття інтеграції та глобалізації. Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину. Витоки та процес європейської інтеграції. Міграційні процеси. Види та форми сучасної міграції.

	• Знає про масштаби впливу глобалізації на економіку, культуру, довкілля, людину. • Знає та розуміє причини та наслідки міграційних процесів в Україні та світі. • Знає умови вступу України до Європейського Союзу. • Називає міжнародні організації, членом / учасником яких є Україна. • Називає основні аспекти Європейської політики сусідства. • Може аргументовано обговорювати витоки і процес європейської інтеграції. **Вміння і навички:** • Аналізує принципи міжнародних відносин. • Визначає основні функції міжнародних організацій. • Пояснює взаємозв'язок між нормами міжнародного права і національним законодавством. • Добирає з різних джерел додаткову інформацію щодо особливостей функціонування ЄС та її інституцій. • Дискутує щодо перспектив збереження та розширення ЄС, НАТО. • Описує цілі ООН та компетенцію її органів (Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Генеральний секретар тощо). • Характеризує політику регіонального співробітництва України та систем безпеки. **Установки і цінності:** • Визнає важливість європейського вектору розвитку	Виклики сучасного світу **Тема 2. Міжнародні відносини та міжнародне право** Поняття міжнародних відносин. Особливості міжнародного права. Система безпеки. Міжнародне гуманітарне право. Урядові і неурядові міжнародні організації. **Тема 3. Україна – член європейського та світового співтовариства** Європейське і світове співробітництво. Участь України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, СОТ тощо. Європейський вибір України. Угода про асоціацію Україна – ЄС. ***Практичні заняття:*** *Орієнтовні теми:* «Економічні, соціальні та політичні переваги вступу до ЄС». «Організовуємо Місію ООН з подолання наслідків стихійного лиха». «Молодіжні ініціативи та волонтерство в різних країнах світу». «Шукаємо ровесників та однодумців із інших країн для співпраці у рамках соціального проекту засобами Інтернету». «Глобальні проблеми сучасності».

	України. • Усвідомлює взаємозалежність життя місцевої громади, України, Європи та світу. • Усвідомлює роль та значення міжнародних організацій для регіону і світу та України.	

Рекомендовані ресурси

Офіційні документи:

- *Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини.* укр/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини (скорочене видання)* укр/рос/англ /http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *"Хартія для всіх" (дитяче видання "Хартії")* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Декларація ООН з освіти та виховання в області прав людини* / http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/66/137&Lang=E
- *Глобальні цілі ООН.* UN General Assembly, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 21 October 2015, A/RES/70/1 / http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/

Посібники Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини (ОДГ/ОПЛ):

- *"Демократичне врядування в школах"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Том І з ОДГ/ОПЛ "Навчаючи демократії"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Том ІІ з ОДГ/ОПЛ "Зростаємо у демократії"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Том ІІІ з ОДГ/ОПЛ "Живемо в демократії"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali

- *Том IV з ОДГ/ОПЛ "Беремо участь у демократії"* укр / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Том V з ОДГ/ОПЛ "Досліджуємо права дитини"* укр/рос / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Том VI з ОДГ/ОПЛ "Навчання демократії" укр* / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *Освіта для демократичного громадянства* : *посіб. для підготов. вчителів з питань освіти для демократ. громадянства та освіти з прав людини* (вдосконалена версія – вересень 2007) / [Р. Голлоб, Е. Хаддлестон, П. Крапф та ін.] ; пер. з англ. та адапт. Л. М. Ващенко ; за ред. Е. Хаддлестона ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. - К. : НАДУ, 2009. - 92 с. // http://osvita.khpg.org/files/docs/1366804266.pdf

Посібники з прав людини та активної участі для молоді:

- *"Компас"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *"Компасіто"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *"Скажи своє слово"* укр/рос/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali
- *"Закладинки"* укр/англ / http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Navchal-ni-materiali

- *Освіта у сфері прав людини у шкільній системі Європи, Центральної Азії та Північної Америки: збірник прикладів кращих практик (2009)* – посібник, розроблений Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ спільно з Радою Європи, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНЕСКО, доступний російською мовою онлайн за посиланням: http://www.osce.org/ru/odihr/102230?download=true
- *Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи* (2012), розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ – доступний українською мовою онлайн за посиланням: http://www.osce.org/odihr/93969

Веб-сторінки міжнародних організацій, що займаються громадянською освітою та освітою у сфері прав людини:

- *Рада Європи* - http://www.coe.int/en/
- *Офіс Ради Європи в Україні* - https://www.coe.int/uk/web/kyiv
- *ООН* - http://www.un.org/en/index.html
- *Офіс ООН в Україні* - http://www.un.org.ua/en/

- *ЮНЕСКО* - http://en.unesco.org/
- *ЮНІСЕФ* - https://www.unicef.org/
- *Представництво ЮНІСЕФ в Україні* - https://www.unicef.org/ukraine/ukr/
- *Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ)* – http://www.osce.org/
- *Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ ОБСЄ)* – http://www.osce.org/odihr
- *Координатор проектів ОБСЄ в Україні* - http://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine
- *Європейський центр імені Вергеланда (Норвегія)* - http://ukr.theewc.org/
- *Amnesty International* - https://www.amnesty.org/en/
- *Amnesty International в Україні* - http://amnesty.org.ua/

Укладачі програми:

Тамара Бакка – доцент факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук.

Наталія Беца – менеджер проектів у сфері верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Поліна Вербицька – професор, завідувачка кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка», доктор педагогічних наук.

Оксана Волошенюк – науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, менеджер медіа освітніх програм Академії української преси.

Раїса Євтушенко – головний спеціаліст Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Тетяна Мелещенко – доцент, заступник декана факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук.

Олександр Мокрогуз – доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук.

Олег Муза – професор Академії адвокатури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Вікторія Павловська-Кравчук – директор НВК - гімназії «Вересень», м. Харків, кандидат юридичних наук.

Тетяна Ремех – завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Елла Ситник – вчитель історії та правознавства СШ № 250 м. Київ.

Наталія Ступницька - керівник програми з верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Ольга Педан-Слєпухіна – вчитель-методист з історії СЗШ № 65 м. Львів.

Автори програми висловлюють щиру вдячність українським вчителям, викладачам, науковцям, які взяли участь в обговоренні концепції програми, що сприяло її доопрацюванню.

Особлива подяка адресується експертам міжнародних організацій, а саме: Ірині Сабор і Христині Чушак (Європейський центр імені Вергеланда, Норвегія), Володимиру Селіваненку (Міжнародна амністія в Україні), Агаті Лучинській (Фундація «Школа з класом», Польща), Маре Ойя (Департамент гуманітарних наук Талліннського університету, Естонія), Рітті Міккола (Фінська асоціації викладачів історії) за ресурсну підтримку, а також глибокий професійний аналіз програми та рекомендації щодо її удосконалення.

Рівень Стандарт

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

ПРОГРАМА
для 10–11 класів
загальноосвітніх навчальних закладів
з українською мовою навчання

Авторський колектив програми:

голова – учитель-методист зарубіжної літератури ***Л. П. Юлдашева***; *наукові консультанти* – д. філол. н., проф. ***О. М. Ніколенко***, д. пед. н., проф. ***О. О. Ісаєва***, д. пед. н., проф. ***Ж. В. Клименко***, к. філол. н., проф. ***Ю. І. Ковбасенко***, к. пед. н., ст. наук. співр. ***В. В. Снєгірьова***, к. пед. н., доц. ***А. О. Мельник***, к. пед. н., доц. ***О. В. Орлова***; ст. викл. ***О. К. Бицько,*** *члени групи* – учителі-методисти зарубіжної літератури ***О. В. Гученко, І. І. Звершиховська, Ж. В. Костюк, В. Г. Макаренко, Н. В. Онищенко, Н. І. Підгорна, О. В. Пітерська, Т. П. Сегеда, О. О. Семенюк, І. О. Смірнова, С. О. Тіхоненко, В. Г. Туряниця***.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Без книжок неможливо зберегти мир і людяність, неможливо побудувати цивілізований світ.

Ернест Гемінґвей

Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями.

Іван Франко

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462), Програми із зарубіжної літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (2012 зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції Нової української школи (2016).

Програма створена в межах всеукраїнського Учительського проекту 2016–2017 рр., до якого долучилися передові вчителі, науковці, методисти й широка громадськість. У програмі враховано позитивний досвід програмотворення України та Рекомендації Європейської Ради.

Навчання зарубіжної літератури в основній школі спрямоване на досягнення **мети** загальної середньої освіти, яка полягає в розвиткові та соціалізації учнів, формуванні їхньої національної свідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення.

Випускник середньої школи – це патріот України, який знає її історію; є носієм української культури, поважає культуру інших народів; компетентний мовець, який вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки й техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета вивчення зарубіжної літератури в старшій школі – розвиток ключових і предметних компетентностей учнів у процесі читацької діяльності, заохочення школярів до розширення кола читання, осягнення духовної цінності та осмислення поетики літературних творів різних епох і країн, поглиблення культурно-пізнавальних інтересів учнів, усвідомлення ними виняткової ролі художньої літератури в сучасному світі, виховання в учнів поваги до культурних надбань свого та інших народів, формування творчої особистості громадянина України з високим рівнем загальної культури, гуманістичним світоглядом, активною життєвою позицією, національною свідомістю.

Завдання вивчення зарубіжної літератури в 10–11 класах:

- розвиток мотивації до читання творів зарубіжної літератури;
- поглиблення знань учнів про літературу як мистецтво слова;
- засвоєння за допомогою художньої літератури історії, культури, моральних та естетичних цінностей інших народів;
- формування духовного світу учнів, їхніх світоглядних переконань, громадянських якостей;
- утвердження за допомогою засобів художньої літератури національних і загальнолюдських цінностей;
- розвиток умінь вільно спілкуватися в різних ситуаціях, формулювати й обстоювати власну думку, вести полеміку, оцінювати життєві явища та виражати ставлення до моральних, суспільних проблем, відображених у класичних і сучасних творах.
- ведення діалогу із книжкою, досягнення взаєморозуміння й налагодження взаємодії з іншими людьми;
- вироблення вмінь орієнтуватися в потоці різноманітної інформації українською та іноземними мовами, у світі класичної й сучасної літератури;
- розвиток уявлень про вітчизняну перекладацьку школу та внесок її видатних представників;
- розширення обріїв володіння рідною мовою через сприйняття україномовних перекладів художніх творів;
- розкриття значення художньої літератури як могутнього чинника єднання та розвитку української нації;
- використання сучасних цифрових технологій для розширення кола читання;
- формування умінь здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти й відомості);
- застосування в різних життєвих ситуаціях знань, умінь і навичок, набутих у процесі вивчення зарубіжної літератури;

- удосконалення навичок самостійної навчальної діяльності та самоконтролю;
- розвиток художньо-образного мислення, інтелектуальних і творчих здібностей учнів, а також їхньої емоційно-духовної сфери, естетичних смаків, загальної культури.

Вивчення зарубіжної літератури в 10–11 класах забезпечує такі **функції предмета**:

1) *пізнавально-ціннісну* (пізнання людини й світу за допомогою художньої літератури, формування ціннісних орієнтирів особистості в період її становлення);

2) *естетичну* (розвиток цілісних естетичних уявлень про специфіку мистецтва слова й перебіг літературного процесу, естетичного смаку, умінь визначати художню цінність творів);

3) *розвивальну* (розвиток розумових і творчих здібностей, самостійного критичного мислення, індивідуального стилю пізнавальної діяльності, навичок роботи з книжкою, комп'ютером із метою розширення кола читання, формування культури спілкування рідною та іноземними мовами);

4) *соціально-адаптаційну* (соціокультурна адаптація особистості до умов сучасного інформаційного суспільства);

5) *виховну* (виховання високих моральних і громадянських якостей, національної свідомості, відповідальності за збереження духовних надбань України й людства).

Відповідно до **Концепції Нової української школи** учні загальноосвітніх навчальних закладів мають не тільки опанувати зміст дисциплін, а передовсім набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості, її подальшого становлення, морального та професійного зростання. Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні освіти (Національний освітній глосарій, 2014). Компетентність – це набуті реалізаційні здатності особистості до ефективної діяльності.

Компетентнісний підхід, покладений в основу Концепції Нової української школи, полягає у підготовці учнів до сучасного життя та майбутньої діяльності, у цілеспрямованому формуванні в них ключових і предметних компетентностей.

Компетентнісний підхід забезпечує настанову не на процес навчання, а на досягнення особистого результату учня. Компетентнісний підхід кардинально змінює освітню роль учня – із реципієнта (того, хто сприймає інформацію) він перетворюється на активного учасника освітнього процесу, самостійного суб'єкта навчальної діяльності, котрий здобуває, перевіряє, обробляє та використовує інформацію. За допомогою індивідуальних зусиль і творчого пошуку учень обирає власну траєкторію не тільки в певній галузі, а й у житті. Компетентнісний підхід дає змогу сформувати

творчу й активну особистість із вільною свідомістю, прагненням до постійної самоосвіти, до нових вершин у різних видах діяльності.

Принципи компетентнісного підходу:

- розширення прав і можливостей учнів у пізнавальній діяльності;
- формування власної траєкторії навчання;
- концентричне розширення компетентностей (крок за кроком нарощування знань, умінь, навичок);
- зв'язок навчального процесу із сучасним життям;
- настанова на самостійне мислення і творче самовираження учнів;
- оцінка й самооцінка діяльності;
- виявлення перспективи вивчення предмета;
- систематизація, узагальнення, творче осмислення вивченого;
- підвищення інтересу до процесу навчання;
- стимулювання до свідомого вибору майбутньої професії;
- формування потреби творчої реалізації в суспільстві, набуття умінь і навичок, необхідних для життя.

Ключові компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної сфери, натомість важливі для успішної діяльності, подальшої реалізації особистості в житті.

Відповідно до Рекомендацій Європейської Ради засобами предмета «Зарубіжна література» мають бути сформовані такі **ключові компетентності:** 1) спілкування державною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) компетентності в природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння вчитися; 7) ініціативність і підприємливість; 8) соціальна та громадянська компетентності; 9) обізнаність та самовираження у сфері культури; 10) екологічна грамотність і здорове життя.

Роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною мовою	Уміння: ● сприймати, розуміти, критично оцінювати, інтерпретувати інформацію державною мовою; ● усно й письмово тлумачити поняття,

		розповідати про літературні факти, висловлювати думки й почуття, обстоювати погляди. Ставлення: ● поцінування української мови як державної – чинника національної ідентичності; ● використання української мови у різних сферах життя; ● розширення знань, умінь, навичок з української мови завдяки використанню ресурсів художньої літератури (текстів зарубіжних авторів в українських перекладах). Навчальні ресурси[9]: ● літературні твори зарубіжних авторів в українських перекладах; ● монолог, діалог, дискусія, дебати.
2	Спілкування іноземними мовами	Уміння: ● читати й розуміти художні тексти іноземною мовою (за умови вивчення відповідної іноземної мови в школі); ● зіставляти оригінальні тексти з українськими художніми перекладами. Ставлення: ● усвідомлення багатства рідної мови; ● готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур; ● толерантність щодо різних культур і традицій. Навчальні ресурси: ● літературні твори (цілісно, у фрагментах) іноземними мовами (які вивчаються в школі); ● літературні твори зарубіжних авторів у класичних і сучасних українських перекладах: ● сайти зарубіжних письменників, літературних музеїв світу.
3	Математична	Уміння:

[9] У рубриці «Навчальні ресурси» запропоновано приклади тих засобів, методів, навчального матеріалу, які допоможуть розвинути відповідну компетентність.

	компетентність	● розвивати абстрактне мислення; ● установлювати причиново-наслідкові зв’язки; ● виокремлювати головну та другорядну інформацію; ● формулювати визначення; ● будувати гіпотези; ● перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст – графік, таблиця, схема, презентація тощо). Ставлення: ● прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно; ● розуміння тенденцій, закономірностей, процесів. Навчальні ресурси: ● схеми, таблиці, літературні мапи, презентації; ● роздум (визначення тези, добір аргументів, наведення прикладів, формулювання висновків); ● висунення гіпотези та її обґрунтування; ● інтернет-ресурси.
4	Компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: ● швидко й ефективно шукати інформацію; ● використовувати різні види читання для здобуття нових знань; ● здійснювати пошукову діяльність, словесно оформлювати результати досліджень; ● критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури. Ставлення: ● готовність до опанування новітніх технологій; ● оперативне реагування на технологічні зміни; ● захист природного середовища. Навчальні ресурси: ● інноваційні технології навчання (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні).
5	Інформаційно-	Уміння:

	цифрова компетентність	● діяти за алгоритмом, складати план тексту; ● використовувати інтернет-ресурси для отримання нових знань. Ставлення: ● задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; ● критичне ставлення до медійної інформації; ● прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі. Навчальні ресурси: ● дописи в соціальних мережах і коментарі до них; ● інструментальні тексти (алгоритми, інструкції тощо); ● складання плану; ● аналіз медіатекстів (виявлення маніпулятивних технологій).
6	Уміння вчитися	Уміння: ● визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; ● планувати й організовувати власну навчальну діяльність; ● читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; ● постійно поповнювати власний словниковий запас; ● користуватися різними джерелами довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); ● здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію; ● застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. Ставлення: ● прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях;

		● готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; ● розуміння ролі художньої літератури для власного інтелектуального й духовного зростання. Навчальні ресурси: ● інструкції з ефективного самонавчання; ● довідкова література, пошукові системи; ● електронні мережеві бібліотеки.
7	Ініціативність і підприємливість	Уміння: ● презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; ● реалізувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. Ставлення: ● готовність брати відповідальність за себе та інших; ● розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри. Навчальні ресурси: ● тексти офіційно-ділового стилю (резюме, доручення тощо), самопрезентація, зразки реклами тощо; ● літературні твори, які містять моделі ініціативності.
8	Соціальна та громадянська компетентності	Уміння: ● аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; ● уникати дискримінації інших у процесі спілкування; ● визначати в літературних творах суспільно-політичний контекст, актуальні соціальні проблеми та ідеї, приклади громадянських якостей в образах персонажів; ● розвивати критичне мислення. Ставлення: ● усвідомлення себе громадянином України;

		● розуміння й утвердження демократичних цінностей; ● повага до закону та правових норм, зокрема до норм українського законодавства; ● утвердження права кожного на власну думку. Навчальні ресурси: ● інтерактивні технології навчання; ● художні твори, які містять суспільні проблеми й моделі державного устрою; ● суспільно-історичний контекст напрямів, течій, стилів, жанрів.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	Уміння: ● сприймати твори літератури в контексті культури доби; ● аналізувати та інтерпретувати літературні твори зарубіжних авторів в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей; ● демонструвати взаємодію літератури з іншими видами мистецтва, порівнювати літературні тексти з їхнім утіленням у живописі, кіно, музиці тощо; ● використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовираження, дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету, що є виявом загальної культури людини; ● створювати власні тексти різних жанрів, використовуючи відповідні зображально-виражальні засоби. Ставлення: ● любов до літератури й мистецтва як складників людської цивілізації; ● потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним; ● відкритість до міжкультурної комунікації; ● стійкий інтерес до світових культурних надбань. Навчальні ресурси:

		● твори різних видів мистецтва; ● мистецькі проекти; ● сайти музеїв світу.
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	Уміння: ● не шкодити своєю діяльністю довкіллю; ● сприймати довкілля як життєдайне середовище; ● дбайливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; ● дотримуватися здорового способу життя. Ставлення: ● готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього; ● набуття знань (за допомогою художньої літератури) про цілісну картину світу та місце людини в ній; ● опанування традицій різних народів, позитивного досвіду збереження навколишнього середовища. Навчальні ресурси: ● аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування; ● усні / письмові презентації в межах дослідницьких проектів.

Предметні компетентності зумовлені специфікою навчальної галузі та шкільного предмета. Предметні компетентності, що формуються засобами зарубіжної літератури, важливі для становлення та розвитку духовно-емоційного світу учнів, їхнього світогляду, моральних цінностей, громадянських якостей.

Вивчаючи зарубіжну літературу в старшій школі, учні мають набути таких предметних компетентностей:

– розуміння літератури як невід’ємної частини національної й світової художньої культури;

– усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу та місця в системі інших видів мистецтва;

– знання літературних творів, обов'язкових для текстуального вивчення та варіативних (за вибором учителя та учнів), осягнення творів у єдності змісту та форми, виокремлення складників та художніх особливостей творів (на рівні сюжету, композиції, образів, поетичної мови, жанру тощо);

– усвідомлення ключових етапів і явищ літературного процесу різних країн, зіставлення з українським літературним процесом;

– знання основних фактів життя та творчості видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю вітчизняної та світової культури;

– оволодіння передбаченими програмою літературознавчими поняттями, застосування їх під час аналізу та інтерпретації художніх творів;

– розуміння специфіки оригіналу (за умови володіння іноземною мовою) та художнього перекладу твору (українською мовою);

– знання українських перекладів творів зарубіжної літератури, імен перекладачів та здобутків вітчизняної перекладацької школи;

– формування читацького досвіду та якостей творчого читача, здібності до створення усних і письмових робіт різних жанрів;

– орієнтування у царині класичної й сучасної літератури;

– порівняння літературних творів і явищ (окремих компонентів і цілісно);

– уміння оцінювати художню вартість творів, творчо-критично осмислювати їхній зміст, визначати актуальні ідеї, важливі для сучасності, тощо.

Компонентами компетентностей є когнітивний (знаннєвий), діяльнісний (практико-орієнтований) та ціннісний.

Складники предметних компетентностей
(предмет «Зарубіжна література»)

Знаннєвий компонент	**Діяльнісний компонент**	**Ціннісний компонент**
Учень / учениця знає ідейно-художній зміст літературних творів у контексті розвитку культури й суспільства; розуміє зміст прочитаного; називає літературні факти, явища, твори, імена письменників, перекладачів тощо;	*Учень / учениця* Розпізнає літературні факти, явища, напрями, течії, жанри, стилі; розрізняє засоби художньої виразності, індивідуальні стилі митців; описує персонажів, їхні риси, поведінку, умови життя, соціально-культурний контекст; складає план (простий,	*Учень / учениця* усвідомлює значення художньої літератури для сучасної людини й суспільства; обговорює прочитане; критично ставиться до інформації, формує власне бачення проблем; оцінює художню вартість творів класики й сучасності;

формулює визначення понять, власну думку; записує стислу (тези) й розширену інформацію (зокрема самостійно здобуту); пояснює літературні факти, явища, образи, теми, сюжети тощо; наводить приклади художніх засобів у творі, літературних фактів і явищ у контексті розвитку напрямів, течій, жанрів, стилів.	складний), таблиці, будує схеми; порівнює літературні факти, явища, сюжети, теми, образи, мотиви, засоби художньої виразності, особливості національних літератур; аналізує літературні жанри, твори (цілісно та окремі аспекти); класифікує літературні факти, явища, образи тощо; характеризує образи персонажів, образ автора; установлює зв'язки художньої літератури й культури, суспільства, науки; визначає літературознавчі терміни й поняття, засоби художньої виразності, їхню семантику і функції в тексті; виконує творчі роботи різних видів; планує, прогнозує розвиток сюжетів, образів, тем, ідей тощо; дотримується правил усного й писемного мовлення, грамотно формулює думку, позицію; виготовляє (самостійно) продукцію, пов'язану із вивченням зарубіжної літератури (малюнок, листівка, обкладинка, буктрейлер, презентація та ін.);	висловлює судження щодо прочитаних літературних творів, образів, тем, сюжетів тощо; обстоює, аргументує власну позицію, думку; обґрунтовує ідею, думку, гіпотезу; узагальнює набутий культурний досвід вивчення літературних творів; робить висновки щодо розвитку літератури в різних країнах, взаємозв'язків української та зарубіжних літератур, зв'язків літератури й мистецтва, значення української перекладацької школи в діалозі культур.

	уміло поводиться в різних комунікативних ситуаціях; використовує набутий досвід вивчення зарубіжної літератури; уміє орієнтуватися в колі класичної та сучасної літератури; розв'язує завдання в різних життєвих ситуаціях на підставі набутого культурного досвіду.	

Принципи укладання програми із зарубіжної літератури для 10–11 класів. У 10–11 класах розпочинається новий етап літературної освіти – **творчо-критичне читання**, який є логічним продовженням попередніх етапів (5–7 класи – прилучення до читання, 8–9 класи – системне читання).

Програма для 10–11 класів побудована на поєднанні таких підходів:

- **хронологічного** (історико-літературного);
- **концентричного** (розширення й поглиблення відомого раніше матеріалу);
- **жанрово-тематичного** (актуальні для молоді теми, жанри);
- **мультикультурного** (презентація найяскравіших літературних явищ різних часів і народів у контексті культури, діалог культур у часі).

Це вможливлює вивчення творів зарубіжної літератури *не тільки за хронологією*, а й за принципом концентричного розширення (від простого – до складного, від початкових понять про літературне явище або творчість письменника – до нових знань про них), поглиблення уявлення про розвиток національних літератур, напрямів, течій, тем, жанрів, стилів у попередні епохи й у сучасну добу, початок живого діалогу з книжкою, що має тривати протягом усього життя.

До програми із зарубіжної літератури для 10–11 класів увійшли твори із золотого фонду класичної літератури, а також популярні твори сучасності різних країн і народів.

У 10–11 класах уявлення про літературний процес та його складники мають бути поглиблені внаслідок аналізу шедеврів світової літератури («Одіссея» Гомера, «Божественна комедія» Данте, «Гамлет» В. Шекспіра, «Фауст» Й. В. Ґете, соціально-психологічні й філософські романи та п'єси, поетичні твори XIX–XX століть та ін.).

Початкові знання про епохи, специфіку літературних напрямів, течій, жанрів, стилів, фонові культурологічні знання учні вже отримали у 8–9 класах (на етапі системного читання). Повернення до окремих етапів літератури й письменників у 10–

11 класах відбувається на новому рівні сприйняття учнів, які стали старшими за віком і більше підготовленими до осмислення шедеврів зарубіжних авторів.

У програмі відображено чотири змістові лінії літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: ***емоційно-ціннісну, літературознавчу, культурологічну, компаративну.***

Емоційно-ціннісна лінія забезпечує розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів художньої літератури. Ця змістова лінія спрямована на формування духовно-емоційного світу учнів, їхніх етичних позицій, світоглядних уявлень і переконань, а також на розвиток інтересу учнів до художньої літератури, розширення кола їхнього читання, орієнтування у світі класичної і сучасної літератури (зокрема в бібліотечних фондах, інтернет-ресурсах) із метою пошуку необхідної книги, розвитку вмінь і навичок читацької діяльності.

Літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту й форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями й застосування їх під час аналізу й інтерпретації художніх творів; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу; виявлення специфіки літературних напрямів, течій; розкриття поетикальних (зокрема жанрово-стильових) особливостей художніх творів; ознайомлення учнів із загальними принципами художнього перекладу, необхідними для текстуальної роботи з перекладною літературою. Літературознавчі терміни й поняття подано в програмі за принципами науковості (відповідно до розвитку сучасного літературознавства), послідовності (від простих до складних) й концентричності (від елементарних уявлень до їхнього поглиблення, від загальних понять до їхніх різновидів тощо). Літературознавча лінія представлена у рубриці ***Теорія літератури (ТЛ).***

Культурологічна лінія сприяє усвідомленню художньої літератури як важливого складника мистецтва; ознайомленню учнів із фундаментальними цінностями світової художньої культури; розкриттю особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті; висвітленню зв’язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей; розширенню ерудиції учнів, вихованню їхньої загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей. У цій рубриці програми презентовано зв’язки літератури з іншими видами мистецтва, філософією, міфологією; утілення літературних творів у живописі, музиці, кіно тощо; подано інформацію про літературні музеї, визначні культурні явища різних країн і народів та ін. Культурологічна лінія реалізована в рубриці **Література і культура (ЛК).**

Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, явищ і фактів, що належать до різних літератур; установлення зв’язків між українською та

зарубіжними літературами (генетичних, контактних, типологічних та ін.); розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах; зіставлення оригіналів та україномовних перекладів літературних творів; увиразнення особливостей української культури й літератури на тлі світової; демонстрацію лексичного багатства й невичерпних стилістичних можливостей української мови, а також поглиблення знань і розвиток навичок учнів з іноземних мов. Компаративна лінія представлена у рубриці **Елементи компаративістики (ЕК).**

Міжпредметні зв'язки (*рубрика* ***МЗ)*** є дидактичною умовою підвищення ефективності навчального процесу. Міжпредметні зв'язки набувають особливої ваги в контексті компетентнісного підходу, адже сприяють глибокому засвоєнню знань учнями, активізації їхньої пізнавальної діяльності, розширенню світогляду, водночас дають змогу визначити роль і місце зарубіжної літератури в системі шкільних предметів. Реалізація міжпредметних зв'язків уможливлює економне й водночас інтенсивне використання часу в процесі вивчення тем, що мають цільові й змістові збіги з іншими предметами.

Предмет «Зарубіжна література» має потужний українознавчий потенціал, важливий для формування юного покоління громадян України, їхньої національної свідомості та патріотизму. Рубрика ***Україна і світ (УС)*** акцентує українознавчий зміст предмета, необхідність засвоєння корисного у різних культур і народів «чужого» і перетворення на «своє», власний духовний досвід.

Викладання курсу зарубіжної літератури в загальноосвітніх закладах України здійснюється ***українською мовою***. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчаються в українських перекладах (*для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні*). За необхідних умов (*достатнє володіння учнями мовою, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, зокрема можливість дослідження образної системи, засобів виразності, поетики, стилістичних особливостей твору тощо мовою оригіналу*) бажаним є розгляд художніх текстів мовою оригіналу. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами.

Програма містить ***обов'язковий і варіативний компоненти*** (приблизно 70% : 30%). У кожному класі учням запропоновано теми й твори для обов'язкового текстуального вивчення, зокрема поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечено можливістю вибору (вчителем і учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків розвитку мовлення, позакласного читання та для уроків із резервного часу. Якщо не вибрано твір, представлений в програмі в переліку альтернативних, його можна запропонувати на позакласне читання. Варіативний компонент вимагає від учителя відповідного планування уроків, творчого підходу,

урахування читацьких інтересів сучасної молоді, розуміння їхніх духовних та естетичних потреб.

Вивчення літератури в кожному класі завершує спеціальний розділ ***«Сучасна література в юнацькому читанні»***, у якому представлені твори різних жанрів, популярні в різних країнах і пов'язані з проблемами сучасної молоді; вони відображають тенденції розвитку сучасного літературного процесу й культури загалом. Сучасна література має підготувати учнів до входження в сучасний світ, допомогти інтегруватися в соціокультурне середовище, знаходити спільну мову з однолітками різних країн і народів.

Програма є основою для календарно-тематичного та поурочного планування, у якому ***вчитель самостійно розподіляє години*** на вивчення художніх творів, планує певні види роботи, спрямовані на опанування змісту матеріалу та формування вмінь і навичок учнів, опрацювання різних рубрик програми. Це дає змогу вчителеві вільно й творчо підійти до реалізації програми в кожному класі з огляду на інтереси й рівень підготовки учнів, конкретні умови викладання (наявність художніх текстів; технічні засоби; набуття учнями знань з іноземної мови, української мови і літератури, історії та інших предметів тощо).

Структура програми. Програма із зарубіжної літератури для 10–11 класів містить:

1) «Пояснювальну записку»;

2) розподіл годин за кожним класом (загальна кількість годин на рік, кількість годин на текстуальне вивчення творів (за розділами), розвиток мовлення, позакласне читання, резервний час);

3) зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (компетентності (ключові й предметні) – за класами й розділами);

4) перелік творів для вивчення напам'ять (для кожного класу);

5) Додаток 1 – «Список творів для додаткового читання (для уроків позакласного читання й уроків із резервного часу)»;

6) Додаток 2 – «Сучасна науково-методична література для вчителя»;

7) Додаток 3 – «Культурологічний контекст».

Про роль учителя та учня в навчальному процесі. Учитель має право розподіляти години на текстуальне вивчення творів, позакласне читання, розвиток мовлення з огляду на визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він самостійно вибирає той чи той твір для вивчення із низки альтернативних текстів. Програма передбачає урахування духовних запитів і читацьких інтересів учнів, котрі можуть спільно з учителем вибрати для розгляду тексти сучасної літератури із запропонованого в програмі переліку.

Учитель творчо підходить до вибору методів, прийомів, технологій вивчення художніх текстів, способів їхнього аналізу та інтерпретації. Компетентнісний підхід потребує оновлення педагогічних технологій і методики викладання зарубіжної літератури, індивідуальної творчості вчителів, формування в освітньому процесі тісних партнерських стосунків, що ґрунтуються на постійному діалозі з учнями та повазі до їхньої думки. У зв'язку з упровадженням компетентнісного підходу потрібно створити ефективні технології не тільки оцінювання навчальних досягнень учнів учителем, а й самооцінки учнів, що дасть можливість школярам свідоміше й вільніше освоювати здобутки зарубіжної літератури.

Учень самостійно провадить пізнавальну діяльність, висловлює власні думки, критично мислить, бере участь в усіх видах творчості. Від взаємодії вчителя та учня, їхньої взаємоповаги та співпраці залежить успішність засвоєння зарубіжної літератури в 10–11 класах.

Вивчення зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах – творчий процес, у якому вчитель та учні є повноправними партнерами й учасниками культурного діалогу, який має зробити книжку невід'ємною частиною життя нового покоління громадян України у XXI ст., прокласти їм шлях до цивілізованого світу через здобутки художньої літератури різних країн і народів, слугувати збереженню миру й загальнолюдських цінностей. Провідником української молоді у майбутнє має стати духовний досвід світового письменства, пам'ять культури та національна свідомість.

10 клас
Усього – 34 (35) години;
текстуальне вивчення творів – 30 годин;
розвиток мовлення – 4 години (*у межах годин на текстуальне вивчення*)**;**
позакласне читання – 2 години;
резервний час – 2 (3) години.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
ВСТУП **ОРИГІНАЛЬНА І ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ (*1 год.*)**	
Учень / учениця	Значення художньої літератури для

Предметні компетентності ***Знаннєвий компонент*** *розуміє* значення художньої літератури для розвитку суспільства та особистості; *знає* особливості художнього перекладу, його різновиди; ***Діяльнісний компонент*** *з'ясовує* сутність діалогу автора й читача, діалогу культур у процесі читання художньої літератури; *уміє користуватися* фондами бібліотек, зокрема електронних мережевих бібліотек; ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* духовні цінності, утілені у творах літератури й мистецтва; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *тлумачить* поняття «автор», «читач», «діалог культур», «оригінал», «художній переклад»; ***Спілкування іноземними мовами*** *знає* вислови зарубіжних митців про літературу й культуру іноземною мовою (за умови володіння нею); ***Математична компетентність*** на підставі прочитаного *виокремлює* головну та другорядну інформацію; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *знає* електронні сайти українських бібліотек, *використовує* їх у процесі навчання й читання художньої літератури; *створює* електронну продукцію (презентації, буктрейлери тощо) для популяризації улюблених книжок; ***Уміння вчитися***	людини й людства XXI ст. Формування читача в епоху цифрових технологій. Оригінали й переклади художніх творів, їхня роль у розвитку особистості. Перекладна література як важливий складник вітчизняної культури й чинник формування української нації. ***(ТЛ)*** *Автор, читач, художній переклад, діалог культур.* ***(ЛК)*** *Використання Інтернету для розширення кола читання.* ***(УС)*** *Українські бібліотеки. Електронні ресурси українських бібліотек.* ***(ЕК)*** *Відмінності перекладного твору від оригінального.* ***(МЗ)*** *Інформатика, художня культура.*

використовує різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедію, онлайн ресурси) для отримання нових знань; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *толерантно ставиться* до культурних надбань інших народів; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *усвідомлює* роль художньої літератури для світового культурного поступу; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *розуміє* значення читання художньої літератури для духовного здоров'я людини як спосіб протидії насильству, агресії та іншим негативним явищам сучасного світу.	
ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ (*7 год.)*	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *дає стислу характеристику* літератури античності та Відродження*;* *називає* видатних представників античної та ренесансної культур; *знає* основні відомості про Гомера, Данте і В. Шекспіра; *розуміє* вплив творчості Гомера, Данте і В. Шекспіра на українську літературу й світовий літературний процес; *дає загальну характеристику* змісту творів;	**Стародавня Греція** Етапи й шедеври античності (огляд). **Гомер (приблизно VIII ст. до н. е.). «Одіссея» (1-2 уривки за вибором учителя)** Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссеї». Уславлення людського розуму, вірності, винахідливості й допитливості. Засудження беззаконня, насильства й несправедливості та самовпевненості й марнославства. Образ Одіссея.

називає імена відомих українських перекладачів творів античності й Відродження; ***Діяльнісний компонент*** *аналізує* ідейно-тематичний зміст, сюжет, особливості композиції, проблематику поем «Одіссея» та «Божественна комедія» (за прочитаними уривками), трагедії «Гамлет»; *визначає* міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссеї»; *характеризує* стиль гомерівської оповіді, концепцію світу і людини в «Божественній комедії», образи Одіссея і Гамлета, жанрову своєрідність творів; *висловлює* ставлення до літературних персонажів; *аргументує,* чому образ Гамлета став «вічним»; *визначає* провідні мотиви трагедії «Гамлет», роль монологів у розкритті образу головного героя; *узагальнює* результати аналізу творів, свої знання про літературу античності й Відродження; ***Ціннісний компонент*** *обговорює* філософсько-етичні проблеми, порушені у творах; *висловлює судження* щодо проблем праведного благочестивого життя (за «Божественною комедією») та морального вибору в житті людини (за трагедією «Гамлет»); *оцінює* чинники (цінності, ідеали, стани) духовного життя і вчинків літературних персонажів; *робить висновки* про значення прочитаних творів для світового	**Італія** Специфіка італійського Відродження, його основні етапи, представники. **Данте Аліг'єрі (1265 – 1321)**. **«Божественна комедія» (Пекло, I, V).** Роль Данте Аліг'єрі в історії європейської культури. Поема «Божественна комедія» як філософсько-художній синтез середньовічної культури й утілення ідей раннього Відродження. Особливості композиції поеми. Концепція світу й людини. Алегоричний зміст образів та епізодів. Жанрова своєрідність твору. **Англія** Ренесанс в Англії. Здобутки й представники. **Вільям Шекспір (1564 – 1616)**. **«Гамлет».** Здобутки драматургії В. Шекспіра. Філософські та моральні проблеми в трагедії «Гамлет». Провідні мотиви твору. Художній простір (*данське королівство* як символ). Гамлет – вічний образ світової літератури. Багатогранність шекспірівських характерів. Відкритість твору в часі, його рецепція та інтерпретації в наступні епохи. ***(ТЛ)*** *Міф, епічна поема, вічний образ, трагедія.* ***(ЛК)*** *Утілення поем Гомера і Данте, трагедії В. Шекспіра у творах мистецтва.* ***(УС)*** *Українські переклади творів. Уплив літератури античності й Відродження на українську літературу. Гомерівські, дантівські й шекспірівські мотиви у творчості українських поетів.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів, оригіналу й перекладу (фрагментів – за умови*

культурного поступу в цілому і розвитку українського культурного середовища зокрема. **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *тлумачить* поняття «трагедія», «міф», «епічна поема», «вічний образ»; *збагачує* власне мовлення крилатими висловами з «Одіссеї» та «Гамлета»; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* уривок із трагедії «Гамлет» англійською мовою (за умови володіння цією мовою); *порівнює* уривки оригіналу та перекладу трагедії «Гамлет» (за умови володіння англійською мовою); ***Математична компетентність*** *установлює* причиново-наслідкові зв'язки між подіями твору; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *застосовує* цифрові технології для пошуку необхідної інформації; *створює* електронну продукцію (презентації, афіші тощо) для популяризації прочитаних творів; ***Уміння вчитися*** *використовує* різні види читання (повільне, виразне, коментоване, повторне, вибіркове); *здійснює* самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію, зіставляючи свої погляди з поглядами головних персонажів трагедії «Гамлет»; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *визначає*у творах актуальні соціальні проблеми та ідеї;	*володіння учнями іноземною мовою).* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*

оцінює стосунки Гамлета і зображеного у шекспірівській трагедії соціуму; *висловлює думку* щодо порушених у прочитаних творах соціальних проблем; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *сприймає* прочитані твори в контексті відповідної доби й сучасної культурної ситуації; *аналізує та інтерпретує* твори в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей; *усвідомлює* роль античності і Відродження в розвитку української і світової культури.	
ПРОЗА Й ПОЕЗІЯ ПІЗНЬОГО РОМАНТИЗМУ ТА ПЕРЕХОДУ ДО РЕАЛІЗМУ XIX СТ. (*6 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *розуміє* особливості розвитку романтизму, специфіку його течій у національних літературах і творчості митців; *знає* українських перекладачів та українські переклади прочитаних творів, *визначає* в них засоби художньої виразності; ***Діяльнісний компонент*** *виявляє* жанрові ознаки прочитаних творів; *визначає* особливості взаємодії різних елементів (романтичних і реалістичних) у творах письменників;	Специфіка переходу від романтизму до реалізму. **Німеччина** Романтизм у Німеччині. **Ернст Теодор Амадей Гофман (1776 – 1822)**. **«Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер».** Е. Т. А. Гофман як представник гротескної течії романтизму. Віхи мистецького шляху. Протиставлення філістерів та ентузіастів як провідний конфлікт творчості Е. Т. А. Гофмана. Особливості сюжету й композиції повісті «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер». Гротескні образи. Викривальний зміст твору. Символіка.

аналізує провідні теми, проблеми, мотиви творів; *коментує, характеризує, інтерпретує* образи персонажів та засоби їх створення; *виявляє* особливості індивідуального стилю митців; *зіставляє* образи, засоби виразності; *виявляє* традиції й новаторство митців на тлі літературного процесу; ***Ціннісний компонент*** *висловлює* власну думку щодо порушених у творах проблем; *усвідомлює* гуманістичні цінності доби романтизму (пріоритет особистості, свободи, мистецтва, людських почуттів та ін.); **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *пояснює сутність* понять і фактів, пов'язаних із розвитком романтизму; *бере участь у дискусії* стосовно проблем, порушених у творах; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає тексти (уривки)* іноземною мовою (за умови володіння нею); *порівнює* оригінали й переклади (у фрагментах); ***Математична компетентність*** *складає таблиці, схеми* на підставі прочитаних творів; *установлює* причиново-наслідкові зв'язки подій та образів; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** самостійно *знаходить і систематизує* інформацію про літературні твори та	**Росія** Школа «чистого мистецтва» в російській поезії. Лірика Ф. М. Тютчева (1803 – 1873) й А. А. Фета (1820 – 1892) (огляд). Художня довершеність творів. **США** Розвиток романтизму в США, видатні представники. **Волт Вітмен (1819 – 1892). «Листя трави» (1-2 уривки за вибором учителя).** Місце В. Вітмена в літературному процесі США. Особливості світобачення митця. Зв'язок збірки «Листя трави» з історією та життям Америки. Тематика, проблематика, композиція збірки «Листя трави». Образ ліричного героя. Символи. Традиції й художнє новаторство В. Вітмена. ***(ТЛ)*** *Гротеск, фантастика, соціальна сатира, психологізм, верлібр.* ***(ЛК)*** *Утілення образів літературних творів у різних видах мистецтва.* ***(УС)*** *Майстерність українських перекладачів ліричних творів. Уплив В. Вітмена на українську поезію.* ***(ЕК)*** *Зіставлення оригіналів і перекладів.* ***(МЗ)*** *Історія, українська мова, художня культура.*

явища; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *використовує* цифрові технології для розширення уявлень про творчість письменників; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *виявляє* соціальні явища, які знайшли відбиток у творах, *аналізує* авторську позицію щодо соціальних проблем; *оцінює* стосунки романтичних героїв і соціуму; *усвідомлює* цінність активної життєвої позиції; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *розглядає* твори письменників на тлі історико-літературного процесу, у зв'язках з історією культури; ***Екологічна грамотність і здоров'я*** *з'ясовує* роль пейзажів у творах романтизму, *визначає* ставлення представників романтизму до природи.	
РОМАН XIX СТ. (*6 год.)* **(1-2 твори за вибором учителя)**	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *знає* історію формування жанру роману у світовій літературі, його різновиди; *розуміє* специфіку розвитку роману в XIX ст., *називає* його жанрові ознаки; ***Діяльнісний компонент*** *виявляє* ознаки типовості образів у реалістичному романі;	Роман як жанр літератури, його формування і провідні ознаки. Різновиди роману XIX ст., національна своєрідність. **Стендаль (Марі Анрі Бейль, 1783 – 1842)**. **«Червоне і чорне».** **Густав Флобер (1821 – 1880)**. **«Пані Боварі».** **Федір Михайлович Достоєвський (1821 – 1881**). **«Злочин і кара».**

характеризує й порівнює романні образи у зв'язках із дійсністю, середовищем, світоглядними шуканнями митців; на підставі прочитаних творів *виокремлює* ознаки різновидів; *зіставляє* образи персонажів; ***Ціннісний компонент*** *висловлює судження* щодо порушених у романах проблем; *дає оцінку* героям, використовуючи навички критичного мислення; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *пояснює* суть поняття «роман»; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* тексти (уривки) іноземною мовою (за умови володіння нею); ***Математична компетентність*** *установлює* причиново-наслідкові зв'язки між типовими характерами й типовими обставинами їх формування; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *коментує* та *аналізує* різні інтерпретації та оцінки критиків щодо прочитаних романів; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *використовує* цифрові технології для створення презентацій за прочитаними творами; ***Уміння вчитися*** *використовує* словники, довідники для здобуття теоретичних знань про розвиток жанру роману; ***Ініціативність і підприємливість*** *Створює* обкладинку або рекламу улюбленого роману, коментує свій	**Оскар Вайльд (1854 – 1900)**. **«Портрет Доріана Грея».** **(2 твори за вибором учителя)** **Франція** **Стендаль (Марі Анрі Бейль, 1783 – 1842)**. **«Червоне і чорне».** Творчий шлях письменника, його внесок у скарбницю психологічної прози XIX ст. Конфлікт молодої людини та суспільства в романі «Червоне і чорне». Образ Жульєна Сореля. Зображення соціального середовища у творі. Символіка. **Густав Флобер (1821 – 1880)**. **«Пані Боварі».** Значення Г. Флобера для розвитку реалізму. Конфлікт романтичних ілюзій та дійсності в романі «Пані Боварі». Сюжет і композиція роману. Зображення суспільства. Еволюція Емми Боварі. Образи обивателів. Об'єктивний стиль Г. Флобера. Психологічні деталі. Боварізм як суспільно-психологічне явище. **Росія** **Федір Михайлович Достоєвський (1821 – 1881**). **«Злочин і кара».** Значення Ф. М. Достоєвського для розвитку соціально-філософського і психологічного роману. Наслідування митцем традицій М. В. Гоголя. Сюжет роману «Злочин і кара», зумовлений рухом свідомості головного героя. «Теорія» Раскольнікова, її сутність і проблемність. Система персонажів. Біблійні мотиви. Особливості індивідуального стилю письменника. Поліфонізм твору. **Англія**

задум; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *аналізує* вплив соціуму на особистість*;* *висловлює власну думку* щодо суспільних і моральних питань, порушених у прочитаних творах; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *зіставляє* прочитані твори з екранізаціями, ілюстраціями тощо, *критично оцінює* їх; *визначає* особливості культури, які знайшли відбиток у романах XIX ст.	**Оскар Вайльд (1854 – 1900)**. **«Портрет Доріана Грея».** Ідейно-естетичні погляди і творчий шлях митця. Проблема краси й моралі в романі «Портрет Доріана Грея». Система образів. Еволюція головного героя. Роль фантастики у творі. Символіка. Традиції і новаторство О. Вайльда в жанрі роману. ***(ТЛ)*** *Роман та його різновиди, індивідуальний стиль.* ***(ЛК)*** *Екранізації романів XIX ст.* ***(УС)****Іван Франко про розвиток роману в європейських літературах.* ***(ЕК)*** *Зіставлення образів персонажів.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*
ПЕРЕХІД ДО МОДЕРНІЗМУ. ВЗАЄМОДІЯ СИМВОЛІЗМУ Й ІМПРЕСІОНІЗМУ В ЛІРИЦІ (*4 год.*) **(4-5 творів за вибором учителя)**	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *розповідає* про зміну світоглядних та естетичних засад літератури й мистецтва на межі XIX–XX ст.; *називає* характерні ознаки модерністських течій і явищ у художніх творах; *знає* основні віхи життя і творчості митців, риси їхнього індивідуального стилю; ***Діяльнісний компонент*** *аналізує* ліричні твори (цілісно і у фрагментах); *виявляє* у творах письменників провідні проблеми, теми, мотиви;	Модернізм як літературно-мистецький напрям кінця XIX – початку XX ст. Течії раннього модернізму: символізм, імпресіонізм, неоромантизм. **Франція** **Шарль Бодлер (1821 – 1867). «Квіти зла» («Альбатрос», «Відповідності», «Вечорова гармонія»).** Ш. Бодлер – пізній романтик і зачинатель модернізму. Збірка «Квіти зла» (загальна характеристика). Образи, символи, особливості поетичної мови у віршах Ш. Бодлера. Теоретичні засади й художні відкриття поезії французького символізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці.

виокремлює символи, *пояснює* їхній асоціативний зміст; *розкриває* зв'язок романтизму і модернізму (на ранньому етапі модернізму), реалізму і модернізму (на зрілому етапі модернізму); *характеризує* взаємодію імпресіонізму та символізму в ліриці кінця XIX – початку XX ст.; *обговорює* проблему призначення мистецтва й митця; *висловлює* власні думки щодо впливу французького символізму на розвиток української поезії; ***Ціннісний компонент*** *сприймає й розуміє* естетику образного слова; *висловлює судження* щодо художньої цінності прочитаних творів, образів ліричних героїв; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *знає* та *інтерпретує* українські переклади творів поетів; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* й *інтерпретує* оригінали віршів іноземною мовою (за умови володіння нею); ***Математична компетентність*** *визначає* у прочитаних творах символи, *створює* їхні графічні зображення, *тлумачить* їх*;* ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *складає тези* (лекції вчителя чи власного виступу); ***Інформаційно-цифрова компетентність***	**Поль Верлен (1844 – 1896). «Поетичне мистецтво», «Осіння пісня».** Естетичні погляди поета у вірші «Поетичне мистецтво». Зображення пейзажів природи і душі в «Осінній пісні». Сугестивність, музичність, живописність лірики. **Артюр Рембо (1854-1891). «Голосівки», «Моя циганерія».** Художнє новаторство А. Рембо. Поєднання рис імпресіонізму й символізму в сонеті «Голосівки». Образ ліричного героя у вірші «Моя циганерія». ***(ТЛ)*** *Модернізм, символізм, імпресіонізм, неоромантизм, символ.* ***(ЛК)*** *Імпресіонізм та символізм у різних видах мистецтва.* ***(УС)****Ранні течії модернізму в українській літературі. Українські перекладачі творів зарубіжної літератури кінця XIX – початку XX ст.* ***(ЕК)*** *Зіставлення особливостей стилів митців.* ***(МЗ)****Українська література, художня культура.*

здійснює (за допомогою цифрових технологій) пошуково-дослідницьку діяльність у літературній царині (збирання відомостей про письменників, систематизація фактів, аналіз окремих літературних явищ, підготовка повідомлення, презентації тощо); ***Уміння вчитися*** *використовує* літературознавчі словники, енциклопедії та інші види джерел; ***Ініціативність і підприємливість*** *навчається* цінувати власну свободу, ініціативність, *обстоює* власні позиції; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *доводить* значення краси мистецтва для розвитку особистості сучасної людини й світу; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *усвідомлює* зв'язок літератури й живопису, літератури й музики на етапі раннього модернізму (імпресіонізм, символізм); ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *визначає* засоби художньої виразності для створення пейзажів у ліриці й образотворчому мистецтві.	
ДРАМАТУРГІЯ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. (*3 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *розуміє* сутність кардинальних змін у	Зміни в драматургії на межі XIX–XX ст. **Бельгія** **Моріс Метерлінк (1862 – 1942). «Синій**

драматургії на межі XIX–XX ст., ідейних та естетичних шукань представників «нової драми»; *знає* й *коментує* перебіг сюжету, розвиток дії (зовнішньої та внутрішньої); ***Діяльнісний компонент*** *виокремлює* новаторські риси в прочитаному творі; *виявляє* жанрові ознаки твору, *розкриває* особливості взаємодії різних елементів у них; *з'ясовує* значення символів у п'єсі; *зіставляє* розвиток європейської та української драми на межі XIX–XX ст.; *висловлює* погляди щодо особливостей «нової драми», а також прочитаних творів; ***Ціннісний компонент*** *висвітлює* актуальні проблеми, порушені у творі, *інтерпретує* їх на підставі власного досвіду, у проекції на сучасність; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *пояснює* значення назви твору у зв'язку з його ідейно-художнім змістом ***Математична компетентність*** *установлює* причиново-наслідкові зв'язки між мотивами та діями героїв; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *знаходить* у творі образи та символи, пов'язані зі світом природи та людської діяльності, *розкриває* їхній зміст і роль у тексті; ***Інформаційно-цифрова***	**птах».** М. Метерлінк як теоретик і практик «нової драми». Концепція символістського театру. Ідея одухотворення життя й відновлення втрачених зв'язків у драмі-феєрії «Синій птах». Особливості розвитку сюжету. Роль фантастики. Символіка образів. Трактування фіналу. ***(ТЛ)*** *«Нова драма», дія (зовнішня і внутрішня), символ, підтекст, драма-феєрія.* ***(ЛК)*** *Екранізації й театральні вистави за драматичними творами кінця XIX-XX ст.* ***(УС)*** *Видатні представники «нової драми» в Україні.* ***(ЕК)*** *Ознаки казки в драмі «Синій птах» М. Метерлінка. Порівняння драм «Синій птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки.* ***(МЗ)*** *Українська література, художня культура*.

компетентність *складає* план тексту (простий, складний, цитатний); ***Уміння вчитися*** *використовує* додаткову літературу, пошукові системи для отримання нових знань; ***Ініціативність і підприємливість*** *пропонує* власні ідеї щодо розв'язання питань, порушених у творах «нової драми»; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *усвідомлює* взаємозв'язок між розвитком суспільства і літературою; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *зіставляє* літературні твори з їхніми екранізаціями та театральними виставами*;* *розкриває* внесок митців у розвиток національної та світової культури.	
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ (*2 год.*) (1-2 твори за вибором учителя та учнів)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *знає* популярних сучасних письменників та їхні твори; *розуміє* зв'язок творчості сучасного письменника з національними традиціями й тенденціями розвитку літератури, *наводить приклади* такого зв'язку в прочитаному творі;	**Франція** **Ромен Гарі (1914 – 1980). «Повітряні змії».** Французький письменник єврейського походження (Роман Кацев), двічі лауреат Гонкурівської премії. Зображення Другої світової війни у творчості митця. Ідеї миру, людяності, порятунку духовних цінностей.

розповідає про основні події та персонажів прочитаних творів; *формулює* критерії художності; ***Діяльнісний компонент*** *розрізняє* твори класичної та масової літератури; *аналізує й інтерпретує* прочитані твори сучасності; *визначає* особливості індивідуальних стилів митців (на прикладі прочитаних творів); ***Ціннісний компонент*** *висловлює судження* щодо порушених у творах питань та художніх образів; *робить висновки* про національне та загальнолюдське значення прочитаних творів; *критично оцінює* твори масової літератури; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *висловлює враження* щодо прочитаного зв'язною українською мовою; ***Спілкування іноземними мовами*** *користується* іноземними порталами й виданнями сучасної літератури (за умови володіння іноземною мовою); ***Математична компетентність*** *виявляє здатність* до абстрактного мислення (на різних етапах роботи з твором); *установлює* причиново-наслідкові зв'язки між подіями художнього твору, етапами еволюції героя (героїні), змінами ставлення до нього (неї) інших персонажів; ***Компетентності в природничих науках і технологіях***	**Бразилія** **Паоло Коельйо (нар. 1947). «Алхімік».** Значення творчості П. Коельйо для сучасності. Пошуки сенсу буття в романі «Алхімік». Поняття «своя доля», «призначення», «мрія душі», «смисл існування». Система образів (пастух Сантьяго, Фатіма, Мельхиседек, Алхімік). Мотиви й образи світової культури у творі. Ознаки роману-притчі. **Швеція** **Тумас Йоста Транстремер (1931 – 2015).** Лірика (1-2 твори за вибором учителя) Тумас Йоста Транстремер – лауреат Нобелівської премії, поет, перекладач, прозаїк. Розмаїття тем і жанрів його лірики. Актуальні проблеми сьогодення та образ сучасної людини в поезії Т. Й. Транстремера. **Китай** **Мо Янь (Гуань Моє, нар. 1955). «Геній».** Мо Янь – сучасний китайський письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури. «Геній» – історія талановитого юнака, який наполегливо шукає спосіб убезпечення людей від руйнівних землетрусів. Гуманістична сутність образу та духовна стійкість героя на шляху до мети. Зміни у сприйманні Цзян Дачжі однокласниками, вплив героя на пробудження їхньої свідомості. Міфологічні алюзії у творі. **Велика Британія** **Сью Таунсенд (1946 – 2014). Цикл творів про Адріана Моула (1 за вибором учителя)**

Здійснює пошукову діяльність, словесно оформлює результати дослідження; *критично оцінює* результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури; *застосовує* різні види інформації та читання; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *використовує* інтернет-ресурси для отримання нових знань; *складає дописи* в соціальних мережах щодо прочитаних творів; *використовує* сайти сучасних зарубіжних письменників, українські та зарубіжні інтернет-ресурси, пов'язані з художньою літературою; ***Уміння вчитися*** *самостійно визначає* власну читацьку траєкторію; ***Ініціативність і підприємливість*** *створює* рекламу, рецензію улюблених сучасних творів; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *виявляє* актуальні проблеми сучасного світу в прочитаних творах; *аналізує* читацькі інтереси молоді; *усвідомлює* відповідальність за свої вчинки; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *сприймає* твори сучасної літератури в контексті культури країни, яку репрезентує художній твір; *порівнює* літературні тексти з їхнім утіленням у кіномистецтві; ***Екологічна грамотність і здорове***	Образ молодої людини, її становлення, стосунків зі світом та психологічні проблеми в циклі творів про Андріана Моула. Еволюція головного героя, формування характеру та цінностей. Авторська іронія. Жанр щоденника. **Ніл Річард МакКіннон Ґейман (нар. 1960). «Чому наше майбутнє залежить від читання»** або **«Кораліна».** Н. Ґейман – англійський письменник-фантаст, автор романів, графічних новел і коміксів. «Чому наше майбутнє залежить від читання» – лекція Н. Ґеймана про важливість читання в житті людини. Проблематика повісті «Кораліна» (моральний вибір людини, стосунки батьків і дітей та ін.). Особливості стилю автора (чарівні елементи, дзеркальність образів, динамізм оповіді, іронія та ін.). Допитливість, сміливість, сила духу Кораліни. Символіка твору. **Польща** **Йоанна Ягелло (нар. 1974). «Кава з кардамоном».** Й. Ягелло – польська письменниця, авторка творів для дітей та молоді. «Кава з кардамоном»: Синтез підліткової повісті (стосунки в родині, перше кохання) та детективу (розгадування сімейної таємниці). Проблема батьків і дітей. Образ головної героїні. Мова твору. ***(ТЛ)*** *Класична і масова література. Художність.* ***(ЛК)*** *Бібліотечні та інтернет-ресурси, використання їх для збагачення кола читання, розвитку навичок творчої*

життя *осмислює* цінність життя; *усвідомлює* переваги й ризики інформаційної доби для особистості.	*роботи з книжкою. Взаємодія різних видів мистецтва (кіно і література та ін.), комп'ютерних технологій і літератури.* ***(УС)*** *Сучасні українські літературно-художні видання, інтернет-портали творів зарубіжної літератури.* ***(ЕК)*** *Трансформація тем, мотивів, образів, поетикальних засобів класики в сучасній літературі.* ***(МЗ)*** *Художня культура.*
ПІДСУМКИ (1 год.)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *знає* ідейно-художній зміст літературних творів у контексті розвитку культури й суспільства; *розуміє* зміст прочитаного; *називає* літературні факти, явища, твори, імена письменників, перекладачів тощо; *пояснює* значення перекладної літератури для розвитку національного письменства та української нації загалом; ***Діяльнісний компонент*** *розпізнає* літературні факти, явища, напрями, течії, жанри, стилі; *розрізняє* засоби художньої виразності, індивідуальні стилі митців; *описує* персонажів, їхні риси, поведінку, умови життя, соціально-культурний контекст; ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* значення художньої літератури для сучасної людини й суспільства;	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу.

Ключові компетентності ***Спілкування державною мовою*** *тлумачить* літературознавчі поняття, вивчені в 10 класі; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* і *розуміє* художні тексти іноземною мовою (за умови вивчення відповідної іноземної мови в школі); ***Математична компетентність*** *виокремлює* головну та другорядну інформацію; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *створює* електронну продукцію (презентації, афіші, обкладинки тощо) для популяризації прочитаних творів; ***Уміння вчитися*** *використовує* різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедії, он-лайн ресурси); ***Ініціативність і підприємливість*** *презентує* власні ідеї та ініціативи переконливо й грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *виявляє* в літературних творах суспільно-історичний контекст, актуальні соціальні проблеми та ідеї, приклади громадянських якостей в образах персонажів; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *сприймає* твори літератури в контексті культури доби; *аналізує* та *інтерпретує* літературні твори зарубіжних авторів в аспекті національної культури та	

загальнолюдських цінностей; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *розуміє* значення читання художньої літератури для духовного здоров'я людини.	
Для вивчення напам'ять В. Шекспір «Гамлет» (один із монологів Гамлета за вибором учителя), В. Вітмен (1 уривок за вибором учня), П. Верлен (1 вірш за вибором учня).	

11 клас
Усього – 34 (35) години;
текстуальне вивчення творів – 30 годин;
розвиток мовлення – 4 години (*у межах годин на текстуальне вивчення*)**;**
позакласне читання – 2 години;
резервний час – 2 (3) години.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
ВСТУП **ЛІТЕРАТУРА. МОРАЛЬ. ЛЮДЯНІСТЬ (*1 год.*)**	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *пояснює* сутність діалогу культур, що відбувається за посередництва художньої літератури; *розуміє* значення художньої літератури (оригінальної і перекладної) для розвитку особистості та суспільства; ***Діяльнісний компонент*** *висловлює* судження щодо значення оригінальної і перекладної літератури для протистояння викликам сучасного світу, збереження миру й духовності; ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* гуманістичний потенціал світової літератури, значущість праці автора оригіналу та перекладача; *коментує* висловлення, думки видатних українців про зарубіжну літературу, роль читання для формування особистості й нації; *тлумачить* поняття «світова література», «національна література»,	Виклики сучасного світу. Значення літератури та культури для збереження миру й духовності. Роль вітчизняної перекладацької школи для популяризації світової літератури й формування українського читача. Літературні премії світу, письменники-лауреати та їхній внесок у боротьбу за мир і духовність. ***(ТЛ)*** *Діалог культур. Поглиблення поняття про художній переклад.* ***(ЛК)*** *Специфіка сучасної культури та роль літератури в ній.* ***(УС)*** *Видатні українці – популяризатори здобутків літератур народів світу.* ***(ЕК)*** *Відмінність понять «національна література» і «світова література».* ***(МЗ)*** *Історія.*

«художній переклад», «діалог культур»; ***Спілкування іноземними мовами*** *наводить* і *коментує* прислів'я, приказки, крилаті вислови іноземною мовою (якою володіє) про літературу й культуру; ***Математична компетентність*** *складає і коментує* таблиці, схеми; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *використовує* різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедії, он-лайн ресурси) для отримання нових знань; ***Уміння вчитися*** *збирає* інформацію і *готує* повідомлення про письменників-лауреатів, їхній внесок у розвиток художньої літератури й утвердження духовності.	
ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ (*3 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *дає стислу характеристику* німецькому Просвітництву; *знає* основні етапи життєвого і творчого шляху письменника; *розуміє* значення творчості Й. В. Ґете у світовому літературному процесі; *дає загальну характеристику* змісту трагедії «Фауст»; *висвітлює* питання про популяризацію «Фауста» в Україні; ***Діяльнісний компонент***	**Німеччина** Німецьке Просвітництво та його вплив на розвиток Європи. **Йоганн Вольфґанґ Ґете (1749 – 1832). «Фауст» (І частина), останній монолог Фауста (ІІ частина).** Віхи життя та значення діяльності Й. В. Ґете для світової культури. Історія створення трагедії «Фауст». Особливості композиції. Проблематика. Образ Фауста як утілення динамізму нової європейської цивілізації. Пошуки сенсу буття й призначення людини. Опозиція Фауст – Мефістофель. Фауст і Маргарита. Жанрова своєрідність твору.

аналізує ідейно-тематичний зміст, сюжет, особливості композиції трагедії; *характеризує* образи Фауста, Мефістофеля, Маргарити; *визначає* жанрову своєрідність твору; *розкриває* сутність протистояння Фауста і Мефістофеля; *висловлює* ставлення до літературних персонажів; *порівнює* образи Фауста і Вагнера; ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* цінність невпинного пошуку як сенсу людського буття, утіленого в образі Фауста; *обговорює* філософсько-етичні проблеми, порушені у творі; *висловлює судження* щодо сенсу життя; *аргументує* власну позицію щодо проблеми щастя людини та її реалізації у світі; *обґрунтовує* власну думку щодо боріння добра й зла як рушійної сили розвитку світу; *робить висновки* про значення твору для світового культурного поступу загалом і розвитку українського культурного середовища зокрема; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *тлумачить* поняття «трагедія»; *розширює* свій лексикон, засвоюючи нові слова, вирази, наявні у творі; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* уривок з художнього тексту німецькою мовою (за умови вивчення цієї мови в школі); *зіставляє* уривок оригінального тексту	***(ТЛ)*** *Трагедія. Поглиблення поняття про художній образ.* ***(ЛК)*** *Утілення трагедії «Фауст» у різних видах мистецтва (образотворче мистецтво, музика, театр та ін.).* ***(УС)*** *«Фауст» в Україні: переклади й критика.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів Фауста і Вагнера.* ***(МЗ)*** *Художня культура.*

з українським художнім перекладом (за умови вивчення відповідної іноземної мови в школі); ***Математична компетентність*** *складає* таблиці, схеми; *установлює* причиново-наслідкові зв'язки між подіями твору та еволюцією персонажів; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *критично оцінює* застарілі способи пізнання природи й людини, про які йдеться у творі (визнання магії «наукою», возведення в абсолют відірваних від життя уявлень, догм тощо); *усвідомлює* прогресивність поглядів Фауста на природу; ***Уміння вчитися*** *усвідомлює* цінність самостійного здобуття істини, утіленого в образі Фауста; *здійснює* самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію, зіставляючи свої погляди з поглядами головних персонажів трагедії; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *визначає* у творі актуальні соціальні проблеми та ідеї; *аналізує* з позиції сучасного суспільства дві протилежні світоглядні позиції, утілені в образах Фауста і Мефістофеля; *усвідомлює* значення вищих духовних поривань окремої особистості в розвитку суспільства, цінність активної життєвої позиції, високої мети й	

наполегливої праці *(«Лиш той життя і волі гідний, хто б'ється день у день за них»*); *робить висновки* про умови гармонійного розвитку особистості в соціумі (прагнення до самовдосконалення, самостійного здобуття істини, гармонійної згоди із собою тощо); *висловлює думку* щодо порушених у творі соціальних проблем; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *сприймає* трагедію «Фауст» у контексті доби Просвітництва та сучасної культурної ситуації; *аналізує й інтерпретує* трагедію в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей; *усвідомлює* вплив трагедії «Фауст» на розвиток світової культури; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *усвідомлює* цінність єдності людини з природою, гармонії зі світом.	
МОДЕРНІЗМ (*6 год.)*	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *називає* засновників модернізму в європейській прозі; *знає* світоглядні й естетичні засади модернізму;	**Модерністська проза початку XX ст. (загальна характеристика).** Світоглядні й естетичні засади модернізму, його художнє новаторство. Модерністські явища в художній прозі на початку XX ст. Ф. Кафка, Дж. Джойс і М. Пруст як зачинателі модернізму в європейській прозі.

розповідає про основні віхи життя та творчості Ф. Кафки й М. О. Булгакова; *розуміє* художнє новаторство модерністської прози початку ХХ ст.; *наводить приклади* гротеску й сатири в прочитаних творах; ***Діяльнісний компонент*** *виявляє* традиції М. В. Гоголя у творчості Ф. Кафки; традиції Й. В. Ґете, Г. С. Сковороди, Е. Т. А. Гофмана, М. В. Гоголя, Ф. М. Достоєвського в романі М. О. Булгакова; *розкриває* проблему відчуження особистості в новелі «Перевтілення», абсурдність радянської дійсності в романі «Майстер і Маргарита»; *характеризує* образ Замзи як «автопортрет» письменника й уособлення «маленької людини» ХХ ст.; *аналізує* образи майстра й Маргарити; *досліджує* проблематику, образну систему, особливості композиції і стилю прочитаних творів; *характеризує* центральну метафору новели «Перевтілення»; світ радянської дійсності, біблійної давнини й фантастичної «дияволіали» в романі «Майстер і Маргарита»; *висвітлює* зв'язки М. О. Булгакова з Україною; ***Ціннісний компонент*** *осмислює* трагізм долі митця (майстра) в романі М. О. Булгакова; *критично ставиться* щодо зображеного в новелі «Перевтілення» світового буття як абсурдного; *робить висновки* щодо ролі прочитаних	**Німецькомовна проза** **Франц Кафка (1883 – 1924). «Перевтілення».** Життя і творчий шлях Ф. Кафки. Зображення відчуження особистості в новелі «Перевтілення». Образ Грегора Замзи: проблемність, метафоричність, символічність. Розкриття у творі світового буття як абсурдного. Особливості композиції, функції фантастики. Характерні риси стилю Ф. Кафки, поєднання реалістичних і міфологічних елементів у гротескному світі. **Росія** **Михайло Опанасович Булгаков (1891 – 1940). «Майстер і Маргарита».** Життєвий і творчий шлях М. Булгакова. М. Булгаков і Україна. Конфлікт митця з владою в умовах тоталітарної радянської системи. Роман «Майстер і Маргарита» як «роман-лабіринт» зі складною філософською проблематикою. Культурні та літературні джерела твору. Взаємодія трьох світів у творі: світ радянської дійсності, біблійної давнини та фантастичної «дияволіали». Особливості композиції («роман у романі») та оповідної структури. Морально-філософський зміст «єршалаїмських» розділів твору. Трагізм долі митця (майстра). Проблеми кохання й творчості. Засоби комічного (сатира, сарказм, пародія та ін.) й трагічного (гротеск, трансформація простору й часу та ін.). ***(ТЛ)*** *Модернізм, «роман у романі», гротеск, сатира.* ***(ЛК)*** *Утілення сюжетів творів Ф. Кафки й М. О. Булгакова у кінематографі, анімації,*

творів для сучасного читача. **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *обговорює* прочитані твори*, тлумачить* поняття «модернізм», «роман у романі», «гротеск», «сатира», *готує* власні сентенції щодо прочитаних творів у різних жанрах усного й письмового мовлення; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає, наводить цитати* з прочитаних творів іноземною мовою, *порівнює* оригінал і переклад творів (за умови володіння іноземною мовою); ***Математична компетентність*** на підставі прочитаного *виокремлює* головну та другорядну інформацію; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *знає та використовує* електронні сайти українських бібліотек, де представлені переклади творів Ф. Кафки і М. О. Булгакова; *створює* електронну продукцію (мультимедійні презентації, буктрейлери тощо) для популяризації творів Ф. Кафки та М. О. Булгакова; ***Уміння вчитися*** *використовує* різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедії, он-лайн ресурси) для отримання нових знань; ***Ініціативність і підприємливість*** *обговорює* прочитані твори в парах і групах*, працює в команді*; ***Соціальна та громадянська компетентності***	*живописі, графіці, музиці та інших видах мистецтва. Музей Ф. Кафки та пам'ятники йому в Празі. Музеї і пам'ятники М. О. Булгакову та його персонажам у різних країнах.* ***(УС)*** *М. Булгаков і Київ.* ***(ЕК)*** *Традиції М. В. Гоголя у творчості* Ф. Кафки. *Традиції Й. В. Ґете, Г. С. Сковороди, Е. Т. А. Гофмана, М. В. Гоголя, Ф. Достоєвського в романі М. О. Булгакова* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*

висловлює власну позицію щодо порушених у творах суспільних та моральних проблем; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *порівнює* втілення сюжетів творів Ф. Кафки і М. О. Булгакова у різних видах мистецтва; *усвідомлює* роль спадщини Ф. Кафки і М. О. Булгакова для розвитку світової культури; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *розуміє* значення читання художньої літератури для духовного здоров'я людини як засобу протидії насильству, аморальності, агресії та іншим негативним явищам сучасного світу.	
ШЕДЕВРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІРИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ. (*5 год.)* (твори 3-4 авторів за вибором учителя)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *дає стислу характеристику* модернізму й авангардизму в літературі; *знає* течії модернізму й авангардизму, їхніх видатних представників, основні етапи життєвого і творчого шляху письменників; ***Діяльнісний компонент*** *визначає* провідні теми й мотиви в ліриці митців; *розкриває* особливості світобачення	Розмаїття течій модернізму й авангардизму в європейській ліриці XX ст. **Франція** **Ґійом Аполлінер (Вільгельм Альберт Володимир Олександр Аполлінарій Костровицький, 1880 – 1918). «Зарізана голубка й водограй», «Міст Мірабо».** Ґійом Аполлінер – поет-авангардист. Зв'язок поезії митця з естетикою кубізму, своєрідність «сюрреалізму» письменника, його художні новації в царині лірики. Збірки «Алкоголі. Вірші 1898 – 1913 рр.», «Каліграми. Вірші Миру і Війни». Специфіка віршованої форми каліграм («Зарізана

письменників; *характеризує* образи ліричних героїв (героїнь); *висвітлює* зв'язки поетів з Україною, українські теми й мотиви в їхній ліриці; ***Ціннісний компонент*** *обґрунтовує власне судження, обстоює думку* в обговоренні (дискусії); *робить висновки* щодо загальнолюдського й національного в ліриці поетів; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *знає* українські переклади творів митців, *визначає* їхню художню специфіку; ***Спілкування іноземними мовами*** *має загальні уявлення про* своєрідність оригіналів творів митців (специфіка назв, синтаксису, ритмомелодики, образності тощо); ***Математична компетентність*** *порівнює* модернізм і авангардизм (у вигляді схеми, таблиці); ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *створює* літературний портрет письменника, *представляє* свою роботу у вигляді самостійно створеної продукції (презентації, обкладинки видання, постера тощо); ***Ініціативність і підприємливість*** *створює* рекламу улюбленого поетичного твору або збірки (книжки) митця; ***Соціальна та громадянська компетентності***	голубка й водограй»). Тема кохання й часу у вірші «Міст Мірабо». Верлібр у творчості Ґійома Аполлінера. **Австрія** **Райнер Марія Рільке (1875 – 1926). «Згаси мій зір…», «Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея» (огляд).** Своєрідність поглядів і поетики Р. М. Рільке. Діалог ліричного героя з Богом («Згаси мій зір…»). Переосмислення античних міфів у віршах митця («Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея»). Філософський характер і художня довершеність лірики поета. **Іспанія** **Федеріко Ґарсіа Лорка (1898 – 1936). «Про царівну Місяцівну», «Гітара».** Віхи творчого шляху й художні здобутки Ф. Ґарсіа Лорки. Жанрове розмаїття його лірики. Яскраві образи й символи у віршах поета. Своєрідність художнього світу Ф. Ґарсіа Лорки. **Росія** Срібна доба російської поезії: течії, здобутки, долі митців. **Олександр Олександрович Блок (1880 – 1921). «Незнайома».** Зв'язок поезії О. О. Блока із символізмом. Антитези у вірші «Незнайома». Засоби зображення бездуховного життя суспільства та мрії ліричного героя. **Анна Андріївна Ахматова (А. А. Горенко, 1889 – 1966). Вірші (1-2 за вибором учителя). Поема «Реквієм».** А. А. Ахматова й акмеїзм. Етапи творчості мисткині. Провідні теми й мотиви ранньої лірики А. А. Ахматової, образ ліричної

визначає роль творчої спадщини поетів у ствердженні суспільно значущих ідей для свого часу та сучасності; *розкриває* сутність авторської позиції, *усвідомлює* значущість боротьби письменників за мир, свободу, духовність; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *аналізує* літературні явища в контексті доби, у зв'язках з історією літератури й культури; *знає і коментує* твори різних видів мистецтва в аспекті розвитку течій модернізму й авангардизму; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *усвідомлює* цінність духовно-емоційного світу людини, значення поезії для його розвитку*;* *осмислює* взаємозв'язок усього живого на світі, важливість збереження природи як середовища, необхідного для життя людини.	героїні, конкретність описів, «щоденниковість» і психологізм. Поема «Реквієм» як відображення особистої й суспільної трагедії. Протест проти насильства, біблійні мотиви в поемі. Образ матері. **Володимир Володимирович Маяковський (1893 – 1930). «А ви могли б?..», «Послухайте!», «Борг Україні»** В. В. Маяковський – поет-новатор, уплив футуризму на поетику митця. Протиставлення ницої буденності й прагнення ліричного героя до іншого (омріяного) світу в ранній ліриці. Особливості віршованої системи В. В. Маяковського. Метафоричність образів, поетична мова. **Борис Леонідович Пастернак (1890 – 1960). «Гамлет», «У всьому хочу я дійти...», «Зимова ніч».** Творчий шлях Б. Л. Пастернака в контексті срібної доби. Філософська спрямованість лірики й прози митця. Теми кохання, сенсу життя, творчості, боротьби з насильством у спадщині письменника. Відлуння мотивів світової культури у віршах Б. Л. Пастернака. Засоби художньої виразності. ***(ТЛ)*** *Вірш, поема, авангардизм, символізм, футуризм, акмеїзм, ліричний герой (героїня).* ***(ЛК)*** *Національне і загальнолюдське у віршах митців.* ***(УС)*** *Видатні поети Європи першої половини XX ст. і Україна.* ***(ЕК)*** *Образи й мотиви світової культури (Біблії, мистецтва, філософії, фольклору) у*

	творах поетів. ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*
АНТИУТОПІЯ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ (*2 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *дає загальну характеристику* змісту творів; *сприймає* літературний твір у контексті епохи та історико-літературного процесу; ***Діяльнісний компонент*** *виявляє* ознаки антиутопії в тексті; *аналізує* ідейно-тематичну сутність, сюжет, композицію, проблематику художнього твору; *обґрунтовує* власну позицію щодо актуальних проблем, порушених у творі; *розкриває* функції фантастики у творі-антиутопії; ***Ціннісний компонент*** *оцінює* вчинки персонажів антиутопії; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *знаходить* у тексті й *коментує* неологізми (в українському перекладі); ***Спілкування іноземними мовами*** *наводить приклади* засобів комічного в тексті оригіналу англійською мовою та *інтерпретує* їх (за умови володіння нею); ***Математична компетентність*** *складає* схеми, таблиці; ***Інформаційно-цифрова компетентність***	Розвиток жанру антиутопії у XX ст.: ознаки та представники. **Велика Британія** **Джордж Оруелл (Ерік Артур Блер, 1903 – 1950). «Скотоферма»** або **«1984» (1 твір за вибором учителя).** Зв’язок творчості Дж. Оруелла із соціально-історичною ситуацією доби. Викриття сутності тоталітарної системи та її ієрархії в антиутопіях митця. Боротьба проти страху й рабської покірності в суспільній свідомості. Образ головного героя в динаміці. Поетика антиутопії (фантастика, мова, символи, алегорії та ін.). ***(ТЛ)*** *Антиутопія, конфлікт, сатира, соціальна фантастика.* ***(ЛК)*** *Викривальний пафос антиутопії, спрямований проти тоталітаризму. Антиутопія в кіномистецтві XX–XXI ст.* ***(УС)*** *Антиутопія в українській літературі.* ***(ЕК)*** *Зіставлення фрагментів англійських оригіналів й українських перекладів творів Дж. Оруелла.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*

за допомогою цифрових технологій *знаходить* додаткову інформацію про письменників – представників антиутопії; *складає* цитатний план твору-антиутопії; ***Ініціативність і підприємливість*** *усвідомлює* важливість рішучої боротьби проти тоталітарної системи, страху й рабської покірності; *бере участь* у виконанні завдань дослідницько-пошукового характеру; ***Ініціативність і підприємливість*** *висловлює* власну позицію щодо того, як подолати наслідки тоталітарної системи в суспільстві й суспільній свідомості; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *установлює* зв'язок антиутопії з розвитком суспільства XX ст.; *обговорює* соціально-історичні проблеми, порушені у творі; *усвідомлює* небезпеку тоталітаризму для людини, культури, цивілізації; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *знаходить і демонструє приклади* творів-антиутопій у різних видах мистецтва; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *визначає* попереджальний зміст твору для сучасності; *усвідомлює* особисту відповідальність за збереження миру, природи, демократичних засад, життя на планеті Земля.	

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ В ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТ. (*4 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *виразно читає, коментує, аналізує* літературні твори; ***Діяльнісний компонент*** *розкриває* особливості художньої побудови творів, *характеризує* ідейно-тематичний зміст, сюжет, проблематику творів, художні образи; *визначає* антивоєнний пафос творів, авторську позицію; ***Ціннісний компонент*** *аналізує* теми та актуальні проблеми творів, *висловлює* власні судження щодо питань, порушених у творах митців, *бере участь* в обговоренні проблематики прочитаних текстів; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *розкриває* поняття «епічний театр», *пояснює* значення назв творів у зв'язку з їхнім ідейно-художнім змістом; ***Спілкування іноземними мовами*** *наводить висловлювання* видатних діячів України та світу щодо проблеми війни та миру іноземною мовою (якою володіють), *коментує* їх; ***Математична компетентність*** *створює* таблиці, схеми; *розкриває* внутрішній зв'язок між епізодами, образами творів; ***Інформаційно-цифрова***	**Німеччина** Епічний театр Б. Брехта: теоретичні засади й художня практика. **Бертольт Брехт (1898 – 1956). «Матінка Кураж та її діти».** Б. Брехт – драматург-новатор. Зображення війни як засобу збагачення в драмі «Матінка Кураж та її діти». Ідеї попередження та риси «епічного театру» в п'єсі. **Генріх Белль (1917 – 1985)**. **«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа…».** Життєвий і творчий шлях письменника. Засудження антигуманної сутності Другої світової війни, її руйнівних наслідків для людства в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа…». Образ школи як художня модель нацистської Німеччини. Зображення війни з погляду важко пораненого юного солдата. Символічний зміст назви оповідання, її зв'язок з історією Спарти. Форма твору (внутрішній монолог). Специфіка змалювання образу головного героя (відсутність імені, виразних індивідуальних рис, байдужість до світу, зміни в його внутрішньому світі та ін.). Художні деталі. Підтекст. Авторська позиція. **Німецькомовна поезія** **Пауль Целан (1920 – 1970)**. **«Фуга смерті».** Віхи життя й творчості Пауля Целана. «Фуга смерті» – один із найвідоміших творів про Голокост. Художнє новаторство митця.

компетентність *використовує* Інтернет для розширення уявлень про зв'язки письменників з Україною, утілення сюжетів творів митців в інших видах мистецтва; ***Ініціативність і підприємливість*** *висловлює* критичну думку щодо збагачення матінки Кураж за рахунок війни, вияву меркантилізму, прагматизму в людських стосунках; *розпізнає* уявні і справжні життєві цінності, *висловлює* власне судження щодо цього; *критично оцінює* вчинки та висловлювання героїні п'єси Б. Брехта; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *визначає* історичну основу творів, їхню актуальність для сьогодення; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *виявляє* засоби художнього відображення трагедії Другої світової війни у творах письменників ХХ ст.; ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *висловлює* судження про цінність людського життя; *виявляє* у творах провідні символи, які спрямовані на протест проти війни й захист миру, *розкриває* їхній зміст.	Ключові метафори (*«чорне молоко світання», «могила в повітрі»*) як відтворення жахливої реальності Освенціму. Прийом протиставлення. Провідні мотиви та їхня роль у творі. Трансформація біблійних образів і мотивів у творі. ***(ТЛ)*** *Епічний театр, підтекст, мотив, композиція.* ***(ЛК)*** *«Матінка Кураж та її діти» в театрі й кіно. Зображення згубності війни в документалістиці й творах мистецтва.* ***(УС)*** *Друга світова війна у творах української літератури. Г. Белль і Україна. Пауль Целан і Україна.* ***(ЕК)*** *Зіставлення образів персонажів.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*
ЛЮДИНА ТА ПОШУКИ СЕНСУ ІСНУВАННЯ В ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (*4 год.)* (2 твори за вибором учителя)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент***	Загальна характеристика провідних тенденцій прози другої половини ХХ ст.

знає основні відомості про життя і творчість Е. М. Гемінґвея, Ґ. Ґарсіа Маркеса, Я. Кавабати; *розуміє* значення творчості письменників у світовому літературному процесі; ***Діяльнісний компонент*** *аналізує* ідейно-тематичний зміст, сюжет, композицію, проблематику художніх творів; *характеризує* персонажів творів, стильові особливості прочитаних текстів; *виявляє* й *аргументує* жанрові ознаки творів; ***Ціннісний компонент*** *обговорює* філософсько-етичні проблеми, порушені у творах; *висловлює судження* щодо сенсу людського буття, морального вибору людини; *робить висновки* про значення прочитаних творів для духовного зростання особистості; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *тлумачить* поняття «повість-притча», «магічний реалізм», «підтекст твору», «національний колорит»; *розширює* свій лексикон завдяки новим словам і висловам, наявним у прочитаних творах; ***Спілкування іноземними мовами*** *читає* уривки з повісті «Старий і море» Е. М. Гемінґвея в оригіналі (за умови володіння англійською мовою), *зіставляє* їх з українськими перекладами;	**Ернест Міллер Гемінґвей (1899 – 1961). «Старий і море».** **Ґабріель Ґарсіа Маркес (1927 – 2014). «Стариган із крилами». Ясунарі Кавабата (1899 – 1972) . «Тисяча журавлів».** **(2 твори за вибором учителя)** **США** **Ернест Міллер Гемінґвей (1899 – 1961). «Старий і море».** Віхи життя й творчості митця. «Кодекс честі» героїв Е. М. Гемінґвея. Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті «Старий і море». Символіка образів (риба, море, рибалка, хлопчик та ін.). Образ Сантьяго. Ознаки притчі у повісті. **Колумбія** **Ґабріель Ґарсіа Маркес (1927 – 2014). «Стариган із крилами».** Короткі відомості про життя митця, лауреата Нобелівської премії. Специфіка «магічного реалізму» Ґ. Ґарсіа Маркеса. Синтез реального і фантастичного в оповіданні Ґ. Ґарсіа Маркеса «Стариган із крилами». Відображення моральної деградації людства. Символічний зміст образу янгола. Ідея прагнення до внутрішнього вдосконалення, морального відродження, повернення до вічних цінностей. **Японія** **Ясунарі Кавабата (1899 – 1972) . «Тисяча журавлів».** Ясунарі Кавабата – лауреат Нобелівської премії. Відображення самобутності японської культури у повісті «Тисяча журавлів». Роль чайної церемонії в

Математична компетентність *доводить аксіому* «Сила нації – у національних традиціях»; ***Компетентності в природничих науках і технологіях*** *критично оцінює* взаємини людини й природи, зображені в прочитаних творах; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *створює* електронну продукцію (презентації, постери тощо) для популяризації прочитаних творів; ***Уміння вчитися*** *використовує* різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедії, он-лайн ресурси) для отримання нових знань; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *оцінює* взаємини героїв зі світом, природою, іншими людьми; *висловлює думки* щодо моральних і соціальних проблем, порушених у творах; *усвідомлює* роль випробувань у житті особистості; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *усвідомлює* цінність національної самобутності, рідної культури і культурного розмаїття світу; *розуміє* роль прочитаних творів у популяризації національних традицій різних країн і народів, а також розвитку світової культури; ***Екологічна грамотність і здорове життя***	композиції твору. Провідні ідеї (утвердження ідеї єдності людини з природою, гармонії зі світом, повернення до національних традицій і вічних цінностей). Образна система повісті. Еволюція головного героя (Кікудзі). Символіка. Японські уявлення про красу та їх відображення у творі. Особливості стилю письменника. ***(ТЛ)*** *Притча, «магічний реалізм», підтекст, індивідуальний стиль письменника, національний колорит.* ***(ЛК)*** *Відображення специфіки національних культур у літературних творах. Екранізації літературних творів.* ***(УС)*** *Українські переклади і видання творів Е. М. Гемінґвея, Ґ. Ґарсіа Маркеса, Я. Кавабати.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів персонажів.* ***(МЗ)*** *Художня культура.*

висловлює судження про цінність людського життя; *усвідомлює* єдність людини з природою як необхідну умову її здорового життя.	
ЛІТЕРАТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (*2 год.*)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *знає* світоглядні й естетичні засади «театру абсурду», його ознаки; *рохуміє* передумови розвитку постмодернізму, *визначає* основні принципи його поетики; *називає* найвідоміших письменників літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; *розрізняє* явища масової та елітарної культури, *наводить приклади*; *розповідає* про зв'язки письменників з Україною; ***Діяльнісний компонент*** *аналізує* проблематику, образну систему, художні особливості прочитаних творів; *характеризує* образи персонажів; *розкриває* зміст символів, метафор у прочитаних творах; *виявляє* риси абсурдистської драми, літератури постмодернізму, роль гротеску та фантастики у текстах; *з'ясовує* особливості стилю митців; *веде діалог* щодо проблем, порушених у прочитаних творах; ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* художню цінність прочитаних творів; *обговорює* проблеми морального	**Провідні тенденції в драматургії другої половини ХХ ст.** Формування «театру абсурду» як явища театрального авангарду в 1950-1960-х рр., його провідні ознаки. Огляд здобутків митців («Гостина старої дами» Ф. Дюрренматта, «Санта-Крус» М. Фріша, «Носороги» Е. Йонеско, «Чекаючи на Годо» С. Беккета). Жанрові новації (драма-притча, трагікомедія та ін.). Значення іронії, гротеску у творах. **Література постмодернізму** Постмодернізм – одне із найяскравіших літературних явищ останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ ст. Постмодерністське мистецтво: елітарна й масова культура. **Милорад Павич (1929 – 2009). «Скляний равлик».** **Хуліо Кортасар (1914 – 1984). «Менади»** **(1 твір за вибором учителя)** **Сербія** **Милорад Павич (1929 – 2009). «Скляний равлик».** Короткі відомості про митця. Утілення в оповіданні «Скляний равлик» рис постмодернізму. Можливість вибору шляхів читання твору як вияв характерної для постмодерністської літератури гри письменника з текстом і читачем, «відмови від монопольного права автора на істину». Варіанти фіналу твору як ознака стилю М. Павича. Значення центральної метафори.

вибору, сенсу людського життя; *робить висновки* щодо значення творів для розвитку культури й формування сучасного читача. **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *обговорює* прочитані твори*, тлумачить* поняття «театр абсурду», «постмодернізм», «інтертекстуальність»», «магічний реалізм», *готує власні сентенції* щодо прочитаних творів у різних жанрах усного і письмового мовлення; *збагачує власне мовлення*, читаючи українські переклади творів; ***Математична компетентність*** на підставі прочитаного *виокремлює* головну та другорядну інформацію; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *знає* електронні сайти українських бібліотек, *використовує* їх у процесі навчання й читання художньої літератури; *створює* електронну продукцію (мультимедійні презентації, тощо); ***Уміння вчитися*** *використовує* різні джерела довідкової інформації (словники, енциклопедії, он-лайн ресурси) для отримання нових знань; ***Ініціативність і підприємливість*** *обговорює* прочитані твори у парах і групах*, бере на себе ініціативу* під час обговорення дискусійних питань*;* працює в команді; ***Соціальна та громадянська***	**Аргентина** **Хуліо Кортасар (1914 – 1984). «Менади».** Короткі відомості про письменника. Фантасмагорична картина безумства натовпу в оповіданні Х. Кортасара «Менади». Відображення сучасних соціальних, психологічних, етичних проблем у творі. Специфіка індивідуального стилю митця: поєднання реалістичних і фантастичних елементів, калейдоскопічність подій, символіка, метафоризм, пародія. ***(ТЛ)*** *«Театр абсурду», постмодернізм, інтертекстуальність, «магічний реалізм».* ***(ЛК)*** *Літературні твори другої половини ХХ ст. в кіно й театрі.* ***(УС)*** *Українські переклади й видання творів Ф. Дюрренматта й Павича. Ф. Дюрренматт і Україна. М. Павич і Україна* ***(ЕК)*** *Зіставлення персонажів, символів, метафор.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*

компетентності *з повагою ставиться* до культурних надбань інших народів; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *порівнює* прочитані твори та їхнє втілення в інших видах мистецтва.	
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ (*2 год.*) **(1-2 твори за вибором учителя та учнів)**	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *називає* сучасних зарубіжних письменників, твори яких увійшли в коло юнацького читання; *знає* окремі факти життя сучасних зарубіжних письменників; зміст прочитаних творів; *розуміє* зв'язок творчості письменника з національними літературними традиціями та сучасними тенденціями світової літератури; ***Діяльнісний компонент*** *аналізує* ідейно-тематичний зміст, сюжет, композицію, проблематику художніх творів; *характеризує* образи персонажів; *порівнює* прочитані твори з текстами дотичної тематики та проблематики, розглянутими в курсах зарубіжної та української літератури; ***Ціннісний компонент*** *коментує* художні образи, у яких утілено позитивні й негативні явища; *висловлює судження* про особливості стилю письменників, їхню роль в	**Україна** Загальна характеристика розвитку кримськотатарської літератури й культури. **Таїр Халілов (нар. 1940 р.). «До останнього подиху».** Таїр Халілов – сучасний український кримськотатарський письменник. Близькість прози Халілова до філософії екзистенціалізму. **«До останнього подиху»** – історія життя, боротьби та любові героя твору, віддзеркалення в ній трагічної долі кримськотатарського народу. Тема депортації кримських татар та свавілля влади. Образ Бекира – людини, котра ніколи не здається. Почуття гідності героя, глибинний зв'язок зі своїм народом. **Франція** **Даніель Пеннак (нар. 1944). «Усе для людожерів».** Короткі відомості про митця. Пеннак як автор декларації прав читача. Серія детективних романів «Сага про Малоссена». Образ сучасного Парижа та його мешканців у романі «Все для людожерів». Викриття абсурдності суспільства споживання.

історії національної та світової культури; **Ключові компетентності** ***Спілкування державною мовою*** *пояснює* символічний зміст назв творів; ***Спілкування іноземними мовами*** *використовує* іноземні сайти для пошуку інформації про митців та їхні твори; ***Математична компетентність*** *класифікує* прочитані твори за жанровою належністю; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *використовує* ресурси Інтернету для створення доповіді, презентації; ***Уміння вчитися*** *створює* учнівський проект; ***Ініціативність і підприємливість*** *висловлює* власні ідеї щодо залучення молоді до читання, *реалізує* їх, розміщуючи в соцмережах актуальну інформацію про цікаві книжки різних країн і народів; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *аналізує* соціальні, моральні, політичні, історичні проблеми, порушені у прочитаних творах, *висловлює судження* про них*;* ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *сприймає* твори сучасної літератури в контексті культури країни, яку репрезентує художній твір; *зіставляє* літературні твори з їхнім утіленням у різних видах мистецтва (кіно, театр, образотворче мистецтво);	Детективна лінія твору. Образ Бенджамена Малоссена. Відкритий фінал. Метафоричний сенс назви роману. Іронічний стиль оповіді. **США** **Стівен Едвін Кінґ (нар. 1947). «Мораль»**. Короткі відомості про письменника-фантаста. Метафора одержимості як наскрізна тема творів письменника. «Мораль»: проблематика, поетика, жанрова своєрідність**.** Біблійні мотиви у творі. Психологізм у зображенні персонажів. Підтекст. Сенс назви й фіналу. Художня своєрідність твору (динамізм, інтрига, нагнітання атмосфери, невимушений виклад). **Джон Майкл Ґрін (нар. 1977). «Провина зірок».** Д. Ґрін – американський письменник, автор книжок для підлітків та молоді, відеоблоґер. «Провина зірок» – розповідь про історію кохання невиліковно хворих юнака та дівчини. Образи головних героїв. Ідея цінності життя. Символіка назви твору. Ліризм, іронічність оповіді. **Австралія** **Маркус Френк Зузак (нар. 1975). «Крадійка книжок».** Короткі відомості про митця. «Крадійка книжок» - роман про Другу світову війну. Історія життя дівчинки Лізель Мемінґер. Викриття згубного впливу нацизму у творі. Образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи. Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Книга як символ збереження духовності в жорстокому світу. Форми оповіді.

Екологічна грамотність і здорове життя *коментує* результати людської діяльності в природному та суспільному середовищі, відображені у творах літератури.	(***ТЛ)*** *Поглиблення понять про класичну і масову літературу, популярні жанри сучасної літератури.* ***(ЛК)*** *Відображення проблем війни і миру, суспільства, сучасної молоді, психології особистості, природи й людини у творах літератури й інших видах мистецтва.* ***(УС)*** *Видатні українські літературознавці XX ст.* ***(ЕК)*** *Трансформації традиційних жанрів у сучасну добу. Зіставлення літературних творів та їх утілення в кіно, театрі, образотворчому мистецтві.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура.*
ПІДСУМКИ (1 год.)	
Учень / учениця **Предметні компетентності** ***Знаннєвий компонент*** *пояснює* відмінності зарубіжної літератури від української, світової літератури – від національної; *називає* видатних представників вітчизняної перекладацької школи, *визначає* їхній внесок у розвиток українського суспільства; ***Діяльнісний компонент*** *розпізнає* види перекладів, зокрема художнього, *визначає* їхні особливості; *розкриває* роль української перекладацької школи у формуванні сучасного читача; ***Ціннісний компонент*** на підставі власного читацького досвіду *робить висновки* щодо цінності класичної й сучасної літератури;	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу.

Ключові компетентності ***Математична компетентність*** *класифікує* прочитані твори за жанровими й поетикальними ознаками; ***Інформаційно-цифрова компетентність*** *використовує* цифрові технології для розширення кола читання; ***Уміння вчитися*** *отримує* потрібну інформацію, використовуючи літературознавчі словники й довідники; ***Ініціативність і підприємливість*** *бере участь* у виконанні завдань дослідницько-пошукового характеру; *виявляє* лідерські якості у роботі в парах (групах) над проектом; ***Соціальна та громадянська компетентності*** *аргументовано висловлює* думки щодо актуальних моральних і суспільних питань, які знайшли відбиток у творах зарубіжної літератури; *розуміє* необхідність збереження і розвитку культурних надбань різних народів; *усвідомлює* важливість популяризації в соціумі шедеврів зарубіжної літератури, а також надбань української перекладацької школи; ***Обізнаність та самовираження у сфері культури*** *визначає* особливості культури інформаційного суспільства (переваги й проблеми) та місце читання художньої літератури в ньому; *осмислює* роль художньої літератури і художнього перекладу в житті	

сучасного суспільства і окремої особистості. *усвідомлює* потребу збереження культурних надбань людства, необхідність читання творів вітчизняних і зарубіжних авторів. ***Екологічна грамотність і здорове життя*** *сприймає* художню літературу як засіб укріплення духовного здоров'я особистості та нації.	
Для вивчення напам'ять Й. В. Ґете «Фауст» (один із монологів Фауста за вибором учителя), Ґійом Аполлінер (1 вірш за вибором учня), Р. М. Рільке (1 вірш за вибором учня), А. А. Ахматова (1 вірш за вибором учня), В. В. Маяковський (1 вірш за вибором учня), Б. Л. Пастернак (1 вірш за вибором учня).	

Додаток 1

СПИСОК ТВОРІВ ДЛЯ ДОДАТКОВОГО ЧИТАННЯ
Для уроків позакласного читання і уроків із резервного часу (за вибором учителя)

10 клас

Акутагава Р. «Слова Пігмея», «Расьомон», «Бататова каша», «Усмішка богів», «Сад» (1-2 твори на вибір)

Бойн Дж. «Хлопчик у смугастій піжамі»

Бредбері Р. Марсіанські хроніки (1-2 твори за вибором учителя)

Ґавальда А. «Просто разом», «Ковток свободи», «Біллі», «Я її кохав, я його кохала» або ін. (1 твір за вибором учителя)

Гамсун К. «Пан»

Гоголь М. В. «Сорочинський ярмарок», «Ніс», «Мертві душі» (1 твір за вибором учителя)

Гофман Е. Т. А. «Золотий горнець», «Лускунчик або мишачий король».

Ґрін Д. «У пошуках Аляски», «Паперові міста»

Діккенс Ч. «Пригоди Олівера Твіста», «Домбі і син» (1 твір за вибором учителя)

Достоєвський Ф. М. «Хлопчик у Христа на ялинці», «Бідні люди», «Зневажені та скривджені», «Ідіот», «Брати Карамазови» (1 твір за вибором учителя)

Конрад Дж. «Князь Роман», «Сестри», «Емі Фостер» (1 за вибором учителя)

Короленко В. Г. «У поганому товаристві» («Діти підземелля»), «Парадокс», «Без язика», «Ліс шумить», «Котляревський і Мазепа» або ін. (1 за вибором учителя)

Купер Ф. «Звіробій», «Останній із могікан» (1 твір за вибором учителя)

Лондон Джек. «Мартін Іден»

Малларме С. «Квіти», «Привід», «Лебідь»

Меріме П. «Кармен», «Маттео Фальконе»

Міцкевич А. «Кримські сонети»

Мопассан Г. «Життя», «Любий друг», новели (1-2 твори за вибором учителя)

Провансальська лірика (Дж. Рюдель, Б. де Борн та ін.) (2-3 твори за вибором учителя)

Ремарк Е.М. «Три товариші»

Ріггз Р. «Дім дивних дітей»

Ровелл Р. «Елеанор і Парк»

Селінджер Дж. «Ловець у житі»

Сімак К. «Двобій»

Стендаль. «Ваніна Ваніні»

Такубоку І. Лірика

Теккерей В. «Ярмарок сує́ти»

Толстой Л. М. «Війна і мир» (уривки), «Анна Кареніна», «Хаджі-Мурат» (1 твір за вибором учителя)

Тургенєв І.С. «Ася», «Батьки та діти» (1 твір за вибором учителя)

Уеллс Г. «Країна сліпих», «Двері в стіні», «Коли Сплячий прокинеться», «Війна світів», «Невидимець» та ін. (1 твір за вибором учителя)

Фіцджеральд Ф. С. «Великий Гетсбі», «Ніч лагідна» (1 твір за вибором учителя)

Чехов А. П. «Чайка», «Три сестри», «Вишневий сад», «Аґрус», «Людина у футлярі», «Дама з собачкою» (1-2 твори за вибором учителя)

Яґелло Й. «Шоколад із чилі»

Янсон Т. «Тато і море», «Наприкінці листопада»

11 клас

Айтматов Ч. «І понад вік триває день», «Плаха» (1 твір за вибором учителя)

Апдайк Дж. «Кролик розбагатів»

Барнз Дж. «Відчуття закінчення»

Беккет С. «Чекаючи на Годо»

Борхес Х. «Дзеркало і маска»

Булгаков М. О. «Дні Турбіних»

Бунін І. О. «Антонівські яблука», «Легке дихання», цикл «Темні алеї» (1 твір за вибором учителя)

Гасклі О.«Дивний новий світ»

Гашек Я «Пригоди бравого вояка Швейка»

Гелпрін М. «Свіча горіла»

Гемінґвей Е. «Кішка на дощі»

Гессе Г. «Гра в бісер», «Степовий вовк» (1 твір за вибором учителя)

Гумільов М. С. Поезії (1-2 вірші за вибором учителя)

Ділан Боб. Поезії (1-2 вірші за вибором учня)

Джойс Дж «Джакомо Джойс»,«Дублінці» (1 твір за вибором учителя)

Дюрренматт Ф. «Фізики», «Гостина старої дами» (1 твір за вибором учителя)

Еко У. «Ім’я троянди»

Еліот Т. С. Поезії (1-2 вірші за вибором учителя)

Елюар П. Поезії (1-2 вірші за вибором учителя)

Єсенін С. О. Поезії (1-2 вірші за вибором учителя)

Зюскінд П. «Голуб»

Йонеско Е. «Голомоза співачка», «Носороги» (1 твір за вибором учителя)

Ільф І. А., Петров Є. П. «Дванадцять стільців»

Кавабата Я. «Німий»

Камю А. «Чума»

Кафка Ф. Притчі. «Лист до батька»

Кіз Д. «Квіти для Елджернона»

Кізі К «Політ над гніздом зозулі»

Кініллі Т. «Список Шиндлера

Кобо Абе «Людина-коробка», «Жінка в пісках» (1 твір за вибором учителя)

Кортасар Х. «Поза часом»

Кундера М. «Нестерпна легкість буття»

Купрін О. І. «Гранатовий браслет», «Олеся» (1 твір за вибором учителя)

Ле Ґуїн У. «Ті, хто покидають Омелас»

Лем С. «Соляріс»

Мандельштам Й. Е. Поезії (1-2 вірші за вибором учителя)

Манн Т. «Маріо і чарівник»

Маркес Ґ. «Сто років самотності»

Муракамі Х. «Хроніка заводного птаха», «Норвезький ліс», «1Q84», «Підземка» або ін. (1 твір за вибором учителя)

Некрасов В. Повісті, оповідання, нариси (1 за вибором учителя)

Павич М. «Хозарський словник», «Зоряна мантія», «Дамаскин»

Памук О. «Мене називають Червоний»

Райнсмар К. «Останній світ»

Саган Ф. «Привіт, смутку», «Трохи сонця в холодній воді»

Тарковський А. Поезії (2-3 вірші за вибором учителя)

Фаулз Дж. «Маг» («Волхв»), «Хмара» (1 твір за вибором учителя)

Фріш М. «Андорра», «Біографія», «Санта-Крус» (1 твір за вибором учителя)

Хайнлайн Р. Фантастичні твори (1 твір за вибором учителя)

Цвєтаєва М. І. Поезії (2-3 вірші за вибором учителя)

Чапек К. «Війна з саламандрами»

Чичибабін Б. О. Поезії (2-3 вірші за вибором учителя)

Додаток 2

СУЧАСНА НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Нормативні документи

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. –

С. 3-56; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п.

2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednyaua-sch-2016/koncepciya.html

Монографії, посібники, словники, довідники

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. [за ред. М. Зубрицької]. – Львів, 2001.
2. БандураО. Теорія літератури в тезах, дефініціях, таблицях: Навчальний довідник / О. Бандура, Г. Бандура. – К., 2008.
3. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Г. Блум; [пер. з англ. під загальною редакцією Р. Семківа]. – К., 2007.
4. **Волошина Н. Й. Наукові основи методики літератури**: Посібник / Н. Й. Волошина, О. М. Бандура, О. А. Гальонка та ін.; [за ред. Н. Й. Волошиної] – К., 2002.
5. **Волощук Е. Технэ майевтике: Теория и практика анализа литературного произведения / Е. Волощук, Б. Бегун // Тема. – 1997. – № 1–2.**
6. Галич О. А. Теорія літератури: підручник для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. 4-те вид., стереотип. – К., 2008
7. **Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури XX ст. : навчальний посібник / Г. Й. Давиденко, Г. М. Стрельчук, Н. І. Гринчак. – К., 2011.**
8. Денисова Т. Історія американської літератури XX століття : навч. посібник / Т. Денисова. – К., 2012.
9. **Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології / І. Дичківська. – К., 2004.**
10. **Зарубіжна література XIX століття: посібник [за ред. О. М. Ніколенко, В. І. Мацапури]. – К., 1999.**
11. **Зарубіжна література XX століття: Посібник [за ред. О. М. Ніколенко, Т. М. Конєвої]. – К., 1998.**
12. Затонский Д. Модернизм и постмодернизм. Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств /Д В. Затонский. – Харьков, 2000. – 259 с.
13. **Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів, 2004.**
14. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И. П. Ильин. – М., 1998.
15. Ісаєва О. О. Вивчення літератури в цифрову епоху: про реалії сьогодення і перспективи в майбутньому / О. О. Ісаєва // Всесвітня література в школах України. – 2016. – № 1 (415).

16. Ісаєва О. О. Вивчення літератури під час гібридної війни / О. О. Ісаєва // Зарубіжна література. – 2017. – № 21 (774).
17. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія / О. О. Ісаєва. – К., 2003.
18. Ісаєва О. О. Формування сучасного читача засобами медіаосвіти / О. О. Ісаєва // Всесвітня література в сучасній школі. – 2013. – № 2.
19. Ісаєва О. О. Чи буде особистість майбутнього Homo legens? / О. О. Ісаєва // Дивослово. – 2014. – № 4(685).
20. Ісаєва О. О. Читацькоцентрична парадигма вивчення літератури в школі// ШБІЦ. – 2016. – № 5.
21. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: Посібник для вчителя / О. О. Ісаєва. – К., 2000.
22. Історія зарубіжної літератури ХХ ст.: навчальний посібник / В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська, М.В. Кузьменко та ін. – К., 2010.
23. Кичук Н. Формування творчої особистості вчителя / Н. Кичук. – К., 1991.
24. Клименко Ж. В. Шкільний курс «Зарубіжна література» як чинник формування української національної ідентичності учнів // Всесвітня література в школах України. – 2016. – № 7/8.
25. Клименко Ж. В. Компаративний підхід до викладання літератури в школі /Ж. В. Клименко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2010. – № 12.
26. Клименко Ж. В. Науково-методичний лекторій для вчителя світової літератури «Специфіка вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи» : Лекції 1–22 // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2009. – № 11; 2010 – №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10; 2011 – №№ 1, 3, 4, 5, 11/12; Всесвітня література в сучасній школі. – 2012. – №№ 1, 5, 10; 2013 – №№ 1, 2; Всесвітня література в школах України. – 2014. – № 7 – 8; 2015 – №№ 3, 6, 12.
27. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи / Ж. В. Клименко. – К., 2006.
28. Клименко Ж. В. Формування компаративістської компетентності учнів у процесі вивчення світової літератури / Ж. В. Клименко// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – 2011. – № 6.
29. Ковбасенко Ю. І. Вивчення біографічних відомостей про письменника як методична проблема/ Ю. І. Ковбасенко // Постметодика. – Полтава. – 2006. – № 6 (70).
30. Ковбасенко Ю. І. Використання тестових технологій у процесі вивчення української та зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних

закладах/ Ю. І. Ковбасенко // Зарубіжна література в навчальних закладах. – К. – 2008. – № 2.
31. Ковбасенко Ю. І. Г. Флобер «Пані Боварі». А. Доде. Цикл творів про Тартарена: матеріали до уроків літератури. 10 клас / Ю. І. Ковбасенко // Відродження. Мови, літератури, історія народів України у національних школах. – К., 1994.
32. Ковбасенко Ю. І. Життєвий і творчий шлях Ф. Достоєвського. «Злочин і кара» як філософський поліфонічний соціально-психологічний роман / Ю. І. Ковбасенко // Зарубіжна література. – К. – 2010. – № 26.
33. Ковбасенко Ю. І. Література постмодернізму: штрихи до портрету/ Ю. І. Ковбасенко // Acta Neophilologica. – 2009. – XI. – Wydawnictwo Uniwersytetu Warminsko-Mazurskiego w Olsztynie.
34. Ковбасенко Ю. І. Літературний канон і курикулум літературної освіти: світовий досвід і український шлях (ч. І – світовий досвід) / Ю. І. Ковбасенко// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України, 2011. – № 9.
35. Ковбасенко Ю. І. Світова література: штрихи до історико-літературного портрета. Франц Кафка. Джеймс Джойс / Ю. І. Ковбасенко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2011. – № 7–8.
36. Ковбасенко Ю. І. Поглиблене вивчення літератури і новітні педагогічні вимірювання / Ю. І. Ковбасенко //Вітчизняна філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення. – Вип. 5. – Черкаси, 2015.
37. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) / О. М. Куцевол. – К., 2009.
38. Лексикон загального та порівняльного літературознавства [за ред. А. Волкова]. – Чернівці, 2011.
39. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах [автор-укладач Ю. І. Ковалів]. – К., 2007.
40. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К., 1997.
41. Матвіїшин В. Г. Український літературний європеїзм / В. Г. Матвіїшин. – К., 2009.
42. Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: Навчально-методичний посібник / Л. В. Мацевко-Бекерська. – Львів, 2011.
43. Методика преподавания литературы [под ред. О. Богдановой]. – М., 2000.
44. **Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: підручник /** Л. Ф. Мірошниченко **– К., 2010.**
45. Мірошниченко Л. Ф. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 9-11 кл. : Посібник для вчителя / Л. Ф. Мірошниченко, Ю. М. Дишлюк. – Харків, 2004.

46. Мойсеїв І. Зарубіжна література в людинотворчому вимірі / І. Мойсеїв. – К, 2003.
47. Моклиця М. Модернізм у творчості письменників ХХ ст. Зарубіжна література / М. Моклиця. – Луцьк, 1999.
48. Моклиця М. Основи літературознавства: посібник для студентів / Марія Моклиця. – Тернопіль, 2002.
49. Наливайко Д. С. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму» / Д. С. Наливайко // Слово і час. – 1997. **–** № 11**–**12.
50. Наукові основи методики літератури [за ред. Н. Волошиної]. – К., 2002
51. Ніколенко О.М. Від Флобера до Аполлінера. Французька література другої половини XIX – початку XX ст. / О.М. Ніколенко. – К., 2005.
52. Ніколенко О. М. Зарубіжна література: Тести: посібник / О. М. Ніколенко, О. В. Орлова, Т. М. Конєва. та ін. – К., 2007.
53. Ніколенко О. М. Поезія французького символізму: Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо / О. М. Ніколенко. – Х., 2003.
54. Ніколенко О. М. Книжки, які рятують світ. Маркус Зузак і його роман «Книжковий злодюжка» / О.М. Ніколенко // Всесвітня література в школах України. – 2015. - № 5. – С. 3-6.
55. Ніколенко О. М. Компетентнісний підхід до викладання зарубіжної літератури / О. М. Ніколенко// Зарубіжна література. – 2016. - № 6. – С. 4 – 9.
56. Ніколенко О. М. Художність в оцінці творів мистецтва / О. М. Ніколенко // Всесвітня література в сучасній школі. – 2014. – № 3. – С. 9–10.
57. Ніколенко О. М., Куцевол О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посібник. 5–11 класи / О. М. Ніколенко, О. М. Куцевол – К., 2003.
58. Ніколенко О. М., Мацапура В. І. Літературні епохи, напрями, течії / О. М. Ніколенко, В. І. Мацапура. – К., 2004.
59. Николенко О. Н., Мелащенко М. П. Импрессионизм в творчестве Б. Пастернака / О. Н. Николенко, М. П. Мелащенко. – Полтава, 2014.
60. Ніколенко О. М., Філіна І. О. Філософія життя у китайській та японській літературах / О. М. Ніколенко, І. О. Філіна. – Х., 2003.
61. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади / Ф. Ніцше [пер. з нім. А. Онишка, П. Таращука]. – К., 2003.
62. Нямцу А. Е. Основы теории традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы, 2003.
63. Оліфіренко С. М. Мандрівка Інтернет-сторінками зарубіжної літератури: Посібник для вчителів і учнів 8**–**11 класів / С. М. Оліфіренко – К., 2007.
64. Ортега-и-Гасет Х. Дегуманизация искусства / Х. Ортега-и-Гасет // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М., 1991.

65. Павличко С. Д. Зарубіжна література: дослідження та критичні статті. – К., 2001.
66. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Є. Пасічник. – К., 2000.
67. Пахаренко В. І. Основи теорії літератури / В. І. Пахаренко. **– К., 2009.**
68. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник [за ред. О. І. Пометун]. – К., 2004.
69. Професія – вчитель літератури: Словник-довідник [упор. Т. Чередник]. – Тернопіль, 2009.
70. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія / А. Л. Ситченко. **–** К., 2004.
71. Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу / А. Ситченко. – К., 2004.
72. Ситченко А. Л. Методика викладання літератури: термінологічний словник [за ред. А. Л. Ситченко] / **А. Л. Ситченко, В. І. Шуляр , В. В. Гладишев.** – **К., 2008.**
73. Словник художніх засобів і тропів [**автор-укладач В. Ф. Святовець**]**. – К., 2011.**
74. Стайн Дж. Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці: в 3 книгах / Дж. Стайн. – Львів, 2003.
75. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія [за заг. ред. Д. С. Наливайка]. – К., 2009.
76. Таранік-Ткачук К. В. Від Вітмена до Маркеса: Матеріали до уроків зарубіжної літератури / К. В. Таранік-Ткачук. – Тернопіль, 2005.
77. Таранік-Ткачук К. В. Стилістичний аналіз художнього твору на уроках зарубіжної літератури / К. В. Таранік-Ткачук. – К., 2008.
78. Ткаченко А. О. Мистецтво слова. (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв / А. О. Ткаченко. – К., 1997.
79. Чижевський Д.І. Історія української літератури / Д.І. Чижевський. – К., 2003.
80. Чижевський Д. І. Порівняльна історія слов'янських літератур / Д. І. Чижевський. – К., 2005.
81. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література від античності до початку XIX сторіччя: Історико-естетичний нарис / Б. Б. Шалагінов. – К., 1994.
82. **Шалагінов Б. Б. Шлях Гете. Життя, філософія, творчість: Посібник для вчителя / Б.Б. Шалагінов. –** Харків, 2003.
83. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: Навчальний посібник / Ф. М. Штейнбук. – К., 2007.

Періодичні фахові видання

1. Всесвіт: фаховий журнал світової літератури. – К. : Видавничий дім «Всесвіт»: http://vsesvit-journal.com
2. Всесвітня література в сучасній школі: науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. – К. : РА «Освіта України».
3. Всесвітня література в школах України: науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. – К. : Педагогічна преса.
4. Зарубіжна література в школах України: науково-методичний журнал. – К. : Антросвіт: http: //www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zlvsh/index
5. Всесвітня література та культура: науково-методичний журнал. – К. : Антросвіт.
6. Зарубіжна література: науково-методична газета. – К. : Шкільний світ: http: //literatura@1veresnya.com.ua
7. Зарубіжна література в школі: науково-методичний журнал. – Харків : Основа**.**
8. **Слово і Час: науково-теоретичний журнал. – К. : Національна академія наук України, Інститут літератури імені Тараса Шевченка, Національна спілка письменників України:** http://www.slovoichas.in.ua

Сайти бібліотек

1. Державна бібліотека України для юнацтва: http://www.4uth.gov.ua/
2. Національна бібліотека України для дітей: www.chl.kiev.ua/.
3. Національна парламентська бібліотека України: http://www.nplu.org/
4. Львівська обласна бібліотека для дітей : http://kazkar.at.ua/lodb.org.ua/
5. Електронна бібліотека української літератури (зарубіжна література): http://ukrlib.com.
6. Бібліотека українського центру: http://ukrcenter.com.
7. Дитячий сайт «Казкар»: http://kazkar.at.ua/

Додаток 3

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ
10 клас

Гомер

Література: «Божественна комедія» («Пекло», пісня XXVI) Данте Аліг'єрі, «Троїл та Крессіда» В. Шекспір; «Цирцея» Лопе де Вега, «Повернення Одіссея», «Ахілл та Одіссей» М. Гумільова; «Улліс» Дж. Джойса.

Живопис і графіка: «Одіссей у печері Поліфема» Я. Йорданса, «Цирцея, що заманює Одіссея», «Пенелопа, що чекає Одіссея», «Одіссей і сирени» Дж. В. Вотергауса; «Одіссей та Пенелопа» Пріматіччо Франческо; «Одіссей і Навсікая» В. Сєрова; «Одіссей і Пенелопа», «Поліфем» Й. Г. В. Тішбейна; «Одіссей і сирени» Г. Дж. Дрейпера;

Скульптура: «Голова мармурової статуї Одіссея», ймовірно II століття до н. е.

Кінематограф: «Мандри Одіссея» (реж. Маріо Камеріні, Маріо Бава, Італія, 1955); серіал «Пригоди Одіссея» (реж. Франко Россі, Італія, Франція, Німеччина. 1968); «Одіссея» (реж. А. Кончаловський, США, Німеччина, Великобританія, Італія, 1997)

Данте

Література: «Життя Данте» Дж. Боккаччо; «Муза», «Данте» А. А. Ахматової; «Вона прийшла з морозу, покрасніла…» О. О. Блока; «Розмова про Данте» (трактат) Й. Е. Мандельштама; «Есе про Данте» Х. Л. Борхеса

Живопис: Данте на фресці вілли Кардуччо Андреа дель Кастаньо; «Портрет Данте» Сандро Боттічеллі; «Беатріче несе поета вгору до Святої Трійці» Дж. ді Паоло, «Данте під час читання» Л. Сіньореллі; «Данте та Беатріче» А. Шеффера; «Лодія Данте» («Данте та Вергілій у пеклі») Е. Делакруа; «Данте та Вергілій у пеклі» В. Бугро; «Беатріче» Дж. В. Вотергауса; «Данте і Беатріче» Дж. В. Вотергауса; «Сцена з «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі» Е. Сонрель; «Кохання Данте», «Річниця смерті Беатріче», «Паоло і Франческа» Д. Г. Росетті; «Перша зустріч Данте та Беатріче» Г. Холідея; «Пекло» С. Боттічеллі, ілюстрації У. Блека.;

Гравюра: гравюри Г. Доре

Музика: «Франческа да Ріміні» П. І. Чайковського; фортепіанна соната-фантазія «Після читання Данте»; «Данте-симфонія» Ф. Ліста

Вільям Шекспір

Література: «Діяння данів», хроніка Саксона Граматика; «Учнівські роки Вільгельма Мейстера»; Й. В. Гете; «Я – Гамлет. Холодіє кров» О. О. Блока; «Гамлет» Б. Л. Пастернака; «Діалог Гамлета з совістю» М. І. Цвєтаєвої; «Чорний принц»

А. Мердока; «Розенкранц і Гільденстерн мертві» Т. Стоппарда; «Гамлет» П. Г. Антокольського.
Живопис: «Гамлет та Офелія» М. О. Врубеля (1883, 1884, 1888); «Сцена театру в «Гамлеті» Е. О. Еббі; «Гамлет та Горацію на кладовищі», «Смерть Офелії» Е. Делакруа; «Гамлет і Офелія» Д. Г. Россетті;. «Офелія» Дж. У. Уотерхауса; «Офелія» Е. Міллеса; «Офелія» П. А. Штека; «Офелія» К. Маковського; «Офелія» А. Х'юза; ілюстрації В. Е. Єрко, С. Г. Бродського.
Кінематограф:«Гамлет» (реж. Л. Олів'є, Великобританія, 1948); «Гамлет» (реж. Г. Козінцев, СРСР, 1964); «Гамлет» (реж. Т. Річардсон, Великобританія, 1969); «Гамлет» (реж. Р. Беннет, Великобританія, США, студія ВВС, 1980); «Гамлет» (реж. Ф. Дзеффіреллі. Великобританія, 1990); «Гамлет» (реж. К. Брана, США, Великобританія, 1996); «Розенкранц та Гільденстерн мертві» (фільм Т. Стоппарда за власною п'єсою-адаптацією, Великобританія, США, 1990); «Гамлет» (реж. Г. Доран, США, Великобританія, Японія, 2009); «Гамлет» (реж. Р. Лок, Великобританія, 2015).

Ернест Теодор Амадей Гофман
Література: «Крихітка Цахес» Я. Стельмаха, Є. Попович, С. Сакидон.
Живопис: автопортрети Гофмана 1810-1820, 1822; «Портрет Гофмана в оточені героїв» А. Богучарова; Ніка Гольц ілюстрації до твору «Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер»; ілюстрації Н. Гольц, С. Чайкуна, К. Ф. Тіле, В. Єрко.
Кінематограф: «Помилка старого чарівника» (реж. Ц. Бляйвайс, Німеччина, 1983); «Гофманіана» (мультфільм, реж. С. Соколов, СРСР, Союзмультфільм, 2006)

Микола Васильович Гоголь
Література: «Божественна комедія» Данте
Живопис: «Сто малюнків до поеми М. В. Гоголя „Мертві душі"» О. Агіна та Є. Бернардського, (1847-1848), ілюстрації П. М. Боклевського; групи художників під керівництвом П. П. Гнедича і М. М. Далькевича, акварелі П. П. Соколова, пейзажі В. Є. Маковського, серія офортів Марка Шагала, малюнки О. М. Лаптєва.
Музика: опера «Мертві душі» Р. Щедріна.
Театр: «Мертві душі» (комедія Театру на Подолі, реж.-пост. І. Славинський, 2009).
Кінематограф: «Мертві душі» (фільм-спектакль, реж. Л. Трауберг, СРСР, 1960); «Мертві душі» (фільм-спектакль, реж. О. Белінський, СРСР, 1969), «Мертві душі» (реж. М. Шнайдер, СРСР, 1984).
Скульптура: скульптура М. В. Томского (1952), пам'ятник скульптора М. А. Андреєва (1909).
Відео: «Виправдання Гоголя» (реж. І. Золотуський, 8 серія, «Чичіков та інші», Росія, 2009).

Волт Вітмен

Література: Михаль Семенко, Б.-І.Антонич, П.Тичини, І Багряний. «Мій Вітмен» К. Чуковського, «Початок Вітмена» І. Драча, «Волт Вітмен» Я. Врхліцького

Живопис:«Портрет В. Вітмена» Ф. Збарського; «Волт Вітмен» Т. Ікінса; ілюстрації В. Пивоварова до книги «Мій Вітмен» К. Чуковського; «Портрет президента А. Лінкольна» В. Маріса.

Музика: оркестрова увертюра «Волт Вітмен», кантата на вірші В. Вітмена «Вперед, до невідомих земель» симфонія на слова В. Вітмена «Морська» Г. Холста; пісня на вірші зі збірки «Листя трави» В. Вільямса, альбом «Листя трави» рок-співака Іггі Попа, музика Алва Ното.

Кінематограф: «Товариство мертвих поетів» (реж. П. Вір, США, 1989).

Федір Іванович Тютчев

Живопис: «Ф. І.Тютчев» С. Левицького; «Ф. Тютчев» І. Бевзенка; «Ф.І.Тютчев» С. Решетнєва; «Федір Тютчев» С. Александровського, «Вечір. Золоте плесо», «Над вічним спокоєм», «Весна. Велика вода"» І. Левітана; «Мовчання» М. Нестерова; «Місячна ніч» І. Крамського; «Impression. Схід сонця» К. Моне.

Музика: романс «Я вас зустрів…» (автор музики невідомий); романси «Фонтан», «Цей день я памятаю», «Весняні води» С. Рахманінова; дует «Сльози» П. Чайковського.

Афанасій Афанасійович Фет

Живопис: «А. Фет» І. Рєпіна; «Березовий гай» А. Куїнджі; «Дама в саду» К. Моне

Музика: романси «Я нічого тобі не скажу» П.Чайковського; «В мовчанні ночі темної…», «Яке це щастя» С. Рахманінова, «На зорі ти її не буди» А. Варламова; «Даремно» С. Нікітіна.

Стендаль

Література: Д. Паламарчук, Е. Старинкевич, Н. Немчинова.

Живопис: «Портрет Стендаля» Соденмарка; «Стендаль, що танцює» А. Мюссе; ілюстрації П. Пінкесевича, «Наполеон на Аркольському мосту» А.-Ж Гро, «Наполеон, що переходить через Сен-Бернар», «Портрет Наполеона І» Ж. Л. Давида;

Скульптура: "Статуя Наполеона" А. Канова

Театр: експериментальна вистава-хроніка XIX ст. «Червоне і чорне» (реж. О. Гирба, Одеський рос. драм. театр)

Кінематограф: «Червоне і чорне» (реж. С. Герасимов, Г. Склянський, СРСР, 1976).

Густав Флобер

Література: «Анна Кареніна» Л. М. Толстого
Живопис: «Портрет Гюстава Флобера» Е. Жиро; ілюстрації до роману «Пані Боварі» М.Майофіса, Е. Буальвена, В. Милашевського, С. Бродського.
Музика і театр: опера «Мадам Баварі» Е. Бордевіля; опера «Лючія ді Ламмермур» Г.Доніцетті; вистава Театру ім.Мосради «Пані Боварі» (реж. Ю. Єрьомін)
Кінематограф: «Пані Боварі» (реж. В. Мінелі, Франція, 1949); «Пані Боварі» (реж. Х. Шотт-Шобінген, Німеччина-Італія, 1969); «Мадам Боварі» (реж. К. Шаброль, Франція, 1991).

Федір Михайлович Достоєвський
Література: «Гобсек» О. де Бальзака, «Перехресні стежки» І. Франка, «Гріх» В. Винниченка, «Я (Романтика)» М. Хвильового.
Живопис: Портрети Ф. Достоєвського В. Перова, К. Трутовського, В. Фаворського; «Ф. М. Достоєвський і Петербург» І. Глазунова, ілюстрації до творів Ф. Достоєвського І. Глазунова, О. Буркатовського, М. Добужинського, Д. Шмаринова, В. Фаворського; «Що є істина» М. Ге; «Злочин і кара» О. Литвинова; «Воскресіння Лазаря» Рембранта.
Скульптура: «Достоєвський» Н. Баранова
Музика і театр: опера «Раскольніков» Г. Зутермейстера; опера «Раскольніков» Е. Петровича; вокальна симфонія на тексти Ф. Достоєвського В. Соммера; музика до вистави «Злочин і кара» А. Онеггера.
Кінематограф: «Раскольніков» (реж. Р. Віне, Німеччина, 1923); «Злочин і кара» (реж. П. Шеналь, Франція, 1934); «Злочин і кара» (реж. Дж. Фон Штернберг, США, 1935); «Злочин і кара» (реж. Ж. Лампен, Франція, 1956); «Злочин і кара» (реж. Л. Куліджанов, СРСР, 1969); «Злочин і кара» (реж. Д. Свєтозаров, Росія, 2007).

Оскар Вайльд
Література: «Портрет» М. Гоголя, «Шагренева шкіра» О. де Бальзака.
Живопис, карикатура: «Оскар Вайльд» А. Тулуз-Лотрека; карикатури на О. Вайльда М. Бірбома, Дж. Уїстлера.
Театр: мюзикл «Портрет Доріана Грея» С. Наміна.
Кінематограф: «Портрет Доріана Грея» (реж. А. Стром, Данія, 1910); «Портрет Доріана Грея» (реж. А. Смалі, США, «Портрет Доріана Грея» (реж. В. Мейєрхольд, Росія, 1915); «Портрет Доріана Грея» (реж. О. Освальд, Німеччина, 1916). «Портрет Доріана Грея» (реж. А. Левін, США, 1945) «Портрет Доріана Грея» (фільм-вистава, реж. Н. Мурусалава і В. Турбін, СРСР, 1968).

Шарль Бодлер

Література: «Зів'яле листя» І. Франка, «До Бодлера» К. Бальмонта, «Pro domo» М. Зерова, «Морозе! Ти – душа парнаського співця…», «Бодлер», «Немає гірш, як буть собі нудним…» М. Рильського, «Із наслідувань французькій» І. Качуровського, «Лебідь» Олександра Олеся, «Крила» Л. Костенко; Д. Загул, брати П. і Я.Савченки, Михайль Семенко, О. Слісаренко, П. Тичина, угрупування «Біла студія» – група «Музаґет», В. Брюсов, К. Бальмонт, О. Блок.
Живопис, графіка: «Портрет Ш. Бодлера» Г. Курбе, «Шарль Бодлер» Е. Дероя, «Коханка Бодлера» Е. Мане; «Вечір. Золоте плесо», «Вечірній дзвін» І. Левітана, «Захід сонця в Венеції», «Захід сонця на Сені», «Враження. Схід сонця», «Сутінки» К. Моне; «Таємничі джерела гармонії», «Я в студії» С. Далі, «Дев'ятий вал», «Хвиля» І.Айвазовського.
Музика: «Адажіо для струн» С. Барбера, «Місячне сяйво» К. Дебюссі, «Місячна соната» Л. Бетховена, «Радісний марш» Е. Шабріє.
Кінематограф: «Запрошення до подорожі» (реж. Ж. Дюлаб, Франція, 1927); «Так звані каріатиди» (реж. А. Варда, Франція, 1984); «Портрети господинь» (реж. Р. Лабб, Франція, 2013).
Відео: поезії Ш.Бодлера, читає М.Пікколі:
https://www.youtube.com/watch?v=Y8M3L-RHE_o&list=RDY8M3L-RHE_o#t=39

Поль Верлен
Література: щоденники, листи В. Стефаника; «Зів'яле листя» І. Франка; збірка «Сонети і елегії» М. Зерова; «Під осінніми зорями», «Є така поезія Верлена…» М. Рильського; «Красива осінь вишиває клени…» Л. Костенко; «Intermezzo» М. Коцюбинського, «Народження музики» К. Бальмонта; Р.-М. Рільке, Ф. Гарсіа Лорка, М. Вороний, П.Тичина, М. Зеров, М. Рильський, М. Драй-Хмара, угрупування «Молода муза»; В. Брюсов, К. Бальмонт, О. Блок, Б. Пастернак, А. Ахматова.
Живопис, графіка: «Портрет Поля Верлена» Г. Курбе; «Поль Верлен» А. Цорна; «Вечори у Верлена в 1888 році» Ф.-О. Казальса; малюнки П.Верлена; «Осінь в Аржантеї», «Осіння ріка», «Осінь» К. Моне, «Осінні берези» Р. Д. Ордендонка; «Осінь. Берег Сени поблизу Бужеваля» А. Сіслея; «Золота осінь» І. Левітана; «Золота осінь» В. Полєнова; «Зелена фея» А. Маньяна, «Натхнення поета» Н. Пуссена, «Поцілунок Музи» П. Сезанна, «Муза» М. Врубеля.
Музика: «Море» К. Дебюссі, «Гра води» М. Равеля; «Осіння пісня» П.Верлена, виконує Ш.Трене.
Відео: Творчий шлях П.Верлена: https://www.youtube.com/watch?v=G1RDcImFuCk; пісні на слова П. Верлена, виконує
Л. Ферре:https://www.youtube.com/watch?v=_iq43Vs8CEw&list=RD_iq43Vs8CEw#t=46

Артюр Рембо

Література: «Хлопчисько прийшов з Шарлевілю…» Л. Костенко, «Творив Рембо, як гений…» Н. Матвеєвої, «Верлен і Рембо» О. Мурашкінцевої; Б.-І. Антонич, Ю. Клен, М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, М. Вороний, Е. Андієвська, Г. Міллер, А. Бретон, Г. Аполлінер, П. Елюар, О. Блок, І. Анненський, В. Брюсов, В. Маяковський.

Живопис, графіка: «Портрет Рембо» Г. Курбе, «Портрет Артюра Рембо, написаний з пам'яті, 1898 рік» Ф. Валлоттона, «Поранений Рембо» Ж. Росмана, «Поранений янгол» Х.Симберга, малюнки Е. Делае; «Блудний син» П. де Шавана; «Висота», «Хлопчик з трубкою», «Старий жебрак із хлопчиком» П. Пікассо; «Хлопчик в червоній жилетці» П. Сезанна; «Савояр» В. Перова

Музика. «Сициліана» Г. Форе; «Не до серйозності в сімнадцять років вам…» А.Рембо, виконує Л.Ферре.

Відео. «Розчарування в творчості» https://www.youtube.com/watch?v=6580ckZAqXw; «Богема» А. Рембо, анімаційний фільм студії «DESSIN ANIME ORIGINAL»: https://www.youtube.com/watch?v=3l_jn4e0P1I

Сайт:mag4.net/Rimbaud/index.html

Моріс Метерлінк

Література: французька народна казка «Синій птах»; «Заручини» М. Метерлінк; «Над Дніпром», «Ніч на полонині» Олександра Олеся; «Лісова пісня» Лесі Українки.

Живопис. «Портрет М. Метерлінка» Ф. Мазереля, «Закохана пара» В. Кандінського, «Синій птах» К. Сомова; «Острів блаженств» А. Бернара; «Пейзаж у стилі набі» П. Рансона; ілюстрації до п'єси Б. Дєхтєрьова, Г. Кузнецова, О. Мамонтова, Георгія, Олександра, Валерія Трауготів, В. Цикоти, Ф. К. Робінсона.

Музика. «Ранок» Е. Гріга; опера «Пеллеас і Мелизанда» К. Дебюссі; «Пісні на вірші М. Метерлінка» Б. Яворського; «Роздуми». Музика на вірші Моріса Метерлінка Л. Буланже, музика до сценічних та кінематографічних втілень І. Саца, Г. Гладкова, А. Петрова, І. Костала.

Театр: «Синій птах» (вистава МХАТу, реж. К. Станіславський, 1908 р.), «Синій птах. Початок гри» (вулична вистава Харківського театру для дітей та юнацтва); «Кличе невідома далечінь» (автор-постановник Л. Цодікова, Дитячий музичний театр «Золотий ключик», м. Дніпро); «Синій птах» (реж. О. Кравчук, Луганський театр ляльок, 2013).

Аудіоспектакль «Синій птах» реж. К. Станіславського, Л. Сулержицького, І. Москвіна, МХАТ, СРСР, 1946 р.: https://www.youtube.com/watch?v=vpdptbZnUfQ

Кінематограф: «Синій птах» (реж. М. Турнер, США, 1918); «Синій птах» (реж. У. Ленг, США, 1940); «Синій птах» (реж. Дж. Кьюкор, США-СРСР, 1976).; мультфільм «Синій птах», (реж. В. Ліванов, СРСР, 1970) р., «Синій птах» (реж. Дж.

К'юкор, США, СРСР, 1976); «Синій птах» (серіал-аніме, реж. Хіросі Сасагава, Японія, 1980).

11 клас

Йоганн Вольфганг Гете

Література: «Обробка легенди про Фауста» Й. Шпіса; «Трагічна історія доктора Фауста» К. Марло; «Історія Фауста» Г. Відман; «Життя Фауста» І. Н. Порітцера; «Сцена з Фауста» О. С. Пушкіна; «Фауст» Г. Гейне; «Маргарита» М. С. Гумільова; «Майстер і Маргарита» М. О. Булгакова; «Доктор Фаустус» Т. Манна; «Учитель Гнус» Г. Манна; «Агасфер» С. Гейма.

Живопис і графіка: «Фауст» («Алхімік у своєму кабінеті») Рембрандта; «Фауст», «Політ Фауста та Мефістофеля» М. О. Врубеля; «Фауст і Мефістофель Е. Делакруа; «Фауст і Маргарита в саду» Дж. Тіссо; ілюстрації Ф. Г. Шліка.

Музика: «Жив у Фуле король» Л. ван Бетховена; «Фауст» Л. Шпора; «Сцени з «Фауста» Гете» Р. Шумана; «Фауст» Ш. Гуно; «Мефістофель» Арріго Бойто; «Симфонія №8» Г. Малера; «Доктор Фауст» Ф. Бузоні; «Вогняний янгол» С. Прокоф'єва; «Фауст», «Історія доктора Йоганна Фауста» А. Шнітке; «Фауст. Остання ніч» П. Дюсапена.

Кінематограф: «Краса диявола» (реж. Рене Кле, Франція, 1950); «Урок Фауста» (анімація, фентезі, драма; реж. Ян Шванкмайєр, Чехія, Велика Британія, Франція, 1994); «Фауст» (реж. О. Сокуров, Росія, Німеччина, Франція, Японія, Великобританія, Італія, 2011).

Франц Кафка

Література: «Метаморфози» Овідія

Живопис: «Крик» Е. Мунка; малюнки Ф. Кафки; «Рука у пастці» А. Джакометті; «Вечірній павук надії» С. Далі, «Павук, що посміхається» О. Редона.

Музика: «Перетворення» (музика для оркестру) Г. Ейнема; «Вокальна симфонія на тексти Ф. Кафки» В. Соммера.

Кінематограф: «Це чудове життя Франца Кафки» (реж. П. Капальді, Велика Британія, 1993 (1995); «Кафка» (реж. С. Содерберг, США, 1991); «Співачка Жозефіна і мишачий король» (реж. С. Маслобойщиков, Україна-Німеччина, 1994).

*Відео: «*Відомі люди. Франц Кафка» :
https://www.youtube.com/watch?v=EG_pUiwPQaQ

Михайло Опанасович Булгаков

Література: Біблія; «Фауст» Й. В. Гете, Е. Т. Гофман, Г. Сковорода, Леся Українка; «Вій» М. В. Гоголя; «Пам'яті М. Булгакова» Анни Ахматової.
Живопис і графіка: «Портрет Булгакова» А. Волкова; малюнки до роману «Майстер і Маргарита» П. Нечаєвої; графічні ілюстрації до роману Г. Басирова, С. Мосієнка; ілюстрації до роману Н. Рушевої, М. Бруні, О. Державіна; «Водойма, у якій Пілат умив руки» Дж. Б. Йєйтса; «Демон» М. Врубеля; «Муза, що надихає поета» А. Руссо; «Христос і Пілат» («Що є істина?»), «Голгофа» М. Ге; «Над Вітебським», «Закохані» М. Шагала; «Поцілунок Іуди» Джотто; «Демон Азазель» Л. Бретона.
Скульптура: «Мефістофель» М. Антокольського
Музика і театр: «Майстер і Маргарита» (музика до балету) А. Петрова; «Майстер і Маргарита» (вистава Театру на Таганці, реж. Ю. Любімов); «Майстер і Маргарита» (вистава Національного українського драматичного театру ім. І. Франка, реж. І. Молостова).
Кінематограф: «Пілат та інші» (реж. А. Вайда, ФРН, 1971); «Майстер і Маргарита» (реж. М. Войтишко, Польща, 1989); «Майстер і Маргарита» (реж. Ю. Кара, Росія, 1994).

Ґійом Аполлінер
Література: С. Полоцький, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Ю. Клен, Б.-І. Антонич, В. Маяковський.
Живопис, карикатура: «Портрет поета (Ґійом Аполлінер)» М. де Вламінка; «Муза, що надихає поета» А. Руссо; «Портрет Ґійома Аполлінера» Дж. Де Кіріко; «Портрет Ґійома Аполлінера» П. Пікассо; «Портрет Ґійома Аполлінера для «Каліграм» П. Пікассо; «Портрет Аполлінера» А. Матісса; «Голубка» П. Пікассо; графічні малюнки М. Лорансен; Ж. Кокто, Г. П'єре; «Париж. Міст Мірабо»; В Верейського; «Алегорія на початок Першої світової війни» Г. Нарбута; шаржі «Аполлінер у вигляді Папи Римського, Геракла, французького академіка» П. Пікассо.
Відео: Аполлінер і Андре Рувейр :
https://www.youtube.com/watch?v=gJTTOBz7W6E
«Міст Мірабо», читає Ґійом Аполлінер:
https://www.youtube.com/watch?v=v3UF_1LM-Tc
«Міст Мірабо», читає Сердж Регіані:
https://www.youtube.com/watch?v=wHoyGaxhkmQ

Райнер Марія Рільке
Література: Міф про Орфея, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Ю. Клен, Б.-І. Антонич
Живопис, гравюра: «Портрет Райнера Марія Рільке» Х. Вестова, «Портрет Р. М. Рільке» П. Модерзон-Беккер, «Портрет Р. М. Рільке» А.-Л. Лулу; «Портрет

Рільке» Е. Орліка»; «Рільке в Москві» Л. Пастернака; ілюстрації до творів Р. М. Рільке; «Смерть Орфея» Джорджоне; «Орфей» Р. Саверея; «Міф про Орфея» М. Шагала; «Музика», «Дерево життя», «Життя та смерть» Г. Клімта; «Орфей» Ж. Дельвіля; «Три дерева» Рембранта; «Мрійник» Ф. Давіда; «Дерево» Е. Мунка
Скульптура: «Бюст Рільке» К. Вестхоф; «Мислитель», «Прощання», «Псіхея» О. Родена; «Пора листопада» В. Максимова; «Орфей та Еврідіка» Я. Дель Селлано.
Музика: «Ораторія № 8». Дві пісні для голосу та ансамблю (кларнет, бас кларнет, труба, селена, арфа, скрипка, альт, віолончель) А. Веберна; опера «Бідування Орфея» Д. Мійо; «Симфонія № 14» Д. Шостаковича.
Кінематограф: «Заповіт Орфея» (реж. Ж. Кокто, Франція, 1960)
Сайт *http://www.rilke.de*

Федеріко Ґарсіа Лорка
Література: «Кармен» О. Блока; «Гітара Ґарсіа Лорки» М. Асєєва; «Гордість Іспанії» В. Стуса; «Федеріко Ґарсіа Лорка» Д. Паличка.
Живопис: «Іспанський гітарист», «Іспанський балет» Е. Мане; «Скрипка і гітара», «Торо й Торерос» П. Пікассо; «Закохана пора» В. Кандинського; «Поцілунок» Г. Клімта; «Іспанія», «Передчуття громадянської війни в Іспанії» С. Далі; «Голова циганки» А. Матіса.
Музика: «Епітафія Ф. Ґарсіа Лорки» (у 3-х частинах для солістів хору та інструментів) Н. Луїджі; «Три драматичні романси на вірші Ф. Ґарсіа Лорки» Ю. Мамедова; «Три романси на вірші Лорки» Т. Мансуряна; «Хори на вірші Лорки» Я. Верещагіна; «Андалузький романс» П. Сарасате; «Іспанські увертюри» М. Глінки.
Кінематограф: «Загибель поета» (реж. В. Захаров, СРСР, 1986)
Відео: «Відомі люди. Федеріко Ґарсіа Лорка»:
https://www.youtube.com/watch?v=IYzsFlpKfG4

Олександр Олександрович Блок
Література: «Блакитна панна», «Інфанта» М. Вороного; «Сіроокий король» А. Ахматової; «Учора в дощ зайшов до мене Блок» Л. Костенко.
Живопис: «Портрет О. О. Блока» К. Сомова; «Портрет Олександра Блока» І. Пархоменка; «Портрет О. Блока» Ю. Чистякова; «Портрет О. Блока» невідомого художника з архіву В'ячеслева Іванова; «Портрет О. О. Блока» Т. Гіппіус; «Портрет О. Блока» С. Коньонкова; «Поет О. Блок і Незнайома» І. Глазунова; «Ілюстрація до вірша О. О. Блока «Незнайома»» Л. Бакста; «Невідома» І. Крамського; «Портрет Аделі Блох-Бауер» Г. Клімта.
Скульптура: «Пам'ятник О. Блоку» О. Комова (м. Москва); «Пам'ятник О. Блоку» Є. Ротанова (м. Санкт-Петербург).

Музика: «Незнайома» музика Ю. Фаліка; «Сім віршів О. Блока» вокально-інструментальна сюїта Д. Шостаковича; «Сіроокий король» романс О. Вертинського.
Театр: радіоспектакль «Незнайома» (реж. А. Ефрос, музика М. Богословського).
Відео: «Незнайома», читає В. Смєхов: https://www.youtube.com/watch?v=xeQLvZXyXRM;

Анна Андріївна Ахматова
Література: Біблія.
Живопис: «Анна Ахматова» А. Модільяні; «Портрет Анни Ахматової» М. Альтмана; «Портрет А. Ахматової» О. Кардовської; «Ахматова» малюнок Ю. Анненкова; «Анна Ахматова» З. Сєребрякової; «Анна Ахматова» К. Петрова-Водкіна; серія портретів А. Ахматової М. Тирси; «Анна Ахматова» М. Лянглебена; «Портрет Ахматової. Біла ніч» А. Осьмеркіна; ілюстрації до поезій Ахматової Ю. Анненкова, О. Тишлера, А. Остроумова-Лебедєва, В. Замирайла; «Чаклунство» К. Сомов; фреска в капелі дель Арена в Падуї «Оплакування Христа» Дж. Ді Бондоне; «Розіп'ятий Христос. Розп'яття» Ж. Руо.
Скульптура: «Та, що плаче» О. Родена; «Поет і муза» В. Саворіна; «Мужність» С. Ерьзі.
Музика. «Прелюдія № 5, 7. 12» С. Рахманінова; «Симфонія № 5, 7. 13» Д. Шостаковича; «Реквієм» А. Моцарта; романси на слова А. Ахматової О. Матюхіна, Є. Гузєєва, В. Бібергана, О. Рибнікова; «Реквієм» Б. Тіщенко; голос А. Ахматової: https://www.youtube.com/watch?v=DNC-LmuaFcs (вірші); https://www.youtube.com/watch?v=P--7yKgBfro («Реквієм»).
Відео: «Поет і час. Анна Ахматова»: https://www.youtube.com/watch?v=qcj75QGD9Bc; документальний фільм «50 років без Ахматової»: https://www.youtube.com/watch?v=OrUgyC48VYI.

Володимир Володимирович Маяковський
Література: М. Цвєтаєва, Б. Пастернак, В. Семенко, М. Рильський, Д. Павличко.
Живопис, графіка: «Портрет В. В. Маяковського» П. Келіна; «Портрет Володимира Маяковського» Н. Соколова; гравюра «Портрет В. Маяковського» В. Севрюкова; «Поет-футурист (портрет В. В. Маяковського)» І. Рєпіна; «Портрет В. Маяковського» В. Барта; «Портрет В. Маяковського» Ю. Могилевського; малюнок «Ліля Брік» В. Маяковського; «Портрет В. Маяковського» Ю. Чистякова; «Силуетний портрет В. Маяковского» Є. Круглікової; малюнок «В. В. Маяковський за роботою в РОСТА» А. Нюренберга, «В.В.Маяковський у РОСТА» О. Дейнеки; із серії «Володимир Маяковський», «Прогулянка», «Закохані» М. Шагала; малюнки та рекламні роботи В. Маяковського; ілюстрації до поезій В. Маяковського В. Татліна; «Зірки» М. Ешера; «Поцілунок» М. Добужинського.

Скульптура: «Бюст Маяковського» С. Коненкова; «Портрет Маяковського» О. Кібальнікова; «В. Маяковський» І. Чайкова.
Музика: «Симфонія» М. Менькова; «Патетична ораторія» (за мотивами творів В. Маяковського) Г. Свиридова; «На весь голос» (поема для баса, органу та оркестру) О. Локшина.
Кінематограф: «Володимир Маяковський. Я – поет…» документальний фільм (реж. С.Сіваченко, СРСР): https://www.youtube.com/watch?v=vI8Aq3wX6y0
Відео: Кадри з В. Маяковським: https://www.youtube.com/watch?v=M91wTjVhgmU; «Срібна куля. Володимир Маяковський» (автор В. Вульф, Росія, 2002): https://www.youtube.com/watch?v=iJ3i3cDCO7Q; голос поета: https://www.youtube.com/watch?v=q90LyXE8lfQ («А ви могли б?..»); https://www.youtube.com/watch?v=h748GJ4BM18 («Послухайте!»); «Послухайте!» переклад Дмитра Павличка, читає Василь Буколик: https://www.youtube.com/watch?v=0Xzt6jWQgMc; відомі українські актори й виконавці читають вірш В. Маяковського «Борг Україні»: https://www.youtube.com/watch?v=pA-sWBY1Jz8; вірш В. Маяковського «Борг Україні» читає засл. арт. України В. Кашпорський: https://www.youtube.com/watch?v=thKf_rSxlNs.

Борис Леонідович Пастернак
Література: «Гамлет» В. Шекспіра; А. Ахматова, М. Цвєтаєва, Р. М. Рільке, Л. Костенко.
Живопис. «Портрет Б. Пастернака» Ю. Піменова; «Сини Борис і Олександр» Л. Пастернака; «Портрет Б. Пастернака на тлі Балтійського моря» Л. Пастернака; «Портрет Б. Пастернака» Є. Пастернак; «Портрет Б. Пастернака» Ю. Аннєнкова; «Портрет Б. Пастернака» В. Авдєєва; «Силуетний портрет Б. Пастернака» Є. Круглікової; «Місячна ніч», «Зимова ніч» С. Жуковського; «Свіча горіла на столі» В. Волосова.
Скульптура. Скульптурний портрет «Б. Пастернак» В. Лемпорта; бюст «Б. Пастернак» З. Масленікова.
Музика: «Ноктюрн» Ф. Шопена; «Поема № 2», «Мрії» (поема) О. Скрябіна; аудіозаписи «Борис Пастернак. Вірші. Есе. Переклади. Читає автор». (1989); романс на слова вірша «Зимова ніч» (вик. І. Сказіної); «Мело, мело по всій землі…» (муз. А. Пугачової, вик. А. Пугачової); «Пам’яті Б. Л. Пастернака» О. Галича: https://www.youtube.com/watch?v=aYRQIr6pTRQ.
Кінематограф: «Інша драма» («Pasternak») (реж. А. Некрасов, СРСР-Великобританія, 1990); «Доктор Живаго» (реж. Д. Лі, США-Італія, 1965).
Відео. Б. Пастернак читає вірш «Синій цвіт»: https://www.youtube.com/watch?v=CH4Rn-lCCx8; «Гамлет» музика, виконання

В. Висоцького: https://www.youtube.com/watch?v=iQLYXcQ1ozY; «Во всем мне хочется дойти до самой сути…» читає Й. Райхельгауз (atv.odessa.ua): https://www.youtube.com/watch?v=CbGigM-gv2c;

Джордж Оруелл

Література: Є .Замятін, «1985» Е. Бьорджесса, «1985» Д. Дадоша.

Живопис: ілюстрації до повісті-казки «Скотоферма» Зака Демиргяна.

Театр: п'єса «Скотоферма»Пітера Холла (Національний театр Англії); ця ж п'єса у постановці Молодіжної Групи театру Гешер (Ізраїль); українська постановка Театру Маскам Рад п'єса «Колгосп тварин».

Кінематограф: «1984» (реж. Р. Картьє, Велика Британія, 1954); «1984» (реж. М. Андерсон, Велика Британія, 1956р.); «1984» (реж. М. Редфор, Велика Британія, 1984); «Звіроферма» (мультфільм, реж. Дж. Хелас, Дж. Бетчелор, Велика Британія, 1954); «Скотоферма» (мультфільм, реж. Дж. Стефенсон, США, 1999)

Музика: гімн Океанії у виконанні Дж. Оруелла (Dominic Muldowney)

Генріх Белль

*Література: «*Двовірш-епітафія про битву під Фермопілами» Сімоніда Кеоського; «Приреченні покоління», «Пісня німецької матері», «Моїм співвітчизникам» Б. Брехта; «Воля до життя». О. Довженка; «В окопах Сталінграда» В. Некрасова; «Очима гуманіста» В. Стуса.

Живопис: «Обличчя війни» К. Гонзалес; «Війна», «Війна і мир», «Мир» О. Дікса; «Обличчя війни», «Передбачення громадянської війни в Іспанії» С. Далі; «Апофеоз війни» В. Верещагіна; «Медея» Е.Делакруа; «Медея» Фейербаха; «Крик» Е. Мунка.

Скульптура: погруддя Цезаря, Цицерона, Марка Аврелія; «Месник» Е. Барлаха; «Герніка» Рене Іше.

Музика: «Уцілілий з Варшави», «Свідок з Варшави» А. Шонберга; «Lacrimosa» К. Пендеровського.

Відео. Генріх Белль – літературний Нобель: www.youtube.com/watch?v=42EbOt9ezH4

Пауль Целан

Література: «Танго смерті» Ю. Винничука; «Реквієм» Д. Павличка; «Нота» Т. Севернюка; «Список Шиндлера» Т. Кініллі

Музика: «Diesirae» (ораторія пам'ті замучених в Освенцимі) К. Пендерецького; «Уцілілий з Варшави» (для читця, хору та оркестру) А. Шонберга; «Вогняний замок» (пам'яті жертв фашистських таборів) Д. Мійо.

Скульптура: пам'ятник Паулю Целану в Чернівцях, скульптор І. Салевич.

Живопис: «Горіння» П. Пікассо; цикл «Цифри на серці» М. Савицького; «Впавши, дивись на зорі» С. Кейфера; «Апокаліпсис» С. Сипрошвілі.

Кінематограф: «Список Шиндлера» (реж. С. Стілберг, США, 1993).
Відео: Пауль Целан. Фуга смерті: https://www.youtube.com/watch?v=7H7zEWNsI_A ; «Paul Celan. Favoriten» (Аудіокнига): www.youtube.com/watch?v=Ov81rnPGGww; «Біографія Пауля Целана»: https://www.youtube.com/watch?v=qSVDutcj2gM; «Пауль Целан – світовий геній із українським корінням»: www.youtube.com/watch?v=MtKCzgImgcI

Сайт: celan-projekt.de

Бертольт Брехт

Література: «Легенда про мертвого солдата» Б. Брехта; «Україна в вогні» О.Довженка; «Людина і зброя» О. Гончара.
Живопис: «Портрет Б. Брехта» Б. Хеллера; «Б. Брехт» Р. Шліхтера.
Скульптура: пам'ятник Брехту перед театром Шиффбауердам у Берліні, арх. Ф. Кремер.
Музика: «Пісня годинника» (для хору і оркестру за словами Б. Брехта), «До нащадків» (для солісту, хору та оркестру, за словами Б. Брехта) Г. Ейнема; «Копійчана опера» К. Вайля; музика до вистави «Матінка Кураж та її діти» П. Дессау.
Театр: «Матінка Кураж та її діти» (Берлінер-ансамбль), пластична драма «Матінка Кураж та її діти» Київського молодіжного театру «Кураж» (реж.-пост. О. Скляренко); вистава «Велика капітуляція» Закарпатського облмуздрамтеатру (реж.-пост. М. Мільмейстр); вистава «Матінка Кураж та її діти», Чернігівського Молодіжного театру (реж. Г. Касьянов); спектакль «Матінка Кураж та її діти» майстерні народного артиста України Л. Сомова (реж. В. Демченко).
Кінематограф: «Вбивці виходять на дорогу» (реж. В. Пудовкин,СРСР, 1942), «Матінка Кураж та її діти (реж. В. Штаудте, Швеція, Німеччина, 1955), «Дві матері» (реж. Ф. Байєр, НДР, 1957).
Відео: «Б. Брехт»: www.youtube.com/watch?v=lMc4xD3b9oE; «Театр і Брехт»; https://www.youtube.com/watch?v=kSFD0i_zdBY

Ернест Міллер Гемінґвей

Література: «Пам'яті Хемінгуея» І. Драча; «В домі Хемінгуея під Гаваною» Д. Павличка; «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері; «Дім на горі» В. Шевчука; «Жага до життя» Дж. Лондона; «Зачарована Десна» О. Довженка
Живопис і графіка: «Трудівники моря» Р. Кента; «Соната Море» М. Чюрльоніса; «Трудівники моря» А Райдера; «Хлопчик-рибалка» Р. Генрі; «Берег» О. Бенуа; «Рибалки на морі» В. Тьорнера; ілюстрації до твору Б. Власова, С. Шульца.

Кінематограф: «Старий і море» (реж. Дж. Стерджес, США, 1958); «Старий і море» (реж. Дж. Тейлор, США, 1990)*;* «Старий і море» (реж. О. Петров, Канада-Росія-Японія, 1999)
Музика: «Море» (три симфонічні ескізи) К. Дебюссі; симфонічна поема «Море» М. Чюрльоніса

Ґабріель Ґарсіа Маркес
Література: Ю. Щербак, О. Ільченко, Є. Гуцало, П. Загребельний.
Живопис і графіка: «Мовчазність» І. Фюслі; «Ангел» О. Редона; «Тропічна Америка» Д. Сікейроса; «Ангел» С. Маргіна; «Голова ангела» Леонардо да Вінчі
Музика: «Адажіо» Альбіноні; опера«Створення світу» А. Петрова
Скульптура: «Пам'ять» О. Миловзорова
Кінематограф: «Дуже старий чоловік із велетенськими крилами» (реж. О. Белоусов, Білорусь, 1990); «Дуже старий чоловік із велетенськими крилами» (реж. Ф. Біррі, Італія-Іспанія-Куба, 1988)

Ясунарі Кавабата
Література: хайку Мацуо Басьо; А. Малишко, М. Рильський, П. Тичина, Л. Костенко, «Зачарована Десна» О. Довженка.
Живопис і графіка, гравюра, кераміка: «Три уславлені красуні», «Час змії», «Ледарка» (із серії «Повчальне дзеркало для батьків»), «Портрет 16-річної служниці» (із серії «Вибір пісень») Кітагави Утамаро; «Красуня» Андо Кайгецудо; «Журавлі», «Метелики», «Орхідеї», «Біле на білому» Ці Бай-Ши; «Вершина сатаміни в Юі біля моря» Андо Хіросіге; «Навчання маленьких дівчат чайної церемонії» Юнобу; «Гора Фудзі в ясну погоду» Кацусіки Хокусай; «Посудина для чайної церемонії» Огати Кендзан; «Закохані біля ширми» Хісикави Моронобу
*Музика: «*Японська сюїта» Г. Холста
Кінематограф: «Церемонія» (реж. Нагіса Осіма, Японія, 1971 р.)

Джером Девід Селінджер
Література: «Comin' Thro' the Rye» Р. Бернса ; «Колекціонер» Дж. Фаулза
Кінематограф: «Ловець у житі» (реж. Н. Томм, США, 2008 р.)
Живопис: «Чотири Мерилін» Е. Уорхола; картини в стилі поп-арт Дж. Джонса, Р. Раушенберга
Музика: Е. Престлі.

Ежен Йонеско
Література: «шістдесятництво», нью-йоркська група, постшістдесятники, українська «химерна проза».

Живопис: ілюстрації до твору В. Меджибовського; триптих «Театр абсурду», або Метаморфози фашизму» (за мотивами твору Е. Йонеско) В. Воловича; «Звіроподібні обличчя» (із серії «Капричос») Ф. Гойя
Скульптура: «Застілля» (скульптурна група) К. Фріча.
*Театр:*вистава «Носороги» театру «Біля Нікітських воріт» (реж. М. Розовський)
Кінематограф: «Носорог» (реж. Т. О'Хоргана, США, Велика Британія, Канада, 1974).

Сайт: ionesco.org/ index.html

Фрідріх Дюрренматт

Література: «Голомоза співачка», «Носороги» Е. Йонеско; «Чекаючи на Годо») С. Беккета.
Живопис: «Автопортрет», «Принижений Мінотавр», «Портрет планети», «Розлючені кентаври» Ф. Дюрренматта
Театр: «Візит дами» (реж. О. Морфова, вистава театру «Ленком»)
Кінематограф: «Візит» (реж. Б. Віккі, США, Німеччина, Франція, Італія,1964); «Візит дами» (реж. М. Козакова, СРСР,1989: https://www.ivi.ru/watch/vizit_damy/52957); «Візит старої дами» (реж. Н. Лейтнер, Австрія, Німеччина, 2008: http://tfilm.co/8251-vizit-staroy-damy.html)

Макс Фріш

Література: «Дон Жуан, або Любов до геометрії», «Андорра» Макса Фріша.
Живопис. «Santa Cruz» Є. Фру.
Театр, кіно «Романс про Санту Крус» (реж. Б. Гершт, телевізійний спектакль, 1993 р.: http://www.dailymotion.com/video/x3787uc)

Семюель Беккет

Література. «Голомоза співачка» Ежена Йонеско
Живопис: ілюстрації Ніколаса Хардінга
Театр. «Чекаючи на Ґодо» (реж. Р. Блін, *Théâtre de Babylone*, Париж); «Чекаючи на Ґодо» (реж. В. Красовський, театр «Місто»); «Чекаючи на Ґодо» (реж. О. Левінський, Московський академічний театр сатири, 1983); «Чекаючи на Ґодо» (реж. Ю. Бутусов, театр ім. Лєнсовєту, 1998); «Чекаючи на Ґодо» (реж. А. Заманська, Київський академічний Молодий театр, 2014); «Чекаючи на Ґодо» (реж. О. Кравчук, Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса, 2006); «godo 2.0» (реж. О. Шмаль, театр «Art & Гарт», 2017).
Кінематограф: «Чекаючи на Ґодо» (реж. Вальтер Д. Асмус, Канада, 1989); «Чекаючи на Ґодо» (реж. М. Линдсей-Хогга, Ірландія, 2001).

Милорад Павич

Література: «Морська мушля» Р. Д. Бредбері; Ю. Андрухович, О. Забужко, Т. Прохасько.

Живопис: «Раковина», «Равлик та янгол», «Натюрморт з годинником із чорного мармуру» С. Далі; «Метаморфози равлика» С. О. Сиденка; «Погонич равликів» Д. Немикіна; «Равлик» Є. Маруди.

Скульптура: статуя Хатшепсут з Бостонського музею образотворчих мистецтв; вапнякова скульптура Хатшепсут в художньому Метрополітен-музеї в Нью-Йорку; скульптурний портрет, який зображає Сенмута з Нефрура на руках, Британський музей.

Сайт: *khazars.com*

Хуліо Кортасар

Література: легенди і міфи Давньої Греції; «Смерть Орфея».

*Живопис: «*Смерть Орфея від менад» Еміля Леві; ілюстрація Франка Гаулі (Franck Gaulier) до оповідання Хуліо Кортасара «Менади»:

Музика: «Сон літньої ночі» Ф. Мендельсона; «Дон Жуан» Р. Штрауса; «Море» К. Дебюссі; «Симфонія № 5» Л. ван Бетховена

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчальна програма

«ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»
ДЛЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)

«Затверджено Міністерством освіти і науки України»

(Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407)

2017 рік

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчання предмету «Захист Вітчизни» спрямоване на досягнення мети загальної середньої освіти. Метою загальної середньої освіти є: розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Провідним чинником розвитку такої особистості є формування в учнів умінь застосовувати знання у реальних життєвих умовах, під час розв'язку практичних завдань та здатності визначати і обґрунтовувати власну життєву позицію.

Навчальний предмет «Захист Вітчизни» вивчається на підставі діючого законодавства та входить до інваріантної складової Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затверджених наказом МОН України.

Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання. Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного

підходу у навчальний процес загальноосвітньої школи, на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних і виховних завдань:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти упродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Навчальна програма передбачає вивчення предмету 1,5 та 2 години за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової навчального плану.

Відповідно до навчального плану уроки проводяться: 10 клас - по 1,5 години на тиждень протягом навчального року; 11 клас: в першому семестрі (півріччі)- по 1,5 години на тиждень, а в другому семестрі - по 1 годині на тиждень та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі. При потижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу - по 2 години, другий семестр 11 класу - по 1,5 години на тиждень та 18 годин - на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків) і навчально-тренувальні заняття (дівчата). У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист Вітчизни» з уточненням «Основи медичних знань» для групи дівчат.

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подачі відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів у 11 класі наприкінці навчального року. 3-х денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні військові комісаріати та органи місцевого самоврядування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист Вітчизни» в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми.

Уроки предмету «Захист Вітчизни» повинні мати практичну спрямованість. Психологічна підготовка учнівської молоді до захисту Вітчизни здійснюється протягом усього викладання предмета.

Морально-психологічна підготовка здійснюється в ході навчання з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження. Для цього на заняттях та тренуваннях учителями створюються відповідні умови. Вивчення цивільного захисту проводиться окремо у групах юнаків і дівчат.

Стройова підготовка молоді проходить під час уроку, а також у вигляді стройових тренажів на початку уроку тривалістю 3-5 хвилин.

Оцінювання учнів з предмета «Захист Вітчизни» здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках «Захист Вітчизни» може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).

2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).

3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.

4.Засвоєння теоретико-методичних знань.

Час виконання нормативів на загальну оцінку не впливає. При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Програма предмета «Захист Вітчизни» включає:

1. пояснювальну записку;
2. ключові компетентності;

3) очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу;

4) додатки.

У залежності від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скореговане на 20 відсотків в межах розділу. Послідовність вивчення розділів та тем в межах вимог навчальної програми вчитель може коригувати самостійно.

Стрільба з автомата проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах згідно з планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу та дотримання заходів безпеки.

Рекомендована форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмету «Захист Вітчизни» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Програма предмету «Захист Вітчизни» передбачає вивчення учнями таких розділів (юнаки):

Розділ 1. Основи національної безпеки України
Розділ 2. Збройні Сили України на захисті Вітчизни
Розділ 3. Статути Збройних сил України
Розділ 4. Стройова підготовка
Розділ 5. Вогнева підготовка
Розділ 6.Тактична підготовка
Розділ 7 Прикладна фізична підготовка
Розділ 8 Основи цивільного захисту
Розділ 9 Домедична допомога

Програма предмету «Захист Вітчизни» («Основи медичних знань» (дівчата)) передбачає вивчення учнями таких розділів:

Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги.
Розділ 2. Основи цивільного захисту.
Розділ 3. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення.
Розділ 4. Домедична допомога в бойових умовах.

Вклад предмета у формування ключових компетентностей.

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	**Уміння:** володіти мовною базою, оперуючи якою можна реалізувати будь-яку ситуацію спілкування на військову тематику; доречно поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування відповідно до мети, ситуації мовлення, тобто сформованість комунікативних навичок на заняттях із предмету «Захист Вітчизни»; брати участь у полілогах і діалогах, вести монолог з проблемних тем предмету; знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати і використовувати інформацію військового спрямування; оцінювати комунікативну ситуацію і приймати професійне рішення та планувати комунікативні дії **Ставлення:** здатність розуміти та використовувати різні складові національної культури (традиції, ритуали, звичаї, соціальні стереотипи) під час

		заходів військово-патріотичного виховання усвідомлення значення військової справи для розвитку патріотичної особистості шанування державних символів України, які концентровано виражають провідну роль нації у становленні власної держави **Навчальні ресурси:** інформація про історію розвитку українського війська та техніки і озброєння військової частини
2	Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** читати і розуміти тексти, ініціювати, підтримувати і закінчувати розмови, щодо роботи з пам'ятками міжнародного гуманітарного права брати участь в іншомовному спілкуванні (усне та письмове мовлення) щодо військової справи володіти культурою ділового та професійного спілкування іноземними мовами володіти культурою відповідно до правил поведінки учасника бойових дій володіти основами ділового спілкування іноземною мовою у типових ситуаціях розуміти розмовне мовлення під час участі у міжнародних проектах, поїздки за кордон володіти навичками розуміння іноземної мови на слух під час повідомлень та інформації щодо надзвичайних ситуації у мирний та воєнний час використовувати іншомовні навчальні джерела для отримання інформації на військову тематику **Ставлення:** знання звичаїв, особливостей життя у країні, мова якої вивчається, відповідність мовленнєвої поведінки та етикету носіїв мови; позитивне ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, повага до народу, носія цієї мови, толерантне ставлення до його культури, звичаїв та способу життя; культурна неупередженість і соціокультурна спостережливість, тактовність і ввічливість; розуміти значення іноземної мови, як засобу вирішення багатьох проблем міжкультурного

		спілкування і підвищення престижу та посилення ролі України в світі знаходити інформацію в іноземних джерелах про тактику дій іноземних держав, зброю нового покоління та ін. **Навчальні ресурси:** новини іноземною мовою, військова термінологія міжнародного гуманітарного права, зустрічі з військовослужбовцями з іноземних держав, зустрічі з учасниками бойових дій іноземних держав
3	Математична компетентність.	**Уміння:** моделювати бойові ситуації та розкривати, основні події в процесах ведення збройної боротьби; розв'язувати вогневі задачі на ураження противника, як процес знищення цілей вогнем з різних видів зброї; проводити розрахунки для прогнозування можливих результатів бойових дій; визначати вихідні установки прицілу та точки прицілювання з урахуванням відстані до цілі і її розмірів. визначати відстані на місцевості за лінійними розмірами предметів чи безпосереднім проміром (пари кроків) використовувати математичні методи під час виносу точки прицілювання з урахуванням бокового вітру чи під час руху цілі розраховувати бойові можливості підрозділів, щодо ураження противника під час різних способів ведення бою здійснювати підрахунок та аналіз частоти серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень визначати сторони горизонту за компасом та годинником, вміти надавати інформацію про своє місцезнаходження **Ставлення:** усвідомлення важливості математичних знань та математичного мислення під час постановки чи виконання завдань з розділів програми (вогнева, прикладна-фізична, домедична та тактична підготовки і військова топографія)

		Навчальні ресурси: рішення вогневих задач, визначення відстаней за допомогою лінійних розмірів, визначення бойових можливостей підрозділів, рух за азимутом, визначення життєвих показників людини
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях.	**Уміння:** діяти при можливості застосування противником хімічної зброї, отруйних речовин з метою збереження життя використовувати засоби індивідуального та колективного захисту і спеціальної обробки характеризувати та вміти діяти під час надзвичайних ситуацій природнього, суспільного-політичного й суспільного характеру. дотримуватись правил безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій з вибухонебезпечними предметами застосовувати маскування, як вид бойового забезпечення, яке організовується та здійснюється з метою приховування від противника складу сил своїх військ і введення його в оману стосовно намірів та розташування своїх підрозділів, споруд та вогневих позицій **Ставлення:** розуміння впливу військових дій на природу розуміння катастрофічного впливу ядерної, хімічної та біологічної зброї як руйнівної сили ціннісне ставлення до навколишнього середовища, як до потенційного джерела життя, усвідомлення важливості бережливого природокористування позитивне ставлення до природних елементів, які дають можливість змінювати зовнішній вигляд бойової техніки, усвідомлення значення природних елементів в природі, які використовуються у фотоелементах, дають можливість «бачити» в темряві, вести бій у нічних умовах; застосовуються в атомних силових установках; використовується для створення снарядів та куль готовність до вирішення проблем, пов’язаних зі станом довкілля, що є наслідком

		надзвичайних ситуацій розуміння впливу військових дій та надзвичайних ситуацій різного характеру на природу. **Навчальні ресурси:** вирішення питань при діях у надзвичайних ситуаціях, засоби захисту природи від вражаючих факторів зброї, ситуативні вправи щодо вирішення проблем стану довкілля.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** самостійно знаходити, аналізувати та добирати необхідну інформацію, обробляти її, зберігати та передавати її за допомогою технічних засобів та інформаційних технологій; використовувати інформаційно-комунікативні технології, розуміти та оцінювати різні аспекти медіа контенту; ефективно комунікувати за допомогою онлайн комунікації в різноманітних формах (електронна пошта, чати, блоги, соціальні мережі тощо); здійснювати інформаційну діяльність по збору, обробці, передачі, збереженню інформації формувати практичні навички зі стрільби по статичним та динамічним мішеням за допомогою лазерних електронних стрілецьких тренажерів; працювати з комплексними навчальними пакетами (електронними підручниками); використовувати всесвітню систему взаємосполучених комп'ютерних мереж, що базуються на комплекті Інтернет-протоколів **Ставлення:** усвідомлення впливу інформаційних та комунікативних технологій і пристроїв на здоров’я людини, переваг та ризиків їх застосування; розуміння проблем та наслідків комп’ютерної залежності **Навчальні ресурси:** комп’ютерні програми з тактичної та вогневої підготовки, відео уроки з військової тематики, презентації з тем розділів програми

		«Захист Вітчизни», комп'ютерні тести з метою оцінки знань учнів з військової справи, блогосфера педагогів ЗВ, соціальні мережі (групи в соц.мер.)
6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** визначати мету навчальної діяльності, відбирати та застосовувати потрібні знання і способи діяльності для досягнення мети; організовувати та планувати свою навчальну діяльність; моделювати власний освітній напрямок, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; доводити правильність власного судження або визнавати помилковість. **Ставлення:** усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу; розуміння важливості вчитися впродовж життя; прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності. **Навчальні ресурси:** моделювання власного освітнього напрямку по вивченню предмету
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, ухвалювати оптимальні рішення, щодо уникнення військових конфліктів та їх урегулювання мирним шляхом; використовувати критерії практичності, ефективності та точності, щоб обрати найкраще рішення, як майбутнього військовослужбовця, який буде діяти в сучасному загальновійськовому бою; аргументувати та захищати свою позицію, дискутувати по проблемам та питанням повсякденної життєдіяльності військ; використовувати різні стратегії, шукаючи оптимальних способів розв'язання взаємовідносин та дотримання статутних положень, правил військової ввічливості та

		поваги до командирів, начальників та підлеглих, старших та молодших; аналізувати та оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з вимогами до військовослужбовця, члена військового колективу та представника військової частини боротися з порушеннями правил військової дисципліни, контролювати свої емоції під час виконання складних завдань та психофізичного навантаження в складних ситуаціях, організовувати свій час і мобілізувати ресурси для вивчення військової справи; оцінювати власні можливості в процесі рухової діяльності, виконання стройових прийомів, прийомів з основ самозахисту, виконання нормативів з вогневої, тактичної прикладної фізичної підготовки та основ цивільного захисту; реалізовувати різні ігри на місцевості, відповідати за власні рішення, визнавати недоліки у тактичних діях, планувати та реалізовувати проекти на військово-спортивну тематику (змагання зі стрільби, воєнізовані естафети) **Ставлення:** ініціативність; відповідальність, упевненість у собі; переконаність, що успіх команди – це й особистий успіх; позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших; відвага, наполегливість, самовіддача, усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій. **Навчальні ресурси:** змагання з військово-прикладних видів спорту, участь у тактико-стройових заняттях, практичних стрільбах, діях на місцевості
8	Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях та діях військовослужбовця в сучасному

		загальновійськовому бою; співпрацювати в колективі, вносити свою частку в роботу групи для вирішення проблеми відносно вивчення та впровадження статутних положень про військову дисципліну, внутрішній порядок у військовій частині, правил поведінки військовослужбовця; виявляти соціальні почуття, змістом яких є любов до Вітчизни, повага до сучасних збройних сил, готовність виконувати накази та розпорядження командирів, начальників, виявляти повагу в колективі; застосовувати процедури та способи захисту власних інтересів, прав та свобод, як майбутніх військовослужбовців стосовно законів України; виконувати громадянський обов'язок у межах місцевої громади та держави загалом ефективно спілкуватися, долати стереотипи, робити свідомий вибір та діяти відповідально **Ставлення:** усвідомлення цінностей людини як вищої соціальної цінності, поваги до її прав і свобод, закону; прагнення до суспільної справедливості, рівноправності; активна та відповідальна громадянська позиція, розуміння громадянського обов'язку; відповідальність за спільну справу **Навчальні ресурси:** Статути Збройних сил України, Конституція України, міжнародні правові акти, сучасна публіцистика, виконання проектів, задачі соціального змісту
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** розуміти власну національну культурну, історію та створення сучасних збройних сил, повагу до історичного минулого; окреслювати основні тенденції розвитку культури у минулому та сьогоденні, враховувати історичні етапи розвитку українського війська, визначних полководців, історичні битви; використовувати мистецькі артефакти для

		пізнання минулого, осмислювати значення мистецтва в історичному контексті, знати історію розвитку та класифікацію сучасної зброї; аналізувати досягнення української культури та культур інших народів **Ставлення:** свідоме збереження і розвиток власної національної культури та історичної спадщини; повага до культури інших країн; відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки української та світової культур; відкритість до міжкультурного діалогу **Навчальні ресурси:** твори військового мистецтва, творчі проекти, інтерактивні заняття в музеях бойової та трудової слави, вивчення історії рідного краю
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	**Уміння:** змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без шкоди для середовища; надавати допомогу собі та тим хто її потребує під час травмуваннях, кровотечах та пораненні; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи і прогнозуючи наслідки для здоров'я, добробуту і безпеки людини; регулярно вдосконалювати фізичний стан, демонструвати рухові вміння і навички та використовувати їх у різних життєвих ситуаціях діяти у небезпечних ситуаціях та надавати домедичну допомогу. **Ставлення:** відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; дотримання морально-етичних і правових норм, правил екологічної поведінки в довкіллі; ціннісне ставлення до навколишнього середовища, як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості бережливого природокористування; усвідомлення значення здоров'я для

		самовираження та соціальної взаємодії **Навчальні ресурси:** соціальні, екологічні та медичні проекти; моделювання соціальних ситуацій, зокрема впливу природного та техногенного середовища на здоров'я і безпеку людини; мультимедійні презентації до проектів, щодо добробуту, здоров'я і безпеки;

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення предмета юнаками (дівчатами за їх власним бажанням)

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	
	Вступний урок	**1**	**1**	**-**	**1**	**1**	**-**	**-**
	Розділ 1. Основи національної безпеки України	**2**	**2**	**-**	**2**	**2**	**-**	
1	Система світової колективної безпеки. Система національної безпеки України	1	1	-	1	1	-	
2	Національні інтереси України та загрози національній безпеці Воєнна доктрина України	1	1	-	1	1	-	
	Розділ ІІ. Збройні Сили України на захисті Вітчизни	**5**	**5**	**-**	**7**	**7**	**-**	**-**
1	Нормативно-правова база з військових питань. Військова присяга та військова символіка України	1	1	-	1	1	-	-
2	Історія розвитку українського війська	2	2	-	4	4	-	-
3	Основи міжнародного гуманітарного права	2	2	-	2	2	-	-
	Розділ ІІІ. Статути Збройних сил України	***2***	***2***	**-**	***3***	***3***	**-**	**-**
1	Військовослужбовці та відносини між ними. Військова дисципліна	1	1	-	2	2	-	-

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом	1 рік (11 р/рік		Разом	1 рік (11 р/рік		
2	Організація внутрішньої служби	1	1	-	1	1	-	-
	Розділ IV. Стройова підготовка	**4**	**4**	**-**	**5**	**5**	**-**	**-**
1	Стройові прийоми і рух без зброї	3	3	-	4	4	-	-
2	Строї відділення	1	1	-	1	1	-	-
	Розділ V. Вогнева підготовка	***19***	***10***	***5***	***26***	***14***	***8***	***4***
1	Стрілецька зброя та поводження з нею	10	10	-	14	14	-	-
2	Правила стрільби по нерухомим цілям та цілям, що з'являються. Загальні поняття балістики.	5	-	1	7	-	3	4
3	Ручні гранати та поводження з ними	4	-	4	6	-	6	-
	Розділ VI. Тактична підготовка	***29***	***10***	***8***	***37***	***14***	***12***	***11***
1	Основні риси загальновійськового бою	1	1	-	1	1	-	-
2	Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок, груп	6	6	-	9	9	-	-
3	Дії солдата у складі бойових груп, відділення.	19	-	8	23	-	12	10
4	Основи військової топографії	3	3	-	4	4	-	-
5	Озброєння та бойова техніка військової частини (підрозділу)	1	-	-	1	-	-	1
	Розділ VII. Прикладна фізична підготовка	***4***	***4***	***-***	***6***	***6***	***-***	
1	Силова підготовка та подолання перешкод	2	2	-	2	2	-	
2	Основи самозахисту	2	2	-	4	4	-	-
	Розділ VIII. Основи цивільного захисту	***15***	***6***	***9***	***22***	***8***	***12***	***-***
1	Нормативно-правова база цивільного захисту	1	1			1	-	-

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом	1 рік з/рік (11		Разом	1 рік з/рік (11		
2	Надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного, суспільного, соціально-політичного характеру	5	5	-	7	7	-	-
3	Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	6	-	6	8	-	8	-
4	Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	3	-	3	4	-	4	
	Розділ IX. Домедична допомога	***24***	***8***	***13***	***30***	***8***	***19***	***3***
1	Базова підтримка життя.	4	4	-	4	4	-	-
2	Надання домедичної допомоги при кровотечах	4	4	-	4	4	-	-
3	Домедична допомога в умовах бойових дій (тактична медицина)	13	-	13	22	-	19	3
	Резерв часу					2	1	
	РАЗОМ	**105**	**52**	**35**	**140**	**70**	**52**	**18**

Орієнтовний план проведення навчально-польових занять (зборів)

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин	1 день	2 День	3 день
1	Тактична підготовка	11	6	5	
2	Вогнева підготовка	4		1	3
3	Домедична допомога	3			3
	Всього:	**18**	**6**	**6**	**6**

Зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

10 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
1	2
Вступне заняття	
Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **розуміє** роль і місце військово-патріотичного виховання у системі патріотичного виховання молоді; **характеризує** вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки у разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави; **розуміє** значення предмета «Захист Вітчизни» у власному житті та для суспільства **Ціннісний компонент** **виконує** обов'язки та правила поведінки на заняттях.	Військово-патріотичне виховання – складова патріотичного виховання молоді. Підготовка до захисту Вітчизни - обов'язок кожного громадянина. Зміст програми предмета «Захист Вітчизни», завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.
Розділ 1. Основи національної безпеки України	
Знаннєвий компонент **характеризує** механізми і моделі системи світової колективної безпеки **визначає:** основні положення Воєнної доктрини України та Стратегії національної безпеки України **називає:** Структуру воєнної організації держави та її керівництво. **характеризує:** Воєнну доктрину України. **розуміє** проблематику національних інтересів та загроз українській державі; доцільність військового співробітництва з метою досягнення безпеки країни; готовність Збройних Сил України до сучасних воєнних загроз та викликів та в умовах «гібридної війни». **розуміє** принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; **обґрунтовує** участь України в	Система світової колективної безпеки. Поняття національної безпеки держави. Система національної безпеки України. Поняття «гібридна війна» Структура воєнної організації держави та її керівництво. Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України Розвиток національних Збройних Сил та інших військових формувань України - необхідна умова забезпечення могутності української держави. Міжнародне військове співробітництво та участь збройних формувань України в миротворчих місіях ООН. Формати відносин

миротворчих операціях; **характеризує** формати відносин Україна - НАТО та структурами європейської системи колективної безпеки. м**ає уявлення** про діяльність НАТО **розуміє** перспективи та переваги вступу України в НАТО	Україна – НАТО та структурами європейської системи колективної безпеки. Перспективи вступу України в НАТО
Розділ 2. Збройні Сили України на захисті Вітчизни	
Тема 1. Нормативно-правова база з військових питань. Військова присяга та військова символіка України	
Знаннєвий компонент **називає** основні закони України, що забезпечують обороноздатність держави; види військової служби **розуміє** напрямки військово-професійної орієнтації учнів. **характеризує** особливості підготовки військових кадрів для ЗСУ та інших воєнізованих формувань. **знає** правила прийому, порядок підготовки та вступу до Військових навчальних закладів. **розуміє:** завдання строкової, контрактної, альтернативної служб та їх відмінності; **знає:** історію походження військової присяги, бойового прапора, військової символіки збройних формувань України. **характеризує:** текст військової присяги, її історію, порядок прийняття та значення, походження бойового прапора, військових відзнак та символіки України **пояснює**: значення і порядок	Нормативно-правова база з військових питань. Законодавство України про військову службу. Структура та завдання Збройних сил України Основні напрямки військово-професійної орієнтації учнів. Військові навчальні заклади, правила прийому, порядок підготовки та вступу до них. Історія походження військової присяги, бойового прапора, військової символіки збройних формувань України. Військова присяга - клятва на вірність українському народові, її значення, порядок прийняття та відповідальність за порушення.

прийняття присяги; **розуміє** наслідки порушення присяги. **характеризує:** особливості бойових прапорів військової частини, як символів честі, доблесті і слави. **має уявлення** про бойовий прапор військової частини	Бойовий прапор військової частини – символ честі, доблесті і слави.
Тема 2 Історія розвитку українського війська	
Знаннєвий компонент **називає:** основні історичні етапи розвитку українського війська **характеризує:** історично-політичні умови формування Збройних Сил України; **називає** видатних військових діячів українського народу **наводить** приклади визначних воєнних подій, битв українського війська;	Додержавний давньослов'янський період або Слов'янське військо – (III – IX ст. н.е.);історія українського війська періоду Київської Русі; історія українського війська періоду козаччини; Українські військові формування та участь українців у військових подіях XX століття. ЗСУ незалежної України до 2014 року. Нова українська армія 2014-2017; видатні військові діячі українського народу.
Тема 3 ***Основи міжнародного гуманітарного права***	
Знаннєвий компонент **знає:** основні поняття та терміни міжнародного гуманітарного права; правила поведінки солдата в бою; міжнародні розпізнавальні знаки; принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; **вміє** розпізнавати особи та об'єкти які знаходяться під захистом МГП; **розуміє:** особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП; механізм та види юридичної відповідальності за порушення норм МГП;. **характеризує** заборонені методи та засоби ведення воєнних дій.	Об'єктивна необхідність урегулювання ведення бойових дій за допомогою міжнародного гуманітарного права. Особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП. Заборонені засоби та методи ведення воєнних дій. Правила застосування норм МГП щодо розпізнавання осіб та об'єктів. Міжнародний правовий захист жертв війни та цивільних об'єктів. Захист дітей та жінок в МГП. Запобігання порушення норм МГП.
Розділ ІІІ. Статути Збройних сил України	
Тема 1. Військовослужбовці та стосунки між ними. Військова дисципліна	

Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **називає:** статути Збройних сил України, основні їх вимоги; **розуміє:** військові звання і знаки розрізнення; **обґрунтовує:** поняття військова ввічливість, статутні, нестатутні відносини. **має уявлення:**про порядок звернення до начальників, віддання і виконання наказів **характеризує:**правила військової ввічливості і поведінки військовослужбовців. **характеризує:** поняття щодо суті і значення військової дисципліни; **пояснює:** обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни; заохочення та стягнення, що накладаються на солдат (матросів), сержантів (старшин); **наводить приклад** щодо заохочення та стягнення, що накладають на солдат.	Поняття про військові статути. Військові звання і знаки розрізнення. Начальники та підлеглі, старші та молодші, їх права і обов'язки. Дотримання військовослужбовцями статутних взаємовідносин. Правила військової ввічливості і поведінки військовослужбовців. Порядок звернення до начальників, віддання і виконання наказів. Військова дисципліна, її суть і значення. Обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни. Заохочення та стягнення, що накладають на солдат (матросів), сержантів (старшин).
Тема 2. Організація внутрішньої служби	
Учень (учениця): **характеризує:** розпорядок дня військової частини та його значення для виконання заходів повсякденної діяльності, побут особового складу підрозділів; призначення добового наряду роти; **знає:** основні положення внутрішньої служби;	Розподіл часу і повсякденний порядок. Розпорядок дня та його значення для виконання основних заходів повсякденної діяльності навчання й побуту особового складу підрозділів.
Розділ IV . Стройова підготовка	
Тема 1. Стройові прийоми і рух без зброї	
Знаннєвий компонент **характеризує:** строї та їх елементи; **розуміє**: обов'язки солдата перед шикуванням і в строю; попередні та виконавчі команди; **має уявлення:** про виконання	Строї та їх елементи. Обов'язки військовослужбовця перед шикуванням і в строю. Попередня та виконавча команди. Виконання команд «Ставай», «Рівняйсь»,

команд «Ставай», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно». **Діяльнісний компонент** **виконує:** стройове положення, повороти на місці, рух стройовим і похідним кроком, повороти під час руху **дотримується:**стройових положень під час поворотів. **дотримується** команд, які подає учитель. **характеризує:** дії які виконуються в поворотах під час руху. **бере участь:**в тренування у виконанні стройових прийомів і руху без зброї. **дотримується:** заходів безпеки під час виконання стройових прийомів. **має уявлення:** про виконання стройових прийомів і руху без зброї.	«Струнко», «Вільно». Стройове положення. Повороти на місці. Рух стройовим і похідним кроком. Повороти під час руху. Виконання стройових прийомів і руху без зброї.
Тема 2. Строї, відділення	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **здійснює** шикування відділення в розгорнутий і похідний строї; **виконує** розмикання та змикання у складі відділення; **виконує** дії під час перешикування відділення з однієї шеренги у дві і навпаки; **рухається** у складі відділення стройовим та похідним кроком	Шикування відділення в розгорнутий і похідний строї. Розмикання і змикання відділення. Перешикування відділення з однієї шеренги у дві і навпаки. Рух відділення стройовим і похідним кроком.
Розділ IV. Вогнева підготовка	
Тема 1 Стрілецька зброя та поводження з нею	
Знаннєвий компонент **називає** основні етапи розвитку стрілецької зброї. **має уявлення** про історію українського зброярства **називає та розрізняє** види сучасної стрілецької зброї (пістолети, гвинтівки. автомати, кулемети, гранатомети).	Історія розвитку та класифікація стрілецької зброї. Історія українського зброярства. Озброєння іноземних армій. Сучасна стрілецька зброя. Її класифікація, бойові властивості, принцип дії.

має уявлення про принцип дії та бойові властивості стрілецької зброї **має уявлення** про постріл та лінію прицілювання, правильну роботу на спусковому гачку **знає** прийоми і правила стрільби із стрілецької зброї; **виконує** прийоми стрільби із стрілецької зброї; **вміє** призначати вихідні дані для стрільби та розуміє корегування стрільби. **Знає** види бойових положень для стрільби (стоячи, з коліна, лежачи) **виконує** дії під час приготування до стрільби, проведення і припинення вогню; види бойових положень для стрільби (стоячи, з коліна, лежачи) **називає** постріл і його періоди. **вміє виконувати** постріл **здійснює** спостереження за полем бою, **вибирає** цілі для обстрілу. **вміє** призначати вихідні дані для стрільби та розуміє коректуру стрільби. **Знаннєвий та діяльнісний компонент** **Учень (учениця):** **характеризує**: бойові властивості та загальну будову автомата; **порівнює** основні характеристики сучасної стрілецької зброї; **має уявлення** про призначення, загальну будову та бойові властивості автомата. **пояснює** принцип роботи автоматичної зброї; **дотримується:** заходів безпеки під час розбирання автомата. **називає** основні частини і механізми автомата. **розпізнає** основні частини автомата; **називає** призначення частин та механізмів автомата.	Основи стрільби зі стрілецької зброї. Прийоми та правила стрільби зі стрілецької зброї. Поняття постріл. Лінія прицілювання (цілик, мушка, мішень). Правила та одноманітне прицілювання. Прийоми стрільби (вогневі тренування). Положення під час стрільби з місця (лежачи, з коліна, стоячи) та в русі. Вибір і зайняття правильної позиції для стрільби. **Правила та техніка ведення стрільби.** Спостереження за полем бою, вибір цілі для обстрілу. Призначення вихідних установок (вибір прицілу і точки прицілювання). Вибір моменту для відкриття вогню. Ведення вогню, спостереження за його результатами. Корегування стрільби. Призначення та бойові властивості автоматів. Поняття про будову автоматичної зброї та роботу її частин та механізмів. Підготовка автомата до стрільби. Можливі затримки і несправності під час стрільби і способи їх

характеризує: порядок чищення, змащення і зберігання зброї. **володіє навичками:** підготовки автомата до стрільби. **характеризує:** дії під час підготовки автомата до стрільби. **вказує:** можливі затримки і несправності під час стрільби і способи їх усунення. **характеризує:** затримки і несправності під час стрільби. **має уявлення**: про затримки під час стрільби. **виконує:** неповне розбирання та складання автомату.	усунення. Порядок неповного розбирання і складання та обслуговування. Тренування у неповному розбиранні та складанні автомату. Заходи безпеки при поводженні зі зброєю
вказує: загальну будову пневматичної та малокаліберної гвинтівок та гладко ствольної рушниці. **знає** загальну будову пневматичної гвинтівки та гладко ствольної рушниці **пояснює** тактико-технічну характеристики пневматичної та малокаліберної гвинтівки. **вказує** правила з основ стрільби з пневматичної гвинтівки. **Діяльнісний компонент** **виконує** вправи стрільб, передбачені програмою та нормативи з вогневої підготовки; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час стрільби. **Знаннєвий та діяльнісний компонент** **Учень (учениця):** **називає** основні види боєприпасів до стрілецької зброї; основні елементи бойового патрону. **порівнює** основні характеристики патронів **знає** калібри та види боєприпасів **виконує:** спорядження магазину	Малокаліберна і пневматичні гвинтівки та гладко ствольна рушниця. Загальна будова малокаліберної і пневматичної гвинтівок та їх характеристика. Загальна будова помпових та напівавтоматичних гладко ствольних рушниць. Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Помилки при стрільбі з гвинтівки та їх усунення. Стрільба з пневматичної гвинтівки. Загальна будова та види боєприпасів до стрілецької зброї. Маркування боєприпасів

патронами і порядок зарядження автомата. **Знаннєвий компонент** **називає** основні положення інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки при поводженні зі зброєю і боєприпасами **Знаннєвий компонент.** **називає** основні види мінно-вибухових пристроїв. **має уявлення** про будову та принцип дії мінно-вибухових пристроїв. **називає** алгоритм дій при виявленні мінно-вибухового пристрою.	Спорядження магазину патронами і порядок зарядження автомата. Заходи безпеки при поводженні зі зброєю і боєприпасами. Мінно-вибухові пристрої. Класифікація, принципи дії, алгоритм дій при виявленні.
Розділ V. Тактична підготовка	
Тема 1. Основні риси загальновійськового бою	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **розуміє:** що таке бій. **має уявлення**: про бій. **вказує** види вогню та маневру **пояснює:** необхідність якісної підготовки екіпіровки та особистої зброї солдата до ведення бойових дій; **вміє:** припасовувати елементи екіпіровки.	Поняття про бій. Види вогню та маневру, їх значення в бою. Основні види та риси ведення бою. Особиста зброя та екіпіровка солдата.
Тема 2 **Індивідуальні дії солдата та взаємодії у складі двійок та груп**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **називає** види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі) **розуміє** види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі) **виконує** види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі); переповзання (напівкарачки,	Види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі) Пересування одиночно бійця на полі бою: переповзання (напівкарачки, по-пластунськи, щільне переповзання); перехід; перебігання. Використання укриття на полі бою та рельєфності поверхні землі. Нанесення гриму. Маскування зброї. Поняття про вогневу позицію в

по-пластунськи, щільне переповзання); перехід; перебігання. **знає** як виконувати нанесення гриму та маскування зброї; **називає** вимоги до організації місця для ведення вогню і спостереження, види інженерних загороджень та їх демаскуючі ознаки**;** способи пересування на полі бою; **знає**, як вибирати вогневу позицію та обладнувати її, вести спостереження у заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, доповідати про результати спостереження; **вказує:** завдання, прийоми і способи дій солдата на полі бою у складі бойової групи. **пояснює:** дії солдата на полі бою у складі бойової групи. **називає** склад бойової групи (двійки, груп). **розуміє** обов'язки солдата в бою у складі бойової групи; **виконує** способи пересування на полі бою, **оволодіває** прийомами і способами знищення противника в бою у складі бойової групи; **знає** особливості дій солдата у складі бойових груп.	обороні. Вимоги до вибору місця для ведення вогню і спостереження. Послідовність обладнання і маскування окопу для стрільби лежачи. Вибір місця для ведення спостереження. Способи вивчення місцевості, виявлення цілей та доповідь про їх знаходження. Склад бойової групи. Розподіл обов'язків між військовослужбовцями та їх взаємодія у бойовій групі. Порядок дій у складі бойових груп.
Тема 4. Основи військової топографії	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **характеризує** поняття орієнтування на місцевості; **має уявлення** про визначення сторін горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами; **розуміє з**начення орієнтування на місцевості; систему прямокутних та географічних координат.. **пояснює** порядок орієнтування на	Суть орієнтування на місцевості. Визначення сторін горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами. Азимут магнітний і його визначення. Визначення азимута на місцевий предмет і напрямку руху за азимутом.

місцевості, рух за азимутом та яким чином здійснюється обхід перешкод; **визначає** сторони горизонту та азимут за предметами на місцевості; **визначає** відстані на місцевості за топографічною картою, сторони горизонту та азимут за предметами на місцевості; визначає абсолютні і відносні висоти та зони видимості; складає опис місцевості; **обґрунтовує** необхідність знання основ топографії для виконання бойового завдання; **вміє** користуватись та рухатись на місцевості за компасом і топографічною картою, навігатором тощо.	Складання опису місцевості. Спосіб горизонталей як основний спосіб зображення рельєфу на топографічних картах. Система прямокутних та географічних координат. Висота перерізу рельєфу. Визначення абсолютних і відносних висот за топографічною картою. Визначення зон видимості.
Розділ VI. Прикладна фізична підготовка	
Тема 1. Силова підготовка та подолання перешкод	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **характеризує особливості**: бігу, подолання горизонтальних і вертикальних перешкод; **має уявлення** про техніку бігу по пересіченій місцевості **долає** перешкоди різними способами; **виконує** силові вправи з вагою власного тіла та з обтяженнями **Ціннісний компонент:** **дотримується** правил безпеки під час занять з прикладної фізичної підготовки	Силові вправи з вагою власного тіла та з обтяженнями. Біг по пересіченій місцевості Подолання перешкод. Ознайомлення з елементами смуги перешкод.
Тема 2. Основи самозахисту	
має поняття про національні бойові мистецтва	Ознайомлення з національними бойовими мистецтвами (хортинг, бойовий гопак, спас тощо)
Розділ VII. Основи цивільного захисту	
Тема 1. Надзвичайні ситуації мирного та воєнного часу та загроза їх виникнення	

Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **називає** основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; складові єдиної державної системи цивільного захисту **пояснює** важливість знань основ цивільного захисту.	Єдина державна система цивільного захисту та її складові. Законодавче та нормативно-правове забезпечення її функціонування.
Тема 2. Надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціально-політичного характеру	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **характеризує** причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини, **називає** види; загальні ознаки та рівні надзвичайних ситуацій; **оцінює** обстановку в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій надзвичайних ситуацій суспільного, соціально-політичного та терористичного походження; **наводить** приклади виникнення надзвичайних ситуацій в Україні та за її межами; потенційно небезпечні об'єкти міста (району) **пояснює** негативний вплив надзвичайних ситуацій на довкілля та життєдіяльність людини; **дотримується правил** безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій	Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки надзвичайних ситуацій. Рівні надзвичайних ситуацій. Джерела небезпечних ситуацій у військовий час. Надзвичайні ситуації, які характерні для регіону, їх наслідки для життєдіяльності населення та суб'єктів господарювання. Потенційно небезпечні об'єкти міста (району) та їх коротка характеристика. Попередження виникнення можливих надзвичайних ситуацій.
Розділ VIII. Домедична допомога	
Тема 1. Базова підтримка життя.	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **знає** алгоритм дій з постраждалим без свідомості	Рятувальний ланцюжок при раптовій зупинці серця. Алгоритм дій.

володіє основними правилами проведення реанімації **знає** порядок проведення реанімації. **володіє** маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів **вміє** проводити непрямий масаж серця і штучне дихання **знає** як користуватись автоматичним зовнішнім дефібрилятором. **вміє** розмістити постраждалого без свідомості у відновлювальну позицію **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час реанімаційних заходів.	Основні правила та порядок проведення реанімації. Звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів – западання язика, нижньої щелепи, слизу, води тощо – та відкриття верхніх дихальних шляхів (підняти підборіддя та висунути нижню щелепу). Штучне дихання – його різновиди, методика та техніка проведення штучної вентиляції легенів. Непрямий масаж серця, як спосіб відновлення діяльності серцево-судинної системи, методика його виконання. Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятору. Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками.
Тема 2. **Надання домедичної допомоги при кровотечах**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **знає** види кровотеч; основні принципи невідкладної допомоги **дотримується** правил особистої безпеки **знає** алгоритм дій при кровотечі **вміє** розпізнати кровотечу, що загрожує життю **розуміє** важливість негайної реакції на кровотечу, що загрожує життю **знає** способи зупинки кровотечі **застосовує** прямий тиск на рану **володіє** технікою накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. **вміє** проводити тампонування рани **володіє** методами виносу та переміщення поранених **Ціннісний компонент:**	Види кровотеч. Неконтрольована кровотеча найбільш поширена причина серед попереджуваних смертей після травматичного ушкодження. Алгоритм дій при кровотечі. Техніка застосування прямого тиску на рану. Техніка накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. Техніка тампонування рани. Техніка накладання давлячої пов’язки. Техніка виносу поранених.

дотримується правил безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах.	

11 КЛАС
група юнаків (дівчата за їх власним бажанням)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
1	**2**
Розділ V. Вогнева підготовка	
Тема 2. Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з'являються	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **називає:** основні заходи безпеки при проведенні стрільб в тирі та на військовому стрільбищі. **пояснює** організацію і порядок проведення стрільби з автомата. **характеризує правила** влучності під час стрільби. **визначає** точки прицілювання. **вміє** виготовлятися до стрільби, лежачи з упору. **бере участь у** одноманітності прицілювання, **вирішує** завдання на визначення прицілу і точки прицілювання. **пояснює** умови виконання вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної) гвинтівки. **здійснює** виконання вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної)	Основні заходи безпеки при проведенні стрільб в тирі та на військовому стрільбищі. Організація і порядок проведення стрільби з автомата. Влучність стрільби. Вибір цілі, прицілу та точки прицілювання. Підготовка упора, виготовлення до стрільби, лежачи з упору. Тренування у одноманітності прицілювання, вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. Умови виконання вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної) гвинтівки. Виконання вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної)

гвинтівки. **вказує** особливості стрільби з пневматичної (малокаліберної) гвинтівки. **узагальнює** знання з будови автомата. **здійснює** тренування вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної) гвинтівки.	гвинтівки. Удосконалення знань з будови автомата. Тренування вправ стрільби з пневматичної (малокаліберної) гвинтівки.
Тема 3. Ручні осколкові гранати та поводження з ними	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **називає** бойові властивості ручних гранат. **характеризує** загальну будову і принцип дії ручних осколкових гранат; **пояснює** порядок огляду і підготовки гранат до застосування. **розпізнає** імітаційні та бойові гранати; **виконує:** метання ручних осколкових гранат з різних положень та позицій. **володіє:** навичками під час метання ручних осколкових гранат з різних положень та позицій. **називає** заходи безпеки під час поводження з ручними гранатами **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки при метанні гранат; **виконує** першу вправу з метання ручних гранат	Призначення, бойові властивості, загальна будова і принцип дії ручних гранат. Порядок огляду і підготовки гранат до застосування. Заходи безпеки під час поводження з ручними гранатами. Вивчення прийомів і правил метання ручних гранат. Виконання першої вправи з метання ручних гранат.
Розділ V. Тактична підготовка	
Тема 3. **Дії солдата у складі бойових груп**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **вказує:** завдання, прийоми і способи дій солдата на полі бою у складі бойової групи. **пояснює:** дії солдата на полі бою у	Завдання, прийоми і способи дій солдата на полі бою у складі бойової групи. Склад бойової групи (малі тактичні

складі бойової групи. **називає** склад бойової групи малі тактичні групи (до 8 чоловік). **розуміє** обов'язки солдата в бою у складі бойової групи; **знає** бойові порядки та їх використання під час руху **виконує** способи пересування на полі бою (колона, шахматка клин, ланцюг), у тому числі у складі малої тактичної групи (до 8 чоловік). **оволодіває** прийомами і способами знищення противника в бою у складі бойової групи; **знає** особливості дій солдата у складі бойових груп.	групи (до 8 чоловік). Розподіл обов'язків між військовослужбовцями та їх взаємодія у бойовій групі. Порядок дій у складі бойових груп. Бойові порядки та їх використання під час руху
Розділ VII. Основи цивільного захисту	
Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	
Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, призначення та будову основних засобів індивідуального захисту органів дихання та шкіри, сигнали і порядок оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій і порядок дій при цьому, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** основними засобами індивідуального захисту органів дихання та шкіри. **класифікує** обладнання та пояснює порядок використання інженерних споруд для захисту населення; **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** медичними засобами захисту (аптечка	Основні принципи щодо захисту населення. Повідомлення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій та постійного його інформування про наявну обстановку. Навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях. Укриття людей у сховищах, медичний, радіаційний та хімічний захист, евакуація населення з небезпечних районів. Спостереження та контроль за ураженістю навколишнього середовища, продуктів харчування та води радіоактивними, отруйними, сильнодіючими отруйними речовинами та біологічними препаратами. Порядок дій в умовах особливого

індивідуальна, індивідуальний протихімічний пакет (ІПП), пакет перев'язувальний індивідуальний(ППІ); **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях, **характеризує** способи проведення евакуації населення; **виконує** алгоритм підготовки населення до евакуаційних заходів та розміщення населення.	періоду, під час артилерійського обстрілу, у натовпі, у разі виявленні підозрілого предмету. Надання екстреної психологічної допомоги (самодопомоги) при перебуванні в екстрених ситуаціях Складання та вміст тривожної валізи на випадок термінової евакуації або переходу до захисних споруд (підвалів, погребів тощо). Види терористичних проявів та способи дій терористів. Захист від терористичних проявів та дії населення в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з можливими терористичними проявами
Тема 4 Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	
Учень (учениця): **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; заходи забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт; заходи безпеки при проведенні рятувальних робіт. **називає** послідовність виконання рятувальних та інших невідкладних робіт, способи рятування людей з-під завалів, з верхніх поверхів напівзруйнованих будівель з використанням табельних і підручних засобів	Характеристика зон стихійного лиха (ураганів, затоплень, пожеж, хімічного, радіаційного та бактеріологічного зараження тощо). Сутність, зміст і послідовність виконання рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи безпеки при проведенні рятувальних робіт. Розшук уражених у завалах, а також в будинках, які пошкоджені і горять. Способи рятування людей з-під завалів, з верхніх поверхів напівзруйнованих будівель з використанням табельних і підручних засобів. Рятування людей із завалених і пошкоджених захисних споруд.
Розділ VIII. Домедична допомога	
Тема 1. Базова підтримка життя	
Знаннєвий та діяльнісний компонент	

Учень (учениця): **знає** алгоритм дій з постраждалим без свідомості **володіє** основними правилами проведення реанімації. **знає** порядок проведення реанімації. **володіє** маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів **вміє** проводити непрямий масаж серця і штучне дихання **знає** правила користування автоматичним зовнішнім дефібрилятором. **вміє** розмістити постраждалого без свідомості у відновлювальну позицію **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час реанімаційних заходів.	Алгоритм дій при раптовій зупинці серця. Основні правила та порядок проведення реанімації. Звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів – западання язика, нижньої щелепи, слизу, води тощо – та відкриття верхніх дихальних шляхів (підняти підборіддя та висунути нижню щелепу) Штучне дихання – його різновиди, методика та техніка проведення штучної вентиляції легенів. Непрямий масаж серця, як спосіб відновлення діяльності серцево-судинної системи, методика його виконання. Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятору. Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками.
Тема 2. Контроль кровотечі	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **знає:** види кровотеч; основні принципи невідкладної допомоги **дотримується** правил особистої безпеки **знає** алгоритм дій при кровотечі **вміє** розпізнати кровотечу, що загрожує життю **розуміє** важливість негайної реакції на кровотечу, що загрожує життю **знає** способи зупинки кровотечі **застосовує** прямий тиск на рану **володіє** технікою накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. **вміє** проводити тампонування рани **володіє** методами виносу та	Види кровотеч. Неконтрольована кровотеча найбільш поширена причина серед попереджуваних смертей після травматичного ушкодження. Алгоритм дій при кровотечі. Техніка застосування прямого тиску на рану Техніка накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. Техніка тампонування рани. Техніка накладання давлячої пов’язки. Техніка виносу поранених.

переміщення поранених **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах.	
Тема 3. Надання допомоги пораненим в умовах бойових дій	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **розуміє** особливості та відмінності надання допомоги в цивільних і тактичних умовах. **розрізняє** етапи надання допомоги в умовах бойових дій. **дотримується** плану дій під час надання допомоги під активним вогнем супротивника. **вміє** розпізнати ознаки кровотечі, що загрожує життю. **володіє** методами виносу та переміщення поранених та вміє зупинити кровотечу, що загрожує життю, на етапі надання допомоги під активним вогнем противника. **знає** алгоритм дій на етапі допомоги в зоні тактичних умов. **володіє** технікою зупинки кровотеч, що загрожують життю. **володіє** маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів **вміє** проводити повний огляд грудної клітки та використовувати оклюзійні наклейки. **вміє** розпізнати ознаки напруженого пневмотораксу. **розуміє** необхідність виявлення та зупинки інших зовнішніх кровотеч. **вміє** розпізнати дві головні ознаки геморагічного шоку в пораненого. **володіє** технікою накладання шин та застосування жорсткого щитка при травмі ока. **визначає** необхідність прийому	Вступ до курсу тактичної медицини. Причини попереджуваних смертей при бойовій травмі. Етапи надання домедичної допомоги Надання допомоги на етапі під вогнем (CUF, Care Under Fire) План дій на етапі під вогнем. Техніка виносу пораненого з небезпечної зони Ознаки життєзагрозливої зовнішньої кровотечі. Застосування турнікетів для кінцівок. Само- і взаємодопомога Надання домедичної допомоги в зоні тактичних умов (TFC, Tactical Field Care) Послідовність дій за алгоритмом «MARCH». Загальні причини зміни стану свідомості. Зупинка кровотеч, що загрожують життю. Принцип тампонування ран. Використання рекомендованих гемостатичних засобів. Використання компресійної пов’язки. Прямий тиск на рану Відновлення та забезпечення прохідності дихальних шляхів. Виведення нижньої щелепи. Безпечне введення носового (назофарингеального) повітроводу. Визначення показань до проведення екстреного відновлення прохідності дихальних шляхів з допомогою хірургічного втручання (крікотиреотомії) Проникаючі поранення грудей. Огляд грудної клітки. Використання

набору пігулок для пораненого. **розуміє** необхідність заходів з попередження гіпотермії. **вміє** розпізнати ознаки черепно-мозкової травми. **розуміє** важливість заповнення документації пораненого та підготовки до евакуації.	герметизуючих (оклюзійних) наклейок. Поранення легень. Напружений пневмоторакс Повний огляд пораненого, зупинка всіх інших видів зовнішніх кровотеч. Тактично значущі ознаки шоку в поранених Надання домедичної допомоги при переломах, опіках, відмороженнях, проникаючому пораненні ока. Накладання шин. Застосування жорсткого щитка при травмі ока. Загальновійськовий набір пігулок Попередження гіпотермії та виявлення ознак черепно-мозкової травми Підготовка до евакуації. Документація.

НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВІ ЗБОРИ

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Розділ IV. Вогнева підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **обґрунтовує** основні правила стрільби; **здійснює** тренування у одноманітності прицілювання. **здійснює** вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. **виконує** вправи стрільб, передбачених програмою, нормативи з вогневої підготовки (№ 1, 2, 3, 4, 5) та початкову вправу стрільби з автомата бойовими патронами; **дотримується правил** безпеки під час стрільби. **називає** основні заходи безпеки при проведенні стрільб в тирі та на військовому стрільбищі. **пояснює** заходи безпеки при	Тренування у одноманітності прицілювання, вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. Виконання початкової вправи стрільби з автоматичної зброї. Удосконалення знань з будови автомата. Основні заходи безпеки при проведенні стрільб в тирі та на військовому стрільбищі.

проведенні стрільб в тирі. **вказує** організацію і порядок проведення стрільби з автомата. **здійснює** Вибір цілі, прицілу та точки прицілювання. **виконує** підготовку упора, виготовлення до стрільби. **називає дії** під час виготовлені до стрільби. **здійснює** тренування у одноманітності прицілювання, **розуміє** вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. **називає** умови виконання вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. **здійснює** виконання вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. **узагальнює** знання з будови автомата. **бере участь** в тренуванні стрільби з пневматичної гвинтівки. **виконує:** прийоми стрільби (вогневі тренування). **вміє** виготовлятись до стрільби лежачі **знає** прийоми і правила стрільби із стрілецької зброї; **визначає:** вибір і зайняття місця для стрільби. **Вміє виконувати** положення автоматника під час стрільби з місця і в русі в пішому порядку **бере участь:** у виготовленні до стрільби. **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки при проведенні стрільби зі стрілецької зброї**;**	Організація і порядок проведення стрільби з автомата. Влучність стрільби. Вибір цілі, прицілу та точки прицілювання. Підготовка упора, виготовлення до стрільби, лежачи з упору. Тренування у одноманітності прицілювання, вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. Умови виконання вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. Виконання вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. Удосконалення знань з будови автомата. Тренування вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. Прийоми стрільби (вогневі тренування). Положення автоматника під час стрільби з місця і в русі в пішому порядку. Вибір і зайняття місця для стрільби. Прийоми стрільби з автомата під час приготування до стрільби, проведення і припинення стрільби. Тренування у приготуванні до стрільби.
Розділ V. Тактична підготовка	
Тема 4. Дії солдата в бою у складі малих тактичних груп	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **характеризує** дії відділення в	Дії солдата в обороні. Вибір вогневої позиції, її інженерне

обороні, наступі та в розвідувальному дозорі; дії солдат із початком вогневої підготовки в обороні, під час застосування зброї масового ураження; **розуміє** Дії з початком вогневої підготовки, відбиття атаки танків і піхоти. **називає** Способи боротьби з авіацією противника. **володіє** способами подолання місцевості з уражувальними факторами, з мінно-вибуховими загородженнями, дотримується при цьому правил безпеки; **виконує** Дії солдата у наступі. **здійснює** висування на рубіж атаки, атака з подоланням мінно - вибухових та інших інженерних перешкод **називає способи** подолання ділянки місцевості з радіоактивним зараженням. **розуміє** дії розвідувального дозору. **виконує** дії по обладнанню та маскуванню вогневої позиції, веденню спостереження, у пересуванні на місцевості у складі підрозділу, огляду місцевості та місцевих предметів **називає** дії дозорних під час огляду місцевості та місцевих предметів, загороджень, мостів, різних перешкод. Дії в засаді. **знає** бойові порядки та їх використання під час руху. **вміє** рухатися в колоні, шах маткою, клином, ланцюгом.	обладнання та маскування. Ведення спостереження. Дії з початком вогневої підготовки, відбиття атаки танків і піхоти. Способи боротьби з авіацією противника. Дії під час застосування зброї масового ураження. Дії солдата у наступі. Висування на рубіж атаки, атака з подоланням мінно - вибухових та інших інженерних перешкод. Подолання ділянки місцевості з радіоактивним зараженням. Поняття про дії розвідувального дозору. Дії дозорних під час огляду місцевості та місцевих предметів, загороджень, мостів, різних перешкод. Дії в засаді. Бойові порядки та їх використання під час руху.
Тема 5. Озброєння та бойова техніка військової частини (підрозділу)	
Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **характеризує** озброєння та бойову техніку військової частини; **пояснює** основи повсякденної життєдіяльності підрозділу (частини). **має уявлення** про Демонстрацію	Ознайомлення з озброєнням та бойовою технікою військової частини (підрозділом), їх призначення, тактико-технічна характеристика.

озброєння та бойової техніки в дії.	Демонстрація озброєння та бойової техніки в дії. *- при неможливості проводити урок у військовій частині, проходить ознайомлення з роботою призовного пункту у РВК або здійснюється відвідування місць бойової слави.
Розділ VIII. Домедична допомога	
Тема Правила транспортування травмованих	
Діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **вміє** застосувати на практиці різні способи транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях.	Способи та правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодження: перенесенням на руках, на плечах, на спині, з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних ношах.
Тема Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **вміє** переводити пораненого в положення на боці (животі); **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок, за допомогою спеціальних джгутів.	Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі обстрілу. Переведення пораненого в положення на боці (животі). Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок. Зупинка кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок (взаємодопомога). Зупинка кровотечі за допомогою спеціальних джгутів (самодопомога).
Тема Надання допомоги в секторі укриття	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **виконує** алгоритм первинного огляду пораненого; **визначає** ознаки життя; **вміє** накладати пов’язки на грудну клітку, голову, живіт, джгут на кінцівки; **володіє** навичками зупинки кровотечі	Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі укриття. Первинний огляд пораненого, визначення ознак життя. Переведення в стабільне положення. Накладання пов’язки на грудну клітку, голову, живіт. Накладання джгута на кінцівки.

з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів та кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів	Зупинка кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів (само- та взаємодопомога). Зупинка кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів (само-та взаємодопомога).

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН № 2
вивчення предмета дівчатами (юнаками, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи)
1 рік (10 клас), 2 рік (11 клас)

№ з/п	Розділ, тема	К-сть годин на тиждень (1,5 год.)			К-сть годин на тиждень (2 год.)			Навчально-тренувальні заняття
		Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	
	Вступний урок	1	1		1	1		
	Розділ І. Основи медичних знань і домедичної допомоги	59	45	14	76	56	14	6
1	Тема 1. Основи законодавства України щодо охорони здоров'я людини	1	1		1	1		
2	Тема 2. Надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця.	9	9		12	12		
3	Тема 3. Домедична допомоги при порушенні прохідності дихальних шляхів та інших невідкладних станах.	7	7		9	9		
4	Тема 4. Загальні поняття про травму. Механізм травми.	8	8		10	10		
5	Тема 5. Надання домедичної допомоги при кровотечах.	10	10		12	12		
6	Тема 6. Домедична допомога при травмах окремих анатомічних ділянок.	10	10		12	12		
7	Тема 7. Домедична допомога при опіках, тепловому та сонячному ударі, обмороженні, електротравмах, утопленні.	8		8	12		9	3
8	Тема 8. Отруєння. Домедична допомога при отруєннях, укусах комах, змій та диких тварин.	6		6	8		5	3

	Розділ 2. Основи цивільного захисту	15	6	9	21	7	14	0
1	Тема 1. Нормативно-правова база цивільного захисту	1	1		1	1		
2	Тема 2. Надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціально-політичного характеру	5	5		6	6		
3	Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	6		6	9		9	
4	Тема 4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	3		3	5		5	
	Розділ 3. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення	3	0	3	3	0	3	0
1	Тема 1. Основні положення МГП	1		1	1		1	
2	Тема 2. Застосування МГП	1		1	1		1	
3	Тема 3. Засоби і методи ведення воєнних дій	1		1	1		1	
	Розділ 4. Домедична допомога в умовах бойових дій (тактична медицина)	27	0	27	39	6	21	12
1	Тема 1. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій.	1		1	2	1	1	
2	Тема 2. Надання допомоги на етапі під вогнем.	9		9	14	2	8	4
3	Тема 3. Надання допомоги в зоні тактичних умов.	17		17	21	3	12	6
	Контроль практичних навичок	0			2			2
	Разом	**105**	**52**	**53**	**140**	**70**	**52**	**18**

10-й клас, група дівчат

(юнаків, які за станом здоров'я, релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи)

Зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Вступне заняття	
Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **розуміє** роль і місце військово-патріотичного виховання у системі патріотичного виховання молоді; **характеризує** вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки у разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави; **визначає** основні поняття з військової справи, основ цивільного захисту, психологічної та медико-санітарної підготовки; **володіє** змістом програми предмета «Захист Вітчизни», завданням кожного розділу; **виконує** обов'язки та правила поведінки.	Військово-патріотичне виховання – складова патріотичного виховання молоді. Поняття національної безпеки держави. Розвиток національних Збройних Сил та інших військових формувань України - необхідна умова забезпечення могутності української держави. Підготовка до захисту Вітчизни - обов'язок кожного громадянина. Зміст програми предмета «Захист Вітчизни», завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.
Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги	
Тема 1. Основи законодавства України щодо охорони здоров'я людини	
Знаннєвий компонент **Учениця (учень):** **називає** основні документи щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні; **обґрунтовує** правові, організаційні та соціально-економічні засади охорони здоров'я в Україні; **характеризує** стан здоров'я людей в Україні; **розуміє** основні принципи охорони здоров'я України.	Основні документи нормативно-правової бази щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Закон України «Про екстрену медичну допомогу». Аналіз стану здоров'я людей в Україні. Основні принципи охорони здоров'я України.
Тема 2. **Надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця**	
Знаннєвий і діяльнісний компонент **Учениця (учень):**	Рятувальний ланцюжок при

знає алгоритм дій з постраждалим без свідомості **знає** правила швидкого визначення зупинки серця **володіє** основними правилами проведення реанімації **знає** порядок проведення реанімації. **володіє** маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів **вміє** проводити непрямий масаж серця і штучне дихання **знає** як користуватись автоматичним зовнішнім дефібрилятором. **вміє** розмістити постраждалого без свідомості у відновлювальну позицію **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час реанімаційних заходів.	раптовій зупинці серця. Алгоритм дій проведення серцево-легеневої реанімації . Основні правила та порядок проведення реанімації. Звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів – западання язика, нижньої щелепи, слизу, води тощо – та відкриття верхніх дихальних шляхів (підняти підборіддя та висунути нижню щелепу). Штучне дихання – його різновиди, методика та техніка проведення штучної вентиляції легенів. Непрямий масаж серця, як спосіб відновлення діяльності серцево-судинної системи, методика його виконання. Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятору. Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками. Правила виклику бригади екстреної медичної допомоги. Визначення, усунення та запобігання головних факторів, які загрожують життю постраждалого та оточуючих.
Тема 3. **Домедична допомоги при порушенні прохідності дихальних шляхів та інших невідкладних станах**	
Знаннєвий і діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **проводить** швидку оцінку ознак порушення прохідності дихальних шляхів; **розуміє** відмінність між повною та неповною непрохідністю дихальних шляхів;	Причини порушення прохідності дихальних шляхів**.** Основні прояви повної та неповної непрохідності верхніх дихальних шляхів. Алгоритм відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів. Прийом

володіє методами відновлення прохідності дихальних шляхів; **проводить** відновлення прохідності дихальних шляхів за допомогою прийому Хеймліка; **знає** правила надання допомоги постраждалим при втраті свідомості; **знає** правила надання допомоги постраждалим при різкому погіршенні стану; **знає** правила надання допомоги постраждалим при судомах. **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при відновленні прохідності дихальних шляхів.	Хеймліка. Алгоритм надання допомоги при втраті свідомості. Послідовність надання допомоги при різкому погіршенні загального стану. Основні причини виникнення судом, прояви, послідовність надання домедичної допомоги.
Тема 4. **Загальні поняття про травму. Механізм травми**	
Знаннєвий і діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **пояснює** термін травма; **називає** основні типи травм при дорожньо-транспортних пригодах; **пояснює** особливості травм при падінні; **називає** основні травми у пішохода, велосипедиста, мотоцикліста, водія та пасажирів автомобіля; **характеризує** тупу та проникаючу травму, їх основні відмінності; **називає** основні ознаки травм окремих анатомічних ділянок; **розуміє** вплив факторів при мінно-вибуховій травмі; **знає** основні правила поведінки при виявленні потенційно небезпечних предметів.	Поняття про травму. Види та класифікація травм. Типи травм при дорожньо-транспортних пригодах та падінні з висоти. Поняття про тупу та проникаючу травму. Вплив мінно-вибухової травми на організм людини. Основні ознаки травм голови. Основні ознаки травм грудної клітки. Основні ознаки травм живота. Основні ознаки травм скелетно-м’язевої системи. Правила поведінки при знаходженні у потенційно небезпечному місці та при виявленні небезпечних предметів.
Тема 5. **Надання домедичної допомоги при кровотечах**	

Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **знає** види кровотеч; основні принципи невідкладної допомоги **дотримується** правил особистої безпеки **знає** алгоритм дій при кровотечі **вміє** розпізнати кровотечу, що загрожує життю **розуміє** важливість негайної реакції на кровотечу, що загрожує життю **знає** способи зупинки кровотечі **застосовує** прямий тиск на рану **володіє** технікою накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. **вміє** проводити тампонування рани **володіє** методами виносу та переміщення поранених **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах.	Види кровотеч. Ознаки та швидке розпізнавання загрозливої для життя кровотечі.. Алгоритм дій при кровотечі. Техніка застосування прямого тиску на рану Техніка накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. Техніка тампонування рани. Техніка накладання компресійної пов'язки.
Тема 6. **Домедична допомога при травмах окремих анатомічних ділянок**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **класифікує** переломи та вивихи; **застосовує** способи накладання шини з підручного матеріалу; **вміє** проводити транспортну іммобілізацію кінцівок з допомогою косинок, накладати шини типу Крамера та Sam Splint **надає** домедичну допомогу при переломах та вивихах; **надає** домедичну допомогу при травмі голови; **вміє** виявляти основні прояви у постраждалого травми хребта; **надає** домедичну допомогу при	Поняття про переломи кісток, їх класифікація. Ознаки переломів. Вивихи суглобів, їх класифікація. Ознаки вивихів. Порядок надання домедичної допомоги при переломах і вивихах. Особливості накладання шин на верхню та нижню кінцівки. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі голови. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі хребта. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі грудної клітки.

травмі грудної клітки; **надає** домедичну допомогу при травмі живота; **знає** особливості надання допомоги при травмі очей; **знає** особливості надання допомоги при знаходженні сторонніх тіл в рані. **Ціннісний компонент:** **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при травмах окремих ділянок.	Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі живота. Порядок надання допомоги при травмі очей. Тренування у наданні допомоги при переломах.
Розділ 2. Основи цивільного захисту	
Тема 1. Нормативно-правова база цивільного захисту	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень (учениця):** **називає** основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; складові єдиної державної системи цивільного захисту **пояснює** важливість знань основ цивільного захисту.	Єдина державна система цивільного захисту та її складові. Законодавче та нормативно-правове забезпечення її функціонування.
Тема 1. **Надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціально-політичного характеру**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **характеризує** причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини, **називає** види; загальні ознаки та рівні надзвичайних ситуацій; **оцінює** обстановку в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій терористичного походження;	Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки надзвичайних ситуацій. Рівні надзвичайних ситуацій. Джерела небезпечних ситуацій у військовий час. Надзвичайні ситуації, які характерні для регіону, їх наслідки для життєдіяльності населення та суб'єктів господарювання. Потенційно небезпечні об'єкти міста (району)

наводить приклади виникнення надзвичайних ситуацій на Україні та за її межами; потенційно небезпечні об'єкти міста (району) **пояснює** негативний вплив надзвичайних ситуацій на довкілля та життєдіяльність людини; **дотримується правил** безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій	та їх коротка характеристика. Попередження виникнення можливих надзвичайних ситуацій.
Резерв: 2; 3год.	

11-й клас,
група дівчат *(юнаків, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи)*

Зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Розділ 3. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення	
Тема 1. Основні положення МГП	
Знаннєвий компонент **Учениця (учень):** **характеризує** принципи і норми МГП; **знає** Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них; **розуміє** відмінність МГП від права людини.	Історія виникнення МГП як галузі міжнародного публічного права. Призначення, сфера застосування МГП. Відмінність МГП від права людини. Принципи і норми МГП щодо захисту життя, інших прав цивільних осіб, захисту жертв збройних конфліктів. Женевські Конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року – основні нормативно-правові акти МГП.
Тема 2. Застосування МГП	
Знаннєвий компонент **Учениця (учень):** **називає** особи та розпізнає об'єкти,	Захист цивільного населення,

які знаходяться під захистом МГП; **знає** норми Женевських конвенцій про захист жертв війни; **характеризує** міжнародні розпізнавальні знаки.	природного середовища та установок і споруд, які знаходяться захистом МГП. Спеціальний захист окремих категорій цивільного населення: захист жінок у випадку збройного конфлікту. Захист жертв війни – поранених, хворих і осіб, які зазнали аварії корабля. Захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.
Тема 3. Засоби і методи ведення воєнних дій	
Знаннєвий компонент **Учениця (учень):** **обґрунтовує** необхідність правил ведення збройного конфлікту; **характеризує** заборонені засоби та методи ведення воєнних дій; **називає** умови відповідальності держав і фізичних осіб порушення міжнародного гуманітарного права.	Засоби ведення воєнних дій, що заборонені нормами МГП: конкретні види звичайної зброї невибіркової дії і зброї, що спричиняє надмірні страждання й ушкодження. Заборонені методи (способи) воєнних дій у збройних конфліктах. Відповідальність держав і фізичних осіб за порушення міжнародного гуманітарного права.
Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги	
Тема 7. **Домедична допомога при опіках, тепловому та сонячному ударі, обмороженні, електротравмах, утопленні**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **класифікує** опіки; **характеризує** опіки; **називає** порушення в організмі людини від дії електричного струму чи блискавки; **називає** ускладнення опіків; **пояснює** способи профілактики сонячного удару, відмороження та ураження електричним струмом; **розуміє** періоди обмороження та стадії загального замерзання тіла; **розрізняє** відмінність між ураженнями електричним струмом і блискавкою;	Поняття про опіки. Характеристика термічних та хімічних опіків. Домедична допомога при термічних та хімічних опіках. Тепловий та сонячний удар, причини їх виникнення та симптоми розвитку. Домедична допомога при тепловому та сонячному ударах. Обмороження та його періоди. Класифікація обмороження. Домедична допомога при обмороженнях. Дія електричного струму на

надає домедичну допомогу при тепловому та сонячному ударі, діях низьких температур, ураженні електричним струмом; **застосовує** способи накладання пов'язок при опіках та відмороженнях; **пояснює** особливості надання допомоги при утопленні.	організм людини. Електротравма. Надання домедичної допомоги при ураженні електричним струмом. Ураження блискавкою. Домедична допомога при ураженні блискавкою, Правила безпеки під час допомоги при ураженні електричним струмом і блискавкою. Домедична допомога постраждалому при утопленні.
Тема 8. **Отруєння. Домедична допомога при отруєннях, укусах комах, змій та диких тварин**	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **класифікує** отруєння організму людини; **наводить** приклади згубного впливу отруйних речовин на організм людини; **характеризує** профілактичні заходи отруєння хімічними речовинами, продуктами харчування тваринного та рослинного походження; **знає** характеристику отруйних речовин хімічної зброї, знає їх дію на організм людини; **надає** домедичну допомогу ураженнях небезпечними хімічними речовинами; **володіє** навичками надання домедичної допомоги при отруєнні невідомою речовиною; **пояснює** особливості укусів отруйних комах; **називає** симптоми загального отруєння від укусу змій; **пояснює** особливості укусів диких тварин.	Поняття про отруту і отруєння. Причини та способи потрапляння отрути до організму, шляхи її виведення. Основні ознаки та класифікація отруєнь. Характеристика побутових і виробничих отруєнь. Загальні принципи надання домедичної допомоги при отруєнні Особливості функціонального отруєння нейротропними препаратами, алкоголем та нікотином. Отруєння речовинами, що є хімічною зброєю. Заходи безпеки під час надання домедичної допомоги. Отруйні комахи та наслідки їх укусів. Клінічна картина дії отрути комах. Укуси отруйних змій. Симптоми загального отруєння від укусу змій. Домедична допомога. Укуси диких тварин, особливості надання домедичної допомоги.
Розділ 2. Основи цивільного захисту	

Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	
Знаннєвий компонент **Учень (учениця):** **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, призначення та будову основних засобів індивідуального захисту органів дихання та шкіри, сигнали і порядок оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій і порядок дій при цьому, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** основними засобами індивідуального захисту органів дихання та шкіри. **класифікує** обладнання та пояснює порядок використання інженерних споруд для захисту населення; **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** медичними засобами захисту (аптечка індивідуальна, індивідуальний протихімічний пакет (ІПП), пакет перев'язувальний індивідуальний (ППІ); **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях, **характеризує** способи проведення евакуації населення; **виконує** алгоритм підготовки населення до евакуаційних заходів та розміщення населення.	Основні принципи щодо захисту населення. Повідомлення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій та постійного його інформування про наявну обстановку. Навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях. Укриття людей у сховищах, медичний, радіаційний та хімічний захист, евакуація населення з небезпечних районів. Спостереження та контроль за ураженістю навколишнього середовища, продуктів харчування та води радіоактивними, отруйними, сильнодіючими отруйними речовинами та біологічними препаратами. Порядок дій в умовах особливого періоду, під час артилерійського обстрілу, у натовпі, у разі виявленні підозрілого предмету. Надання екстреної психологічної допомоги (самодопомоги) при перебуванні в екстрених ситуаціях Складання та вміст тривожної валізи на випадок термінової евакуації або переходу до захисних споруд (підвалів, погребів тощо). Види терористичних проявів та способи дій терористів. Захист від терористичних проявів та дії населення в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з можливими терористичними проявами
Тема 4 Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	
Учень (учениця): **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших	Характеристика зон стихійного лиха (ураганів, затоплень, пожеж, хімічного, радіаційного та

невідкладних робіт;	бактеріологічного зараження тощо). Сутність, зміст і послідовність виконання рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи безпеки при проведенні рятувальних робіт. Розшук уражених у завалах, а також в будинках, які пошкоджені і горять. Способи рятування людей з-під завалів, з верхніх поверхів напівзруйнованих будівель з використанням табельних і підручних засобів. Рятування людей із завалених і пошкоджених захисних споруд.
Розділ 4. Домедична допомога в бойових умовах	
Тема 1. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Тактична медицина	
Знаннєвий компонент **Учениця (учень):** **розуміє** особливості та відмінності надання допомоги в цивільних і тактичних умовах. **розрізняє** етапи надання допомоги в умовах бойових дій.	Вступ до курсу тактичної медицини. Причини превентивних смертей при бойовій травмі. Етапи надання домедичної допомоги
Тема 2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **дотримується** плану дій під час надання допомоги під активним вогнем супротивника. **вміє** розпізнати ознаки кровотечі, що загрожує життю. **володіє** методами виносу та	Надання допомоги на етапі під вогнем (CUF, Care Under Fire) План дій на етапі під вогнем. Техніка виносу пораненого з небезпечної зони Ознаки життєзагрозливої зовнішньої кровотечі. Застосування

переміщення поранених та вміє зупинити кровотечу, що загрожує життю, на етапі надання допомоги під активним вогнем противника.	турнікетів для кінцівок. Само- і взаємодопомога Надання домедичної допомоги в зоні тактичних умов (TFC, Tactical Field Care)
Тема 3. Надання допомоги в зоні тактичних умов	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **знає** алгоритм дій на етапі допомоги в зоні тактичних умов. **володіє** технікою зупинки кровотеч, що загрожують життю. **володіє** маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів **вміє** проводити повний огляд грудної клітки та використовувати оклюзійні наклейки. **вміє** розпізнати ознаки напруженого пневмотораксу. **розуміє** необхідність виявлення та зупинки інших зовнішніх кровотеч. **вміє** розпізнати дві головні ознаки геморагічного шоку в пораненого. **володіє** технікою накладання шин та застосування жорсткого щитка при травмі ока. **визначає** необхідність прийому набору пігулок для пораненого. **розуміє** необхідність заходів з попередження гіпотермії. **вміє** розпізнати ознаки черепно-мозкової травми. **розуміє** важливість заповнення документації пораненого та підготовки до евакуації.	Послідовність дій за алгоритмом «MARCH». Загальні причини зміни стану свідомості. Зупинка кровотеч, що загрожують життю. Принцип тампонування ран. Використання рекомендованих гемостатичних засобів. Використання компресійної пов'язки. Прямий тиск на рану Відновлення та забезпечення прохідності дихальних шляхів. Виведення нижньої щелепи. Безпечне введення носового (назофарингеального) повітроводу. Проникаючі поранення грудей. Огляд грудної клітки. Використання герметизуючих (оклюзійних) наклейок. Поранення легень. Напружений пневмоторакс Повний огляд пораненого, зупинка всіх інших видів зовнішніх кровотеч. Тактично значущі ознаки шоку в поранених Надання домедичної допомоги при переломах, опіках, відмороженнях, проникаючому пораненні ока. Накладання шин. Застосування жорсткого щитка при травмі ока. Загальновійськовий набір пігулок Попередження гіпотермії та виявлення ознак черепно-мозкової травми Підготовка до евакуації. Документація.

Навчально-тренувальні заняття (збори)	
Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги	
Тема 2. Надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **знає** алгоритм надання допомоги при раптовій зупинці серця; **вміє** визначати наявність дихання; **володіє** навиками проведення штучного дихання та зовнішнього масажу серця; **вміє** використовувати автоматичний дефібрилятор при проведенні серцево-легеневої реанімації.	Особливості підтвердження зупинки серця. Алгоритм проведення серцево-легеневої реанімації. Алгоритм проведення серцево-легеневої реанімації з використанням автоматичного дефібрилятора. Штучне дихання. Зовнішній масаж серця. Засоби, які використовуються при проведенні серцево-легеневої реанімації. Надання постраждалому стабільного положення на боці.
Тема 3. **Домедична допомоги при порушенні прохідності дихальних шляхів та інших невідкладних станах**	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **вміє** застосовувати на практиці методи відновлення прохідності дихальних шляхів за допомогою прийому Хеймліка.	Прийом Хеймліка, особливості використання.
Тема 5. **Надання домедичної допомоги при кровотечах**	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **знає** ознаки різних видів кровотеч; **вміє** застосовувати кровоспинні джгути для зупинки масивної кровотечі; **вміє** тампонувати рани при вузлових кровотечах; **знає** особливості використання гемостатиків.	Способи зупинки зовнішньої артеріальної, венозної і капілярної кровотечі. Зупинка артеріальної кровотечі з кінцівок і вузлової кровотечі. Місця затискання артерій. Порядок застосування джгута для зупинки крові. Тампонування ран при вузловій кровотечі. Способи самодопомоги при зовнішніх кровотечах.

Тема 6. **Домедична допомога при травмах окремих анатомічних ділянок**	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **застосовує** способи накладання шини з підручного матеріалу; **вміє** накладати шини на верхню та нижню кінцівки; **надає** домедичну допомогу при переломах та вивихах; **вміє** накладати пов'язки на рани грудної клітки; **вміє** накладати пов'язки на рани живота.	Заходи домедичної допомоги при переломах і вивихах. Особливості накладання шин на верхню та нижню кінцівки. Особливості накладання пов'язок на рани живота. Особливості накладання пов'язок на рани грудної клітки. Особливості переміщення постраждалих з травмами.
Розділ 4. Домедична допомога в бойових умовах	
Тема 2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **вміє** переводити пораненого в положення на боці (животі); **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок, за допомогою спеціальних джгутів.	Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі обстрілу. Переведення пораненого в положення на боці (животі). Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок. Зупинка кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок (взаємодопомога). Зупинка кровотечі за допомогою спеціальних джгутів (самодопомога).
Тема 3. Надання допомоги в зоні тактичних умов	
Діяльнісний компонент **Учениця (учень):** **вміє** застосувати на практиці різні способи транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях; **виконує** алгоритм первинного огляду пораненого; **визначає** ознаки життя; **вміє** накладати пов'язки на грудну клітку, голову, живіт, джгут на кінцівки;	Способи та правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодження: перенесенням на руках, на плечах, на спині, з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних ношах. Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі укриття. Первинний огляд пораненого,

володіє навичками зупинки кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів та кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів	визначення ознак життя. Переведення в стабільне положення. Накладання пов'язки на грудну клітку, голову, живіт. Накладання джгута на кінцівки. Зупинка кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів (само- та взаємодопомога). Зупинка кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів (само-та взаємодопомога).
Контроль практичних навичок	
Резерв: 2; 3 год.	

Додаток 1

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

1. Види оцінювання.

Основними видами оцінювання є: поточне; тематичне; підсумкове за семестр, перший і другий рік навчання та навчально-польові заняття (збори).

Поточне оцінювання здійснюється на всіх етапах навчальної діяльності у формах: опитування учнів на предмет засвоєння навчального матеріалу; тестового контролю; виконання учнями нормативних прийомів і вправ, письмових робіт; створення навчальних комп'ютерних (та іншого виду) моделей бойових дій і надзвичайних ситуацій, навчальних макетів (мішеней). Необхідність поточного оцінювання визначає викладач.

Тематичне оцінювання є обов'язковим для кожного розділу, оскільки основною структурною одиницею предмета є тема. Оцінка за тему виставляється шляхом узагальнення поточних оцінок за тему з урахуванням оцінок за виконання нормативних прийомів і вправ, письмових робіт, за створені навчальні моделі (макети).

2. Індивідуальна оцінка.

Рівень компетентності	**Бали**	**Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів**
1	**2**	**3**
I. Початковий рівень	1	Учень (учениця) може розрізняти об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи. Володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що відтворюються учнем окремими словами чи реченнями з постійною допомогою викладача, виконує лише фрагменти практичних завдань
	2	Учень (учениця) фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні, має елементарні навички, практичні завдання виконує лише з допомогою викладача
	3	Учень (учениця) відтворює менше половини навчального матеріалу, за допомогою викладача виконує елементарні завдання, розрізняє елементи техніки виконання нормативних вимог і здатний виконати незначну їх частину
II. Середній рівень	4	Учень (учениця) знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворювати його не в повному обсязі відповідно до тексту підручника або пояснення викладача

	5	Учень (учениця) розуміє основний навчальний матеріал, здатний дати визначення понять, але допускає помилки. За допомогою викладача може логічно відтворювати значну його частину
	6	Учень (учениця) виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, відповіді його правильні, він може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, за допомогою викладача може його аналізувати, порівнювати та робити висновки
III. Достатній рівень	7	Учень (учениця) виявляє знання і розуміння переважної більшості навчального матеріалу, здатний застосовувати його на рівні стандартних вимог, частково контролювати власні навчальні дії
	8	Знання учня (учениці) достатньо повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, вміє аналізувати, робити висновки. Самостійно застосовує теоретичні знання для виконання практичних завдань.
	9	Учень (учениця) вільно володіє вивченим матеріалом, вміє узагальнювати інформацію, застосовує її на практиці
IV. Високий рівень	10	Учень (учениця) володіє глибокими, міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Виявляє творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної пізнавальної діяльності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх при вирішенні поставлених завдань.
	11	Учень (учениця) володіє узагальненими знаннями з предмета, вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності без допомоги вчителя знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності.
	12	Учень (учениця) має системні знання, виявляє здатність приймати творчі рішення, самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вміє самостійно здобувати знання, рівень умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на бездоганному рівні

Додаток 2

Табель
оснащення навчальних закладів навчальним майном для підготовки учнів з цивільного захисту

№ з/п	Назва	Одиниця виміру	Кількість
1	Протипилова тканева маска ПТМ-1	шт.	5
2	Респіратор (Р-2, Р-2Д)	шт.	20
3	Протигаз фільтруючий (ГП-5, ГП-5М, ГП-7 (ГП-7В))	шт.	60
4	Протигаз дитячий (ДП-6, ДП-6М, ПДФ-Д, ПДФ-Ш)	шт.	20
5	Легкий захисний костюм Л-1	шт.	1
6	Загальновійськовий захисний комплект (ЗЗК)	шт.	1
7	Прилад радіаційної розвідки і контролю радіоактивного забруднення (ДП-5В (Б), МКС-У)	шт.	1
8	Прилади контролю радіоактивного опромінення (ДП-22В, ДП-24, ІД-І)	шт.	1
9	Прилад хімічної розвідки ВПХР	шт.	1
10	Аптечка індивідуальна АІ-2	шт.	15
11	Аптечка індивідуальна багатоцільова “Швидка допомога»	шт.	15
12	Індивідуальний протихімічний пакет (ІПП-8)	шт.	15
13	Пакет перев’язувальний індивідуальний	шт.	15
14	Плакати з цивільного захисту	компл.	1

Додаток 3

Табель
майна для проведення навчальних занять з домедичної допомоги в навчальних закладах

№ п/п	Назва	Одиниця виміру	Кількість
1.	Бинт марлевий 10 х 5 см	шт.	20
2.	Булавки безпечні	шт.	20
3.	Вата гігроскопічна нестерильна в пачках по 500 г	пачка	10
4.	Вата компресна в пачках по 100.0 г		5
5.	Повітроводна трубка «рот у рот»	шт.	1
6.	Грілка	шт.	1
7.	Джгут кровоспинний гумовий	шт.	10
8.	Шприци одноразові, 10 мл	шт.	10
9.	Індивідуальний перев'язувальний пакет	шт.	10
10.	Хусточка перев'язувальна	шт.	10
11.	Кровоспинний затискач прямий	шт.	1
12.	Ножиці для перев'язувального матеріалу, прямі	шт.	1
13.	Пов'язка мала стерильна	шт.	10
14.	Пов'язка велика стерильна	шт.	10
15.	Рушники	шт.	1
16.	Пінцет хірургічний	шт.	1
17.	Простирадло	шт.	1
18.	Хлорамін та інші деззасоби	г.	200
19.	Шприц-тюбик (без наповнювача)	шт.	10
20.	Шинний матеріал (цупкі шмати картону, рейки і т. п. довжиною 1,5м. 70 – 90 см та інші підручні матеріали	 10 шт. 20 шт.	
21.	Комплект таблиць «Надання домедичної допомоги»	компл.	1
22.	Настанова з медичного забезпечення Сухопутних військ (з'єднання, частина, підрозділ) на воєнний час		1
23.	Санітарні ноші	шт.	6

24.	Муляжі для відпрацьовування дій під час серцево-легеневої реанімації потерпілих	шт.	1
25.	Манекен для проведення СЛР	шт.	1
26.	Тренер автоматичного зовнішнього дефібрилятора	шт.	1
27.	Рукавички	шт.	по кількості учнів
28.	Маски	шт.	по кількості учнів
29.	Турнікет	шт.	по кількості учнів
30.	Бинт для тампонади ран	шт.	половина від кількості учнів
31.	Бандаж	шт.	половина від кількості учнів
32.	Манекен для тампонування ран	шт.	1
33.	Назофаренгітальний повітровід	шт.	1
34.	Манекен для постановки назофаренгітального повітроводу	шт.	1
35.	Оклюзійні пов’язки	шт.	по кількості учнів
36.	М’які шини	шт.	половина від кількості учнів
37.	Термоковдра	шт.	2
38.	Килимок туристичний	шт.	по кількості учнів

Додаток 4

Табель
майна та витратних матеріалів для проведення навчальних занять з основ медичних знань і допомоги в середніх загальноосвітніх та середніх спеціальних навчальних закладах

№ п/п	Назва	Одиниця виміру	Кількість на клас
1.	Аптечка індивідуальна військова	шт.	4
2.	Манекен для тампонування ран	шт.	1
3.	Манекен для проведення СЛР	шт.	1
4.	Тренер зовнішнього автоматичного дефібрилятора	шт.	1
5.	Турнікет типу CAT	шт.	15
6.	Марля для тампонади ран	шт.	1

7.	Марля для тампонади навчальна	шт.	8
8.	Бандаж компресійний 6	шт.	8
9.	Назофарингіальний повітровід 28 Fr	шт.	1
10.	Рукавички нестерильні	Уп.	1
11.	Бинт 7 х 14 см еластичний	шт.	15
12.	Шини м’які різних розмірів	шт.	2
13.	Щиток для ока захисний	шт.	1
14.	Пластир в рулоні 3 х 500 см	шт.	1
15.	Маска з клапаном для ШВЛ	шт.	на кожного
16.	Ноші жорсткі	шт.	1
17.	Пов’язка оклюзійна клапанна	шт.	2 шт.
18.	Термоковдра	шт.	5
19.	Методичний посібник для викладача з надання домедичної допомоги	шт.	1
20.	Відеофільми за тематикою програми	шт.	1
21.	Настанова з медичного забезпечення Сухопутних військ (з’єднання, частина, підрозділ) на воєнний час	Примірник	1
22.	Набір плакатів з надання домедичної допомоги.	набір	1
23.	Косинки медичні	шт.	4

Додаток 5

Оснащення навчальним майном кабінетів для підготовки учнів з предмету «Захист Вітчизни»

№ п/п	Назва	Одиниця виміру	Кількість
1.	Рюкзак	шт.	по кількості учнів
2.	Каска	шт.	10
3.	Бронежилет	шт.	2
4.	Лопатка	шт.	20
5.	Наколінники тактичні	шт.	10
6.	Налокітники тактичні	шт.	10
7.	Рукавички тактичні	шт.	10
8.	Окуляри тактичні	шт.	10
9.	camel back (для води)	шт.	1
10.	Мотузка	м.	100
11.	Карабіни	шт.	30
12.	Інтерактивний лазерний стрілецький тренажер (тир)	шт.	1
13.	Проектор	шт.	1
14.	Комп’ютер	шт.	1
15.	Методичне забезпечення (плакати, посібники, відеоролики, відеофільми тощо)	шт.	
16.	Карти топографічні	шт.	
17.	Компас	шт.	20
18.	Малогабаритний макет автомату	шт.	10
19.	Малогабаритний макет пістолету	шт.	3
20.	Малогабаритний макет гранатомету	шт.	1
21.	Макет гранати для метання	шт.	5
22.	Макети гранат в розрізі	шт.	10
23.	Макет автомату для тактичної підготовки (дерев’яний)	шт.	20
24.	Макети протипіхотних мін	шт.	5
25.	Макети протитанкових мін	шт.	3
26.	Макет протипіхотних міни в розрізі	шт.	1
27.	Макет протитанкової міни в розрізі	шт.	1

Додаток 6

Окремі положення курсу стрільби зі стрілецької зброї

Керівник стрільб відповідає за точне дотримання стріляючими правил безпеки, встановленого порядку, а також умов виконання вправи тими, хто стріляє. Йому підпорядковується оператор пункту управління мішеневим полем і всі посадові особи, призначені для обслуговування стрільб на дільниці.

Він зобов'язаний:

а) перед початком стрільби: довести до всього особового складу підрозділу сигнали про припинення вогню; перевірити стан та відповідність мішеневого обладнання умовам навчальної вправи і наявність зв'язку зі старшим керівником стрільб; перевірити готовність навчальних місць до занять; організувати контроль за проведенням стрільб; доповісти старшому керівникові про готовність до стрільби, кількість особового складу, що стріляє і виставити на пункті управління візуальний сигнал червоного кольору;

б) під час стрільби: керувати стрільбою на ділянці; вести облік снарядів (гранат), що не розірвались; при порушенні заходів безпеки негайно припинити стрільбу і доповісти старшому керівникові стрільби;

в) після закінчення стрільби: доповісти старшому керівникові про закінчення стрільби; організувати збирання гільз; доповісти старшому керівникові про результати стрільби. Провести аналіз стрільби, оголосити оцінки кожному учаснику стрільби.

Організація виконання вправ стрільби

При виконанні вправ дотримується такий порядок: командир взводу наказує командиру відділення, що буде стріляти, поставити бойове завдання підлеглим і одержати на пункті боєпостачання боєприпаси на чергову зміну стріляючих.

Боєприпаси видаються стріляючим поштучно за відомістю або у споряджених магазинах. Якщо необхідно, боєприпаси можуть видаватися роздатчиками боєприпасів у вихідному положенні. Учні, отримавши боєприпаси, оглядають їх, споряджають патронами магазини, вкладають магазини, гранати в сумки і під керівництвом командира відділення (старшого зміни) прямують на вихідне положення, яке знаходиться не ближче 10 м від рубежу відкриття вогню.

Після прибуття зміни на вихідне положення керівник стрільб уточнює кожному учаснику стрільби порядок виконання вправи (вогневу позицію, місце і положення для стрільби, сектор стрільби, черговість стрільби тих, хто навчається, заходи безпеки).

Переконавшись у готовності зміни і дільниці до стрільби, керівник наказує підняти на дільничному пункті управління червоний прапор і доповідає про готовність до стрільби старшому керівникові стрільб.

За командою керівника стрільб «На вогневий рубіж вперед!» зміна виходить на вогневий рубіж.

Після сигналу «Вогонь» за командою керівника стрільб на дільниці «До бою!» учні готуються до стрільби, заряджають зброю і доповідають: «Такий-то до бою

готовий». При виконанні вправ стрільби з місця учні, діючи відповідно до отриманого завдання, ведуть спостереження у вказаному секторі обстрілу, самостійно виявляють і уражають цілі із положення для стрільби, передбаченого умовами вправи.

Закінчивши виконання вправи, учні розряджають зброю, керівник стрільб на дільниці проглядає її, повертає зміну на вихідне положення, дає розпорядження замінити на пункті керування червоний прапор білим і заслуховує доповідь кожного учня про його дії під час виконання вправ, про спостереження за результатами стрільби, витратами боєприпасів, поломками і затриманням зброї.

Приблизна форма доповіді: «Товаришу майоре, учень Петренко виконав вправу контрольної стрільби з автомата. Під час стрільби спостерігав: грудна фігура уражена, атакуючий стрілець уражений, патрони використані повністю (не повністю, залишилось стільки-то патронів), затримок під час стрільби не було (були такі-то затримки)».

Заслухавши доповіді учнів і зробивши короткий розбір виконання вправ, керівник стрільб наказує здати на пункт бойового постачання або роздавальнику боєприпасів невикористані боєприпаси і перейти на чергове навчальне місце. Після цього доповідає старшому керівникові стрільб про закінчення стрільби зміною.

Після повернення зміни у вихідне положення старший керівник стрільб дає розпорядження підняти на командному пункті білий прапор, подати команду «Відбій» і, якщо це необхідно, оглянути мішені.

Вправи стрільби з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки

Вправа 1. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки.

Умови виконання:

- ціль - (мішень № 4) грудна фігура з колами, зменшена в 4 рази, нерухома;
- відстань до цілі - 25 м;
- кількість патронів - 3 шт.;
- час на стрільбу - не обмежений;
- положення для стрільби - лежачи з упору.

Оцінка: 12 балів – вибити 25 очок; 11 балів – вибити 24 очки; 10 балів вибити 23 очки; 9 балів – вибити 22 очки; 8 балів – вибити 21 очко;7 балів – вибити 20 очок; 6 балів – вибити 19 очок; 5 балів – вибити 17 очок; 4 бали – вибити 15 очок; 3 бали – вибити 12 очок; 2 бали – вибити 10 очок; 1 бал – менше 10 очок.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішені «П».

Вправа № 2. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки.

Умови виконання:

Ціль - мішень № 8 (ростова фігура, що біжить), зменшена у 8 разів, нерухома. Відстань до цілі — 25 м. Кількість патронів - 3 шт. Час на стрільбу — не обмежений. Положення для стрільби — лежачи з упору.

Оцінка:

Мішень поділити на три рівні частини.

12 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких три у верхню частину мішені; 11 балів — уразити мішень трьома пострілами, з яких два у верхню частину мішені; 10 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких один у верхню частину мішені; 9 балів — уразити мішень трьома пострілами, з яких три у середню частину мішені; 8 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких два у середню частину мішені; 7 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких один у середню і два у нижню частину мішені; 6 балів - уразити мішень двома пострілами, з яких один у верхню частину мішені; 5 балів — уразити мішень двома пострілами, з яких один у середню частину мішені; 4 бали - уразити мішень двома пострілами, з яких два у нижню частину мішені; 3 бали — уразити мішень одним пострілом у верхню частину мішені; 2 бали — уразити мішень одним пострілом у середню частину мішені; 1 бал — уразити мішень одним пострілом у нижню частину мішені.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішені «П».

Вправа № 3. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки по двом цілям.

Умови виконання:

Цілі - мішень № 8 (ростова фігура, що біжить), зменшена у 8 разів, нерухома та мішень № 4 (грудна фігура з колами), зменшена в 4 рази, нерухома. Відстань до цілі - 25 м. Кількість патронів - 6 шт. Час на стрільбу - не обмежений. Положення для стрільби - лежачи з упору.

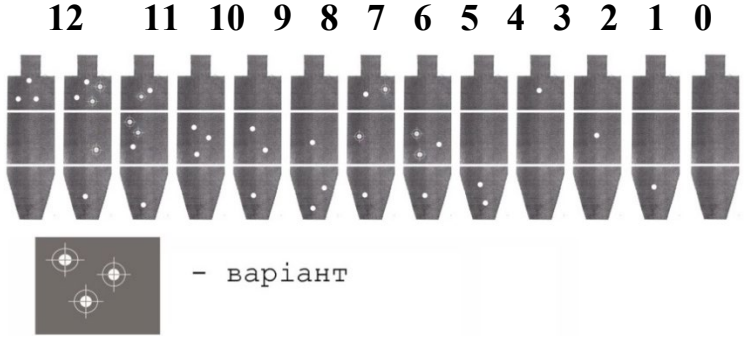
Оцінка:

Пробні постріли виконуються по мішені № 8.

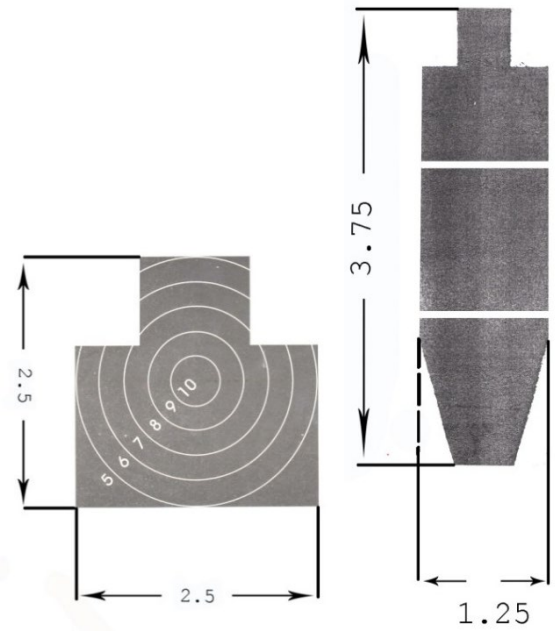
12 балів — уразити обидві мішені і вибити 28 очок; 11 балів — уразити обидві мішені і вибити 26 очок; 10 балів - уразити обидві мішені і вибити 24 очок; 9 балів - уразити обидві мішені і вибити 23 очок; 8 балів - уразити обидві мішені і вибити 21 очок; 7 балів - уразити обидві мішені і вибити 19 очок; 6 балів - уразити обидві мішені і вибити 18 очок; 5 балів — уразити обидві мішені і вибити 16 очок; 4 бали — уразити обидві мішені і вибити 14 очок; 3 бали - уразити обидві мішені і вибити 13 очок;2бали- уразити обидві мішені і вибити 10 очок; 1 бал - уразити одну мішень № 8.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішеням: №4 - зменшеною в 20 разів, №8 – зменшеною в 40 разів.

Оціночні показники при стрільбі по мішені №8

Розміри мішеней для стрільби з пневматичної гвинтівки (в сантиметрах)

Початкова вправа стрільби з автомата

Стрільба з місця по нерухомим цілям і цілям, що з'являються. Цілі: - грудна фігура з колами (мішень №4) на щиті 0,75х0,75 м, нерухома; щит установлюється на рівні ґрунту (без просвіту);

- атакуючий (контратакуючий) стрілець - ростова фігура (мішень №8), яка з'являється на необмежений час.

Відстань до цілей: - до грудної фігури -100 м;

- до атакуючого (контратакуючого) стрільця 200 м.

Положення для стрільби - лежачи з упору. Кількість патронів - 9 (3+6).

Оцінка: (12-11-10 балів) - уразити обидві цілі і вибити (27-26-25 очок); (9-8-7 балів) - уразити обидві цілі і вибити (22-21-20 очок); (6-5 ^ бали) - уразити обидві цілі і вибити (17-16-15 очок); (3-2-1 бали) - уразити одну ціль або обидві цілі і вибити (12-11-10 очок).

Вправи з метання ручних гранат

Вправа 1. Метання ручної осколкової гранати під час руху.

Умови виконання:

Цілі — стрільці в окопі: три грудні фігури (мішень № 4), встановлені у визначеному габариті по фронту 10 м і в глибину 5 м на відкритій місцевості. Габарит розбивається у глибину на три частини: центральну — глибиною 1 м, ближню і дальню — глибиною по 2 м кожна.

Мішені встановлюються в центральній частині. Відстань до цілі — 25 м. Кількість гранат — 1 болванка масою 310 г. Положення для метання — під час руху з відстані 40 — 25 м.

Рівень компетентності: «високий» — влучити в центральну частину габариту; «достатній» — влучити в дальню частину габариту; «середній» - влучити в ближню частину габариту.

Вправа 2. Метання ручних протитанкових гранат. Умови виконання:

Ціль — танк (мішень № 12), встановлюється в габариті по фронту 3,5 м і в глибину 7 м. Габарит розбивається в глибину на три частини: центральну — глибиною 2,5 м, ближню і дальню - глибиною по 2,25 м кожна. Відстань до цілі — 20-15 м. Кількість гранат — 1 болванка масою 1070 г. Положення для метання — з окопу.

Рівень компетентності: «високий» - влучити в центральну частину габариту, «достатній» — влучити в дальню частину габариту; «середній» — влучити в ближню частину габариту.

Примітка: 1. Відстань до цілі вимірюється від передньої стінки окопу до середини центральної частини габариту.

2. Під час розподілу по балам ураховується якість виконання тактичних прийомів.

Вправа 3. Метання гранати з розбігу на дальність (вага гранати 600 г).

Умови виконання:

Форма одягу — військова, польова. Кількість гранат — 3 шт. Вправа виконується з макетом автомату, який тримається в правій (лівій) руці.

Зараховується краща з трьох спроб.

Оцінка: 12 балів - 42 м; 11 балів - 40 м; 10 балів -38 м; 9 балів - 36 м; 8 балів-34 м; 7 балів-32 м; 6 балів-30 м; 5 балів - 28 м; 4 бали - 26 м; 3 балів — 24 м; 2 бали — 22 м; 1 бал — 20 м.

Додаток 7

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ І ВПРАВИ З ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Методика

1.1. Навчальні заняття організовуються і проводяться за методикою, яка включає сукупність методів і методичних прийомів навчання, розвитку і виховання учнів.

1.2. Навчання спрямоване на формування у учнів прикладних рухливих навичок, прищеплення їм організаторсько-методичних умінь. Розвиток спрямовано на вдосконалення у учнів фізичних і спеціальних якостей, зміцнення здоров'я.

Виховання в процесі фізичної підготовки спрямоване на формування моральних і психічних якостей учнів.

1.3. Навчання фізичним вправам і прийомам включає *ознайомлення*, *розучування* і *вдосконалення*.

Ознайомлення сприяє створенню в учнів правильного уявлення про розучувану вправу. Для ознайомлення необхідно: назвати вправу, зразково її показати; пояснити техніку виконання; показати, при необхідності, вправу ще раз за частинами (розділами) з попутним поясненням техніки виконання. В процесі ознайомлення може проводитися опробування вправи учнями.

Розучування спрямоване на формування вучнів нових рухливих навичок. В залежності від підготовленості учнів і складності вправ застосовуються такі способи розучування:

в цілому, якщо вправа не складна і доступна для учнів, або її виконання за елементами (частинами) неможливе;

за частинами, якщо вправа складна і її можна розділити на окремі елементи;

за розділами, якщо вправа складна і її можна виконати із зупинками;

за допомогою підготовчих вправ, якщо вправу виконати в цілому не можна, через її складність, а розділити на частини неможливо.

Удосконалення спрямоване на закріплення в учнів рухливих навичок і умінь. Удосконалення у виконанні вправ, розвиток фізичних і спеціальних якостей забезпечується постійним фізичним тренуванням.

Основними *методами* тренувань є рівномірний, повторний, змінний, інтервальний, контрольний і змагальний.

1.4. Способами організації учнів при виконанні фізичних вправ можуть бути індивідуальний, груповий, фронтальний, поточний, круговий і змагально-круговий.

1.5. Навчальні заняття є основною формою фізичної підготовки і проводяться у вигляді: теоретичних, практичних (навчально-тренувальних, показових) занять.

1.6. Теоретичні заняття спрямовані на оволодіння учнями необхідними знаннями, передбаченими програмою навчань, і проводяться у вигляді лекцій та семінарів.

1.7. Практичні заняття є основним видом навчальних занять і проводяться за розділами прикладної фізичної підготовки (гімнастика, прискорене пересування та легка атлетика, подолання перешкод, основи самозахисту) або комплексно, і повинні мати навчально-тренувальну спрямованість.

1.8. Навчально-тренувальні заняття складаються з трьох частин: підготовчої, основної, заключної.

Підготовча частина проводиться 6-8 хв. В ній вирішуються завдання організації, загального зміцнення організму і підготовки його до оволодіння військово-прикладними рухливими навичками в розвитку фізичних і спеціальних якостей в основній частині занять. Зміст підготовчої частини складають вправи, прийоми і дії загальнорозвиваючого характеру, які виконуються в русі і на місці. Загальнорозвиваючі вправи включають потягуючі вправи, вправи для м'язів рук і плечового пояса, тулуба, ніг, всього тіла, у парах, комплекси вільних вправ, стрибки. Підбір вправ залежить від завдань, які вирішуються в основній частині занять. Виконання вправ на місці і у русі починається із вихідного положення, яке приймається за командою «Вихідне положення ПРИЙНЯТИ». Вправа виконується за командою «Вправу почи-НАЙ». Для закінчення виконання на місці замість останнього рахунку подається команда «СТІЙ», в русі - «Вправу - ЗАКІНЧИТИ». Показ загальнорозвиваючих вправ, що виконуються на місці, керівник виконує стоячи обличчям (дзеркально) або боком до учнів, а що виконуються у русі - назустріч строю. Прості і раніше вивчені загальнорозвиваючі вправи тільки називаються керівником занять, всі інші - демонструються.

Складні вправи виконуються за розподілом, наприклад, «Упор присівши, роби-РАЗ, упор лежачи, роби-ДВА, упор присівши, роби-ТРИ, стройова стійка, роби-ЧОТИРИ». Потім вправи виконуються за командою «Роби-РАЗ, роби-ДВА, роби-ТРИ, роби-ЧОТИРИ». Після цього вправи виконуються в цілому за командою «Вправу почи-НАЙ». Для підвищення щільності підготовчої частини раніше вивчені вправи виконуються одна за одною без пауз для відпочинку за командою «Потоком вправу почи-НАЙ».

1.9. Основна частина занять проводиться 35-40 хв. В ній вирішуються завдання оволодіння військово-прикладними рухами, навичками та їх удосконалення, розвиток фізичних і спеціальних якостей, виховання моральних і психічних якостей, удосконалення злагодженості навчальних підрозділів, формування умінь діяти в складних умовах. Зміст основної частини занять складають вправи, прийоми і дії, передбачені програмою з прикладної фізичної підготовки. Основна частина занять проводиться на трьох і більше навчальних місцях з наступною їх зміною і закінчується тренуванням у бігові чи комплексним тренуванням протягом 6-10 хв.

Виконання вправ на навчальних місцях організовується груповим чи фронтальним способом. При груповому способі підрозділ після закінчення підготовчої частини шикується в колону по три (чотири). Вказавши навчальні місця, керівник занять подає команду «Взвод, до місць занять кроком (бігом) - РУШ». За цією командою відділення взводу найкоротшим шляхом виходять до місць занять, розташовуються так, щоб вказані місця знаходились ліворуч від строю і визначають крок на місці, потім за загальною командою зупиняються і повертаються ліворуч. Керівник занять подає команду «До виконання вправ - ПРИСТУПИТИ». Командири відділень виходять на середину строю, повертаються обличчям до підрозділів, називають виконувану вправу і подають команду «Відділення - ВІЛЬНО»; на заняттях з гімнастики - «Гімнастичну стійку - ПРИЙНЯТИ», учні відставляють праву ногу на півкрока вбік, руки з'єднують ззаду, вагу тіла рівномірно розподіляють на обидві ноги. Для зміни місць занять керівник подає команду «Вправу ЗАКІНЧИТИ». Після цієї команди командири відділень припиняють виконання вправ і шикують свій

підрозділ, зміна місць занять проводиться за командою «Право-РУЧ», «Для зміни місць занять кроком (бігом) - РУШ». При першій зміні вказується порядок переходу.

1.10. При фронтальному способі керівник занять після закінчення підготовчої частини визначає перше навчальне місце і подає команду «До місця заняття кроком (бігом) - РУШ». Взвод висувається найкоротшим шляхом до вказаного місця, за командою керівника зупиняється і повертається ліворуч. Після виконання вправ підрозділ переходить до другого місця занять, потім до третього і т.д. В цьому випадку спочатку виконуються вправи з розвитку швидкості, спритності і дії, пов'язані з тонкою рухливою координацією, вправи на силу, а потім на витривалість.

1.11. Вихід учня із строю для виконання вправи проводиться за командою «Учень Петров, на вихідне положення кроком (бігом) - РУШ». Учень, почувши своє прізвище, приймає стройову стійку, відповідає: «Я», за командою про вихід на вихідне положення відповідає: «СЛУХАЮСЬ», а потім стройовим кроком чи бігом займає його. За командою «ДО СНАРЯДУ» чи «ВПЕРЕД» учень приймає стройову стійку і виконує вправу. Для поточного виконання вправи подається команда «Взвод, потоком, дистанція п'ять (десять) кроків - ВПЕРЕД».

1.12. Комплексні тренування проводяться з метою удосконалення фізичних, спеціальних, психічних якостей і військово-прикладних рухливих навичок. В їх зміст включаються вправи з різних тем прикладної фізичної підготовки, які вивчені як на цьому, так і на попередніх заняттях.

1.13. Заключна частина занять проводиться 2-3 хв. Завдання - приведення організму учня у відносно спокійний стан, наведення порядку на навчальних місцях та підведення підсумків занять. Зміст заключної частини становить ходьба, біг в уповільненому темпі, вправи в глибокому диханні і для розслаблення м'язів.

Безпека занять. Керівники занять зобов'язані вживати всіх заходів попередження травматизму в процесі фізичної підготовки. Попередження травматизму забезпечується: чіткою організацією і дотриманням методики занять; високою дисциплінованістю учнів, хорошими знаннями ними прийомів страхування та самострахування; своєчасною підготовкою місць занять та інвентаря; систематичним контролем за дотриманням встановлених правил і заходів безпеки з боку керівників занять.

Вправа 1. Підтягування на перекладині. Виконується з вису на прямих руках хватом зверху (положення вису фіксується 1-2 секунди). При підтягуванні підборіддя повинно бути вище перекладини.

Вправа 2. Згинання і розгинання рук в упорі на брусах. Виконувати в положенні упору, руки випрямлені, опускання проводиться до повного згинання рук, а розгинання - до повного їх випрямлення (положення упору фіксується1-2с).

Вправа 3. Біг на 1км. Проводиться на будь-якій місцевості з загального чи роздільного старту. Старти і фініш обладнуються в одному місці.

Вправа 4. Метання гранати Ф-1 на дальність. Виконується з макетом автомату в руці будь-яким способом з розбігу без поворотів або з місця. Дальність кидка вимірюється від лінії кидання довжиною 4м і шириною 7см. Коридор шириною 10м розмічується паралельними білими лініями. Виконувати 3 (три) спроби підряд, залік за кращою.

Вправа 5. Загальна контрольна вправа на смузі перешкод. (ознайомлення з елементами)

Виконується без зброї. Дистанція - 400м. Вихідне положення - стоячи в траншеї: метнути гранату масою 600г із траншеї на 20м, по цегляній стінці (проломах) або по площі (2,6м х 1м) перед стінкою (зараховується пряме попадання); при непоподанні в ціль першою гранатою продовжувати метання (не більше 3-х гранат) до поразки цілі; за непопадання гранати до результату на фініші додається 5 сек. Вискочити із траншеї і пробігти 100м по доріжці у напрямку до лінії початку смуги; оббігти прапорець і перестрибнути рів шириною 2,5 м; пробігти проходами лабіринта; подолати паркан; залізти по вертикальній драбині на другий (зігнутий) відрізок зруйнованого моста; пробігти по балках, перестрибнути через розрив і зіскочити на землю із положення « стоячи « з кінця останнього відрізка балки; подолати три щаблі зруйнованої драбини і обов»язково торкнутись двома ногами землі між щаблями, пробігти під четвертим щаблем; пролізти у пролом стінки; зіскочити в траншею; пройти по ходу сполучення; вискочити із колодязя; стрибком подолати цегляну стінку; вибігти по похилій драбині на четвертий щабель і збігти по щаблях зруйнованої драбини; залізти по вертикальній драбині на балку зруйнованого моста; пробігти по балці, перестрибнути через розриви і збігти по нахиленій дошці; перестрибнути рів шириною 2 м, пробігти 20 м, оббігти прапорець і пробігти в зворотному напрямку 100 м по доріжці.

Примітка. Для подолання кожної перешкоди дозволяється не більше трьох спроб. Якщо пропущена будь-яка перешкода, порушено умови подолання перешкод, вправа вважається невиконаною.

Додаток 8

БЕЗПЕКА ЗАНЯТЬ

1. Загальні вимоги безпеки під час проведення занять з предмета

Безпека під час проведення занять з предмета забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів безпеки, які визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники навчальних закладів зобов’язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник навчального закладу зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета. Вони зобов’язані:

- вивчити з учнями вимоги безпеки під час проведення занять, прийняти заліки зі знання цих вимог та забезпечити постійний контроль за їх дотриманням;
- перевірити справність озброєння, військової та іншої техніки, яка виводиться (вивозиться) на заняття, звернувши особливу увагу на знання учнями правил поводження з ними;
- перевірити справність та припасування одягу (обмундирування), спорядження й засобів індивідуального захисту учнів з урахуванням пори року;
- під час проведення занять на військовій техніці, з озброєнням, у лісистій місцевості, під час розташування табором та в інших пожежонебезпечних місцях вимагати від учнів суворого дотримання вимог пожежної безпеки;
- визначати маршрути руху у пішому порядку (маршрути руху машин) та порядок пересування (перевезення) учнів до місць проведення занять;
- на заняттях використовувати тільки технічно справне навчальне обладнання, зразки озброєння та військову техніку.

2. Вимоги безпеки під час проведення занять у кабінеті

Безпека учнів під час занять у кабінеті предмета забезпечується постійним і неухильним дотриманням планів проведення занять, грамотною експлуатацією обладнання кабінету, а також визначених викладачем заходів безпеки.

До роботи з проекційною та відеоапаратурою, іншими апаратними засобами допускаються лише викладач та учні, які мають відповідні навички роботи з нею.

На заняттях зі зброєю – перевіряти її справність, переконатися у відсутності гострих задирок, заклинень та інших причин травматизму учнів. Обов’язково перевіряти зброю на розрядженість.

Забороняється проводити заняття з електрообладнанням без вентиляції, встановлення захисних загороджень і протипожежного обладнання та якщо учні не склали залік з правил електробезпеки. Вимагати особливої обережності в роботі з бензином, антифризом та іншими речовинами, які легко займаються чи є отруйними

речовинами, а також під час роботи з індикаторними трубками військового приладу хімічної розвідки. Не допускати миття рук, деталей та одягу етилованим бензином.

У випадку проведення в кабінеті вправ початкових стрільб з пневматичної гвинтівки дотримуватися вимог безпеки для стрільби у стрілецькому тирі.

3. Вимоги безпеки під час проведення занять на місцевості

Місцевість для занять обмежується. Обмежена ділянка місцевості доводиться до тих, хто навчається, при необхідності та за умов виконання вправ її межі позначаються попереджувальними знаками (позначками).

Використання холостих патронів на заняттях дозволяється тільки військовослужбовцям і викладачу предмета. Стрільбу холостими патронами дозволяється вести тільки з бойової зброї.

Метання навчальних гранат дозволяється, коли в радіусі не менше 100 від рубежу метання відсутні люди та об'єкти, що підлягають небезпеці. Категорично забороняється:

- брати в руки вибухонебезпечні предмети;
- використовувати бойові патрони на тактичних заняттях;
- проводити імітаційну стрільбу різного виду патронами з навчальної і саморобної зброї.

Виявлені в учнів вибухонебезпечні предмети підлягають негайному вилученню.

4. Вимоги безпеки під час проведення стрільб у стрілецькому тирі

До навчальних стрільб у стрілецькому тирі допускаються учні, які пройшли інструктаж з вимог безпеки під час стрільб та склали заліки, результати яких зафіксовано у журналі, знають матеріальну частину зброї та можуть нею користуватися.

Під час навчальних стрільб у стрілецькому тирі потрібно дотримуватись наступних правил поведінки та вимог безпеки:

- без дозволу керівника учні не повинні: заходити до приміщення тиру; брати до рук зброю; виносити боєприпаси та зброю з приміщення тиру; заряджати та розряджати зброю; проводити підготовку до стрільби (прицілюватися); проводити стрільбу.

Забороняється:

- перебування учнів у приміщенні стрілецького тиру без викладача предмета або керівника стрілецького гуртка (далі — керівник);
- спрямовувати зброю в сторону від мішеней, наводити її на людей;
- брати зброю чи підходити до неї без команди.

Вимоги безпеки перед початком навчальних стрільб у стрілецькому тирі

Перед початком навчальних стрільб керівник повинен перевірити:

- знання учнями вимог безпеки при стрільбі;
- справність зброї, наявність боєприпасів та мішеней;
- стан приміщення стрілецького тиру, стан освітлення та обладнання.

Керівник повинен забезпечити належну поведінку і безпеку учнів на вихідному рубежі та безпечне проведення стрільб на вогневому рубежі.

Вимоги безпеки під час проведення навчальних стрільб

У приміщенні стрілецького тиру можуть знаходитися тільки учні, зазначені у списку допущених до стрільб.

На вихідному рубежі керівник роздає учням визначену кількість набоїв. Учні доповідають керівникові про їх отримання та чекають подальших команд. Учні підходять до зброї тільки після команди керівника «На вогневий рубіж кроком руш». Після команди керівника «Заряджай» учні самостійно заряджають зброю та доповідають керівникові про свою готовність. Учні проводять стрільбу тільки після команди керівника «По мішенях — вогонь». Після закінчення стрільб учні самостійно розряджають зброю і доповідають керівнику про їх закінчення. Керівник повинен оглянути зброю кожного учня, який закінчив стрільбу. Тільки після того, як усі учні повідомлять про закінчення стрільб, керівник дає команду «До мішеней кроком — руш» та разом з учням підходить до мішеней, де проводиться аналіз результатів стрільби кожного учня.

Вимоги безпеки після закінчення навчальних стрільб

Після закінчення стрільб керівник разом з командиром навчального взводу або старостою стрілецького гуртка переносять зброю у спеціально відведене місце, де проводять її огляд, чищення та змащування. Почищена зброя під наглядом керівника переноситься до кімнати її зберігання. У журналах «Обліку відвідування» та «Обліку видачі боєприпасів» керівник робить відповідні записи.

Вимоги безпеки у разі виникнення надзвичайної ситуації

У разі виникнення надзвичайної ситуації керівник негайно припиняє стрільби та виводить учнів з приміщення стрілецького тиру.

Потерпілим надається домедична медична допомога, викликається швидка медична допомога та інформується адміністрація навчального закладу про виникнення надзвичайної ситуації.

4. Вимоги безпеки під час проведення стрільб на військовому стрільбищі

Безпека під час стрільби досягається чіткою організацією стрільб, точним дотриманням правил та вимог безпеки, високою дисциплінованістю всіх військовослужбовців.

На кожній директрисі (військовому стрільбищі) з урахуванням особливостей та місцевих умов розробляється і вивішується на командному пункті та на дільничних пунктах управління інструкція з вимог безпеки, яку повинен твердо знати особовий склад підрозділів, що виводяться на стрільбу.

Учні, які не засвоїли правила та вимоги безпеки, до стрільби та її обслуговування не допускаються.

Кожний учень повинен беззаперечно та точно виконувати всі правила та вимоги безпеки під час стрільби.

Викладачі предмета відповідають за точне виконання встановлених правил та вимог безпеки підпорядкованими учнями.

Для забезпечення безпеки перед кожною стрільбою виставляється оточення.

Пересування на полігоні дозволяється лише по дорогах та в районах, які позначені начальником полігона.

Забороняється заходити (заїжджати) на ділянки, де є снаряди, міни, бомби, вибухові речовини. Ці ділянки є забороненими зонами з відповідними попереджувальними написами.

Забороняється торкатися снарядів, мін, бомб, вибухових речовин, які не розірвалися, та предметів імітаційного обладнання. Кожний снаряд, міну, бомбу, заряд вибухової речовини, що не розірвалися, відразу ж після виявлення необхідно позначити покажчиком з попереджувальним написом та повідомити начальника полігона.

З метою контролю за безпекою стрільби та діями учнів, що стріляють, а також своєчасного попередження про появу людей, тварин і транспортних засобів на мішеневих полях або у небезпечних зонах місцевості, виявлення вибухів і місць падіння снарядів, що не розірвалися, організовується спостереження. Спостерігачі забезпечуються оптичними приладами (біноклями, стереотрубами) та планшетами. Кількість спостерігачів визначається керівником стрільби на ділянці для надійного забезпечення спостереження.

Дозвіл на відкриття вогню на директрисі (військовому стрільбищі, вогневому містечку) дає старший керівник стрільби. Ведення вогню дозволяється тільки після підняття на всіх ділянках та командному пункті червоних прапорів ВСП.

Стрільба негайно припиняється за командою керівника або самостійно кожним стріляючим у разі:

появи людей, тварин і машин на мішеневому полі, низьколітних апаратів, вертольотів над районом стрільби;

падіння снарядів (гранат) за межами безпечної зони або поблизу бліндажа, у якому перебувають люди, та втрати зв’язку з бліндажем;

доповіді або подання встановленого сигналу з поста оточення про небезпеку продовження стрільби;

підняття білого прапора (ВСП, ліхтарів) на командному пункті;

виникнення пожежі на мішеневому полі та на території полігона;

втрати орієнтування тими, хто стріляє;

Для негайного припинення вогню тими, хто стріляє подається сигнал “Відбій», а також подається команда: “Стій! Припинити вогонь» та виставляється білий прапор (ВСП, ліхтар) замість червоного. За командою “Стій! Припинити вогонь» ті, хто стріляє, припиняють вогонь. Зброю розряджають. Зброю дозволяється заряджати тільки на рубежі відкриття вогню. У вихідне положення стріляючі повертаються тільки за командою керівника.

Категорично забороняється:

заряджати зброю бойовими та холостими набоями, а також бойовими та інертними гранатами до сигналу “Вогонь» (команди керівника, командира);

направляти зброю на людей, у бік або в тил стрільбища незалежно від того, заряджена вона чи ні;

відкривати та вести вогонь: з несправної зброї, несправними боєприпасами або боєприпасами, які не передбачені таблицями стрільби для цієї системи; за межі небезпечних напрямків стрільби; при піднятому білому прапорі на командному (дільничному) пункті та укриттях (бліндажах): по бліндажах, незалежно від того, перебувають у них люди чи ні, а також по інших спорудах (вишках,

тригонометричних пунктах та декоративному обладнанню); у разі втрати зв'язку з керівником стрільби;

залишати де б то не було заряджену зброю або передавати її іншим особам; залишати на вогневій позиції (місці для стрільби) індивідуальну зброю без команди керівника стрільби.

Додаток 9

ОБ'ЄКТИ НАВЧАЛЬНО - МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗИ

1. **Кабінет** предмета Захист Вітчизни, призначений для проведення занять за програмою предмета.
2. **Кімната для зберігання зброї** обладнується у загальноосвітніх навчальних закладах для зберігання навчальної зброї, пневматичних, малокаліберних гвинтівок і боєприпасів до них, навчальної техніки і військово-технічного майна.
3. **Стрілецький тир** - це спеціально обладнане приміщення для стрільби з пневматичної і малокаліберної гвинтівки. У загальноосвітньому навчальному закладі під стрілецький тир обладнується будь-яке закрите приміщення, що відповідає вимогам безпеки, має спеціальне обладнання і за розмірами дозволяє виконувати вправи початкових і навчальних стрільб. Якщо такого приміщення немає, то виготовляється переносний кулеуловлювач, який дозволяє проводити вправи стрільб з пневматичної гвинтівки в кабінеті предмета, іншому місці, за умови неухильного дотримання правил проведення стрільб та вимог безпеки. Ділянка стрільб тиру включає (як і на військовому стрільбищі) вихідний рубіж, рубіж відкриття вогню та напрямок стрільб довжиною до 25-30 м.
4. **Стройовий майданчик** для проведення:
- занять зі стройової підготовки;
- заходів з військово-патріотичного виховання учнів, урочистих заходів.

Стройова площадка розміром 8 х 16 м призначена для відпрацювання стройових прийомів учнями. Лінії, нанесені по периметру площадки з інтервалом 800 мм, призначено для відпрацювання руху стройовим кроком. Кола, нанесені по периметру площадки, - для відпрацювання стройового положення та поворотів на місці. Великі квадрати - для відпрацювання поворотів під час руху. Для навчальних закладів кількість великих квадратів у довжину площадки може бути зменшена до трьох. Усі лінії на плацу наносяться білою фарбою. Крім стройової площадки, на майданчику виділяється смуга для проходження навчальних підрозділів урочистим маршем.
5. **Навчальні місця для занять з вогневої підготовки**, складаються з місць для вогневих тренувань зі стрілецької зброї і мішенного поля. Місця тренувань вибираються і розгортаються на обмеженій ділянці місцевості, розгортаються у стрілецькому тирі або кабінеті предмета. На вказаних місцях виконуються розроблені викладачами підготовчі вправи, інші вогневі завдання, тому насиченість місць навчально-тренувальними засобами залежить від їх творчих здібностей.
6. **Місце для метання ручних гранат** - для відпрацювання першої та другої навчальних вправ з метання ручних гранат.
7. **Навчально-тренувальний комплекс**, - це обмежена ділянка місцевості з розгорнутими навчальними місцями для практичних занять і тренувань з основ військової справи. Ділянка вибирається в біля навчального закладу, її розміри

визначаються шляхом моделювання. Наприклад, для занять з тактичної підготовки ділянка поділяється на смуги, в межах яких доведеться діяти навчальному підрозділу за навчальним завданням.

9. Виносне навчальне обладнання, - це навчальні стрілецькі прилади, що дозволяють викладачеві навчати стрільбі та виявляти помилки, що допускаються учнями. Вони звичайно включаються в комплект командирських ящиків (КЯ-56, КЯ-58, КЯ-73, КЯ-83). Окрім цих комплектів та іншого навчального обладнання, що поставляється, потребують виготовлення:

- комплекти мішеней для підготовчих вправ стрільб;
- комплект мішеней, тактичних знаків і позначок для тактико-стройових, тактичних занять і військової тактичної гри.

10. Єдина смуга перешкод, призначена для подолання горизонтальних і вертикальних перешкод індивідуально і в складі підрозділу, метання гранат на влучність. При відсутності смуги у навчальному закладі допускається проведення занять на місцевості, дообладнаній перешкодами і мішенями. Така місцевість повинна забезпечити подолання окремих природних, штучних перешкод (елементів смуги) висотою до 2 м різними способами (стрибки, перелітання), рух по вузькій опорі на незначній висоті (до 1 м), вистрибування із заглиблень, інші прийоми і дії.

Єдина смуга перешкод

1 - лінія початку смуги; 2 - ділянка швидкісного бігу довжиною 20 м; 3 - рів шириною угорі 2, 2.5 і 3 м, глибиною 1м; 4 - лабіринт довжиною 6 м, шириною - 2 м, висотою 1.1 м (кількість проходів - 10, ширина проходу - 0.5 м); 5 - паркан висотою - 2 м, товщиною 0.25 м, з похилою дошкою довжиною 3.2 м, шириною 0.25 - 0.3 м; 6 - зруйнований міст висотою 2 м, що складається з трьох відрізків (прямокутних балок 0.2 х 0.2 м): перший довжиною 2 м, другий - 3.8 м зі згином у 135 градусів (довжина від початку до згину - 1 м), третій - 3.8 м зі згином 135 градусів (довжина від початку до згину 2.8 м), розриви між відрізками балок 1 м на початку другого і третього відрізків балок і в кінці перешкоди - вертикальні драбини з трьома ступенями; 7 - зруйнована драбина шириною 2м (висота східців 0.8; 1.2; 1.5 і 1.8 м, відстань між ними 1.2 м, біля високого східця - нахилена драбина довжиною 2.3 м з чотирма східцями); 8 - стінка висотою 1.1 м, шириною 2.6 м і товщиною 0.4 м з двома проломами (нижній розміром 1х0.4 м розташований на рівні землі, верхній розміром 0.5х0.6 м на висоті 0.35м від землі з прилягаючою до неї площиною 1х2.6 м; 9 - колодязь і хід сполучення (глибина колодязя 1.5 м, площа перетину вгорі 1х1 м; у задній стінці колодязя щілина розміром 1х0.5м, що сполучає колодязь з перекритим ходом сполучення глибиною 1.5 м, довжиною 8 м з одним згином; відстань від колодязя до траншеї по прямій - 6 м); 10 - траншея глибиною 1.5 м; 11 - бігова доріжка шириною 2 м.

Додаток 10

ПЕРЕЛІК ПЛАКАТІВ,
НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА
«ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»

1. Державна і військова символіка.
2. Основи військового законодавства України.
3. Складові сектору безпеки (загальна структура ЗСУ та інших військових формувань).
4. Військові звання й знаки розрізнення. Зразки військової форми одягу.
5. Стройові прийоми і рух без зброї. Строї відділення.
6. Виконання вправ зі стрілецької зброї та заходи безпеки.
7. Автоматична зброя.
8. Ручні осколкові гранати.
9. Протитанкові і протипіхотні міни.
10. Склад відділення та його озброєння.
11. Основні зразки озброєння та військової техніки ЗСУ.
12. Військова топографія. Місцевість та її значення у бою. Орієнтування на місцевості.
13. Вогнева позиція (обладнання та маскування).
14. Цивільний захист.
15. Основи медичних знань і допомоги.

Додаток 11

ОРІЄНТОВНІ НОРМАТИВИ

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ											
		ВИСОКИЙ			СЕРЕДНІЙ			ДОСТАТНІЙ			НИЗЬКИЙ		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1.	***Приготування до стрільби і ведення вогню з автомата.*** Учень знаходиться у вихідному положенні, автомат тримає «на ремінь», магазин у сумці для магазинів. За командою керівника роздавач видає 5 навчальних патронів. Стрільба виконується по мішенях з відстані 25м., 50 м., 100 м. Учень споряджає магазин і укладає його у сумку. За командою «До бою!» виконує норматив: займає місце для стрільби, заряджає зброю, готується до ведення вогню і доповідає: «Такий-то до бою готовий!». За командою «Вогонь!» послідовно встановлює приціл, знімає із запобіжника і встановлює вид вогню та імітує два-три постріли. Доповідає про закінчення стрільби та за командою керівника розряджає зброю, надає для огляду, повертається у вихідне положення. Дії після команди «Вогонь» виконуються без урахування часу. Стрільба по мішенях виконується: на 25 м. з положення стоячи, на 50 м. з положення сидячи, на 100 м. з положення лежачи. Виконання стрільби 1 патрон на 25 м., 2 патрони на 50 м., 2 патрони на 100 м.	Попадання в мішені (4-5 патронів) Виконано правильно, чітко			Попадання в мішені (3-4 патрони) Не більше двох помилок			Попадання в мішені (2-3 патрони) Не більше трьох помилок			Попадання в мішені (1-2 патрони) Допущено більше трьох помилок Порушені заходи безпеки під час поводження зі зброєю		
2	***Неповне розбирання автомату.***	Помило			Не			Не			Допущен		

<table>
<tr><td rowspan="2">.</td><td rowspan="2">Автомат на столі, учень знаходиться біля зброї. За командою «До розбирання автомату приступити!» здійснює неповне розбирання автомату та доповідає «Готово!»
Час фіксується від подачі команди до доповіді учня.
Після виконання нормативу називає частини автомату</td><td colspan="3">к немає</td><td colspan="3">біль ше одніє ї поми лки</td><td colspan="3">біль ше двох поми лок</td><td colspan="3">о більше трьох помилок</td></tr>
<tr><td>13 с</td><td>15 с</td><td>18 с</td><td>19 с</td><td>20 с</td><td>21 с</td><td>22 с</td><td>23 с</td><td>25 с</td><td>27 с</td><td>29 с</td><td>31с</td></tr>
<tr><td>3 .</td><td>Складання автомату після неповного розбирання.
За командою «До складання автомата приступити!» учень, дотримуючись послідовності, складає автомат та доповідає «Готово!».
Час фіксується від подачі команди до доповіді учня</td><td colspan="3">Помило к немає</td><td colspan="3">Не біль ше одніє ї поми лки</td><td colspan="3">Не біль ше двох поми лок</td><td colspan="3">Допущен о більше трьох помилок</td></tr>
<tr><td>23 с</td><td>24 с</td><td>25 с</td><td>26 с</td><td>28 с</td><td>30 с</td><td>31 с</td><td>33 с</td><td>35 с</td><td>37 с</td><td>39 с</td><td>41с</td></tr>
<tr><td>4 .</td><td>Чищення і змащування каналу ствола автомата після неповного розбирання.
Для чищення зброї потрібне ганчір’я, маслянка із рушничним мастилом. За командою «До чищення і змащування приступити!» учень виконує норматив №2 та доповідає «Готово!».
Потім збирає приладдя для чищення каналу ствола і готує матеріал для змащування, називаючи елементи приладдя. Чищення і змащування каналу ствола автомату здійснюється без урахування часу</td><td colspan="3">Помило к немає</td><td colspan="3">Не біль ше одніє ї поми лки</td><td colspan="3">Не біль ше двох поми лок</td><td colspan="3">Допущен о більше двох помилок</td></tr>
<tr><td>5 .</td><td>Спорядження магазину патронами.
Учень стоїть біля столу, на якому знаходиться 30 патронів та магазин до автомату. За командою «До спорядження магазину приступити!», учень споряджає магазин патронами та доповідає «Готово!».
Час фіксується від подачі команди до доповіді учня</td><td>35 с</td><td>40 с</td><td>45 с</td><td>46 с</td><td>48 с</td><td>50 с</td><td>51 с</td><td>53 с</td><td>55 с</td><td>57 с</td><td>59 с</td><td>1хв 02с</td></tr>
<tr><td>6 .</td><td>Виявлення цілей, визначення їх місцезнаходження відносно</td><td colspan="3">Виявлен і цілі</td><td colspan="3">Вияв лені</td><td colspan="3">Вияв лені</td><td colspan="3">Помилка у</td></tr>
</table>

	орієнтирів, доповідь про результати спостереження. За командою керівника учень займає місце для спостереження. На відстані 200-500 м від спостерігача розмішені 9 цілей (мішеней). Завдання: виявити цілі, визначити їх місцезнаходження відносно орієнтирів і доповісти про результати спостереження				цілі			цілі			визначені дальності 15%/20%/ 25%		
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	0-20	0-25	0-30
7.	***Пересування на полі бою.*** Вихідне положення – вогнева позиція. Учню доводять тактичну обстановку, ставлять завдання вийти на новий рубіж. За командою керівника «Учень Петренко, на такий-то рубіж – вперед!» учень, враховуючи місцевість, долає 50 м: перебіжкою 15 м, переповзанням по-пластунські 20 м і перебіжкою – 15 м. Час відраховується від команди на пересування до досягнення вказаного рубежу і приготування до стрільби	Виконано правильно, чітко			Не більше двох помилок			Не більше трьох помилок			Допущено більше трьох помилок		
		1хв 55с	2 хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
8.	***Вибір місця для стрільби (спостереження), обладнання окопу для стрільби з автомату лежачи.*** Вихідне положення – лежачи, сидячи або стоячи. Учню доводять тактичну обстановку, ставлять завдання на вказаному рубежі вибрати місце для стрільби (спостереження) і обладнати окоп для стрільби лежачи. Відстань до рубежу не більше 50м.	Окоп обладнано правильно			Не більше двох помилок.			Не більше трьох помилок.			Більше трьох помилок.		
		30хв	32хв	35хв	37хв	30хв	32хв	35хв	37хв	30хв	32хв	35хв	37хв
		4 хв 30с	4 хв 40с	4 хв 50с	5хв	4 хв 30с	4 хв 40с	4 хв 50с	5хв	4 хв 30с	4 хв 40с	4 хв 50с	5хв
9.	***Визначення сторін горизонту.*** Учень з компасом або годинником в руці знаходиться у вказаній точці місцевості. За командою керівника «До орієнтування приступити!» визначає сторони горизонту і доповідає «Готово!»	Помилок немає			Не більше однієї помилки			Не більше двох помилок			Більше двох помилок		
		22с	24с	26с	28с	22с	24с	26с	28с	22с	24с	26с	28с
1	***Визначення магнітного азимуту на***	Помило			Не			Не			Більше		

<table>
<tr><td rowspan="2">0.</td><td rowspan="2">вказаний предмет за компасом.
На місцевості учню вказується окремий предмет. За командою керівника «До визначення магнітного азимуту, приступити» він визначає азимут та доповідає.
Час фіксується від подачі команди до доповіді</td><td colspan="3">к немає. Похибка не більше 3 град.</td><td colspan="3">більше однієї помилки. Похибка не більше 6 град.</td><td colspan="3">більше двох помилок. Похибка не більше 9 град.</td><td colspan="3">двох помилок. Похибка більше 9 град.</td></tr>
<tr><td>28с</td><td>30с</td><td>32с</td><td>34с</td><td>36с</td><td>38с</td><td>40с</td><td>42с</td><td>44с</td><td>46с</td><td>48с</td><td>50с</td></tr>
<tr><td rowspan="2">11.</td><td rowspan="2">Визначення напрямку руху за вказаним магнітним азимутом за допомогою компасу.
На місцевості учню вказується магнітний азимут. За командою керівника «До визначення напрямку руху, приступити» він визначає окремий орієнтир та доповідає.
Час фіксується від подачі команди до доповіді.</td><td colspan="3">Помилок немає. Похибка не більше 3 град.</td><td colspan="3">Не більше однієї помилки. Похибка не більше 6 град.</td><td colspan="3">Не більше двох помилок. Похибка не більше 9 град.</td><td colspan="3">Більше двох помилок. Похибка більше 9 град.</td></tr>
<tr><td>40с</td><td>45с</td><td>50с</td><td>55с</td><td>40с</td><td>45с</td><td>50с</td><td>55с</td><td>40с</td><td>45с</td><td>50с</td><td>55с</td></tr>
<tr><td>12.</td><td>Рух за азимутом.
Учню видається схема (таблиця) даних для руху за азимутом, на якій вказані вихідний та кінцевий пункти 3-4 проміжних орієнтира, магнітні азимути та відстані між ними в метрах. Довжина маршруту не менше 2 км. дотримуючись маскування, пішим порядком учень повинен вийти до кінцевого пункту. Час враховується від видачі схеми до виходу у кінцевий пункт.</td><td>24хв</td><td>26хв</td><td>28хв</td><td>30хв</td><td>32хв</td><td>34хв</td><td>36хв</td><td>38хв</td><td>40хв</td><td>42хв</td><td>44хв</td><td colspan="2">46хв</td></tr>
<tr><td>13.</td><td>Одягання протигазу.
Учні знаходяться в строю. Протигази у похідному положенні. За раптовою</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2"></td></tr>
</table>

	командою «Гази!» учні одягають протигази. Час відраховується з моменту подання команди до відновлення дихання після одягнення протигазу.	6,5 с	7с	7,4 с	7,7с	8с	8,4с	8,7с	9с	9,4с	9,7 с	10 с	10,4с	
14.	***Одягання респіратора Р-2.*** За раптовою командою «Респіратор одягнути!», учні одягають респіратори. Час відраховується з моменту подачі команди до відновлення дихання	10,5с	11с	11,4с	11,7 с	12 с	12,4 с	12,7 с	13 с	13,4 с	13,7 с	14 с	14,4с	
15.	***Одягання загальновійськового захисного комплекту (плащ у рукава).*** Засоби захисту учнів у похідному положенні. а) За командою «Плащ в рукава - Гази» або сигналом «Радіаційна небезпека» учні одягають протигази, захисні плащі в рукава, захисні панчохи та рукавиці. Час відраховується від подачі команди керівника до одягання засобів захисту та доповіді «Готово!».	2 хв 50 с.	3 хв	3 хв 07 с.	3 хв 14 с.	3 хв 20 с.	3 хв 35 с.	3 хв 45 с.	4хв	4 хв 10 с.	4 хв 20 с.	4 хв 30 с.	4 хв 40 с.	
	б)За командою «Захисний комплект одягнути - Гази» учні одягають панчохи, плащі у вигляді комбінезону, протигази, рукавиці. Час відраховується від подачі команди керівника до повного одягання засобів захисту та доповіді «Готово!».	4 хв 25 с.	4 хв 35 с.	4 хв 45 с.	4 хв 50 с.	5 хв	5 хв 20 с.	5 хв 40 с	6 хв	6 хв 20 с	6 хв 40 с	7 хв	7 хв 20 с	
16.	***Дії за сигналом «Хімічна тривога».*** Засоби захисту учнів у похідному положенні. Подається сигнал «Хімічна тривога». Ті хто навчаються одягають протигази, плащі у вигляді накидки і ведуть спостереження за місцевістю. Час відраховується від моменту подачі сигналу до повного одягання засобів захисту	33с	35с	37с	38 с	40 с	43 с	46 с	50 с	57 с	1хв. 04 с	1хв. 10 с	1хв. 20с	
17.	***Тимчасова зупинка кровотечі.*** Учень знаходиться біля «пораненого», тримаючи в руках джгут.Час відраховується від команди: «До виконання нормативу приступити!» і до закріплення джгута. Після чого	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок			

	позначається час його накладання. **Накладання джгуту на стегно або плече** **Накладання закрутки на стегно або плече**												
		20с	25с	30с	35с	40с	45с	50с	55с	1хв.	1хв. 05с	1хв. 10с	1хв. 15с
		50с	55с	1хв	1хв. 05с	1хв. 10с	1хв. 15с	1хв. 20с	1хв. 25с	1хв. 30с	1хв. 35с	1хв. 40с	1хв. 45с
18.	***Накладання пов'язки.*** Учень з перев'язочним матеріалом у руках знаходиться біля «пораненого». За командою «Пов'язку накласти!» починає накладання. **Накладання пов'язки на голову (око, вухо).**	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок		
	Накладання пов'язки на кість у вигляді вісімки, на передпліччя,ліктьовий суглоб. **Накладання пов'язки на плечовий суглоб, груди.** **Накладання пов'язки на нижні кінцівки.**	1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
		1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
		2хв 20с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с	2хв 55с	3хв	3хв 05с	3хв 10с	3хв 15с	3хв 20с
		1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с

19.	***Надання першої допомоги при переломах.*** Учень знаходиться біля пораненого. Перев'язочний матеріал і шина в руках або поряд з учнем. За командою «Шину накласти!» учень накладає шину. Виконання нормативу закінчується підвішуванням руки на хустку (бинт, ремінь). **Накладання шини з підручного матеріалу на плече.** **Накладання шини з підручного матеріалу на передпліччя.** **Накладання шини Крамера на нижню кінцівку.**	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок		
		3хв	3хв 30с	4хв	4хв 30с	5хв	5хв 30с	6хв	6хв 30с	7хв	7хв 30с	8хв	8хв 30с
		2хв 40с	2хв 50с	3хв	3хв 10с	3хв 20с	3хв 30с	3хв 40с	3хв 50с	4хв	4хв 10с	4хв 20с	4хв 30с
		3хв	3хв 30с	4хв	4хв 30с	5хв	5хв 30с	6хв	6хв 30с	7хв	7хв 30с	8хв	8хв 30с
		19с	**21с**	**23с**	**25с**	**27с**	**29с**	**31с**	**33с**	**35с**	**37с**	**39с**	**41с**

ІНФОРМАТИКА

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ВИБІРКОВО-ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПРЕДМЕТУ ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

(РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма розрахована на вивчення інформатики в 10–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі до 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль.

Мета і завдання навчання інформатики

Метою навчання є продовження формування в учнів *інформаційної культури* та *інформатичної компетентності* для реалізації їх творчого потенціалу та соціалізації у суспільстві завдяки здатності до ефективного використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформатика в старшій школі є логічним продовженням курсу інформатики основної школи, під час вивчення якого в учнів було сформовано основи інформаційної культури та базові компетентності у галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Завданнями навчання інформатики в старшій школі є:

- формування в учнів знань й умінь, необхідних для ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності, при вивченні інших навчальних предметів, у повсякденному житті;
- розвиток в учнів готовності застосовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного виконання різноманітних завдань щодо реалізації інформаційних процесів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю в умовах інформаційного суспільства;
- розвиток інформаційної культури, знань правил безпеки життєдіяльності та навичок безпечної поведінки при виконанні робіт з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток в учнів здатності самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби загального та прикладного призначення,

цілеспрямовано шукати й систематизувати відомості, використовувати електронні засоби обміну даними.

Структура навчальної програми

Навчальна програма складається з:

- пояснювальної записки, у якій визначено мету та завдання навчання інформатики, описано структуру навчальної програми і загальну характеристику умов навчання;
- вимог щодо рівня очікуваних результатів навчання та змісту навчального матеріалу для їх формування за базовим і вибірковими модулями.

Програма має модульну структуру і складається з двох частин – базового та вибіркових(варіативних) модулів.

Модуль - структурна одиниця навчальної програми, подана як організаційно-методичний блок, що містить цілісний набір компетенцій, необхідних для засвоєння учнями протягом його вивчення.

Основою навчання інформатики в 10-11 класах є базовий модуль, зміст якого може бути розширений за рахунок вибіркових модулів. Базовий модуль, на вивчення якого відводиться 35 годин, завершує формування в учнів предметних і ключових компетентностей щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на рівні, визначеному чинним Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Цей модуль є мінімально допустимою нерозривною структурною одиницею програми, рознесення вивчення базового модуля на два роки не допускається.

Вибіркові модулі для розширення курсу учитель добирає, відповідно до профілю навчання навчального закладу, запитів, індивідуальних інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей, матеріально-технічної бази та наявного програмного забезпечення. Реалізація профільного навчання під час викладання курсу може здійснюватися як шляхом розширення змісту окремих тем, так і добором профільно-орієнтованих навчальних завдань.

Поєднання модулів повинно забезпечувати необхідну ступінь гнучкості та свободи в відборі і комплектації необхідного конкретного навчального матеріалу для навчання учнів і реалізації дидактичних цілей. Кількість та тематика варіативних модулів погоджується методичною службою навчального закладу.

Вчителі інформатики мають право розробляти та використовувати власні вибіркові модулі за умови проходження ними експертизи у відповідній комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України згідно з Порядком надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв (наказ МОН України від 17.06.2008 № 537). Варіативні модулі, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, можуть використовуватися у всіх загальноосвітніх навчальних закладах.

Згідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, вибірково-обов'язковий курс «Інформатика» вибудовується за такими *предметними змістовими лініями:*

- *інформаційні технології в суспільстві;*
- *моделі і моделювання, аналіз та візуалізація даних;*
- *системи керування базами даних;*
- *технології опрацювання мультимедійних даних;*
- *сервіси інформаційно-комунікаційних мереж.*

Зміст навчання має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем, залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання та особливостей того чи іншого напряму й профілю навчання. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв'язків між ними.

Зміст і вимоги до навчальних досягнень для вибіркових модулів (до 70 годин) також наведено в цій програмі.

Характеристика умов навчання

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників навчального процесу. Програмою не обмежується використання вчителем різних видів апаратного та програмного забезпечення за умови відповідності його вимогам чинного законодавства, нормативних документів та даної Програми.

Зміст усіх практичних робіт має добиратися таким чином, щоб тривалість роботи за комп'ютером відповідала чинним санітарно-гігієнічним нормам.

Методика проведення кожного уроку визначається вчителем.

Обов'язковою передумовою успішного виконання вимог Програми є практична діяльність учнів на кожному уроці, необхідною передумовою якої є індивідуальний доступ кожного учня до роботи з персональним комп'ютером та підключення комп'ютерного класу до швидкісного Інтернету.

Обладнання навчального приміщення (класу, кабінету) має відповідати вимогам (технічним, санітарно-гігієнічним, педагогічним тощо), викладеним у «Положенні про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів», Державних санітарних правилах та нормах щодо влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах, технічним специфікаціям навчального комп'ютерного комплексу для кабінету інформатики,

навчального комп'ютерного комплексу (мобільного) та інтерактивного комплексу (інтерактивної дошки, мультимедійного проектора) для загальноосвітніх навчальних закладів.

ІНФОРМАТИКА

вибірково-обов'язковий курс

105 годин

БАЗОВИЙ МОДУЛЬ

35 годин

Очікувані результати навчання	Зміст навчального матеріалу
Інформаційні технології в суспільстві	
Знаннєва складова Знає базові поняття інформатики, складові частини інформаційної системи та їх призначення. Розуміє роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в суспільстві та житті людини Дотримується правил безпечної роботи в Інтернеті, розуміє принципи інформаційної безпеки Знає окремі онлайнові освітні платформи та використовує їх для навчання Пояснює принципи цифрового громадянства та електронного урядування. Має уявлення про загальні принципи роботи й сфери застосування систем штучного інтелекту, інтернету речей, Smart-технологій та технології колективного інтелекту. ***Діяльнісна складова*** Організовує свою діяльність з використанням програмних засобів для планування та структурування роботи, а також співпраці з членами соціуму. Використовує технології цифрового громадянства для вирішення власних соціальних потреб. Дотримується правил безпечної поведінки в Інтернеті. Самостійно опановує нові технології та засоби діяльності. ***Ціннісна складова***	Інформація, повідомлення, дані, інформаційні процеси, інформаційні системи як важливі складники й ознаки сучасного суспільства Сучасні інформаційні технології та системи. Людина в інформаційному суспільстві. Проблеми інформаційної безпеки. Загрози при роботі в Інтернеті і їх уникнення. Навчання в Інтернеті. Професії майбутнього – аналіз тенденцій на ринку праці. Роль інформаційних технологій в роботі сучасного працівника. Комп’ютерно-орієнтовані засоби планування, виконання і прогнозування результатів навчальної, дослідницької і практичної діяльності. Інтернет-маркетинг та інтернет-банкинг. Системи електронного урядування. Поняття про штучний інтелект, інтернет речей, Smart-технології та технології колективного інтелекту.

Усвідомлює комунікаційну роль ІТ та тенденції розвитку цифрового суспільства та вплив інформаційних технологій на життя людей. Свідомо використовує отримані знання з галузі ІТ у процесі вибору майбутньої професії. Усвідомлює можливості онлайн-навчання та активного залучення до глобальних спільнот, свою причетність до них. Усвідомлює необхідність та принципи навчання упродовж усього життя. Поважає права і свободи, зокрема свободи слова, конфіденційності в Інтернеті, авторського права та інтелектуальної власності, персональних даних тощо.	
Моделі і моделювання. Аналіз та візуалізація даних	
Знаннєва складова Пояснює поняття комп'ютерного моделювання та комп'ютерного експерименту. Аргументовано добирає методи та засоби візуалізації даних. Пояснює поняття вибірки та ряду даних. Оцінює за рядом даних тип лінії тренду. Знає формули та способи обчислення основних статистичних характеристик вибірки (середнє арифметичне, мода, медіана, стандартне відхилення). Знає закономірності та способи здійснення простих фінансових розрахунків (сума виплат за кредитом, складні відсотки тощо) у середовищі	Комп'ютерне моделювання об'єктів і процесів. Комп'ютерний експеримент Основи статистичного аналізу даних. Ряди даних. Обчислення основних статистичних характеристик вибірки. Візуалізація рядів і трендів даних. Інфографіка. Розв’язування рівнянь, систем рівнянь, оптимізаційних задач. Програмні засоби для складних обчислень, аналізу даних та фінансових розрахунків. Розв'язання задач з різних предметних галузей.

табличного процесора. ***Діяльнісна складова*** Планує та проводить навчальні дослідження й комп'ютерні експерименти з різних предметних галузей. Використовує та створює інформаційні моделі для розв’язування задач із різних предметних галузей засобами інформаційних технологій. Уміє подавати ряди даних графічно. Уміє визначати й подавати графічно тренди у вибірці даних. Застосовує різноманітні засоби інфографіки для подання даних. Використовує табличний процесор для виконання простих фінансових розрахунків. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює роль інформаційних технологій для розв’язання життєвих і наукових задач. Оцінює можливості інформаційних технологій для комп'ютерного моделювання об'єктів і процесів.	
Системи керування базами даних	
Знаннєва складова Пояснює поняття бази даних і систем управління базами даних, їх призначення. Розуміє поняття таблиця, поле, запис, ключ, зв’язок ***Діяльнісна складова*** Створює таблиці, вводить та редагує дані в них, добирає типи даних. Створює прості запити на вибірку даних, впорядковує та фільтрує дані в таблиці. ***Ціннісна складова***	Поняття бази даних і систем керування базами даних, їх призначення. Реляційні бази даних, їхні об’єкти. Ключі й зовнішні ключі. Зв’язки між записами і таблицями. Визначення типу зв'язку. Створення таблиць. Введення і редагування даних різних типів. Впорядкування, пошук і

Усвідомлює переваги БД порівняно зіншимитехнологіямизберіганняданих. Оцінює доцільність засобів інформаційних технологій для комп'ютерного моделювання об'єктів і процесів	фільтрування даних. Запити на вибірку даних.
Мультимедійні та гіпертекстові документи	
Знаннєва складова Наводить приклади систем керування вмістом для веб-ресурсів. Розрізняє технології опрацювання мультимедійних даних Пояснює застосування різних технологій для розробки сайтів. Наводить приклади оптимізації та стратегій просування веб-сайтів. ***Діяльнісна складова*** Добирає відповідне програмне забезпечення та здійснює просте опрацювання аудіо та відеоданих. Створює веб-сайти за допомогою автоматизованих засобів системи керування вмістом. Використовує гіпертекстові, графічні, анімаційні та мультимедійні елементи на веб-сторінках. Враховує художньо-естетичну складову при створенні інформаційних продуктів. Дотримується правил ергономічного розміщення матеріалів на веб-сторінці. Планує власну та групову діяльність для проектування та створення об'єктів мультимедіа та веб-сайтів. ***Ціннісна складова*** Розуміє роль електронних медійних засобів в житті в житті людини. Усвідомлює важливість участі в діяльності глобальної інтернет-	Технології опрацювання мультимедійних даних. Системи керування вмістом для веб-ресурсів. Створення та адміністрування сайту. Поняття про мову розмічання гіпертекстового документа Ергономіка розміщення відомостей на веб-сторінці. Поняття пошукової оптимізації та просування веб-сайтів. Роль електронних медійних засобів в житті людини

спільноти. Усвідомлює та враховує особливості користувачів з особливими потребами при розробці веб-ресурсів. Оцінює можливості різних технологій для створення веб-сайтів.	

ВИБІРКОВІ МОДУЛІ

Графічний дизайн

35 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Графічний дизайн як засіб візуальної комунікації	
Знаннєва складова Знає основні засоби візуальної комунікації. Пояснює сприйняття інфографіки людиною. Описує основні напрямки сучасного цифрового мистецтва. Називає основні властивості шрифтів та способи їх поєднання. Розуміє поняття друкованої реклами. Наводить приклади використання дизайну. Знає основні способи графічної реклама в міському середовищі, Знає основні принципи оформлення вітрин. Розуміє різницю між електронними та друкованими портфоліо. ***Діяльнісна складова*** Розпізнає нестандартні рекламні носії (упаковки, книжки-трансформери, предметну ілюстрацію і фото-типографіку) Виконує розробку концепції	Історія графічної культури. Дизайн і його тенденції. Ілюстрація. Цифрове мистецтво. Сучасна реклама та фірмовий стиль: напрямки, стилі, тренди. Реклама. Психологія сприйняттям реклами. Інфографіка. Типографіка, шрифти і шрифтові пари. Прийоми каліграфії та леттерингу. Особливості поєднання шрифтів. Коротка історія дизайну і типографіки. Електронні та друковані портфоліо. Веб-дизайн.

виставкового стенду. ***Ціннісна складова*** Оцінює рекламу конкретного товару, послуги або підприємства. Усвідомлює важливість засобів графічного дизайну у сучасному суспільстві.	
Растрова графіка	
Знаннєва складова Пояснює основні принципи створення й обробки растрових зображень. Описує основні параметри растрових зображень. Описує призначення й функції растрового графічного редактора. Пояснює призначення й спосіб використання основних інструментів малювання. Описує методику виділення областей на зображеннях і методику побудови багатошарових зображень. Використовує елементи авторської графічної техніки. Знає прийоми створення колажів. Пояснює алгоритм створення анімацій у середовищі растрового графічного редактора. Описує процес ретушування зображень, у тому числі коригування діапазону яскравості, застосування фільтрів, клонування тощо. Наводить приклади графічних елементів на веб-сторінках. ***Діяльнісна складова*** Створює прості ілюстрації	Характеристики зображення та засобів його відтворення - яскравість, контрастність, роздільна здатність, інтервал оптичної щільності (фотографічна ширина), колірна гама, палітра, глибина кольору, насиченість кольору. Растровий графічний редактор як інструмент для дизайну. Основні інструменти для малювання. Концепція побудови пошарового зображення Робота з шарами. Створення колажів. Прийоми колажування. Робота з текстом. Робота з векторними елементами. Ретуш та художня обробка зображень, отриманих шляхом фотографування або сканування. Гама-корекція як засіб узгодження діапазону яскравості зображення і характеристик засобу його відтворення. Тонова корекція зображень. Робота з кольором. Створення елементів для веб-сторінок. Анімація в растровому графічному редакторі.

засобами растрового графічного редактора. Уміє використовувати різні способи виділення фрагментів зображень. Уміє переміщувати, масштабувати й обертати область виокремлення. Застосовує засоби уточнення попереднього виокремлення. Обробляє виділені області в стандартному режимі та в режимі маски. Створює колажі з фрагментів зображень. Керує властивостями шарів зображень. Здійснює тонове коректування зображень, керуючи яскравістю й контрастністю зображень. Виконує коригування кольору зображень. Усуває дефекти на фотографіях за допомогою фільтрів. Розробляє дизайн та створює листівки в середовищі растрового графічного редактора за допомогою інструментів малювання. Створює ілюстрації для календаря та постери методом колажу. Описує принципи формування анімаційних зображень у середовищі растрового графічного редактора. Розробляє піктограми для конкретного сайту. Створює анімації засобами	

растрового графічного редактора. Уміє створювати анімовані зображення та налаштовувати часові параметри їхнього відтворення. Виконує налаштування параметрів відображення тексту у графічному редакторі. Використовує засоби растрового графічного редактора для розробки шаблону інформаційного листа. ***Ціннісна складова*** Визначає алгоритм створення графічного зображення у середовищі растрового редактора. Враховує можливості редактора растрової графіки.	
Основи композиції та дизайну	
Знаннєва складова Описує колірні моделі RGB, CMYK, HSB. Знає основні компоненти кольору. Пояснює принципи побудови знаків в логотипах. Називає гармонійні поєднання кольорів. Наводить приклади логотипів, брендів та айдентики. ***Діяльнісна складова*** Розробляє власні знаки та фірмовий стиль. Використовує психологію кольору для створення гармонійних колірних поєднань. Створює фірмові знаки і логотипи. Розробляє елементи фірмового стилю за наданим завданням	Колір. Теорія кольору. Колористика. Колірний круг. Система Pantone. Колір в рекламі. Насиченість, світлість, колірний тон, психологія кольору. Створення гармонійних колірних поєднань. Основи теорії дизайну. Символи та образи. Художній образ. Стиль та композиція в дизайні. Знакові системи. Принципи побудови знаків. Стилістична єдність. Поняття бренду, брендингу. Елементи фірмового стилю. Айдентика. Створення логотипів. Брендгайд. Брендбук.

Ціннісна складова Дотримується стильового оформлення робіт. Враховує психологію сприйняття кольору в графічних образах. Усвідомлює важливість стилістичної єдності в елементах бренду.	
Векторна графіка	
Знаннєва складова Описує основні параметри векторних зображень. Пояснює основні принципи створення й обробки векторних зображень. Називає відмінності між векторною і растровою графікою. Знає основні редактори векторної графіки. Описує функції та призначення інструментів векторного графічного редактора. Пояснює спосіб формування зображень з геометричних примітивів. Знає поняття контуру. Описує методику керування кольором і застосування ефектів до об’єктів зображення. ***Діяльнісна складова*** Створює об’єкти , що складаються з кількох базових геометричних фігур. Редагує криві й ламані та створює з них нові об’єкти. Вміє впорядковувати, вирівнювати й об’єднувати об’єкти.	Векторний графічний редактор як інструмент для дизайну. Основні інструменти для малювання. Робота з векторними контурами. Трасування об'єктів. Маскування. «Живі» переходи. Спотворення і деформація. Заливка об'єктів. Робота з градієнтами. Прозорість. Градієнтная сітка. Художні ефекти. Робота з символьними об'єктами. Робота з текстом. Макетування. Художнє оформлення тексту. Ділова графіка.

Застосовує до виділених об’єктів різні художні ефекти. Використовує “перетікання” об’єктів. Додає до документа прості й фігурні текстові фрагменти. Змінює параметри шрифту текстового фрагменту. Використовує різні колірні моделі для вибору кольору. Виконує перефарбовування об’єктів, використовуючи однорідні, градієнтні, візерункові й текстуровані заливки. Використовує лінійки, напрямні лінії, сітку. Виконує векторизацію растрових зображень. Створює ілюстрації за наданим ескізом. Створює векторний шрифтовий плакат на задану тематику. Використовує векторний графічний редактор для створення постера. Розробляє дизайн афіш, квитків, флаєрів на конкретний захід. Створює постер, використовуючи художнє оформлення тексту. Використовує фільтри для створення ефектів графічного зображення. Створює дизайн книжкових обкладинок або дисків. Використовує векторний графічний редактор для проектування сувенірної продукції (пакета, ручки, значків).	

Розробляє графічні елементи шаблонів для ділової документації. Створює візитівки засобами векторного графічного редактора. Використовує векторні засоби для створення ділової графіки ***Ціннісна складова*** Визначає етапи побудови векторного зображення. Враховує можливості векторного редактора при створенні графічних зображень. Порівнює властивості векторної і растрової графіки.	
Графічний дизайн у поліграфії	
Знаннєва складова Розуміє смислові та художньо-декоративні завдання художньої поліграфії. Знає основні друкарські терміни. Знає основи композиції і архітектоніки багатосторінкового видання. Розуміє поняттю формату видання. Використовує вимоги єдності стилю в графічній композиції. Розуміє загальні питання побудови композиції шпальти набору. Пояснює процес додрукарської підготовки документів. Розуміє вимоги до поліграфічного макету. Називає основні програми для комп'ютерної верстки. Наводить приклади поліграфічної продукції. ***Діяльнісна складова***	Комп'ютерна верстка. Програми для комп'ютерної верстки: інтерфейс, основні функції. Інструменти роботи з текстом і зображенням. Концепція багатосторінкового документа Смислові та художньо-декоративні завдання при підготовці поліграфічної продукції. Основні друкарські терміни. Основи композиції і архітектоніки багатосторінкового видання. Вимоги єдності стилю в графічній композиції. Листівка. Призначення. Композиційні прийоми створення листівки. Шрифтові композиції та графічні елементи листівок. Створення листівки (колаж). Багатосторінкові видання та їх формат. Загальні питання побудови композиції шпальти (смуги) набору. Сітка. Складові шпальти набору (кегль шрифту, інтерліньяж, відстань між

Розробляє дизайн листівки або запрошення. Створює листівку засобами програм комп'ютерної верстки. Розраховує шпальти багатосторінкового видання. Використовує модульні сітки. Виконує дизайн та верстку буклетів. Здійснює оформлення та макетування багатосторінкового видання - журналу. Здійснює верстку буклету, каталогу або меню. ***Ціннісна складова*** Визначає необхідні інструменти для верстки. Дотримується правил поліграфічного та стильового оформлення матеріалів. Враховує можливості програмних засобів для додрукарської підготовки. Усвідомлює важливість комп'ютерної верстки у поліграфії.	колонками (середник), поля). Методи композиції тексту та графіки в смузі набору. Перенос слів. Шрифтові виділення. Колонцифри. Колонтитули. Виноски. Художні ефекти. «Коридори». Висячі рядки. Текстові - видільні - титульні шрифти. Акценти. Абзацний відступ. Буквиця. Відбиття лінійками. Буклет. Призначення. Принципи композиції. Види буклетів. Способи складання буклетів. Види згинів буклету. Технологічні особливості виготовлення буклетів. Вибір конструкції буклету. Аналіз існуючих стилів і видів буклетів, їх конструктивних форм і матеріалів. Створення шпальт(смуг) набору буклету. Визначення текстового вмісту, вибір шрифту. Контактні відомості. Визначення ілюстративної частини буклета. Розробка оригіналу макета буклету. Верстка буклету. Створення шпальт(смуг) набору багатосторінкового видання (ескіз). Обкладинка журналу. Розробка логотипу. Створення обкладинки журналу . Макетування багатосторінкового видання - журналу. Вибір теми. Формат видання. Концепція верстки. Рубрикація. Підбір шрифту (кегль, гарнітура). Макет журнального розвороту. Підбір ілюстративного матеріалу, винесення, підписи, підзаголовки і заголовки, елементи графічного оформлення видання. Побудови композиції шпальт

	набору. Оформлення та макетування багатосторінкового видання - журналу. Верстка журналу.

Комп’ютерна анімація

35 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Основи анімації	
Знаннєва складова Знає поняття “анімація”. Пояснює основні принципи створення анімованих зображень. Розрізняє двовимірну та тривимірну графіку, пояснює основні принципи відтворення тривимірної графіки на основі уявлень про фізіологію зору людини. Описує відтворення анімованих зображень на основі уявлень про фізіологію зору людини. Має уявлення про програмні середовища для створення комп’ютерної анімації, розрізняє їх за принципами створення анімації. Знає основні формати файлів комп'ютерної анімації. Називає основні етапи створення анімованого зображення. ***Діяльнісна складова*** Виконує пошук файлів з анімацією у мережі Інтернет, переглядає та завантажує їх. Використовує програмні засоби для перегляду анімації різних видів. Наводить приклади використання анімації у власній навчальній діяльності, для реалізації власних	Анімація. Види анімації. Комп'ютерна анімація. Порівняння растрової та векторної анімації. Тривимірне моделювання і анімація. Програмні середовища для створення анімацій. Приклади застосування анімації.

захоплень та у подальшому для рішення професійних задач. Дотримується авторського права. ***Ціннісна складова*** Визначає доцільність використання анімованих зображень для розв'язання конкретної задачі (проблеми), реалізації проекту. Розрізняє двовимірну та тривимірну анімацію, сфери їх застосування.	
Анімація в редакторі растрової графіки	
Знаннєва складова Знає призначення та функції декількох редакторів растрової графіки. Знає основні формати файлів растрової графіки. Має уявлення про можливості та особливості декількох редакторів растрової анімації (принципи створення анімації, огляд інструментів, ліцензування). Пояснює вибір програмного середовища для створення растрової анімації. Знає призначення та функції редактора растрової анімації. Пояснює послідовність створення GIF-анімацій. Розуміє призначення шарів, обґрунтовує їх кількість для створення анімованого проекту. Пояснює принципи створення анімації імітування зіткнення декількох об'єктів, обертання	Основи растрової графіки. Використання фото та кліпартів. Підготовка малюнків для створення анімації. Призначення та основні функції редактора GIF-анімацій. Покадрова анімація. Анімація на основі фотоколажу. Експортування анімації. Статичні та динамічні зображення. Використання шарів. Анімація декількох об'єктів. Налаштування швидкості відтворення анімації. Анімація руху об'єктів. Анімація зіткнення декількох об'єктів. Ефекти анімації обертання об'єктів. Інструменти трансформації і деформації. Анімація кольору. Градієнтні заливки, текстури. Ефекти анімації з колірними переходами, анімація прозорості. Використання візуальних ефектів в анімації.

об’єктів, трансформації та деформації об’єктів. Наводить та обґрунтовує приклади застосування розроблених анімацій. ***Діяльнісна складова*** Вміє створювати та редагувати растрові зображення. Вміє імпортувати растрові зображення у середовище для створення GIF-анімації. Використовує інструменти редактора растрової анімації для створення та редагування анімації. Виконує експорт анімації з растрового редактора. Створює GIF-анімації з різноманітними візуальними ефектами. Створює анімації тексту, анімованих моделей явищ та процесів, анімовані банери для веб-сторінок. ***Ціннісна складова*** Визначає відповідність інструментів для створення GIF-анімацій. Враховує можливості програмного забезпечення для створення анімацій відповідного типу. Усвідомлює важливість використання анімацій на веб-сторінках. Усвідомлює цінність розроблення комп’ютерних моделей явищ та процесів. Оцінює результати власних	Анімація тексту. Моделювання явищ та процесів засобами анімації. Створення анімованого банера для веб-сторінок. Зміна тексту та зображень в анімованому банері.

розробок та результати інших.	
Векторна анімація	
Знаннєва складова Має уявлення про особливості кількох редакторів векторної анімації (принципи створення анімації, огляд інструментів, ліцензія) та можливості, які вони надають користувачеві. Знає призначення та функції редактора векторної анімації. Пояснює власний вибір програмного середовища для створення векторної анімації. Пояснює послідовність створення різних типів векторної анімації. Розуміє призначення шарів, обґрунтовує їх кількість для створення анімованого проекту. Наводить приклади властивостей об’єктів програмного середовища для створення векторних анімацій. Наводить та обґрунтовує приклади застосування розроблених анімацій. ***Діяльнісна складова*** Уміє створювати анімовані векторні зображення. Обирає тип анімації відповідно до завдання та обґрунтовує свій вибір. Застосовує анімацію різних типів для створення проекту. Планує послідовність дій для створення анімації. Застосовує інструменти програмного середовища створення	Основи векторної графіки. Створення та редагування векторних зображень. Векторна анімація. Види векторної анімації: покадрова, руху, форми, з використанням криволінійних шляхів. Налаштування швидкості відтворення анімації. Прискорення та уповільнення. Використання шарів для створення анімації, змінення їх властивостей. Анімація руху одного та кількох об'єктів. Анімація обертання. Інструменти трансформації і деформації. Анімація кольору. Створення керованої анімації.

анімацій для створення та редагування об’єктів. Редагує початкові файли анімації (додає, вилучає та переміщує кадри та об’єкти у середовищі створення анімацій) Створює керовану анімацію. Експортує файли анімації. ***Ціннісна складова*** Ураховує можливості, що надаютьсяі програмними засобами для створення анімацій відповідного типу. Усвідомлює цінність отриманих навичок створення векторних анімацій для реалізації власного творчого потенціалу. Розуміє практичне застосування розроблених власних анімованих проектів. Оцінює результати власних розробок та результати інших.	

Тривимірне моделювання

35 годин

Очікувані результати	**Зміст навчання**
Тривимірна графіка	
Знаннєва складова Розуміє призначення тривимірної графіки, наводить приклади її застосування у різних галузях людської діяльності. Наводить приклади комп'ютерних програм для створення тривимірних зображень, порівнює їх. Описує основні елементи інтерфейсу комп'ютерної програми для створення тривимірних зображень. Пояснює принцип створення тривимірних об’єктів, поняття “проекції”, значення сцени, світла та камери. Розуміє поняття “рендеринг”. Пояснює поняття “моделювання”, “комп'ютерна модель”. ***Діяльнісна складова*** Розпізнає об’єкт за його проекціями. Використовує основні можливості, які забезпечує програмний засіб для створення тривимірних зображень. Створює візуалізації простих тривимірних об’єктів. Виконує перетворювальну діяльність над тривимірними об’єктами з використанням	Тривимірна графіка. Класифікація програм для роботи з тривимірною графікою. Основні поняття тривимірної графіки. Тривимірна система координат. Проекції на площину. Сцена, об’єкти та їх елементи. Матеріали. Текстури. Освітлення та камери. Рендеринг. Моделювання.

інструментів середовища ***Ціннісна складова*** Усвідомлює сфери використання тривимірних моделей для реалізації власних захоплень та навчальних задач. Усвідомлює значення можливостей тривимірної графіки у різних галузях людської діяльності Дотримується правил захисту авторського права.	
Створення простих тривимірних об'єктів	
Знаннєва складова Описує інтерфейс середовища. Пояснює призначення основних інструментів. Називає режими перегляду. Описує послідовність створення задуманого тривимірного об’єкту. Пояснює основні терміни тривимірної моделі: ребро, вершина, грань, полігон, полігональна сітка. Знає призначення сплайнів, їх основні форми, прийоми їх редагування. ***Діяльнісна складова*** Орієнтується в інтерфейсі середовища, використовує основні інструменти та режими роботи. Створює візуалізації тривимірних об’єктів. Виконує перетворювальну діяльність над тривимірними об’єктами з використанням інструментів середовища: змінення властивостей, копіювання, переміщення, групування,	Інтерфейс середовища. Вікно вигляду. Навігація в 3D-просторі. Напрямки перегляду. Об'єктний режим. Виділення об'єктів. Переміщення об'єктів. Обертання об'єктів, їх масштабування, дзеркальне відображення. Створення дублікатів. Створення моделей на основі сплайнів. Створення тривимірних об'єктів з використанням простих форм.

обертання, віддзеркалювання. Використовує масштабування. ***Ціннісна складова*** Пояснює вибір програмного середовища. Пояснює та обґрунтовує розроблену послідовність дій для створення тривимірного зображення. Усвідомлює та оцінює власні знання та вміння щодо створення простих тривимірних зображень. Використовує вміння створювати тривимірні зображення для рішення власних проблемних завдань.	
Створення та редагування тривимірних об’єктів неправильної форми.	
Знаннєва складова Має уявлення про можливості різних модифікаторів, описує результати їх застосування. Наводить приклади результатів застосування модифікаторів. Описує результати застосування різних інструментів деформування об’єкту. Наводить приклади об’єктів створених за допомогою обертання сплайнів. Пояснює послідовність дій для створення заданого тривимірного об’єкта. ***Діяльнісна складова*** Створює тривимірні об’єкти із застосуванням модифікаторів, редагуванням вершин та граней, трансформуванням полігонів (згладжування, видавлювання, деформування).	Робота з об’єктами у редакторі тривимірної графіки. Використання модифікаторів для маніпуляції об'єктами. Редагування об'єкта: вершини, ребра грані. Інструменти для редагування. Згладжування. Видавлювання (Extrude), фаска (Bevel), лофтинг (Loft). Обертання і обертання з дублюванням. Закручування (Screw). Шум (Noise). Інструмент деформації (Warp). Симетричне моделювання. Об'єднання та поділ меш-об'єктів, булеві операції. Зв’язування об'єктів способом "батько-нащадок"(Parenting).

Створює тривимірні об’єкти за допомогою обертання, групування об'єктів способом "батько-нащадок"(Parenting), застосуванням булевих операцій. ***Ціннісна складова*** Обґрунтовує доцільність обраних для створення об’єкту прийомів та інструментів.	
Матеріали і текстури	
Знаннєва складова Знає способи імітації матеріалів у редакторах зображень. Описує вигляд вікна редактору матеріалів та називає його основні елементи. Пояснює відмінності між застосуванням готових текстур і використанням для заливання растрових зображень. Наводить приклади різних матеріалів. Пояснює роль світлотіней у створенні двовимірного зображення тривимірних об’єктів. Називає основні налаштування матеріалів та текстур Наводить приклади освітлення та камер в тривимірній графіці. Знає типи джерел світла.	Основні налаштування матеріалів. Основні налаштування текстур. Дифузія. Дзеркальне відбивання. Карти. Редактор текстурних координат (UV-редактор) і вибір граней. Створення карти модифікування структури. Використання Jpeg зображення в якості текстур. Шейдери. Налаштування Hallo (ореол). Сцена, освітлення та камери в тривимірній графіці. Освітлення. Типи джерел світла. Тіні методом трасування променя. Параметри налаштування освітлення. Опції і налаштування камер. Стеження камери.

Діяльнісна складова Використовує бібліотеку готових матеріалів та створює власні. Уміє виконувати налаштування матеріалів. Створює власні матеріали. Створює текстурні розгортки та редагує текстурні координати. Використовує растрові зображення в якості текстур. Створює карти: diffuse, reflection, refraction, bump. Змінює параметри налаштування освітлення та камер в тривимірній графіці. ***Ціннісна складова*** Враховує типи джерел світла та їх налаштування, опції налаштування камер. Усвідомлює доцільність обраних та створених матеріалів і текстур для роботи з тривимірними об’єктами, їх значення для створення реалістичних комп’ютерних моделей.	
Тривимірна анімація	

Знаннєва складова Пояснює поняття “анімація”. Описує процес створення анімації на основі ключових кадрів. Описує процес створення анімації об’єктів за заданою траєкторією руху. Називає та обґрунтовує послідовність дій для створення анімації персонажів. Пояснює процес створення арматурного об'єкту, скіннігу персонажу та створення його “м’язової” структури. Пояснює необхідність створення та налаштування керуючих елементів моделі. ***Діяльнісна складова*** Створює покадрову анімацію та анімацію об’єктів за заданою траєкторією руху. Створює скелет персонажа, виконує процес “натягування шкіри”, графічний розподіл вагомостей та анімацію персонажа. Виконує налаштування часу у створеній анімації. ***Ціннісна складова*** Визначає ключові кадри анімації, типи прив’язок. Враховує принципи анімації сцени для декількох динамічних і статистичних об’єктів. Визначає вигляд системи кісток необхідної для створення задуманої анімації об’єкта. Розуміє як взаємодіють між собою кістки у тривимірній моделі	Анімація без деформації об'єктів. Ключові кадри. Анімація вздовж шляху. Анімація з деформацією. Анімація персонажів. Арматурний об'єкт. "Одягання" скелета (Skinning). Графічний розподіл вагомостей (WeightPainting). Режим пози (Posemode).

та може пояснити ієрархію кісток скелета у розробленій тривимірній моделі. Пояснює та обґрунтовує розподіл вагомостей у розробленій тривимірній моделі. Усвідомлює та оцінює власні знання та вміння щодо створення тривимірної анімації.	
Візуалізація та рендеринг	
Знаннєва складова Пояснює поняття “візуалізація”. Знає основні етапи тривимірної візуалізації, формати вихідного зображення та формати анімаційних файлів. Наводить приклади різних способів візуалізації. ***Діяльнісна складова*** Виконує налаштування візуалізації, вказує параметри вихідного файлу. Оцінює результати візуалізації та змінює налаштування наступної з метою досягнення поставлених цілей. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює та оцінює власні знання та вміння щодо створення тривимірних моделей.	Візуалізація. Рендеринг по частинах. Панорамний рендеринг. Вихідні формати. Візуалізація анімації. Об'єднаний рендер (UnifiedRenderer). Створення відеофайлу.

Математичні основи інформатики

35 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Системи числення	
Знаннєва складова Знає принципи запису чисел у позиційних системах числення. Знає роль двійкової системи числення в сучасних комп'ютерах Пояснює причини використання двійкової системи в роботі комп'ютера Описує переваги і недоліки двійкової та шістнадцяткової систем числення Називає порядок дій при переведенні чисел з однієї системи числення в іншу Наводить приклади чисел, записаних у різних системах числення ***Діяльнісна складова*** Виконує арифметичні операції в позиційній системі числення з довільною основою Виконує переведення чисел з системи числення з довільною основою в десяткову і навпаки. Використовує взаємозв'язок між системами числення з основами $Q = P^m$ при перетворенні подання чисел між цими системами ***Ціннісна складова*** Визначає ефективність застосування тієї чи іншої системи числення для різних прикладних задач.	Основні поняття позиційної і непозиційної системи числення. Позиційні і непозиційні системи числення в історії людства. Розгорнута і згорнута форми запису чисел у позиційних системах числення. Арифметичні операції в позиційних системах числення Перетворення подання чисел у позиційній системі числення з основою P у подання в десятковій системі числення і навпаки. Взаємозв'язок між системами числення з основами $Q = P^m$ Системи числення та архітектура комп'ютерів.

Дотримується алгоритмів здійснення арифметичних операцій в позиційних системах числення та перетворення подання чисел в позиційних системах числення. Враховує необхідність знань систем числення для проектування та експлуатації комп’ютерних систем Усвідомлює роль двійкової та шістнадцяткової систем числення в інформатиці	
Подання даних у комп'ютері	
Знаннєва складова Знає правила подання цілих чисел у прямому і додатковому коді, правила подання дійсних чисел. Описує правила виконання арифметичних операцій в комп’ютері, способи подання в комп’ютері текстових, графічних і звукових даних.. Наводить приклади прямих і додаткових кодів цілих чисел ***Діяльнісна складова*** Виконує арифметичні операції над цілими числами, використовуючи прямий і додатковий коди. Створює прямих і додатковий коди для різних цілих чисел. Виконує арифметичні операції над цілими числами, використовуючи прямий і додатковий коди. ***Ціннісна складова*** Визначає способи кодування для	Подання цілих чисел. Прямий код. Додатковий код Цілочисельна арифметика в обмеженому числі розрядів Нормалізований запис дійсних чисел. Подання чисел з плаваючою комою Особливості реалізації дійсночисельної комп'ютерної арифметики Подання текстових даних. Подання графічних даних. Подання звукових даних.

даних різних видів. Дотримується правил кодування для даних різних видів. Враховує особливості кодування даних різних видів. Усвідомлює різницю між поданням різних типів даних в комп'ютерних системах	
Математична логіка	
Знаннєва складова Знає правила виконання логічних операцій Пояснює призначення елементів логічних схем Описує порядок використання логічних функцій Називає логічні закони, правила перетворення логічних виразів Наводить приклади логічних виразів і логічних функцій ***Діяльнісна складова*** Використовує логічні операції Створює логічні вирази, таблиці істинності логічних виразів Виконує перетворення логічних виразів ***Ціннісна складова*** Визначає необхідність застосування математичної логіки для проектування пристроїв комп'ютера. Дотримується правил виконання операцій над логічними виразами. Враховує закони математичної логіки при розгляді елементів схемотехніки комп'ютера. Усвідомлює роль алгебри логіки у	Поняття висловлювання Логічні операції. Логічні формули, таблиці істинності, закони математичної логіки Застосування математичної логіки Булеві функції Канонічні форми логічних формул. Елементи схемотехніки

функціонуванні сучасних пристроїв.	
Основи теорії інформації	
Знаннєва складова Знаєодиниці виміру двійкового коду. Пояснюєвідмінності і взаємозв'язок понять інформація, відомості, повідомлення, дані. Розумієосновні закономірності, що використовуються при стисненні даних. Описуєосновні інформаційні процеси, їх особливості та сучасні засоби реалізації. Називаєалгоритми, що використовуються при стисненні даних. Наводить прикладиреалізації інформаційних процесів в життєвих та навчальних ситуаціях. Розуміє принципивикористання кодування даних в шифруванні та для стиснення даних при передаванні та опрацюванні даних. ***Діяльнісна складова*** Використовує:одиниці вимірювання двійкового коду для визначення обсягів даних при їх передаванні, опрацюванні, зберіганні. Застосовуєформули Р. Хартлі, К. Шенона для визначення кількісних характеристик даних в комп'ютерних системах. Використовуєтаблиці кодування даних для визначенні обсягів даних та для визначання особливостей передавання даних в комп'ютерних	Поняття інформації, відомостей, повідомлення, даних. Різні підходи до тлумачення поняття «інформація»: ймовірнісний, комбінаторний, атрибутивний, алгоритмічний, семантичний. Інформація, як основне поняття інформатики. Підходи до визначення кількісної міри для даних, що передаються, опрацьовуються та зберігаються в комп'ютерних системах. Формула Р. Хартлі для знаходження обсягів даних, що передаються каналами зв'язку та її застосування для визначення ефективності систем передавання даних. Формула К. Шенона та області її застосування. Одиниці виміру двійкового коду. Використання формули Хартлі-Котельнікова для кодування звукових даних. Оптимальне кодування повідомлень з використанням закономірностей К. Шенона: -в шифруванні; -різних типів даних (текстових, графічних, звукових, відео); -при стисненні даних в ході архівації та опрацюванні мультимедійних даних.

мережах. Виконуєоперації перекодування даних для різних таблиць кодування та різних видів даних; Порівнює ефективність різних алгоритмів стиснення даних при опрацюванні даних різного типу (текстових, графічних, звукових, відео тощо) ***Ціннісна складова*** Визначає ефективність різних алгоритмів стиснення даних. Дотримується наукових підходів до тлумачення основних положень теорії інформації. Враховуєобмеження застосування основних положень теорії зв'язку Хартлі-Шенона. Усвідомлює перспективи застосування систем оптимального кодування для розвитку комп'ютерної галузі.	

Інформаційна безпека

17 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Основи безпеки інформаційних технологій	
Знаннєва складова Знає основні поняття інформаційної безпеки. Називає технічні та програмні засоби для несанкціонованого добування інформації. Наводить приклади вразливостей та загроз у інформаційних та комунікаційних системах. ***Діяльнісна складова*** Використовує програмні засоби для тестування та очищення операційної системи від вірусів та шкідливого програмного забезпечення Виконує аналіз рівня захищеності операційної системи ***Ціннісна складова*** Дотримується правил мережного спілкування Поважає права інших користувачів на конфіденційність збереження даних Усвідомлює відповідальність за збереження власних даних	Основні поняття в області безпеки інформаційних технологій. Місце і роль автоматизованих систем в управлінні бізнес-процесами. Основні причини загострення проблеми забезпечення безпеки інформаційних технологій. Інформація та інформаційні відносини. Суб'єкти інформаційних відносин, їх інтереси та безпека, шляхи нанесення їм шкоди. Безпека інформаційних технологій. Загрози безпеці інформації в автоматизованих системах. Основні джерела і шляхи реалізації загроз безпеки та каналів проникнення і несанкціонованого доступу до відомостей та програмного коду: ● комп'ютерні віруси та шкідливе програмне забезпечення (Malware); ● інтернет-шахрайство; ● спам-розсилки; ● несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів та інформаційно-телекомунікаційних систем; ● бот-мережі (botnet); ● DDoS-атаки (DistributedDenialofService); ● крадіжка коштів;

	● «крадіжка особистості» (IdentityTheft) Основні ненавмисні і навмисні штучні загрози. Технічні засоби добування інформації Програмні засоби добування інформації
Забезпечення безпеки інформаційних технологій	
Знаннєва складова Знає основні методи і засоби захисту інформації Пояснює суть технічного та криптографічного захисту інформації. Описує процес керування доступом в інформаційних системах Називає міжнародні стандарти інформаційної безпеки. Наводить приклади видів засобів захисту інформаційних технологій ***Діяльнісна складова*** Використовує засоби адміністрування операційної системи для налаштовування прав користувачів щодо доступу до інформаційних ресурсів. Створює (змінює) правила, які забезпечують безпеку операційних системи Виконує моніторинг стану безпеки операційної системи за допомогою системних журналів ***Ціннісна складова*** Визначає потенційні загрози інформаційній системі Дотримується законодавства	Об'єкти захисту. Види заходів протидії загрозам безпеки. Переваги та недоліки різних видів заходів захисту. Основні принципи побудови системи безпеки інформації в автоматизованій системі. Правові основи забезпечення безпеки інформаційних технологій. Закони України та інші нормативно-правові акти, що регламентують відносини суб'єктів в інформаційній сфері та захист інформації. Відповідальність за порушення у сфері захисту інформації та неправомірного використання автоматизованих систем. Основні захисні механізми, які реалізуються в рамках різних заходів і засобів захисту. Ідентифікація та аутентифікація користувачів. Розмежування доступу зареєстрованих користувачів до ресурсів автоматизованих систем. Реєстрація та оперативне оповіщення про події безпеки. Криптографічні методи захисту інформації.

України, яке регламентує відносини суб'єктів в інформаційній сфері та захист інформації Усвідомлює відповідальність за порушення у сфері захисту інформації та неправомірного використання автоматизованих систем	Контроль цілісності програмних і інформаційних ресурсів. Виявлення атак. Захист периметра комп'ютерних мереж. Керування механізмами захисту. Міжнародні стандарти інформаційної безпеки
Забезпечення безпеки комп'ютерних систем і мереж	
Знаннєва складова Знає критерії, на основі яких здійснюється фільтрація даних в мережах Описує можливості, і основні захисні механізми міжмережевих екранів (брандмауерів Називає засоби захисту мереж Наводить приклади мережевих загроз ***Діяльнісна складова*** Створює віртуальні приватні мережі Виконує налаштування засобів системного міжмережевого екрану(брандмауера). Використовує засоби моніторингу мережного трафіку Виконує конфігурування простих маршрутизаторів Виконує резервне копіювання ОС та даних користувачів ***Ціннісна складова*** Дотримується правил безпечної роботи в Інтернеті Враховує наслідки несанкціонованого доступу до інформаційних систем та	Проблеми забезпечення безпеки в комп'ютерних системах і мережах. Типова корпоративна мережа. Рівні інформаційної інфраструктури корпоративної мережі. Мережеві загрози, вразливості і атаки. Засоби захисту мереж. Призначення, можливості, і основні захисні механізми міжмережевих екранів (брандмауерів). Переваги та недоліки брандмауерів. Основні захисні механізми: фільтрація пакетів, трансляція мережевих адрес, проміжна аутентифікація, відхилення скриптів, перевірка пошти, віртуальні приватні мережі, протидія атакам, націленим на порушення роботи мережевих служб, додаткові функції. Політика безпеки при доступі до мережі загального користування. Системи аналізу вмісту поштового і веб-трафіку (електронна пошта і HTTP). Політики безпеки, сценарії і варіанти застосування і реагування. Віртуальні приватні мережі (VPN). Загрози, пов'язані з використанням VPN. Антивірусні засоби захисту.

корпоративних мереж Усвідомлює необхідність резервного збереження даних	Загальні правила застосування антивірусних засобів в автоматизованих системах. Технології виявлення вірусів. Можливі варіанти розміщення антивірусних засобів. Антивірусний захист, як засіб нейтралізації загроз.

Веб-технології

35 годин

Очікувані результати	**Зміст навчання**
Напрямки та інструменти веб-дизайну	
Знаннєва складова Знає основні класифікації типів сайтів. Пояснює застосування різних технологій для розробки сайтів. Визначає тип сайту та прогнозує його цільову аудиторію. ***Діяльнісна складова*** Використовує та налаштовує інструментальні засоби для веб-розробки. Складає план розробки сайту. Створює макет інформаційної структури сайту. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює важливість участі в діяльності глобальної інтернет-спільноти.	Основні тренди у веб-дизайні. Види сайтів та цільова аудиторія. Інформаційна структура сайту. Інструменти веб-розробника.
Проектування та верстка веб-сторінок	

Знаннєва складова Знає основні теги мови гіпертекстової розмітки і каскадних таблиць стилів та їх параметри. Пояснює переваги та недоліки різних прийомів верстки веб-сторінок. ***Діяльнісна складова*** Проектує веб-сторінки на основі попередньо розробленого макету. Створює веб-сторінки за допомогою мови гіпертекстової розмітки та каскадних аркушів стилів. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює важливість кросбраузерної оптимізації сторінок сайту. Усвідомлює важливість адаптивної верстки сторінок сайту.	Мова гіпертекстової розмітки. Каскадні таблиці стилів. Проектування та верстка веб-сторінок. Адаптивна верстка. Кросбраузерність.
Графіка та мультимедіа для веб-середовища	
Знаннєва складова Пояснює принципи та методи створення та збереження зображень для веб-сторінок. Знає основні формати мультимедіа та теги їх додавання до веб-сторінок. ***Діяльнісна складова*** Використовує гіпертекстові, графічні, анімаційні та мультимедійні елементи на веб-сторінках. ***Ціннісна складова*** Дотримується авторських прав та ліцензій на використання графічних зображень та мультимедійних елементів на веб-сторінках.	Графіка для веб-середовища. Анімаційні ефекти. Мультимедіа на веб-сторінках.
Веб-програмування	

Знаннєва складова Описує об'єктну модель документа. Пояснює принципи взаємодії клієнт-сервер. Називає і наводить приклади використання основних елементів форм. Пояснює принцип роботи прикладного програмного інтерфейсу. ***Діяльнісна складова*** Створює та налагоджує інтерактивні веб-сторінки з використанням форм та веб-програмування. Створює та застосовує правила валідації даних, що вводяться у форму. Розміщує сайт на сервері. ***Ціннісна складова*** Визначає необхідність застосування програмних скриптів на стороні клієнта чи сервера.	Об'єктна модель документа. Веб-програмування та інтерактивні сторінки. Хостинг сайту. Веб-сервер та база даних. Взаємодія клієнт-сервер. Валідація та збереження даних форм. Прикладний програмний інтерфейс.
Основи дизайну та просування веб-сайту	
Знаннєва складова Наводить приклади оптимізації та стратегій просування веб-сайтів. ***Діяльнісна складова*** Виконує перевірку та оцінку сайту з точки зору ергономіки та пошукової оптимізації. Створює стратегію просування сайту. ***Ціннісна складова*** Дотримується правил ергономічного розміщення матеріалів на веб-сторінці. Ураховує особливості користувачів з особливими потребами при розробці	Правила ергономічного розміщення відомостей на веб-сторінці. Пошукова оптимізація та просування веб-сайтів.

веб-ресурсів.	

Основи електронного документообігу

17 годин

Очікувані результати	**Зміст навчання**
Документи та документообіг	
Знаннєва складова Знає поняття документа та документообігу. Пояснює що таке оригінал документа та його копія, підписувач, адресат, посередник. Описує обов'язкові реквізити документа. Називає загальні правила оформлення документів. Наводить приклади стандартів та уніфікованих систем документації. ***Діяльнісна складова*** Використовує правила оформлення сторінки. Створює бібліографічні списки та покажчики. Виконує правила та вимоги оформлення письмової роботи. Вміє використовувати шаблони та формуляр-зразки документа. ***Ціннісна складова***	Поняття документу. Призначення та класифікація документів. Документообіг. Загальні правила оформлення документів. Стиль ділового листування. Логічні елементи тексту та порядок його викладення. Шаблони та формуляр-зразки документа. Реквізити документа Правила оформлення сторінки. Оформлення бібліографічних списків та покажчиків. Правила та вимоги оформлення письмової роботи Стандарти та уніфіковані системи документації.

Визначає логічні елементи тексту та дотримується порядку його викладення. Дотримується правил та вимог оформлення письмової роботи. Враховує стандарти документів та документообігу. Усвідомлює важливість документообігу.	
Технічні та програмні засоби обробки документів та інформації	
Знаннєва складова Знає основні технічні та програмні засоби обробки документів та інформації. Пояснює що таке системи управління електронним документообігом. Описує основні процедури створення електронних документів. Наводить приклади програмних засобів обробки електронних документів. (програми текстового редагування, системи обробки текстів, програмні видавничі системи) Називає найбільш поширені формати файлів електронних документів. ***Діяльнісна складова*** Використовує технічні та програмні засоби для створення, редагування, друку та пересилання документів. Створює прості текстові документи, вміє їх зберігати, копіювати та пересилати. Вміє виконувати маніпулювання електронними документами ***Ціннісна складова*** Визначає технічні та програмні	Системи управління електронними документами. Технічні засоби обробки документів та інформації. Класифікація офісної техніки. Засоби створення, зберігання, обробки, копіювання і транспортування документів. Програмні засоби обробки документів та інформації. Види систем обробки текстів. Комунікаційні технології.

засоби обробки електронних документів. Дотримується правил використання технічних засобів для роботи з документами, правил створення, зберігання, обробки і транспортування документів. Враховує призначення та можливості офісної техніки. Усвідомлює важливість використання технічних та програмних засобів обробки документів та інформації	
Електронний документообіг	
Знаннєва складова Знає поняття електронного документа, електронного офісу та електронного документообігу. Описує основні процеси електронного документообігу. Називає основні вимоги до зберігання електронних документів Наводить приклади електронних документів. Знає порядок електронного документообігу відповідно до законодавства України. Пояснює правовий статус електронних документів, їх реквізити. Пояснює що таке особистий ключ, відкритий ключ, сертифікати відкритого ключа їх термін дії. Знає які обов'язкові дані містить сертифікат ключа. Знає основні правила забезпечення конфіденційності електронних	Електронний документ, його ознаки та правовий статус. Електронний документообіг. Електронний цифровий підпис. Особистий та відкритий ключі. Сертифікат відкритого ключа OCR-технології для розпізнавання паперових документів. Передавання електронних документів Зберігання електронних документів. Забезпечення конфіденційності електронних документів. Електронний офіс.

документів ***Діяльнісна складова*** Виконує основні процедури роботи з електронними документами (набір тексту, редагування, коректура, ілюстрування, макетування сторінок, друк) Використовує технічні та програмні засоби для створення, редагування, друку та пересилання електронних документів, забезпечення їх конфіденційності. Створює текстові документи, вміє їх зберігати, копіювати та пересилати. Вміє виконувати маніпулювання електронними документами в електронному офісі. ***Ціннісна складова*** Визначає ознаки та правовий статус електронних документів. Дотримується правил електронного документообігу із забезпеченням конфіденційності документів. Враховує та використовує правила роботи з електронними документами. Усвідомлює важливість використання електронного документообігу та створення електронного офісу	

Бази даних

35 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Проектування моделі бази даних	
Знаннєва складова Розуміє поняття моделі подання даних і бази даних. Наводить приклади моделей поданняданих. Пояснює поняття сутності, атрибута, ключа, зв'язку. Знає та застосовує принцип ненадлишковості моделі «сутність-зв'язок» предметної області. Розуміє поняття та призначення зовнішнього ключа, застосовує його для реалізації зв'язків між таблицями в реляційній БД. ***Діяльнісна складова*** Уміє визначати сутності, атрибути, зокрема ключові, а також зв'язки між сутностями в предметній області. Класифікує зв'язки між сутностями предметної області за множинністю та обов'язковістю. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює переваги БД порівняно з іншими технологіями зберігання даних.	Поняття моделі подання даних, основні моделі поданняданих. Поняття бази даних. Поняття, призначення й основні функції систем управління базами даних. Модель «сутність-зв'язок» предметної області. Поняття сутності, атрибута, ключа, зв'язку. Класифікація зв'язків за множинністю та обов'язковістю.
Створення реляційної бази даних	
Знаннєва складова Знає призначення та основні функції СКБД. Знає та розуміє основні конструкції мови запитів.	Основні об'єкти БД. Поняття таблиці, поля, запису. Створення таблиць, означення полів і ключів у середовищі СКБД. Властивості полів, типи даних. Відображення

Діяльнісна складова Реалізує модель предметної області засобами СКБД. Забезпечує підтримку обмежень цілісності, що накладаються на значення поля, а також завдяки створенню ключів та зв'язків між таблицями. Реалізує зв'язки усіх типів множинності. Вводить дані в базу, зокрема про зв'язки між записами, редагує та вилучає їх, дотримуючись обмежень цілісності. Створює інтерфейс користувача для введення даних в базу, зокрема даних про зв'язки між записами. Створює та виконує запити на вибірку даних з однієї та кількох зв'язаних таблиць, зокрема запити із запереченням в умові відбору. Виконує групування даних. Створює та виконує запити на додавання, оновлення та видалення даних. Застосовує для створення запитів мову SQL, зокрема оператор IN. Імпортує в базу дані з зовнішніх джерел та експортує їх. ***Ціннісна складова*** Оцінює доцільність використання засобів СКБД для управління даними	моделі «сутність-зв'язок» на базу даних. Підтримка обмежень цілісності в БД. Відображення моделі явища (сутності) структурою запису (рядка таблиці). Введення даних у базу. Створення інтерфейсу користувача для введення даних у базу. Створення й виконання запитів на вибірку, додавання, оновлення й видалення даних. Основи мови запитів SQL. Групування даних. Імпорт та експорт бази даних.

Формальна логіка

35 годин

Очікувані результати	**Зміст навчання**
Предмет і значення логіки	

Знаннєва складова Має уявлення про процес пізнання, знає його види Пояснює особливості чуттєвого і абстрактного пізнання Пояснює зв'язок логічної форми та логічного закону Пояснює поняття семантичні категорії ***Діяльнісна складова*** Визначає форми знань, логічну форму висловлювань Відрізняє висловлення від логічного закону ***Ціннісна складова*** Усвідомлює роль логіки в житті людини і в науці, її міждисциплінарність	Предмет логіки. Значення логіки для людини. Пізнання. Форми чуттєвого пізнання. Абстрактне мислення, його форми і особливості. Логічна форма і логічний закон. Зв'язок мови і мислення. Семантичні категорії.
Поняття	
Знаннєва складова Знає що таке поняття і наводить їх приклади Пояснює види відношень між поняттями, логічні операції та їх символічну запис Знає способи утворення визначення поняття, правила розподілу понять, види класифікацій ***Діяльнісна складова*** Визначає обсяг і зміст понять, встановлює відносини між поняттями, в тому числі за допомогою кіл Ейлера Визначає обмеження і узагальнення понять Складає різні види визначень понять Виконує ділення понять та їх	Поняття. Зміст і обсяг понять. Відношення між поняттями. Кола Ейлера. Логічні операції над обсягами понять. Основні закони логіки класів. Обмеження і узагальнення понять. Визначення понять і їх види. Поділ понять. Класифікації понять.

класифікацію ***Ціннісна складова*** Розуміє важливість понять при побудові категорійного апарату науки	
Висловлювання	
Знаннєва складова Знає основні вимоги до висловлювань, види висловлювань, види логічних операцій над ними і їх властивості. ***Діяльнісна складова*** Відрізняє висловлення від пропозицій, Визначає види висловлювань та їх логічну форму в символічному вигляді, відображає їх колами Ейлера, Будує формулу складних висловлювань, визначає висловлення за формулою, Застосовує властивості логічних операцій для спрощення висловлювань, Будує таблиці істинності за формулами. ***Ціннісна складова*** Критично оцінює висловлювання,	Загальна характеристика висловлювань. Прості висловлювання і їх види. Складні висловлювання. Логічні операції над висловлюваннями та їх властивості.

знаходить в них помилки	
Закони логіки	
Знаннєва складова Формулює закони логіки, наводить приклади їх прояву та значення, Розуміє можливі помилки в використанні законів логіки ***Діяльнісна складова*** Застосовує закони для пояснення правильності висловлених думок ***Ціннісна складова*** Усвідомлює значення законів логіки в пізнанні	Загальна характеристика законів логіки. Закони тотожності, протиріччя, виключеного третього, достатньої підстави. Значення законів логіки в пізнанні. Помилки у використанні законів логіки.
Умовиводи	

Знаннєва складова Знає види умовиводів. Пояснює правила побудови дедуктивних умовиводів, Відрізняє види індукції і методи встановлення причинно-наслідкових зв'язків, встановлення аналогій. ***Діяльнісна складова*** Вміє робити висновку з дедуктивних, індуктивних і за аналогією умовиводів. Встановлює причинно-наслідкові зв'язки. ***Ціннісна складова*** Знаходить помилки в умовиводах та пояснює їх причину	Умовивід і його види. Дедуктивні умовиводи. Правила висновків. Силогізми і його види. Індукція і її види. Причинно-наслідкові зв'язки і методи їх встановлення.
Аналогія і гіпотеза	
Знаннєва складова Знає аналогії і гіпотези, розрізняє їх види Розуміє правила побудови гіпотез ***Діяльнісна складова*** Робить умовиводи за аналогією, висуває гіпотези ***Ціннісна складова*** **Р**озуміє роль гіпотез та аналогій у дослідницькій роботі та житті	Аналогія і її види. Гіпотеза і її види. Побудова гіпотез.
Логічні основи теорії аргументації	

Знаннєва складова Знає структуру доказів, види аргументів і спростувань. Наводить приклади софізмів і парадоксів. ***Діяльнісна складова*** Використовує форми прямого і непрямого доведення і спростування, веде дискусію, вирішує софізми і пояснює парадокси ***Ціннісна складова*** Усвідомлює роль аргументації і докази в науці Аргументовано, логічно правильно і змістовно будує усні і письмові висловлювання. Свідомо використовує навички публічного мовлення, ведення дискусії і полеміки	Поняття доказу і його структури. Види аргументів. Пряме і непряме підтвердження. Поняття спростування та його види. Правила доказового міркування. Логічні помилки в доказах. Поняття софізму і логічних парадоксів. Мистецтво ведення дискусії.
Логічний практикум	
Знаннєва складова Знає суть досліджуваних методів вирішення логічних задач. ***Діяльнісна складова*** Вирішує логічні завданнями методом таблиць, графів, рівнянь, вибирає найбільш ефективний з методів. ***Ціннісна складова*** Демонструє системність та впорядкованість мислення при вирішенні логічних задач	Способи вирішення логічних задач: метод графів, метод рівнянь, метод таблиць. Розв’язування логічних задач.
Основні напрямки сучасної логіки	

Знаннєва складова Описує історичний розвиток логіки від найдавніших часів до сьогоднішніх днів Має загальне уявлення про різновиди сучасної логіки ***Ціннісна складова*** розуміє взаємозв'язок логіки як науки і практики, тенденції її розвитку	Історія розвитку логіки. Індукційні логіки. Конструктивні логіки. Модальні, позитивні, багатозначні логіки.

Комп'ютерні технології опрацювання звукової інформації

35 годин

Очікувані результати	Зміст навчання
Звукова інформація в комп'ютерних системах	
Знаннєва складова Знає фізичні характеристики звуку. Пояснює основні параметри комп'ютерних звукових пристроїв. Розуміє поняття форматів файлів звукової інформації. Описує особливості стандартів MIDI-технологій. Розрізняє способи збереження звуку в цифровому форматі. ***Діяльнісна складова*** Знаходить звукову інформацію певного формату. Визначає якісні характеристики звуку. Здійснює елементарні операції редагування звуку. Розрізняє основні технології створення, обробки, збереження звуку. Визначає способи опрацювання звукової інформації. Враховує особливості форматів	Загальні відомості про природу звуку. Звукова інформація в комп'ютерних системах. Основні параметри комп'ютерних звукових пристроїв. Цифровий звукозапис і цифрове опрацювання звуку. Основи MIDI технологій. Стандарти MIDI.

файлів звукової інформації. ***Ціннісна складова*** Розуміє практичне застосування звукових композицій, створених власноруч. Усвідомлює можливості отриманих навичок роботи з цифровим звуком для реалізації творчих задумів	
Програмне забезпечення для роботи зі звуком	
Знаннєва складова Знає програмний інтерфейс MIDI-редактора та редактора цифрового звуку. Описує інструменти введення та модифікації MIDI-повідомлень та їх призначення; Знає основні характеристики MIDI-повідомлень та способи їх автоматизації упорядкування. Розуміє способи публікації MIDI-файлів (окремих треків). Знає способи збереження та конвертації MIDI-файлу до форматів цифрового звуку. Описує основні способи опрацювання звукової інформації; Знає основні параметри звуку в цифровому форматі. Знає способи упорядкування багатотрекових звукових композицій; Розуміє призначення багатоканальних звукових систем. Знає призначення та способи процедури зведення фонограми. ***Діяльнісна складова*** Створює нескладні MIDI-композиції.	Особливості інтерфейсу програм-редакторів MIDI файлів. Панелі інструментів та їх призначення. Техніка створення MIDI-файлу. Особливості інтерфейсу редакторів цифрового звуку. Способи та інструментарій обробки звуку в комп’ютерних системах. Алгоритми обробки цифрового звуку.

Налаштовує прослуховування MIDI-файлів. Зберігає звукову інформацію у MIDI-форматі. Публікує MIDI-композиції (окремі треки). Визначає параметри основних характеристик звуку Дотримується вимог інформаційної безпеки в роботі з цифровим звуком Враховує можливості програмного робочого середовища редакторів звуку. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює можливості отриманих навичок створення звукових композицій для реалізації власного творчого потенціалу. Оцінює результати власних звукових проектів та твори інших авторів	
Способи та засоби обробки звукової інформації	
Знаннєва складова Знає функціональні можливості та принципи імпорту та експорту файлів. Формулює алгоритми застосування інструментарію опрацювання звукової інформації. Описує способи обробки цифрового звуку. Розуміє різні способи візуалізації звуку в комп'ютерному середовищі; Описує алгоритми редагування параметричних характеристик звукової інформації. Розуміє можливості щодо	Стандарти та формати MIDI технології. Імпорт та експорт MIDI повідомлень. Атрибути MIDI файлу. Редагування MIDI-повідомлень. Автоматизація впорядкування багатотрекових композицій. Джерела цифрового звуку. Основні та додаткові параметри цифрового звуку Алгоритми опрацювання звукової інформації. Упорядкування багатотрекових звукових композицій

керування атрибутами звукового файлу. ***Діяльнісна складова*** Використовує команди імпорту та експорту MIDI-файлів. Виконує автоматичне упорядкування електронної партитури за певними параметрами; Отримує окремі нотні партії окремих музичних треків. Додає і видаляє треки електронної партитури. Керує графічною візуалізацією звукової інформації; Застосовує звукову інформацію різних форматів для створення композицій; Створює та редагує додаткову інформацію (mp3-теги, cue-файли). Визначає відповідність інструментів програмному інтерфейсу редактора звуку. Враховує можливості програмного робочого середовища щодо застосування інструментів обробки звуку; ***Ціннісна складова*** Дотримується неруйнівних алгоритмів редагування звукової інформації. Усвідомлює можливості отриманих навичок створення звукових композицій для реалізації власного творчого потенціалу.	
Публікація звукової інформації	
Знаннєва складова Знає найуживаніші способи (формати) публікації звукової	Формати публікації звукової інформації. Особливості мережевої публікації

інформації; Пояснює вимоги до публікації звуку; Розуміє призначення додаткових атрибутів файлів цифрового звуку; Описує основні вимоги до публікації звукової інформації. ***Діяльнісна складова*** Конвертує багатотрекові звукові композиції у загальнодоступні формати. Виокремлює звукові треки з мультимедійних проектів та відео. Обирає спосіб публікації звукової інформації відповідно до проектних умов та завдань. Знаходить та формує текстову (додаткову, графічну) інформацію щодо звукового файлу. Визначає відповідність формату файлу звуку до умов публікації Враховує властивості формату звукового файлу ***Ціннісна складова*** Дотримується авторських прав та ліцензій на використання звукової інформації та мультимедійних елементів Усвідомлює важливість якісних характеристик звукової інформації Оцінює результати власних звукових проектів та твори інших авторів	звуку. Підготовка електронних партитур до друку. Способи вилучення окремих звукових треків. Конвертація MIDI-файлів у цифровий формат.

Креативне програмування

35 годин

Очікувані результати	**Зміст навчання**

Цифрове мистецтво та творчість	
Знаннєва складова Наводить приклади застосування сучасних технологій програмування при створенні аудіо-візуальних творів мистецтва. Описує структуру програмного проекту. ***Діяльнісна складова*** Використовує та налаштовує інструментальні засоби для програмування графічних побудов. ***Ціннісна складова*** Усвідомлює роль програмування та моделювання для розв’язання життєвих задач. Усвідомлює вплив цифрових технологій на можливості творчого самовираження та культуру.	Цифрове мистецтво. Дизайн та код. Генеративне мистецтво. Програмування як середовище для творчості. Мова програмування. Особливості середовища розробки. Структура програмного проекту.
Графічні побудови та взаємодії	

Знаннєва складова Називає основні події, що визначають функціонування програмного проекту. Знає основні команди графічних побудов та їх параметри. Пояснює принцип програмного утворення зображення. ***Діяльнісна складова*** Використовує змінні різних типів та обґрунтовує вибір типів даних. Створює графічні побудови на основі точок, ліній, прямокутників, еліпсів з відповідним використанням кольорів. Використовує базові алгоритмічні конструкції для підвищення ефективності побудов. Використовує програмні об'єкти, програмує стандартні обробники подій. ***Ціннісна складова*** Оцінює відповідність результатів виконання програми поставленій задачі. Оцінює доцільність застосування методів програмування для розв'язання конкретної задачі (виконання побудови). Дотримується правил написання читабельного коду та коментарів до нього, пояснює код іншим. Перевіряє, висуває гіпотези, критикує, виявляє недоліки розроблених алгоритмів і програм.	Основні елементи мови програмування. Використання змінних і виразів. Реалізація базових алгоритмічних конструкцій. Правила написання читабельного коду. Коментарі у тексті програми. Полотно. Пікселі. Координати. Кольори. Основні форми: точка, лінія, прямокутник, еліпс. Інтерактивність. Обробка подій: переміщення та клацання миші, натиснення клавіш тощо.
Функції	

Знаннєва складова Розуміє призначення підпрограм та методу функціональної декомпозиції задачі. Пояснює відмінність між формальними і фактичними параметрами функції. Пояснює принцип рекурсії та побудови рекурсивної функції. Пояснює поняття фракталу як самоподібної структури. ***Діяльнісна складова*** Створює визначення функції та викликає її у програмному проекті з різними фактичними параметрами. Виконує рекурсивні побудови. Використовує бібліотеки, а також підпрограми чи модулі, розроблені самостійно чи іншими, у власних проектах. ***Ціннісна складова*** Оцінює доцільність створення та використання функцій для розв’язання конкретної задачі.	Модульність. Функції. Передавання значень у функцію та з неї. Формальні та фактичні параметри. Рекурсії. Фрактали.
Об’єкти та класи	
Знаннєва складова Пояснює поняття об’єкта, класу як об’єктного типу даних, події та обробника подій. ***Діяльнісна складова*** Описує клас та створює об’єкти, що належать класу. Проектує взаємодію програмних об’єктів. ***Ціннісна складова*** Обґрунтовує доцільність створення класів та об’єктів для розв’язання	Клас, властивості, конструктори, методи. Об'єкти. Події та обробники подій. Взаємодія об’єктів.

конкретних задач.	
Мультимедіа	
Знаннєва складова Пояснює поняття масиву. Розпізнає трансформації, застосовані до графічних об’єктів за зміною їхнього вигляду. Наводить приклади застосування мультимедійних можливостей мови програмування та називає бібліотеки, що залучаються з цією метою. ***Діяльнісна складова*** Імпортує у програмний проект зображення, аудіо та відео-файли з використанням відповідних бібліотек. Застосовує трансформації до графічних об’єктів та полотна побудов. Застосовує попіксельну обробку зображень для їх художньої модифікації. Створює анімацію на основі масиву зображень та трансформацій. Вводить та виводить текст як сукупність символів, слів та рядків з відповідним форматуванням. ***Ціннісна складова*** Обґрунтовує доцільність використання масивів для збереження та обробки однотипних даних. Дотримується авторських прав та ліцензій на використання графічних зображень та мультимедійних елементів на веб-сторінках.	Поняття, реалізація та застосування масивів. Текстові рядки як масиви символів. Зображення як цілісний об’єкт та як масив пікселів. Відео як цілісний об’єкт та як масив зображень. Анімації. Трансформації та моделювання руху. Бібліотеки для роботи з мультимедійними даними

Інтерфейс програмного продукту	
Знаннєва складова Пояснює взаємозв'язок між програмним кодом, графічним інтерфейсом користувача та джерелами даних. Пояснює методи отримання даних із зовнішніх джерел та їх використання в інтерактивних інсталяціях. Пояснює принцип роботи прикладного програмного інтерфейсу. ***Діяльнісна складова*** Проектує інтерфейс користувача програмного продукту. Створює програмні проекти, які отримують дані із зовнішніх джерел, зокрема датчиків, сенсорів, а також прикладних програмних інтерфейсів. Експериментує із цифровими візуалізаціями. ***Ціннісна складова*** Обирає спосіб візуалізації даних, отриманих із зовнішніх джерел. Усвідомлює можливості творчого самовираження у цифровому мистецтві.	Зовнішні джерела даних. Дані сенсорів та датчиків. Прикладний програмний інтерфейс. Графічний інтерфейс користувача. Поняття та приклади інтерактивних інсталяцій.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З МАТЕМАТИКИ
(АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ ТА ГЕОМЕТРІЯ)
для учнів 10-11 класівзагальноосвітніх навчальних закладів
Рівень стандарту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета базової загальної середньої освіти: розвиток особистості, яка поєднує в собі творчий потенціал до навчання, ініціативність до саморозвитку та самонавчання в сучасних умовах, здатності ідентифікувати себе як важливу і відповідальну складову українського суспільства, яка готова змінювати і відстоювати національні цінності українського народу. Важливим чинником розвитку такої особистості є формування в учнів умінь застосовувати набуті знання у реальних життєвих ситуаціях, під час розв'язання практичних завдань та здатності визначати і обґрунтовувати власну життєву позицію.

Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи шляхом формування предметних і ключових компетентностей.

В основу побудови змісту та організації процесу навчання математики покладено *компетентнісний підхід*, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності, які сприятимуть здатності учня застосовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях, нести відповідальність за свої дії, брати повноцінну участь в житті суспільства.

Для успішної участі в сучасному суспільному житті особистість повинна володіти певними прийомами математичної діяльності та навичками їх застосувань до розв’язування практичних задач. Певної математичної підготовки і готовності її застосовувати вимагає і вивчення багатьох навчальних предметів загальноосвітньої школи. Значні вимоги до володіння математикою у розв’язуванні практичних задач ставлять сучасний ринок праці, отримання якісної професійної освіти, продовження освіти на наступних етапах. Тому одним із головних завдань цього курсу є забезпечення умов для досягнення кожним учнем практичної компетентності.

Практична компетентність передбачає, що випускник загальноосвітнього навчального закладу:

- вміє будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об’єктів, процесів і явищ, задач, пов’язаних із ними, за допомогою математичних об’єктів, відповідних математичних задач;
- вміє оволодівати необхідною оперативною інформацією для розуміння

постановки математичної задачі, її характеру й особливостей; уточнювати вихідні дані, мету задачі, знаходити необхідну додаткову інформацію, засоби розв'язування задачі; переформульовувати задачу; розчленовувати задачі на складові, встановлювати зв'язки між ними, складати план розв'язання задачі; вибирати засоби розв'язання задачі, їх порівнювати і застосовувати оптимальні; перевіряти правильність розв'язання задачі; аналізувати та інтерпретувати отриманий результат, оцінювати його придатність із різних позицій; узагальнювати задачу, всебічно її розглядати; приймати рішення за результатами розв'язання задачі;

- володіє технікою обчислень, раціонально поєднуючи усні, письмові, інструментальні обчислення, зокрема наближені;
- вміє проектувати і здійснювати алгоритмічну та евристичну діяльність на математичному матеріалі;
- вміє працювати з формулами (розуміти змістове значення кожного елемента формули, знаходити їх числові значення при заданих значеннях змінних, виражати одну змінну через інші);
- вміє читати і будувати графіки функціональних залежностей, досліджувати їх властивості;
- вміє класифікувати і конструювати геометричні фігури на площині й у просторі, встановлювати їх властивості, зображати просторові фігури та їх елементи, виконувати побудови на зображеннях;
- вміє вимірювати геометричні величини на площині й у просторі, які характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходити кількісні характеристики фігур (площі та об'єми);
- вміє оцінювати шанси настання тих чи інших подій.

Практична компетентність є важливим показником якості математичної освіти, природничої підготовки молоді. Вона певного мірою свідчить про готовність молоді до повсякденного життя, до найважливіших видів суспільної діяльності, до оволодіння професійною освітою.

Формування навичок застосування математики є однією із головних цілей навчання математики. Радикальним засобом реалізації прикладної спрямованості шкільного курсу математики є широке систематичне застосування методу математичного моделювання протягом усього курсу. Це стосується введення понять, виявлення зв'язків між ними, характеру ілюстрацій, системи вправ і, нарешті, системи контролю. Інакше кажучи, математики треба так навчати, щоб учні вміли її застосовувати. Забезпечення прикладної спрямованості викладання математики сприяє формуванню стійких мотивів до навчання взагалі і до навчання математики зокрема.

Реалізація практичної спрямованості в процесі навчання математики означає:

1) створення запасу математичних моделей, які описують реальні явища і

процеси, мають загальнокультурну значущість, а також вивчаються у суміжних предметах;

2) формування в учнів знань та вмінь, які необхідні для дослідження цих математичних моделей;

3) навчання учнів побудові і дослідженню найпростіших математичних моделей реальних явищ і процесів.

Практична спрямованість математичної освіти суттєво підвищується завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних засобів у навчання математики.

Одним із найважливіших засобів забезпечення практичної спрямованості навчання математики є встановлення міжпредметних зв'язків математики з іншими предметами, у першу чергу з природничими. Особливої уваги заслуговує встановлення, зв'язків між математикою та інформатикою — двома освітніми галузями, які є визначальними у підготовці особистості до життя у постіндустріальному, інформаційному суспільстві. Широке застосування інформаційно-комунікаційних засобів у навчанні математики доцільне для проведення математичних експериментів, практичних занять, інформаційного забезпечення, візуального інтерпретування математичної діяльності, проведення досліджень.

Крім того, навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей.

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	***Уміння:*** ставити запитання і розпізнавати проблему; міркувати, робити висновки на основі інформації, поданої в різних формах (у таблицях, діаграмах, на графіках); розуміти, пояснювати і перетворювати тексти математичних задач (усно і письмово), грамотно висловлюватися рідною мовою; доречно та коректно вживати в мовленні математичну термінологію, чітко, лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень; поповнювати свій словниковий запас. ***Ставлення:*** розуміння важливості чітких та лаконічних формулювань. ***Навчальні ресурси:*** означення понять, формулювання властивостей, доведення теорем, розв'язування задач.

2	Спілкування іноземними мовами.	***Уміння:*** спілкуватися іноземною мовою з використанням числівників, математичних понять і найуживаніших термінів; ставити запитання, формулювати проблему; зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови, правильно використовувати математичні терміни в повсякденному житті. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості вивчення іноземних мов для розуміння математичних термінів та позначень, пошуку інформації в іншомовних джерелах. ***Навчальні ресурси:*** тексти іноземною мовою з використанням статистичних даних, математичних термінів.
3	Математична компетентність.	***Уміння:*** оперувати числовою інформацією, геометричними об’єктами на площині та в просторі; встановлювати відношення між реальними об’єктами навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо); розв’язувати задачі, зокрема практичного змісту; будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи у життєвих ситуаціях. ***Ставлення:*** усвідомлення значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, розвитку технологічного, економічного і оборонного потенціалу держави, успішного вивчення інших дисциплін. ***Навчальні ресурси:*** розв'язування математичних задач, зокрема таких, що моделюють реальні життєві ситуації.
4	Основні	***Уміння:*** розпізнавати проблеми, що виникають у

	компетентності у природничих науках і технологіях.	довкіллі і які можна розв'язати засобами математики; будувати та досліджувати математичні моделі природних явищ і процесів. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості математики як універсальної мови науки, техніки та технологій. ***Навчальні ресурси:*** складання графіків та діаграм, які ілюструють функціональні залежності результатів впливу людської діяльності на природу.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	***Уміння:*** структурувати дані; діяти за алгоритмом та складати алгоритми; визначати достатність даних для розв'язання задачі; використовувати різні знакові системи; знаходити інформацію та оцінювати її достовірність; доводити істинність тверджень. ***Ставлення:*** критичне осмислення інформації та джерел її отримання; усвідомлення важливості ІКТ для ефективного розв'язування математичних задач. ***Навчальні ресурси:*** візуалізація даних; побудова графіків та діаграм, зображень стереометричних фігур за допомогою програмних засобів.
6	Уміння вчитися впродовж життя	***Уміння:*** визначати мету навчальної діяльності, відбирати й застосовувати потрібні знання та способи діяльності для досягнення цієї мети; організовувати та планувати свою навчальну діяльність; моделювати власну освітню траєкторію, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; доводити правильність власного судження або визнавати помилковість. ***Ставлення:*** усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу; розуміння важливості вчитися впродовж життя; прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності.

		Навчальні ресурси: моделювання власної освітньої траєкторії; статистична інформація; історичні задачі; завдання ймовірнісного змісту.
7	Ініціативність і підприємливість	***Уміння:*** генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, прогнозувати, ухвалювати оптимальні рішення; використовувати критерії раціональності, практичності, ефективності та точності, з метою вибору найкращого рішення; аргументувати та захищати свою позицію, дискутувати; використовувати різні стратегії, шукаючи оптимальних способів розв'язання життєвого завдання. ***Ставлення:*** ініціативність, відповідальність, упевненість у собі; переконаність, що успіх команди – це й особистий успіх; позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших. ***Навчальні ресурси:*** задачі підприємницького змісту (оптимізаційні задачі).
8	Соціальна та громадянська компетентності	***Уміння:*** висловлювати власну думку, слухати і чути інших, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; співпрацювати в команді, виділяти та виконувати власну роль в командній роботі; аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет, користуючись математичними методами; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані. ***Ставлення:*** ощадливість і поміркованість; рівне ставлення до інших незалежно від статків, соціального походження; відповідальність за спільну справу; налаштованість на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків; повага до прав людини, активна

		позиція щодо боротьби із дискримінацією. ***Навчальні ресурси:*** задачі соціального змісту.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	***Уміння:*** здійснювати необхідні розрахунки для встановлення пропорцій, відтворення перспективи, створення об'ємно-просторових композицій; унаочнювати математичні моделі, зображати фігури, графіки, рисунки, схеми, діаграми. ***Ставлення:*** усвідомлення взаємозв'язку математики та культури на прикладах з архітектури, живопису, музики та ін.; розуміння важливості внеску математиків у загальносвітову культуру. ***Навчальні ресурси:*** математичні моделі в різних видах мистецтва.
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	***Уміння:*** аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі статистичних даних; враховувати правові, етичні, екологічні і соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання. ***Ставлення:***усвідомлення взаємозв'язку математики та екології на основі статистичних даних; ощадне та бережливе відношення до природних ресурсів, чистоти довкілля та дотримання санітарних норм побуту; розгляд порівняльної характеристики щодо вибору здорового способу життя; власна думка та позиція до зловживань алкоголю, нікотину тощо. ***Навчальні ресурси:*** навчальні проекти, задачі соціально-економічного, екологічного змісту; задачі, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя.

Наскрізні лінії та їх реалізація. У навчальній програмі виокремлюються такі наскрізні **чотири** лінії ключових компетентностей: **"Екологічна безпека та сталий розвиток", "Громадянська відповідальність", "Здоров'я і безпека",**

"Підприємливість та фінансова грамотність",якіспрямовані наформування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях.

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів, їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища життєдіяльності.

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних життєвих ситуаціях.

Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед:

· через організацію відповідного навчального середовища – зміст та цілі наскрізних тем враховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання;

· через базові навчальні предмети – під час навчання, виходячи із наскрізних тем, проводяться відповідні трактовки, приклади і методи навчання, реалізуються надпредметні, міжкласові та загальношкільні проекти. Роль навчальних предметів при навчанні наскрізних тем – різна і залежить від цілей і змісту навчального предмета та від того, наскільки тісно пов'язаний із конкретною наскрізною темою той чи інший предметний цикл;

· через предмети за вибором;

· через спеціальні курси за вибором;

· через позакласну навчальну роботу.

Наскрізні лінії:

1. Наскрізна лінія **«*Екологічна безпека та сталий розвиток*»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Проблематика наскрізної лінії "Екологічна безпека та сталий розвиток" реалізується в курсі математики, насамперед, через завдання з реальними даними про використання природних ресурсів, їх збереження та примноження. Аналіз цих даних сприяє розвитку бережливого ставлення до навколишнього середовища, екології, формуванню критичного мислення, вміння вирішувати проблеми, критично оцінювати перспективи розвитку навколишнього середовища і людини. Можливі уроки на відкритому повітрі. При розгляді цієї лінії важливе місце займають відсоткові обчислення, функції, елементи теорії ймовірностей та статистики.

2.Реалізація наскрізної лінії **«*Громадянська відповідальність*»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Ця наскрізна лінія освоюється в основному

через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо), яка поєднує математику з іншими навчальними предметами і розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст - бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності. Приклад вчителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень. З цієї ж наскрізною лінією пов'язані, наприклад, процентні обчислення, елементи статистики, що дозволяють учням зрозуміти значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку.

3.Завданням наскрізної лінії «***Здоров'я і безпека***» є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

Наскрізна лінія “Здоров'я і безпека” в курсі математики реалізується через завдання з реальними даними про безпеку і охорону здоров'я (текстові завдання, пов’язані з середовищем дорожнього руху, рухом пішоходів і транспортних засобів, відсотковими обчисленнями і графіками, що стосуються чинників ризику). Особливо важливий аналіз причин ДТП, пов’язаних із перевищенням швидкості. Варто звернути увагу на проблеми, пов’язані із ризиками для життя і здоров’я при вивченні основ теорії ймовірностей та математичної статистики. Вирішення проблем, знайдених з «ага-ефектом[10]», розгляд красивих математичних конструкцій, пошук оптимальних методів розв’язування задач тощо, здатні викликати в учнів позитивного відчуття успіху.

4. Наскрізна лінія «***Підприємливість та фінансова грамотність***» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Ця наскрізна лінія пов'язана з розв'язуванням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів. Вона реалізується під час вивчення відсоткових обчислень, рівнянь та функцій.

З метою підвищення ефективності навчання, необхідною умовою є залучення до навчально-виховного процесу компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, які передбачають систематичне включення учнів до різних

[10] під “Ага-ефектом” мається на увазі спільне вирішення задачі з ефектом раптового здогаду, “еврики”

видів активної навчально-пізнавальної діяльності та формування умінь корисних у реальних життєвих ситуаціях. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення математичного факту із практичної ситуації, а й ілюструвати його застосування на практиці. Формуванню математичної та ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація у навчанні математики міжпредметних і внутрішньопредметних звязків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес учнів до навчання і підвищує їх рівень загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці.

Важливу роль у навчанні математики відіграє систематичне використання історичного матеріалу, який підвищує інтерес до вивчення математики, стимулює потяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів, дає учням уявлення про математику як невід'ємну складову загальнолюдської культури. На дохідливих прикладах слід показувати учням, як розвивалися математичні поняття і відношення, теорії та методи. Ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали математику, зокрема видатних українських математиків, сприятиме національному і патріотичному вихованню школярів.

Рекомендації щодо роботи з програмою. Однією з головних змістових ліній курсу «Математика» в старшій школі є функціональна лінія. Тому доцільно розпочинати вивчення курсу з теми «Функції, їхні властивості та графіки» — його фундаменту. У цій темі здійснюється повторення, систематизація матеріалу стосовно функцій, який вивчався в основній школі, його поглиблення і розширення, зокрема, за рахунок степеневих функцій. Головною метою опрацювання цієї теми є підготовка учнів до вивчення нових класів функцій (тригонометричних, степеневих, показникових, логарифмічних), а також мотивація необхідності розширення апарату дослідження функцій за допомогою похідної. Лейтмотивом теми має бути моделювання реальних процесів за допомогою функцій. Оскільки робота з діаграмами, рисунками, графіками є одним із поширених видів практичної діяльності людини, то до головних завдань вивчення теми слід віднести розвиток графічної культури учнів. Ідеться передусім про «читання» графіків, тобто про встановлення властивостей функції за її графіком.

У наступних темах розширюються класи функцій, які вивчалися в основній школі. У темах «Тригонометричні функції» і «Показникова та логарифмічна функції» вміння досліджувати функції, які сформовані в першій темі, закріплюються і застосовуються до моделювання закономірностей коливального руху, процесів зростання та спадання.В уявленні учнів характер фізичного процесу має асоціюватись із відповідною функцією, її графіком, властивостями.

Важливим завершенням функціональної лінії курсу «Математика» є розгляд понять похідної та інтеграла, які є необхідним інструментом дослідження руху.Основні ідеї математичного аналізу виглядають досить простими і наочними, якщо викладати їх на тому інтуїтивному рівні, на якому вони виникли історично і який цілком задовольняє потреби загальноосвітньої підготовки учнів. Не варто захоплюватися формально- логічною строгістю доведень та відводити багато часу суто технічним питанням і конструкціям. Більше уваги слід приділити змісту ідей і понять, їх геометричному і фізичному тлумаченню.Вивчення інтегрального числення зазвичай починається з розгляду сукупності первісних даної функції, яку доцільно розуміти як сукупність функцій, які задовольняють умову $y' = f(x)$.

У курсі математики старшої школи набувають розвитку й інші змістові лінії: обчислення, вирази і перетворення, рівняння та нерівності.

Розглядаються обчислення, оцінювання та порівняння значень тригонометричних, степеневих, показникових, логарифмічних виразів.

Певне місце в курсі займають тотожні перетворення тригонометричних, степеневих та логарифмічних виразів. Тригонометричні функції пов’язані між собою багатьма співвідношеннями. Їх умовно можна поділити на три групи. Перша група формул встановлює зв’язок між координатами точки кола — це так звані основні співвідношення. Друга група формул має своїм джерелом симетрію і періодичність руху точки по колу. Вона складається із формул зведення. Третю групу тотожностей породжують повороти точки навколо центра кола. Формули додавання пов’язують координати точок $P_\alpha, P_\beta, P_{\alpha+\beta}$.

Не слід приділяти занадто багато уваги громіздким перетворенням тригонометричних, степеневих і логарифмічних виразів і спеціальним методам розв’язування тригонометричних, показникових і логарифмічних рівнянь. Вони, як правило, не знаходять практичних застосувань.

У старшій школі розширюються класи рівнянь, нерівностей, їх систем, методи розв’язування, сфери застосування. Вивчення цього матеріалу пов’язується з властивостями відповідних функцій.

Як і в основній школі, геометрія у старшій школі має навчати учнів правильному сприйманню навколишнього світу. Але для цього стереометрія має більше можливостей. Ідеться про розвиток логічного мислення, формування просторової уяви, вироблення навичок застосування геометрії до розв’язання практичних завдань. Розв’язання цих завдань розпочинається з розгляду теми «Паралельність прямих і площин у просторі». У ній закладається фундамент для вивчення стереометрії — геометрії простору. Особливу увагу необхідно приділити реалізації прикладноїспрямованості теми. Головним внеском у розв’язання зазначеної проблеми є формування чітких уявлень про взаємовідношення геометричних об’єктів (прямих, площин) і відношень між ними з об’єктами

навколишнього світу. Важливе місце в темі необхідно відвести навчанню учнів зображенню просторових фігур на площині і застосуванню цих зображень при розв’язуванні задач.

В процесі вивчення теми «Перпендикулярність прямих і площин у просторі»закладається фундамент для вимірювань у стереометрії. Значної уваги вимагає формування таких фундаментальних понять, як загальне поняття відстані, поняття кута як міри розміщення прямих і площин та двогранного кута як геометричної фігури. Із введенням відношення перпендикулярності прямих і площин, перпендикулярності площин, а також відстаней і кутів моделюючі можливості курсу стереометрії значно зростають.Розгляд теми «Координати і вектори» дозволить повторити навчальний матеріал із стереометрії і застосувати новий підхід до вивчення прямих і площин у просторі. Окремим завданням вивчення теми «Координати і вектори» є узагальнення векторного і координатного методів у випадку простору.

У темах «Многогранники», «Тіла обертання» розглядаються основні види геометричних тіл та їхні властивості. При вивченні цих тем важливим є підхід, що передбачає формування навичок конструювання і класифікації тіл та їх поверхонь. Такий підхід вимагає використання конструктивних означень. Конструктивні означення дозволяють встановити спільність між призмами і циліндрами, пірамідами та конусами.У процесі вивчення теми «Об’єми та площі поверхонь геометричних тіл» мають бути розглянуті різні методи обчислення об'ємів і площ поверхонь. Особливу увагу необхідно приділити методу розбиття, який має велике практичне значення. Використання аналогії між вимірюваннями площ плоских фігур і об'ємів сприятиме засвоєнню матеріалу учнями. При вивченні площ поверхонь тіл доцільно широко користуватися природною та важливою з практичної точки зору ідеєю розгортки.

Програма передбачає реалізацію діяльнісного підходу до навчання математики як головної умови забезпечення ефективності математичної освіти.

Навчальний процес у старшій школі потребує і робить можливим використання специфічних форм та методів навчання. Можливість їх використання зумовлена віковими особливостями старшокласників, набутими в основній школі навичками самостійної роботи, рівнем розвинення загальнонавчальних і пізнавальних видів діяльності.Основною формою проведення занять залишається система уроків: вивчення нового матеріалу, формування вмінь розв’язувати задачі, узагальнення та систематизації знань, контролю і корекції знань. Поряд із цим використовується шкільна лекція, семінарські та практичні заняття, інтегровані уроки математики з профільним предметом тощо).

Реалізація рівневої диференціації на практичних заняттях є однією з головних умов ефективності навчання.Особливістю практичних занять має бути постійне

залучення учнів до самостійної роботи. Доцільно спільно обговорити ідею та алгоритм розв'язування певного класу задач. Після цього кожний учень може виконувати запропоновану систему вправ, спілкуючись із вчителем.

Важливе місце в організації навчання математики має посісти вдосконалення, у порівнянні з основною школою, системи самостійної роботи учнів. Формуванню відповідних мотивів до самостійної роботи сприяє застосування завдань на рисунках, контрольних запитань, зокрема прикладного характеру, домашніх робіт з дослідження конкретних класів функцій, геометричних конструкцій.

Важливим засобом навчання можуть стати контрольні запитання і тестові завдання, які спрямовані не на відтворення означень, фактів, формул, а на з'ясування елементів та структури означень математичних об'єктів; їх місця в системі інших понять; операцій, які можна виконувати з об'єктом, його особливостей та властивостей. Подібні контрольні запитання стимулюють продуктивне мислення учнів, сприяють неформальному засвоєнню теоретичного матеріалу, формують навички порівняння, класифікації, узагальнення, застосування математичних понять і об'єктів.

Обов'язковим елементом технології навчання має бути постійна діагностика навчальних досягнень учнів. Вивчення кожної теми слід починати з виконання діагностичної роботи, що дає змогу встановити рівень володіння матеріалом попередньої теми. За результатами діагностичної роботи виявляються прогалини у підготовці учня, його досягнення, що допомагає спрямувати зусилля його та викладача на поліпшення стану справ.

Значне місце у технології навчання має посідати тематичний контроль навчальних досягнень як засіб управління навчальним процесом. До кожної теми система контролю може складатися з тематичної контрольної роботи, що, як правило, включає дві частини — теоретичнуі тестову.

Обов'язковим елементом навчання мають стати індивідуальні завдання з теми. Їх варто пропонувати на завершальному етапі вивчення теми для самостійного опрацювання після всіх контролюючих заходів. Мета завдань — охопити матеріал теми в цілому, привернути увагу до головного, дати додаткові приклади і пояснення окремих складних моментів, підкреслити особливості й тонкощі, переконати учнів у можливості розв'язання задач основних типів. Індивідуальні завдання перевіряються, оцінюються вчителем та захищаються учнем.Варто планувати виконання індивідуальних завдань, які передбачають ознайомлення як з розвитком математики в історичному аспекті (наприклад, з теми «Скільки існує геометрій?»), так і змістовних («Перспектива», «Математика і соціологія»).

Одним з ефективних засобів удосконалення навчання, особливо у старшій школі, є модульне проектування навчального процесу, яке передбачає, що одиницею

виміру навчального процесу є не урок, а певна сукупність уроків, яка охоплює логічно пов’язаний блок навчальних питань теми.

Програма передбачає насамперед оволодіння загальною математичною культурою, вироблення математичного стилю мислення, тобто вміння класифікувати об’єкти, встановлювати закономірності, виявляти зв’язки між різними явищами, приймати рішення тощо.

Структура навчальної програми. Програму подано у формі таблиці, що містить дві колонки: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів тазміст навчального матеріалу. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів орієнтують на результати навчання, які є об’єктом контролю й оцінювання. У змісті вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню з метою досягнення відповідних результатів.

Зміст навчання математики структуровано за темами відповідних навчальних курсів із зазначенням послідовності тем та кількості годин на їх вивчення. Такий розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. Учителям і авторам підручників надається право коригувати послідовність вивчення тем та змінювати розподіл годин на їх вивчення залежно від прийнятої методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій.На початку кожного класу вказано значну кількість резервних годин, які вчитель, на власний розсуд може витрачати на систематизацію та повторення матеріалу на початку та в кінці року, збільшення кількості годин на кожну із вказаних тем, зокрема для внесення змін до орієнтовного календарно-тематичного плану.За умови виділення годин варіативної складової на вивчення математики додатковийчаспоповнює години резерву.

Програма містить перелік очікуваних результатів рівня підготовки учнів за кожною темою. Він слугує основою для планування системи тематичного контролю, для діагностичного конструктивного задання цілей вивчення теми у вигляді системи завдань, можливість розв’язання яких надає вивчення теми.

Програма надає вчителю широкі можливості для використання різних засобів, форм, методів навчання, вибору методичних шляхів і прийомів викладення конкретного матеріалу.

Навчальні теми, визначені програмою, можуть вивчатися учнями на різних рівнях засвоєння теоретичного матеріалу і формування вмінь. За умови недостатнього рівня математичної підготовки учнів класу деякі теми на уроках можуть розглядатися без доведень, на простих і доступних прикладах і не виноситися у повному обсязі для тематичного контролю. Зацікавлені учні можуть детальніше опановувати такі теми самостійно за підручником, на курсах за вибором чи під час індивідуального навчання в позаурочний час.

Особливості оцінювання та ведення журналу. У кінці кожної теми з алгебри і початків аналізу та з геометрії вчитель проводить тематичне оцінювання. При

виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичного окремо з алгебри і початків аналізу і окремо з геометрії. Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеню передбачене оцінювання учнів 10-11-х класів з математики. Семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа. (Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки 8 з алгебри і початків аналізу і 9 з геометрії. Тоді середнє значення становитиме (8+9):2=8,5≈9. Отже, семестрова оцінка з математики – 9). **Семестрова оцінка** з математики виставляється без дати до класного журналу на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «І семестр. Математика», «ІІ семестр. Математика» та на сторінку зведеного обліку. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до «**Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом** Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року № 496. Коригована семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним прикладом. Виставляється коригована семестрова оцінка з математики на сторінку з алгебри і початків аналізу.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок з математики. Річна оцінка з математики виставляється на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «Річна. Математика». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з математики виставляється у стовпчик «Математика».

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ 10-й клас

(54 год. І семестр — 16 год, 1 год на тиждень,
ІІ семестр — 38 год, 2 год на тиждень, Резерв – 7 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. ФУНКЦІЇ, ЇХНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ГРАФІКИ, 15годин	
Учень/учениця: **користується** різними способами задання функцій; **знаходить** область визначення функціональних залежностей; значення функцій при заданих значеннях аргументу і значення аргументу, за яких функція набуває даного значення; **встановлює** за графіком функції її основні властивості; **встановлює** властивості функцій; **обчислює та порівнює** значення виразів, які містять степені з раціональними показниками, корені; **розпізнає та схематично зображує** графіки степеневих функцій; **моделює** реальні процеси за допомогою степеневих функцій.	Числові функції та їх властивості. Способи задання функцій. Парні та непарні функції. Корінь n-го степеня. Арифметичний корінь n-го степеня, його властивості. Степінь з раціональним показником, та його властивості Степеневі функції, їхні властивості та графіки.
Тема 2. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ18 годин	
Учень/учениця: **вміє** переходити від радіанної міри кута до градусної й навпаки; **встановлює** відповідність між дійсними числами і точками на одиничному колі; **розпізнає і схематично будує** графіки тригонометричних функцій; **ілюструє** властивості тригонометричних функцій за допомогою графіків; **перетворює** нескладні тригонометричні вирази; **застосовує** тригонометричні функції до опису реальних процесів; **розв'язує** найпростіші тригонометричні рівняння.	Синус, косинус, тангенс, кута. Радіанне вимірювання кутів. Тригонометричні функції числового аргументу. Основні співвідношення між тригонометричними функціями одного аргументу. Формули зведення. Періодичність функцій. Властивості та графіки тригонометричних функцій. Формули додавання для тригонометричних функцій та наслідки з них. Найпростіші тригонометричні рівняння.
Тема 3. ПОХІДНА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ14 годин	
Учень/учениця: **розуміє** значення поняття похідної для опису	Похідна функції, її геометричний і фізичний зміст.

реальних процесів, зокрема механічного руху; **знаходить** швидкість зміни величини в точці; кутовий коефіцієнт і кут нахилу дотичної до графіка функції вданій точці; **диференціює** функції, використовуючи таблицю похідних і правила диференціювання; **застосовує** похідну для знаходження проміжків монотонності і екстремумів функції, побудови графіків; **знаходить** найбільше і найменше значення функції; **розв'язує** нескладні прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень реальних величин.	Правила диференціювання. Ознака сталості функції. Достатні умови зростання й спадання функції. Екстремуми функції. Застосування похідної до дослідження функцій та побудови їхніх графіків. Найбільше і найменше значення функції на проміжку.

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ 11 клас

(54 год. І семестр — 16 год, 1 год на тиждень,
ІІ семестр — 38 год, 2 год на тиждень, Резерв – 18 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ 16 годин	
Учень/учениця: **розпізнає і будує** графіки показникової і логарифмічної функцій; **ілюструє** властивості показникової і логарифмічної функцій за допомогою графіків; **застосовує** показникову та логарифмічну функції до опису реальних процесів; **розв'язує** найпростіші показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.	Властивості та графіки показникової функції. Логарифми та їх властивості. Властивості та графік логарифмічної функції. Найпростіші показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.
Тема 2. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ 10 годин	
Учень/учениця: **знаходить** первісні за допомогою таблиці первісних та їх властивостей; **виділяє** первісну, що задовольняє задані початкові умови; **обчислює** інтеграл за допомогою таблиці первісних та їх властивостей; **знаходить** площі криволінійних трапецій.	Первісна та її властивості. Визначений інтеграл, його геометричний зміст. Обчислення площ плоских фігур.
Тема 3. ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ І МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ 10 годин	
Учень/учениця: **розуміє** що таке перестановки, розміщення, комбінації (без повторень), класичне визначення поняття ймовірності, що таке генеральна сукупність та вибірка, означення середнього значення, моди та медіани вибірки **обчислює** відносну частоту події;кількість перестановок, розміщень, комбінацій;ймовірність події, користуючись її означенням і комбінаторними схемами; **пояснює** зміст середніх показників та характеристик вибірки; **знаходить** числові характеристики вибірки даних. **застосовує** ймовірнісні характеристики навколишніх явищ для прийняття рішень	Елементи комбінаторики. Перестановки, розміщення, комбінації (без повторень). Класичне визначення ймовірності випадкової події. Вибіркові характеристики: розмах вибірки, мода, медіана, середнє значення. Графічне подання інформації про вибірку.

Геометрія. 10 клас

(51 год. І семестр — 32 год, 2 год на тиждень,
ІІ семестр — 19 год, 1 год на тиждень, Резерв – 7 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. ПАРАЛЕЛЬНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ 17 годин	
Учень/учениця: **називає** основні поняття стереометрії; **розрізняє** означувані та не означувані поняття, аксіоми та теореми; **формулює** аксіоми стереометрії та наслідки з них; **застосовує** аксіоми стереометрії та наслідки з них до розв'язання нескладних задач; **класифікує** за певними ознакамивзаємне розміщення прямих, прямих і площин, площин у просторі за кількістю їх спільних точок; **встановлює** паралельність прямих, прямої та площини, двох площин; **з'ясовує**, чи є дві прямі мимобіжними; **зображає** фігури у просторі; **застосовує** відношення паралельності між прямими і площинами у просторі до опису відношень між об'єктами навколишнього світу.	Основні поняття, аксіоми стереометрії та найпростіші наслідки з них. Взаємне розміщення прямих у просторі. Паралельне проектування і його властивості. Зображення фігур у стереометрії. Паралельність прямої та площини. Паралельність площин.
Тема 2. ПЕРПЕНДИКУЛЯРНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ 17 годин	
Учень/учениця: **встановлює та обґрунтовує** перпендикулярність прямих, прямої та площини, двох площин; **формулює** означення кута між прямими, прямою та площиною, площинами; теорему про три перпендикуляри; **застосовує** відношення між прямими і площинами у просторі, відстані і кути у просторі до опису об'єктів навколишнього світу; **розв'язує** задачі на знаходження відстаней та кутів в просторі, зокрема практичного місту.	Перпендикулярність прямих. Перпендикулярність прямої і площини. Теорема про три перпендикуляри. Перпендикулярність площин. Двогранний кут. Вимірювання відстаней у просторі: від точки до площини, від прямої до площини, між площинами. Вимірювання кутів у просторі: між прямими, між прямою і площиною, між площинами.
Тема 3. **КООРДИНАТИ І ВЕКТОРИ 10 годин**	
Учень/учениця:	Прямокутні координати в просторі.

користується аналогією між векторами і координатами на площині й у просторі; **усвідомлює** важливість векторно-координатного методу в математиці; **виконує** операції над векторами; **застосовує** вектори для моделювання і обчислення геометричних і фізичних величин; **знаходить** відстань між двома точками, координати середини відрізка, координати точок симетричних відносно початку координат та координатних площин; **використовує** координати у просторі для вимірювання відстаней, кутів;	Координати середини відрізка. Відстань між двома точками. Вектори у просторі. Операції над векторами. Формули для обчислення довжини вектора, кута між векторами, відстані між двома точками. Симетрія відносно початку координат та координатних площин

Геометрія. 11 клас

(51 год. І семестр — 32 год, 2 год на тиждень,
ІІ семестр — 19 год, 1 год на тиждень, Резерв – 14 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. МНОГОГРАННИКИ 14 годин	
Учень/учениця: **розпізнає** основні види многогранників та їх елементи; **зображує** основні види многогранників та їх елементи; **має уявлення** про перерізи многогранника площиною; **формулює** означення вказаних у змісті многогранників; **записує** формули для обчислення площі бічної та повної поверхонь призми та піраміди **обчислює** величиниосновних елементів многогранників; **застосовує** вивчені формули і властивості до розв'язування задач, зокрема прикладного змісту.	Многогранник та його елементи. Опуклі многогранники. Призма. Пряма і правильна призми. Паралелепіпед. Піраміда. Правильна піраміда. Перерізи многогранників. Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди.
Тема 2. ТІЛА ОБЕРТАННЯ 12 годин	
Учень/учениця: **обчислює** величиниосновних елементів тіл обертання; **застосовує** властивості тіл обертання до розв'язування задач; **розпізнає** види тіл обертання, їхні елементи;многогранники і тіла обертання у їх комбінаціях в об'єктах навколишнього світу.	Циліндр, конус, їх елементи. Перерізи циліндра і конуса: осьові перерізи циліндра і конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі. Куля і сфера. Переріз кулі площиною.
Тема 3. ОБ'ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ГЕОМЕТРИЧНИХ ТІЛ 11 годин	
Учень/учениця: **записує** формули для обчислення об'ємів паралелепіпеда, призми, піраміди, циліндра, конуса, кулі, площ бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, площі сфери; **має уявлення** про об'єм тіла та його основні властивості; **розв'язує** задачі на обчислення об'ємів і площ поверхонь геометричних тіл, зокрема прикладного змісту.	Поняття про об'єм тіла. Основні властивості об'ємів. Об'єми призми, паралелепіпеда, піраміди, циліндра, конуса, кулі. Площі бічної та повної поверхонь циліндра, конуса. Площа сфери.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З МАТЕМАТИКИ
для учнів 10-11 класів (початок вивчення на поглибленому рівні з 8 класу)**загальноосвітніх навчальних закладів**
Профільний рівень

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступ

Програма призначена для організації навчання математики на поглибленому рівні. Вона розроблена на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти з урахуванням особливостей відповідних профілів навчання.

Метанавчання математики на поглибленому рівні полягає у забезпеченні свідомого і міцного оволодіння системою математичних знань, навичок і умінь, які потрібні у повсякденному житті і майбутній трудовій діяльності, достатні для вивчення інших шкільних дисциплін та продовження навчання у вищих закладах освіти за спеціальностями із значною математичною складовою.

Досягнення зазначеної мети забезпечується виконанням таких ***завдань:***

- формування в учнів наукового світогляду, уявлень про ідеї та методи математики, її роль у пізнанні дійсності, усвідомлення математичних знань як невід'ємної складової загальної культури людини, необхідної умови повноцінного життя в сучасному суспільстві; стійкої позитивної мотивації до навчання;
- оволодіння учнями мовою математики, системою математичних знань, навичками та уміннями, потрібними у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, достатніх для успішного оволодіння знаннями інших освітніх галузей і забезпечення мотивації потреби неперервності навчатися впродовж життя.
- інтелектуальний розвиток особистості – розвиток логічного мислення та інтуїції учнів, просторової уяви, пам'яті, уваги, алгоритмічної, інформаційної та графічної культури;
- громадянське виховання та формування позитивних рис особистості – ініціативності та творчості, пізнавальної самостійності та інтересу, потреби в самоосвіті, здатності адаптуватися до умов, що змінюються;
- формування життєвих компетентностей учня – позитивних рис характеру (наполегливості, волі, культури думки і поведінки, обґрунтованості суджень, відповідальності за доручену справу тощо);
- формування загальнолюдських духовних цінностей особистості; виховання національної самосвідомості, поваги до національної культури і традицій України.

Змістове наповнення програми реалізує компетентнісний підхід до навчання, спрямований на формування системи відповідних знань, навичок, досвіду, здібностей і ставлення, яка дає змогу обґрунтовано робити висновки про застосування математики в реальному житті, визначає готовність випускника школи до успішної діяльності в соціумі.

Передбачається, що випускник загальноосвітнього навчального закладу:

- розпізнає життєві чи предметні ситуації як задачі, що можна розв'язати

математичними методами; формулює їх математичною мовою та розв’язує, використовуючи математичні компетентності, оцінює похибку обчислень та інтерпретує отримані результати з урахуванням конкретних умов, змісту та цілей предмета дослідження; застосовує математичні моделі при вивченні природничих (фізика, астрономія, географія, економіка, хімія, біологія) та інших навчальних предметів;

- логічно мислить (аналізує та порівнює, прогнозує результат, узагальнює і систематизує, класифікує математичні об’єкти за певними властивостями, наводить контрприклади, висуває та перевіряє гіпотези); володіє алгоритмами та евристиками;
- користується відповідними джерелами для пошуку математичної інформації, може самостійно її проаналізувати та передати математичну суть (в текстовій, графічній, табличній, знаково-символьній формах);
- виконує математичні розрахунки, раціонально поєднуючи усні та письмові обчислення, використовує електронні обчислювальні пристрої;
- виконує тотожні перетворення алгебраїчних, показникових, логарифмічних, тригонометричних виразів під час розв’язування різних задач (рівнянь, нерівностей, їх систем, геометричних задач, задач із застосуванням тригонометрії);
- аналізує графіки функціональних залежностей, досліджує їхні властивості; використовує властивості елементарних функцій для аналізу та опису реальних явищ, фізичних процесів, залежностей;
- володіє методами математичного аналізу в обсязі, що дозволяє досліджувати властивості елементарних функцій, будувати їх графіки і розв’язувати нескладні прикладні задачі;
- обчислює ймовірності випадкових подій, оцінює шанси їх настання, аналізує випадкові величини та знаходить їх найпростіші характеристики, розуміє значення головних статистичних показників, обирає оптимальні рішення;
- зображує геометричні фігури, встановлює і обґрунтовує їхні властивості; застосовує властивості фігур при розв’язуванні задач; вимірює геометричні величини, які характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходить кількісні характеристики фігур (площі, об’єми) .

Крім того, навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей.

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	***Уміння:*** ставити запитання і розпізнавати проблему; міркувати, робити висновки на основі інформації, поданої в різних формах (у таблицях, діаграмах, на графіках); розуміти, пояснювати і перетворювати тексти математичних задач (усно і письмово), грамотно висловлюватися рідною мовою; доречно та коректно вживати в мовленні математичну термінологію, чітко, лаконічно та

		зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень; поповнювати свій словниковий запас. ***Ставлення:*** розуміння важливості чітких та лаконічних формулювань. ***Навчальні ресурси:*** означення понять, формулювання властивостей, доведення теорем.
2	Спілкування іноземними мовами.	***Уміння:*** спілкуватися іноземною мовою з використанням числівників, математичних понять і найуживаніших термінів; ставити запитання, формулювати проблему; зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови, правильно використовувати математичні терміни в повсякденному житті. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості вивчення іноземних мов для розуміння математичних термінів та позначень, пошуку інформації в іншомовних джерелах. ***Навчальні ресурси:*** тексти іноземною мовою з використанням статистичних даних, математичних термінів.
3	Математична компетентність.	***Уміння:*** оперувати числовою інформацією, геометричними об’єктами на площині та в просторі; встановлювати просторові відношення між реальними об’єктами навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо); розв’язувати задачі, зокрема практичного змісту; будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи у життєвих ситуаціях. ***Ставлення:*** усвідомлення значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, розвитку технологічного, економічного і оборонного потенціалу держави, успішного вивчення інших дисциплін. ***Навчальні ресурси:*** розв'язування математичних задач, зокрема таких, що моделюють реальні життєві ситуації.

4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях.	***Уміння:*** розпізнавати проблеми, що виникають у довкіллі і які можна розв'язати засобами математики; будувати та досліджувати математичні моделі природних явищ і процесів. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості математики як універсальної мови науки, техніки та технологій. ***Навчальні ресурси:*** складання графіків та діаграм, які ілюструють функціональні залежності результатів впливу людської діяльності на природу.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	***Уміння:*** структурувати дані; діяти за алгоритмом та складати алгоритми; визначати достатність даних для розв'язання задачі; використовувати різні знакові системи; знаходити інформацію та оцінювати її достовірність; доводити істинність тверджень. ***Ставлення:*** критичне осмислення інформації та джерел її отримання; усвідомлення важливості ІКТ для ефективного розв'язування математичних задач. ***Навчальні ресурси:*** візуалізація даних, побудова графіків та діаграм за допомогою програмних засобів.
6	Уміння вчитися впродовж життя	***Уміння:*** визначати мету навчальної діяльності, відбирати й застосовувати потрібні знання та способи діяльності для досягнення цієї мети; організовувати та планувати свою навчальну діяльність; моделювати власну освітню траєкторію, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; доводити правильність власного судження або визнавати помилковість. ***Ставлення:*** усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу; розуміння важливості вчитися впродовж життя; прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності. ***Навчальні ресурси:*** моделювання власної освітньої траєкторії.
7	Ініціативність і підприємливість	***Уміння:*** генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, ухвалювати

		оптимальні рішення; використовувати критерії практичності, ефективності та точності, щоб обрати найкраще рішення; аргументувати та захищати свою позицію, дискутувати; використовувати різні стратегії, шукаючи оптимальних способів розв'язання життєвого завдання. ***Ставлення:*** ініціативність; відповідальність, упевненість у собі; переконаність, що успіх команди – це й особистий успіх; позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших. ***Навчальні ресурси:*** задачі підприємницького змісту (оптимізаційні задачі).
8	Соціальна та громадянська компетентності	***Уміння:*** аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; співпрацювати в команді, вносити свою частку в роботу групи для вирішення проблеми; аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет, користуючись математичними методами; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані. ***Ставлення:*** ощадливість і поміркованість; рівне ставлення до інших незалежно від статків, соціального походження; відповідальність за спільну справу. ***Навчальні ресурси:*** задачі соціального змісту.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	***Уміння:*** здійснювати необхідні розрахунки для встановлення пропорцій, відтворення перспективи, створення об'ємно-просторових композицій; унаочнювати математичні моделі, зображати фігури, графіки, рисунки, схеми, діаграми. ***Ставлення:*** усвідомлення взаємозв'язку математики та культури на прикладах з архітектури, живопису, музики та ін.; розуміння важливості внеску математиків у загальносвітову культуру. ***Навчальні ресурси:*** задачі про золотий переріз.

10	Екологічна грамотність і здорове життя.	***Уміння:*** висловлювати власну думку, слухати і чути інших, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі статистичних даних; враховувати правові, етичні, екологічні і соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання. ***Ставлення:*** налаштованість на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків; повага до прав людини, активна позиція щодо боротьби із дискримінацією. ***Навчальні ресурси:*** задачі соціально-економічного, екологічного змісту; задачі, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя.

Наскрізні лінії та їх реалізація. У навчальній програмі виокремлюються такі наскрізні **чотири** лінії ключових компетентностей: **"Екологічна безпека та сталий розвиток", "Громадянська відповідальність", "Здоров'я і безпека", "Підприємливість та фінансова грамотність"**,якіспрямовані наформування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях.

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів, їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища життєдіяльності.

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних життєвих ситуаціях.

Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед:

· через організацію відповідного навчального середовища – зміст та цілі наскрізних тем враховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання;

· через базові навчальні предмети – під час навчання, виходячи із наскрізних тем, проводяться відповідні трактовки, приклади і методи навчання, реалізуються надпредметні, міжкласові та загальношкільні проекти. Роль навчальних предметів при навчанні наскрізних тем – різна і залежить від цілей і змісту навчального предмета та від того, наскільки тісно пов’язаний із конкретною наскрізною темою той чи інший предметний цикл;

· через предмети за вибором;

· через спеціальні курси за вибором;

· через позакласну навчальну роботу.

Наскрізні лінії:

1. Наскрізна лінія **«*Екологічна безпека та сталий розвиток*»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Проблематика наскрізної лінії "Екологічна безпека та сталий розвиток" реалізується в курсі математики, насамперед, через завдання з реальними даними про використання природних ресурсів, їх збереження та примноження. Аналіз цих даних сприяє розвитку бережливого ставлення до навколишнього середовища, екології, формуванню критичного мислення, вміння вирішувати проблеми, критично оцінювати перспективи розвитку навколишнього середовища і людини. Можливі уроки на відкритому повітрі. При розгляді цієї лінії важливе місце займають відсоткові обчислення, функції, елементи теорії ймовірностей та статистики.

2.Реалізація наскрізної лінії **«*Громадянська відповідальність*»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Ця наскрізна лінія освоюється в основному через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо), яка поєднує математику з іншими навчальними предметами і розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст - бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності. Приклад вчителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень. З цієї ж наскрізною лінією пов'язані, наприклад, процентні обчислення, елементи статистики, що дозволяють учням зрозуміти значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку.

3.Завданням наскрізної лінії **«*Здоров'я і безпека*»** є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

Наскрізна лінія "Здоров'я і безпека" в курсі математики реалізується через завдання з реальними даними про безпеку і охорону здоров'я (текстові завдання, пов'язані з середовищем дорожнього руху, рухом пішоходів і транспортних засобів, відсотковими обчисленнями і графіками, що стосуються чинників ризику). Особливо важливий аналіз причин ДТП, пов'язаних із перевищенням швидкості. Варто звернути увагу на проблеми, пов'язані із ризиками для життя і здоров'я при вивченні основ теорії ймовірностей та математичної статистики. Вирішення проблем, знайдених з «ага-ефектом[11]», розгляд красивих математичних конструкцій, пошук оптимальних методів розв'язування задач тощо, здатні викликати в учнів позитивного відчуття успіху.

[11] під "Ага-ефектом" мається на увазі спільне вирішення задачі з ефектом раптового здогаду, "еврики"

4. Наскрізна лінія «***Підприємливість та фінансова грамотність***» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Ця наскрізна лінія пов'язана з розв'язуванням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів. Вона реалізується під час вивчення відсоткових обчислень, рівнянь та функцій.

З метою підвищення ефективності навчання, необхідною умовою є залучення до навчально-виховного процесу компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, які передбачають систематичне включення учнів до різних видів активної навчально-пізнавальної діяльності та формування умінь корисних у реальних життєвих ситуаціях.Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення математичного факту із практичної ситуації, а й ілюструвати його застосування на практиці. Формуванню математичної та ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація у навчанні математики міжпредметних і внутрішньопредметних звязків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес учнів до навчання і підвищує їх рівень загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці.

Важливу роль у навчанні математики відіграє систематичне використання історичного матеріалу, який підвищує інтерес до вивчення математики, стимулює потяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів, дає учням уявлення про математику як невід’ємну складову загальнолюдської культури. На дохідливих прикладах слід показувати учням, як розвивалися математичні поняття і відношення, теорії та методи. Ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали математику, зокрема видатних українських математиків, сприятиме національному і патріотичному вихованню школярів.

Структура навчальної програми. Програма розрахована на 630 годин. 420годин навчального часу, відведеного на вивчення алгебри та початків аналізу, 210 годин на геометрію.

Розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. Учителям і авторам підручників надається право коригувати послідовність вивчення тем та змінювати розподіл годин на вивчення тем залежно від прийнятої методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій. На основі орієнтовних тематичних планів учитель розробляє календарно-тематичний план, в якому конкретизується обсяг навчального матеріалу.

Програмою передбачено резерв навчального часу. Спосіб використання резервного часу вчитель може обрати самостійно: для повторення на початку навчального року матеріалу, який вивчався у попередніх класах, як додаткові години

на вивчення окремих тем, якщо вони важко засвоюються учнями, для проведення інтегрованих з профільним або іншими предметами уроків тощо.

Програму подано у формі таблиці, що містить дві колонки: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу. У змісті вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів орієнтують на результати навчання, які також є і об'єктом контролю та оцінювання.

В основу формування змісту програми покладені такі принципи:

- наступність у навчанні математики між різними ланками математичної освіти, наступність з допрофільним навчанням математики і навчанням математики на інших рівнях,
- збереження традицій вітчизняної методичної школи та накопиченого досвіду підготовки випускників спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням математики та предметів природничо-наукового циклу;
- збереження високого рівня теоретичної математичної підготовки як основи професійної підготовки, вироблення здатності успішно працювати в галузях природничих дисциплін, самостійно здобувати знання;
- формування необхідних загальнонаукових, загальнонавчальних та соціально-особистісних компетентностей на основі цілеспрямованої реалізації міжпредметних зв'язків, зокрема предметів природничого циклу, які мають становити цілісну систему.

Математика займає особливе місце у системі знань людства, виконуючи роль універсального та потужного методу сучасної науки. Тому особливу увагу варто приділити з'ясуванню ролі математики в сферах її застосувань. Зокрема, забезпечити засобами математики формування в учнів правильних уявлень про математичне моделювання та навчити школярів його застосуванню до розв'язування широкого кола прикладних задач, зокрема фізичних. Вивчаючи математику на поглибленому рівні, старшокласники мають усвідомити, що процес її застосування до розв'язування будь-яких прикладних задач розподіляється на три етапи: 1) формалізація (перехід від ситуації, описаної у задачі, до формальної математичної моделі цієї ситуації, та до чітко сформульованої математичної задачі); 2) розв'язування задачі у межах побудованої моделі; 3) інтерпретація одержаного розв'язку задачі та його застосування до вихідної ситуації.

Час, визначений на вивчення алгебри і початків аналізу, дає можливість поглибити рівень опанування предметом за рахунок розгляду на уроках прикладних задач зі сфери техніки, енергетики, ядерної фізики, екології, економіки тощо, методи розв'язування яких опираються на вивчений матеріал.

Для курсу «Алгебра і початки аналізу» однією з провідних змістових ліній навчання є функціональна, тому у процесі навчання приділяється особлива увага дослідженням властивостей функцій у тій чи іншій формі. Важливо при цьому демонструвати взаємозв'язок між основними поняттями курсу: функція, рівняння та нерівність. Зокрема, розв'язання рівняння $f(x) = 0$, нерівностей $f(x) > 0$, $f(x) < 0$, є окремими випадками задачі на дослідження функції $y = f(x)$ (знаходження нулів

функції та проміжків її знакосталості). Також зауважте, що функції моделюють реальні процеси, тому в уявленні учнів має асоціюватися характер реального процесу із відповідною функцією, її графіком та властивостями. Наприклад, змінювання маси радіоактивної речовини має викликати уявлення про функцію $m = m_0 e^{-kt} (k > 0)$. Важливо, щоб притаманні явищу властивості (наприклад, зменшення чи збільшення маси, розпад речовини з часом) пов'язувались із властивостями функцій (спадання, зростання, прямування до нуля, коли $t \to \infty$). Доцільно особливу увагу приділити показниковій функції, яка широко використовується при моделюванні процесів і явищ навколишнього світу.

Одним із головних завдань вивчення математики на поглибленому рівні є також розвиток графічної культури учнів, що зумовлено практичними потребами — робота з графіками, діаграмами, рисунками займає значне місце в діяльності спеціаліста технічного та природничого профілів. Тому особливу увагу при вивченні функцій слід приділити формуванню в учнів умінь встановлювати властивості функції за її графіком, будувати ескізи графіків функцій, заданих аналітичним виразом, у формі таблиці або за експериментально визначеними даними, а також виконувати геометричні перетворення графіків. Необхідно навчити учнів за графіком функції встановлювати її неперервність, точки розриву, проміжки зростання та спадання, знакосталості, найбільше та найменше значення.

До поняття похідної приводять багато задач природознавства, математики, техніки. Тому його доцільно вводити як узагальнення результатів розв'язання відповідних прикладних задач. Це одразу виділяє головний прикладний зміст поняття, робить його більш природним і доступним для сприймання. При формуванні поняття похідної слід виробляти розуміння того, що похідна моделює не лише швидкість механічного руху, а й швидкість зміни будь-якого процесу з часом (наприклад, швидкість нагрівання тіла, швидкість випаровування тощо). Одночасне вивчення фізичного та геометричного змісту похідної дає можливість показати учням зв'язок між швидкістю протікання процесу та «крутизною» його графіка.

Вивчення теми «Інтеграл та його застосування» починається з розгляду сукупності первісних даної функції. Особливо захоплюватись постановкою в учнів техніки інтегрування не варто. Формування технічних навичок інтегрування не повинно підмінювати використання інтегралів при моделюванні реальних процесів.

Поняття ймовірності доцільно формувати, поєднуючи статистичний та аксіоматичний підходи. При цьому слід залучати до розгляду значну кількість побутових та прикладних задач, що ілюструють та виявляють ймовірнісні та статистичні закономірності.

Значне місце в програмі приділено розв'язуванню задач з параметрами. У процесі розв'язування таких задач до арсеналу прийомів та методів мислення школярів природно включаються аналіз, індукція та дедукція, узагальнення та конкретизація, класифікація та систематизація, аналогія. Ці задачі дозволяють перевірити рівень знання основних розділів шкільного курсу математики, рівень логічного мислення учнів, початкові навички дослідницької діяльності. Тому завдання з параметрами мають діагностичну та прогностичну цінність.

Основною формою проведення занять залишається система уроків: вивчення нового матеріалу, формування вмінь розв'язувати задачі, узагальнення та систематизації знань, контролю та корекції знань. Поряд із цим ширше використовується шкільна лекція, семінарські та практичні заняття, а також нетрадиційні форми навчання (динамічні слайд-лекції, дидактичні ігри, уроки «однієї задачі», «однієї ідеї», математичні «бої», інтегровані уроки математики і фізики, поєднання вивчення алгебри і початків аналізу з обробкою (у тому числі комп'ютерною) даних, одержаних під час проведення лабораторних і практичних робіт на уроках фізики, астрономії, хімії, біології тощо. Можливі й різні форми індивідуальної або групової діяльності учнів, такі, наприклад, як звітні доповіді за результатами «пошукової» роботи на сторінках книг, журналів, сайтів в Інтернеті, «Допишемо підручник» тощо. Бажаним є залучення до участі у навчальному процесі викладачів вищих навчальних закладів, учених та спеціалістів.

Вибір вивчення математики на поглибленому рівні передбачає наявність стійкого усвідомленого інтересу кожного учня до математики, схильності до вибору в майбутньому професії, пов'язаної з нею. Незважаючи на це, мотиваційний етап навчального процесу в таких класах не можна ігнорувати. Одним зі способів мотивації, які доцільно використовувати у математичних та фізико-математичних класах, є створення проблемної ситуації. Така ситуація може бути досить складною, вимагати серйозних математичних знань та значних зусиль для її розв'язування. При спробі знайти спосіб розв'язування проблеми учні стикаються з недостатністю наявних у них математичних знань та необхідністю оволодіння новою предметною інформацією.

Широкі можливості для інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення учнів надають сучасні інформаційні технології навчання. При їх використанні доцільно дотримуватися таких педагогічних умов:

- враховувати особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру; цикли життєдіяльності учня, його здібності, інтереси, нахили, індивідуальні відмінності учнів, форми їх прояву в сфері комунікативних відносин і в пізнавальній діяльності;
- відповідні технології навчання мають бути варіативними, особистісно орієнтованими, коли знання, вміння та навички розглядаються не лише як самоціль, а й як засіб розвитку пізнавальних і особистісних якостей учня; виховують в учня здатність бути суб'єктом свого розвитку, рефлексивного ставлення до самого себе;
- забезпечувати цілісне психолого-методичне проектування навчального процесу в умовах рівневої та профільної диференціації навчання.

Підвищенню ефективності уроків математики в старших класах сприяє використання програмних засобів навчального призначення GRAN 1, GRAN 2D, GRAN 3D, DG, AGrapher, GeoGebra, бібліотек електронних наочностей та інших. За їх допомогою доступнішим стає вивчення низки тем курсу алгебри і початків аналізу та геометрії: побудова графіків функцій, розв'язування систем рівнянь і нерівностей, знаходження площ фігур, обмежених графіками функцій, побудова перерізів геометричних тіл, обчислення об'ємів тіл обертання тощо.

Доцільною вбачається організація проблемно-пошукової (дослідницької) діяльності учнів на уроках та позакласних і факультативних заняттях з математики.

Оцінювання навчальних досягнень учнів. Контроль навчальних досягнень учнів здійснюється у вигляді поточного, тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завданнями є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок.

Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування; тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; робота з графіками, схемами, діаграмами; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. Поточне оцінювання учнів з математики проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу).

Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів забезпечує:

- усунення безсистемності в оцінюванні;
- підвищення об'єктивності оцінки знань, навичок і вмінь;
- індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання;
- систематизацію й узагальнення навчального матеріалу;
- концентрацію уваги учнів до найсуттєвішого в системі знань.

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, контрольних) та навчальної активності школярів. У процесі вивчення значних за обсягом тем можливе проведення декількох проміжних тематичних оцінювань.

Перед початком вивчення чергової теми всі учні мають бути ознайомлені з тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; критеріями оцінювання.

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ

10-Й КЛАС (***210 год, 6 год на тиждень, Резерв – 22 год)***

К-сть годин	**Навчальні досягнення учнів**	Зміст навчального матеріалу
24	Учень (учениця): **формулює** означення кореня *n*-го степеня, арифметичного кореня и-го степеня, степеня з раціональним показником, властивості коренів та степеня з раціональним показником; **обчислює, оцінює та порівнює** значення виразів, які містять корені та степені з раціональними показниками; **зображує** графік степеневої функції; **розв'язує** ірраціональні рівняння та нерівності, зокрема з параметрами; **застосовує** властивості функцій до розв'язування ірраціональних рівнянь і нерівностей.	**Тема 1. СТЕПЕНЕВА ФУНКЦІЯ** Корінь *n-го*степеня. Арифметичний корінь *n*-го степеня, його властивості. Перетворення виразів з радикалами. Функція $y = \sqrt[n]{x}$ та її графік. Ірраціональні рівняння. *Ірраціональні нерівності.* Степінь з раціональним показником, його властивості. Перетворення виразів, які містять степінь з раціональним показником. Степенева функція, її властивості та графік. *Оборотні функції. Взаємно обернені функції.* *Ірраціональні рівняння, нерівності та їх системи з параметрами.*
42	Учень (учениця): **виконує** перехід від радіанної міри кута до градусної і навпаки; **встановлює** відповідність між дійсними числами і точками на одиничному колі; **обчислює** значення тригонометричних виразів за допомогою тотожних перетворень; **формулює** означення синуса, косинуса, тангенса і котангенса кута числового аргументу; властивості тригонометричних функцій; властивості періодичних функцій; **будує** графіки періодичних функцій; **ілюструє** властивості тригонометричних функцій за допомогою графіків; **перетворює**	**Тема 2. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ** Радіанне вимірювання кутів. Синус, косинус, тангенс, котангенс кута. Тригонометричні функції числового аргументу. Періодичність функцій. Властивості та графіки тригонометричних функцій. Основні співвідношення між тригонометричними функціями одного аргументу. Формули зведення. Тригонометричні формули: формули додавання, формули подвійного аргументу, формули перетворення суми і різниці тригонометричних функцій у добуток, формули перетворення добутку тригонометричних функцій у суму, *формули пониження степеня, формули потрійного аргументу, формули половинного аргументу.*

	тригонометричні вирази.	*Вираження тригонометричних функцій через тангенс половинного аргументу.*
42	Учень (учениця): **формулює** означення обернених тригонометричних функцій; **обґрунтовує** формули коренів тригонометричних рівнянь sin$x=a$, cos$x=a$, tg$x=a$, ctg$x=a$; **розв'язує** тригонометричні рівняння, тригонометричні нерівності, зокрема з параметрами; будує графічні образи, пов'язані з періодичними функціями.	**Тема 3. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ РІВНЯННЯ І НЕРІВНОСТІ** Обернені тригонометричні функції: означення, властивості, графіки. Найпростіші тригонометричні рівняння. *Тригонометричні нерівності. Тригонометричні рівняння і нерівності з параметрами. Рівняння і нерівності, які містять обернені тригонометричні функції. Побудова графічних образів.*
12	Учень (учениця): **виділяє** основні класи послідовностей; **формулює** означення границі числової послідовності, основні теореми про границю числової послідовності; **застосовує** основні теореми про границі числових послідовностей.	**Тема 4. ЧИСЛОВІ ПОСЛІДОВНОСТІ** *Важливі класи числових послідовностей (монотонні, обмежені тощо).* *Границя числової послідовності. Геометрична інтерпретація границі числової послідовності. Основні теореми про границі числових послідовностей. [Число е.]*
18	Учень (учениця): **формулює** означення границі функції в точці; неперервності функції; **формулює** основні властивості границь та **використовує** їх для знаходження границь заданих функцій; **знаходить** асимптоти графіків функції; **застосовує** властивості неперервних функцій до розв'язування задач.	**Тема 5. ГРАНИЦЯ ТА НЕПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІЇ** Границя функції в точці. *Основні теореми про границі функцій в точці.* Неперервність функції в точці та на проміжку. *Властивості неперервних функцій.* *Поняття границі функції на нескінченності та нескінченно велика функція в точці.* *Асимптоти графіка функції.* *Перша чудова границя.*
50	Учень (учениця): **формулює** означення похідної та **пояснює** її геометричний і фізичний зміст; **знаходить** кутовий коефіцієнт	**Тема 6. ПОХІДНА ТА її ЗАСТОСУВАННЯ** Задачі, які приводять до поняття похідної. Похідна функції, її геометричний та

	дотичної до графіка функції; **знаходить** похідні функцій; **застосовує** похідну до знаходження проміжків монотонності та екстремумів функції; **знаходить** найбільше і найменше значення функції на проміжку; **розв'язує** прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень; **застосовує** результати дослідження функції за допомогою похідної до розв'язування рівнянь і нерівностей та доведення тотожностей і нерівностей; **описує** поняття опуклості функції та точок перегину; **застосовує** другу похідну до знаходження проміжків опуклості функції та точок її перегину; **досліджує** функції за допомогою першої та другої похідних і використовує одержані результати для побудови графіків функцій.	фізичний зміст. Рівняння дотичної до графіка функції. Правила обчислення похідних. Складена функція. Похідна складеної функції *та оберненої функції.* Похідна степеневої, *тригонометричних та обернених тригонометричних функцій.* *Основні теореми диференціального числення.* Ознака сталості функції. Достатні умови зростання й спадання функції. Екстремуми функції. Найбільше і найменше значення функції на проміжку. *Застосування похідної для доведення тотожностей та нерівностей, а також для розв'язування рівнянь і нерівностей.* *Похідні вищих порядків. Поняття опуклості функції та точки перегину. Знаходження проміжків опуклості функції та точок її перегину.* Застосування першої *та другої*похідних до дослідження функцій та побудови їх графіків.*[Нерівність Йєнсена та її застосування.]* Застосування похідної до розв'язування задач, зокрема прикладного змісту.

11-Й КЛАС ***(210 год, 6 год на тиждень,Резерв – 74 год)***

К-сть годин	Навчальні досягнення учнів	Зміст навчального матеріалу
36	Учень (учениця): **формулює** означення показникової і логарифмічної функцій та їх властивості; **формулює** означення логарифма та властивості логарифмів; **будує** графіки показникових і логарифмічних функцій; **перетворює** вирази, які містять логарифми; **знаходить** похідні показникових, логарифмічних, степеневих функцій і **застосовує** їх до дослідження цих класів функцій; **розв'язує** показникові та логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи, зокрема з параметрами.	**Тема 7. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ** Степінь із дійсним показником. Показникова функція. Логарифми та їх властивості. Логарифмічна функція. Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності *та їх системи, зокрема з параметрами.* Похідні показникової і логарифмічної функцій. *[Нерівність Коші як наслідок нерівності Йєнсена.]* Застосування показникової та логарифмічної функцій у прикладних задачах.
30	Учень (учениця): **формулює** означення первісної і невизначеного інтеграла та їх основні властивості; **описує** поняття визначеного інтеграла; **формулює** властивості визначеного інтеграла; **знаходить** первісні та визначений інтеграл за допомогою правил знаходження первісних та перетворень; **застосовує** визначений інтеграл до розв'язування геометричних задач.	**Тема 8. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ** Первісна та її властивості. Методи знаходження первісних. Невизначений інтеграл та його властивості. Приклади задач, що приводять до поняття визначеного інтеграла. Визначений інтеграл, його фізичний та геометричний зміст. Обчислення визначеного інтеграла. Обчислення площ плоских фігур. Обчислення об'ємів тіл. Використання інтеграла для розв'язування прикладних задач.
36	Учень (учениця): **обчислює** ймовірність події, користуючись аксіомами теорії ймовірностей, наслідками з них, операціями над подіями, поняттям умовної ймовірності, незалежних	**Тема 9. ЕЛЕМЕНТИ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ** *Біном Ньютона та трикутник Паскаля.*Аксіоми теорії ймовірностей. Операції над подіями. Основні наслідки з аксіом теорії ймовірностей. Незалежні

	подій, комбінаторними схемами, математичне сподівання випадкової величини; **пояснює** зміст понять умовна ймовірність, незалежні події, випадкова величина.	події. Умовна ймовірність. Випадкова величина та її математичне сподівання (у досліді зі скінченною множиною елементарних наслідків).*Геометрична ймовірність.*
34	Учень (учениця): **описує** поняття комплексного числа, його модуля й аргументу; **формулює** правила дій над комплексними числами в алгебраїчній і тригонометричній формах; **знаходить** суму, різницю, добуток та частку комплексних чисел, степінь комплексного числа та корінь із комплексного числа; **виконує** ділення многочленів з остачею; **формулює** означення кратного кореня та **знаходить** його кратність; **застосовує** теорему Вієта до розв'язування задач.	**Тема 10. КОМПЛЕКСНІ ЧИСЛА ТА МНОГОЧЛЕНИ** *Множина комплексних чисел. Геометрична інтерпретація комплексного числа.* *Алгебраїчна і тригонометрична форми запису комплексного числа. Дії над комплексними числами в різних формах запису. Формула Муавра. Корінь n-го степеня з комплексного числа.* *Многочлен та його корені. Розклад многочлена на незвідні множники. Кратні корені. Основна теорема алгебри. Теорема Віета.* *[Многочлен третього степеня. Рівняння вищих степенів. Формула Кардано.]*
74		**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**

Геометрія 10-й клас
(105 год, 3 год на тиждень, Резерв – 18 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. ВСТУП ДО СТЕРЕОМЕТРІЇ 15 годин	
Учень/учениця **наводить приклади** точок і прямих, щоналежать одній площині; многогранників та інших стереометричних фігур; **пояснює що таке** плоска і просторова геометричні фігури; поверхня многогранника; перетин многогранника січною площиною; **формулює** основні поняття, аксіоми, наслідки з них; **виокремлює серед многогранників**: піраміду та призму; **ілюструє** текстовий зміст аксіом, теорем, задач за допомогою рисунка; **характеризує** формупросторової геометричної фігури;**розв'язує вправи, що передбачають:**використання аксіом стереометрії та наслідків з них; виконання найпростіших побудов перерізів пірамідах та призмах.	Основніпоняття стереометрії. Аксіоми стереометрії та наслідки з них. Поняття про аксіоматику та побудову науки. Просторові геометричні фігури. Початкові уявлення про многогранники. Найпростіші задачі на побудову перерізівпіраміди та призми методом слідів.
Тема 2. ПАРАЛЕЛЬНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ 24 години	
Учень/учениця **демонструє на прикладах** моделей стереометричних фігур (об'єктах навколишнього середовища): паралельніпрямі; мимобіжніпрямі; паралельність прямої (відрізка) до площини; паралельність двох площин; **формулює** означення, ознаки, теореми з тем, зазначених у змісті навчального матеріалу; **пояснює та записує** ознаки: мимобіжних прямих; паралельності прямої та площини; паралельності площин; **класифікує** взаємне розміщення: двох прямих; прямої та площини; двох площин;зображення	Взаємне розміщення двох прямих у просторі: прямі, що перетинаються; паралельні прямі; мимобіжні прямі. Ознака мимобіжних прямих. Взаємне розміщення прямої та площини у просторі: пряма і площина, що перетинаються; паралельні пряма і площина. Ознака паралельності

просторових фігур на площині за видом і формою; **зображає** плоскіта просторові фігури на площині; **аналізує та досліджує** існування:прямої; паралельної даній прямій; прямої, паралельної даній площині; площини, паралельної даній площині; **ілюструє** текстовий зміст геометричних тверджень та задач за допомогою рисунка; **характеризує** властивості паралельних площин та паралельного проектування; **розв'язує вправи, що передбачають:** встановлення взаємного розміщення двох прямих; прямої та площини; двох площин;застосування ознак паралельності прямих, прямої і площини, площин; застосування методу слідів та властивостей проектування; виконання побудови перерізів многогранників.	прямої та площини. Взаємне розміщення двох площин у просторі: площини, що перетинаються, паралельні площини. Ознака паралельності площин. Властивості паралельних площин. Паралельне проектування, його властивості. Зображення плоских і просторових фігур у стереометрії. Задачі на побудову перерізів многогранників методом слідів. Представлення про центральне проектування.
Тема 3. ПЕРПЕНДИКУЛЯРНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ 26 годин	
Учень/учениця **демонструє на прикладах** моделей стереометричних фігур (об'єктах навколишнього середовища) перпендикулярність прямих у просторі, прямої та площини, двох площин; **формулює** означення, ознаки, властивості понять, зазначених у змісті навчального матеріалу; **розрізняє** перпендикуляр і похилу, перпендикуляр і проекцію похилої; кут між двома прямими простору, кут між прямою і площиною, кут між площинами; **класифікує** взаємне розміщення: двох прямих простору; прямої та площини; двох площин; **аналізує та досліджує** перпендикулярність деякої прямої до похилої чи її проекції за теоремою про три перпендикуляри; **обґрунтовує** перпендикулярність прямих, прямої і	Перпендикулярність прямих у просторі. Перпендикулярність прямої та площини. Ознака перпендикулярності прямої та площини. Перпендикуляр і похила. Теорема про три перпендикуляри. Перпендикулярність площин. Ознака перпендикулярності площин. Зв'язок між паралельністю та перпендикулярністю прямих і площин. Кути у просторі: між

площини, площин; **ілюструє** текстовий зміст геометричних тверджень та задач за допомогою рисунка; **розв'язує вправи, що передбачають:** встановлення взаємного розміщення двох прямих простору; прямої та площини; двох площин;застосування ознак перпендикулярності прямої і площини; двох площин; властивостей перпендикулярності прямих прямих простору; перпендикуляра і похилих; виконання побудови ортогональної проекції многокутника; знаходження лінійних вимірів досліджуваних фігур; площ многокутника та його ортогональної проекції, кута між многокутником та його ортогональною проекцією; моделювання життєвих ситуацій застосування перпендикулярності прямих і площин.	прямими, між прямою і площиною, між площинами. Відстані у просторі: від точки до прямої, відрізка, променя, від точки до площини, півплощини; від прямої до паралельної їй площини, між паралельними площинами, між мимобіжними прямими. Ортогональне проектування. Площа ортогональної проекції многокутника. .Практичне застосування властивостей паралельності та перпендикулярності прямих і площин. Поняття відстані від точки до фігури. Прийоми знаходження відстаней між мимобіжними прямими. Двогранний кут та його властивості Многогранний кут та його властивості. Теорема про три косинуси. Теорема при три синуси.
Тема 4. КООРДИНАТИ, ВЕКТОРИ, ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ПРОСТОРІ 22 години	
Учень/учениця **формулює** означення, ознаки, властивості понять, зазначених у змісті навчального матеріалу; **розрізняє** векторні і скалярні величини; рівні	Прямокутна декартова система координат у просторі, координатний простір. Координати точки.

вектори, колінеарні вектори, компланарні вектори; **класифікує** взаємне розміщення двох (трьох) векторів у просторі; **зображає на** рисунку вектор, рівний сумі/різниці векторів, добутку вектора на число; **обґрунтовує** перпендикулярність, колінеарність та компланарність векторів простору; **ілюструє** текстовий зміст геометричних тверджень та задач за допомогою рисунка; **застосовує** формули довжини відрізка, координат середини відрізка, координат вектора, довжини вектора, скалярного добутку двох векторів, загального вигляду рівняння площини/сфери, паралельного перенесення до розв’язування задач; **розв’язує вправи, що передбачають:** знаходження довжин відрізків; векторів; кута між векторами; дослідження виду многокутника за довжинами його елементів.	Формула відстані між двома точками. Координати середини відрізка. Координати точки, яка ділить відрізок у заданому відношенні. Вектори у просторі. Координати вектора. Довжина вектора. Рівність векторів. Колінеарність векторів. Компланарність векторів. Операції над векторами та їх властивості: додавання і віднімання векторів, множення вектора на число, скалярний добуток векторів.Кут між векторами. Поняття про координатний і векторний методи розв'язування задач. Найпростіші геометричні місця точок простору. Рівняння площини. Перетворення у просторі: симетрія відносно точки, симетрія відносно площини, паралельне перенесення, подібність.

Геометрія 11-й клас
(105 год, 3 год на тиждень, Резерв – 28 годин)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 5. МНОГОГРАННИКИ 20 години	
Учень/учениця **наводить приклади:** геометричних тіл і фігур; многогранників і їх видів; **пояснює що таке:** многогранний кут; бічна та повна поверхня призми, паралелепіпеда, піраміди, зрізаної піраміди; перетин многогранника січною площиною; **формулює** означення основних понять та властивостей многогранників, зазначених у змісті теми; **формулює і доводить** теореми про: діагоналі паралелепіпеда та наслідки з неї; площу бічної поверхні прямої призми; площу бічної поверхні правильної піраміди; площу бічної поверхні правильної зрізаної піраміди; **класифікує многогранники**:призми – за видом і формою, піраміди – за видом і розміщенням проекції вершини піраміди (зокрема, за рівністю бічних ребер та кутів, які утворюють бічні ребра/грані з площиною основи); правильні многогранники; **розрізняє** геометричні фігури і геометричні тіла; елементи призми, паралелепіпеда, піраміди; прямі, правильні, опуклі многогранники; плоский кут многогранника при вершині та двогранний кут многогранника при ребрі; прямий і прямокутний паралелепіпеди; правильну піраміду і тетраедр; **зображає** нарисунку, відповідно до властивостей паралельного проектування: призму; паралелепіпед;, піраміду; зрізану піраміду та їх елементи;	Многогранник та його елементи. Призма. Пряма і правильна призми. Паралелепіпед. Піраміда. Зрізана піраміда. Правильна піраміда. Перерізи многогранників. Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди, зрізаної піраміди. Відношення площ поверхонь подібних многогранників. Правильні многогранники. Тригранний кут та його властивості. Перша теорема косинусів для тригранного кута. Друга теорема косинусів для тригранного кута. Теорема синусів для тригранного кута. Поняття геометричного тіла. Теорема Ейлера.

визначає відношення площ поверхонь подібних многогранників; **обчислює** площі бічної та повної поверхні: прямої призми, паралелепіпеда, правильної піраміди, правильної зрізаної піраміди; **розв'язує вправи, що передбачають:**використання вивчених означень, теорем, формул та властивостей до розв`язування задач, у т.ч. прикладного та практичного змісту; обчислення площ бічної та повної поверхні прямої призми, паралелепіпеда, правильної піраміди, правильної зрізаної піраміди; виконання побудов перерізів, доведення та дослідження їх виду.	
Тема 6. ЕЛЕМЕНТИ ГЕОМЕТРІЇ ТЕТРАЕДРА 11 годин	
Учень/учениця **наводить приклади:** ортоцентричних та рівногранних тетраедрів; **пояснює що таке:** медіана та середня лінія тетраедра; **формулює** означення основних фігур, зазначених у змісті теми; **формулює і доводить** ознаку ортоцентричного тетраедра, теорему про середні лінії тетраедра, теорему про медіани тетраедра, теорему Менелая для тетраедра; **класифікує тетраедри** за видом (правильний, ортоцентричний, рівногранний); **зображує** нарисунку, відповідно до властивостей паралельного проектування: середні лінії, медіани, висоти тетраедра; перерізи площинами.	Ортоцентричний тетраедр та його ознаки і властивості. Рівногранний тетраедр та його властивості. Медіани тетраедра та їх властивості. Середні лінії тетраедра та їх властивості. Теорем Менелая для тетраедра.
Тема 7. ТІЛА ОБЕРТАННЯ 18 годин	
Учень/учениця **наводить приклади** геометричних тіл і поверхонь обертання; **пояснює що таке:** циліндр; конус; зрізаний	Тіла і поверхні обертання. Циліндр, конус, зрізаний конус, їх елементи.

конус; куля; кульовий сегмент, сектор, пояс; **формулює** означення основних понять та властивостей для геометричних тіл, зазначених у змісті теми; **формулює і доводить** теореми про: переріз циліндра і конуса площиною, перпендикулярною до осі циліндра; переріз кулі будь-якою площиною; **класифікує** геометричні тіла за видом: циліндр; конус; зрізаний конус; куля; кульові сегмент, сектор, пояс; **розрізняє** геометричні фігури і геометричні тіла; елементи циліндра, конуса, зрізаного конуса, кулі, сегмента, сектора, пояса; центральний кут та плоскі кути, утворені перерізом площини, що проходить через вершину конуса; **зображає** відповідно до властивостей проектування: циліндр; конус; зрізаний конус, кулю, сегмент, сектор, пояс; **розв'язує вправи, що передбачають:**використання вивчених означень, теорем, формул та властивостей до розв`язування задач, у т.ч. прикладного та практичного змісту.	Перерізи циліндра, конуса і зрізаного конуса: осьові перерізи циліндра, конуса і зрізаного конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі; перерізи циліндра площинами, паралельними його осі; перерізи конуса площинами, які проходять через його вершину. Куля і сфера. Переріз кулі площиною. Частини кулі: сегмент, сектор, пояс. Площина, дотична до сфери. Комбінації циліндра з призмою. Комбінації конуса з пірамідою. Рівняння сфери. Многогранники, вписані в сферу. Многогранники, описані навколо сфери. Комбінації циліндра і сфери. Комбінації конуса і сфери.
Тема 8. ОБ'ЄМИ МНОГОГРАННИКІВ 14 годин	
Учень/учениця **наводить приклади:** геометричних тіл і фігур; **пояснює що таке:** об'єм тіла; об'єм паралелепіпеда, призми, піраміди, зрізаної піраміди; **формулює** основні властивості об'ємів тіл;	Об'єм тіла. Основні властивості об'єму. Об'єм многогранників: паралелепіпеда, призми, піраміди,

формулює і доводить теореми про: об’єм прямокутного і похилого паралелепіпеда; об’єм призми;об’єм піраміди; об’єми двох подібних многогранників; **зображує** рисунком, відповідно до властивостей паралельного проектування: призму, паралелепіпед, піраміду, зрізану піраміду; **аналізує та досліджує**лінійні виміри та величини для обчислення об’єму; **визначає** відношення об’ємів подібних многогранників; **обчислює** об’єм прямокутного і похилого паралелепіпеда; призми;піраміди; **розв’язує вправи, що передбачають:**використання вивчених означень, теорем, формул та властивостей до розв`язування задач, у т.ч. прикладного та практичного змісту; обчислення об’єму прямокутного і похилого паралелепіпеда; призми;піраміди; двох подібних многогранників.	зрізаної піраміди. Об’єм тіла як визначений інтеграл площі перерізу тіла.
Тема 9. ОБ’ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ТІЛ ОБЕРТАННЯ 14 годин	
Учень/учениця **наводить приклади:** тіл обертання; **пояснює що таке:** об’єм тіла; об’єм циліндра, конуса, зрізаного конуса;об’єм кулі та її частин; площа бічної поверхні, площа повної поверхні тіл обертання: циліндра, конуса, зрізаного конуса; площа сфери; **формулює** основні властивості об’ємів тіл; відношення об’ємів подібних тіл; **формулює і доводить** теореми про об’єм: циліндра, конуса, зрізаного конуса;об’єми двох подібних тіл;об’єм кулі та її частин; **розрізняє** розгортки поверхні циліндра і конуса; **зображує** рисунком, відповідно до властивостей проектування: циліндр, конус, зрізаний конус;кулю та її частини; **аналізує та досліджує**лінійні виміри та	Об’єм тіл обертання: циліндра, конуса, зрізаного конуса, кулі та її частин. Відношення об’ємів подібних тіл. Розгортка циліндра, конуса, зрізаного конуса. Площа поверхні тіла за Мінковським. Площа бічної поверхні, площа повної поверхні циліндра, конуса, зрізаного конуса. Площа сфери.

величини для обчислення об’єму; **визначає** відношення об’ємів подібних тіл обертання; **обчислює** об’єм та площі поверхонь циліндра, конуса, зрізаного конуса;об’єми двох подібних тіл;об’єм кулі та її частин; площу сфери; **розв’язує вправи, що передбачають:**використання вивчених означень, теорем, формул та властивостей до розв`язування задач, у т.ч. прикладного та практичного змісту; обчислення об’єму циліндра, конуса, зрізаного конуса, кулі; площ бічної та повної поверхні циліндра, конуса, зрізаного конуса, площу сфери, двох подібних тіл обертання, знаходження площ поверхонь комбінації просторових фігур.	

Міністерство освіти і науки України

ТЕХНОЛОГІЇ 10-11 КЛАСИ
(РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)

Автори програми:
Терещук А. І., *завідувач кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор(голова робочої групи);*
БоринецьН. І., *доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій ІППО Київського університету ім. Бориса Грінченка;*
БоровикД. В., *директор ДЗНЗ школа-інтернат «Дитяча інженерна академія»;*
ГащакВ. М., *методист Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;*
Гедзик А. М., *перший проректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор;*
Горобець О. В., *учитель навчально-виховного об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступеня №20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я» м. Кропивницький;*
ДятленкоС. М., *заступник директора департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України;*
ЖерноклєєвІ. В., *професор кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,доктор педагогічних наук;*
ЛапінськийВ. В., *провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України;*
ЛещукР. М., *учитель спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням математики і фізики №34 м. Вінниця;*
МедвідьО. Ю, *учитель Кролевецької спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів №3 Сумської області, Заслужений учитель України;*
ПавичН. М.*, методист Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;*
Приходько Ю. М.,*учитель Полтавської гімназії №17, Заслужений учитель України;*
ХодзицькаІ. Ю., *учитель загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів №243 м.Київ;*
ЦинаА. Ю.,*завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка,доктор педагогічних наук, професор*

Пояснювальна записка

Стрімкий розвиток технологій змінює світ у бік інформатизації та відкритості, що обумовлює заміну традиційних (виробничих) способів діяльності

на способи мислення, уміння виявляти творчість та ініціативу у нових умовах,оцінювати ризики та брати відповідальність за прийняті рішення.

Це спрямовує сучасну освіту до ***компетентнісного підходу, коли формування в учнів здатності діяти має випереджати процес накопичення ними будь-яких знань***.

Такий діяльнісний підхід в освіті може бути реалізований через формування в учнів ключових компетентностей, як найбільш помітної риси європейської освіти.

Мета та завдання навчального предмету «Технології»

У змісті цієї навчальної програми основною метою технологічної освіти учнів, має стати не сума знань про певну технологію чи наперед визначені способи діяльності для їх вивчення і відтворення, а формування в учнів здатності до самостійного конструювання цих знань і способів діяльності через призму їх особистісних якостей, життєвих та професійно зорієнтованих намірів, самостійного набуття ними досвіду у вирішенніпрактичних завдань.

Провідною умовою для досягнення цієї мети є проектна діяльність учнів, як практика особистісно-орієнтованого навчання, яка дозволяє учителю організувати навчання, що спрямоване на розв'язання учнями життєво і професійно значущого практичного завдання (справи).

Така діяльність учнів обумовлює інтерактивну, навчально-дослідну та інші види діяльності, що відбуваються у руслі проектної, як провідної, та інших навчальних технологій (проблемного навчання, критичного мислення, технології комбінованого навчання та ін.).

Навчальний предмет «Технології» покликаний розв'язувати наступні завдання:

- індивідуальний розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу через формування ключових та предметних компетентностей;
- розвиток у старшокласників критичного мислення як засобу саморозвитку, здатності до підприємливості, пошуку і застосування знань на практиці, які є спільними для будь-яких видів сучасної технологічної діяльності людини;
- оволодіння уміннями практичного використання нових інформаційно-цифрових технологій;
- розширення та систематизація знань про технології і технологічну діяльність як основний засіб проектної, дизайнерської, творчої, підприємницької та інших видів сучасної діяльності людини;
- виховання свідомої та активної життєвої позиції, готовності до співпраці в групі, відповідальності у досягненні поставлених завдань;
- уміння обґрунтовано відстоювати власну позицію, що є передумовою підготовки майбутнього громадянина до життя в демократичному суспільстві, здатного його змінювати і захищати.

Структура навчальної програми

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох): «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проектування», «Креслення».

Навчальний модуль, за своїм змістовим наповненням, є логічно завершеним навчальним (творчим) проектом, який учні виконують колективно або за іншою формою визначеною учителем.

Структура модуля складається з очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів, алгоритму проектної діяльності учнів та орієнтовного переліку творчих проектів.

На вивчення обраних навчальних модулів відводиться 105 годин. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Основою для вивчення будь-якого модуля є проектно-технологічна система навчання, яка ґрунтується на творчій, навчально-пізнавальній та дослідно-пошуковій діяльності старшокласників від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проект.

Формування ключових та предметних компетентностей

Ключові компетентності – це знання, уміння і навички з комплексу основних загальноосвітніх предметів, які учень набуває або систематизує і поглиблює у контексті технологічної освіти в процесі проектно-технологічної діяльності.

Ключові компетентності формуються на основі запровадження проектної технології та інших інтерактивних методик навчання, які створюють відповідне навчальне середовище, засноване на партнерській взаємодії між усіма учасниками проекту. Це має змістити учителя з позиції основного джерела знань, на противагу самостійного набуття учнем власного досвіду пізнавальної діяльності.

До ключових компетентностей відносять: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами; математична компетентність та основні компетентності у природничих науках і технологіях; компетентність у цифрових технологіях; уміння вчитися; соціальна і громадянська компетентності; ініціативність і підприємливість; усвідомлення та вираження культури.

Зазначені ключові компетентності враховано у структурі і змісті очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів до кожного модуля, як кінцевого результату навчання.

У процесі проектно-технологічної діяльності, ключові компетентності можуть формуватися за наступних умов.

Спілкування рідною мовою. Вказана ключова компетентність формується за умов такої проектної діяльності учнів, коли їм доводиться усно та письмово оперувати технологічними поняттями чи термінами з обраної для вивчення

технології, обговорювати питання, пов'язані з реалізацією проекту. Систематизувати свої знання з рідної мови учні можуть під час написання есе, технічного опису виробу, опису проекту чи підготовки тексту до презентації проекту тощо.

Спілкування іноземними мовами. У процесі роботи над проектом учень може вивчати і збагачувати власний словниковий запас іноземних слів пов'язаних із способами, техніками чи процесами створення будь-якого виробу чи реалізації проекту в цілому. Безпосереднє вдосконалення умінь застосовувати знання з іноземних мов із словником (або без словника) може відбуватись у процесі пошуку інформації для проекту в мережі Інтернет тощо.

Математична компетентність та основні компетентності у природничих науках і технологіях. Вказана ключова компетентність інтегрує знання учнів з природничих наук та математики через використання відповідних знань на практиці.

Математична компетентність формується під час побудови креслениківна виріб або складальних креслеників, обрахунку бюджету проекту та обсягу витратних матеріалів тощо.

Ключова компетентність у природничих науках формується через використання природних та штучних матеріалів у процесі вивчення навчальних модулів, пов'язаних з дизайном.

Компетентність у цифрових технологіях формується під час вивчення навчального модуля «Комп'ютерне моделювання».

Під час засвоєння інших модулів вказана ключова компетентність формується за умов використання цифрових технологій і безпосередньо характеризується умінням учня застосовувати комп'ютер та відповідні програмні засоби для використання і конструювання інформації, яка необхідна для створення проекту.

Уміння вчитися. Вказана компетентність формується в умовах проектної діяльності, коли учень навчається самостійно конструювати власну освітню траєкторію. Це виявляється у тому, що учень самостійно визначає завдання роботи над проектом, відповідно встановлює навчальні цілі або погоджує їх з учителем: усвідомлює що йому потрібно з'ясувати, чого навчитись, якого освітнього результату досягти, щоб виконати проект.

Соціальна і громадянська компетентності формуються за умов роботи учнів у колективних проектах, і зокрема це здатність працювати разом з іншими на спільний результат, попереджувати і розв'язувати конфлікти, тощо. Вказана ключова компетентність розкривається, також під час виконання учнями творчих проектів, які містять суб'єктивну чи об'єктивну новизну. Збір інформації та її використання під час розробки конструкції виробу чи вдосконалення певного технологічного процесу виготовлення, має враховувати авторські права використаного матеріалу. Повага до авторських прав інших дослідників, виховує в учнів високі громадянські почуття захисту власних прав і свобод, виконання у зв'язку з цим громадських обов'язків і у тому числі обов'язків, пов'язаних із Законом про авторське право.

Ініціативність і підприємливість. Зазначена ключова компетентність формується під час вивчення навчального модуля «Основи підприємницької діяльності».

Під час проектно-технологічної діяльності вказана компетентність формується за умов творчого мислення та генерування ідей і подальшого втілення цих ідей у проекті; під час колективного обговорення завдання чи проблеми, яку будуть розв'язувати, а також здатності аналізувати помилки або можливі ризики у прийнятті рішень, і відповідно ризикувати для досягнення запланованого результату.

Усвідомлення та вираження культури. Вказана ключова компетентність формується у процесі засвоєння навчального модуля «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва» – учні вивчають технікидекоративно-ужиткового мистецтва, як відображення культурної спадщини українського народу. Під час виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва в учнів є можливість реалізувати власне самовираження через цінності та трудові традиції української культури.

Проектно-технологічна компетентність– це здатність учня застосовувати техніко-технологічні знання, уміння, навички, способи мислення та особистий досвід у процесі роботи над проектом.

Ця компетентність виявляється у здатності учня визначати завдання проекту, планувати і здійснювати дослідну, пошукову, технологічну діяльність, які обумовлені темою і завданнями проекту.

Тема і завдання проекту визначаються на основі очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів у співпраці з усіма учасниками проекту.

Навчальний модуль «Дизайн предметів інтер'єру»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає визначальні особливості стилів інтер'єру (античний, барокко, класицизм, ампір, модерн, хай-тек, мінімалізм, еклектика). Розуміє сутність принципів дизайну (відповідність змісту, цілісність, традиції, єдність форми та змісту тощо). Називає засоби художнього конструювання (пропорції, повтори, симетрія та асиметрія, контраст, нюанс). Розуміє поняття композиції. Має уявлення про конструкційні матеріали для облаштування власного інтер'єру (деревина, метали та сплави, пластики, текстильні	Визначення теми та завдань проекту. Пошук інформації, актуальної для проекту. Художнє конструювання форми та композиції оздоблення. Добір конструкційних матеріалів. Добір технологій для реалізації проекту. Виготовлення предмету інтер'єру.	Світильник (настільна лампа, торшер, бра). Декоративна ваза (для живих рослин, композицій з сухих рослин). Декоративне панно. Поличка. Годинник (настінний, настільний). Інсталяція (тематична, святкова). Топіарій.

матеріали, рослини). Пояснює доцільність вибору конструкційних матеріалів, безпечних для здоров'я людини та навколишнього середовища. Розуміє роль природних матеріалів як важливого екологічного ресурсу у збереженні довкілля. Характеризує роль кольору в композиції (кольоровий тон, насиченість, світло у кольорі, вплив кольору на сприйняття). Розуміє іншомовну термінологію. **Діяльнісний компонент** Застосовує засоби та методи художнього конструювання (замальовки, клаузура, макетування тощо) під час розробки композиції предмету та його оздоблення. Застосовує властивості та поєднання кольорів у оформленні виробу. Виконує малюнки предметів відповідно до стилю інтер'єру. Добирає конструкційні матеріали та інструменти для роботи. Визначає технологію виготовлення виробу. Розраховує орієнтовний бюджет проекту. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Вирізняє технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання за характерними ознаками. Здійснює економічну оцінку виготовленого виробу. Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій. **Ціннісний компонент** Усвідомлює доцільність застосування	Презентація проекту	Столова білизна. Текстильні вироби інтер'єрного призначення (столова білизна, килимки, штори, чохли, декоративні подушки тощо). Сувенір. Сімейна фото рамка. Оберіг

принципів дизайну для створення власного дизайн-проекту. Обґрунтовує власну позицію щодо вибору технології обробки конструкційного матеріалу. Висловлює власну думку та пошановує колегіальне ухвалення рішень у роботі в групі. Усвідомлює важливість дотримання технологічної послідовності при виготовленні виробу. Усвідомлює доцільність вибору конструкційних матеріалів, безпечних для здоров'я людини та навколишнього середовища. Обґрунтовує взаємозв'язок між дотриманням технології виготовлення та якістю виробу.		

Навчальний модуль «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає технології і техніки створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Знає історію технік та технологій декоративно-ужиткового мистецтва. Розуміє значення символів притаманних видам декоративно-ужиткового мистецтва. Знає традиції використання кольорової гами під час виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Знайомий з творчістю народних майстрів України та майстрів інших народів що проживають в Україні. Називає структурні елементи власного проекту. Розуміє чинники, які впливають на якість виконаної роботи за технологією. Знає перелік інструментів та пристосувань необхідних для виготовлення виробів відповідною технологією. Розуміє іноземну термінологію в декоративно-ужитковому мистецтві. **Діяльнісний компонент** Застосовує методи проектування для створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Добирає матеріали, інструменти та пристосування необхідні для виготовлення виробу.	Визначення теми та завдань проекту. Пошук зразків виробів декоративно-ужиткового мистецтва для проекту. Художнє конструювання форми та композиції оздоблення. Добір та обґрунтування конструкційних матеріалів. Добір та обґрунтування технологій для реалізації проекту. Виготовлення предмету інтер'єру. Презентація проекту	Вишиті вироби (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі аксесуари тощо). Вироби виготовлені в техніці ткацтво, килимарство та ліжникарство (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі аксесуари тощо). Вироби з бісеру (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі аксесуари тощо). Вироби вишиті бісером (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі аксесуари тощо). Вироби в'язані спицями (предмети інтер'єрного призначення, одяг, тощо). Вироби в'язані гачком (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі

Визначає необхідну кількість матеріалів. Виготовляє виріб з дотриманням народних традицій (форма, кольорове рішення, символи). Дотримується послідовності виготовлення виробу. Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій. Розраховує вартість виробу. **Ціннісний компонент** Шанує традиції свого народу. Шанобливо ставиться до творчості народних майстрів. Усвідомлює необхідність збереження народних традицій, як автентичність народу та зв'язок поколінь. Обґрунтовує обрані технології, які забезпечують якісне виконання проекту		аксесуари тощо). Вироби з шкіри (амулет, ремінь, жилет, браслет, сумка, обкладинка для книжки, чохол для мобільного телефону тощо). Вироби оздоблені аплікацією (предмети інтер'єрного призначення, одяг тощо). Вироби з деревини оздоблені різьбленням (рамка для фото, декоративна кухонна дощечка, декоративна таріль, козацькі клейноди тощо). Писанка. Вироби виготовлені з глини (предмети інтер'єрного призначення, кухонний посуд, іграшки тощо). Вироби виготовлені з лози (предмети інтер'єрного призначення, меблі тощо). Валяні вироби (предмети інтер'єрного призначення, одяг, жіночі та чоловічі аксесуари, іграшки тощо

Навчальний модуль «Дизайн сучасного одягу»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає основи дизайну для створення одягу: називає принципи формотворення одягу, етапи художнього конструювання швейного виробу. Розпізнає та називає сучасні текстильні матеріали та їх властивості. Знає особливості розкрою швейного виробу, що проектується. Знає технологію виготовлення швейного виробу, термінологію ручних, машинних робіт та волого-теплової обробки. Розуміє чинники, які впливають на якість виконаної роботи за технологією. Називає структурні елементи власного проекту. Характеризує етностиль в одязі. Розуміє іноземну термінологію швейного виробництва. **Діяльнісний компонент** Застосовує методи проектування у створенні моделей одягу. Виконує замальовки майбутнього виробу, комбінує та здійснює пошук його форми відповідно до визначених завдань проекту. Добирає текстильні матеріали для виготовлення виробу. Вміє знімати мірки для виготовлення швейного виробу, виконує технічне конструювання та моделювання. Розраховує вартість виробу. Визначає послідовність виготовленнявиробу. Добирає вид та спосіб обробки,оздоблення виробу,	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для проекту (історія, цікаві факти, тощо). Добір виробу та виду оздоблення для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Організація робочого місця. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до обраної послідовності виготовлення швейного виробу. Презентація проекту	Поясні вироби (спідниця, штани, шорти, комбінезони тощо). Плечові вироби (жилет, блуза, сукня, сарафан, жакет тощо). Одяг для урочистих подій (останній дзвоник, випускний бал, ювілей, день народження тощо). Одяг в етностилі (сорочки, сукні, спідниці, жилети тощо). Карнавальний одяг. Мій шкільний одяг.

фурнітуру, інструменти та пристосування. Дотримується послідовності виготовлення виробу відповідно до запланованих робіт. Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій. Презентує проект. **Ціннісний компонент** Критично ставиться до добору текстильних матеріалів, склад яких впливає на здоров'я. Обґрунтовує обраний спосіб обробки, що забезпечує якісне виконання проекту. Усвідомлює роль дизайну у створенні власного стилю. Визначає можливості реалізації виготовленого проекту. Усвідомлює важливість безпечної організації процесу виготовлення швейного виробу		

Навчальний модуль «Краса та здоров'я»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає складові культури зовнішнього вигляду. Знає типи шкіри та типи волосся. Знає правила щоденного догляду за шкірою обличчя та тіла; правила догляду за «проблемною шкірою» у старшому підлітковому та юнацькому віці. Знає правила догляду за волоссям. Розуміє негативний вплив шкідливих факторів на стан здоров'я. Розрізняє засоби (косметичні, миючі) для догляду за тілом та обличчям. Володіє інформацією про види укладки волосся, молодіжні фасонні стрижки, технологію фарбування волосся природними і хімічними барвниками. Називає косметичні засоби догляду за шкірою обличчя. Знає способи догляду за шкірою рук та ніг, нігтями і косметичні засоби (їх вибір, призначення, застосування); значення масажу для шкіри рук і ніг, техніку його виконання; види і технологію виконання манікюру (педикюру). Знає призначення і види декоративної косметики. Розрізняє види макіяжу. Розуміє правила добору кольорової гами косметичних декоративних засобів у залежності від типу обличчя, кольору, форми і розташування очей, кольору обличчя, волосся і його довжини, форми та розташування губ і брів; правила добору окулярів залежно від типу обличчя.	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для проекту (історія, цікаві факти, тощо). Добір технологій та технік для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Організація робочого місця. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до обраних технік та технологій. Презентація проекту	Догляд за шкірою за допомогою природних засобів. Макіяж (повсякденний, святковий, карнавальний тощо). Сезонний догляд за шкірою. Догляд за шкірою підлітка. Моя зачіска. Макіяж та зачіска для певних подій. Мистецтво боді-арта. Створення власного стилю

Діяльнісний компонент Визначає тип шкіри. Добирає засоби догляду за тілом та обличчям з урахуванням типу шкіри. Визначає тип волосся. Застосовує сучасні засоби догляду за волоссям; правильні способи миття, сушіння та прийоми користування масажними щітками. Розраховує вартість засобів догляду за волоссям. Визначає способи догляду та добирає засоби догляду за руками, ногами, нігтями. Добирає косметичні засоби відповідно до типу шкіри. Визначає форму обличчя. Добирає зачіски з урахуванням форми обличчя, якості та стану волосся, тенденцій моди. Добирає кольорову гаму косметичних декоративних засобів із урахуванням типу зовнішності; кольору очей та волосся, форми та розташування губ і брів, вад обличчя. Виконує різні види макіяжу. Добирає форми окулярів (оптичних і сонцезахисних) із врахуванням форми обличчя. Дотримується санітарно-гігієнічних вимог, правил безпечної праці й організації робочого місця під час виконання проекту. Розраховує вартість засобів догляду за шкірою обличчя, тіла, за руками, ногами, нігтями та їх порівняння із вартістю послуг косметичних кабінетів. Розраховує вартість засобів декоративної косметики. **Ціннісний компонент**		

Критично ставиться до інгредієнтів, склад яких впливає на здоров'я споживача. Усвідомлює доцільність використання екологічно чистих косметичних засобів. Усвідомлює важливість запобігання формуванню шкідливих звичок, що негативно впливають на стан здоров'я та зовнішній вигляд. Аналізує шляхи здешевлення засобів догляду		

Навчальний модуль «Кулінарія»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає технології створення кулінарних виробів. Знає кулінарний інвентар, посуд та обладнання для виконання проекту. Розуміє чинники, які впливають на якість виконаної роботи за технологією (хімічні, фізичні, біологічні показники). Називає термінологію кулінарних та кондитерських робіт. Знає правила сервірування стола. Розуміє іноземну термінологію для виконання проекту. **Діяльнісний компонент** Застосовує методи проектування. Добирає рецептуру. Добирає та визначає необхідну кількість інгредієнтів. Добирає необхідний кухонний інвентар та посуд. Готує страви з дотриманням технологічної послідовності. Дотримується правил гігієни та безпеки праці. Презентує проект. Сервірує стіл. Розраховує орієнтовну вартість приготовлених страв та можливості їх реалізації. **Ціннісний компонент** Критично ставиться до вибору інгредієнтів, які впливають на здоров'я споживача. Усвідомлює значення екологічно чистих продуктів харчування. Обґрунтовує обрані технології, які забезпечують якісне виконання	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для проекту (історія, цікаві факти, тощо). Добір технологій та технік для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Організація робочого місця. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до обраних технік та технологій. Презентація проекту	Кенді бар (кондитерські вироби) (шоколадні цукерки, печиво, зефір, маршмеллоу, мармелад, мафін, макарон, кейк попс, лоліпоп, меренги та інші солодощі тощо). Закусочний стіл (закусочні кульки, шпажки, профітролі, тарталетки, бутерброди, блини, асорті тощо). Корисні страви (фіто батончики, корисні напої, соки, смузі, молочних коктейлів тощо). Страви до свят (до Різдва, до Нового року, до Великодня тощо). Вироби з тіста (дріжджове, прісне, бісквітне, заварне, листове тощо)

проекту. Усвідомлює важливість безпечної організації процесу виготовлення кулінарного виробу. Усвідомлює значення приготування домашніх страв для бюджету сім'ї		

Навчальний модуль «Ландшафтний дизайн»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає універсальні закони та прийоми дизайну. Має уявлення про сучасні конструкційні матеріали для ландшафтного дизайну. Характеризує рослини, що використовуються у ландшафтному дизайні. Розрізняє декоративні елементи ландшафтного дизайну. Називає структурні елементи власного проекту (формування стилів, матеріалознавство, дендрологія, універсальні закони: композиція, простір, перспектива, форма, лінія, пропорційність і масштабність, ритм, симетрія і рівновага, домінанта, контраст, нюанс; та прийоми дизайну: відображення, фокус, віста, кордони; архітектоніка та колористика рослин, використання комп'ютерних програм для створення проекту) Розуміє біологічні вимоги і особливості вирощування та догляду за рослинами.	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для проекту (історія, цікаві факти, тощо). Добір технологій та технік для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Організація робочого місця. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до обраних технік та технологій.	Проектування садової ділянки зображувальними засобами (графічним способом або за допомогою комп'ютера). Виготовлення елементів садового дизайну (декоративні світильники,гідротехнічні конструкції, альтанки, перголи, лавочки, гойдалки, контейнери для рослин, гамаки, клумби, альпінарії, зони барбекю, патіо, тощо). Вирощування рослин в контейнерах. Нове життя старим речам в

Діяльнісний компонент Застосовує методи проектування (біоніки, комбінаторики тощо) для створення власного проекту. Читає та виконує об'ємні графічні зображення (за потреби). Дотримується основних законів колористики у процесі проектуванні. Добирає вид та технологію виготовлення декоративних елементів ландшафтного дизайну. Добирає квіти та рослини. Визначає необхідну кількість матеріалів, розраховує орієнтовну їх вартість. Створює композиції для оздоблення садової ділянки. Дотримується правил гігієни та безпеки праці. **Ціннісний компонент** Обґрунтовує добір рослин та технологій, які забезпечують якісне виконання проекту. Усвідомлює вплив рослин на здоров'я людини. Усвідомлює важливість безпечної організації процесу виготовлення та використання елементів садового дизайну. Усвідомлює актуальність ландшафтного дизайну в сучасному житті	Презентація проекту	ландшафтному дизайні

Навчальний модуль «Основи підприємницької діяльності»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Розуміє підприємництво як вид власної чи колективної господарської діяльності. Знає основи правової бази розвитку підприємництва, основні функції підприємництва, суб'єкти та об'єкти підприємницької діяльності. Розуміє призначення та послідовність створення бізнес-плану. Розуміє основні поняття: «ринок», «запити споживча», «товар», «вартість», «собівартість», «прибуток» тощо, у контексті організації власної підприємницької справи. Називає рушійні сили розвитку підприємництва, ключові поняття власного проекту. Розрізняє основні види підприємств та їх організаційні форми. **Діяльнісний компонент** Вибирає сфери діяльності. Здійснює пошук підприємницьких ідей та їх джерел реалізації. Добирає форми організації бізнесу. Здійснює збір та аналіз маркетингової, виробничої та фінансової інформації про майбутній бізнес. Визначає головне призначення, особливий шлях втілення власної справи (бізнес-проект), що відрізнятиме її від конкурентів. Аналізує ризики майбутньої справи:	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для організації підприємницької справи (основні поняття тощо). Добір засобів та аналіз інформації для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до складеного бізнес-плану. Презентація проекту	Фінансово-кредитне підприємництво «Банк», «Страхова компанія», «Біржа» (обґрунтування та створення діючих моделей страхування, кредитування, біржової діяльності) Мале підприємництво «Майстер» , «Меблеві дрібниці» «Український сувенір» (роздрібна торгівля)

характеризує можливості та загрози розвитку створюваної справи у зовнішньому середовищі. Складає та оформляє бізнес-план майбутньої справи. **Ціннісний компонент** Усвідомлює можливості підприємництва у створенні власного добробуту та його значення для суспільства. Обґрунтовує доцільність організації власної справи. Усвідомлює необхідність використання знань з основ підприємницької діяльності для створення прибуткової справи		

Навчальний модуль «Основи автоматики і робототехніки»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає та виконує правила безпеки життєдіяльності;розуміє: небезпеки від електростатичних зарядів, призначення заземлення. Знає основні поняття технологій (машина, механізми передачі і перетворення руху, типи деталей, з'єднань тощо), вивчені в основній школі. Знає основні поняття природничо-математичних наук, вивчені в основній школі. Має уявлення про сучасні досягнення та тенденції робототехніки. Має уявлення про взаємозв'язки фізичних величин (сила струму, напруга, спад напруги, електричний опір тощо), що використовуються в датчиках. Має уявлення про принципи функціонування виконавчих механізмів. Знає перелік інструментів та пристосувань, необхідних для виготовлення пристрою (моделі). Знає призначення основних елементів керування середовища, в якому здійснюється програмування створюваного пристрою. Розуміє чинники, які впливають на якість виконаної роботи за технологією. Знає внесок українських учених у формування сучасного стану і розвиток інформаційних технологій, автоматики й робототехніки.	Визначення теми та завдань проекту. Інформація актуальна для проекту (історія, цікаві факти, тощо). Добір технологій та технік для реалізації проекту. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань. Організація робочого місця. Визначення послідовності реалізації проекту. Виконання робіт відповідно до обраних технік та технологій. Презентація проекту	Проект «Ліхтарик» Джерела електроживлення (гальванічні елементи, акумулятори, вітрогенератор, сонячна батарея) та засоби керуванн ними. Проекти «Діамантове сяйво», «Триколірний світлофор» Підключення і програмування світлодіодів. Складання схем. Управління компонентами Програмування: функції digitalwrite та інші. Проект «Розумний килимок». Підключення і програмування світлодіодів і кнопок. Особливості роботи кнопок. Проект «Регульований ліхтарик» Аналоговий вхід. Підключення потенціометра. Види портів. Проект «Охорона».

Розуміє іншомовну термінологію, що використовується для опису автоматизованих і роботизованих пристроїв. **Діяльнісний компонент** Дотримується та виконує правила організації робочого місця, правила електробезпеки. Планує власну діяльність з виконання проекту, співпрацює з товаришами по команді. Розрізняє типи датчиків, двигунів.Розрізняє типи алгоритмів. Описує галузі застосування роботів.Називає ключові поняття власного проекту. Уводить і налагоджує прості програми. Застосовує набуті знання та навички до створення моделей пристроїв за власним вибором. Складає електричну схему для реалізації поставленого завдання.Виконує підключення і програмування застосованих електроелементів (датчиків, виконавчих елементів). Виконує вимірювання значень параметрів елементів, налаштування елементів, редагування програм.Демонструє роботу створеної моделі автомату або роботизованого пристрою. Доступно й обґрунтовано презентує проект, використовуючи і пояснюючи, за потреби, відповідні терміни. **Ціннісний компонент** Обґрунтовує добір засобів діяльності, які забезпечують якісне виконання проекту. Усвідомлює необхідність урахування економічних та		Підключення і програмування п’єзоелементів і фоторезисторів. Проекти «Пульсар», «Електронна музика». Підключення і програмування транзисторів і світлодіодів. Підключення і програмування п’єзо-елементів і кнопок. Проект «Швидка кнопка». Підключення і програмування кнопок, п’єзоелементів і тригерів. Проект «Розумний дім». Об’єднання у одному проекті застосування більшості розглянутих елементів. Створення моделі дому майбутнього, живлення якого відбувається з використанням відновлювальних джерел. Проект «Розумний автомобіль». Об’єднання у одному проекті застосування більшості розглянутих елементів, у тому

ергономічних вимог до проектування пристрою. Критично ставиться до вибору матеріалів, джерел живлення, технологій виготовлення елементів моделі, ураховуючи можливий негативний вплив на довкілля. Усвідомлює важливість безпечної організації процесу виготовлення моделі		числі відновлюваних джерел електроживлення. Автомобіль автоматично обходить перешкоди, відстежує маршрут, прокладений на покритті

Навчальний модуль «Комп'ютерне проектування»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає галузь застосування та можливості системи автоматичного проектування (САПР) (Компас 3D LT, AutoCad, bCad, PatternsCAD, OptiTex та ін.). Знає алгоритм виконання кресленика (налаштування, використання допоміжних елементів, створення та редагування геометричних примітивів, нанесення розмірів). Знає алгоритм побудови 3D моделі у САПР (вибір та налаштування системи координат, робота з виглядами, створення та редагування твердотілих об'єктів, основні операції з 3D об'єктами, візуалізація тривимірних моделей). Називає основні поняття, що застосовуються в процесі комп'ютерного проектування (САПР, геометричний примітив, твердотіле моделювання, 3D модель або 3D об'єкт, візуалізація). **Діяльнісний компонент** Добирає об'єкт проектування. Визначає недоліки та переваги об'єкта проектування. Виконує художнє та технічне конструювання виробу. Добирає систему автоматичного проектування. Аналізує будову деталей. Виконує кресленики деталей. Виконує спрощені 3D моделі деталей та (або) виробу за	Визначення теми та завдань проекту. Пошук інформації, актуальної для проекту. Аналіз об'єкта проектування. Конструювання. Добір системи автоматичного проектування. Виконання креслеників. Виконання спрощених 3D моделей деталей та виробу. Презентація проекту	Вироби з деревини (підставки, полички, скриньки, годинники, органайзери тощо). Пристосування для ручної обробки конструкційних матеріалів (пристосування для фіксації, шліфувальні пристосування, пристосування для розмічання, пристосування для загострення, тощо). Пристосування для рукоділля (станок для плетіння ґердана, п'яльця тощо). Пристосування для механічної обробки конструкційних матеріалів (пристосування для точіння куль, шліфувальні пристосування, копіювальні пристосування тощо). Моделі механізмів. Конструювання та моделювання одягу

кресленнками. Дотримується правил гігієни під час роботи з комп'ютерами. **Ціннісний компонент** Обґрунтовує доцільність використання САПР у проектуванні. Обґрунтовує вибір конкретної САПР для виконання проекту. Усвідомлює переваги застосування автоматизованих систем проектування над традиційним способом проектування. Робить висновки про роль систем автоматизованого проектування у процесі практичної або творчої діяльності		

Навчальний модуль «Креслення»

Очікувальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Алгоритм проектної діяльності учнів**	**Орієнтовні проекти**
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає основні правила зображення геометричних об’єктів на площині за допомогою центрального, паралельного та прямокутного проеціювання. Має уявлення про послідовність знаходження точок перетину прямих з геометричними тілами та послідовність знаходження ліній взаємного перетину геометричних тіл. Характеризує кресленик, як графічний документ. Розуміє необхідність дотримання вимог Державних стандартів до виконання та оформлення креслеників (правила оформлення креслеників, написи на кресленика, правила нанесення розмірів, масштаби графічних зображень). Пояснює послідовність побудови та читання видів на кресленика (головний вид, вид зверху, вид зліва, додатковий вид, місцевий вид). Розуміє призначення та алгоритм виконання технічного рисунку. Має уявлення про призначення та послідовність виконання ескізу. Пояснює правила виконання та доцільність використання розрізів та перерізів на кресленика деталей виробу. Має уявлення про процес виконання, читання та деталювання складальних креслеників. Знає правила зображення з’єднань деталей (рознімних і нерознімних) та використання довідкової	Визначення теми та завдання проекту. Пошук інформації актуальної для проекту. Добір технологій для реалізації проекту. Визначення критеріїв оцінки кінцевого результату і процесу роботи. Розподіл завдань і обов'язків між учнями (якщо це груповий або колективний проект). Розробка конструкторсько-технологічної документації. Визначення способів представлення результатів проекту.	Конструкторсько-технологічна документація на виготовлення: макету майбутнього власного будинку; сувеніра (присвячений на день Незалежності України; до Нового року тощо); підставки для олівців, ручок та паперу; вішалки для одягу (настінна, пересувна, автомобільна); вази-трансформера; полички; горіхокола

інформації для нанесення розмірів і граничних відхилень, позначення шорсткості поверхонь, відомостей про матеріал деталі. Має уявлення про види й призначення будівельних креслеників; особливості зображень на будівельних кресленика. Знає визначення, призначення та основні види технічних схем. **Діяльнісний компонент** Аналізує геометричну форму предмета (уявно розділяє предмет на геометричні тіла чи їх складові частини). Виконує побудову точок перетину прямих з геометричними тілами та ліній взаємного перетину геометричних тіл. Обґрунтовує доцільність вибору зображень на кресленику. Виконує побудову видів деталей, дотримуючись вимог Державних стандартів до виконання графічних зображень. Використовує технічний рисунок та ескіз на різних етапах проектної діяльності. Застосовує розрізи та перерізи при виконанні креслеників деталей, які мають складну форму. Застосовує правила зображення з'єднань деталей, виконання, читання та деталювання складальних креслеників в процесі проектної діяльності. Використовує довідкову інформацію про нанесення розмірів і граничних відхилень, позначення шорсткості поверхонь, відомостей про матеріал деталі для реалізації технічних, технологічних, конструкційних вимог до проекту. Виконує та читає нескладні		

будівельні кресленики. Використовує довідкову інформацію для читання та виконання основних видів технічних схем. **Ціннісний компонент** Усвідомлює значення креслення, як знакової системи, у роботі над власним проектом. Розглядає креслення, як засіб візуалізації ідей на етапі їх генерування в процесі проектної діяльності. Обґрунтовує доцільність вибору виду графічного документу для різних етапів проектної діяльності. Усвідомлює важливість інформації, яка закладена в кресленика, для виробничого та технологічного процесу. Обґрунтовує взаємозв'язок між дотриманням вимог до графічного зображення та якістю виробу		

Затверджено Міністерством освіти і науки України
(наказ № 1539 від 24.11. 2017 р.)

ФІЗИКА і АСТРОНОМІЯ

Навчальні програми для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти

(рівень стандарту, профільний рівень)

Авторський колектив під керівництвом Ляшенка О. І.

Робоча група з підготовки програми з фізики і астрономії для старшої школи

Ляшенко Олександр Іванович, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України

Бар'яхтар Віктор Григорович, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України, радник Президії НАН України

Бевз Анна Володимирівна, викладач Кропивницького інженерного коледжу Центрально-українського національного технічного університету

Благодаренко Людмила Юріївна, доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Головко Микола Васильович, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України

Горобець Юрій Іванович, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту магнетизму НАН України

Желтухіна Любов Анатоліївна, викладач Державного вищого навчального закладу "Лисичанський нафтохімічний технікум"

Засєкіна Тетяна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України

Зінчук Вадим Миколайович, учитель фізики та фізичного практикуму Київського природничо-наукового ліцею №145

Карасик Володимир Давидович, вчитель фізики ЗОШ № 23 м. Дніпро, Заслужений учитель України

Карлінська Яніна Валеріївна, кандидат педагогічних наук, викладач Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Крячко Іван Павлович, в. о. завідувача лабораторії Головної астрономічної обсерваторії НАН України

Ліскович Олена Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Мартинюк Михайло Тадейович, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач кафедри Уманського державного педагогічного університету імені П.Г. Тичини

Ненашев Ігор Юрійович, головний редактор журналу "Фізика в школах України", Заслужений учитель України

Непорожня Лідія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України

Сиротюк Володимир Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Шут Микола Іванович, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України, завідувач кафедри Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Пояснювальна записка

Навчальні програми з фізики й астрономії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту та профільний рівень) розроблені на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392.

Фізика та астрономія є фундаментальними науками, що вивчають загальні закономірності перебігу природних явищ, закладають основи світорозуміння на різних рівнях пізнання природи і дають загальне обґрунтування природничо-наукової картини світу. Крім наукового вони мають важливе соціокультурне значення і є сьогодні невід'ємною складовою культури людської цивілізації, рушійною силою науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Сучасна фізика виступає теоретичною основою сучасної техніки і технологій, а астрономія розкриває сутність пізнання матерії та Всесвіту. Це й визначає освітнє, світоглядне та виховне значення навчального предмета «Фізика і астрономія». Оскільки в старшій школі засвоєння фізичного і астрономічного компонентів освітньої галузі «Природознавство» мають споріднений предмет навчання, методи дослідження і, як правило, спільний внесок у формування наукової картини світу, пропонується ці два компоненти об'єднати в єдиний навчальний предмет «Фізика і астрономія», не втрачаючи при цьому своєрідності кожного з цих складників. Враховуючи це, фізичний та астрономічний складники за вибором учителя можуть викладатися інтегровано або як відносно самостійні модулі. Наприклад, у розділі «Механіка» вчитель може розглянути питання, що стосуються механіки небесних тіл, або навпаки, вивчаючи рух небесних тіл розглядати гравітаційну взаємодію і закон всесвітнього тяжіння і т.п.

Формування ключових компетентностей учнів засобами предмету «Фізика і астрономія»

Навчання фізики і астрономії здійснюється на компетентнісних засадах і передбачає формування ключових і предметних компетентностей учнів. Засобами навчального предмету «Фізика і астрономія», незалежно від рівня його опанування здійснюється формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для її життєдіяльності.

Компетентнісний потенціал навчального предмета «Фізика і астрономія» у формуванні ключових компетентностей учнів розкрито у таблиці.

Ключова компетентність	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
Спілкування державною/рідною мовою	**Уміння:** - спілкуватися за проблематикою предмету сучасною науковою мовою з використанням усталених фізичних й астрономічних термінів та понять; - чітко та однозначно формулювати судження та аргументувати їх; - налагоджувати комунікації у процесі вирішення навчальних завдань та виконання проектів; - чітко та стисло викладати основний фізичний та астрономічний зміст питань у письмовій формі; - готувати та представляти повідомлення, доповіді та реферати, презентувати результати проектної діяльності. **Ставлення:** - виявляти ставлення та відзначати роль вітчизняної науки та її видатних представників; цінувати наукову українську мову; - об'єктивно оцінювати інформаційні наукові новини, зокрема, з найбільш актуальних напрямів сучасної фізичної та астрономічної науки. **Навчальні ресурси:** - підручники та посібники, електронні освітні ресурси, віртуальні лабораторії.
Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** - оперувати найбільш вживаними в міжнародній практиці фізичними та астрономічними термінами; - користуватися іншомовними джерелами як додатковими під час виконання навчальних завдань та проектів; - представляти результати проектної діяльності в міжнародному науковому та освітньому просторі; брати участь в міжнародних фізичних та астрономічних конкурсах; - обговорювати науково-навчальні проблеми з

	використанням інформаційних ресурсів з учнями інших країн. **Ставлення:** - оцінювати особливості розвитку фізичної та астрономічної наук в світі, внесок зарубіжних учених у їх становлення та сучасні досягнення. **Навчальні ресурси:** - іншомовні інформаційні джерела.
Математична компетентність	**Уміння:** - застосовувати математичний апарат для розв'язування фізичних та астрономічних задач, обґрунтування та доведення тверджень; опрацювання, інтерпретації, оцінювання результатів експериментів і спостережень; побудови графіків фізичних процесів; моделювання фізичних та астрономічних явищ у формі математичних рівнянь і співвідношень. **Ставлення:** - усвідомлювати важливість математичних знань як інструментарію природничих наук, необхідної умови практичної реалізації їх досягнень у техніці та технологіях. **Навчальні ресурси:** - інформаційні джерела, що містять розрахункові та експериментальні завдання з фізики та астрономії.
Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** - пояснювати явища природи, розуміти принцип дії та будову сучасної техніки, приладів та обладнання на основі фізичних та астрономічних знань; - характеризувати роль фізичних і астрономічних знань у формуванні природничо-наукової картини світу; - планувати та реалізовувати фізичні та астрономічні спостереження й експеримент, фіксувати та опрацьовувати й правильно інтерпретувати та оцінювати їх результати; - добирати методи та засоби дослідження природних явищ, адекватні поставленим завданням. **Ставлення:** - усвідомлювати значення фізики й астрономії для дослідження навколишнього світу; - оцінювати сучасні досягнення природничих наук та перспективи їх подальшого розвитку; - виявляти ставлення до актуальних проблем сучасного природознавства; - формулювати оціночні судження та пропонувати шляхи вирішення науково-освітніх завдань. **Навчальні ресурси:** - сучасна наукова-популярна інформація;

	- матеріали та результати конкурсів дослідницьких робіт; - навчальне обладнання.
Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** - використовувати інформаційні системи для швидкого та цілеспрямованого пошуку інформації; - визначати можливі джерела інформації, відбирати необхідну інформацію, оцінювати, аналізувати, перекодовувати інформацію; - користуватися сучасними гаджетами як інструментальними та вимірювальними засобами; - працювати з віртуальними лабораторіями, програмами-симуляторами; - створювати та досліджувати моделі фізичних і астрономічних явищ. **Ставлення:** - дотримуватися етичних норм під час роботи з інформаційними ресурсами. **Навчальні ресурси:** - електронні освітні ресурси та віртуальні лабораторії.
Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** - планувати самостійне опрацювання навчального матеріалу з фізики та астрономії; - визначати цілі навчальної діяльності в короткотерміновому та довготерміновому періодах; - здійснювати самостійний пошук інформації з використанням різних видів джерел; - виділяти головне в опрацьовуваній інформації; **Ставлення:** - критично оцінювати власні досягнення; - усвідомлювати важливість самоосвіти для успішного життя. **Навчальні ресурси:** - навчальна та науково-популярна література; - електронні освітні ресурси.
Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** - приймати рішення щодо вибору найбільш оптимальних альтернатив під час вирішення навчальних завдань з фізики та астрономії; - організовувати колективну роботу над виконання навчальних проектів, розподіляти завдання між членами групи; - виявляти ініціативу та відповідальність під час групової роботи над навчальними задачами; - розраховувати на основі отриманих знань економічну

	ефективність використання побутових приладів та обладнання, альтернативних джерел енергії; - пропонувати способи та засоби економії енергетичних, часових, фізичних ресурсів ~~під час~~ у навчальному процесі та побуті. **Ставлення:** - утверджувати рівень самооцінки, що відповідає об'єктивним результатам навчальної діяльності; - співвідносити очікувані результати та необхідні для їх досягнення ресурси; - усвідомлювати досяжність поставлених цілей як результату наполегливої праці; - оцінювати економічну ефективність прийнятих рішень під час вирішення навчальних та дослідницьких завдань з фізики й астрономії. **Навчальні ресурси:** - література про діяльність вчених-фізиків та астрономів, відкриття та виходи яких мали важливе значення для розвитку техніки і технологій та мали відчутний економічний ефект; - інформація про використання сучасних наукових досягнень у промисловості та виробництві.
Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** - відстоювати аргументовано свої погляди на вирішення навчальних задач та сприймати аргументовані пропозицій товаришів; - дотримувати принципів демократичності та відповідальності під час роботи в групі; - аналізувати значення досягнень вітчизняної природничої науки для розвитку української держави, підвищення добробуту її громадян; - пропонувати шляхи підвищення рівня соціального розвитку на основі сучасних фізико-астрономічних знань; - працювати у соціальних проектах. **Ставлення:** - оцінювати роль вітчизняної фізичної та астрономічної науки у розвитку людства; - усвідомлювати пріоритетність загальнолюдських цінностей та соціальних інтересів при вирішенні наукових, економічних та технологічних проблем. **Навчальні ресурси:** - навчальні і соціальні проекти.
Обізнаність та самовираження у сфері	**Уміння:** - визначити роль фізики та астрономії у становленні загальнолюдської культури;

культури	- пояснювати взаємовплив природничих наук та образотворчого, музичного, літературного мистецтва; - наводити приклади творчої діяльності видатних українських та зарубіжних учених-фізиків і астрономів у різноманітних галузях культури та мистецтва. **Ставлення:** - усвідомлювати історичну єдність процесу розвитку природничої науки та культури людської цивілізації. **Навчальні ресурси:** - твори мистецтва, бібліографічні матеріали про життя та діяльність учених-фізиків та астрономів.
Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** - визначати чинники та фактори, які порушують екологічну рівновагу в природі та побуті; - дотримуватися правил безпеки життєдіяльності в навальному процесі та побуті; - використовувати отримані знання для зменшення негативного впливу сучасної техніки та технології на себе та оточуючих, забезпечення здорового способу життя; - правильно утилізовувати побутові відходи та відпрацьовані джерела енергії і світла, несправні пристрої; - долучатися до заходів і проектів щодо відновлення довкілля; - дотримуватися правил екологічної поведінки. **Ставлення:** - усвідомлювати актуальність екологічних проблем у сучасному світі та необхідність їх невідкладного вирішення; - використовуючи знання з фізики й астрономії оцінювати екологічні загрози та ефективність різних способів їх подолання; - виявляти готовність практичними діями (через участь у проектах, житті громади) сприяти вирішенню екологічних проблем вулиці, міста, країни. **Навчальні ресурси:** - дидактичні матеріали екологічного змісту.

Засади двоконцентрової структури шкільних курсів фізики та астрономії

Шкільні курси фізики та астрономії побудовано за двома концентрами. В основній школі вивчається базовий курс фізики, що закладає основи фізичного знання на явищному (феноменологічному) рівні. Початкові знання з астрономії в основній школі здобуваються в курсі «Природознавства» 5 класу, а також під час вивчення міжпредметних тем на уроках географії й фізики. Курс фізики і астрономії старшої школи є продовженням першого концентру природничої освіти основної школи, який забезпечив ознайомлення з проявами фізичних і астрономічних явищ

природи, оволодіння елементарними навичками їх пізнання, формування початкових уявлень про природничо-наукову картину світу, сутність наукового пізнання засобами фізики й астрономії; фундаментальними науковими фактами, основними поняттями і законами з фізики, розвитком фундаментальних ідей і принципів, початковими відомостями про планету Земля, Сонячну систему, Землю і Місяць, освоєння космосу тощо.

Зазначений у цій програмі зміст навчального матеріалу з фізики і астрономії **не дублює** зміст раніше вивченого базового курсу фізики основної школи, а зосереджений на тих питаннях, які поглиблюють раніше здобуті знання і вміння. У графі «Очікувані результати» конкретизовано які це знання і як вони можуть бути застосовні.

Наскрізними змістовими лініями курсу є категоріальні структури, що узгоджуються із загальними змістовими лініями освітньої галузі «Природознавство», а саме:

- фізика і астрономія як фундаментальні науки, методи пізнання, методи і засоби фізичних та астрономічних досліджень, роль фізичних та астрономічних знань у житті суспільства, розвитку техніки і технологій, астрономія та фізика в житті людини, у розв'язанні екологічних проблем;
- речовина і поле; фізичні властивості речовини та поля; кванти, елементарні частинки, корпускулярно-хвильовий дуалізм; нанофізика і нанотехнології;
- рух і взаємодії; фундаментальні взаємодії; фізична суть явищ і процесів різної природи;
- будова і розвиток Всесвіту, галактики, галактика «Молочний Шлях», Сонце і зорі; рух небесних світил, рух Сонячної системи в Галактиці, рух планет Сонячної системи.

Загальноосвітніми завданнями курсу фізики і астрономії старшої школи є:

— формування в учнів системи фізичних і астрономічних знань на основі сучасних теорій (наукових фактів, понять, теоретичних моделей, законів, принципів) і розвиток у них здатності застосовувати набуті знання в пізнавальній практиці; знань про походження природних об'єктів Всесвіту, їх фізичні властивості, закони руху й еволюцію, а також уявлень про походження, будову та еволюцію Всесвіту в цілому;

— оволодіння учнями методологією природничо-наукового пізнання і науковим стилем мислення, усвідомлення суті природничо-наукової картини світу та застосування їх для пояснення різних фізичних та астрономічних явищ і процесів, фізичної природи небесних тіл та їх систем;

— формування в учнів загальних методів та алгоритмів розв'язування задач та проблемних завдань різними методами із застосуванням законів фізики та інших природних наук; евристичних прийомів пошуку розв'язку проблем адекватними засобами фізики й астрономії;

— розвиток в учнів узагальненого експериментального вміння вести природничо-наукові дослідження методами наукового пізнання (планування експерименту, вибір методу дослідження, вимірювання, обробка та інтерпретація одержаних результатів);

— формування цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу та наукового світогляду учнів, розуміння ролі фізики і астрономії в пізнанні фундаментальних законів природи, використання яких є базою науково-технічного прогресу; розкриття значення фізичного й астрономічного знання в житті людини й суспільному розвитку, висвітлення етичних проблем наукового пізнання, формування екологічної культури людини засобами фізики й астрономії;

— розвиток в учнів навичок пізнавальної діяльності у процесі навчання фізики й астрономії.

Очікуваними результатами при цьому є:

- *знаннєвий компонент* (знання і розуміння перебігу фізичних і астрономічних явищ та процесів);
- *діяльнісний компонент* (здатність учнів застосовувати знання, уміння, навички, способи діяльності до розв'язання проблем, реальних життєвих ситуацій);
- *ціннісний компонент* (емоційно-ціннісне ставлення учнів щодо об'єктів навчальної діяльності, сукупність ціннісних орієнтацій, мотивація, інтерес, готовність до навчання).

У програмах наводиться загальна кількість годин на вивчення предмету «Фізика і астрономія» в 10 та 11 класах. ***Розподіл кількості годин, що відводиться на вивчення окремих тем, визначається учителем.*** За необхідності й виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, учитель має право самостійно замінювати порядок вивчення тем, проводити лабораторні практикуми та практикуми з розв'язування задач в кінці розділу або під час його вивчення.

Особливості навчання предмету «Фізика і астрономія» на рівні стандарту

Мета навчання фізики і астрономії на рівні стандарту узгоджується з цілями повної загальної середньої освіти і полягає у формуванні та розвитку предметних і ключових компетентностей випускників старшої школи, достатніх для засвоєння навчального предмета на рівні вимог державного стандарту.

Програму навчання фізики й астрономії на рівні стандарту орієнтовано на розуміння основних закономірностей перебігу фізичних і астрономічних явищ та процесів, загального уявлення про світ природи, його основні теоретичні засади й методи пізнання, усвідомлення ролі фізичного й астрономічного знання у житті людини й суспільному розвитку. Оволодіння навчальним матеріалом за цією програмою має забезпечити досягнення учнями рівня очікуваних результатів навчання, необхідного для їх оцінювання у формі зовнішнього незалежного оцінювання з фізики.

Особливості навчання предмету «Фізика і астрономія» на профільному рівні

Мета навчання фізики й астрономії на профільному рівні узгоджується з цілями повної загальної середньої освіти і полягає у формуванні та розвитку в учнів старшої школи компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, що є

обов'язковим складником загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу.

Програма профільного навчання фізики й астрономії передбачає систематизоване вивчення основних фізичних та астрономічних теорій, формування світогляду та наукового стилю мислення учнів на основі сучасної науково-природничої картини світу, оволодіння методами наукового пізнання та усвідомлення фізичного та астрономічного знання на рівні, необхідному для подальшого його використання в професійній діяльності та продовженні природничої чи технічної освіти.

Програма рівня профільного навчання значно перевищує за обсягом кількість навчальних годин програми рівня стандарту, а її зміст забезпечує набуття учнями компетентностей на більш високому рівні за рахунок поглиблення і розширення знань та вмінь. Виклад навчального матеріалу фізичного та астрономічного складників на профільному рівні може відбуватися як послідовно, так і паралельно, забезпечуючи органічне поєднання навчального матеріалу курсу.

Для забезпечення формування в учнів компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, заклад освіти має право збільшувати час на вивчення курсу за рахунок додаткових годин варіативного складника і/або за рахунок спецкурсів (фізико-математичного, природничого, технологічного спрямування). Учитель може розробляти програми таких спецкурсів самостійно або використовувати в освітньому процесі спецкурси з числа рекомендованих.

Навчальні проекти

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість у навчальному процесі, яка передбачає постійне включення учнів у різні види педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності з метою здобуття нових знань, а також практична її спрямованість на їх використання. Ефективним засобом формування предметної й ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики й астрономії є навчальні проекти.

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня. Учитель здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети та завдань навчального проекту, орієнтовних прийомів дослідницької діяльності та пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач.

Під час виконання навчальних проектів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сферу комунікації тощо. У проектній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань, які обов'язково знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких дітям потрібно застосовувати

здобутті знання. У такому випадку учні відчувають потребу в знаннях. Навчальні проекти орієнтуються на прикладний характер фізичного знання і можуть мати міжпредметну тематику.

У проектній роботі учні здобувають ключові навички: постановка проблеми, планування роботи, пошук, збирання, обробка інформації та презентація результатів роботи.

Таким чином, проектне навчання сприяє розв'язанню таких педагогічних цілей: створення позитивної мотивації під час навчання; формування навичок розумової праці, розвиток умінь аналізувати, виокремлювати найважливіше, робити висновки; формування прийомів групової роботи в колективі; розвиток індивідуальних здібностей та особливостей мислення; удосконалення навичок писемного та усного мовлення.

Оскільки виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів за консультативної допомоги вчителя, то найвищої оцінки за такий вид навчальної роботи може заслуговувати учень, що не лише виявляє знання, а й демонструє здатність і досвід ефективного застосування цих знань. Оцінювання здійснюється індивідуально, за самостійно виконане учнем завдання. Окрім оцінювання продукту проектної діяльності, необхідно врахувати психолого-педагогічний ефект: формування особистісних якостей, самооцінки, уміння робити усвідомлений вибір й осмислювати його наслідки. У зв'язку з цим оцінки за навчальні проекти і творчі роботи виконують накопичувальну функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються при виставлені тематичної оцінки.

Тематика навчальних проектів з фізики і астрономії визначається вчителем і може ініціюватися учнями. Кількість годин, що відводиться на виконання навчальних проектів, а також їх послідовність визначається учителем. Кількість виконаних та оцінених проектів може бути довільною, але не менше одного за навчальний рік. При формуванні тематики проектів доцільно виходити з наявної матеріально-технічної бази.

Навчальний експеримент

Курс фізики і астрономії спрямований на засвоєння учнями наукових методів пізнання природи. Завдяки навчальному експерименту учні оволодівають досвідом практичної діяльності людства в галузі здобуття фактів та їхнього попереднього узагальнення на рівні емпіричних уявлень, понять і законів. Експеримент виконує функцію методу навчального пізнання, завдяки якому у свідомості учнів утворюються нові зв'язки та відношення, формуються суб'єктивно нове особистісне знання. Він дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики й астрономії, зокрема формує в учнів експериментальні вміння й дослідницькі навички, озброює їх інструментарієм дослідження, який стає засобом навчання.

Навчальний експеримент реалізується у формі демонстраційного й фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, домашніх дослідів і спостережень.

У програмі наведено орієнтовний перелік робіт, що можуть реалізовуватися у формі практикуму або окремих фронтальних робіт. Виходячи з педагогічної

доцільності та залежно від умов і наявної матеріальної бази кабінету фізики й астрономії вчитель може: визначати конкретну тематику лабораторних робіт, форму їх реалізації, послідовність й місце у навчальному процесі, кількість годин на їх виконання, замінювати окремі роботи або демонстраційні досліди рівноцінними, використовувати різні їхні можливі варіанти, доповнювати цей перелік додатковими дослідами, короткочасними експериментальними завданнями, пропонувати іншу тематику робіт.

Оскільки в основній школі в учнів загалом сформовані базові експериментальні уміння й навички, то у старшій школі основною метою навчального експерименту є розвиток самостійності у плануванні досліджень, доборі адекватних методів і засобів дослідження, проведенні експерименту, обробці його результатів та формуванні висновків. Навчальний експеримент з фізики та астрономії орієнтований на те, щоб учні застосовували на практиці різноманітні методи фізичної та астрономічної науки, опановували елементи проведення науково-дослідної роботи, співвідносили результати практичної діяльності з теорією, використовували на практиці міжпредметні зв'язки.

Самостійне експериментування учнів необхідно розширювати, використовуючи найпростіше обладнання, інколи навіть саморобні прилади й побутове обладнання. Такі роботи повинні мати пошуковий характер, завдяки чому учні збагачуються новими фактами, узагальнюють їх і роблять висновки.

Особливо важливим для забезпечення астрономічного складника є проведення спостережень небесних світил. Астрономічні спостереження можна проводити впродовж усього навчального року. Важливо наперед показати ті об'єкти і явища, які належить вивчати. Під час підготовки й проведення спостережень необхідно пояснити учням, як користуватись «Шкільним астрономічним календарем» чи «Астрономічним календарем» та рухомою картою зоряного неба. Необхідно заохочувати учнів до самостійного проведення астрономічних спостережень.

Бурхливий розвиток науки й техніки призводить до значного оновлення інформації про астрономічні об'єкти, їх фізичні властивості. Тому доцільно знайомити учнів (зокрема, й через мережу Інтернет) із останніми науковими відкриттями, супроводжувати навчально-виховний процес сучасними наочними засобами, а також екскурсіями до обсерваторій і планетаріїв, наукових установ, фізичних та технологічних лабораторій.

Практичні заняття з розв'язування задач

Однією з найважливіших ділянок роботи в системі навчання фізики та астрономії в школі є *розв'язування задач*. Розв'язування задач, особливо прикладного змісту, сприяє закріпленню вивченого матеріалу, демонструє єдність фізики та астрономії з математикою, та іншими предметами природничого циклу.

Задачі різних типів можна ефективно використовувати на всіх етапах засвоєння нового знання: для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики і астрономії, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань учнів, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, з метою контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи

діагностування навчальних досягнень учнів тощо. В умовах особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання важливо здійснити добір відповідних компетентнісно зорієнтованих завдань з урахуванням пізнавальних можливостей і нахилів учнів, рівня їхньої готовності до такої діяльності.

У навчанні фізики і астрономії важливою формою роботи з учнями є складання ними задач, які за змістом подібні до тих, що були розв'язані на уроці, наприклад, обернених задач. Цей прийом досить ефективний для розвитку творчих здібностей учнів, їхнього розумового потенціалу. Враховуючи дидактичне значення фізичних задач, пропонується запровадити практикум із їх розв'язування в межах кожного розділу.

Фізика
Рівень стандарту
10 клас
(3 години на тиждень; всього 105 годин)

Очікувані результати навчання учня/учениці	**Орієнтовний зміст навчального матеріалу**
Вступ	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: світоглядний потенціал природничих наук; фундаментальні фізичні теорії; основні етапи розвитку фізики та астрономії в Україні і світі. *Діяльнісний компонент* характеризує фізику та астрономію як природничі науки; наводить приклади фундаментальних фізичних теорій: визначає основні етапи історичного розвитку фізики та астрономії. *Ціннісний компонент* виявляє ставлення до фізики та астрономії як провідних фундаментальних наук про природу; оцінює внесок вітчизняної фізичної та астрономічної науки, видатних українських учених у розвиток сучасного природознавства.	Світоглядний потенціал природничих наук. Роль фізичного та астрономічного знання в житті людини та суспільному розвитку. Початкові відомості про фундаментальні фізичні теорії як основу сучасної фізичної науки. Астрономія як природнича наука. Основні етапи розвитку фізики та астрономії. Фізика як теоретична основа сучасної астрономії.
Розділ 1. Механіка	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* механічний рух; матеріальна точка; тіло	Механічний рух. Основна задача механіки та способи опису руху тіла. Рівномірний і нерівномірний

відліку, інерціальна система відліку, траєкторія, переміщення, пройдений шлях, швидкість, миттєва швидкість, прискорення, прискорення вільного падіння, період, частота, кутова швидкість, доцентрове прискорення, відносність механічного руху; сила, рівнодійна сил, вага, маса, закони динаміки; механічна робота, потужність, кінетична енергія, потенціальна енергія, робота сил тяжіння, пружних сил, сил тертя, імпульс, центр мас тіла, момент сили, постулати спеціальної теорії відносності. *Пояснює*: основні поняття та закони, принципи механіки та СТВ, формули для визначення фізичних величин, математичні вирази законів механіки, сутність принципів відносності Галілея та А.Ейнштейна, відносність довжини й часу, відносність одночасності подій у рухомій і нерухомій системі відліку, просторово-часові властивості фізичного світу. *Визначає* умови, за яких механічна енергія, імпульс зберігаються; рівноваги тіл; межі застосування законів механіки. *Діяльнісний компонент* *Спостерігає і описує* різні види механічного руху і механічної взаємодії тіл в природі і техніці. *Розв'язує задачі* на застосування: - функціональної залежності між фізичними величинами на: рівномірний та рівноприскорений прямолінійний рухи, відносний рух, рівномірний рух по колу, рух під дією кількох сил, застосування законів Ньютона, Архімеда, всесвітнього тяжіння; збереження (енергії, імпульсу). *Експериментально досліджує* властивості різних видів руху, *перевіряє* закони руху і збереження; *вимірює* сили. *Уміє* графічно зображати функціональні залежності опису механічного руху та взаємодії. *Використовує* набуті знання у навчальній і	прямолінійний рух. Відносність руху. Закон додавання швидкостей. Прискорення. Рівноприскорений рух. Графіки залежності кінематичних величин від часу для рівномірного і рівноприскореного прямолінійного руху. Рівномірний рух матеріальної точки по колу. Доцентрове прискорення. Кутова та лінійна швидкість, взаємозв'язок між ними. Сили в механіці. Інерціальні системи відліку. Принцип відносності Галілея. Маса. Закони Ньютона та їх застосування для розв'язування задач. Гравітаційна взаємодія. Закон всесвітнього тяжіння. Сила тяжіння та вага тіла. Рух тіла в полі сили тяжіння. Вільне падіння. Рух тіла під дією кількох сил. Закон Архімеда. Рівновага тіл. Момент сили. Умови рівноваги тіл. Центр тяжіння та центр мас тіла. Імпульс, закон збереження імпульсу. Кінетична і потенціальна енергія. Потужність. Закон збереження механічної енергії. Застосування законів збереження в механіці. Межі застосування законів класичної механіки. Основні положення СТВ та їхні наслідки. Релятивістський закон додавання швидкостей. *Рекомендовані демонстрації* 1. Відносність руху. 2. Напрям швидкості під час руху по колу. 3. Обертання тіла з різною частотою. 4. Додавання сил, що діють під кутом одна до одної.

практичній діяльності. *Ціннісний компонент* Виявляє ставлення та оцінює на якісному рівні результати використання знань з механіки в реальних життєвих ситуаціях. Висловлює судження про простір і час, зв'язок класичної та релятивістської фізики.	5. Вага тіла під час прискореного піднімання та падіння. 6. Рівновага тіл під дією кількох сил. 7. Дослід із «жолобом Галілея». 8. Про теорію відносності (фрагменти відео)
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач ***Лабораторний практикум***	*Орієнтовна тематика експериментальних робіт* Визначення прискорення руху тіла під час прямолінійного рівноприскореного руху. Визначення прискорення вільного падіння тіла. Визначення періоду, частоти, лінійної швидкості та доцентрового прискорення тіла при рівномірному русі по колу. Визначення центра мас плоских фігур. Дослідження руху тіла, кинутого під кутом до горизонту.
Розділ 2. Молекулярна фізика та термодинаміка	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: атоми і молекули, кількість речовини, атомне ядро, наноматеріали, основні положення МКТ; ідеальний газ, тиск газу, газові закони, основне рівняння МКТ, рівняння стану ідеального газу, ізопроцеси; внутрішня енергія, робота газу, перший закон термодинаміки; насичена та ненасичена пара, абсолютна та відносна вологість повітря; поверхневий натяг рідини, змочування, капілярні явища; механічна напруга, закон Гука, модуль Юнга. *Пояснює*: дискретну будову речовини, основні положення МКТ; властивості агрегатних станів речовини на основі МКТ,	Сучасні дослідження будови речовини. Атоми і молекули. Будова атома. Наноматеріали. Основи молекулярно-кінетичної теорії будови речовини. Ідеальний газ. Тиск газу. Основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії ідеального газу. Абсолютна шкала температур. Рівняння стану ідеального газу. Ізопроцеси. Внутрішня енергія тіл. Кількість теплоти. Робота термодинамічного процесу. Перший закон термодинаміки. Адіабатний процес. Теплові машини. Принцип дії теплових машин. Цикл теплових

термодинамічний та молекулярно-кінетичний зміст температури, основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії, газові закони, ентропію як характеристику напрямку і необоротності протікання процесів у системі; застосування першого закону термодинаміки до ізопроцесів, принцип дії теплових машин, властивості рідин, газів та твердих тіл та їх фазові переходи, залежність тиску і густини насиченої пари від температури, капілярність і змочування, діаграму стану речовини. *Діяльнісний компонент* розв'язує задачі: на розрахунок кількості речовини; використання основного рівняння МКТ; рівняння стану газу; газових законів; першого закону термодинаміки; ККД теплової машини; визначення вологості повітря, поверхневого натягу; визначення модуля пружності. *Будує* та *аналізує* графіки ізопроцесів; *Експериментально досліджує* ізопроцеси, *визначає* вологість повітря, силу поверхневого натягу речовини. *Ціннісний компонент* *оцінює:* значення теплових явищ, вологості, капілярних явища для життєдіяльності біосфери; переваги та недоліки різних джерел енергії; усвідомлює важливість знань про будову речовини для розвитку сучасної техніки та технологій, встановлення чинників шкідливого впливу на людину та навколишнє середовище та вироблення методів його зменшення.	машин. Коефіцієнт корисної дії теплових машин. Необоротність теплових процесів. Ентропія. Властивості насиченої й ненасиченої пари. Вологість повітря. Поверхневий натяг рідини. Змочування. Капілярні явища. Деформації. Механічні властивості твердих тіл. Модуль Юнга. *Рекомендовані демонстрації* 1. Властивості насиченої пари. 2. Кипіння води за зниженого тиску. 3. Будова й принцип дії психрометра. 4. Поверхневий натяг рідини. 5. Скорочення поверхні мильних плівок. 6. Капілярне піднімання рідини. 7. Пружна й залишкова деформації. 8. Вирощування кристалів. 9. Властивості та застосування рідких кристалів і полімерів. 10. Залежність між об'ємом, тиском і температурою. 11. Зміна внутрішньої енергії тіла внаслідок виконання роботи. 12. Необоротність теплових процесів. 13. Принцип дії теплового двигуна. 14. Моделі різних видів теплових двигунів. 15. Будова холодильної машини.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	*Орієнтовна тематика експериментальних робіт* Вивчення одного з ізопроцесів. Визначення коефіцієнта поверхневого натягу рідини.

	Визначення модуля пружності різних речовин.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Узагальнюючі заняття	

11 клас

(4 години на тиждень всього 140 годин, з них на астрономічний складник відводиться 35 годин)

Розділ 1. Електродинаміка	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: точковий заряд, електризація тіл, електричний заряд, електричне поле, закон Кулона, лінії напруженості електричного поля, напруженість електричного поля, потенціал та різниця потенціалів, енергія електричного поля, електрична ємність, конденсатор, постійний електричний струм, джерело струму, сторонні сили, сила струму, ЕРС, опір провідника, надпровідність, потужність електричного струму; послідовне і паралельне з'єднання провідників; закон Ома, закон Джоуля-Ленца, носії електричного струму в різних середовищах, дірка, електронно-дірковий перехід, електроліти, електролітична дисоціація, електроліз, закон Фарадея, іонізація газів, газовий розряд та його види, термоелектронна емісія, магнітна взаємодія, вектор магнітної індукції, сила Ампера, сила Лоренца, явище електромагнітної індукції, магнітний потік, правило Ленца, закон електромагнітної індукції, явище самоіндукції, індуктивність, енергія магнітного поля струму. *Пояснює*: властивості електричного поля, принцип суперпозиції, зв'язок напруженості електричного поля з різницею потенціалів; сутність силової та енергетичної характеристик електричного і магнітного поля, закон Ома для повного кола, природу електричного струму в металах, електролітах, газах, напівпровідниках, вакуумі, електронну провідність металів	Електромагнітна взаємодія. Електричне поле. Напруженість електричного поля. Принцип суперпозиції. Електрична взаємодія точкових зарядів. Закон Кулона. Речовина в електричному полі. Провідники і діелектрики в електричному полі. Робота під час переміщення заряду в однорідному електричному полі. Потенціал електричного поля. Різниця потенціалів. Зв'язок напруженості електричного поля з різницею потенціалів. Електроємність. Електроємність плоского конденсатора. З'єднання конденсаторів. Енергія електричного поля. Використання конденсаторів у техніці. Постійний електричний струм. Електрорушійна сила. Закон Ома для повного кола. Розрахунок електричних кіл з послідовним і паралельним з'єднанням провідників. Робота та потужність електричного струму. Безпека під час роботи з електричними пристроями. Електричний струм у металах. Залежність питомого опору від температури. Надпровідність. Електропровідність напівпровідників. Власна і домішкова провідність напівпровідників. Електронно-дірковий перехід: його властивості і застосування. Напівпровідникова елементна база сучасної мікроелектроніки. Електричний струм у розчинах і розплавах електролітів. Електроліз та його закони. Газові розряди та їх застосування. Плазма.

та електропровідність напівпровідників, властивості плазми; природу електромагнітної взаємодії, дію магнітного поля на провідник зі струмом, рухомі заряджені частинки, закон електромагнітної індукції, принцип дії електричних двигунів. *Діяльнісний компонент* *Розв'язує задачі:* на застосування формул напруженості електричного поля, напруженості поля точкового заряду, принципу суперпозиції полів; ємності конденсатора, енергії зарядженого конденсатора; на закон Ома для повного кола; на розрахунок електричних кіл з послідовним і паралельним з'єднанням провідників, визначення роботи та потужності електричного струму; на взаємодію магнітного поля з провідником зі струмом, застосування формул сили Ампера, сили Лоренца, закону електромагнітної індукції, ЕРС самоіндукції, енергії магнітного поля. *Визначає* напрям індукційного струму, сили Лоренца та Ампера; *Зображує* електричне і магнітне поле за допомогою силових ліній, схеми з'єднань. *Дотримується* правил безпеки життєдіяльності під час роботи з електричними приладами та обладнанням. *Експериментально* визначає ЕРС джерела струму, досліджує електричні кола з різними елементами, явища електромагнітної індукції. *Ціннісний компонент* Оцінює перспективи технічного використання: напівпровідникових приладів; електричного струму в різних середовищах; магнітного поля в медицині; магнітних властивостей речовини; енергоефективність різних	Електричний струм у вакуумі. Термоелектронна емісія. Застосування електричного струму у різних середовищах у техніці і технологіях. Електрична і магнітна взаємодії. Взаємодія провідників зі струмом. Магнітне поле струму. Лінії магнітного поля прямого і колового струмів. Індукція магнітного поля. Потік магнітної індукції. Дія магнітного поля на провідник зі струмом. Сила Ампера. Дія магнітного поля на рухомі заряджені частинки. Сила Лоренца. Принцип дії електричних двигунів. Електромагнітна індукція. Магнітний потік. Закон електромагнітної індукції. Самоіндукція. Індуктивність. Енергія магнітного поля. Використання явища електромагнітної індукції в сучасній техніці і технологіях. *Рекомендовані демонстрації* 1. Електричне поле заряджених кульок. 2. Будова й дія конденсатора постійної та змінної ємності. 3. Енергія зарядженого конденсатора. 4. Залежність сили струму від ЕРС джерела та повного опору кола. 5. Дія магнітного поля на струм. 6. Електромагнітна індукція. Правило Ленца. 7. Залежність ЕРС індукції від швидкості зміни магнітного потоку. 8. Залежність ЕРС самоіндукції від швидкості зміни сили струму в колі та індуктивності провідника.

електроприладів; усвідомлює необхідність та основні принципи енергозбереження в побуті.	
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	*Орієнтовна тематика експериментальних робіт* Визначення енергії зарядженого конденсатора та його ємності. Перевірка законів послідовного та паралельного з'єднання провідників. Визначення ЕРС та внутрішнього опору джерела струму. Розширення меж вимірювання амперметра та вольтметра. Дослідження властивостей p-n переходу. Дослідження електричного кола з напівпровідниковим діодом Визначення електрохімічного еквіваленту речовини. Дослідження явища електромагнітної індукції.
Розділ 2. Коливання та хвилі	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: види механічних коливань; гармонічні коливання; період коливань математичного та пружинного маятника; механічні хвилі; довжина хвилі, інтерференція і дифракція хвиль, вільні електромагнітні коливання; коливальний контур; резонанс, вимушені електричні коливання, змінний струм, трансформатор, електромагнітні хвилі; світло, закони відбивання і заломлення світла, дисперсія світла, інтерференція, дифракція та поляризація світла, сила світла, освітленність, яскравість. *Пояснює* перетворення енергії в коливальних системах; утворення й поширення механічних і електромагнітних хвиль; діапазони	Механічні коливання. Гармонічні коливання. Рівняння гармонічних коливань. Математичний та пружинний маятники. Перетворення енергії під час коливань. Вимушені коливання. Поняття про автоколивання. Резонанс. Поширення механічних коливань у пружному середовищі. Принцип Гюйгенса. Вільні електромагнітні коливання. Коливний контур. Вимушені електромагнітні коливання. Змінний струм та його характеристики. Діючі значення напруги і сили струму. Трансформатор. Виробництво, передача та використання енергії електричного струму. Утворення і поширення електромагнітних хвиль. Властивості

електромагнітних хвиль та їх властивості; сутність змінного струму як вимушених електромагнітних коливань, будову та принцип дії трансформатора; пояснює на якісному рівні принципи дії електропобутових приладів і пристроїв (радіо, телекомунікаційних пристроїв тощо); суть хвильових властивостей світла: поширення світла в різних середовищах, розсіювання й поглинання світла; інтерференцію й дифракцію світлових хвиль; поляризацію й дисперсію світла. *Діяльнісний компонент* *Експериментально* визначає період коливань маятника, довжину електромагнітної хвилі за її частотою; досліджує залежність періоду коливань маятника. *Розв'язує задачі* на застосування формули взаємозв'язку довжини, періоду й швидкості поширення хвилі; закони геометричної оптики, період дифракційної гратки, фотометричні величини. *Представляє* отримані результати графічно і за допомогою формул. Будує зображення, одержані за допомогою дзеркал і лінз. *Ціннісний компонент* Оцінює важливість спостережень у всьому діапазоні електромагнітного спектра; можливості використання різних видів електромагнітних хвиль у техніці, на виробництві; застосування оптичних явищ у техніці й виробництві.	електромагнітних хвиль. Фізичні основи сучасного телекомунікаційного зв'язку. Світло як електромагнітна хвиля. Поширення світла в різних середовищах. Ефект Доплера. Поглинання і розсіювання світла. Інтерференція і дифракція світлових хвиль. Поляризація й дисперсія світла. Основні фотометричні величини та їх вимірювання. Геометрична оптика як граничний випадок хвильової. Закони геометричної оптики. Побудова зображень, одержаних за допомогою лінз і дзеркал. Кут зору. Оптичні прилади та їх застосування. *Рекомендовані демонстрації* 1. Вільні коливання вантажу на нитці та вантажу на пружині. 2. Вимушені коливання. 3. Резонанс. 4. Вільні електромагнітні коливання низької частоти в коливальному контурі та залежність їхньої частоти від електроємності та індуктивності контуру. 5. Утворення змінного струму у витку під час його обертання в магнітному полі. 6. Осцилограми змінного струму. 7. Випромінювання й приймання електромагнітних хвиль. 8. Світловод. 9. Одержання інтерференційних смуг. 10. Дифракція світла від вузької щілини та дифракційної гратки. 11. Дисперсія світла під час його проходження крізь тригранну призму.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	*Орієнтовні теми експериментальних робіт* Визначення прискорення вільного

	падіння за допомогою нитяного маятника. Дослідження коливань пружинного маятника. Визначення роздільної здатності людського ока. Визначення довжини світлової хвилі.
Розділ 3. Квантова фізика	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: стала Планка та її значення, швидкість поширення світла у вакуумі, повітрі й воді; рівняння Ейнштейна для фотоефекту; радіоактивність, α-розпад, β-розпад, γ-випромінювання, період піврозпаду, термоядерний синтез, питома енергія зв'язку, енергетичний вихід ядерної реакції, кварки. *Пояснює*: сутність квантових постулатів Бора, енергетичні стани атома, положення хвильової і квантової теорії світла, рівняння Ейнштейна для фотоефекту; атомні і молекулярні спектри, протонно- нейтронну модель атомного ядра; стійкість ядер, альфа- і бета-розпади, дефект мас, формулу взаємозв'язку маси та енергії, способи забезпечення безпеки ядерних реакторів і АЕС, методи реєстрації елементарних частинок. *Діяльнісний компонент* *Розв'язує задачі* на розрахунок енергії та імпульсу фотона, застосування формули Планка, рівняння Ейнштейна для фотоефекту, квантових постулатів Н.Бора, енергію зв'язку атомного ядра, закон радіоактивного розпаду, взаємозв'язок маси та енергії. *Ціннісний компонент*	Квантові властивості атома. Квантові постулати М.Бора. Випромінювання та поглинання світла атомами. Атомні і молекулярні спектри. Неперервний спектр світла. Спектроскоп. Спектральний аналіз та його застосування. Квантові властивості світла. Гіпотеза М. Планка Світлові кванти. Енергія та імпульс фотона. Фотоефект. Рівняння фотоефекту. Застосування фотоефекту. Сонячні батареї. Атомне ядро. Ядерні сили та їх особливості. Ядерні реакції. Радіоактивність. Закон радіоактивного розпаду. Взаємозв'язок маси та енергії. Енергія зв'язку атомного ядра. Ядерна енергетика. Дозиметрія. Дози випромінювання. Захист від іонізуючого випромінювання. Елементарні частинки. Загальна характеристика елементарних частинок. Кварки. Космічне випромінювання. Методи реєстрації елементарних частинок. *Рекомендовані демонстрації* 1. Фотоефект на пристрої з цинковою пластинкою. 2. Фотографії треків заряджених частинок. 3. Камера Вільсона.

Оцінює історичні особливості розвитку вчення про світло, становлення квантової фізики.	4. Дозиметр.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	*Орієнтована тематика експериментальних робіт* Спостереження неперервного і лінійчатого спектрів речовини Дослідження треків заряджених частинок за фотографіями
Астрономічний складник	
Розділ 1. Основи практичної астрономії	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: сузіря; точки й лінії небесної сфери; одиниці відстаней в астрономії; небесні координати, закони Кеплера. *Пояснює*: причини видимих рухів світил по небесній сфері; принцип визначення відстаней до небесних світил; визначення тривалості доби та календарного року за астрономічними спостереженнями; розрізняє: місцевий, поясний і всесвітній час; типи календарів. *Діяльнісний компонент* використовує рухому карту зоряного неба для розв'язування практичних завдань; орієнтується на місцевості по Сонцю і Полярною зорею. *Ціннісний компонент* Оцінює значення основ практичної астрономії для практичних потреб людини	Небесні світила й небесна сфера. Сузір'я. Визначення відстаней до небесних світил. Небесні координати. Видимі рухи Сонця та планет. Закони Кеплера та їх зв'язок із законами Ньютона. Астрономія та визначення часу. Календар. *Рекомендовані демонстрації* 1. Телурій. 2. Глобус зоряного неба.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 2. Фізика Сонячної системи	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: фізичні особливості тіл Сонячної системи етапи формування нашої планетної системи. *Пояснює*: причини парникового ефекту,	Земля і Місяць. Природа тіл Сонячної системи. Космічні дослідження об'єктів Сонячної системи. Рух штучних супутників і автоматичних міжпланетних станцій.

причини виникнення припливів і відпливів; суть астероїдної небезпеки для Землі; використання законів руху небесних тіл для практичних потреб космонавтики; особливості рухів штучних супутників та автоматичних міжпланетних станцій; *Діяльнісний компонент* наводить приклади: дослідження тіл Сонячної системи з допомогою космічних апаратів; *Ціннісний компонент* Оцінює значення вивчення планет для природничих наук та вирішення практичних проблем людства.	Розвиток космонавтики. Космогонія Сонячної системи. *Рекомендовані демонстрації* 1. Схема Сонячної системи. 2. Фотографії планет, їхніх супутників, малих планет, комет.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 3. Методи та засоби фізичних і астрономічних досліджень	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: діапазони випромінювання небесних світил; приймачі випромінювання; наземні та космічні телескопи; нейтринна і гравітаційна астрономія. *Пояснює*: принцип дії оптичного телескопа та радіотелескопа; особливості реєстрації випромінювання небесних світил; обґрунтовує: важливість спостережень у всьому діапазоні електромагнітного спектра; *Діяльнісний компонент* дотримується правил спостереження небесних об'єктів з допомоги шкільного телескопа. *Ціннісний компонент* Оцінює внесок астрономічних обсерваторій України та світу у розвиток теоретичної та практичної астрономії, застосування в телескопобудуванні досягнень техніки й технологій.	Основні фотометричні величини та їх вимірювання. Спектроскоп. Спектральний аналіз та його застосування. Випромінювання небесних світил. Методи астрономічних спостережень. Принцип дії і будова оптичного та радіотелескопа, детекторів нейтрино та гравітаційних хвиль. Приймачі випромінювання. Застосування в телескопобудуванні досягнень техніки і технологій. Сучасні наземні й космічні телескопи. Астрономічні обсерваторії. *Рекомендовані демонстрації* 1. Труба Галілея (оптичний телескоп). 2. Зображення (фотографії) та схеми сучасних наземних і космічних телескопів, детекторів нейтрино та гравітаційних хвиль. 3. Фотографії астрономічних обсерваторій

Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 4. Зорі і галактики	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: зоря, сонячна активність, подвійна зоря, фізичні змінні зорі, нейтронні зорі, чорні діри, галактика, зоряні скупчення, туманності, квазари. *Пояснює*: фізичні умови на Сонці; будову Сонця; походження плям, протуберанців, спалахів; циклічність сонячної активності; вплив сонячної активності на життя і здоров'я людей та біосферу Землі; різницю між типами зір; причину існування Молочного Шляху на зоряному небі Землі; природу чорної діри; місце Сонячної системи в Галактиці; природу галактик і квазарів; природу активності ядер галактик; методи, за допомогою яких визначають відстані до зір. *Діяльнісний компонент* *Розрізняє*: зорі, зоряні скупчення й асоціації, туманності, міжзоряне середовище. *Описує*: спектральну класифікацію зір; еволюцію зір; методи вимірювання відстаней до галактик; класифікацію галактик. *Дотримується* правил спостереження Сонця. *Ціннісний компонент* Оцінює масштаби астрономічних явищ та об'єктів, місце Сонячної системи в Галактиці.	Зорі та їх класифікація. Сонце, його фізичні характеристики, будова та джерела енергії. Прояви сонячної активності та їх вплив на Землю. Види зір. Планетні системи інших зір. Еволюція зір. Чорні діри. Молочний Шлях. Будова Галактики. Місце Сонячної системи в Галактиці. Зоряні скупчення та асоціації. Туманності. Підсистеми Галактики та її спіральна структура. Світ галактик. Квазари. *Рекомендовані демонстрації* 1. Фотографії Сонця в різних діапазонах хвиль. 2. Фотографії активних утворень на диску Сонця. 3. Графіки чисел Вольфа. 4. Порівняння розмірів різних типів зір. 5. Схеми еволюції зір. 6. Зображення (фотографії) зоряних скупчень і туманностей. 7. Схема будови Галактики. 8. Зображення (фотографії) різних типів галактик.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 5. Всесвіт	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: фундаментальні взаємодії в природі, антропний принцип. *Пояснює*: основні етапи еволюції всесвіту; основні положення СТВ, спостережні дані, які підтверджують теорію Великого Вибуху;	Фундаментальні взаємодії в природі. Роль фізичної та астрономічної наук у формуванні наукового світогляду сучасної людини. Єдина природничо-наукова картина світу. Історія розвитку

пошук життя на інших планетах Сонячної системи; міжнародні наукові проекти з пошуку життя у Всесвіті, великомасштабну структуру Всесвіту; загальноприйняті моделі (сценарії) його походження й розвитку; імовірність існування життя на інших планетах, гіпотезу про існування інших Всесвітів; природу реліктового випромінювання; антропний принцип. *Ціннісний компонент* *Виявляє ставлення та формулює оціночні* судження щодо: особливостей Землі як унікальної планети Сонячної системи; існування позаземного життя у Всесвіті; унікальності нашого Всесвіту.	уявлень про Всесвіт. Походження й розвиток Всесвіту. Основні положення спеціальної теорії відносності. Проблеми космології. Людина у Всесвіті. Антропний принцип. Імовірність життя на інших планетах. Унікальність нашого Всесвіту. Питання існування інших всесвітів.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	
Узагальнюючі заняття	
Резерв	

Фізика
Профільний рівень

10 клас

Фізичний складник
(6 годин на тиждень; всього 210 годин)

Очікувані результати	Орієнтовний зміст навчального матеріалу
Вступ	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами* наука, наукова теорія. *Пояснює* роль фізичного знання в житті людини та суспільному розвитку. *Ціннісний компонент* Усвідомлює необхідність саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.	Світоглядний потенціал природничих наук. Роль фізичного знання в житті людини та суспільному розвитку. Початкові відомості про фундаментальні фізичні теорії як основу сучасних фізики та астрономії.
Розділ 1. Механіка	
Знаннєвий компонент	Кінематичний опис

Оперує поняттями і термінами: механічний рух; матеріальна точка; тверде тіло; центр маси тіла, тіло відліку, інерціальна та неінерціальна система відліку, радіус-вектор, траєкторія, переміщення, пройдений шлях, швидкість, прискорення, прискорення вільного падіння, період, частота, кутова швидкість, доцентрове прискорення, тангенційне прискорення, відносність механічного руху; закони динаміки; тиск, в'язкість, турбулентність, закони механіки рідин і газів; механічна робота, потужність, кінетична енергія, потенціальна енергія, робота сил тяжіння, пружних сил, сил тертя, імпульс, момент імпульсу, момент сили; постулати спеціальної теорії відносності. *Пояснює*: основні поняття та закони, принципи, правила механіки та СТВ, формули для визначення фізичних величин, математичні вирази законів механіки та СТВ, властивості простору і часу у класичній механіці та у спеціальній теорії відносності, сутність принципів відносності Галілея та А.Ейнштейна, відносність довжини й часу, відносність одночасності подій у рухомій і нерухомій системі відліку, просторово-часові властивості фізичного світу. *Визначає* умови, за яких механічна енергія, імпульс, момент імпульсу зберігаються; рівноваги твердого тіла; межі застосування законів механіки. *Діяльнісний компонент* *Спостерігає і описує* різні види механічного руху і механічної взаємодії тіл в природі і техніці. *Розв'язує задачі* (різних видів і типів, у тому числі комбіновані з кількох розділів фізики) на застосування: - функціональної залежності між фізичними величинами на: рівномірний та рівноприскорений прямолінійний рухи, відносний рух, рівномірний та нерівномірний рух по колу, обертальний рух твердого тіла, рух під дією кількох сил, рух зв'язних тіл, рух рідин і газів, рух в неінерціальних системах відліку;	механічного руху матеріальної точки. Рівномірний і нерівномірний прямолінійний рух. Графіки залежності кінематичних величин від часу у рівномірному і рівноприскореному рухах. Відносність механічного руху. Кінематичні характеристики в різних системах відліку: відносні та інваріантні величини. Принцип відносності Галілея. Класичний закон додавання швидкостей. Криволінійний рух. Рівномірний та нерівномірний рух по колу. Основні поняття і закони динаміки. Інерціальні та неінерціальні системи відліку і явища, що в них спостерігаються. Сили в механіці. Потенціальна та кінетична енергії. Умови рівноваги твердого тіла. Момент сили. Обертальний рух твердого тіла. Основне рівняння динаміки обертального руху. Момент імпульсу. Кінетична енергія тіла, яке обертається. Гіроскоп. Закони збереження в механіці: закон збереження імпульсу, закон збереження моменту імпульсу, закон збереження енергії. Механіка рідин і газів: тиск у рідинах і газах, закон Паскаля, закон Архімеда,

рух тіл, швидкість яких наближається до швидкості світла; - законів: Ньютона, Гука, Архімеда, Бернуллі, всесвітнього тяжіння; збереження (енергії, імпульсу, моменту імпульсу); перетворення Лоренца, релятивістський закон додавання швидкостей. *Експериментально досліджує* властивості різних видів руху, *визначає* параметри руху (прискорення руху, висоту і дальність польоту тіла, кинутого під кутом до горизонту, коефіцієнт тертя); *перевіряє* закони руху і збереження; *вимірює* сили. *Застосовує* методи моделювання та аналогій для пояснення механічних явищ і процесів. *Уміє* графічно зображати функціональні залежності опису механічного руху та взаємодії. *Використовує* набуті знання у навчальній і практичній діяльності. *Ціннісний компонент* Виявляє ставлення та оцінює на якісному рівні результати використання знань з механіки в реальних життєвих ситуаціях. Висловлює судження про простір і час, зв'язок класичної та релятивістської фізики.	закон Бернуллі, в'язкість. Межі застосування законів класичної механіки. Основні положення СТВ та їхні наслідки. Релятивістський закон додавання швидкостей. *Рекомендовані демонстрації* 1. Відносність руху. 2. Залежність траєкторії руху тіла від обраної системи відліку. 3. Напрям швидкості під час руху по колу. 4. Обертання тіла з різною частотою. 5. Додавання сил, що діють під кутом одна до одної. 6. Рівновага тіл під дією кількох сил. 7. Умови рівноваги тіл. 8. Дослід із «жолобом Галілея». 9. Про теорію відносності (фрагменти відео) 10. Залежність сили пружності від деформації. 11. Сили тертя. 12. Зміна енергії тіл при виконанні роботи. 13. Взаємні перетворення кінетичної і потенціальної енергії.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 2. Молекулярно-кінетична теорія будови речовини. Термодинаміка	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* атом, ядро, нуклони, ізотопи, протонно-нейтронна модель атомного ядра, наноматеріали,	Основні положення молекулярно-кінетичної теорії будови речовини. Атоми і молекули. Будова

молекулярно-кінетична теорія, сили молекулярної взаємодії, відносна молекулярна маса, атомна одиниця маси, кількість речовини, молярна маса, нормальні умови, закон Авогадро, ідеальний газ, основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії газів (рівняння Клаузіуса), тиск, середня квадратична швидкість руху молекул, універсальна газова стала, температура, число ступенів свободи, статистичні закономірності, рівняння стану ідеального газу, парціальний тиск, закон Дальтона, газові закони, внутрішня енергія, робота газу, закони термодинаміки, ентропія, цикл Карно, адіабатний процес, ККД теплового двигуна; насичена та ненасичена пара, абсолютна та відносна вологість повітря; поверхневий натяг рідини, змочування, капілярні явища; властивості кристалічних і аморфних тіл, механічна напруга, закон Гука, модуль Юнга, діаграма розтягу твердих тіл; рівновага фаз та фазові переходи. *Пояснює*: методи дослідження будови речовини; дискретну будову речовини, основні положення МКТ; способи визначення розмірів і мас молекул, природу сил міжмолекулярної взаємодії, дослід Штерна, властивості агрегатних станів речовини на основі МКТ, мікроскопічні та макроскопічні параметри газу, термодинамічний та молекулярно-кінетичний зміст температури, основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії, газові закони, ентропію як функція стану термодинамічної системи; застосування першого закону термодинаміки до ізопроцесів, принцип дії теплових машин, властивості рідин, газів та твердих тіл та їх фазові переходи, залежність тиску і густини насиченої пари від температури, капілярність і змочування, діаграму стану речовини. *Діяльнісний компонент* *Спостерігає і описує* фізичні властивості речовини у природі й техніці. *Розв'язує* задачі (різних видів і типів, у тому	атома і атомного ядра. Сучасні методи дослідження будови речовини. Наноматеріали. Ідеальний газ як фізична модель. Швидкості молекул газу та їх вимірювання. Тиск газів. Основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії газів. Рівняння стану ідеального газу. Газові закони. Основи термодинаміки: основні поняття термодинаміки, перший закон термодинаміки, робота ідеального газу при ізопроцесах, адіабатний та політропний процеси оборотні та необоротні процеси. Ентропія. Цикли теплових машин, цикл Карно, другий закон термодинаміки, третій закон термодинаміки. Реальні гази Властивості насиченої й ненасиченої пари. Вологість повітря. Тверді тіла (кристалічні та аморфні), механічні властивості твердих тіл, механічна напруга, модуль Юнга, теплове розширення твердих тіл. Рідини: загальні властивості будови рідин, поверхневий шар рідини, поверхневий натяг, осмотичний тиск, змочування, капілярні явища. Рідкі кристали. Рівновага фаз та фазові переходи.

числі комбіновані з кількох розділів фізики) на: розрахунок кількості речовини, використання основного рівняння МКТ, рівняння стану газу, газових законів, першого закону термодинаміки; ККД теплової машини; визначення вологості повітря, поверхневого натягу; визначення модуля пружності. *Будує* та *аналізує* графіки ізопроцесів; діаграму розтягу. *Експериментально досліджує* ізопроцеси, вимірює вологість повітря, атмосферний тиск; визначає коефіцієнт поверхневого натягу рідин, модуль пружності гуми. *Застосовує* методи моделювання та аналогій для пояснення теплових явищ і процесів. *Використовує* набуті знання у навчальній і практичній діяльності. *Ціннісний компонент* *Висловлює судження* щодо глобальних проблем людства, пов'язаних з енергетичним та ресурсним забезпеченням, зміни в кліматі Землі, роль теплоенергетики в економіці та суспільному житті країни, екологічні загрози щодо використання теплових машин, забруднення середовища, виробництва та утилізації синтетичних матеріалів. *Оцінює* вплив вологості повітря на живі організми та технологічні процеси; позитивний і негативний вплив поверхнево-активних речовин, капілярних явищ в природі та техніці, сучасні теплоізоляційні матеріали.	*Рекомендовані демонстрації* 1. Модель досліду Резерфорда. 2. Властивості насиченої пари. 3. Кипіння води за зниженого тиску. 4. Будова й принцип дії психрометра. 5. Поверхневий натяг рідини. 6. Скорочення поверхні мильних плівок. 7. Капілярне піднімання рідини. 8. Пружна й залишкова деформації. 9. Вирощування кристалів. 10. Властивості та застосування рідких кристалів і полімерів. 11. Залежність між об'ємом, тиском і температурою. 12. Зміна внутрішньої енергії тіла внаслідок виконання роботи. 13. Необоротність теплових процесів. 14. Принцип дії теплового двигуна. 15. Моделі різних видів теплових двигунів. 16. Будова холодильної машини.
Лабораторний практикум За результатами виконання лабораторного практикуму учні оволодівають експериментальними методами вимірювання фізичних величин, дослідження явищ, удосконалюють навички роботи з фізичними приладами, удосконалюють здатність узагальнювати дослідні факти і робити	1. Визначення прискорення тіла під час рівноприскореного руху. 2. Дослідження вільного падіння тіл. 3. Дослідження руху тіла, кинутого горизонтально.

висновки про спостережувані явища і процеси.	4. Визначення центра мас плоских фігур. 5. Вимірювання прискорення вільного падіння. 6. Дослідження руху тіла, кинутого вертикально вгору 7. Вимірювання маси тіл. 8. Дослідження пружних властивостей тіл. 9. Визначення модуля пружності гуми. 10. Дослідження руху зв’язаних тіл. 11. Визначення гальмівного шляху тіла та коефіцієнта тертя ковзання. 12. Дослідження перетворення потенціальної енергії в кінетичну. 13. Дослідження механічного руху тіл із застосуванням закону збереження енергії. 14. Дослідження обертального руху твердого тіла. 15. Оцінювання розмірів молекул. 16. Вимірювання атмосферного тиску. 17. Визначення постійної Больцмана. 18. Визначення кількості водяної пари в повітрі. 19. Вивчення одного з ізопроцесів. 20. Визначення коефіцієнта поверхневого натягу

	рідини. 21. Визначення модуля пружності різних речовин.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Узагальнюючі заняття	
Резерв	

Астрономічний складник
(1 год. на тиждень всього 35 год)

Очікувані результати	***Орієнтовний зміст навчального матеріалу***
Вступ.	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* об'єкти дослідження в астрономії, основні розділи астрономії; космічні програми. *Пояснює*: причини, що зумовили й стимулювали зародження й розвиток астрономії; роль спостережень в астрономії, приклади використання астрономічних знань в життєдіяльності людини; зв'язки астрономії з іншими науками. *Ціннісний компонент* Оцінює значення астрономії для практичного і духовного розвитку людства.	Астрономія — фундаментальна наука. Розділи астрономії. Об'єкти дослідження в астрономії. Астрономічні спостереження. Зв'язок астрономії з іншими науками. Значення астрономічних знань для людства.. *Рекомендовані демонстрації* 1. Портрети видатних астрономів. 2. Зображення об'єктів дослідження в астрономії.
Розділ 1. Спостереження зоряного неба. Рух небесних світил	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* небесна сфера, системи небесних координат (горизонтальна, перша і друга екваторіальна), основні лінії і точки небесної сфери, сузір'я, видима та абсолютна зоряна величина; формула Погсона, одиниці відстаней (астрономічна одиниця, парсек, світловий рік), мапи зоряного неба, каталоги небесних об'єктів, кульмінація, екліптика, прецесія, сонячна і зоряна доба, середнє Сонце, зоряний і тропічний роки. *Пояснює*: поділ зоряного неба на сузір'я, їх кількість за сучасним поділом, зв'язок між інтенсивністю випромінювання, відстанню та видимою зоряною величиною, використання горизонтальної та екваторіальної систем координат; причини зміни зоряного неба впродовж доби, року, вигляд зоряного неба на різних широтах, залежність висоти полюса світу від географічної широти місця спостереження	Зоряне небо, небесні світила і небесна сфера. Основні лінії й точки на небесній сфері. Системи небесних координат. Сузір'я. Видимі й абсолютні зоряні величини. Визначення відстаней в астрономії. Зоряні мапи й каталоги небесних об'єктів. Добовий рух небесних світил. Зміна вигляду зоряного неба упродовж року. Видимий рух Сонця. Вигляд зоряного неба на різних широтах. Орієнтування на місцевості по небесних світилах. Визначення часу з астрономічних спостережень. *Рекомендовані демонстрації*

видимий рух Сонця відносно зір протягом року, зміну дня і ночі та пір року, використання зоряного та сонячного часу, принципи вимірювання і лічби часу, причину різної тривалості зоряної і сонячної доби, введення шкал атомного і координованого часу. *Діяльнісний компонент* *Орієнтується* на місцевості за Сонцем, сузір'ями і Полярною зорею. *Показує* на зоряному небі характерні сузір'я; найяскравіші зорі (Сиріус, Вега, Капела, Спіка, Арктур); точки і лінії небесної сфери. *Користується* зоряними атласами, каталогами небесних об'єктів (у тому числі й комп'ютерними системами орієнтування) *Розв'язує задачі* на знаходження висот світил за заданими екваторіальними координатами; на формулу Погсона, визначення часу. *Ціннісний компонент* *Оцінює* сузір'я як пам'ятники стародавньої культури людства; роль астрономічних спостережень у визначенні часу й літочислення.	1. Модель небесної сфери. 2. Зоряні мапи і каталоги. 3. Глобус зоряного неба. 4. Телурій.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 2. Сонячна система. Фізика тіл Сонячної системи	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* геоцентрична та геліоцентрична системи світу, Сонячна система, основні етапи формування Сонячної системи; планета, карликова планета, малі тіла Сонячної системи, астероїд, комета; метеорне тіло, метеор, метеорний потік, радіант, метеорит, планетезималь, правило Тіциуса-Боде, конфігурації планет, верхні і нижні планети, планети земної групи і планети-гіганти, закони Кеплера, космос, штучні супутники та автоматичні міжпланетні станції, космічні швидкості, фази Місяця, фізичні та орбітальні характеристики планет.	Системи світу Птолемея і М. Коперника. Етапи формування та будова Сонячної системи. Закони Кеплера та їх зв'язок із законами Ньютона. Елементи орбіт та їх геометричне подання. Космічні швидкості на поверхнях небесних тіл та у просторі. Рух штучних супутників і автоматичних міжпланетних станцій. Розвиток космонавтики. Космічні дослідження об'єктів Сонячної системи. Використання законів руху для

Пояснює: основні гіпотези і теорії виникнення Сонячної системи; будову Сонячної системи; схематично механізм утворення планет у Сонячній системі, причини парникового ефекту; космічні причини кліматичних змін на Землі; причини виникнення припливів і відпливів на Землі; принцип використання горизонтального паралаксу для визначення відстаней у Сонячній системі; закони руху космічних тіл; фази Місяця та причину їх появи; причину місячних та сонячних затемнень; умови видимості планет у різних конфігураціях та видимий петлеподібний рух планет; фізичні та орбітальні характеристики планет, головні подібності та відмінності між планетами земної групи та планетами-гігантами; фізичні характеристики малих тіл Сонячної системи; утворення хвоста комети; природу світіння метеорів; суть астероїдної небезпеки для Землі; використання законів руху в небесній механіці; використання законів руху небесних тіл для практичних потреб космонавтики; особливості рухів штучних супутників та автоматичних міжпланетних станцій; *Діяльнісний компонент* *Показує* планети Сонячної системи, видимі неозброєним оком; *Розв'язує* задачі на: закони Кеплера, розрахунок орбіт і космічних швидкостей; на розрахунки відстаней та визначення мас тіл Сонячної системи. *Ціннісний компонент* *висловлює судження* щодо значення дослідження тіл Сонячної системи з допомогою космічних апаратів; окремі космічні місії; *оцінює* унікальність планети Земля, роль Місяця у земних процесах.	визначення відстаней до тіл Сонячної системи, а також розмірів і мас небесних тіл. Видимі рухи Сонця, Місяця, планет. Планетні конфігурації, синодичні та сидеричні періоди. Система Земля-Місяць. Фази Місяця. Місячні та сонячні затемнення. Загальні характеристики планет, карликових планет та малих тіл Сонячної системи. *Рекомендовані демонстрації* 1. Схема Сонячної системи. 2. Динамічна модель Сонячної системи. 3. Фотозображення Сонця і Місяця під час затемнень. 4. Космічні знімки астероїдів, комет, метеорів та метеорних потоків. 5. Фотозображення метеоритів. 6. Карта розподілу на небесній сфері радіантів відомих метеорних потоків. 7. Фотозображення астроблем. 8. Зображення космічних апаратів, призначених для вивчення об'єктів Сонячної системи.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	1. Виготовлення найпростішого кутоміра й вимірювання кутових відстаней на небі.

	2. Визначення висоти Сонця над горизонтом з допомогою гномона. 3. Визначення географічної широти місцевості зі спостережень Полярної зорі.
Узагальнюючі заняття	
Резерв	

11 клас

Фізичний складник

(6 годин на тиждень; всього 210 годин)

Очікувані результати	Орієнтовний зміст навчального матеріалу
Розділ 1. Електродинаміка	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* точковий заряд, електризація тіл, електрично ізольована система тіл, електричний заряд, електричне поле, закон Кулона, лінії напруженості електричного поля, напруженість електричного поля, потенціал та різниця потенціалів, енергія електричного поля, густина енергії електричного поля, електрична ємність, конденсатор, вільні і зв'язані заряди, відносна діелектрична проникність середовища; поляризація діелектрика; постійний електричний струм, джерело струму, сторонні сили, сила струму, ЕРС, опір провідника, потужність електричного струму; послідовне і паралельне з'єднання провідників; закон Ома, правила Кірхгофа, закон Джоуля-Ленца, ККД електричного кола, носії електричного струму в різних середовищах, дірка, електронно-дірковий перехід, електроліти, електролітична дисоціація, електроліз, закон Фарадея, іонізація газів, газовий розряд та його види, надпровідність, магнітна взаємодія, вектор магнітної індукції, закон Ампера, сила Ампера, сила Лоренца, магнітна проникність середовища; магнітна проникність речовини, діамагнетики, парамагнетики, феромагнетики, постійні магніти, температура Кюрі, електромагніти, магнітний момент, явище електромагнітної індукції, досліди М. Фарадея, правило Ленца, закон електромагнітної індукції, вихрові струми, явище самоіндукції, індуктивність, енергія	Предмет і методи електродинаміки. Електричне поле у вакуумі: електричний заряд, взаємодія електричних зарядів, закон Кулона, електричне поле, напруженість електричного поля, робота сил електростатичного поля, потенціальний характер електростатичного поля, потенціал та різниця потенціалів. Енергія взаємодії електричних зарядів, енергія електричного поля, густина енергії електричного поля. Електричне поле у речовині: провідники в електричному полі, електрична ємність, конденсатори, діелектрики в електричному полі, поляризація діелектриків, діелектрична проникність, електрети і сегнетоелектрики, п’єзоелектрики, рідкі кристали в електричному полі. Постійний електричний струм: електричний струм та умови його існування, закон Ома для ділянки кола, з'єднання провідників, сторонні сили, електрорушійна сила, закон Ома для неоднорідної ділянки кола та повного кола, коротке замикання, правила Кірхгофа та їх застосування, робота і потужність електричного струму, теплова дія електричного струму, закон Джоуля-Ленца, ККД електричного кола, заходи та засоби безпеки під час роботи з електричними пристроями. Електрокари. Електричний струм в твердих тілах (провідність металів та напівпровідників, електричні явища в контактах та їх застосування), вакуумі, рідинах (електроліти, електролітична

магнітного поля струму, густина енергії магнітного поля. *Пояснює*: закон збереження електричного заряду, закон Кулона, межі їх застосування, принцип суперпозиції, зв'язок напруженості електричного поля з різницею потенціалів; сутність силової та енергетичної характеристик електричного та магнітного полів, вплив провідників і діелектриків на електричне поле; закон Ома для ділянки кола і повного кола, дії електричного струму, передачу потужності від джерела до споживача; основні положення електронної теорії провідності металів, залежність опору металевого провідника від температури, природу електричного струму в металах, електролітах, газах, напівпровідниках, вакуумі, електричні явища в контактах та їх застосування, властивості плазми; природу електромагнітної взаємодії, дію магнітного поля на провідник зі струмом та електрично заряджені частинки, рух заряджених частинок в магнітному полі; магнітні властивості речовин, закон електромагнітної індукції, явище самоіндукції, індуктивність. *Діяльнісний компонент* *Застосовує* отримані знання для безпечного використання побутових електричних приладів і технічних пристроїв. *Розв'язує* задачі (різних видів і типів, у тому числі комбіновані з кількох розділів фізики) на: застосування знань про силові та енергетичні характеристики електричного поля, принцип суперпозиції полів; ємність конденсатора, еквівалентні ємності при різних з'єднаннях конденсаторів, енергію зарядженого конденсатора; на закон Ома для повного кола з послідовним і паралельним з'єднанням провідників, правила Кірхгофа,	дисоціація, електроліз, закон Фарадея, застосування електролізу) та газах (іонізація газів, газовий розряд та його види, поняття про плазму та її використання). Електромагнетизм (електромагнітна взаємодія, закон Ампера, магнітне поле струму, магнітна індукція, лінії магнітної індукції прямого та колового струмів, однорідне магнітне поле, потік магнітної індукції, дія магнітного поля на рухомі заряджені частинки, використання сили Лоренца; контур зі струмом в магнітному полі, магнітний момент контуру зі струмом). Постійне магнітне поле в речовині (магнітні властивості речовини, магнітна проникність речовини, діамагнетики, парамагнетики, феромагнетики, постійні магніти, температура Кюрі, електромагніти та їх застосування, вплив магнітного поля на живі організми.) Електромагнітна індукція (явище електромагнітної індукції, досліди М. Фарадея, правило Ленца, закон електромагнітної індукції, вихрові струми, явище самоіндукції, індуктивність, енергія магнітного поля струму, густина енергії магнітного поля). Використання явища електромагнітної індукції в сучасній техніці: детектори металу по аеропорту, в поїзді на магнітній подушці, побутових СВЧ-печах, записах і відтворення інформації. *Рекомендовані демонстрації* 1. Електричне поле заряджених кульок. 2. Будова й дія конденсатора постійної та змінної ємності. 3. Енергія зарядженого

закон Джоуля-Ленца, роботу та потужність електричного струму, ККД, силу Лоренца та Ампера, закон електромагнітної індукції. *Визначає* напрям індукції магнітного поля, індукційного струму, сили Лоренца та Ампера. *Експериментально досліджує* електричні кола з різними елементами, явище електромагнітної індукції. *Зображує*: електричне та магнітне поле за допомогою силових ліній, схеми з'єднань елементів електричного кола. *Ціннісний компонент* *Висловлює судження щодо* застосування напівпровідників в сучасних комп'ютерах та гаджетах; використання електричного струму в різних середовищах; магнітного поля та магнітних властивостей речовини в техніці, медицині та в побуті; вплив магнітного та електричного полів на живі організми.	конденсатора. 4. Залежність сили струму від ЕРС джерела та повного опору кола. 5. Дія магнітного поля на струм. 6. Електромагнітна індукція. Правило Ленца. 7. Залежність ЕРС індукції від швидкості зміни магнітного потоку. 8. Залежність ЕРС самоіндукції від швидкості зміни сили струму в колі та індуктивності провідника.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 2. Коливання та хвилі	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: види механічних коливань; гармонічні коливання; періоди коливань математичного і пружинного маятників; механічні хвилі; довжина хвилі, інтерференція і дифракція хвиль, принцип Гюйгеса, ефект Доплера, вільні електромагнітні коливання; коливальний контур; резонанс, змінний струм, трансформатор, електромагнітні хвилі; вихрове електричне поле, шкала електромагнітних хвиль; освітленість, сила світла, яскравість, закони геометричної оптики; телескоп-	Механічні коливання: коливальні процеси, гармонічні коливання, математичний маятник, фізичний маятник, перетворення енергії під час коливань; згасаючі коливання, вимушені коливання, поняття про автоколивання. Резонанс. Пружні хвилі: поширення хвиль, рівняння хвилі, інтерференція хвиль, стоячі хвилі, принцип Гюйгенса, дифракція хвиль, звукові хвилі, ефект Доплера. Електромагнітні коливання (коливальний контур, вільні електромагнітні коливання, загасання коливань, вимушені електромагнітні

рефрактор, телескоп-рефлектор, аберації лінзових телескопів, збільшення телескопа, роздільна здатність та проникна сила телескопа, радіотелескоп, радіоінтерферометр, дисперсія світла, інтерференція, дифракція та поляризація світла. *Пояснює* перетворення енергії в коливальних системах; утворення й поширення механічних і електромагнітних хвиль; діапазони електромагнітних хвиль та їх властивості; сутність змінного струму як вимушених електромагнітних коливань, будову та принцип дії трансформатора; пояснює на якісному рівні принципи дії електропобутових приладів і пристроїв (радіо, телекомунікаційних пристроїв тощо); суть хвильових властивостей світла: поширення світла в різних середовищах, розсіювання й поглинання світла; інтерференцію й дифракцію світлових хвиль; розташування мінімумів та максимумів інтерференційної картини, поляризацію й дисперсію світла, принцип дії оптичних телескопів, вплив атмосфери на астрономічні спостереження, переваги рефлектора порівняно з рефрактором, принцип дії радіотелескопів; *Діяльнісний компонент* *Застосовує* методи моделювання та аналогій для пояснення коливальних та хвильових процесів. *Розв'язує* задачі (різних видів і типів, у тому числі комбіновані з кількох розділів фізики) на застосування формул періоду коливань математичного та пружинного маятників, формули Томсона, взаємозв'язку довжини, періоду й швидкості поширення хвилі, законів геометричної оптики, умови інтерференції та дифракції світла. *Експериментально* досліджує коливання в	коливання, змінний електричний струм, автоколивання, трансформатор, виробництво, передавання та використання електричної енергії, проблеми сучасної енергетики і охорони природи). Електромагнітні хвилі (вихрове електричне поле, електромагнітне поле, утворення й поширення електромагнітних хвиль, властивості електромагнітних хвиль, принципи радіозв'язку, телебачення та стільникового зв'язку, шкала електромагнітних хвиль). Основні властивості світла та його характеристики (електромагнітна теорія світла, оптичний спектр і методи його дослідження, джерела і приймачі світла, основні фотометричні величини) Геометрична оптика (відбивання й заломлення світла на межі поділу середовищ, повне відбивання, волоконна оптика, тонкі лінзи, оптичні системи, атмосферна рефракція, міражі). Оптичні прилади. Оптичні телескопи, їх основні характеристики. Радіотелескопи. Радіоінтерферометри з наддовгою базою. Астрономічні обсерваторії. Космічні телескопи та обсерваторії. Дисперсія світла. Інтерференція світла (накладання світлових хвиль, методи одержання когерентних пучків хвиль, застосування інтерференції в науці й техніці) Дифракція світла, дифракційна гратка, поняття про голографію. Поляризація світла. Поляроїди. *Рекомендовані демонстрації* 1. Вільні коливання вантажу на нитці

коливальних системах, вимірює оптичну силу лінзи, довжину світлової хвилі. *Спостерігає* оптичні явища в атмосфері, пояснюючи їхню суть. *Користується* оптичними приладами. *Уміє* графічно і аналітично інтерпретувати результати досліджень, будувати зображення, одержані за допомогою дзеркал і лінз; *Ціннісний компонент* *Оцінює* наукове і технічне значення використання електромагнітних хвиль; проблеми передавання електричної енергії на великі відстані; біологічну дію електромагнітних хвиль, заходи персонального захисту і охорони навколишнього середовища, важливість астрономічних спостережень у всьому діапазоні електромагнітного спектра. *Висловлює судження* щодо проблем електроенергетики, використання альтернативних джерел енергії.	та вантажу на пружині. 5. Вимушені коливання. 6. Резонанс. 7. Вільні електромагнітні коливання низької частоти в коливальному контурі та залежність їхньої частоти від електроємності та індуктивності контуру. 8. Випромінювання й приймання електромагнітних хвиль. 9. Світловод. 10. Одержання інтерференційних смуг. 11. Дифракція світла від вузької щілини та дифракційної гратки. 12. Дисперсія світла під час його проходження крізь тригранну призму. 13. Повне внутрішнє відбивання світла. 14. Поляризація світла. 15. Оптична схема телескопа-рефрактора. 16. Оптична схема телескопа-рефлектора. 17. Фотографії телескопів для вивчення випромінювання в різних діапазонах.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 3. Квантова фізика	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: атомні орбіталі, енергетичні рівні, енергія іонізації, квант, стала Планка, абсолютно чорне тіло, фотон, фотоефект, робота виходу, лінійчатий спектр, спектральний аналіз, закони Віна й Стефана-Больцмана, ефект Доплера, спонтанне і індукційне випромінювання, лазер, інверсна населеність енергетичного рівня, метастабільний стан; корпускулярно-хвильовий дуалізм, радіоактивність, α-	Атом у квантовій фізиці. Квантові постулати М.Бора. Випромінювання та поглинання світла атомами. Абсолютно чорне тіло. Гіпотеза М. Планка. Квантові властивості світла. Фотон. Закони зовнішнього фотоефекту. Тиск світла. Фотографія в астрономії. Астрограф. Фотоелектричні прилади: фотоелемент, фотопомножувач, електронно-оптичний перетворювач.

розпад. β-розпад, γ-випромінювання, штучна радіоактивність, період напіврозпаду, термоядерний синтез, питома енергія зв'язку, активність радіоактивної речовини, енергетичний вихід ядерної реакції, кварки, фундаментальні взаємодії, бозон Хіггса. *Пояснює*: сутність квантових постулатів Бора, енергетичні стани атома, положення хвильової і квантової теорії світла, квантової гіпотези Планка; рівняння Ейнштейна для фотоефекту; суть корпускулярно-хвильового дуалізму, гіпотези де Бройля, співвідношення невизначеностей Гейзенберга, принцип дії квантових генераторів світла, атомні і молекулярні спектри, фізичні основи побудови періодичної системи хімічних елементів, природу рентгенівського випромінювання, принцип визначення хімічного складу та температури небесних тіл, ефект Доплера; протонно- нейтронну модель атомного ядра; стійкість ядер, альфа- і бета-розпади, дефект мас, формулу взаємозв'язку маси та енергії, способи забезпечення безпеки ядерних реакторів і АЕС, методи реєстрації елементарних частинок, умови за яких відбувається анігіляція і народження пари частинок, види фундаментальних взаємодій. *Діяльнісний компонент* *Спостерігає* явище фотоефекту, тиску світла, спектри речовини, треки заряджених частинок. *Розв'язує* задачі (різних видів і типів, у тому числі комбіновані з кількох розділів фізики) на розрахунок енергії та імпульсу фотона, застосовуючи формулу Планка та рівняння Ейнштейна для фотоефекту, квантові постулати Н.Бора, довжину хвилі де Бройля, довжину хвилі світла, що	Аналіз електромагнітного випромінювання — основа сучасної всехвильової астрономії. Атомні і молекулярні спектри. Спектри небесних тіл. Спектральний аналіз. Закони Віна й Стефана-Больцмана. Спектральні прилади. Принцип визначення хімічного складу та температури космічних тіл. Визначення фізичних властивостей і швидкості руху небесних тіл за їхніми спектрами. Використання ефекта Доплера для визначення швидкості руху небесних світил. Спонтанне і індуковане випромінювання. Квантові генератори та їх застосування. Хвильові властивості матерії: корпускулярно-хвильовий дуалізм, гіпотеза де Бройля, дифракція електронів. Закони руху у квантовій фізиці. Співвідношення невизначеностей Гейзенберга. Атомне ядро. Маса та енергія зв'язку атомного ядра. Формула Ейнштейна. Ядерні сили та їх особливості. Дефект мас. Способи вивільнення ядерної енергії: синтез легких і поділ важких ядер. Ядерні реакції. Радіоактивність. Закон радіоактивного розпаду. Ядерна енергетика. Елементарні частинки. Загальна характеристика елементарних частинок. Кварки. Космічне випромінювання. Методи реєстрації елементарних частинок. Частинки і античастинки. Анігіляція. Принцип реєстрації нейтрино. Нейтринні обсерваторії.

випускається атомом Гідрогену; енергію зв'язку атомного ядра, закон радіоактивного розпаду, взаємозв'язок маси та енергії *Ціннісний компонент* *Аналізує* явища, що доводять складну структуру атома й результати експериментальних досліджень, *Усвідомлює* значення спектрального аналізу у визначенні хімічного складу, фізичних властивостей і швидкості руху небесних тіл.	Фундаментальні взаємодії. Велике об'єднання. *Рекомендовані демонстрації* 1. Фотоефект та пристрої з цинковою пластинкою. 2. Фотографії треків заряджених частинок. 3. Камера Вільсона. 4. Фотографії телескопів для вивчення випромінювання в різних діапазонах. 5. Таблиця електромагнітного спектру. 6. Графік проходження випромінювання крізь атмосферу Землі. 7. Зображення спектрів небесних тіл. 8. Фото світових і українських обсерваторій. 9. Фотографічна пластинка із зображенням небесних світил. 10. Приймачі (чи їх зображення) випромінювання для різних діапазонів електромагнітного спектра.
Лабораторний практикум За результатами виконання лабораторного практикуму учні оволодівають експериментальними методами вимірювання фізичних величин, дослідження явищ, удосконалюють навички роботи з фізичними приладами, удосконалюють здатність узагальнювати дослідні факти і робити висновки про спостережувані явища і процеси.	1. Вивчення конденсаторів. 2. Дослідження електричних кіл. 3. Визначення ЕРС і внутрішнього опору джерела струму. 4. Визначення температурного коефіцієнта опору металу. Дослідження напівпровідникового діода. 5. Дослідження залежності опору напівпровідників від температури. 6. Дослідження магнітного поля Землі. 7. Дослідження магнітного поля соленоїда. 8. Дослідження коливань пружинного маятника. 9. Визначення довжини світлової хвилі.

	10. Визначення роздільної здатності ока. 11. Визначення показника заломлення скла за допомогою плоскопаралельної пластинки або призми. 12. Вивчення явища поляризації світла. 13. Дослідження властивостей електромагнітних хвиль. 14. Визначення будови інтерферометра. 15. Вивчення явища інтерференції у тонких плівках. 16. Вимірювання температури нитки лампи розжарювання. 17. Моделювання радіоактивного розпаду. 18. Вивчення треків заряджених частинок за готовими фотографіями
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Узагальнюючі заняття	
Резерв	

Астрономічний складник
11 клас
(1 год. на тиждень, всього 35 год)

Очікувані результати	Орієнтовний зміст навчального матеріалу
Розділ 1. Фізика зір і міжзоряного середовища	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: зоря, головні фізичні характеристики Сонця; активні утворення в атмосфері (плями, факели, спалахи, протуберанці, флоккули, корональні викиди мас), сонячний вітер, служба Сонця, сонячна активність, числа Вольфа, абсолютна зоряна величина і світність зір, спектральний паралакс, протозоря, взаємозв'язок маси і світності зір, діаграма «спектр — світність», подвійні зорі, затемнювано-подвійні, спектрально-подвійні зорі, змінні й нестаціонарні зорі, нові та наднові зорі, пульсар, білий карлик, червоний гігант, чорна діра, горизонт подій, сфера Шварцшильда, екзопланети, *Пояснює:* фізичні умови на Сонці; фізичний механізм утворення енергії Сонця; діапазон частот сонячного випромінювання; внутрішню будову Сонця та його атмосфери; фізичні параметри окремих зон Сонця; основні утворення в атмосфері Сонця; магнітне поле Сонця; механізм утворення і склад сонячного вітру; вигляд сонячного диска в роки мінімуму та максимуму активності Сонця; прояви сонячної активності та її циклічність; причину походження плям, протуберанців, спалахів; суть чисел Вольфа; вплив сонячної активності на життя і здоров'я людей та біосферу Землі; кінцеву стадію еволюції Сонця; методи визначення відстані до зір; механізм стиснення міжзоряного газо-пилового комплексу; основні фізичні та геометричні характеристики зір; хімічний склад зоряної	Поняття зорі. Найближча зоря — Сонце. Основні фізичні характеристики Сонця. Внутрішня будова. Джерела енергії і механізми її перенесення з надр Сонця. Спектр і хімічний склад Сонця. Будова сонячної атмосфери. Активні утворення в атмосфері: плями, факели, спалахи, протуберанці, флоккули, корональні викиди мас. Сонячний вітер. Обертання Сонця. Роль магнітних полів на Сонці. Методи й засоби для досліджень Сонця. Служба Сонця. Циклічність сонячної активності. Зв'язок між сонячними і земними явищами (геліобіологія). Космічна погода. Використання сонячної енергії. Основні характеристики зір: світність, маса, температура, радіус. Визначення відстаней до зір. Абсолютна зоряна величина і світність зір. Спектри зір і спектральна класифікація. Подвійні зорі. Затемнювано-подвійні й спектрально-подвійні зорі. Визначення маси зір. Взаємозв'язок маси і світності зір. Діаграма «спектр — світність». Внутрішня будова зір. Моделі зір. Хімічний склад зір і їх джерела енергії. Змінні й нестаціонарні зорі. Утворення хімічних елементів. Нові та наднові зорі. Еволюція зір, її етапи й кінцеві стадії (білі карлики, нейтронні зорі, пульсари, чорні діри). Тісні подвійні системи. Рентгенівські зорі. Невидимі

речовини; взаємозв'язок між розміром, температурою та абсолютною зоряною величиною зорі; залежність кольору зорі від її температури; спектральні класи і класи світності зір; діаграму Герцшпрунга-Рессела; відмінність Сонця від інших стаціонарних зір; основні фізичні характеристики змінних, нових та наднових зір; механізм утворення хімічних елементів під час спалаху наднової зорі; моделі внутрішньої будови зір різних класів світності; природу нестаціонарних зір; зорі на різних стадіях еволюції; причини виникнення чорної діри; фізичні процеси, що протікають поблизу чорної діри; методи відкриття екзопланет; ознаки та властивості міжзоряного середовища. *Діяльнісний компонент* Розв'язує задачі на: взаємозв'язок між розміром, температурою та абсолютною зоряною величиною зорі; з використанням залежності період-світність для цефеїд; на взаємозв'язок різних фізичних параметрів Сонця; визначення власних рухів та променевих швидкостей зір. *Ціннісний компонент* *Оцінює* практичне значення впливу сонячної активності на техногенні, атмосферні й кліматичні процеси на Землі; зоряну еволюцію, як важливий чинник розвитку Всесвіту.	супутники зір. Екзопланети. Міжзоряне середовище. *Рекомендовані демонстрації* 1. Зображення атмосфери та корони Сонця. 2. Схема внутрішньої будови Сонця. 3. Зображення активних утворень в атмосфері Сонця. 4. Діаграма Герцшпрунга-Рассела. 5. Схеми внутрішньої будови зір. 6. Схеми термоядерних реакцій у надрах зір. 7. Фотозображення найвідоміших кратних зір. 8. Типові криві зміни блиску змінних зір різних типів. 9. Фотозображення спалахів нових та наднових зір. 10. Космічні знімки глобул та регіонів зореутворення. 11. Схеми еволюційних шляхів зір на діаграмі Герцшпрунга-Рессела. 12. Нейтронні зорі та чорні діри у подвійних зоряних системах (малюнки).
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 2. Галактики	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами*: галактики, зоряні скупчення, туманності; ядро, гало, корони Галактики; Велика та Мала Магелланові Хмари.	Історія вивчення Галактики. Склад та загальна структура Галактики. Об'єкти, що належать нашій галактиці. Розподіл зір в Галактиці. Зоряні скупчення та асоціації. Газопилові комплекси. Місце Сонця в Галактиці. Рух Сонячної системи.

Пояснює: причини існування Молочного Шляху на зоряному небі Землі; складові частини будови Галактики; розмір Галактики та кількість зір в Галактиці; типи населення Галактики; місце Сонячної системи в Галактиці; рухи Сонця в Галактиці; особливості обертання Галактики; методи вимірювання відстаней до галактик; класифікацію галактик Е. Габбла; природу галактик, радіогалактик і квазарів; природу активності ядер галактик; великомасштабну структуру Всесвіту; фізичну суть спостережного червоного зміщення в спектрах галактик; суть закону Габбла; природу реліктового випромінювання, особливості явища гравітаційного лінзування, існування темної матерії та темної енергії. *Діяльнісний компонент* *Розрізняє* на зоряному небі Молочний Шлях. *Спостерігає* з допомогою телескопа зоряні скупчення, Туманність Андромеди; *Розв'язує* задачі на визначення відстаней до галактик за зміщенням спектральних ліній та з використанням закону Габбла. *Ціннісний компонент* Висловлює світоглядні судження щодо місця Сонячної системи в Галактиці, великомасштабної структури Всесвіту та місця Галактики у Всесвіті	Обертання і маса Галактики. Магнітні поля і космічні промені в Галактиці. Супутники Галактики. Історія відкриття зоряних систем. Типи галактик. Основні характеристики галактик різних типів. Взаємодія галактик. Ядра галактик і їх активність. Радіогалактики і квазари. Відстань до галактик. Просторовий розподіл галактик (місцева група, скупчення й надскупчення галактик). Великомасштабна структура Всесвіту. Червоне зміщення у спектрах галактик. Закон Габбла. Спостережні дані про прискорене розширення Всесвіту та його можлива інтерпретація. Баріонна («звичайна») матерія, темна матерія та темна енергія як складові Всесвіту. Гравітаційне лінзування як прояв темної матерії. *Рекомендовані демонстрації* 1. Фотозображення Молочного Шляху. 2. Схему будови Галактики. 3. Зображення зоряних скупчень і туманностей. 4. Зображення супутників Галактики. 5. Зображення галактик різних типів. 6. Схема «камертон» Габбла. 7. Фотозображення скупчень галактик. 8. Схема великомасштабної структури нашого Всесвіту.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Розділ 3. Елементи космології	
Знаннєвий компонент *Оперує поняттями і термінами:* космологічний принцип, ізотропність,	Космологічний принцип. Модель однорідного й ізотропного Всесвіту, заснована на законах Ньютона.

теорія Великого Вибуху, фотометричний, гравітаційний та термодинамічний парадокси, стаціонарні та нестаціонарні моделі Всесвіту, модель «гарячого» Всесвіту, темна матерія та темна енергія, гравітаційні хвилі, наш Всесвіт, всесвіт, мультивсесвіт; мультиверсум, антропний принцип. *Пояснює*: космологічні парадокси та принципи; загальноприйняті моделі походження й розвитку Всесвіту; внесок Г. Гамова в космологію; основи теорії Великого Вибуху; спостережні дані, які підтверджують теорію Великого Вибуху; природу реліктового випромінювання; основні етапи еволюції Всесвіту; прискорене розширення Всесвіту; існування темної матерії та темної енергії; гравітаційні хвилі та умови їх реєстрації, наукові програми з пошуків життя поза межами Землі; суть астросоціологічного парадоксу; суть антропного принципу; зв'язок між основними фундаментальними константами й існуванням людини (життям); гіпотезу про існування інших всесвітів. *Ціннісний компонент* Висловлює своє ставлення до моделей Всесвіту та оцінює їх особливості. Усвідомлює роль астрономії та космонавтики в розв'язанні глобальних проблем людства, значення світогляду і наукової картини світу для поступального розвитку людської цивілізації.	Елементи загальної теорії відносності Ейнштейна. Чорні діри. Поняття про космологічні моделі Всесвіту. Теорія Великого Вибуху. Фотометричний, гравітаційний та термодинамічний парадокси. Стаціонарні та нестаціонарні моделі Всесвіту. Модель «гарячого» Всесвіту і її спостережна перевірка. Реліктове випромінювання. Основні етапи еволюції Всесвіту. Вік Всесвіту. Проблеми темної матерії і темної енергії. Гравітаційні хвилі та їх реєстрація. Пошуки життя за межами Землі. Формула Ф. Дрейка. Послання позаземним цивілізаціям. Міжзоряні польоти й можливі контакти між цивілізаціями. Антропний принцип. Мультиверсум. *Рекомендовані демонстрації* 1. Схеми, що ілюструють моделі Всесвіту. 2. Таблиця-схема основних етапів розвитку Всесвіту. 3. Діаграма співвідношення різних типів матерії у Всесвіті. Зображення радіотелескопів, які використовували для пошуків радіосигналів позаземних цивілізацій. 2. Зображення космічних апаратів з допомогою яких здійснювали чи здійснюють пошук життя поза межами Землі.
Навчальні проекти	
Практикум із розв'язування задач	
Лабораторний практикум	1. Визначення відстаней до тіл Сонячної системи методами астрономії. 2. Визначення активності Сонця за числом Вольфа. 3. Спостереження Туманності Андромеди.

	4. Визначення червоного зміщення позагалактичного об’єкта. 5. Моделювання експериментальної установки для реєстрації гравітаційних хвиль.
Узагальнюючі заняття Узагальнення та систематизація понять і теорій курсу фізики й астрономії старшої школи.	
Резерв	

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів

10–11 класи

(рівень стандарту)

Авторський колектив:

Р.В. Мовчан, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, доктор філологічних наук, професор (*голова робочої групи*); *С.Р.Молочко*, старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, методист відділу суспільно-гуманітарних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, учитель-методист (*заступник голови*); *Д.І. Дроздовський*, докторант, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, кандидат філологічних наук, заслужений працівник культури України; *Л.Т.Коваленко*, старший викладач кафедри методики мов та літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка;*А.М. Фасоля,* провідний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України,кандидат педагогічних наук; *В.І. Цимбалюк*, учитель української мови та літератури НВК «Сквирський ліцей – ЗОШ І-ІІ ступенів», кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму з української літератури для 10–11 класів створено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392), з урахуванням Програми з української літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (2012 зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції «Нової української школи» (2016).

Предмет «Українська література» в 11-річній загальноосвітній школі вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молодої людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому.

Представлена програма спрямована на виховання естетичного чуття школярів, котрі живутьу постінформаційній реальності, якій, на думку сучасних науковців, притаманні стрімкі соціокультурні зміни, «кліпове» сприйняття подій, «агресивна візуальність» навколишнього середовища тощо. В умовах, коли старшокласники значну частину свого життя проводять у віртуальному світі, перебуваютьу реальності, де співіснують елітарне й масове, де pr-технології можуть створити подію з того, що не має високої естетичної вартості, важливо навчити їх розрізняти якісні мистецькі об’єкти від того, що є проминальним і кон’юнктурним.

Навчальнупрограму зорієнтовано на те, щоб прищепити старшокласникам любов до книжки, привчити їх до читання як соціокультурної практики, що визначає якість життя. Якщо нині ми наголошуємо на важливості ідеї «навчатися впродовж життя», то таке завдання неможливо реалізувати без *читання*. Саме читання спонукає до постановки екзистенційно важливих запитань і пошук на них відповідей. Саме від сприйнятого в книжках художнього й психологічного досвіду залежить формування свідомості наших старшокласників, які хочуть бути успішними творцями сьогодення, активними громадянами України як країни європейської і «країни культури».

Пропонована програма спирається на Концепцію «Нової української школи» і є перехідним етапом до викладання української літератури на її засадах. Нині важливо навчити старшокласників усвідомлено ставитися до читання, формувати власну естетичну траєкторіюсамоосвіти, розвиватихудожній смак. Це сприятиме розвитку креативності, творчого мислення, яке дає можливість бути соціально активною особистістю, готовою жити у відкритому громадянському суспільстві, сформованому на принципах гідності, поваги до іншого, демократизму тощо.

Отже, **метою шкільного вивчення української літератури є:**

– формування гуманістичного світогляду старшокласників,долучення їх засобами художньої літератури дозагальнолюдських і національних цінностей;

– виховання національно свідомих громадян України;

– естетичний розвиток учнів, підвищення їх загального культурного рівнята розширення культурно-пізнавальних інтересів;

– сприяння всебічному розвитку школярів, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Ця мета реалізується через такі **завдання вивчення української літератури** в школі:

1. Зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу й себе в ньому.
2. Підвищення загальної освіченості учнів, ознайомлення їх із найвизначнішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.
3. Формування читацької культури учнів, розвиток у них естетичного смаку, уміння розрізняти явища високохудожньої та «масової» культури.
4. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва, виховання палкого шанувальника української книги.
5. Формування гуманістичного світогляду, духовно багатої особистості, з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами.
6. Сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти.
7. Вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв’язках.
8. Розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.
9. Вироблення вміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на уроках літератури знання, практичні навички для їх використання в практичному житті.
10. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності вчитися впродовж життя.

Виконання цих завдань, як і досягнення мети шкільної літературної освіти, сприятимуть формуванню предметної (літературної) і ключових компетентностей, тісно пов’язаних зі здатністю молоді до читацького й особистісного саморозвитку.

У процесі навчання учнімаютьосягнути внутрішню логіку предмета«Українська література»,удосконалити навички ретельно добирати навчальний матеріал та розглядатийого за принципом життєвої доцільності й функціональності. Варто також ураховувати, що для успішної діяльності нині недостатньо знань і вмінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, самостійно чи спільноїї вирішувати, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Відповідно, реалізація подібних завдань передбачає: зміщення акцентів у навчанні з процесу накопичення предметних знань на вироблення вмінь їх застосовувати; становлення учня як суб’єкта навчальної діяльності й особистісного розвитку; необхідність забезпечення формування не лише предметної (літературної), а й ключових компетентностей. Однаково важливими стають уміння, які допомагають учневі діяти, і знання, необхідні для цих умінь.

Вивчення української літератури в загальноосвітній школі забезпечує реалізацію ключових компетентностей, які сприяють розвитку особистості та її повноцінній самореалізації в сучасному житті, у таких напрямах:

— соціальному (активна участь у суспільному житті; здатність знайти, зберегти й розвинути себе як особистість; розвиток комунікативних якостей; здатність розв'язувати проблеми; формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів);

— мотиваційному (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, самостійності мислення);

— функціональному: естетичні, культурологічні, мовні, комунікативні уміння/здібності (уміння оперувати набутими знаннями, сформованими навичками, використовувати їх у практичному житті).

Програма з української літератури для учнів 10-11 класів поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

1) розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей;

2) зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей;

3) формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами компетентнісного підходу: знаннєвий компонент – ***учень****називає, формулює, записує, наводить приклади* тощо; діяльнісний компонент – ***учень****розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, застосовує* тощо; ціннісна складова – ***учень*** *усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження* тощо;

4) виокремлення в переліку очікуваних результатів навчання тих, що стосуються оволодіння організаційно-діяльнісними вміннями як основою формування суб'єктності учня;

5) уведення наскрізних змістових ліній.

Компетентнісний потенціал забезпечує можливість формування в процесі вивчення предмета всіх ключових компетентностей (див. подану нижче таблицю).

Компетентнісний потенціал предмета «Українська література»		
№ п/п	**Ключова компетентність**	**Уміння і ставлення, формування яких можна забезпечити засобами предмета**
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою	*Уміння:* – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; – послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях; – застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; – толерантно дискутувати, відстоювати власну думку. *Ставлення*: – поцінування краси й багатства української

		мови; – усвідомлення ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави, самоствердження особистості; – відстоювання права спілкуватися українською мовою в різноманітних сферах життя суспільства
2.	Спілкування іноземними мовами	*Уміння:* – порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади. *Ставлення*: – утвердження багатства української мови; – обстоювання можливості перекладу українською мовою будь-якого тексту іноземної мови; – розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду.
3.	Математична компетентність	*Уміння:* – розвивати абстрактне мислення; – установлювати причиново-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; – чітко формулювати визначення й будувати гіпотези; – перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). *Ставлення:* – прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно.
4.	Компетентності у природничих науках і технологіях	*Уміння:* – критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури. *Ставлення:* – готовність до опанування новітніми технологіями; – оперативне реагування на технологічні зміни.
5.	Інформаційно-цифрова компетентність	*Уміння:* – діяти за алгоритмом; – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; – розпізнавати маніпулятивні технології і

		протистояти їм; – грамотно й безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. *Ставлення*: – прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; – задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; – критичне ставлення до медійної інформації.
6.	Уміння вчитися впродовж життя	*Уміння:* – визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організовувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; – використовувати різноманітні стратегії навчання; – користуватися різними джерелами інформації; – знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; – працювати в парі, групі; – читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; – постійно поповнювати власний словниковий запас; – застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. *Ставлення:* – прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; – готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; – розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання.
7.	Ініціативність і підприємливість	*Уміння:* – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; – презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; – використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. *Ставлення:* – готовність брати відповідальність за себе та

		інших; – розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри.
8.	Соціальна та громадянська компетентності	*Уміння:* – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; – розрізняти маніпулятивні технології і протистояти їм; – аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; – уникати дискримінації інших у процесі спілкування; – критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. *Ставлення:* – повага до різних поглядів, ідей, вірувань; – здатність співчувати, довіряти й викликати довіру; – поцінування людської гідності; – повага до закону та правових норм; – утвердження права кожного на власну думку.
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	*Уміння:* – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; – ідентифікувати себе як представника певної культури; – визначати роль і місце української культури усвітовому контексті; – читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; – створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. *Ставлення*: – поцінування набутків інших культур, зацікавлення ними; – відкритість до міжкультурної комунікації; – потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним.
10.	Екологічна грамотність і	*Уміння:* – ілюструвати екологічні проблеми прикладами

	здорове життя	з художніх творів; – бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; – розуміти переваги здорового способу життя. *Ставлення:* – усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене довкіллю; – аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів; – готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.

Компетентнісна спрямованість навчання досягається шляхом уведення наскрізних змістових ліній.

Мета наскрізних ліній – «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні певної, життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності.

Для наскрізної лінії **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** – це формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Метою наскрізної лінії **«Громадянська відповідальність»** є формування відповідальних членів громади й суспільства, які розуміють принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи; ґрунтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Наскрізна лінія**«Здоров'я і безпека»**маєсформувати учнів духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінними членами суспільства, здатних дотримуватися здорового способу життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.

Наскрізна лінія «**Підприємливість та фінансова грамотність»**забезпечить краще розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); сприятиме розвиткові лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Українська література як навчальний предмет має досить значний потенціал для реалізації наскрізних ліній:

«Екологічна безпека та сталий розвиток» (НЛ-1):

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, у яких порушені проблеми екологічної безпеки;

- формулювати зв’язне висловлювання про проблеми навколишнього середовища;
- дискутувати з цього приводу.

Ставлення:

- сприймання природи як цілісної системи;
- усвідомлення взаємозв’язку людини і природи;
- розуміння важливості екологічної безпеки;
- готовність долучитися до захисту навколишнього середовища.

«Громадянська відповідальність» (НЛ-2):

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, де герої проявляють активну громадянську позицію, висловлювати ставлення до порушених проблем;
- переконливо й толерантно відстоювати власні погляди в дискусії;
- працювати в парі, групі, брати на себе відповідальність у груповій роботі та виконувати доручену роль;
- ухвалювати спільні рішення.

Ставлення:

- відчуття себе членом спільноти;
- усвідомлення важливості активної громадянської позиції;
- готовність брати на себе відповідальність.

«Здоров’я і безпека» (НЛ-3):

Уміння:

- знаходити необхідну інформацію про здоров’я, критично оцінювати її;
- використовувати набуті знання і вміння для забезпечення власної безпеки й безпеки інших;
- наводити приклади з художніх творів, у яких порушено ці проблеми;
- діяти в ситуаціях, загрозливих для здоров’я.

Ставлення:

- усвідомлення власного здоров’я як цінності не лише особистої, а й суспільної;
- ведення здорового способу життя й пропаганда його;
- усвідомлення залежності і впливу власної поведінки на здоров’я і безпеку свою й оточення.

«Підприємливість та фінансова грамотність» (НЛ-4):

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, де порушені ці проблеми;
- використовувати набуті знання і вміння з метою реалізації запланованих проектів;

Ставлення:

- готовність проявляти ініціативу.

У навчальній програмі ці аспекти відображено в переліку очікуваних результатів із зазначенням тієї чи іншої ключової компетентності, наскрізної лінії (НЛ-1, НЛ-2, НЛ-3, НЛ-4).

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення передбачають: забезпечення можливостей для формування предметної (читацької) і ключових компетентностей; урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття

ними творів художньої літератури; особливості навчального процесу в профільній школі; право вибору (для вчителя і учня); особливості сучасного інформаційно-комунікативного простору; національних процесів державотворення; процесів глобалізації сучасного світу тощо. Художні твори для текстового розгляду дібрано за принципами: естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, урахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу.

Курс української літератури в 10–11 класах рівня стандарту сформовано за***тематично-хронологічним***принципом, тобто запропоновано її системне вивчення, розпочате в 9-му класі, але за відповідними знаковими темами, у хронологічній послідовності. Це сприяє більшій можливості через естетико-літературознавчі категорії, поняття, залучаючи й біографію письменника, зацікавити учнів якісними художніми творами національного мистецтва, відповідно активізувати морально-етичний потенціал цих творів, потенціал ключових суспільно-ціннісних компетентностей, а також загалом змінити усталений, певною мірою застарілий імідж української літератури на цілісній карті світової літератури.

Українська література в 10–11 класах вивчається в жанрово-тематичному розмаїтті, із залученням біографій письменників у найпоказовіших, найцікавіших фрагментах. Особливий акцент зроблено на тих художніх творах, які сприяють зародженню у свідомості молодої людини якостей, що є носіями позитивної, життєствердної енергії. Адже в умовах національного державотворення актуалізуються пріоритет людини-гуманіста, людини-патріота, оптимістичні суспільні настрої, духовне здоров'я особистості, ці твори повинні приносити естетичне задоволення й давати стійке моральне опертя (оптимізм, життєствердність, спроможність долати труднощі, воля до перемоги, досягнення мети тощо), вчити самостійно, свідомо сприймати світ, критично оцінювати його. Однак це не має зводитися до абсолюту. Адже українська література – як будь-яке явище мистецтва – сприймається кожною людиною по-своєму, тому вплив того чи того твору на неї є непередбачуваним. Іноді негативний приклад із художнього твору може спрацювати позитивно, тобто сприяти моральному загартуванню. Наприклад, роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного в цьому контексті можна сприймати як роман-застороrу. Ключові компетентності якраз і передбачають підготовку молоді до подібних складнощів сучасного світу, які потрібно вчитися гідно долати (і на негативних прикладах також!).

При доборі художніх текстів для текстуального вивчення (їх позначено жирним шрифтом) було враховано, що програма з української літератури за своїм змістовим наповненням є своєрідним **шкільним каноном** у єдиній системі загальноприйнятої літературно-критичної оцінки того чи тогохудожнього твору, постаті митця, його внеску в національну й світову духовні скарбниці. Цей шкільний канон водночас є первісною ланкою літературного канону нинішнього часу, він визначає національний простір української культури загалом, закладаючи у свідомості молодої людини певні культурно-ціннісні орієнтири, які неодмінно спрацюють у її майбутньому житті.

Програму структуровано за окремими тематичними розділами й підрозділами.

10 клас: «Реалістична українська проза», «Театр корифеїв», «Титан духу і думки», «Модерна українська проза», «Образне слово поетичного модернізму» («Загальнолюдське, національне, особисте»).

11 клас: «Розстріляне відродження»(«Літературний авангард», «Поетичне самовираження», «Київські неокласики», «Прозове розмаїття», «Модерна драматургія»), «Перлини західноукраїнської літератури», «Під чужим небом», «Воєнне лихоліття», «Літературне шістдесятництво», «Митець і суспільство», «Стоїчна українська поезія», «Сучасна українська література».

У кожному з них увагу сконцентровано на знакових, водночас доступних для сприймання старшокласниками художніх творах, які потенційно можуть бути для них цікавими, актуальними для сучасного життя. Ці твори покликані формувати як стійкий інтерес до читання загалом, так і зацікавленість українською літературою, тим чи тимписьменником зокрема.

У рубриці **«Зміст навчального матеріалу»**запропонованонеобхідні вступні тези до кожного розділу чи підрозділу, коротку характеристику творчості письменника, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки (у доступних для школярів межах); названо необхідні для предметного розгляду текстів нові теоретичні поняття. Однак ця рубрика є лише пропозицією, однією з найбільш компетентних сучасних версій оцінки письменника і його творчості, тому не повинна сприйматися догматично. Учитель пропонує лише один із варіантів, висловлює певні судження як зразок (своєрідний ключик розуміння) для учня, що заохочувало б його думати над твором, шукати власні відповіді та інтерпретації, учило б мислити самостійно. Програма не вимагає прийняття єдиної думки, єдиного прочитання тексту, навчальний матеріал повинен подаватися так, щоб спонукати учнів до власних оціночних висновків. Вони мають навчитися їх робити самостійно, так само, як і самостійно мислити, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії з сучасним життям, власним досвідом тощо.

У програмі подано також стислі огляди літературного процесу в різні періоди розвитку української літератури. Але на них не виділено спеціальних годин, вони служать лише преамбулою до вивчення творчості письменників, тому вчитель на свій розсуд може обирати з них найголовніше.

Відомості з теорії літератури (**ТЛ**) про художні засоби, жанри, літературознавчі поняття тощо, необхідні під час розгляду художнього твору, учні мають засвоїти лише на початковому, доступному рівні. Програма зорієнтовує також учителів відійти від ідеологічного чи соціально заангажованого прочитання-аналізу художнього твору, від невиправданого критерію міметичності (тобто буквального сприйняття його як відображення реального факту історичної чи просторової дійсності), що зовсім не виключає потрібний історико-літературний і соціокультурний контексти до урізноманітненняйого інтерпретування, тобто розуміння не лише згідно із задумом автора, а й із виявленням тих смислів, які твір набуває в процесі історичного функціонування; урахуванні значної ролі читача як співтворця тексту; пріоритетній ролі творчих підходів під час аналізутворів, тобто в руйнуванні усталених застарілих схем.

У старшій школінавчання української літератури відбувається у форматі загального **мистецького контексту** (**МК**), у якому можна розглядати художній твір,

а також **міжпредметних зв'язків(МЗ):** *українська мова, історія, зарубіжна література, інформатика та ін.* Це зроблено задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації її компетентнісного підходу.**Ці рубрики є рекомендаційними.**

Навчання в 10 та 11 класах закінчується уроками: **«Література рідного краю», «Узагальнення та систематизація вивченого»**, які дають широкий простір для вибору як учителя, так і учнів.Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається впродовж року.

Варто звернути особливу увагу на те, що запропонована **кількість годин** на вивчення кожного розділу чи підрозділу **є орієнтовною**, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. **Резервний час**учитель може використовувати також довільно, зокремадля збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку зв'язного мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Наприкінці програми для кожного класу подано **орієнтовні списки літератури** для додаткового (самостійного) читання.

Рубрика **«Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності»** містить перелік знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувати в учнів під час вивчення певної теми, підтеми.

Особливу увагу звернімо на вимоги до «емоційно-ціннісного ставлення», власне, це є виховною метою навчання, своєрідним прогнозом тих морально-етичнихцінностей, які формуватимуться в процесі вивчення художнього твору і які допомагатимуть йому повноцінно жити. Звісно, це лише гіпотетичний морально-емоційний результат, адже вплив мистецтва на людину індивідуальний, а тому може бути непередбачуваним. Однак цей цілеспрямовано запропонований емоційно-ціннісний прогноз значною мірою увиразнює навчання на уроках української літератури, у сучасних умовах глобалізаційних процесів, тенденцій дегуманізації тощо, робить його потужним націє- та людинотворчим чинником.

Загалом же демократичну орієнтацію Програми спрямовано на постійну творчу співпрацю, діалог учителя, учня з художнім твором, що дає широкий простір для самостійного сприйняття й осмислення літератури як явища мистецтва.

10 клас

Усього – 70 год. На тиждень – 2 год.
Текстуальне вивчення – 57 год.
Розвиток мовлення – 4 год.
Позакласне читання – 2 год.
Резервний час – 7 год.

Кількість	Очікувані результати	Зміст навчального матеріалу

годин (орієнтов-но)	**навчально-пізнавальної діяльності учнів**	
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** характеризує в загальних рисах суспільно-культурні умови розвитку літератури 1870-1890 рр.; **розповідає** про письменника, **називає** його основні твори; **коментує** оцінку І.Франком творчого доробку І.Нечуя-Левицького; **визначає** жанр твору;**коментує**проблематику повісті; **характеризує** образи-персонажі, засоби їх зображення; **порівнює** образи дійових осіб; **пояснює** авторську позицію; **виокремлює** засоби комічного у творі, **пояснює** їхню роль. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **установлює** причинно-наслідкові зв'язки між подіями твору; **висловлює** власну думку про українську ментальність, національний характер, народну мораль і етику; **застосовує** набуті знання для порівняннятворів української та зарубіжної літератур;зіставленняспецифік и розкриття теми в різних видах мистецтва; **визначає** роль і місце української літератури у світовому	ВСТУП РЕАЛІСТИЧНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА Українська література другої половини XIX ст. у контексті розвитку тодішнього суспільства, культури, мистецтва. Новий етап національно-визвольного руху, культурно-просвітницька діяльність «громад». Періодичні видання. Розвиток реалізму, натуралізму, пізній романтизм. Тодішні поезія, драматургія. Особливості реалістичної прози. Іван Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» Життя і творчість письменника як новий імпульс української літератури («Колосальне всеобіймаюче око України» (І.Франко)). «Кайдашева сім'я» – соціально-побутова повість-хроніка. Реалізм твору, сучасна (вічна) актуальність проблеми батьків і дітей. Колоритні людські характери в повісті.Українська ментальність, гуманістичні традиції народного побуту й моралі. Ствердження цінностей національної етики засобами комічного. ТЛ: соціально-побутова повість, реалізм (поглиблено). Засоби змалювання комічного (поглиблено). МЗ:розвиток української

	контексті. **НЛ-2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення основних рис української ментальності, її значення для самопізнання й успішної реалізації в сучасному суспільстві*.	культури наприкінці XIX ст. (*історія*). **МК**:«Вид на гору Спаса у Стеблеві» Ф.Різниченка.«Українська ніч» А.Куїнджі – улюблена картина, «Appasionata» Л.ван Бетховена – улюблена мелодія письменника. «Кайдашева сім'я» в постановці Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка (Київ).Екранізація твору, ілюстрації до нього А.Базилевича. Малярські роботи Г.Курбе, В.Орловського, А.Куїнджі, С.Васильківського та ін.
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про життя прозаїка, його основні твори; **розповідає** про історію написання роману; **коментує** його сюжет (1,4 частини); **характеризує** головні образи-персонажі, зокрема Чіпки, **пояснює**його поведінку психологічними чинниками; **визначає** роль головних жіночих образів у творі, **розкриває** їх. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **порівнює** роман із «Кайдашевою сім'єю» І.Нечуя-Левицького;**знаходить** спільне та відмінне в художній манері прозаїків; **коментує** власне розуміння понять честі, справедливості, людської гідності й можливі способи їхнього ствердження;	Панас Мирний (П.Рудченко) «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1, 4 частини) Основне про життєвий і творчий шлях. Загальна характеристика творчості. Перший український соціально-психологічний роман, свідчення його можливостей у художньому дослідженні дійсності. Співавторство з І.Біликом. Широта представлення народного життя. Шлях Ничипора Варениченка: від правдошукацтва до розбійництва. Жіночі образи, ствердження народних поглядів на духовне здоров'я людини. ТЛ: соціально-психологічний роман. МЗ:соціально-економічне становище в Україні 1870-х років (*історія*). МК: «Кайдашева сім'я»І.Нечуя-Левицького;

	переконливо й толерантно **висловлює** власні судження про ці поняття. **НЛ-2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення значення правильності життєвого вибору для становлення й ствердження людини.*	«Повія»ПанасаМирного; «Воскресіння» Л.Толстого.
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про історію виникнення«театру корифеїв», його склад, популярність; **називає** авторів творів, написаних для професійного українського театру; знає про першу народну артистку України (УСРР). **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** специфіку виражальних засобів театрального мистецтва. **НЛ-2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Прищеплення любові до театру, розвиток уміння цінувати красу й художню досконалість драматичного мистецтва.* *Вихованнявідчуття гордості за «театр корифеїв», що зіграв важливу роль у формуванні національної самосвідомості народу.* **<u>Предметні компетентності</u>**	«ТЕАТР КОРИФЕЇВ» Розвиток драматургії: соціально-побутові та історичні драми й комедії М.Старицького, М.Кропивницького, Панаса Мирного та ін. Від аматорських гуртків до професійного «театру корифеїв», що став «школою життя» (І.Франко). Перші театральні трупи М.Кропивницького та М.Старицького. Родина Тобілевичів та український театр. Популярність «театру корифеїв» в Україні та за її межами. Перша народна артистка України Марія Заньковецька. Іван Карпенко-Карий (І.

	Учень / учениця: **знає** основнез життєвого і творчого шляху драматурга; **розуміє** причини просвітницьких ідейних пріоритетів світогляду письменника; **визначає** жанр драматичного твору; **знає** зміст п'єси «Мартин Боруля»; **розповідає** про історичну основу твору; **характеризує** головного героя; **розуміє** причини його особистої драми; **дає характеристику** іншим персонажам; **визначає** головний конфлікт твору; **розкриває** значення творчості І.Карпенка-Карого для розвитку української драматургії. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **визначає** проблеми, порушені у творі, **розуміє** їх актуальність для сучасного життя; **висловлює судження** про духовні й матеріальні цінності; **застосовує** набуті знання для порівняльного аналізу творів української та зарубіжної літератур; **розуміє** специфіку виражальних засобів театрального мистецтва. **НЛ-2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення думки, що життєва позиція кожного важлива для всього*	Тобілевич) «Мартин Боруля» Основне про життєвий і творчий шляхмитця, світогляд, багатогранність діяльності. Жанрова різноманітність творів. І. Карпенко-Карий і «театр корифеїв». Драматургічне новаторство письменника. Комедія **«Мартин Боруля»**, її сценічна історія. Дворянство як міф про краще життя. Підміна особистісних етичних цінностей (чесності, порядності, працелюбства) становою приналежністю. Психологічна переконливість розкриття образу Мартина Борулі. Значення творчості І.Карпенка-Карого. **ТЛ:** комедія. **МЗ:**розвиток театрального мистецтва в Україні наприкінціXIX ст. (*історія*). **МК**: хорова композиція «Вечорниці» П.Ніщинського, опери «Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемовського, «Тарас Бульба» М.Лисенка. «Міщанин-шляхтич»Ж.-Б. Мольєра.Фільм-вистава «Мартин Боруля» (1953; реж. Г.Юра). «Сто тисяч» у постановці Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка (Київ).

	суспільства. *Усвідомлення можливих негативних наслідків компромісних рішень (компроміс переконань – шлях до зради).*	
10	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** біографію І. Франка, основні царини його громадсько-політичної, наукової, мистецької, перекладацької діяльності, **розуміє** їїзначення в історії української літератури; **висловлює** власне ставлення до І.Франка як багатогранної особистості. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** пропроблему вибору людини у вирішальній ситуації, потребу вчитися впродовж життя для формування себе як багатогранної особистості. **НЛ-1,2,4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Формування на прикладі життя І.Франка ціннісного переконання про можливість досягнення силою духусвітових вершин інтелекту.*	**ТИТАН ДУХУ І ДУМКИ** **Іван Франко** **«Гімн»** («Замість пролога»)**, «Сікстинська мадонна», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне життя», *«Мойсей», «Сойчине крило»** Письменник, учений, громадський діяч. Багатогранність діяльності, її вплив на культурний і політичний розвиток України. Франко-перекладач, публіцист. Значення творчості для розвитку української літератури, у пробудженні національної свідомості. Творчість І. Франка в музиці. **МЗ:** Україна наприкінці XIX – на поч. XX ст. (*історія*). **МК:**музика М.Лисенка, С.Людкевича, Б.Лятошинського, А.Кос-Анатольського та ін. до творів І.Франка. Переклади І.Франком творів давньогрецьких поетів, Дж.Мільтона, Д.Байрона, Й.Гете, Г.Гейне, В.Гюго, А.Міцкевича та ін.
	Предметні компетентності ***Учень / учениця:*** **знає** композицію збірки «З вершин і низин»; **пояснює**	Лірика збірки «З вершин і низин».Загальне уявлення про композицію збірки. Творчість великих майстрів Відродження; символ вічної

	назви основних віршів; **розуміє** ключовісмисли, закладені в поезіях; **характеризує** образ «вічного революціонера»; **аналізує** поетичні тексти; **висловлює** власну думку про актуальність поезії І. Франка для сучасності. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **розрізняє** засоби художнього увиразнення в поезіях; **пояснює** роль уживання художніх засобів; **дискутує** з приводу порушених у віршах проблем; толерантно **відстоює** власну позицію. **НЛ-1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення позитивного впливу поезії на людину. Формування переконання, що за будь-яких обставин необхідно залишатися з народом, його цінностями.* **Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про зб. «Зів'яле листя»; виразно й осмислено **читає** твори, **аналізує** їх; **визначає** й **коментує** засоби художнього увиразнення; **знає** і**пояснює** відмінність між громадянською та інтимною лірикою. **Ключові компетентності**	жіночності, материнства, краси; суперечки про роль краси і користі **(«Сікстинська мадонна»**). Франкова концепція поступу людства, вираження незламного оптимізму (**«Гімн»** («Замість пролога»)). **МК:** «Іван Франко» І.Труша; ілюстрації А.Базилевича; «Сікстинська мадонна» С.Рафаеля; гімн «Вічний революціонер» (1899) М.Лисенка. Поетична збірка «Зів'яле листя», загальне уявлення про її композицію.**«Ой ти, дівчино, з горіха зерня»**, **«Чого являєшся мені...»** Місце любовної теми у творчості І.Франка. Життєві імпульси появи творів (автобіографічність). Широка емоційна гама почуттів ліричного героя, ствердження невмирущості почуттів, ідеалу кохання. **МК**: цикли любовної лірики Овідія, Катулла, Данте, Ф.Петрарки, А.Міцкевича. Ілюстрації до зб. «Зів'яле листя» А.

	Учень / учениця: **висловлює судження** про важливість кохання в житті людини; **порівнює** специфіку виражальних засобів у поезії і музиці в розкритті інтимних мотивів; **аналізує** сучасні інтерпретації інтимної лірики І. Франка в музичних композиціях. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення того, що кохання – найвеличніше з почуттів, яке надихає людину на шляхетні вчинки.* **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** філософську поезію І. Франка; **пояснює** провідні мотиви в «Легенді про вічне життя»; **розуміє** значення слова «легенда», подвійну природу дару; **аналізує**текст; **визначає** проблеми й підтекст твору; **пояснює** алюзію на Олександра Македонського; **характеризує** сутність дарунку богів; **висловлює** власну думку про те, чому він став неприйнятним для людей. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні міркування про вчинки й характер героїв, наскільки праведними й	Чебикіна. Пісні на слова І.Франка в сучасному виконанні. Філософська поезія. Змістовий зв'язок **«Легенди про вічне життя»**з поезією збірки «Зів'яле листя». Драматизм людських стосунків, роздуми про взаємність кохання.

	чистими є їхні помисли під час передаровування;**аналізує** та **інтерпретує** твір в аспекті загальнолюдських цінностей. **НЛ-1,2, 3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення відповідального ставлення до життя. Осмислення негативної ролі лицемірства в житті сучасної людини.* **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** місце поеми *«Мойсей» у творчому доробку І. Франка; **пояснює**поняття «філософська поезія», «терцини», «гімн», «сонет»; **розуміє** специфіку сюжетних ліній, найнапруженіші моменти поеми; **характеризує** алегоричність образу Мойсея; **аналізує** засоби художнього увиразнення в тексті; **висловлює** власну позицію щодо ролі провідника нації в долі народу та **міркує** про майбутнє. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про те,як виховувати в собі риси відповідальності, мужності; як спрогнозувати можливі наслідки діяльності; **зіставляє** специфіку розкриття мотиву шукань землі обітованої в	Поема ***«Мойсей»** – одиніз вершинних творів І.Франка. Проблематика твору: історичний шлях нації, визначна особистість як її провідник, пробудження національної свідомості, історичної пам'яті. Пролог до поеми – заповіт українському народові. **ТЛ:** філософська поезія, терцини, гімн, сонет. **МК:** скульптура «Мойсей»Мікеланджело як поштовх до написання поеми.Опери «Мойсей» та «Назон» А.Тенберга, «Мойсей» (за І.Франком) М.Скорика. Повість «Авірон» Г.Хоткевича.

	Біблії та художній літературі; **шукає** інформацію про українських письменників, які переосмислювали образ Мойсея; **бере участь у дискусії** щодо проблеми безвідповідальності в житті людини; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі й музиці. **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення ролі кожного в історичному процесі, здатності брати на себе відповідальність за Батьківщину в її складні періоди.*	
	<u>Предметні компетентності</u> ***Учень / учениця:*** **знає**про І. Франка як прозаїка; **пояснює** композицію та сюжет новели «Сойчине крило»; **розуміє** морально-етичні проблеми, порушені у творі; **характеризує** його модерністську специфіку; **аналізує**засоби художнього увиразнення; **висловлює** власну думку про актуальність творчості І. Франка для XXI ст. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **пояснює** важливий моральний урок, який продемонстрували герої власним учинком; **висловлює судження** про кохання, яке долає час, про	Проза І. Франка (ідеї, проблеми). Художні шукання прозаїка. Франко й український модернізм. Новела **«Сойчине крило» –** жіноча доля в новітній інтерпретації. Образ героя-адресата – уособлення боротьби між «естетикою» і «живим чоловіком». Гуманізм новели. Роль І.Франка в розвитку драматургії й театру («Украдене щастя»). Значення творчості І.Франка, її актуальність. **ТЛ:** поняття про модернізм. **МЗ:**навички ІТ (*інформатика*); мовні особливості творів (*українська мова*). **МК**: фільм «Великі українці. Іван Франко» (2008; реж. Софія Чемерис; ведучий С. Вакарчук).

	вірність, справедливість; швидко й ефективно **шукає** інформацію, використовуючи різні джерела. **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення неминучості перемоги добра над злом. Шанобливе ставлення до творчості І.Франка. Усвідомлення його внеску у світову культуру.*	
6	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **має** загальне уявлення про модерністські тенденції в українській літературі 1910-х років;про імпресіонізм у літературі та образотворчому мистецтві; **знає** основні події життєвого і творчого шляху письменника; **уміє розпізнавати** й **аналізувати** новелістичний твір; **визначає** проблематику «Intermezzo»; **пояснює** глибокий психологізм новели, особливості її композиції; **аналізує** імпресіоністичну поетику(роль пейзажу, звукових образів, світлотіні); **пояснює** символічні образи, ускладнені метафори; **розкриває** образотворчі засоби(внутрішній монолог, прийом контрасту); **знає** зміст повісті «Тіні	**МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА** Особистісні чинники у світогляді людини на рубежі віків. Посилення зв'язку з культурою Європи, активні націотворчі процеси. Основні риси українського прозового модернізму (О.Кобилянська, М.Коцюбинський, В.Стефаник, В.Винниченко). «Нова школа» у прозі. **Михайло Коцюбинський** **«Intermezzo», «Тіні забутих предків»** Життя і творчість, гуманізм світогляду. Жанр новели у творчості М.Коцюбинського. Еволюція художньої свідомості: від просвітницьких орієнтацій і реалізму до модернізму. Значення стильового новаторства М. Коцюбинського для української літератури. Психологічна новела **«Intermezzo»** з жанровими ознаками «поезії у прозі». Автобіографічна основа. Проблеми душевної рівноваги, повноцінного життя, специфіки творчого процесу.

	забутих предків»; **умієпояснювати** образи й символи твору; **аналізує** образи Марічки та Івана, **розкриває** пантеїзм світобачення героїв, виражений через побут, звичаї, обряди, почуття, мораль; **умієпоказати** протиставлення реалій життя внутрішньому світові душевно багатих натур; **пояснює** роль образу природи у творі; **характеризує** мовний колорит повісті. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **уміє знаходити й систематизувати** інформацію з різних джерел для виконання навчальних завдань; **ставиться** толерантнодо інших культур; **береже** природу й **шанує** людей, відчуває відповідальність за майбутнє свого народу; **умієпов'язувати** події художнього твору з реальним життям і робити висновки; **аналізує** культуру рідного краю в контексті культурних особливостей різних регіонів України; **порівнює** особливості імпресіонізму в художній літературі та образотворчому мистецтві. **НЛ-1, 2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення гуманізму як*	Психологічно переконливе розкриття внутрішнього стану людини. Символічні образи, ускладнена метафора. Поетика імпресіонізму. **МК**: «Intermezzo» М.Скорика. Малярство художників-імпресіоністів П.Сезанна, К.Моне, К.Піссаро, О.Ренуара, М.Бурачека («Овини»). «Портрет Михайла Коцюбинського» М.Жука. Повість **«Тіні забутих предків».** Трагічна доля Івана й Марічки як наслідок суперечності між мрією та дійсністю. Світ людини у зв'язку зі світом природи. Фольклорне тло твору. Образи й символи повісті. Образи Івана та Марічки як втілення романтичної ідеї незнищенності кохання. **ТЛ:**психологічна новела, «поезія в прозі», імпресіонізм. **МЗ:** особливості мови персонажів (*українська мова*); навички ІТ (*інформатика*); Дж.Джойс і література «потоку свідомості» (*зарубіжналітература*). **МК:**фільм «Тіні забутих предків» (1964; реж. С.Параджанов). «Трембітарі» І.Труша. Ілюстрації Г.Якутовича до твору.«Ромео і Джульєтта» В.Шекспіра.

	основи світоглядних переконань розвиненої особистості, оптимізму і життєствердження як важливих духовних цінностей буття. Усвідомлення краси природи, її благотворного впливу на людину.	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** основні віхи життєвого і творчого шляху О.Кобилянської; **дає** загальну **характеристику** творчості письменниці; **аналізує** новели, зосереджуючи увагу на створенні образів нових жінок-інтелектуалок; **характеризує** образи в їхньому порівнянні. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** логічно **висловлює** власні думки, **дає** оцінку героїням, використовуючи навички критичного мислення; **виявляє** лідерські якості за аналогією до героїнь художніх творів, **бере** на себе відповідальність за прийняття рішення; **уміє визначати** ситуації, у яких людина потребує підтримки, володіє засобами їх надання; на прикладі головних героїв твору **шукає** оптимальні шляхи вирішення життєвих проблем; **висловлює** власні	**Ольга Кобилянська «Impromtuphantasie»,«Valse melancolique»** Життя і творчість. Формування світогляду письменниці (вплив європейської культури, українського феміністичного руху). Її проза – зразок раннього українського модернізму. Жанрові особливості, провідні теми та ідеї. Краса вільної душі, аристократизм духу як провідні мотиви новел «Impromtuphantasie», «Valsemelancolique».Автобіографізм **«Impromtuphantasie»**(«Фантазія-експромт»). Становлення особистості, цілеспрямованої й цілісної натури. Образ ліричної героїні новели-роздуму. Образи нових жінок-інтелектуалок: талановитої піаністки Софії, аристократичної Марти, пристрасної і вольової художниці Ганнусі у **«Valsemelancolique»** («Меланхолійний вальс»). Роль образу мелодії вальсу у відтворенні внутрішнього світу героїнь. Глибокий психологізм твору як новаторство О. Кобилянської.

	судження про творчість Ф.Шопена; **порівнює**власні враження із впливом його музики на героїв. **НЛ - 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя як необхідна умова розв'язання актуальних політичних, соціально-культурних та психологічних проблем.*	**МЗ:**феміністичний рух наприкінці XIX ст. (*історія*), особливості мовлення персонажів (*українська мова*). **МК:**«Музика» О.Новаківського; фортепіаннітвори Ф.Шопена.
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основні віхи життєвого і творчого шляху письменника; **коментує** зміст новели «Камінний хрест» як модерністського твору; **пояснює** сюжетно-композиційні особливості, емоційно напружений драматизм ситуації; **характеризує** образ головного героя Івана Дідуха; **розкриває** історичну основу новели; **пояснює** багатозначність символіки камінного хреста, горба, прізвища головного героя. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **установлює**причинно-наслідкові зв'язки між подіями в житті героїв твору; **аналізує** життєву ситуацію з певної	**Василь Стефаник** **«Камінний хрест»** Життя і творчість. Новаторство письменника. **«Камінний хрест»** – психологічне розкриття теми еміграції. Історична основа твору. Сюжетно-композиційні особливості. Трагічна подія – композиційний центр новел Стефаника. Драматизм конфлікту, емоційна загостреність зображуваного. Багатозначність символічних образів. Камінний хрест – уособлення долі людини. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею. Останній танець Івана Дідуха перед від'їздом із села як символ трагізму прощання з рідним краєм. **ТЛ**: експресіонізм. **МЗ**: еміграція українців за кордон наприкінці XIX – поч. XX ст. (*історія*); особливості покутського діалекту (*українська мова*). **МК**: віршовий цикл «До Бразилії»

	позиції. **НЛ-2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення нерозривної єдності людини з рідною землею.*	І.Франка. «Крик» Е.Мунка. «Портрет Василя Стефаника» М.Жука. «Несіння хреста» В. Кравцевича. Сонати, симфонії Л. ван Бетховена, які любив В.Стефаник. Екранізація твору (реж. Л.Осика).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основні події життєвого і творчого шляху письменника, про його громадську та політичну діяльність; **знає** зміст, тематику й проблематику новели «Момент»; **розкриває** філософський підтекст твору; **характеризує** образ панни, роль героя-оповідача; аргументовано **передає** власні роздуми про миттєве й вічне, сенс життя, щастя людини; **розкриває** імпресіоністичну поетику твору; **висловлює** свої судження про актуальність для нашого часу порушених письменником проблем, **аргументує** їх прикладами з тексту; **уміє означити** місце В.Винниченка в українській літературі. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **проявляє** активність, ініціативність в особистому чи/та суспільному житті; **прагне бути** рішучим/рішучою в реалізації	**Володимир Винниченко** **«Момент»** Життя і творчість, громадська і політична діяльність. Винниченко-художник. Прозові й драматичні твори. Перший український науково-фантастичний роман «Сонячна машина», його популярність у 1920-ті роки. Успіх п'єс В.Винниченка на світовій сцені. Поєднання в новелі«Момент» реалістичного змалювання дійсності та філософського підтексту (плинність життя, щастя людини, мить – частинка вічності тощо). Образ панни (Мусі) – утілення ідеї вічної жіночності, краси. Імпресіонізм новели. Значення літературно-художньої спадщини В.Винниченка. **МЗ:** національно-визвольні змагання початку 1920-х років (*історія*). **МК:**західноєвропейський модернізм. Малярські роботи В.Винниченка, К.Моне, О.Мурашка, М.Глущенка. Екранізація творів В.Винниченка.

	особистісних і суспільних цілей; **здатний/здатна** виявляти свої почуття, керувати ними;**розуміє** почуття інших людей; **уміє пов'язувати** події художнього твору з реальним життям і **робити висновки**; логічно **висловлює** власні думки; **даєоцінку** героям, використовуючи навички критичного мислення. **НЛ – 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення художнього слова як увічненого для поколінь досвіду життя людини, її думок, переживань.*	
8	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основне з життя і творчості письменниці; **розкриває** мотиви віршів;**характеризує** композиційні й ритмомелодичні особливості, образи-символи, алегоричні образи; **визначає** основні проблеми, порушені в «Лісовій пісні»; **розкриває** фольклорну основу;**характеризує** образи; **порівнює** образи Мавки й Килини; **уміє** показати на прикладах з тексту духовну бідність Килини й матері Лукаша, їхню	**ОБРАЗНЕ СЛОВО ПОЕТИЧНОГО МОДЕРНІЗМУ** Альманах «З-над хмар і з долин», угруповання «Молода муза» – зв'язок із зарубіжною літературою, «нова» драма на межі століть. ***ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКЕ, НАЦІОНАЛЬНЕ, ОСОБИСТЕ*** **Леся Українка**(Лариса Косач) **«Contraspemspero!», «Слово, чому ти не твердая криця…», «Мріє, не зрадь», «Стояла я і слухала весну…», «Лісова пісня»** Життєвий і творчий шлях. Драматична спадщина. Роль родини, культурного оточення й самоосвіти у формуванні світобачення письменниці. Збірка поезій «На крилах пісень», її висока

	меркантильність, байдужість до краси, природи, мистецтва; **розкриває** красу глибокого почуття, антигуманність меркантильності та користолюбства; **висловлює** власні **судження** про життя і творчість Лесі Українки. **Вивчає напам'ять: «Contra spem spero!».** **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **уміє знаходити** та **систематизувати** інформацію з різних джерел для виконання навчальних завдань; **усвідомлює** значення етичних норм в особистому та суспільному житті, **прагне їх дотримуватися**; **уміє пов'язувати** події художнього твору з реальним життям і робити висновки; логічно **висловлює** власні думки; **даєоцінку**героям, використовуючи навички критичного мислення; **критичнооцінює** результати людської діяльності в природному середовищі. **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Виховання поваги до життя-подвигу славетної українки. Переконання, що за будь-яких обставин потрібно зберігати стоїцизм духу. Усвідомлення духовної цінності неоромантичного світогляду.*	оцінка І.Франком. Основні цикли поезій. Неоромантизм як основа естетичної позиції Лесі Українки. **«Contraspemspero!»** як світоглядна декларація сильної, вольової особистості. Символічність, романтичні образи, образотворчий прийом контрасту. Призначення поета й поезії, мужність ліричної героїні, автобіографічні мотиви **(«Слово, чому ти не твердая криця…»)**. Відданість своїм мріям, наполегливе прагнення до мети (**«Мріє, не зрадь»).**Зображення повені людських почуттів у вірші **«Стояла я і слухала весну…»** Драма-феєрія**«Лісова пісня»**.Фольклорно-міфологічна основа. Символічність образів Мавки і дядька Лева – уособлення духовності і краси. Мати Лукаша й Килина – антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності і буденного прагматизму в образі Лукаша. Природа і людина у творі. Неоромантичне ствердження духовної сутності людини, її творчих можливостей. Конфлікт між буденним життям і високими пориваннями особистості, дійсністю і мрією. Почуття кохання Мавки й Лукаша як розквіт творчих сил людини. Художні особливості драми-феєрії. **ТЛ:** неоромантизм, драма-феєрія. **МЗ**: навички ІТ (*інформатика*); особливості мовлення персонажів (*українська мова*). **МК**: «Тіні забутих предків»

	Розуміння того, що любити «слово у вірші» – могутній засіб впливу на духовність, інтелект людини. Розвиток естетичного смаку. Усвідомлення кохання як життєствердного почуття, творчої сили, що стимулює духовне піднесення, збагачення, розквіт людини. Уміння бачити переваги високої духовності над буденністю.	М.Коцюбинського. Музика П.Чайковського, Ф.Шопена, Т.Шумана, Л.Бетховена – улюблених композиторів Лесі Українки.Живопис І.Айвазовського, О.Мурашка, який любила Леся Українка. Ілюстрації до «Лісової пісні» С.Караффи-Корбут. Фільми «Лісова пісня. Мавка» (1981; реж. Ю.Іллєнко), «Іду до тебе» (1971; реж. М.Мащенко).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає**основне про творчу біографію М. Вороного, маніфест символістів;**розуміє** природу символу в поезіях; **характеризує** специфіку символістської дійсності; **аналізує** основні мотиви у віршах М. Вороного; **висловлює** власну думку про природу й мистецтво; **визначає**жанр твору, ключові риси символістської поетики; **пояснює** смислову і настроєву значущість зорових, кольорових, тактильних образів. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **знаходить** потрібну інформацію; творчо **використовує** довідкові матеріали, словники для	**Микола Вороний** **«Блакитна Панна», «Інфанта»** Коротко про життя і творчість, багатогранну діяльність митця. М. Вороний – ідеолог модернізації української літератури. Естетична програма митця, націленість на модерністські течії в новій літературі. Його творчість – перша декларація ідей і форм символізму. Єдність краси природи і мистецтва, образотворчі засоби в поезії **(«Блакитна Панна»**). Узагальнено-ідеалізований жіночий образ як сюжетний центр символістського твору. Мотив самотності людини. Згадка про революцію як данина естетиці доби соціальних перетворень **(«Інфанта»**). **ТЛ:** символізм. **МЗ:** розвиток культури, мистецтва наприкінці XIX – на поч. XX ст. (*історія*); навички ІТ (*інформатика*).

	поглиблення знань про символізм у літературі й мистецтві; **сприймає** і **розуміє** естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку, естетичної розвиненості людини. **Вивчає напам'ять:** **«Блакитна Панна».** **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Поцінування краси поетичного слова, його здатності об'єднувати людей роздумами над вічними проблемами життя.*	**МК:** вплив французького й російського символізмів на творчість М.Вороного. «Портрет Миколи Вороного» М.Жука. «Рай», «Соната» М.Чюрльоніса.
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає**основне із творчої біографії О.Олеся;**розуміє** природу символів у його творчості, важливість мови для формування власної ідентичності; **аналізує** основні мотиви у творчості; **розмірковує**, чому герої не здатні дійти до омріяного, що заважає подолати земні перешкоди на шляху до щастя; **висловлює** власну думку про природу людини, її внутрішні боріння й роздвоєність; **визначає** жанр твору, ключові ознаки символістської поетики. **<u>Ключові компетентності</u>**	**Олександр Олесь**(О. Кандиба) **«З журбою радість обнялась...»,** **«Чари ночі»,** **«О слово рідне! Орле скутий!..»,** ***«По дорозі в казку»** Коротко про життя і творчість, світоглядні переконання митця. Неоромантичні, символістські тенденції у творчості**(«З журбою радість обнялась...»**). **«Чари ночі»**– перлина інтимної лірикиукраїнської поезії. Мотив краси кохання й молодості, філософські роздуми про гармоніюлюдини і природи. Музичність, звукова виразність поезій. Майстерність у відтворенні настрою, емоцій. Експресивне висловлювання патріотичних почуттів (**«О слово рідне! Орле скутий!..»**). Драматичний етюд ***«По дорозі в**

	Учень / учениця: **усвідомлює** важливість гармонійного розвитку особистості для самореалізації; **дискутує** з проблеми збереження мови; **презентує** власні ідеї щодо розв'язання питань, порушених у творах; **порівнює** особливості розкриття мотивів творів О.Олеся в літературі, музиці, образотворчому мистецтві. **Вивчає напам'ять: «Чари ночі».** **НЛ-1,2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розуміння, що свобода і незалежність особистості є обов'язковою умовою творчості митця. Усвідомлення того, що любов до рідного краю – джерело творчої наснаги.Усвідомлення мрії як прагнення людини жити краще, спонуки до активної діяльності. Осмислення благородства вчинків, які здійснюються заради щастя людей.*	**казку».** Дорога в казку – символ духовних поривань до кращого життя. Маса, гурт людей і їх провідник. Лідер – сильна особистість. Трагічна суперечність між мрією, духовністю й жорстокістю. **ТЛ:** *драматичний етюд. **МЗ:** символізм у зарубіжній літературі (*зарубіжна література*). **МК:** Шевченківські мотиви в поезії О.Олеся, перегуки з творчістю І.Франка. Пісні на слова О.Олеся в сучасному виконанні (М.Бурлаки, О.Короля, гурту «Кому вниз»). Ілюстрації В.Чебаника до зб. «Чари ночі».
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** їхній зміст, самостійно **характеризує** їх; **дає оцінку**; **висловлює**власні **судження**.	**Література рідного краю** Ознайомлення з художніми творами митців рідного краю (відповідно до вікових зацікавлень десятикласників). **МЗ**: навички ІТ (*інформатика*).

	<u>Ключові компетентності</u> ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя;**застосовує** цифрові технології для пошуку необхідної інформації; **знає** електронні сайти українських бібліотек, **використовує** їх у процесі навчання й читання художньої літератури; **створює** електронну продукцію (презентації, буктрейлери тощо) для популяризації улюблених книжок. **НЛ-2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Виховання шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.*	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **характеризує** вивчений період української літератури, ураховуючиідейно-художні особливості найпоказовіших творів; **висловлюєвласні судження** про них; **пояснює** їхню актуальність. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; **бере участь у дискусії** довкола питань	**Узагальнення та систематизація вивченого** Бесіда про вивчені твори української літератури. Обмін думками про знакові для свого часу твори, актуальних нині.

	розвитку української літератур и XIX ст.; **узагальнює** отриману інформацію. **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення того, що власна думка і власна позиція важливі для життя людини, її успішної реалізації.*	

Для додаткового (самостійного) читання

І.Нечуй-Левицький. «Дві московки», «Микола Джеря», «Хмари», «Над Чорним морем».
Панас Мирний. «Лихі люди», «Повія».
І.Карпенко-Карий. «Хазяїн», «Сава Чалий», «Наймичка».
С.Тобілевич. «Мої стежки і зустрічі»
Б.Грінченко. «Каторжна»
М.Старицький. Поезії, «Молодість Мазепи», «Кармелюк», «Богдан Хмельницький», «Талан», «Облога Буші»
І.Франко. «Перехресні стежки», «Для домашнього вогнища», «Терен у нозі», «Украдене щастя»
Р.Горак. «Тричі мені являлася любов» (І. Франко).
М.Коцюбинський. «Сміх», «Сон», «Дебют», «Хвала життю», «На острові», «Під мінаретами».
«Михайло Коцюбинський. Листи до Олександри Аплаксіної».
Барбара Редінг. «Безумці. З історії кохання Михайла Коцюбинського та Олександри Аплаксіної»
О.Кобилянська. «Людина», «Царівна», «Некультурна», «Битва», «У неділю рано зілля копала», «Земля»,
зб. «Огрівай, сонце…». Щоденники, листи, спогади про письменницю.
В.Врублевська. «Шарітка з Рунгу. Біографічний роман про Ольгу Кобилянську», «Соломія Крушельницька».
В.Стефаник. «Новина», «Марія», «Катруся», «Святий вечір».
Р. Горак. «Кров на чорній ріллі» (В. Стефаник).
С. Процюк. «Троянда ритуального болю. Роман про Василя Стефаника».
Леся Українка. Поезії, «Кассандра», «Одержима», «Бояриня».
М.Вороний. Поезії.
Олександр Олесь. Поезії.
В.Винниченко. «Раб краси», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Сонячна машина», «Записки кирпатого Мефістофеля».

«Володимир Винниченко – Розалія Ліфшиць: епістолярний діалог (1911–1918 роки)».
С.Процюк. «Маски опадають повільно. Роман про Володимира Винниченка».
Я.Щоголев. Поезії.
В.Самійленко. Поезії.
П.Карманський. Поезії.
В.Пачовський. Поезії.
С.Васильченко. Зб. «Мужицький ангел».
С.Черкасенко. «Казка старого млина».
Г.Хоткевич. «Авірон», «Камінна душа».
С. Процюк. «Чорне яблуко» (А. Тесленко).
Р.Іваничук. «Шрами на скалі».
Н.Бічуя. «Біла вілла».
Ці твори сучасної л-ри для 10-11 класів
Бердник О. «Зоряний Корсар», «Чаша Амріти».
Дев'ятко Н. «Злато Сонця, синь Води».
Бердт В.«Мій друг Юрко Циркуль та інші».
Вдовенко С.«Сни червоної гори».
Гридін С. «Не такий».
Зубченко О.«Перемагаючи долю».
Матіяш Дзвінка «День Сніговика».
Савченко В. «Монолог над безоднею», «Під знаком цвіркуна».
Сайко О.«Кав'ярня на розі».
Шило Т.«Літак в небі».

11 КЛАС
Усього – 70 год. На тиждень – 2 год.
Текстуальне вивчення – 57 год.
Розвиток мовлення – 4 год.
Позакласне читання – 2 год.
Резервний час – 6 год.

Годин и (орієн	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчального матеріалу

товно)	учнів	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про історичні та суспільні умови розвитку літератури в ХХ ст., основні напрями, стильове розмаїття мистецтва 1920-х років; **пригадує** імена і твори письменників ХХ ст., що вивчалися раніше; **називає** основні літературні організації, угруповання 1920-х років; **знає** і **розповідає** про масові репресії письменників у 1930-ті роки, втручання влади в мистецький процес; **пояснює** поняття «розстріляного відродження». **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** аргументовано й грамотно **висловлює власну думку** щодо суспільно-історичних умов розвитку української літератури ХХ ст.; **визначає** роль і місце української культури у світовому контексті. **НЛ-2**	**ВСТУП** **«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»** Українська література ХХ ст. як новий етап в історії національної культури.Суспільно-історичні умови розвитку, основні стильові напрями (модернізм, соцреалізм, постмодернізм). Митець і влада, свобода творчості. Стильове розмаїття мистецтва 1920-х років. Поняття «розстріляне відродження», домінування соцреалістичної естетики в 1930-ті роки. **ТЛ:** «розстріляне відродження». **МЗ:**Україна пореволюційна, складне економічне становище, розвиток культури, мистецтва (*історія*). **МК:**український живопис, зарубіжна література 1910-1930 рр.; документальний фільм «Червоний ренесанс» (2005; реж. В.Шкурін, О.Фролов). ***ЛІТЕРАТУРНИЙ АВАНГАРД*** (оглядово) Авангардні тенденції в українській літературі 1920-х років. Поет-футурист М.Семенко – сміливий експериментатор. Урбаністичні мотиви його лірики, їхня змістова новизна, ламання класичної форми («Бажання», «Місто», «Запрошення»).

	Емоційно-ціннісне ставлення *Розвиток допитливості, уміння шукати необхідну інформацію.* **Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **Розуміє** новаторський, пошуковий характер авангардних експериментів поезії 1920-х років; **розповідає** про них; **уміє виокремлювати** основні мотиви, головну думку, **характеризувати** настрій, ритм поезій; **пояснює** терміни «авангард», «футуризм», «урбанізм», значення творчості М.Семенка для розвитку української поезії. **Ключові компетентності** **Учень / учениця:** **зіставляє** специфіку авангардних тенденцій у літературі, музиці, образотворчому мистецтві, скульптурі; **розвиває** креативне мислення. **НЛ-2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення*	**ТЛ:** авангард, футуризм, урбанізм. **МЗ:**розвиток українських міст у 1910-х роках (*історія*). **МК**: український малярський авангард, футуризм; авангардна українська музика (Б.Лятошинський, С.Туркевич-Лукіянович, К.Шипович та ін.); «Карусель П'єро» О.Архипенка (*скульптура*). Італійський і російський поетичні футуризми. М.Семенко–скрипаль.

	різноманітності й багатоплановості самовираження власного «Я».	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** й **пояснює** основні тенденції української поезії 1920-х років, її «вітаїстичність»; **називає** провідних поетів 1920-х років; **аналізує** поезію;**знає** і**розповідає** про трагізм творчої долі П.Тичини; **називає** його ранні збірки; **характеризує** основні мотиви і стильові тенденції ранньої творчості; **аналізує** поезії, **виокремлює** ознаки індивідуального стилю. **Ключові компетентності** **Учень / учениця:** **дає власну оцінку** творчості П.Тичини; **зіставляє** специфіку розкриття творчості митця в різних видах мистецтва; **шукає** інформацію, використовуючи різні джерела. **Вивчає напам'ять: 1**	***ПОЕТИЧНЕ САМОВИРАЖЕННЯ*** Провідна роль поезії у 1920-ті роки. Потужне ліричне самовираження, емоційне переживання пореволюційної епохи, її духовних катаклізмів. **Павло Тичина** **«Арфами, арфами...», «О панно Інно...», «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Одчиняйте двері…», «Пам'яті тридцяти»** Основне з життя і творчості поета. Трагізм його творчої долі. Найбільший модерніст 1920-х років. Звернення до «вічних» тем, мотивів, особливості віршування; потужне ліричне «Я» як символ нової людини; поєднання тенденцій символізму, неоромантизму, експресіонізму, імпресіонізму. Феномен «кларнетизму». Вітаїстичність як наскрізна оптимістична тональність, життєствердна настроєвість(зб. «Соняшні кларнети»). Художнє відтворення національно-визвольного пробудження народу, уславлення борців за вільну Україну (**«Пам'яті тридцяти», «Одчиняйте двері…»**). **ТЛ:**вітаїстичність, експресіонізм (повторення), кларнетизм. **МЗ:**експресіоністські твори в зарубіжній літературі (*зарубіжна література*). **МК**: творчість художників М.Жука,

	поезію(на вибір). **НЛ-2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розвиток естетичного смаку, культури образного бачення.* *Осмислення зв'язку внутрішньої свободи митця з його творчістю.* **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** творчу біографію, основні твори Є.Плужника; **розповідає** про поета, його трагічну долю; **аналізує** вірші; **визначає** спільне та відмінне в поезіях Є.Плужника і П.Тичини. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **уміє сприймати** явища, події у зіставленні, **порівнює** їх; **аналізує** життєву ситуацію з позиції сучасника; аргументовано	А.Петрицького, В. і Ф.Кричевських. «Біле і чорне» М.Жука. Музика Б.Фільца, М.Вериківського, П.Синиці, Г.Ляшенка та ін. на слова П.Тичини. Малярські роботи П.Тичини, музика в його житті. Фільми «Кларнети ніжності», «Духовні співи Павла Тичини», «Павло Тичина. Я кличу тебе» (із циклу документальних фільмів «Гра долі») (2006; реж. Василь Вітер). **Євген Плужник** **«Вчись у природи творчого спокою...», «Ніч... а човен – як срібний птах!..»** Один із провідних поетів «розстріляного відродження». Його творча біографія, трагічна доля. Сповідальність, ліричність, філософічність лірики. Урівноваженість душевного стану ліричного героя, мотив туги за минущістю краси, гармонією світу і людини, мить і вічність у чуттєвому вираженні. **ТЛ**: поглиблення поняття про ліричного героя. **МЗ:**Соловки – місце ув'язнення українських письменників (*історія*). **МК**: герметична поезія В.Свідзінського. Імпресіонізм в українському живописі 1920-х років (П.Нілус, Д.Бурлюк, М.Бурачек, О.Мурашкота ін.).

	висловлює власну думку щодо цінності життя. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення зовнішнього спокою, урівноваженості як ознак душевного стоїцизму, опірності неприйнятним життєвим обставинам.*	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про групу і творчість «київських неокласиків», основне із творчої біографії М.Рильського; виразно й усвідомлено **читає** й **аналізує** поезії; **визначає** основні ознаки індивідуального почерку, провідні мотиви і настрої; **пояснює** смислову і настроєву значущість деталей, образів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює власні думки**	***«КИЇВСЬКІ НЕОКЛАСИКИ»*** **Максим Рильський** ***«Солодкий світ!..»,** **«У теплі дні збирання винограду»** Група «київських неокласиків». Їхнє творче кредо, орієнтація на традицію, класичну форму вірша. Різногранний творчий шлях М.Рильського, рання творчість. Філософічність, афористичність його лірики. Мотиви пошуків душевної рівноваги, краси в житті та в душі, вітаїзм, сповідальність, життєлюбство. Захоплення красою й величчю світу (***«Солодкий світ!..»**). Сонет **«У теплі дні збирання винограду»**– вишуканий зразок неокласичної інтимної лірики. Краса природи, краса людини та її почуттів. Звернення до античних образів. **ТЛ:** філософічність, сонет. **МЗ:**французька поезія і творчість

	з приводу поетичної майстерності, філософічності й поетичного самовираження представників «п'ятірного ґрона неокласиків», зокрема М.Рильського;**знаходить** у творі образи й символи, пов'язані зі світом природи та людської діяльності, **розкриває** їхній зміст і роль у тексті; **розуміє** значення читання художньої літератури для духовного здоров'я людини. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розвиток відчуття естетики поетичного образу, урівноваженості й філософської самозаглибленості під час зіткнення з життєвими проблемами.*	«київських неокласиків» (*зарубіжна література*). **МК**: документальний фільм «Як на духу. Невідомий Максим Рильський» (2008; реж. Л.Харшан); «Poetamaximus» (із циклу фільмів «Гра долі») (2008;реж. Василь Образ);музичні твори Л.Ревуцького, В.Берковського, О.Білаша.
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про розвиток української прози 1920-х років, називає її представників; **знає**	***ПРОЗОВЕ РОЗМАЇТТЯ*** Жанрово-стильове розмаїття. Нові теми, проблеми. Часткова ідеологічна заангажованість, експериментаторські модерністські пошуки, опертя на національну і європейську традиції. Зв'язок із поезією.

	творчу біографію письменника, **розуміє** ідеологічні чинники, які вплинули на головного героя новели й призвели до трагічного роздвоєння «Я»;**характеризує** ідеологічну заангажованість, світоглядні й психологічні особливості персонажів; **висловлює** власну думку про неприпустимість перемоги зла в людині;**визначає** жанр твору, основні риси індивідуального стилю; **пояснює** смислову й настроєву значущість образів у новелі. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** специфіку жанрової форми твору;**уміє знаходити** необхідну інформацію; творчо **використовує** довідкові матеріали, словники для поглиблення знань із певної теми; **сприймає** і **розуміє** естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку. **НЛ-2,3** **<u>Емоційно-ціннісне</u>**	**Микола Хвильовий** (М.Фітільов) **«Я (Романтика)»** Життєвий і творчий шлях. Провідна роль у літературно-мистецькому житті 1920-х років. Романтичність світобачення. Участь у ВАПЛІТЕ, у дискусії 1925-1928 рр. **«Я (Романтика)»** – новела про добро і зло в житті та в душі. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і фанатичною відданістю революції, між загальнолюдськими, вічними цінностями й політичною кон'юнктурою. Реальне та уявне у творі. Образ ліричного «Я». Роль присвяти. Образ матері, його символічність. **МЗ:**більшовизм в Україні революційній та пореволюційній (*історія*). **МК**: документальні фільми: «Цар і раб хитрощів», «Червоний ренесанс»; художні фільми: «Вальдшнепи», «Пудель», «Я той, хто є». «Портрет М. Хвильового» А.Петрицького.

	<u>ставлення</u> *Відстоювання гуманістичних цінностей, критичне мислення, усвідомлення переваг гуманізму над ідеологіями, уміння передбачати наслідки власних помилок і виправляти їх.*	
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **називає** факти життєвої і творчої біографії письменника, 2-3 його твори; **характеризує** особливості світовідчуття і світобачення митця і їхній вплив на творчість;**розповідає** про роботу Ю.Яновського на Одеській кінофабриці; **розкриває** морально-етичні колізії роману «Майстер корабля»; **аналізує** художні образи, **з'ясовує** їх символічність та ознаки неоромантизму; **ілюструє**, як автор розкриває національне крізь призму загальнолюдського; **розкриває** зміст понять	**Юрій Яновський** **«Майстер корабля»** Творча біографія письменника, загальна характеристика творчості. Ю.Яновський і кіно. Романтичність світовідчуття. Романтизована стихія національно-визвольного руху (роман «Чотири шаблі»). Роман у новелах «Вершники» – зразок соцреалізму. Новаторство художньої форми (**«Майстер корабля»**): модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміщення часопростору. Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів. Неоромантичні герої То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їх прототипи, модерністські образи Міста, Моря. Морально-етичні колізії твору. Національне крізь призму загальнолюдського. **ТЛ:** художній час і простір, умовність зображення. **МЗ:** українське кіномистецтво 1920-х років, «культурна революція» (*історія*). **МК:** Ю.Яновський і М.Хвильовий,

	«умовність зображення», «художній час і простір» та **оперує** ними під час аналізу художнього твору. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **користується** різними джерелами інформації; **презентує** власні напрацювання; **визначає** межі власного знання і незнання; **аналізує** та **інтерпретує** твір в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей. **НЛ–2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення зв'язку внутрішньої свободи митця з його творчістю; самостійність мислення, уміння аргументовано доводити власні судження.*	Ю.Яновський і О.Довженко. «Портрет Ю.Яновського» А.Петрицького.
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** творчу біографію письменника; **розуміє** вплив цивілізаційних процесів	**Валер'ян Підмогильний** **«Місто»** Життєвий шлях, трагічна загибель. Автор інтелектуально-психологічної прози, перекладач. Світові мотиви підкорення людиною міста, її самоствердження в ньому, інтерпретовані на національному матеріалі.

	на людину, психологічну мотивацію вчинків Степана Радченка та інших персонажів, іронічність авторської оповіді; **характеризує** маргінальний образ українського інтелігента; **аналізує** світоглядну й психологічну еволюцію його характеру; **пояснює** роль жіночих образів у романі, значення терміну «урбаністичний роман». **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власну думку про способи самоствердження людини; **уміє встановлювати** причинно-наслідкові зв'язки між подіями в житті героїв твору; **аналізує** життєву ситуацію з позицій сьогодення. **НЛ-2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення моральних, психологічних аспектів самоствердження людини.*	Зображення «цілісної» людини: в єдності біологічного, духовного, соціального. Образ українського інтелігента Степана Радченка, вихідця із селян, еволюція його характеру, проблеми ствердження в міському середовищі. Морально-етичні колізії твору. Жіночі образи в ньому. **ТЛ**: урбаністичний роман. **МЗ:**розвиток українських міст у 1920-х роках (*історія*). **МК**: вплив А.Франса, Г.Флобера, Гі де Мопассана, Оноре де Бальзака, філософії Ф.Ніцше, А.Шопенгауера, З.Фройда на В.Підмогильного. Роботи українських художників із зображенням Києва 1920-х років.
2	**<u>Предметні компетентності</u>**	**Остап Вишня** (Павло Губенко) **«Моя автобіографія»,**

	Учень / учениця: **знає** про гумористичну, сатирично-викривальну традицію української літератури (фольклор, С.Руданський, Л.Глібов,І.Нечуй-Левицький, І.Карпенко-Карий); **аналізує**усмішки,**пояснює** їх жанрові особливості. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **проводитьаналогії** між подіями життя письменника і їх зображенням у творах митця у своєрідній стильовій манері («Моя автобіографія»,*«Письменники»); **оцінює** результати людської діяльності в природному середовищі на прикладі художніх творів; **усвідомлює**важливість бережливого ставлення до природи. **НЛ-1,2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення оптимістичної ролі гумору в житті людини. Розвиток самокритичності,*	***«Письменники»,*«Сом»** Трагічна творча доля українського гумориста, велика популярність і значення його усмішок у 1920-ті роки. Відбиток у них тодішнього суспільства, літературно-мистецького середовища. Письменник і його час. Оптимізм, любов до природи, людини, м'який гумор як риса індивідуального почерку Остапа Вишні. Пейзаж, портрет, характер людини, авторський голос, народні прикмети, прислів'я та приказки в усмішках. **ТЛ:** усмішка. **МЗ:**мистецтво«розстріляного відродження» (*історія*). **МК**: документальні фільми «З життя Остапа Вишні» (у гол. ролі Б. Ступка), «Гіркі усмішки Остапа Вишні».

	спроможності проводити доречні аналогії.	
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** особливості розвитку драматургії й театру 1920-х років;**розповідає**про це;**проводить аналогії** з іншими явищами культури; **знає** творчу біографію письменника, його зв'язок із театром Курбаса; **розуміє** історико-політичні чинники, які вплинули на зіткнення головних дійових осіб у сатиричній комедії; сатиричне спрямування п'єси; **характеризує**образи дійових осіб, світоглядну, громадянську позицію кожного з них; **аналізує** умовність часопростору, природу конфліктів; **висловлює** власну думку про типове сприйняття дійсності обивателем; **визначає** жанр твору, основні проблеми; **пояснює** рольдеталей. **Ключові компетентності**	***МОДЕРНА ДРАМАТУРГІЯ*** Розвиток національного театру («Березіль» Леся Курбаса, Харківський театр ім. І.Франка), драматургії 1920−1930 рр. (від ідеологічних агіток до психологічної драми). П'єси В.Винниченка, М.Куліша, І.Дніпровського, І.Кочерги, Я.Мамонтова на перетині традицій «корифеїв», зарубіжної класики і модерної драматургії. **Микола Куліш** **«Мина Мазайло»** Основне про життєвий і творчий шлях митця. Зв'язок із театром Л.Курбаса. Національний матеріал і вселюдські, «вічні» мотиви та проблеми у п'єсах. Сатирична комедія **«Мина Мазайло»**. Проблема готовності українського суспільства бути українським (на прикладі позиції, поведінки дійових осіб). Специфіка комедійного жанру: про серйозне легко, грайливо. Розвінчання національного нігілізму, духовної обмеженості на матеріалі українізації (Мина, Мокій, дядько Тарас, тьотя Мотя). Сатиричне викриття бездуховності обивателів, що зрікаються своєї мови, культури, родового коріння. Драматургічна майстерність автора. Актуальність п'єси для нашого часу. **ТЛ:** сатирична комедія. **МЗ:**національний і зарубіжний театр 1920-1930 рр. Політика «коренізації» («українізації») в Україні 1920-х років (*історія*). **МК**: художній фільм «Зона», документальні

	Учень / учениця: **осмислює** роль соціального статусу, моделі його досягнення;**формує уявлення** про справжні та фальшиві цінності, спираючись на текст;**висловлюєвласні міркування**, проводячи аналогії з сучасним життям; **усвідомлює** роль української мови як ключового чинника творення нації, самоствердження особистості. **НЛ-2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розвиток критичного мислення, готовність захищати власну мовну ідентичність.* *Усвідомлення належності до рідного народу.*	фільми «Тягар мовчання», «Червоний ренесанс», вистава «Отак загинув Гуска» (Київський академічний молодий театр).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **має** загальне **уявлення** про розвиток української літератури в Західній Україні до 1939 р., **називає** її основних представників; **розповідає** про митця;	**ПЕРЛИНИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ** Автономність, відкритість зарубіжним традиціям і новітнім процесам, розвиток української літератури в Західній Україні до 1939 р. **МЗ:** Західна Україна до 1939 року (*історія*). **Богдан-Ігор Антонич**

	даєзагальну **характеристику** його творчості; виразно й усвідомлено **читає** поезії; **визначає** головні мотиви, ідеї; **коментує** їх; **дає** ім**власну оцінку.** **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **уміє знаходити** необхідну інформацію;творчо **використовує**довідкові матеріали, словники для поглиблення знань із певної теми; **порівнює** різні явища; **сприймає** й **розуміє** естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення єдності естетичних цінностей із морально-етичними.* **Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** й **пояснює** умовність зображення, створення художньої реальності на	**«Зелена євангелія», «Різдво», *«Коляда»** Коротко про митця. Аполітичність, наскрізна життєствердність, метафоричність і міфологізм поезій; екзотика лемківського краю в контексті вселюдських мотивів.Лемківська конкретика як джерело образних асоціацій. **«Зелена євангелія»** – нерозривна єдність природи і людини, ідея життєствердження. Поєднання язичницьких мотивів із християнськими (**«Різдво», *«Коляда»**). Роздуми над поезією Б.-І.Антонича. **ТЛ:** міфологізм, асоціативність. **МЗ:**народні звичаї українців (*історія*); навички ІТ (*інформатика*); мовні особливості поезії (*українська мова*). **МК:**творчість раннього П.Тичини. **Осип Турянський** **«Поза межами болю»** Коротко про письменника. Історичний матеріал Першої світової війни як предмет художнього узагальнення й філософського осмислення. Поема в прозі, що хвилює, єднає людські серця, звільняє і просвітлює душу. Умовність зображення (події поза конкретним часом і простором). Загальнолюдські мотиви і гуманістичні цінності. Біологічні інстинкти і духовна воля до життя: ідея перемоги духу над матерією. Гуманістичний, життєствердний пафос поеми в прозі, його вселюдська значимість і всеохопність. **ТЛ:** поема в прозі. **МЗ:**Україна в Першій світовій війні (*історія*).

	конкретному матеріалі; **розглядає** ідейно-художній зміст окремих фрагментів твору; **коментує**їх; **виокремлює** основні ідеї; **пояснює** особливість і роль композиції, пейзажу, інших художніх засобів для втілення головних думок. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **осмислює** вартість мистецтва, грошей, почуттів людини тощо; **висловлює** власні міркування, спираючись на текст; **проводитьаналогії** з сучасним життям. **НЛ-2,3,4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення переваги в житті духовного над матеріальним.*	**МК**: ілюстрації до повісті «Поза межами болю» (1921 р., автор невідомий). Художній фільм «Поза межами болю» (1989; реж. Я.Лупій).
5	**Предметні компетентності** ***Учень/учениця:*** **знає** й **розповідає** про історичні умови і функціонування української літератури за кордоном, про «празьку школу» української	**«ПІД ЧУЖИМ НЕБОМ»** Література письменників-емігрантів. «Празька школа» української поезії та її представники. **Євген Маланюк** **«Уривок з поеми», «Напис на книзі віршів...»** Коротко про митця. Художнє осмислення героїчної і трагічної історії

	поезії та її представників, коротко про життя і творчість Є.Маланюка; **розкриває** особливості художнього осмислення долі України в поезії «Уривок з поеми»; **пояснює** символічність її назви;**указує** на актуальність оптимістичного висновку про майбутнє України; **характеризує** із посиланням на текст поезії «Напис на книзі віршів» погляди митця на призначення поезії, важливість місії поета закарбовувати свій час для нащадків. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **доводить** важливість прояву ініціативи, готовності брати на себе відповідальність; **розуміє** зв'язок історичного минулого із сучасністю; толерантно **відстоює**власну позицію в дискусії. **НЛ-1,2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення.</u>** *Усвідомлення того, що життєва позиція*	України, оптимістичний висновок про її майбутнє в поезії **«Уривок з поеми»**. Її актуальність, символічність назви. **«Напис на книзі віршів…»**– ліричний роздумпро призначення поезії, важливості місії поета закарбовувати свій час для нащадків. **МЗ:** еміграції українців за кордон у 1920-х, 1940-х рр. (*історія*). **МК**: поезія і громадянська позиція «пражан». «Земна мадонна. Інтимна лірика Євгена Маланюка» (у виконанні нар. артиста України Св.Максимчука). **Іван Багряний**(І.Лозов'ягін) **«Тигролови»** Основні віхи життя й творчості митця, його громадянська позиція. **«Тигролови»** як український пригодницький роман. Проблема свободи й боротьби за визволення. Жанрові особливості (динаміка сюжету, неоромантичність та ін.). Вольовий характер Григорія Многогрішного. Родина Сірків, майор Медвин. Символіка роману, ідея перемоги добра над злом. Популярність твору в повоєнній Європі. Актуальність для

	кожного впливає на розвиток усієї країни. **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основні віхи життя письменника, його творчість; **коментує** зміст роману; **визначає** його жанрові особливості; **характеризує** образи;**висловлює**власне ставлення до основних проблем, порушених у творі. **<u>Ключові компетентності</u>** **Учень / учениця:** залежно від мети **використовує** різноманітні читацькі стратегії; **займає** активну громадянську позицію;**здатний/здатна** втілювати власні задуми в життя; **виявляє** активність, ініціативність як в особистому, так і суспільному житті; логічно та виразно **висловлює** власні думки, використовуючи навички критичного мислення. **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне</u>**	нашого часу. **ТЛ:** пригодницький роман. **МЗ:**переселення українців до Сибіру, репресії в 1920–1930-ті роки (*історія*). **МК**: біблійні мотиви, український фольклор, традиція творів зарубіжної літератури у творчості І.Багряного. Художні фільми «Сад Гетсиманський» (1993); «Тигролови» (1994; реж. Р. Синько).

	<u>ставлення</u> *Усвідомлення значення свободи для духовного розвитку, активної життєвої позиції як вияву європейськості.*	
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про літературу воєнного періоду; творчу біографію митця; **розуміє** її трагізм; **розповідає** про Довженка-кінорежисера, **називає** його основні фільми, 2-3 прозові твори;**розуміє** особливості світобачення; **розглядає** «Щоденник» як джерело вивчення біографії митця в контексті його доби; особливості авторського бачення й оцінки історії України й українського народу, розкриття національних і загальнолюдських проблем; **аналізує**текст «Зачарованої Десни», художньо-стильові особливості твору; **оперує**поняттями «кіноповість», «публіцистичність»; **указує** на риси	**ВОЄННЕ ЛИХОЛІТТЯ** Участь українських письменників у Другій світовій війні. Активізація патріотичної тематики, героїчного пафосу, посилення філософічності в літературі цього періоду. Засилля соцреалізму в мистецтві повоєнного періоду. **Олександр Довженко** **«Щоденник»** (періоду війни), **«Зачарована Десна»** Трагічна творча біографія митця. Відомий у світі кінорежисер, засновник поетичного кіно. Романтичне світобачення. Довженко-художник. Довженко-прозаїк (оповідання часів війни, кіноповість «Україна в огні»). Джерело вивчення історії його життя і трагічної доби – **«Щоденник»**. Правда про український народ, його історію крізь призму авторського бачення й оцінки. Національні та загальнолюдські проблеми, поєднання особистісного, виражального начала з публіцистикою. Історія написання **«Зачарованої Десни»**(1942-1956), автобіографічна основа, сповідальність. Ця кіноповість – у часи воєнного лихоліття як душевна розрада, сповідь, моральна опора для митця. Поєднання минулого і сучасного. Два ліричні герої: малий Сашко і зріла людина, митець. Морально-етичні проблеми, порушені в кіноповісті.

	автобіографічності в кіноповісті;**характеризує** образи-персонажі;**пояснює** особливості композиції, роль пейзажу; **називає** порушені у творі морально-етичні проблеми. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **зіставляє** специфіку розкриття певної теми в різних видах мистецтва; **указує** на прояви національного мислення, світовідчуття в характерах героїв; **сприймає** природу й людину як цілісну систему; **критично оцінює** результати людської діяльності в природному середовищі; **умієзнаходити** необхідну інформацію і **творчо, компетентно** її **використовувати.** **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розуміння особливостей світовідчуття українців, національного характеру, народної моралі та етики; усвідомлення*	**ТЛ:** кіноповість, публіцистичність. **МЗ:** події Другої світової війни на території України (*історія*). **МК:** художні фільми О.Довженка («Звенигора», «Земля», «Іван»). «Автопортрет» О.Довженка періоду війни. «Малий Сашко» О.Довженка та «Олександр Довженко» А.Горської. Фільм «Зачарована Десна» (реж. Ю.Солнцева). Документальні фільми «Роздуми після життя» (1992), «Довженко. Щоденник 1941–1945)». **Олесь Гончар** **«МодриКамень»** Коротко про письменника. Загальна характеристика доробку О.Гончара. Творчий злет у 1960-ті роки. Його громадянська й життєва позиції, роль у духовному відродженні нації. Рання новелістика (1940-ві роки), її неоромантизм. Мрія і дійсність у новелі **«МодриКамень»**. Романтична ідея кохання, що перемагає смерть. Образи українського бійця і юної словачки Терези. Особливість оповіді, роль кольорової гами в новелі. **ТЛ**: новела (поглиблено). **МЗ:**Друга світова війна в історії людства (*історія*). **МК**: живопис К.Білокур. Художні фільми: «Дівчина з маяка», «Берег любові», «Собор», «Все перемагає любов», «Золоті литаври» (за творами О.Гончара),

	важливості культурної самоідентифікації особистості; розуміння взаємозв'язку конкретного із загальним. **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **називає** 2-3 цікаві факти біографії Олеся Гончара; **розповідає** про роль митця в духовному відродженні нації;загально **характеризує** творчий доробок**; називає** риси неоромантизму в ранній творчості;**аналізує** проблематику й образи героїв новели «МодриКамень»; особливість оповіді, роль кольорової гами; **визначає** основну ідею твору; **аргументує** жанрову приналежність твору. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **установлює** зв'язок між учинками персонажів; **аналізує** життєву ситуацію з різних позицій; **демонструє** повагу до різних поглядів, ідей,	документальний фільм «У всякого своя доля».

	переконань; толерантно **відстоює** власну позицію в дискусії; **застосовує** різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; **дає власну оцінку** вчинкам персонажів. **НЛ-1,2,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Визначення значущих для себе національних і загальнолюдських цінностей.*	
6	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** зв'язок літературного явища «шістдесятництва» з дисидентським рухом; **з'ясовує** зв'язок світогляду митця із творчістю; **називає** поетів-«шістдесятників»; загально **характеризує**їхню творчість; **розповідає** про В.Симоненка;**пригадує**й ого твори, вивчені раніше; **аналізує**стильові особливості поезій;**визначає** й **уміє прокоментувати**	**ЛІТЕРАТУРНЕ «ШІСТДЕСЯТНИЦТВО»** Нова хвиля відродження української літератури на початку 1960-х років. «Шістдесятництво» як явище культурологічне йсоціальне. Його зв'язок із дисидентським рухом. Ідейно-стильове розмаїття, тематична і формотворча новизна творчості «шістдесятників». **МЗ:** Україна в др. пол. ХХ ст. Дисидентський рух 1960-х років (*історія*). **МК:** творчість композиторів (Л.Грабовський, В.Губа, В.Сильвестров), художників (А.Горська, О.Заливаха, Л.Семикіна, Г.Севрук, В.Зарецький, І.Марчук), акторів (І.Миколайчук, Б.Ступка, Л.Кадирова), режисерів (С.Параджанов, Л.Танюк, К.Муратова, Л.Осика, Ю.Іллєнко). **Василь Симоненко**

	основні мотиви; **дискутує**про патріотичні, громадянські мотиви, порушені у творах. **<u>Ключові компетентності</u>** **<u>Учень / учениця:</u>** **формує** власну думку про порушені у творах мотиви, проблеми; **виробляє** життєву позицію, **уміння** її **відстоювати**; **усвідомлює** значення самоствердження людини в сучасному світі; **розвиває навички** аргументовано, толерантно **вести дискусію**. **НЛ-2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Формування національної свідомості громадянина України, формування себе як самодостатньої особистості.* **<u>Предметні компетентності</u>**	**«Задивляюсь у твої зіниці…», «Я…»** Коротко про митця («витязь молодої української поезії»). Традиційність його лірики. Образ України, громадянський вибір поета (**«Задивляюсь у твої зіниці…»)**. Мотив самоствердження людини у складному сучасному світі, її самодостатність і самоцінність (**«Я...»**). Інтимна лірика В. Симоненка («Ну, скажи, хіба не фантастично…», «Ікс плюс ігрек»). Роздуми над поезією митця та її мотивами. **ТЛ:** віршові розміри (повторення). **МЗ:** Україна 1960-х років (*історія*). **МК**: документальний фільм «Дисиденти». «Пробудження» І.Марчука, «Блискавка» В.Зарецького. **Дмитро Павличко** **«Два кольори», *«Я стужився, мила, за тобою…»** Основні відомості про поета, перекладача. Основні мотиви його творів. Пісенна лірика, її популярність. Вірш **«Два кольори»**, який став народною піснею. Національний колорит поетичних образів, роль антитези. Збірка любовної лірики «Таємниця твого обличчя». Використання фольклорних, персоніфікованих образів для передачі глибокого почуття кохання (***«Я стужився, мила, за тобою…»).** **МЗ**: антологія «Світовий сонет» (переклади Д.Павличка) (*зарубіжна література*). **МК**: живопис і музика М.Чурльоніса. Пісні О.Білаша, З.Слободян, Л.Дичко та ін. на слова Д.Павличка. Пісні «Два кольори», «Я стужився, мила, за тобою» на муз. О.Білаша.

	Учень / учениця: **розповідає**основне про митця, його творчість; **обґрунтовує** популярність пісенної лірики Д.Павличка, **уміє аналізувати** його поезії. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **виявляє** здатність виражати особисті та громадянські почуття, розуміти й поважати почуття інших людей; **уміє розвивати** свої творчі здібності та уяву; залежно від мети **використовує** різноманітні читацькі стратегії; **сприймає** та **розуміє**образне слово, його значення для розвитку естетичного смаку. **НЛ – 2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Відчуття краси форми і змістової глибини поетичного образу.* **Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розповідає**основне про митця; **розкриває** його роль у реформуванні жанру балади; **аналізує**	**Іван Драч** **«Балада про соняшник»** Невтомний шукач нового змісту і нової форми в поезії. Переосмислення жанру балади. «Балада про соняшник» – поетичний роздум про суть мистецтва, процес творчості. Символічність образів соняшника, сонця. **ТЛ:** балада (повторення). **МЗ:**період «хрущовської відлиги»*(історія).* **МК**: художній фільм «Криниця для спраглих» (сцен. І.Драч, реж. Ю.Іллєнко; 1965 р.). І.Дзюба про І.Драча; жанр балади у фольклорі. **Микола Вінграновський** «У синьому небі я висіяв ліс» Коротко про поета, прозаїка, кіномитця. Учень О.Довженка. Вселюдські, національні мотиви крізь призму «інтимного самозосередження». Вируюча пристрасть, несподівана асоціативність, буйна фантазія, образна деталь його поезії. Інтимна лірика зб. «Цю жінку я люблю».

	поетичний твір; **пояснює** власне розуміння образів-символів балади. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** вплив поетичного слова на психічний стан людини та **розвиваєздатність** емоційно, логічно **виражати** власні **думки**; **виявляє** креативне мислення під час аналізу поетичного твору; **сприймає** й **розуміє** естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку. **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення ролі мистецтва в житті людини, значення для формування її свідомості та світогляду.* **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** коротко про митця; **виокремлює** і **пояснює** засоби поетичної мови; **відшуковує** образну деталь, **пояснює** її роль;	Поезія про «вічну», одну-єдину любов, яка перемагає труднощі, долає час і простір. Глибокі любовні переживання ліричного героя, передані образною символікою, символічною кольористикою (синім кольором). Думки й відчуття, навіяні цим віршем. **МК**: художній фільм«Повість полум'яних літ» (1961, реж. О.Довженко), у якому М.Вінграновський зіграв роль рядового Івана Орлюка. Сонети Ф.Петрарки. **Григір Тютюнник** **«Три зозулі з поклоном»** Коротко про письменника і його творчість. «Вічна» тема «любовного трикутника» в новітній інтерпретації. Образ любові як втілення високої християнської цінності, яка вивищує людину над прагматичною буденністю, очищає її душу. Зміщення часових площин як художній засіб. Роль художньої деталі в розкритті характеру, ідеї. **ТЛ:** художня деталь (поглиблено). **МЗ:** твори Г.Тютюнника, вивчені в попередніх класах («Дивак», «Климко» та ін.), багатство мови його творів (*українська мова*). **МК**: художні фільми «Оддавали Катрю», «Скляне щастя», «Три плачі над Степаном», «Климко» (за творами Г.Тютюнника).Мала проза В.Шукшина.

	висловлює власне ставлення до розглянутої поезії. **Вивчає напам'ять: 1 поезію поета-«шістдесятника» (на вибір).** **НЛ-1,2** **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **сприймає** і **розуміє** естетику образного слова, його значення для розвитку естетичного смаку; **уміє** емоційно й поетично виражати думки. **НЛ-1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення специфіки ліричного самовираження творчою особистістю, великого значення почуття любові в житті людини. Розвиток асоціативного мислення.* **<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** коротко про письменника, його творчість;**пригадує** його твори, вивчені в попередніх класах; **удосконалює** навички	

	визначення теми твору, його жанру, провідної думки; **аналізує** образи, художні засоби, особливості композиції; **висловлює** власні роздуми про проблеми, порушені в новелі, і поведінку героїв. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **уміє виявляти** власні почуття й **поважати** почуття інших; **аналізує**проблемну ситуацію та знаходить шляхи її розв'язання; на основі отриманих відомостей **дає оцінку** героям; **веде діалог** із текстом (автором, героями). **НЛ – 2, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Виховання краси почуттів, гуманних принципів у взаєминах між людьми. Усвідомлення високого сенсу почуття любові, уміння берегти її та цінувати.*	
5	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:***	***МИТЕЦЬ І СУСПІЛЬСТВО*** **Ліна Костенко** **«Страшні слова, коли вони мовчать…»,**

	знає основне з творчої біографії письменниці, її роль в історії «шістдесятництва»; **розуміє** значення підтексту в умовах ідеологічного контролю над мистецтвом; **характеризує** образну природу поетичного твору; **аналізує** засоби художнього увиразнення, які визначають високу естетичну вартість; **висловлює** власну думку про особливості історичного мислення письменниці в «Марусі Чурай»; **визначає** жанр твору, основні проблеми; **пояснює** роль деталей, психологічну природу вчинків Марусі Чурай та інших персонажів; **висловлює** власне ставлення до вчинку головної героїні. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **осмислює** естетичну вартість художнього твору; **формує уявлення** про прекрасне як чинник гармонізації власного внутрішнього світу;	**«Хай буде легко. Дотиком пера…», «Недумано, негадано…», «По сей день Посейдон посідає свій трон…», «Маруся Чурай»** Творчий шлях. Особливості індивідуального стилю (філософічність, історизм мислення, традиційність, інтелектуалізм, публіцистичність). «Страшні слова, коли вони мовчать», «Хай буде легко. Дотиком пера…» – ліричні роздуми про значення слова в житті людини, суть мистецтва, його роль у суспільстві. «Недумано, негадано…» – інтимна лірика як спонука до роздумів про суть кохання. Її сповідальність. «По сей день Посейдон посідає свій трон…»: мотив єднання людини зі світом рукотворної краси (мистецтво) і природою. Потреба наповнювати життя прекрасним. Зв'язок із античною міфологією. Пошуки справжнього (не оманливого) щастя. Здатність людини протистояти дрібному й бачити величне. Історико-фольклорна основа історичного роману у віршах **«Маруся Чурай»**. Духовне життя нації крізь призму нещасливого кохання. Центральні проблеми: митець і суспільство, індивідуальна свобода людини. **ТЛ:** роман у віршах. **МЗ:** доба козаччини, Хмельниччини (*історія*). Пісні Марусі Чурай (повторення вивченого). **МК**: музика З.Слободян, О.Богомолець на слова Л.Костенко.

	висловлює міркування, проводячи аналогії з сучасним життям. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Формування естетичного смаку, виховання відповідальності за вчинки, усвідомлення права на власний моральний вибір. Розвиток духовних якостей.*	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає**основне з творчої біографії поета; **розуміє** суть екзистенціалізму в поезіях, **характеризує** межовий стан суб'єкта лірики, який протистоїть ідеологічно викривленій реальності; **зіставляє** мотиви, форми буттєвого самоствердження в поезіях; **аналізує** засоби художнього увиразнення, які визначають високу естетичну вартість; **висловлює** власну думку	**СТОЇЧНА УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ** **Василь Стус** **«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе…»,«Господи, гніву пречистого…»** Поет як символ незламного духу, збереження людської гідності. Загальний огляд його життя й творчості (відчуження від світу, проблема вибору, стан трагічної самотності й активної дії, формування себе; атмосфера розтлінного духу тоталітарної системи). Узагальнені образи крізь призму індивідуальної долі. Поезія Стуса – зразок «стоїчної» поезії у світовій ліриці (**«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе…»,«Господи, гніву пречистого…»).** Стан активної позиції ліричного героя. Екзистенційна (буттєва) проблема вибору, віра в себе, надія на здолання всіх перешкод. Упевненість у власному виборі. Приклад великої мужності й сили духу.

	про важливість активної громадянської позиції в житті. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **осмислює** естетичну вартість художнього твору;**формує уявлення** про поезію як чинник власного світогляду;**визначає** ціннісні пріоритети життя на засадах громадянського суспільства;**висловлює** міркування, проводячи аналогії з сучасним життям. **Вивчає напам'ять: 1 поезію (на вибір).** **НЛ-2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Ствердження рис «стоїцизму», активної життєвої позиції. Усвідомлення понять честі, людської гідності, мужності, сили духу на прикладі життя і творчості В. Стуса.*	**ТЛ:**екзистенційні ідеї в художньому творі. **МЗ:**інтелігенція в Україні в 1960–1970-ті роки (*історія)*. **МК**: «Портрет Василя Стуса» В.Зарецького (1989–1990 рр.). Документальні фільми «Просвітлої дороги свічка чорна», «Дисиденти». Вистави за поезією В.Стуса: поетична композиція (1989, Львівський молодіжний театр), «Птах душі» (1993, київський мистецький колектив «Кін»), «Іду за край» (2006, Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки, Київ) та ін. Документальний фільм «Просвітлої дороги свічка чорна» (1992).
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **характеризує** історико-	**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА** (на вибір) Історико-культурна ситуація наприкінці XX – на початку XXI ст. (на

	культурну ситуацію в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.; **називає** імена сучасних письменників, їхні твори; **ілюструє** стильове розмаїття, пошук авторами нових тем і форм їх розкриття; **обґрунтовує** появу нового літературного покоління, спільні риси й творчу індивідуальність митців; **розуміє** значення поняття «постмодернізм»; **аналізує** визначені для текстуального вивчення поезії, прозові твори; **розуміє** значення понять «елітарна» і «масова» літератури. **Ключові компетентності** ***Учень/учениця:*** **розрізняє** масову й елітарну літературу; **працює** в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; **використовує** різноманітні читацькі стратегії;**обстоює** можливість перекладу українською мовою будь-якого тексту. **Емоційно-ціннісне ставлення**	шляху до нового відродження). З'ява нового літературного покоління. Найвагоміші здобутки сучасної літератури. Стильове розмаїття, експериментаторство, пошуки нових форм і тем. Література елітарна, вишукана, високохудожня. Література масова, популярна (її інтенсивний розвиток).Постмодернізм як один із художніх напрямів мистецтва 1990-х років, його риси. **Поезія**: *І.Римарук* («Обнови»), *Ю.Андрухович* («Астролог», «Пісня мандрівного спудея»),*О.Забужко* («Рядок з автобіографії», «Читаючи історію»), *О.Ірванець* («До французького шансоньє»), *С.Жадан* («Музика, очерет…», «Смерть моряка»). **Проза, есеїстика**: *Г.Пагутяк* («Потрапити в сад», «Косар»), *Ю.Андрухович* («ShevchenkoisOK»), *В.Діброва* («Андріївський узвіз»), *Я.Мельник* («Далекий простір»). **ТЛ:** постмодернізм; література елітарна, масова. **МЗ**: навички ІТ (*інформатика*). **МК**: музика сучасних композиторів на слова сучасних поетів.

	Усвідомлення того, що мистецтво є засобом саморозкриття особистості; формування сучасного погляду на світ, людину в ньому.	
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** зміст цих творів; **висловлює** власну думку про них. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя. **НЛ-2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Виховання шанобливого ставлення до людей творчих професій.*	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення із життям і творчістю письменників-земляків.
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **називає** імена митців та їхні твори, які вивчалися; **виокремлює** серед них	**УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО** Бесіда про твори, вивчені впродовж навчального року. Зосередження уваги на їхніх художніх особливостях, новаторстві (на тлі відповідного відрізка часу).

	ті, які найбільше запам'яталися; **висловлює міркування** про них. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; **бере участь у дискусії** довкола питань розвитку сучасної української літератури та її перспектив; **узагальнює** отриману інформацію;**розуміє** значення читання художньої літератури для розвитку й духовного здоров'я людини. **НЛ-1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Закріплення вміння виокремлювати явища одиничні, конкретні серед загальних.*	

Для додаткового (самостійного) читання

П.Тичина. «Ой не крийся, природо…», «Енгармонійне», «Скорбна мати», «Дума про трьох Вітрів», «І Бєлий, і Блок…», «Мадонно моя...», «Золотий гомін» та ін.

М.Зеров. Поезії, переклади.
Юрій Клен. Поезії, поеми, «Спогади про неокласиків».
П.Филипович. Поезії.
В.Свідзінський. Поезії.
Є.Плужник. Поезії, «Галілей», «Недуга».
М.Бажан. «Гофманова ніч», «Сліпці», «Будівлі», «Нічні концерти».
Микола Хвильовий. «Повість про санаторійну зону», «Дорога й ластівка», «Сентиментальна історія», «Іван Іванович», «Вальдшнепи».
Ю.Яновський. «Голлівуд на березі Чорного моря», «Байгород», «Чотири шаблі», «Дитинство», «Подвійне коло».І.Сенченко. «Із записок», «Нотатки про літературне життя 20–40-х років».
В.Підмогильний. «Невеличка драма», «Повість без назви...».
Г.Косинка. «Серце», «В житах», «Змовини», «Гармонія», «На золотих богів», «Місячний сміх», «Фавст».
М.Куліш. «Маклена Граса», «Патетична соната», «Народний Малахій».
В.Домонтович. «Романи Куліша», «Аліна і Костомаров», «Дівчина з ведмедиком», «Доктор Серафікус», «Болотяна Лукроза».
М.Йогансен. Поезії, «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швайцарію».
В. Гжицький. «Чорне озеро».
А.Любченко. «Вертеп», оповідання.
О.Слісаренко. «Чорний ангел».
Д.Гуменна. «Діти Чумацького шляху», «Мана», «Дар Евдотеї».
О. Довженко. «Земля», «Щоденник» (повністю), «Ніч перед боєм», «Україна в огні».
Б.-І.Антонич. Поезії, «На другому березі».
Є.Маланюк. Поезії, «Нариси з історії нашої культури», «Малоросійство».
В.Бобинський. Поезії.
С.Гординський. Поезії.
К.Гриневичева. «Шоломи в сонці», «Шестикрилець».
Наталена Королева. «Предок», «1313», «Сон тіні».
Ірина Вільде. Новели, оповідання.
Н.Лівицька-Холодна. Поезії.
О.Лятуринська. Поезії.
Ю.Дараган. Поезії.
О.Стефанович. Поезії.
Іван Багряний. «Огненне коло», «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою».
Т.Осьмачка. «Старший боярин», «Ротонда душогубців», «План до двору».

У.Самчук. «Волинь», «Юність Василя Шеремети», «Морозів хутір» (перша частина трилогії «Ост»), «Марія».
Ю. Косач. «Володарка Понтиди».
Б.Певний. «Змова», «Дійство у п’ятому вимірі».
Н.Бічуя. «Десять слів поета».
В.Симоненко. Поезії, проза.
І.Драч. Поезії.
М.Вінграновський. Зб. «Цю жінку я люблю».
Д.Павличко. Зб. «Таємниця твого обличчя», «Покаянні псалми».
І.Жиленко. Поезії.
Л.Костенко. Поезії, «Берестечко», «Сніг у Флоренції», «Дума про трьох братів неазовських».
О.Гончар. «Тронка», «Людина і зброя», «Ілонка», «Собор».
Г.Тютюнник. Новели, оповідання.
І.Калинець. Поезії.
В.Голобородько. Поезії, зб. «Українські птахи в українському краєвиді».
М.Воробйов. Поезії.
В.Кордун. Поезії.
В.Герасим’юк. Поезії.
І.Римарук. Поезії.
Б.Нечерда. Поезії.
Л.Талалай. Поезії.
В.Стус. Поезії, листи.
В.Марченко. «Листи до матері».
В.Земляк. «Зелені млини».
В.Дрозд. «Спектакль», «Самотній вовк».
Г.Тютюнник. «Вир».
Є.Гуцало. «Позичений чоловік», оповідання, «Ментальність орди».
П.Загребельний. «Роксолана», «Я, Богдан (Сповідь у славі)», «Диво».
В.Шевчук. «Дім на горі», «Юнаки з огненної печі», «Місяцева зозулька з ластів’ячого гнізда» та ін.
Р.Іваничук. «Черлене вино», «Журавлиний крик».
А.Дімаров. «Містечкові історії»,«Прожити й розповісти».
Василь Барка. Зб. «Океан», «Жовтий князь».
Я.Стельмах «Синій автомобіль».
Ю.Мушкетик. «Яса».
Ю.Андрухович. Поезії, «Рекреації», «Московіада», «Дванадцять обручів», «Моя остання територія» та ін.
С.Андрухович. «Фелікс Австрія».

О.Жовна. Оповідання, повісті.
Є.Кононенко. «Імітація», «Ностальгія», оповідання.
Г.Пагутяк. «Слуга з Добромиля», «Королівство», «Урізька готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною» та ін.
В.Медвідь. «Збираючи каміння», «Льох».
О.Забужко. Поезії, зб. «Сестро, сестро», зб. «Тут могла б бути ваша реклама» та ін.
О.Лишега. Поезії, «Брате Лі Бо, друже ДуФу».
Є.Пашковський. «Щоденний жезл».
Л.Пономаренко. Зб. «Синє яблуко для Ілонки».
С.Процюк. «Інфекція», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері» та ін.
Ю.Іздрик. «Воццек», поезії.
В.Діброва. Оповідання.
Т.Малярчук. «Божественна комедія».
В.Шкляр. «Залишенець», «Маруся».
К.Калитко «Містерія», «Земля загублених, або Маленькі страшні казки»
О.Ірванець «Харків. 1938».
С.Жадан. «Поезії, «Месопотамія», «Ворошиловград» та ін.
М.Матіос. «Армагедон уже відбувся», «Москалиця» та ін.
Л.Дереш. Проза.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
10 – 11 класи

Рівень стандарту

Робоча група, яка здійснила розроблення навчальної програми відповідно до наказу № 451 Міністерства освіти і науки України від 22.03.2017 р.: М.В. Тимчик, Є.Ю. Алексєйчук, В.В. Деревянко, В.М. Єрмолова, В.О.Сілкова

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчання фізичної культури в старшій школі спрямоване на досягнення **загальної мети** базової загальної освіти. Метою базової загальної середньої освіти є: розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник старшої школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Фізичне виховання – важливий засіб фізичного, соціального та духовного розвитку учнівської молоді.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

— формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров’я, фізичного розвитку;

— розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних

рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;

— розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;

— формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;

— формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;

- формування високих моральних якостей особистості.

Вклад предмета у формування ключових компетентностей.

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.

Уміння: правильно використовувати термінологічний апарат, спілкуватися в різних ситуаціях під час занять фізичною культурою і спортом, за допомогою спілкування розв'язувати конфлікти, популяризувати ідеї фізичної культури і спорту мовними засобами.

Ставлення: усвідомлення ролі фізичної культури для гармонійного розвитку особистості, пошанування національних традицій у фізичному вихованні, українському спортивному русі.

Навчальні ресурси: інформація про історію спортивного руху в Україні та українську спортивну термінологію.

2. Спілкування іноземними мовами.

Уміння: за допомогою іноземної мови спілкуватися про фізичну культуру, її значення для самореалізації людини, писати тексти іноземною мовою про власні спортивні захоплення, шукати інформацію в іноземних джерелах про ефективні оздоровчі програми, спортивні новини.

Ставлення: усвідомлення ролі іноземної мови як мови міжнародного спілкування у спорті.

Навчальні ресурси: спортивні новини іноземною мовою, спортивна термінологія.

3. Математична компетентність.

Уміння: використовувати математичні методи під час занять фізичною культурою, для створення індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм, здійснення самооцінювання власного фізичного стану, вести рахунок при проведенні змагань у різних видах спорту, здійснювати підрахунок та аналізувати частоту серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень, розраховувати зусилля для досягнення мети, аналізуючи швидкість, відстань, траєкторію, тощо.

Ставлення: усвідомлення важливості математичного мислення для фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

*Навчальні ресурси***:** завдання на подолання відстані, створення меню раціонального харчування.

4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях.

Уміння: організовувати та здійснювати туристичні мандрівки;

застосовувати інноваційні технології для покращення здоров'я;

виконувати різні фізичні вправи в умовах природного середовища, використовувати сили природи в процесі занять із фізичної культури.

Ставлення: розуміння гармонійної взаємодії людини і природи, сприймання екологічного довкілля як ідеального простору для реалізації фізичної активності людини, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, усвідомлення важливості бережливого природокористування.

Навчальні ресурси: туристичні мандрівки, фізичні вправи на свіжому повітрі, засоби загартовування, сучасні фітнес-технології.

5. Інформаційно-цифрова компетентність.

Уміння: використовувати цифрові пристрої для навчання техніки рухових навичок, фізичних вправ, оцінювання власного фізичного стану, моніторингу рухової активності.

Ставлення: усвідомлення впливу інформаційних та комунікаційних технологій і пристроїв на здоров'я людини, переваг та ризиків їх застосування; розуміння проблем та наслідків комп'ютерної залежності.

Навчальні ресурси: комп'ютерні програми для корекції фізичного стану, майстер-класи з різних видів спорту, відеоуроки та відеоролики про проведення різних форм фізкультурно-оздоровчих занять.

6. Уміння вчитися впродовж життя.

Уміння: розв'язувати проблемні завдання у сфері фізичної культури і спорту;

досягати конкретних цілей у фізичному самовдосконаленні; розробляти індивідуальні оздоровчі програми з урахуванням власних можливостей, мотивів та потреб;

шукати, аналізувати та систематизувати інформацію у сфері фізичної культури та спорту.

Ставлення: розуміння потреби постійного фізичного вдосконалення.

Навчальні ресурси: приклади індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм.

7. Ініціативність і підприємливість.

Уміння: боротися, здобувати чесну перемогу та з гідністю приймати поразку, контролювати свої емоції, організовувати свій час і мобілізувати ресурси, оцінювати власні можливості в процесі рухової діяльності, реалізовувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за власні рішення, користати з власних переваг і визнавати недоліки у тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізовувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо).

Ставлення: ініціативність, активність у фізкультурній діяльності, відповідальність, відвага, усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій.

Навчальні ресурси: спортивні змагання з різних видів спорту.

8. Соціальна та громадянська компетентності.

Уміння: організовувати гру чи інший вид командної рухової діяльності;

спілкуватися в різних ситуаціях, нівелювати конфлікти; дотримуватися: правил чесної гри (Fair Play): поважати суперника, здобувати перемогу чесним шляхом за рахунок ретельної підготовки, з гідністю приймати поразку, пам'ятати, що головна перемога – це перемога над собою;

Ставлення: поцінування підтримки, альтернативних думок і поглядів; толерантність;

розуміння зв’язку між руховою активністю та здоров’ям, свідоме ставлення до власного здоров’я та здоров’я інших.

Навчальні ресурси: командні види спорту.

9. Обізнаність та самовираження у сфері культури.

Уміння: виражати свій культурний потенціал через рухову діяльність;

удосконалювати культуру рухів.

Ставлення: усвідомлення можливостей самовираження та самореалізації через фізичну культуру та спорт;

дотримання мовленнєвого етикету.

Навчальні ресурси: форми фізичного виховання: спортивні свята, змагання, рухливі перерви, фізкультпаузи.

10. Екологічна грамотність і здорове життя.

Уміння: свідомо ставитися до власного здоров’я та здоров’я інших; організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності,

Ставлення: усвідомлення важливості дотримання санітарно-гігієнічних вимог при виконанні фізичних вправ, значення рухової активності в житті людини для покращення здоров’я, самоконтролю в процесі занять фізичною культурою, дотриматися правил безпечної поведінки під час уроків, змагань та інших форм фізичного виховання.

Навчальні ресурси: форми фізичного виховання: спортивні свята, змагання, рухливі ігри.

Призначення змістових ліній.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Використовувати знання про особливості фізичного стану та адаптацію організму до фізичних навантажень в процесі фізкультурно-оздоровчих занять, використовувати інноваційні технології для покращення здоров’я, усвідомлювати людину як частину природи, її взаємодію з природнім середовищем у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності, використовувати сили природи в процесі занять з фізичної культури, вміти проводити різні форми рухової активності в умовах природного середовища тощо.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства.

Вміти ефективно співпрацювати з іншими у процесі фізичного виховання, виявляти солідарність та зацікавлення у спільному розв’язанні проблем, здійснювати критичну і практичну рефлексію, в ухваленні спільних рішень в досягненнях мети, формування відповідальності та розуміння цінностей фізичної культури, дотримання демократичних принципів у фізкультурній діяльності.

Вивченням питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»** прагнуть сформувати учня/учениці як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного

члена суспільства, який/яка здатний/на дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Розуміти, що фізична культура є складовою частиною загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей людини з метою гармонійного формування її як особистості. Усвідомлювати, що фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвиток дружніх стосунків тощо. Свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших; вміти організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності, нівелювати конфлікти, здобувати чесну перемогу та з гідністю приймати поразку, дотримуватися правил чесної гри, усвідомлювати важливість дотримання санітарно-гігієнічних вимог при виконанні фізичних вправ, розуміти значення рухової активності в житті людини для покращення здоров'я, формувати навички самоконтролю в процесі занять фізичною культурою, дотриматися правил безпечної поведінки під час уроків, змагань та інших форм фізичного виховання.

Змістова лінія «**Підприємливість та фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Формувати уміння надавати фізкультурно-оздоровчі послуги з урахуванням особливостей конкретного підприємства, організації тощо. Сприяти формуванню здатності до оцінювання власних можливостей в процесі рухової діяльності, вміти працювати в команді, формувати навички співробітництва, реалізовувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за прийняті рішення, усвідомлювати важливість співпраці під час ігрових ситуацій, власних позитивних сторін та визнавати свої недоліки у тактичних діях в різних видах спорту, проявляти ініціативність та активність у фізкультурній діяльності, вміти планувати змагання між класами, школами тощо та укладати кошторис запланованих змагань.

Предметна компетентність є багатокомпонентним утворенням, основними компонентами є знаннєвий, діяльнісний і ціннісний. Зміст цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць».

Структура навчального процесу з фізичної культури

Навчальна програма «Фізична культура. 10-11 кл.» розроблена відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р.

Програма характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до віково-статевих особливостей учнів, їхніх інтересів, матеріально-технічного

забезпечення навчального процесу (спортивний зал, спортивні пришкільні майданчики, стадіон, басейн тощо), кадрового забезпечення.

Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона складається з двох інваріантних, або обов'язкових модулів: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка і варіативних модулів.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної і загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу до кожного варіативного модуля. У 10-11 класах учні мають опанувати 2-3 варіативних модулі. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Однак не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів. Фахівці фізичної культури можуть розробляти свої варіативні модулі до цієї програми. Програми варіативних модулів мають пройти експертизу, отримати гриф Міністерства освіти і науки України та бути оприлюдненими для загального користування. Отже, кількість варіативних модулів з часом має зростати.

Критеріями відбору варіативних модулів є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим письмовим опитуванням. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

За потреби, у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

У разі освоєння двох варіативних модулів протягом одного навчального року та у випадку, коли рік вивчення модуля не відповідає класу навчання (наприклад у 10-класі вивчається модуль баскетбол, третій рік вивчення), учитель повинен скоригувати змістове наповнення варіативного модуля та нормативи оцінювання.

Організація навчального процесу з фізичної культури

Основною формою організації навчально-виховного процесу з фізичної культури в загальноосвітньому навчальному закладі є урок.

Головними вимогами до сучасного уроку фізичної культури є:

– забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків;

– забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості навчального процесу;

– формування в учнів/учениць умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами;

– забезпечення диференційованого підходу до організації навчального процесу з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного розвитку, рухової підготовленості та статі учнів, урахування їх мотивів та інтересів до заняття фізичними вправами;

– використання вчителем різноманітних організаційних форм, засобів, методів і прийомів навчання;

– досягнення оптимальної рухової активності всіх учнів/учениць протягом кожного уроку з урахуванням стану здоров'я.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. за № 518/674 учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Для основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури та опановують навчальний матеріал відповідно до вимог цієї навчальної програми. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

При складанні розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Оцінювання навчальних досягнень

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи.
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи, які розроблено для кожного року вивчення. Контрольні навчальні нормативи є орієнтовними. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до

календарно-тематичного планування.

При складанні навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (початковий, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.08 № 371.

Оцінюючи навчальні нормативи з фізичної підготовленості, потрібно дотримуватись таких вимог:

1. Навчальні нормативи складають учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

2. Кожній заліковій вправі передує спеціальна фізична підготовка (не менше як на двох заняттях).

3. Перед складанням нормативу вчитель проводить розминку, а після — відновлювальні вправи.

4. Учні мають можливість перескласти норматив на визначеному вчителем занятті.

5. Учитель зобов'язаний забезпечити безумовне дотримання правил і виконання вимог щодо безпеки під час здачі нормативів.

При оцінюванні навчальних досягнень з фізичної культури також враховуються: особисті досягнення школярів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів. На основі зазначених показників учителі можуть застосовувати різноманітні системи нарахування «бонусних» балів. Наприклад, якщо учень (учениця) викона(в/ла) залікову вправу на певний рівень, але при цьому його (її) особистий результат виконання цієї вправи поліпшився порівняно з попереднім показником, учитель може виставити оцінку на 1–2 бали вищу за ту, яка передбачається навчальними нормативами.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, оцінюються за теоретико-методичні знання, техніку виконання вправ, складання відповідних нормативів, які їм не протипоказані.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Інваріантна складова
Теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка

10 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості фізичного розвитку і функціонального стану організму у старшому шкільному віці; паралімпійський рух на сучасному етапі; обсяг, інтенсивність навантаження, тривалість та характер відпочинку під час виконання фізичних вправ; вміння, навички та фізичні якості які необхідні для успішної самореалізації у майбутній професії; **називає**: поняття, рівні та методики визначення рівнів фізичної підготовленості; ***Ціннісний компонент*** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; ***Знаннєвий і діяльнісний компонент:*** **володіє** методиками: визначення рівнів фізичної підготовленості; виконання фізичних вправ та рухливих ігор з дітьми молодшого шкільного віку **виконує (*розробляє*):** комплекси фізичних вправ виконання яких забезпечує успішну самореалізації у майбутній професії	Особливості фізичного розвитку і функціонального стану організму в старшому шкільному віці. Характеристика фізичної підготовленості. Методики її визначення. Методика виконання фізичних вправ та рухливих ігор з дітьми молодшого шкільного віку. Фізичне навантаження та відпочинок як фактори впливу на фізичний розвиток. Вміння, навички та фізичні якості, необхідні для успішної самореалізації у майбутній професії (відповідно до обраного профілю чи омріяної професії). Паралімпійський рух на сучасному етапі.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує** організуючі вправи, ходьбу, біг, стрибки; загальнорозвивальні вправи (в русі, в парах, у трійках, у групах, із предметами: набивними м'ячами, гімнастичними лавами, джгутами); вправи для формування та корекції постави та запобігання плоскотопості; *вправи для розвитку швидкості:* повторний біг на відрізках **30–100** м; прискорення до 30 м з різних вихідних	Організуючі вправи; ходьба; біг; стрибки; загальнорозвивальні вправи; вправи для формування та корекції постави; *вправи для розвитку швидкості*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
положень; біг зі зміною швидкості й напрямку за сигналом; естафети, рухливі ігри; *вправи для розвитку спритності:* різновиди стрибків із завданнями; стрибки з поворотами, через різноманітні предмети; метання м'яча в ціль; акробатичні вправи; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м; вправи на координацію рухів, рухливі та спортивні ігри; *вправи для розвитку витривалості:* рівномірний біг до 1500 м; біг 300–400 м з інтервалом по 1-2-3 рази; біг у перемінному темпі до 1700 м; повільний біг до 12 хв.(юнаки), 9 хв. (дівчата), біг під гору та навпаки, стрибки через скакалку; рухливі та спортивні ігри; *вправи для розвитку сили:* згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі та у висі лежачи на перекладині; присідання на одній та двох ногах; присідання на одній нозі з наступним підскоком угору, вправи з гантелями, з подоланням ваги партнера, вправи на силових тренажерах; *вправи для розвитку гнучкості:* вправи з широкою амплітудою рухів руками й ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; вправи на розтягування; вправи з гімнастичною палицею або скакалкою, складеною вчетверо; *елементи ритмічної гімнастики, хореографії, аеробіки*; *вправи для розвитку швидкісно-силових якостей*: біг з максимальною швидкістю після підстрибування, після бігу на місці, після різкої зміни напрямку бігу, стрибки з місця в довжину та висоту;	*вправи для розвитку спритності* *вправи на координацію рухів*, *вправи для розвитку витривалості* *рухливі та спортивні ігри;* *вправи для розвитку сили:* *вправи для розвитку гнучкості* *елементи ритмічної гімнастики, хореографії, аеробіки* *вправи для розвитку швидкісно-силових якостей*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
серійні стрибки з поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; стрибки «в глибину» з наступним вистрибуванням угору; кидки і ловіння набивного м'яча (1 кг) в парах.	

11 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** олімпійську філософію та здоровий спосіб життя; вміння, навички та фізичні якості які необхідні для успішної самореалізації у майбутній професії; **володіє** основами методики: розвитку сили, витривалості, гнучкості, швидкісно-силових якостей, спритності; організації та проведення змагань з учнями молодших класів; **пояснює:** роль фізичної культури у сім'ї; вплив фізичного навантаження та відпочинку на фізичний розвиток, вплив занять фізичними вправами на гармонійний розвиток майбутньої матері; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **розробляє** програми з розвитку витривалості, сили, гнучкості, швидкісно-силових якостей, спритності (за вибором та допомогою вчителя); індивідуальні програми фізкультурно-оздоровчих тренувань відповідно до рівня власної фізичної підготовленості **виконує (*розробляє*):** комплекси професійно-відновлювальної спрямованості для різних напрямів професійної діяльності людини	Фізична культура у сім'ї. Вплив занять фізичними вправами на гармонійний розвиток майбутньої матері. Олімпійська філософія та здоровий спосіб життя. Основи методики розвитку сили, витривалості, гнучкості, швидкісно-силових якостей, спритності. Організація та проведення змагань з учнями молодших класів. Вправи професійно-відновлювальної спрямованості.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	

виконує: організуючі вправи, ходьбу, біг, стрибки; загальнорозвивальні вправи (в русі, в парах, у трійках, у групах, із предметами: набивними м'ячами, гімнастичними лавами, джгутами); вправи для формування та корекції постави та запобігання плоскостопості; *вправи для розвитку швидкості*: повторний біг на відрізках 30–100 м; прискорення до 40 м з різних вихідних положень; біг зі зміною швидкості й напрямку за сигналом; «дріботливий біг» із максимальною можливою кількості кроків за одиницю часу; естафети, рухливі ігри; *вправи для розвитку спритності:* різновиди стрибків із завданнями; стрибки з поворотами, через різноманітні предмети; метання м'яча в ціль; акробатичні вправи; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м; *вправи для розвитку координації:* комбіновані вправи, що складаються із стрибків, бігу, кидків та ведення м'яча на максимальній швидкості.; рухливі та спортивні ігри; *вправи для розвитку витривалості:* рівномірний біг до 1500 м; біг 300–400 м з інтервалом по 1-2-3 рази; біг у перемінному темпі до 1700 м; повільний біг до 12 хв. (юнаки) 9 хв. (дівчата), біг під гору та навпаки, безперервний рівномірний біг із поступовим збільшенням швидкості бігу від повільного до середньої швидкості; стрибки зі скакалкою; рухливі та спортивні ігри; *вправи для розвитку сили:* згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі та у висі лежачи на перекладині; передачі набивними м'ячами 5 кг. однією, двома руками; ходьба у напівприсіду з	Ходьба; біг; стрибки; загальнорозвивальні вправи; вправи для формування та корекції постави; *вправи для розвитку швидкості* *вправи для розвитку спритності* *вправи для розвитку координації* *вправи для розвитку витривалості* *вправи для розвитку сили* *вправи для розвитку гнучкості*

набивними м’ячами; присідання на одній та двох ногах; присідання на одній нозі з наступним підскоком угору, вправи з гантелями, з подоланням ваги партнера, вправи на силових тренажерах; *вправи для розвитку гнучкості:* вправи з широкою амплітудою рухів руками й ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; вправи на розтягування; вправи з гімнастичною палицею або скакалкою, складеною вчетверо; елементи ритмічної гімнастики, хореографії, аеробіки, виконання пасивних нахилів, відведень ніг та рук за допомогою партнера; *вправи для розвитку швидкісно-силових якостей:* біг з максимальною швидкістю після підстрибування, після бігу на місці, після різкої зміни напрямку бігу, стрибки з місця в довжину та висоту; серійні стрибки з поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; стрибки «в глибину» з наступним вистрибуванням угору; кидки і ловіння набивного м’яча (1 кг) в парах; комплексні естафети з м’ячем	*вправи для розвитку швидкісно-силових якостей*

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінки розвитку фізичних якостей

	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
6 рік вивчення	Біг 100 м (с)	юн.	більше 15,9	15,9	15,3	14,5
		дівч.	більше 18,0	18,0	17,5	16,8
	Рівномірний біг 1500 м	юн.	більше 7,30	7,30	7,00	6,20
		дівч.	більше	9,00	8,30	7,45

	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
	(хв, с)		9,00			
	Стрибок у довжину з місця (см)	юн.	до 200	200	210	220
		дівч.	до 155	155	170	185
	Стрибок у довжину з розбігу (см)	юн.	до 350	350	380	410
		дівч.	до 250	250	280	310
		дівч.	до 75	75	85	100
	Метання мало-го м’яча на дальність (м)	юн.	до 35	35	45	50
		дівч.	до 16	16	20	25
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	юн. від підлоги	до 15	15	22	30
		дівч. від лави	до 7	7	13	15
	Підтягування (кількість разів)	юн. у висі	до 4	4	8	11
		дівч. у висі лежачи	до 6	6	16	20
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	юн.	до 3	3	6	10
		дівч.	до 11	11	15	18
	Підніманя тулуба в сід за 60 с	юн.	до 20	20	40	55
		дівч.	до 18	18	38	48

	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
7 рік вивчення	Біг 100 м (с)	юн.	більше 15,8	15,8	15,0	14,3
		дівч.	більше 18,3	18,3	17,8	16,8
	Рівномірний біг 1500(хв, с)	юн.	більше 7,20	7,20	6,50	6,10
		дівч.	більше 8,50	8,50	8,20	7,40
	Стрибок у довжину з місця (см)	юн.	до 205	205	215	225
		дівч.	до 150	150	170	180
	Стрибок у довжину з розбігу см)	юн.	до 360	360	400	430
		дівч.	до 250	250	270	310
		дівч.	до 75	75	85	95
	Метання мало-го м’яча на дальність	юн.	до 40	40	50	55
		дівч.	до 17	17	21	25
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	юн. від підлоги	до 15	15	25	35
		дівч. від лави	до 9	9	13	16
	Підтягування (кількість разів)	юн. у висі	до 5	5	9	12
		дівч. у висі лежачи	до 8	8	17	22
	Нахил уперед з положення сидячи	юн.	до 4	4	7	11
		дівч.	до 7	7	9	16

	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
	(см)					
	Підніманя тулуба в сід за 60 с	юн.	до 20	20	48	58
		дівч.	до 20	20	45	55

Автор: Лакіза О.М.

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ
«Баскетбол»

Пояснювальна записка

Варіативний модуль «Баскетбол» є важливою та улюбленою для учнів складовою навчальної програми з фізичної культури для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Він складається з таких розділів: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу.

Розділ очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів зорієнтований на якісне засвоєння учнями знань, умінь та навичок поданого матеріалу. Для його засвоєння необхідно дотримуватися вимог методики навчання техніки і тактики гри, використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові та статеві особливості учнів, а також наявні матеріальні можливості школи.

Зміст навчального матеріалу відповідає головним завданням програми. Він формує через навчання баскетболу стійкий інтерес школярів до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі. До розділу внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, елементи техніко-тактичної підготовки. Основний зміст модуля адаптований до занять з учнями різної підготовленості, передбачає загальноосвітню, а не спортивну спрямованість.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно ретельно проводити спеціальну розминку в тому числі з м’ячами, різноманітні бігові і стрибкові вправи, застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів, враховуючи стать і стан здоров’я школярів.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння техніки гри. Контрольні навчальні нормативи, є орієнтовними, і оцінка за їх виконання не є домінуючою при здійсненні тематичного, семестрового чи річного оцінювання та дозволяє врахувати динаміку особистих результатів кожного учня.

1 (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** організацію варіантів техніко-тактичних дій у процесі гри; особливості проведення та суддівство змагань; методику самостійних занять.	Організація техніко-тактичних дій у процесі гри; особливості проведення та суддівство змагань; методика організації самостійних занять;
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** прискорення на 5, 10, 15, 20м з різних стартових положень різними способами в змаганні з партнерами і з веденням м’яча; «човниковий біг» 4х9м; серійні стрибки з діставанням високо підвішених предметів та зістрибуванням у глибину.	Спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність.
Техніко – тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** чергування різних: стійок, пересувань, зупинок, поворотів у нападі і захисту; ловлі та передачу м'яча одною і двома руками зверху на велику відстань; чергування різних способів ловлі, передач і ведень м'яча без зорового контролю, в умовах опору захисників; **застосовує** серійні кидки з різних точок середньої і далекої відстані при активному опорі захисника, після виконання технічних прийомів нападу, фінтів і з опором захисника; відбивання м'яча; накривання кидка і організація боротьби за м'яч, що відскочив від щита; добивання м'яча однією та двома руками в стрибку при відскоку його від щита;	Стійкі, пересування, зупинки, повороти у нападі й захисту; ведення, передачі, кидки м’яча в умовах захисних дій гравців; індивідуальні, групові й командні тактичні дії у нападу і захисту.

штрафний кидок і дії гравців при його виконанні; вихід та протидії виходу на вільне місця для взаємодій між гравцями*;* взаємодії та протидії заслонам; ***Ціннісний компонент*** **приймає** участь в організації і протидіях варіантів позиційного нападу і швидкого прориву.	

2 (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** організацію нападу і протидії простіших варіантів позиційного нападу та швидкому прориву; **наводить приклади** вправ атлетичної підготовки, виховання стрибучості і гнучкості баскетболіста.	Організація техніко-тактичних дій у процесі гри; атлетична підготовка; виховання стрибучості; гнучкість баскетболіста.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення на 5, 10, 15, 20, 30м з різних стартових положень різними способами в змаганні з партнерами із веденням м'яча; «човниковий» біг 4х9м; серійні стрибки з діставанням високо підвішених предметів та зістрибуванням у глибину.	Спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність.
Техніко – тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** чергування різних: стійок, пересувань, зупинок, поворотів у нападі і захисту; прийомів, ведень без зорового контролю, ловля та	Чергування різноманітних стійок, пересувань, зупинок, поворотів, ведень, передач, кидків м'яча поєднаних із виконанням індивідуальні, групові й командні тактичних дій гравців в нападу і

передача м'яча в умовах опору захисників; **застосовує** кидки м'яча вивченими способами з різних дистанцій, після виконання технічних прийомів нападу, після фінтів і з опором захисника; кидок однією рукою в стрибку зверху вниз з розбігу; серійні кидки з різної сторони від кошика з опором захисника; штрафний кидок. **виконує** техніко – тактичні прийоми захисту в умовах протидії гравцям нападаючий команди; **демонструє:** вірний вибір моменту і місця для організації групових взаємодій гравців різних амплуа; активну участь в організації нападу і захисту у варіантах позиційного нападу і швидкого прориву.	захисту.

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги
1 (6) рік вивчення

Зміст навчального матеріалу	Рівень навчальних досягнень учнів			
	початковий	середній	достатній	високий
10 кидків вивченим способом (2х5) із дистанції 4,5м на рівної відстані між п’ятьма точками (кількість влучень):				
юнаки	жодного влучного кидка	1	3	5
дівчата	жодного влучного кидка	1	3	4
10 штрафних кидків на точність (кількість влучень):				
юнаки	жодної правильно виконаної передачі	2	3	5
дівчата	жодної правильно виконаної передачі	1	2	4

2 (7) рік вивчення

Зміст навчального матеріалу	Рівень навчальних досягнень учнів			
	початковий	середній	достатній	високий
10 кидків вивченим способом (2х5) із дистанції 4,5м на рівної відстані між п'ятьма точками (кількість влучень):				
юнаки	жодного влучного кидка	1	3	6
дівчата	жодного влучного кидка	1	3	5
10 штрафних кидків на точність (кількість влучень):				
юнаки	жодної правильно виконаної передачі	2	3	6
дівчата	жодної правильно виконаної передачі	1	2	5

Автори-укладачі: Моїсеєв С. О., Бреус І. В.

Варіативний модуль

ВЕСЛУВАННЯ НА БАДАРКАХ І КАНОЕ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Веслування на байдарках і каное» є складовою частиною навчальної програми з фізичної культури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Основна мета модулю – виховання в учнів ціннісного ставлення до систематичних занять фізичною культурою і спортом; формування компетентності щодо ведення здорового способу життя та самоконтролю за власним фізичним станом; розвиток фізичної, технічної та тактичної підготовки до занять веслуванням на байдарках і каное; розширення функціональних можливостей організму та збагачення рухового досвіду школярів.

Основними структурними одиницями варіативного модулю «Веслування на байдарках і каное» є: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;

зміст навчального матеріалу; орієнтовні навчальні нормативи і вимоги та перелік обладнання, необхідний для занять веслуванням на байдарках і каное.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» комплексно характеризує на рівні знаннєвого, ціннісного та діяльнісного компонентів якість теоретичної, фізичної, тактичної та технічної готовності учнів до занять веслуванням на байдарках і каное.

Розділ «Зміст навчального матеріалу» містить: теоретичні відомості з техніки та тактики веслування на байдарках і каное, історії виду спорту, правил змагань, здорового способу життя, охорони праці під час занять фізичною культурою і спортом, професійного шляху видатних веслувальників України та світу, фізичного самовиховання; спеціальні фізичні вправи, спрямовані на фізичну, технічну і тактичну підготовку веслувальників на байдарках і каное.

У розділі «Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги» наведені кількісні показники низького, середнього, достатнього та високого рівнів розвитку загальної та спеціальної фізичної, технічної та тактичної підготовки учнів до занять веслуванням на байдарках і каное. Загальна фізична підготовленість учнів оцінюється за допомогою фізичних вправ: біг на короткі та середні дистанції, віджимання в упорі лежачи, підтягування у висі. Якість техніко-тактичної та спеціальної фізичної підготовки визначається за допомогою наступних рухових тестів: плавання, веслування на байдарці/каное на гладкі (200м, 500м, 1000м) та довгі (3000 м, 5000 м) дистанції.

Під час календарно-тематичного планування предмету «Фізична культура» на рік необхідно враховувати, що навчальний модуль «Веслування на байдарках і каное» доцільно проводити в осінній (вересень, жовтень) та весняний (квітень, травень) періоди. Уроки, що проводяться на воді, бажано здвоювати (2 уроки по 45 хвилин поспіль) та ставити у розклад на початку (1 та 2 уроки) або/та наприкінці (5-7 уроки) навчального дня.

Такий спосіб організації вивчення модулю дозволяє: збільшити кількість часу перебування учнів на воді до науково обґрунтованого мінімуму; дотримуватись учням шкільного режиму дня та не спізнюватись на навчальні заняття.

Протягом перших років вивчення модулю «Веслування на байдарках і каное» учні ознайомлюються з основами техніки веслування, коригують свій фізичний розвиток, підвищують рівень функціональної підготовки та мотивації до занять веслуванням на байдарках і каное. Окрім того, школярі вивчають техніку гребка на веслувальному тренажері, у басейні, на суші і на воді, прийоми керування човном і збереження рівноваги; ознайомлюються з правилами охорони праці на воді та експлуатації веслувального інвентарю. Після того, як учні добре засвоять техніку веслування на байдарках і каное на суші, плотику, веслувальних тренажерах, вони переходять до засвоєння техніки і тактики веслування на воді.

На подальших етапах вивчення навчального модулю «Веслування на байдарках і каное» учні закріплюють техніку виконання гребка, розвивають та вдосконалюють загальну, спеціальну та техніко-тактичну підготовку. Опановують техніку старту, фінішу, командного веслування та беруть участь у контрольних змаганнях у класі.

Основною формою фізичного виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі є урок. Протягом вивчення модулю «Веслування на байдарках і каное» можуть використовуватись наступні типи уроків:

- навчальні, спрямовані на вивчення та закріплення техніки веслування;
- навчально-тренувальні, зорієнтовані на ознайомлення та вивчення учнями техніки, тактики веслування на байдарках і каное, розширення рухового досвіду, розвиток фізичних якостей;
- тренувальні, спрямовані на закріплення та вдосконалення в учнів техніки, тактики веслування на байдарках і каное; розвиток спеціальних фізичних якостей;
- контрольні, зорієнтовані на моніторинг (вихідний рівень та динаміка зростання) ефективності фізичної, технічної та тактичної підготовки учнів до веслування на байдарках і каное на основі орієнтовних навчальних нормативів.

Вивчення навчального модулю «Веслування на байдарках і каное» пов'язане з ризиком для життя і здоров'я учнів, тому на першому занятті модуля необхідно провести первинний інструктаж учнів з охорони праці під час занять веслуванням на байдарках і каное.

До занять на воді можуть бути допущені учні, які належать лише до основної медичної групи. Учні, які віднесені за станом здоров'я до підготовчої та спеціальної медичних груп, займаються на суші за індивідуальною рекреаційно-оздоровчою програмою.

Перше практичне заняття на воді має починатись зі складання учнями навчального нормативу з плавання. Учні, які змогли самостійно проплисти дистанцію більше 40 м, допускаються до занять на воді.

З метою забезпечення для учнів безпечних умов праці учителю необхідно перед кожним заняттям перевірити справність спортивного інвентарю (човни, весла та їх комплектуючі) та безпечність зони виходу на воду, а також проінструктувати учнів щодо правил поведінки на воді.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: ***Знаннєвий компонент*** **- називає** основні заходи профілактики травматизму та захворювань під час занять веслуванням на байдарках і каное; **- володіє** знаннями про правила змагань з веслування на байдарках і каное (зважування та обмір човнів, причини дискваліфікації та зняття із змагань, написання протестів), про першу допомогу при нещасних випадках на воді та у спортивній залі;	Правила безпеки під час занять веслуванням на байдарках і каное у спортивній залі та на воді. Правила змагань з веслування на байдарках і каное (зважування та обмір човнів, причини дискваліфікації та зняття із змагань, написання протестів). Профілактика травматизму та захворювань під час занять веслуванням на байдарках і каное.

- наводить приклади профілактики травматизму та захворювань під час занять веслуванням на байдарках і каное, причин дискваліфікації та знаття зі змагань; ***Ціннісний компонент*** **- свідомо ставиться** до збереження власного здоров'я та здоров'я інших учнів; **- поділяє** принципи fair play; **- дотримується** правил безпеки під час занять веслуванням на байдарках і каное у спортивній залі та на воді;	Перша допомога при нещасних випадках на воді та у спортивній залі
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний компонент - бачить взаємозв'язок між спеціальною фізичною підготовкою та покращенням власної функціональної готовності й особистих результатів; - здатен долати перешкоди та труднощі у досягненні особистісно значущої мети; ***Діяльнісний компонент*** **- володіє** технікою виконання вправ; **- виконує** *на суші* комплекси гімнастичних вправ амплітудного характеру для рук, ніг, тулубу, вправи в парах, вправи для розвитку гнучкості, розвитку сили (набивні м'ячі, гантелі, штанга), вправи зі скакалкою, згинання та розгинання рук у положенні лежачи, підтягування у висі, веслування на тренажерах з різним навантаженням та швидкістю, біг на дистанції 100 м, 800 м та 1500 м, грає у спортивні ігри (футбол, волейбол, баскетбол); **- виконує** *на суші* імітаційні вправи – рухи руками, ногами як під час веслування на байдарці/каное; **- виконує** *у воді* плавання вільним стилем на дистанцію більше 50 м (допуск до занять на воді); **- здійснює** *на воді* проходження у	*На суші:* вправи в парах, із додатковою вагою, зі скакалкою, вправи для розвитку гнучкості, сили м'язів рук, ніг, тулубу, швидкості, вправи на гімнастичній стінці. Імітаційні вправи з веслування. Біг 100 м, 800 м та 1500 м. Гра у спортивні ігри – футбол, волейбол, баскетбол). Вправи на веслувальному тренажері. *У/на воді:* плавання вільним стилем, веслування на байдарці та каное за заданими параметрами навантаження (інтенсивність та обсяг)

байдарці/каное відрізків на дистанції 200 м, 500 м, 1000 м, 2000 м, 3000 м та 5000 м за заданими параметрами навантаження (інтенсивність та обсяг);	
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний компонент - **цікавиться** особливостями техніко-тактичної підготовленості кращих веслярів України та світу; - **розуміє** колективну взаємозалежність серед членів екіпажу човна; - **цінує** дружбу та взаємопідримку; - **відповідально** готується до змагань; ***Діяльнісний компонент*** **- володіє** технікою виконання вправ; **- виконує** *на воді* вправи для вдосконалення техніки веслування на байдарках і каное, тактичної підготовки, відпрацьовує модельні швидкості; **- володіє** технікою старту, фінішу на змагальній дистанції, тактикою проходження дистанцій 200 м, 500 м, 1000 м на змаганнях; = **здійснює** *на воді* веслування у командних човнах (двійка, четвірка); проходження відрізків 5 х 200 м, 5 х 500 м, 5 х1000 м з відпочинком 5 хв. між відрізками та 10 хв. між серіями; **- здійснює** *на воді* веслування у командних човнах (двійка, четвірка) за різним командним номером весляра; **- бере учать** у контрольних змаганнях у класі	*На воді:* техніка та тактика веслування на байдарках і каное; техніка старту, фінішу на змагальній дистанції. Тактика проходження дистанцій 200 м, 500 м, 1000 м на змаганнях. Модельне проходження дистанцій. Веслування у командних човнах (двійка, четвірка). Контрольні змагання у класі.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	

Учень, учениця: ***Знаннєвий компонент*** **- називає** основні положення про Єдину спортивну класифікацію України; **- володіє** знаннями про спортивні розряди та спортивні звання у веслуванні на байдарках і каное; ***Ціннісний компонент*** - **ціннісно ставиться** до власного здоров'я та здоров'я свого соціального оточення; - **слідкує** за успіхами провідних українських веслярів на змаганнях різного рівня; - **бачить** перспективи розвитку веслування в Україні; ***Діяльнісний компонент*** **- дотримується** правил безпеки під час занять веслуванням на байдарках і каное у спортивній залі та на воді	Правила безпеки під час занять веслуванням на байдарках і каное у спортивній залі та на воді. Перспективи розвитку веслування на байдарках і каное в Україні та світі. Положення про Єдину спортивну класифікацію України, спортивні розряди та спортивні звання у веслуванні на байдарках і каное
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний компонент - **проявляє інтерес** до самостійних занять фізичною підготовкою у позашкільний час; - **бачить** взаємозв'язок між спеціальною фізичною підготовкою та покращенням власної функціональної готовності й особистих результатів; - **здатен** долати перешкоди та труднощі у досягненні особистісно значущої мети; ***Діяльнісний компонент*** **- володіє** технікою виконання вправ; **- виконує** *на суші* комплекси гімнастичних вправ амплітудного характеру для рук, ніг, тулубу, вправи для розвитку гнучкості, згинання та розгинання рук у положенні лежачи, підтягування у висі, веслування на тренажерах з різним навантаженням та швидкістю, біг на дистанції 100 м, 800 м та 1500	*На суші:* вправи на координацію рухів, рівновагу, розвиток вестибулярного апарату; силові вправи, вправи на гнучкість. Імітаційні вправи з веслування на байдарках і каное. Вправи на веслувальному тренажері. Біг 100 м, 800 м та 1500 м. Гра у спортивні ігри – футбол, волейбол, баскетбол. *У/на воді:* плавання вільним стилем, веслування на байдарці та каное за заданими параметрами навантаження (інтенсивність та обсяг)

м, грає у спортивні ігри – футбол, волейбол, баскетбол; **- виконує** *на суші* імітаційні вправи – рухи руками, ногами як під час веслування на байдарці/каное; **- виконує** *у воді* плавання вільним стилем на дистанцію більше 50 м (допуск до занять на воді); **- здійснює** *на воді* проходження у байдарці/каное відрізків на дистанції 200 м, 500 м, 1000 м, 2000 м, 3000 м та 5000 м за заданими параметрами навантаження (інтенсивність та обсяг);	
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний компонент - **розуміє** взаємозалежність серед екіпажу човна; - **відповідально** готується до змагань; - **аналізує та порівнює** техніко-тактичну підготовленість учнів класу; - **прагне** перевершити свої попередні фізкультурно-спортивні показники; ***Діяльнісний компонент*** **- володіє** технікою виконання вправ; **- виконує** *на воді* вправи для вдосконалення техніки веслування на байдарках і каное, тактичної підготовки, відпрацьовує модельні швидкості; **- володіє** тактикою проходження змагальних дистанцій на 200 м, 500 м та 1000 м (старт, «прокат», фінішне прискорення); **- здійснює** *на воді* рівномірне веслування на дистанцію 10 км; **- бере учать** контрольних змаганнях у класі	*На воді:* техніка веслування на байдарках і каное. Тактика проходження змагальних дистанцій на 200 м, 500 м та 1000 м. Модельне проходження дистанцій. Контрольні змагання у класі.

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги

Навчальні нормативи	юн.	Рівні компетентності			
	див.	низький	середній	достатній	високий

1-й (6)рік вивчення					
Плавання вільним стилем, м	юн.	60	75	100	Більше 100
	див.	60	75	100	Більше 100
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, к-сть разів	юн.	15	20	25	30
	див.	10	15	20	23
Біг 1500 м, хв./с	юн.	8.10	8.00	7.50	7.45
Біг 800 м, хв./с	див.	3.15	3.05	2.55	2.50
Веслування на дистанцію 200 м (байдарка/каное)	юн.	1.20,00	1.15,00	1.10,00	1.05,00
	див.	1.25,00	1.20,00	1.15,00	1.10,00
Веслування на дистанцію 500 м (байдарка/каное)	юн.	2.55,00	2.45,00	2.40,00	2.35,00
	див.	3.05,00	2.55,00	2.50,00	2.45,00
Веслування на дистанцію 1000 м (байдарка/каное)	юн.	4.55,00	4.50,00	4.45,00	4.40,00
	див.	5.05,00	5.00,00	4.55,00	4.50,00
2-й (7)рік вивчення					
Плавання вільним стилем, м	юн.	60	75	100	Більше 100
	див.	60	75	100	Більше 100
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, к-сть разів	юн.	20	24	30	35
	див.	15	17	20	25
Біг 1500 м, хв./с	юн.	8.05	7.55	7.45	7.40
Біг 800 м, хв./с	див.	3.10	3.00	2.50	2.45
Веслування на дистанцію 200 м (байдарка/каное)	юн.	1.15,00	1.10,00	1.05,00	1.00,00
	див.	1.20,00	1.15,00	1.10,00	1.05,00
Веслування на дистанцію 500 м (байдарка/каное)	юн.	2.45,00	2.40,00	2.35,00	2.30,00
	див.	2.55,00	2.50,00	2.45,00	2.40,00
Веслування на дистанцію 1000 м (байдарка/каное)	юн.	4.50,00	4.45,00	4.40,00	4.35,00
	див.	5.00,00	4.55,00	4.50,00	4.45,00

Необхідне обладнання для проведення занять з веслування на байдарках і каное

№ з/п	Обладнання	Кількість
1.	Човен (байдарка-одиночка)	20

2.	Човен (каное-одиночка)	20
3.	Човен (байдарка-двійка)	5
4.	Човен (каное-двійка)	5
5.	Човен (байдарка-четвірка)	1
6.	Човен (байдарка-четвірка)	1
7.	Човен (каное-четвірка)	1
8.	Весла для байдарки	30
9.	Весла для каное	30
10.	Сидіння (сляйд) для байдарки	30
11.	Подушка для каное	30
12.	Рятувальний човен	1
13.	Рятувальні жилети	30
14.	Веслувальний тренажер для байдарки	3
15.	Веслувальний тренажер для каное	3
16.	Секундомір	2
17.	Штанга	3
18.	Гімнастична лава	2
19.	Турнік	1
20.	М’ячі футбольні	3
21.	М’ячі баскетбольні	3
22.	М’ячі волейбольні	3

Автори В. Гусєв, Н. Кравченко

Варіативний модуль
Волейбол

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Волейбол» складається із змісту навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовних навчальних нормативів.

Матеріал спрямований на вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань, вдосконалення фізичних, психологічних та морально-вольових якостей учнів старших класів.

Основна мета модуля - формування фізичного та соціального здоров’я школярів, розвиток основних фізичних якостей, навчання техніки рухових дій, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів, опанування волейболом, як базовим модулем.

Поглиблене вивчення волейболу має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура в цілому та ігри у волейбол зокрема.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична, техніко-тактична та інтегральна підготовка.

Спеціальна фізична підготовка спрямована на підвищення функціональних можливостей організму, розвиток спеціальних фізичних якостей необхідних для гри у волейбол, краще та швидке засвоєння технічних прийомів.

Технічна підготовка являє собою комплекс спеціальних прийомів, необхідних учневі для успішної участі в грі.

Тактична підготовка передбачає організацію спортивної боротьби за допомогою індивідуальних, групових та командних дій в залежності від конкретних умов гри суперника.

Інтегральна підготовка спрямована на подолання опору суперника. Особлива увага приділяється індивідуальній та колективній грі. Одним із найважливіших засобів інтегральної підготовки є вправи замкнутого циклу. При їх виконанні необхідно дотримуватись таких вимог:

- вправи носять кільцеподібну структуру;
- головне «тренувальне» завдання виконується на майданчику команди, що приймає м'яч;
- для кожного виконавця вправи визначається коло його обов'язків.

При навчанні технічних прийомів необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися методики послідовності навчання атакуючих і захисних технічних прийомів гри.

Під час навчання необхідно застосовувати вправи ігрового характеру, навчальну гру.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння ними технічних прийомів та тактичних дій у волейболі.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує та аналізує** досягнення Українських волейболістів на міжнародній арені; волейбол як засіб фізичного виховання; характерні травми волейболіста, правила безпеки; **називає та пояснює** фактори, які визначають ефект змагальної діяльності гравців; склад та обов'язки суддівської бригади; основні поняття та правила гри у волейбол; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **виконує** показ основних суддівських	Досягнення Українських волейболістів. Волейбол як засіб фізичного виховання, вдосконалення фізичних і психологічних якостей. Фактори, що визначають ефективність змагальної діяльності гравців. Попередження спортивного травматизму. Основні поняття та правила гри у волейбол. Суддівство. Склад суддівської бригади. Жести та суддівська термінологія.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
жестів; ведення спрощеного протоколу гри; **дотримується** правил безпеки життєдіяльності.	Ведення протоколу гри.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** повторне пробігання відрізків 5, 10, 15 м із різних вихідних положень, зі зміною напрямку та швидкості руху за зоровим та голосовим сигналом. Стрибки у довжину, стрибки через скакалку, багатоскоки. Зістрибування з висоти 30 см з наступним стрибком у гору. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, переміщення в упорі лежачи вправо, вліво, по колу; Багаторазові кидки набивного м'яча (до 1 кг) від грудей двома руками вперед, над собою; багаторазові передачі м'яча в стіну; передача м'яча в парах, в трійках, в русі; кидки тенісного м'яча через сітку в ціль, в задану зону. Пересування уздовж сітки приставним кроком правим та лівим боком, зупинки та обрання вихідного положення для блокування.	Вправи на розвиток навичок швидкої протидії: за сигналом (переважно зоровим). В упорі лежачі пересування на руках по колу, кидки набивного м'яча від грудей обома руками вперед, над собою, кидки обома руками з-за голови з щонайбільшим прогинанням тулуба на місці, кидки тенісного м'яча через сітку. Кидки набивного м'яча з-за голови обома руками при активному рухові кистей рук зверху до низу стоячі на місці. Пересування уздовж сітки приставним кроком правим та лівим боком, зупинки, обрання вихідного положення для блокування.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** верхні прямі подачі до лівої та правої частини майданчика, чергування нижніх та верхніх прямих подач. Верхню бокову подачу в межах майданчика; **володіє:** технікою переміщень (приставним кроком, зупинка кроком та стрибком, поєднання переміщення і зупинки); прийом м'яча двома руками знизу після переміщення; прийом	Верхня пряма подача. Подача в ліву та праву половину майданчика. Верхня бокова подача. Вибіркове виконання подачі: на гравця, слабшого у прийомі м'яча, на гравця що вийшов після заміни. Багаторазова передача м'яча в стіну зі зміною висоти передачі та відстані до стіни; завислі передачі

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
м’яча при передньому падінні; **виконує:** передачу м’яча двома руками зверху для нападаючого удару; зустрічні передачі двома руками зверху в парах; **застосовує**: нападаючий удар по ходу сильнішою рукою з місця та розбігу; нападаючий удар з короткої передачі; прямий нападаючий удар з переводом; боковий нападаючий удар; уміння пом’якшити прийом сильно посланого м’яча; подачу на гравця, що погано володіє навичками прийому м’яча; **володіє:** технікою блокування з наступною страховкою; технікою зонного блокування; умінням послати м’яч в задану зону, змінювати способи подачі, виконувати силові подачі обраним способом; **здійснює**: чергування подач в праву та ліву частини майданчика; взаємодію гравців під час прийому подачі, розташування гравців у момент прийому м’яча від суперника в побудові “кутом вперед”; **уміє:** обирати місця для другої передачі; вибирати атакуючого партнера та передавати йому м’яч; узгоджувати свої дії згідно з характером передачі; самостійно визначати найнебезпечніший напрямок удару при здійсненні індивідуального блокування.	в ближню зону: 2-3, 3-2; передача м’яча через зону: 2-4, 4-2. Передача м’яча з пересуванням в парах, в трійках, передачі м’яча у падінні, у стрибку. за спину. Прямий нападаючий удар за ходом, сильнішою рукою з високих та середніх передач із зон 2 та 4; нападаючі удари з короткої передачі; нападаючий удар з першої передачі. Індивідуальне та групове блокування; блокування з наступною самостраховкою. Зонне блокування (закрити основний напрямок); блокування найсильнішого нападаючого; своєчасний вихід в зону удару. Вибір місця при страховці партнера, що виконує прийом; розташування гравців у момент прийому м’яча в побудові «кутом вперед»; взаємодія гравців, що приймають м’яч із зв’язковим гравцем, що перебуває в зоні: 3, 2, 4. Вибір атакуючого партнера для передачі йому м’яча, взаємодія гравців. Взаємодія з гравцем, що виконує другу передачу.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** роль та місце	Роль та місце спортивних ігор у вихованні морально-вольових

спортивних ігор у вихованні морально-вольових якостей особистості. Волейбол у сучасному олімпійському русі. Фізична підготовленість волейболіста. Матеріально-технічне забезпечення змагань і тренувань; ***Ціннісний компонент*** **пояснює** суддівство змагань; чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців; прийоми самоконтролю за фізичним навантаженням; правила домедичної допомоги в разі травмування; методику самостійних занять фізичними вправами; **обґрунтовує:** поняття про втому та перевтому; функціональні можливості організму.	якостей особистості. Волейбол у сучасному олімпійському русі. Фізична підготовленість волейболіста. Суддівство змагань. Чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців. Матеріально-технічне забезпечення змагань і тренувань. Прийоми самоконтролю за фізичним навантаженням. Правила домедичної допомоги в разі травмування. Методика самостійних занять. Поняття про втому та перевтому. Функціональні можливості організму.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4×9м; чергування прискорень, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку стрибучості, сили м'язів тулуба, плечового пояса, кистей рук, гнучкості, тощо; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням предметів; подоланням перешкод, вистрибування з присіду, естафети, рухливі ігри; **застосовує:** багаторазові передачі волейбольного м'яча в стіну з різної відстані; пересування уздовж сітки приставним кроком правим та лівим боком, спиною з поворотом на 180°	Пробігання коротких відрізків з різних вихідних положень; біг приставним кроком з виконання певного завдання: прискорення, поворот на 180°, падіння, перекат, імітація нападаючого удару блокування тощо. Стрибки з просуванням вперед, назад, з подоланням перешкод, з діставанням підвішених предметів, тощо. Багаторазові передачі м'яча в стіну при повільному збільшені відстані до неї. Кидки набивного м'яча з-за голови з активним рухом кистей рук зверху донизу, стоячи на місці та в стрибку. Пересування уздовж сітки приставним кроком правим та лівим боком, імітація блокування, теж саме, але пересуваючись спиною до сітки з поворотом на

	180°.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** націлену, скорочену та планеруючу подачу в межах майданчика; передачу м'яча з глибини майданчика під нападаючий удар; передачу двома руками зверху біля сітки, стоячи спиною до неї; передачу на точність; скорочену передачу у стрибку; прийом м'яча двома руками знизу в зоні 5, 6, 1 та передачу в зони 4, 3, 2; **застосовує:** пересування приставним кроком, зупинку стрибком у поєднанні з виконанням технічних прийомів у нападі та захисті; одиночне блокування прямого нападаючого удару в зонах 2, 3, 4; групове блокування в зонах 2, 4; систему гри "кутом вперед"; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **здійснює:** прямий нападаючий удар з переводом; нападаючий удар із зони4, 3, 2 з високих та середніх передач; нападаючий удар з другої лінії, нападаючий удар слабшою рукою. Вибір місця для другої передачі в зоні 2, стоячи спиною до напрямку передачі; **вміє:** «пом'якшити» прийом сильно посланого м'яча; спрямовувати м'яч в потрібному напрямку за різними траєкторіями; імітувати нападаючі удари з наступними обманними рухами; вибирати атакуючого партнера для передачі йому м'яча.	Націлена подача; скорочена верхня пряма подача; планеруюча подача в межах майданчика; силові подачі. Прийом м'яча після сильних верхніх подач; прийом м'яча, що летить збоку; прийом м'яча після швидкого переміщення. взаємодія гравців, що приймають м'яч із гравцем, що перебуває в зоні 4, 3, 2. Передачі м'яча для нападаючого удару, для зв'язуючого; скорочені передачі; передачі в стрибку; передача м'яча із задньої лінії, передача м'яча для нападаючого удару з другої лінії. Прямий нападаючий удар з коротких та середніх передач; прямий нападаючий удар з переводом; прямий нападаючий удар з другої лінії; нападаючий удар слабшою рукою. Одиночне та групове блокування в зонах 3; 2; 4. Взаємодія з гравцем, що виконує другу передачу; імітація нападаючого удару з наступними обманними діями. Контроль за суперником; вибір місця для блокування; взаємодія з партнером по блоку.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівень компетентності**			
1 (6) рік	10 верхніх		**низький**	**середній**	**достатній**	**високий**

вивчення	(юн.); нижніх (дів.) прямих подач на влучність в зазначену вчителем зону.	**юн.**	**4**	**5**	**6**	**7**
		дівч.	**2**	**4**	**5**	**6**
	6 передач на точність через сітку із зони 2, 3, 4 (в зазначену зону)	**юн.**	**2**	**3**	**4**	**5**
		дівч.	**1**	**2**	**3**	**4**
2 (7) рік вивчення	10 прямих верхніх подач на влучність в зазначену зону (юн.); ігровий майданчик (дів.)	**юн.**	**4**	**5**	**6**	**7**
		дівч.	**2**	**4**	**5**	**6**
	6 передач на точність через сітку із зони 2, 3, 4 (в зазначену зону).	**юн.**	**2**	**3**	**5**	**6**
		дівч.	**1**	**2**	**3**	**5**

АВТОРИ: Ребрина Анатолій, Коломоєць Галина, Ребрина Андрій

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ
ВПРАВИ З ГИРЯМИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вправи з гирями – один з не багатьох силових видів спорту, історична спадщина якого є складовою національної культури України. Протягом віків вправи з гирями були неодмінним атрибутом народних свят і розваг, засобом демонстрації та розвитку фізичних якостей.

Найбільшого поширення вправи з гирями набули наприкінці XIX ст. Сучасна історія вправ з гирями починається з 60-х років XX ст. Тоді вправи з гирями швидко поширювалися в сільській місцевості, серед студентської молоді, в армії та флоті.

За роки незалежності України кількість осіб, які займаються вправами з гирями, неодмінно зросла. Все більшого поширення вправи з гирями набувають у фітнес клубах оздоровчого спрямування. В Україні розширюється мережа різних версій вправ з гирями. Відкриваються секції та клуби, які культивують вправи з гирями. Спортивні та загальноосвітні школи відкривають відділення та секції з силових видів спорту, спеціалізовані виші проводять підготовку кваліфікованих тренерсько-викладацьких кадрів, з'являються методичні посібники та наукові праці.

Модуль «Вправи з гирями» спрямований на розвиток та підтримку на оптимальному рівні рухових якостей учня (фізичної сили, спритності (координованості), витривалості, гнучкості та ін.).

Варіативний модуль «Вправи з гирями» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовних навчальних нормативів, переліку обладнання та інвентарю.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, техніко-тактична підготовка, передбачені орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке необхідне для вивчення цього модуля.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

При проходженні навчального матеріалу модуля необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки спрямовані на розвиток фізичних якостей та здібностей.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на техніку безпеки під час занять з гирями (рекомендована вага гирі для занять з обтяженнями учнів 10 класу: до 8 кг, 11 класу: до 16 кг – юнаки; до 8 кг - дівчата). Можливий диференційований поділ класу на групи для роботи на станціях з різним силовим навантаженням (дівчата займаються вправами з обтяженнями із врахуванням особливостей жіночого організму).

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості розвитку фізичних якостей та здібностей особистості.

1 (2) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** етапи розвитку вправ з гирями; умови дихання та гігієнічні умови під час роботи з обтяженнями; **називає:** класифікацію рухових дій учня під час виконання ривка;	Історія та етапи розвитку вправ з гирями. Умови дихання під час роботи з обтяженнями. Гігієнічні умови занять гирьовим спортом. Класифікація рухових дій учня під час виконання ривка. Правила виконання ривка.

правила виконання ривка; послідовність рухових дій під час вивчення ривка; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; засоби та форми козацько-лицарського та патріотичного виховання. **дотримується** правил безпеки під час занять гирьовим спортом; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять з обтяженнями	Вправи з гирями, як засіб виховання професійно-прикладної фізичної культури. Козацько-лицарське та патріотичне виховання. Профілактика травматизму. Правила безпеки під час занять з обтяженнями.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *виконує:* підіймання легкої гирі до плеча; тягнення гирі; нахили з гирею за головою; протягування ваги вгору; махові вправи з гирею.	Спеціальна розминка школяра. Спеціально-допоміжні вправи для ривка гирі вагою 8 кг: - підіймання легкої гирі до плеча; - тягнення гирі; - нахили з гирею за головою; - протягування ваги вгору; - махові вправи з гирею; - оригінальні вправи з гирею.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** ***виконує:*** ривок гирі вагою 8 кг: старт; зміну руки (замах, перехоплення, замах); замах з «підривом»; супровід гирі; амортизацію; фіксацію; опускання гирі у фазу замаху; опускання гирі на поміст.	Вивчення техніки виконання вправи - ривок гирі вагою 8 кг. Підготовчі дії: - старт; - зміна руки (замах, перехоплення, замах). Основні дії: - замах з «підривом»; - супровід гирі; - амортизація; - фіксація. Заключні дії: - опускання гирі у фазу замаху; - опускання гирі на поміст. Послідовність навчання рухових дій під час виконання ривка: старт, махові рухи, підіймання гирі махом над головою; гиря над головою –

	рука випростана, пальці розслаблені, опускання гирі у положення замаху, тягнення із замахом і підрив, ривок з вису (від рівня колінних суглобів із замахом), фіксація, зміна руки (опускання, замах, перехоплення, замах), підхоплення гирі кистю.

2 (3) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця характеризує:** оздоровчу та прикладну спрямованість вправ з гирями; відновлювальні засоби; **називає:** правила виконання поштовху; класифікацію рухових дій учня під час виконання поштовху; послідовність навчання поштовху від грудей та піднімання гир на груди; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; зосаби національ-патріотичного виховання; **Знаннєвий компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується:** правил безпеки під час занять з обтяженнями.	Методика навчання поштовху. Правила виконання поштовху. Класифікація рухових дій учня під час виконання поштовху. Послідовність навчання поштовху від грудей та піднімання гир на груди. Засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури. Національно-патріотичне виховання. Засоби відновлення, масаж і самомасаж. Правила безпеки під час занять з обтяженнями.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень виконує:** підіймання гир на груди; присідання з гирями на грудях або плечах; тягнення гир; стрибки з гирею в опущених руках. **Учениця виконує:** підіймання гирі на груди; присідання з гирею на грудях або плечах;	Спеціально-допоміжні вправи для поштовху гир вагою 8 кг: - підіймання гир на груди; - присідання з гирями на грудях або плечах; - тягнення гир; - стрибки з гирею в опущених руках; - оригінальні вправи з гирями.

Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень виконує:** ривок гирі вагою 16 кг; поштовх гир вагою 8 кг: стартове положення; підіймання гир на груди; вихідне положення перед поштовхом; розміщення дужок гир на долонях; попередній присід; виштовхування (посил); напівприсід (амортизація); повертання у вихідне положення та вставання; повертання гир на поміст. **Учениця виконує:** поштовх гирі вагою 8 кг однією рукою: стартове положення; підіймання гирі на груди. вихідне положення перед поштовхом; розміщення дужки гирі на долоні; попередній присід; виштовхування (посил); напівприсід (амортизація); повертання у вихідне положення та вставання; повертання гирі на поміст.	Виконання вправи - ривок гирі вагою 16 кг (хлопці) та 8 кг (дівчата). Вивчення техніки виконання вправи - поштовх гир вагою 16 кг (хлопці) та поштовх гирі вагою 8 кг однією рукою (дівчата). Головні елементи техніки поштовху. Підготовчі дії: - стартове положення; - підіймання гир на груди. Основні дії: - вихідне положення перед поштовхом; - розміщення дужок гир на долонях; - попередній присід; - виштовхування (посил); - напівприсід (амортизація); - повертання у вихідне положення та вставання; - повертання гир на поміст. Послідовність рухових дій під час вивчення поштовху: прийняття вихідного положення (гирі на грудях, дужки гир перетинають основу долоней) – попередній присід, посил, напівпоштовх, виштовхування з напівприсідом, вставання та фіксація, опускання гир на груди. Послідовність рухових дій під час вивчення підіймань гир на груди: старт, замах, тягнення гир на груди, вихідне положення – гирі на грудях, опускання гир у стартове положення, підрив, підіймання на груди з вису, підіймання на груди з помосту.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 (2) рік вивченн	Підтягування, разів	хл. у висі	до 4	4	8	11

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	Підтягування, разів	дівч. у висі лежачи	до 6	6	16	20
	Ривок гирі, Разів	хл.	до 15	20	25	30
	Ривок гирі (8 кг) двома руками, разів	дівч.	до 5	7	10	13
2 (3)рік вивчення	Підтягування, разів	хл. у висі	до 5	5	9	12
	Підтягування, разів	дівч. у висі лежачи	до 8	8	17	22
	Поштовх гир (16 кг), разів	хл.	до 10	14	18	22
	Поштовх гирі (8 кг) однією рукою, разів	дівч.	до 4	6	8	10

Обладнання та інвентар, необхідні для вивчення модуля «Вправи з гирями»

№ з/п	Обладнання та інвентар	Кількість
1.	Поміст (хорт)	5 шт.
2.	Гирі вагою 8 кг	10 шт.
3.	Гирі вагою 16 кг	6 шт.
4.	Лава гімнастична	1 шт.
5.	Ємність для магнезії	1 шт.
6.	Пристосування для збереження гир	1 шт.
7.	Перекладина	1 шт.

Автори: **В.Г. Гусєв, Є. І.Петрушевський**

Варіативний модуль

ГАНДБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Гандбол» є однією із основних складових навчальної програми з фізичної культури для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Модуль складається з розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовні навчальні нормативи.

Зміст модуля спрямований на вдосконалення фізичних, морально-вольових та психологічних якостей учнів, виховання у них стійкого інтересу та позитивного ставлення до занять фізичною культурою, дотримання норм здорового способу життя та можливого вибору професійної діяльності у майбутньому.

Основна мета модуля — формування фізичного, духовного та соціального здоров'я школярів; розвиток основних фізичних якостей; навчання техніки рухових дій; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів; опанування гандболом як базовим модулем.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» передбачає якісне засвоєння учнями базових знань умінь та навичок поданого навчального матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» увійшли теоретичні відомості, спеціальна фізична та техніко-тактична підготовка.

При складанні модуля були враховані вікові, анатомо-фізіологічні та статеві особливості учнів; визначені пріоритетні завдання щодо рівня загальноосвітньої підготовки, безперервності та наступності вивчення поданого матеріалу.

Головною перевагою даного модуля є те, що гандбол можна проводити як у спортивному залі так і на відкритому майданчику який має відповідну розмітку.

Основною відмінністю гри в старших класах є висока швидкість переміщення гравців, швидкі та раптові дії з м'ячем, взаємодія з партнерами, колективний характер гри, ведення спортивної боротьби за м'яч, ігрову позицію тощо.

З метою профілактики та недопущення спортивного травматизму необхідно на кожному уроці проводити інструктаж з безпеки життєдіяльності, перевіряти надійність спортивного обладнання, дотримуватись методики навчання, застосовувати загальнорозвивальні, спеціальні, підготовчі та підвідні вправи, здійснювати особистісно-зорієнтоване навчання.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння ними технічних прийомів та тактичних дій у гандболі.

1(6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **аналізує** досягнення українських	

гандболістів на міжнародній арені; **характеризує:** гандбол як засіб вдосконалення фізичних та психологічних якостей; характерні травми гандболіста, правила безпечної поведінки; **називає та пояснює:** фактори, які визначають ефект змагальної діяльності гравців; склад та обов'язки суддівської бригади; основні поняття та правила гри у гандбол; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **виконує** показ основних суддівських жестів; ведення спрощеного протоколу гри; **дотримується** правил безпеки життєдіяльності	Досягнення українських гандболістів на міжнародній арені. Гандбол як засіб вдосконалення фізичних і психологічних якостей. Фактори, що визначають ефективність змагальної діяльності гравців. Попередження травматизму. Суддівство змагань. Склад суддівської бригади. Жести та суддівська термінологія. Ведення протоколу гри.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** повторне про бігання відрізків 10-15 м із різних вихідних положень, зі зміною напрямку та швидкості руху за зоровим та голосовим сигналом; стрибки через скакалку, багатоскоки; згинання та розгинання рук в упорі лежачи, переміщення в упорі лежачи вправо, вліво, по колу; передачу м'яча в парах, в трійках, в русі	Вправи на розвиток навичок швидкої протидії: за сигналом (переважно зоровим) прискорений біг на 10, 15 м з різних вихідних положень; біг із зупинками та зміною напрямку руху. В упорі лежачі пересування на руках по колу, кидки набивного м'яча від грудей обома та однією рукою вперед, над собою. Різновиди стрибків.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різні способи пересувань в поєднанні з технічними прийомами у нападі та захисті; ведення м'яча без зорового контролю; кидки м'яча в опорному положенні з протидією суперника, кидки на точність; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує:** постановку заслонів, блокування та затримку суперника;	Пересування різними способами. Кроком, приставним кроком, прискорення, в захисній стійці. Зупинки одним та двома кроками. Постановка заслонів, блокування та затримка суперника. Виконання заслонів на місці та в русі. Ведення м'яча без зорового контролю. Кидки м'яча в опорному

дії, що відволікають увагу суперника; зупинки одним та двома кроками. **здійснює** узгоджені дії у нападі з ходу (швидким проривом); **визначає** напрямок можливого кидка, ловіння та відбивання м'яча знаходячись на позиції воротаря.	положенні з протидією суперника: кидки м'яча на точність, у ворота з пасивним захисником, кидки з виконанням дій, що відволікають увагу суперника, кидки у ворота після ведення та передачі партнера. Колективні дії в нападі. Напад з ходу. Гра воротаря: визначення напрямку можливого кидка, ловіння та відбивання м'яча. Навчальна та двостороння гра.

2 (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **аналізує** місце спортивних ігор у вихованні морально-вольових якостей особистості; **характеризує** гандбол у сучасному олімпійському русі; **називає та пояснює** чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців; ***Ціннісний компонент*** **дотримується** методики самостійних занять.	Роль та місце спортивних ігор у вихованні морально-вольових якостей особистості. Гандбол у сучасному олімпійському русі. Фізична підготовленість гандболіста. Суддівство змагань. Чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців. Матеріально-технічне забезпечення змагань. Правила домедичної допомоги в разі травмування. Методика самостійних занять. Поняття про функціональні можливості організму.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку рухових якостей; біг з прискоренням, вправи з набивним м'ячем; комбіновані вправи; ***Знаннєвий та діяльнісний компонент*** **проводить та бере участь** у рухливих іграх та естафетах.	Спеціальні вправи для розвитку рухових якостей та навчання техніки рухових дій. Біг з прискоренням (ривки) до 10м з подальшим відходом назад; подолання перешкод стрибком з подальшою імітацією кидка; вправи з набивним м'ячем; комбіновані

	вправи, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різноманітні способи пересувань по майданчику, ведення, відбивання та перехват м'яча; кидок з ходу, кидок збоку, кидок з падінням; **застосовує:** передачу м'яча з активним опором суперника, передачу в стрибку між гравцями; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **здійснює:** узгоджені дії у нападі проти організованого захисту; систему захисту «5-1» та «4-2», персональну опіку; ловіння, гасіння та відбивання м'яча знаходячись на позиції воротаря; **бере участь** у навчальній та двосторонній грі.	Різні способи пересувань, падіння, ведення м'яча. Блокування, вибивання та перехват м'яча. Передача та ловіння м'яча в парах з активним опором суперника. Передача м'яча в стрибку між гравцями. Кидки м'яча у ворота в стрибку з пасивним опором суперника. Кидок з ходу, кидок збоку, кидок з падінням. Колективні дії у нападі проти організованого захисту застосовуючи систему «3-3» та «4-2». Колективні дії у захисті. Система захисту «5-1» та «4-2» персональна опіка. Узгодження дій при зонному захисті. Гра воротаря: ловіння, відбивання та гасіння м'яча. Навчальна та двостороння гра.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівні компетентності**			
			низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1(6) рік вивчення	Передачі м'яча в стіну з відстані 3 м (кількість передач за 30 сек.)	юн.	15	16	17	18
		див.	11	12	13	15
	Штрафний кидок з 7-ми метрів у верхні кути воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	юн.	1	2	3	4
		див.	жодного влучного кидка	1	2	3

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
2 (7) рік вивчення	Передача гандбольного м'яча на дальність в коридор 2,5 м (м)	юн.	14	15	16	17
		див.	12	13	14	15
	Кидки м'яча з 9-ти м в нижні кути воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	юн.	1	2	3	4
		див.	жодного влучного кидка	1	2	3

АВТОРИ: Ребрина Анатолій, Коломоєць Галина, Ребрина Андрій

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ
ГИРЬОВИЙ ХОРТИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Гирьовий хортинг – один з небагатьох видів спорту, історична спадщина якого є складовою національної культури України. Упродовж багатьох віків вправи з гирями були незмінною та обов'язковою особливістю народних свят і розваг, ефективним засобом демонстрації та розвитку фізичних якостей та рухових навичок.

Найбільшого поширення вправи з гирями набули наприкінці XIX ст. Сучасна історія гирьового хортингу починається із зародженням національного виду спорту – «Хортингу» та становленням і розвитком його похідної «Гирьового хортингу» на початку другого десятиліття XXI сторіччя. Водночас гирьовий хортинг починає швидко поширюватися серед учнівської та студентської молоді.

Варіативний модуль «Гирьовий хортинг» є складовою навчальної програми з фізичної культури для учнів 10–11 класів загальноосвітньої школи, який спрямований на ознайомлення учнівської молоді з особливостями гирьового хортингу, а також на підвищення їхніх фізичних якостей засобами фізичної культури, гирьового спринту, фіткросу, гирьового триатлону, кетлебелхолду (утримання гирі), гирьового жонглювання, прикладних та інших видів фізкультурної діяльності.

Одними із основних завдань модулю є:

- формування компетентності щодо ведення здорового та оздоровчого способу життя, самоконтролю за власним фізичним станом;
- розширення функціональних можливостей організму школярів та збагачення їхнього рухового досвіду засобами гирьового хортингу;
- виховання в учнів ціннісного позитивного ставлення до систематичних занять фізичною культурою і спортом, зокрема гирьовим хортингом.

Модуль «Гирьовий хортинг» спрямований на вироблення функціональної стійкості організму до умов навчальної діяльності та формування прикладних рухових умінь та навичок.

Варіативний модуль «Гирьовий хортинг» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке потрібне для вивчення модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, професійно-прикладна підготовка, передбачені орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке необхідне для вивчення цього модуля.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

При проходженні навчального матеріалу з гирьового хортингу необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки спрямовані на розвиток фізичних якостей та рухових навичок.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на техніку безпеки під час занять гирьовим хортингом.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості розвитку фізичних якостей та здібностей особистості.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** хортинг, гирьовий хортинг**,** етапи становлення та розвитку гирьового хортингу; особливості використання гирьового хортингу при розвитку та вдосконаленні основних фізичних та життєво-важливих якостей; вплив занять з обтяженнями на організм школяра; особливості жіночого організму;	Поняття про гирьовий хортинг. Хортинг – національний вид спорту України. Козацько-лицарське та патріотичне виховання засобами хортингу. Етапи становлення та розвитку гирьового хортингу. Фізичні вправи як ефективний засіб підвищення розумової і фізичної працездатності школяра. Основні поняття та терміни.

називає основні поняття та терміни гирьового хортингу; класифікацію фізичних вправ з обтяженнями; класифікацію рухових дій учня під час виконання ривка; правила виконання ривка; послідовність рухових дій під час вивчення ривка; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; засоби патріотичного виховання; **дотримується** правил техніки безпеки під час занять з гирьового хортингу; умов дихання та гігієнічних умов під час роботи з обтяженнями; ***Ціннісний компонент*** **Свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших	Вплив занять з обтяженнями на організм школяра. Особливості жіночого організму. Класифікація фізичних вправ з обтяженнями. Умови дихання під час роботи з обтяженнями. Гігієнічні умови занять гирьовим хортингом. Профілактика травматизму. Засади розвитку основних фізичних якостей. Гирьовий хортинг, як засіб виховання професійно-прикладної фізичної культури. Правила безпеки під час занять.
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** підтягування на перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи; згинання та розгинання рук із гирею у ліктьових суглобах, лікті догори; колові рухи тулубом з гирею за головою стоячи ноги нарізно; колові рухи з гирею в руках; нахили в боки, гиря за головою (в опущених руках); переміщення гирі за голову та повернення назад лежачи на лаві; колові рухи з гирею в руках; нахили в боки, гиря в опущених руках. підіймання легкої гирі до плеча; тягнення гирі; нахили з гирею за головою;	Спеціальна розминка школяра. Підтягування на перекладині. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи. Спеціально-допоміжні вправи з гирями вагою до 8 кг загального призначення: - колові рухи тулубом з гирею за головою стоячи ноги нарізно; - колові рухи з гирею в руках; - нахили в боки, гиря за головою (в опущених руках); - «пуловер» (лежачи на лаві, в руках гиря – переміщення ваги за голову та повернення назад); - оригінальні вправи з гирями. Спеціально-допоміжні вправи для ривка гирі вагою 8 кг: - підіймання легкої гирі до плеча; - тягнення гирі; - нахили з гирею за головою; - протягування ваги вгору;

протягування ваги вгору; махові вправи з гирею; Утримання гирі на час різними способами	- махові вправи з гирею; - оригінальні вправи з гирею. Кеттлебелхолд.
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** вправи з гирьового хортингу: ривок гирі вагою 8 кг: старт; зміну руки (замах, перехоплення, замах); замах з «підривом»; супровід гирі; амортизацію; фіксацію; опускання гирі у фазу замаху; опускання гирі на хорт	Вивчення техніки виконання вправ та їх елементів з гирьового хортингу (гирьовий спринт): - ривок гирі вагою 8 кг. Підготовчі дії: - старт; - зміна руки (замах, перехоплення, замах). Основні дії: - замах з «підривом»; - супровід гирі; - амортизація; - фіксація. Заключні дії: - опускання гирі у фазу замаху; - опускання гирі на поміст. Послідовність навчання рухових дій під час виконання ривка: старт, махові рухи, підіймання гирі махом над головою; гиря над головою – рука випростана, пальці розслаблені, опускання гирі у положення замаху, тягнення із замахом і підрив, ривок з вису (від рівня колінних суглобів із замахом), фіксація, зміна руки (опускання, замах, перехоплення, замах), підхоплення гирі кистю

2 рік вивчення

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** гирьовий хортинг, етапи становлення та розвитку	Гирьовий хортинг – національний вид спорту. Патріотична складова

гирьового хортингу; особливості використання гирьового хортингу при розвитку та вдосконаленні професійно-важливих якостей; вплив занять з обтяженнями на організм школяра; особливості жіночого організму; **називає** основні поняття та терміни гирьового хортингу; класифікацію фізичних вправ з обтяженнями; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; засоби виховання патріотизму учнів; класифікацію рухових дій учня під час вивчення поштовху гир (гирі); правила виконання поштовху гир (гирі) від грудей; послідовність рухових дій під час вивчення поштовху гир (гирі) від грудей; ***Ціннісний компонент*** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших **дотримується** вимог гігієни, правил безпеки під час занять з гирьового хортингу умов дихання та гігієнічних умов під час роботи з обтяженнями	гирьового хортингу. Поняття про: - гирьовий спринт; - гирьовий фіткрос; - кеттлебелхолд (утримання гирі). Етапи становлення та розвитку гирьового хортингу. Виховання професійно-прикладної фізичної культури школяра в процесі занять з гирьового хортингу. Вплив занять з гирьового хортингу на організм учнівської молоді. Засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури. Гігієнічні умови занять з гирьового хортингу. Профілактика травматизму. Засоби відновлення, масаж і самомасаж. Правила безпеки під час занять з гирьового хортингу
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** вправи на рівновагу; гімнастичні вправи; рухливі ігри на координацію рухів; спортивні ігри; елементи акробатики; згинання та розгинання рук в упорі лежачи; накручування на гриф від штанги предметів прямими руками, зігнутими в ліктях;	Вправи для розвитку м'язів плечового пояса, рук та пальців; вправи для розвитку сили кисті;

стійку на голові, на лопатках, на руках; утримання положення упор лежачи, без обтяження, утримання обтяження стоячи та у напівприсіді; вправи з гімнастичною палицею стоячи (підкидання та ловіння, утримання горизонтально), на гімнастичній лаві, вправи з тенісним м'ячем стоячи, лежачи, кидки м'яча партнерові; вправи з тенісним м'ячем, кидки м'яча у кошик обома руками від себе зверху, знизу, однією рукою зверху та знизу, кидки тенісного м'яча на максимальний результат, стрибки обома ногами з місця на різні відрізки, на одній нозі, почергово з лівої на праву, стрибки угору на максимальний результат; максимально швидко стуляє та розтуляє пальці в кулак, стискає та розтискає гімнастичну палицю, максимальну кількість ударів гімнастичною палицею у підлогу, удари у пісок, утримання та підбивання м'ячика для настільного тенісу на ракетці, сидячи та лежачи; бігові, стрибкові, гімнастичні вправі за світловим сигналом; бігові, стрибкові, гімнастичні вправи за ускладненим світловим сигналом; вправи без обтяження, з гантелями, бігові, стрибкові вправи. підтягування на перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи; згинання та розгинання рук із гирею у ліктьових суглобах, лікті догори; колові рухи тулубом з гирею за головою стоячи ноги нарізно; колові рухи з гирею в руках;	вправи для розвитку статичної витривалості; вправи для розвитку спритності рук; вправи для розвитку точності рухів та диференціювання м'язових зусиль; вправи для розвитку швидкості рухів рук; спеціально-допоміжні рухові дії для виконання поштовху гир (гирі) від грудей за довгим циклом: - підіймання гир (гирі) на груди; - присідання з гирями (гирею) на грудях або плечах; - тягнення гир; - стрибки з легкими гирями в опущених руках; - оригінальні вправи з гирями; кеттлебелхолд

нахили в боки, гиря за головою (в опущених руках); переміщення гирі за голову та повернення назад лежачи на лаві; підіймання легкої гирі до плеча; тягнення гирі; нахили з гирею за головою; протягування ваги вгору; махові вправи з гирею; утримання гирі різними способами на час однією, іншою та двома руками	
Техніко-тактична підготовка	
Учень (учениця) виконує вправи з гирьового хортингу: старт, махові рухи, підіймання гирі махом над головою; гиря над головою – рука випростана, пальці розслаблені, опускання гирі у положення замаху, тягнення із замахом і підрив, ривок з вису (від рівня колінних суглобів із замахом), фіксація, зміна руки (опускання, замах, перехоплення, замах), підхоплення гирі кистю. Підготовчі дії: - старт; - зміну руки (замах, перехоплення, замах). Основні дії: - замах з «підривом»; - супровід гирі; - амортизацію; - фіксацію. Заключні дії: - опускання гирі у фазу замаху; - опускання гирі на поміст. Старт, замах, тягнення гир на груди, вихідне положення – гирі на грудях, опускання гир у стартове положення, підрив, підіймання на груди з вису, підіймання на груди з помосту; прийняття вихідного положення (гирі на грудях, дужки гир	Вивчення техніки виконання вправ та рухових дій з гирьового хортингу (гирьовий спринт, гирьовий фіткрос). Послідовність навчання рухових дій під час виконання ривка. Ривок гирі вагою 8 (16) кг. Вивчення техніки виконання вправи - поштовх гир вагою 8 кг (хлопці) та поштовх гирі однією рукою вагою 8 кг (дівчата). Послідовність рухових дій під час вивчення підіймань гир на груди.

перетинають основу долоней) – попередній присід, посил, напівпоштовх, виштовхування з напівприсідом, вставання та фіксацію, опускання гир на груди. Підготовчі дії: - стартове положення; - підіймання гир на груди. Основні дії: - вихідне положення перед поштовхом; - розміщення дужок гир на долонях; - попередній присід; - виштовхування (посил); - напівприсід (амортизація); - повертання у вихідне положення та вставання; - повертання гир на поміст. Підйом на груди: - «підрив», який супроводжується амортизаційним (попереднім) і фінальним розгоном; - «відхід», що включає безопорний і опорний підсід; - «вставання»: випрямлення ніг і тулуба; - «початкове положення перед поштовхом від грудей», - прийняття вихідного положення перед поштовхом від грудей; - поштовх гир від грудей - «виштовхування», що включає: безопорний напівпідсід, опорний напівпідсід, виштовхування гир від грудей;- «відхід», що складається: безопорного підсіду і утримання гир на прямих руках, опорного підсіду і утримання гир на прямих руках; - «Вставання», - «фіксація» в завершальній частині поштовху 2-х гир від грудей по довгому циклу. - опускання гир на груди включає безопорний підсід і опорний підсід; - «замах»: «скидання» гир з грудей, амортизаційні згинання ніг,	Послідовність рухових дій під час вивчення поштовху. Головні елементи техніки поштовху. Елементи гирьового фіткросу

розгинання ніг і прийняття пози замаху (гирі максимально відведені назад між ногами). Різноманітні вправи (присідання, жими, нахили) за допомогою гир різної ваги	

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги (1 рік вивчення)

Навчальні нормативи	Рівні компетентності			
	початковий	середній	достатній	високий
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, к-сть разів: хлопці дівчата	 менше 25 менше 15	 25 15	 30 18	 38 22
Підтягування, к-сть разів: хлопці – у висі дівчата – у висі лежачи	 менше 6 менше 8	 6 8	 8 10	 10 14
Біг 1500 м, хв.: - хлопці Біг 800 м, хв.: - дівчата	більше 8.00 більше 3.05	8.00 3.05	7.45 3.00	7.30 2.55
Піднімання тулуба із положення лежачи за 1 хвилину, разів: хлопці дівчата	 до 25 до 20	 30 25	 35 30	 40 35
Ривок гирі, разів: Хлопці (8 кг.) Дівчата (до 8 кг.)	 до 15 до 5	 15 5	 20 8	 25 10
Поштовх гир (8 кг.), разів: Хлопці	 до 5	 5	 10	 15

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги (2 рік вивчення)

Навчальні нормативи	Рівні компетентності			
	початковий	середній	достатній	високий
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, кількість разів: хлопці дівчата	 менше 30 менше 18	 30 18	 38 22	 42 25
Підтягування, кількість разів: хлопці – у висі дівчата – у висі лежачи	 менше 8 менше 10	 8 10	 10 14	 12 20

Біг 1500 м, хв.: - хлопці Біг 800 м, хв.: - дівчата	більше 7.45 більше 3.00	7.45 3.00	7.30 2.55	7.15 2.50
Піднімання тулуба із положення лежачи за 1 хвилину, разів: хлопці дівчата	до 30 до 25	35 30	40 35	45 40
Ривок гирі, разів: Хлопці (8 кг.) Дівчата (до 8 кг.)	до 15 до 5	20 5	25 10	30 15
Поштовх гир (8 кг.), разів: хлопці	до 5	10	15	20

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Гирьовий хортинг»

№ п/п	Обладнання	Кількість
1	Стадіон, бігова доріжка	1
2	Зал для занять з обтяженнями	1
3	Гімнастичний мат та лава	по 2 шт.
4	Перекладина	1 шт.
5	Гирі (різновагові)	20 шт.
6	Ядро, граната	по 1 шт.
7	Штанга	1 шт.
8	Смуга перешкод	1
9	Гантелі (розбірні)	10 шт.
10	Хорт (поміст)	4 шт.
11	Ємність для магнезії	1шт.
12	Пристосування для збереження гир	1шт.

Автори: С. Чешейко, Н. Кравченко

Варіативний модуль
ГІМНАСТИКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Гімнастика» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, вправи з: акробатики, на колоді, опорний стрибок, вправи на брусах та перекладині (виси та упори), вправи лазіння по канату, стрибки

через скакалку, елементи художньої гімнастики, ритмічна гімнастика та аеробіка для дівчат і атлетична гімнастика для юнаків, а також вправи з використанням тренажерів.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» орієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

У процесі вивчення акробатики у змісті навчального матеріалу подаються лише нові елементи. У залікову комбінацію елементів вправ при цьому включаються елементи, вивченні в попередні роки.

Навчаючи акробатичних комбінацій, опорних стрибків, вправ на рівновагу і вправ на брусах та перекладині (виси та упори), учитель може використовувати запропоновані комбінації, а може складати комбінації самостійно, зважаючи на наявну матеріально-технічну базу та гімнастичне обладнання. Під час складання навчальних нормативів з цих видів програми оцінюється: техніка засвоєння елементів, які входять до акробатичної комбінації (правильність виконання 3–5 елементів); ступінь оволодіння технікою виконання опорного стрибка (правильність виконання розбігу, настрибування на міст, якісне виконання стрибка та приземлення); засвоєння комбінацій для рівноваги і висів та упорів, подолання відстані канату без допомоги ніг для юнаків. Учитель може додатково оцінювати дівчат з правильності виконання комплексу вправ з ритмічної гімнастики та аеробіки.

При навчанні акробатичних вправ, лазіння по канату, опорних стрибків слід забезпечити страхування учнів. З метою профілактики травматизму на кожному уроці доцільно проводити спеціально-розвивальні та підвідні вправи до кожного гімнастичного елементу чи вправи.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння гімнастичних вправ та комбінацій.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** методику розвитку гнучкості; **знає та називає** правила безпеки під час занять гімнастичними вправами;	Методика розвитку гнучкості. Правила безпеки життєдіяльності на уроках гімнастики.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** організуючі та загальнорозвивальні вправи з предметами (скакалка,	Організуючі та загальнорозвивальні вправи з

гімнастична палиця, гумові джгути, набивні м’ячі) та без предметів; перетягування канату; вправи для формування та корекції постави; перешикування та повороти в русі; загальнорозвивальні вправи з предметами та без предметів; вправи для формування та корекції постави; вправи з подоланням особистої ваги та ваги партнера; вправи амплітудного характеру для розвитку гнучкості; вправи на координацію рухів; ***Діяльнісний компонент*** **виконує:** вправи з подоланням особистої ваги; з допоміжними навантаженнями: в парах із подоланням опору та ваги партнера; на тренажерах; вправи з гантелями або гирями (від 2 до 16 кг), з набивними м’ячами (1–3 кг), штангою (від 40 до 100 % особистої ваги), вправи під час ходьби та бігу з партнером на плечах; вправи з партнером на гімнастичній лаві та стінці; перештовхування та опір партнерові; пробігання коротких (20–50 м) відрізків з максимальною швидкістю; стрибкові вправи з великою кількістю повторень та частотою виконання; вправи для розслаблення, збільшення еластичності та розтягнення м’язів; для зміцнення серцево-судинної та дихальної систем; **виконує** багаторазове повторення спеціально-підвідних вправ для оволодіння технікою конкретного гімнастичного елементу; вправи для розтягування м’язів у разі постійного збільшення кількості повторень, амплітуди й швидкості виконання (3–4 серії по 10–15 повторень); ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується правил** безпеки під час занять атлетизмом, загальною і спеціальною фізичною підготовкою	предметами та без предметів; перетягування канату; вправи для формування та корекції постави. Перешикування та повороти в русі; загальнорозвивальні вправи; *вправи спеціальної фізичної підготовки*
Стрибки	

Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорні стрибки через гімнастичного козла: стрибок через гімнастичного козла в довжину способом «ноги нарізно» (висота 100 — 115–120 см); стрибок (кінь у ширину) в упор на коліна — упор присівши — зіскок вигнувшись - о. с., стрибок боком (висота 100 — 115 см); *юнаки та дівчата* — стрибки через скакалку (4х50; 2х100; 2х30с; 4х15с, 2 хв у повільному темпі)	*опорні стрибки:* ***юнаки*** — способом «ноги нарізно» через гімнастичного козла в довжину; ***дівчата*** — способом «зігнувши ноги», «боком з поворотом на 90° та 180°« через коня у ширину*;* *стрибки через скакалку на швидкість та витривалість*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** лазіння по канату у два чи три прийоми; без допомоги ніг	***юнаки*** — лазіння по вертикальному канату
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує** вправи на рівновагу: комбінація елементів вправ; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ	***дівчата*** — вхід з додатковою опорою; поворот кругом махом лівої (правої), поворот праворуч (ліворуч) на 90°, руки в сторони; упор присівши; стійка ноги нарізно, руки в сторони; поворот ліворуч (праворуч); стійка вздовж
Акробатика	
Діяльнісний і ціннісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комбінацію елементів вправ; стійку на кистях; стійка на голові та руках силою; «міст» із положення лежачи і стоячи (з допомогою та страховкою); зв'язки вивчених акробатичних елементів (юнаки, дівчата);	стійки на голові та руках ***(юнаки)***; зв'язки елементів; ***дівчата*** «міст» із положення стоячи;
Виси та упори	
Діяльнісний і ціннісний компонент **Учень:** **виконує:** вправи у висах та упорах: підтягування у висі; поєднання елементів	***юнаки*** — вправи на: *перекладині*: підйом переворотом

вправ; згинання та розгинання рук в упорі лежачи від підлоги; підйом переворотом або силою, перемах правою (лівою) оберт уперед — перемах назад — опускання у вис — мах уперед — махом назад зіскок прогнувшись — о. с., підйом силою або переворотом — опускання у вис — вис зігнувшись — вис прогнувшись — вис зігнувшись — опускання у вис ззаду — вис зігнувшись — вис — зіскок — о. с.; згинання та розгинання рук в упорі на брусах; утримування кута; зв'язки вивчених елементів на брусах;	або силою в упор; *паралельних брусах:* упор на брусах, махи в упорі, сід «ноги нарізно», махом назад або махом вперед зіскок;
Учениця: підйом переворотом в упор на нижній жердині — перемах правою (лівою), перехватом рук за верхню жердину поворот у вис лежачи — сід на правому (лівому) стегні, тримаючись правою (лівою) рукою за верхню жердину, ліва (права) рука в сторону — тримаючись зворотним хватом лівої (правої) руки, зіскок з поворотом на 180° — о. с. підтягування у висі лежачи на низькій перекладині (висота 95 см); поєднання елементів вправ; згинання та розгинання рук в упорі лежачи від гімнастичної лави	***дівчата*** — вправи на: *різновисоких брусах:* підйом переворотом в упор на нижній жердині; *вправи на перекладині*
Елементи художньої гімнастики	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує:** комбінацію елементів художньої гімнастики на 32 рахунки (без предмета): «хвиля» руками і тулубом; поворот на двох ногах та одній нозі на 90° – 180° – 360°; стрибки «кроком»; уверх поштовхом двох ніг прогнувшись з поворотом на 180° у горизонтальну рівновагу; підбивні стрибки в різні боки; танцювальні кроки і вправи; вправи з предметами (м'яч, стрічка, обруч та ін.);	***дівчата*** комбінація елементів художньої гімнастики на 32 рахунки (без предмета);
Ритмічна гімнастика та аеробіка	
Діяльнісний і ціннісний компонент **Учениця:**	***дівчата***

складає та виконує комплекс вправ ритмічної гімнастики та аеробіки з 9–12 вправ;	Комплекси вправ ритмічної гімнастики та аеробіки
Смуга перешкод	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** подолання гімнастичної смуги перешкод; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** самострахування під час виконання вправ.	***юнаки та дівчата:*** подолання гімнастичної смуги перешкод
Вправи на тренажерах	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** вправи на тренажерах для розвитку основних м'язових груп; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять	***юнаки та дівчата:*** вправи на тренажерах для розвитку основних м'язових груп
Колове тренування	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** комплекси вправ для колового тренування	комплекси вправ для колового тренування;
Атлетична гімнастика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** згинання і розгинання рук в упорі лежачи (від 10×5, 5×10, 2×25 до 1×50 разів); розгинання рук стоячи в упорі на брусах (інших пристосуваннях) (від 10×5, 5×10, 2×25 до 1×50 разів); горизонтальне підтягування на низькій перекладині (від 10 підходів по 5 разів до 50 разів); піднімання тулуба із положення лежачи, ступні закріплені (від 2×25 до 1×50 та 2×50 разів); рухи ногами у положенні лежачи на спині («велосипед») (від 2×25 до 2×50 (70) разів); повороти тулуба праворуч і ліворуч, стоячи в нахилі, руки в сторони (від 2×25 до 2×50 (70) разів); піднімання на носок однієї ноги від 25 до 50 разів кожною ногою; присідання на одній нозі («пістолет») (від	***юнаки*** підготовчий комплекс вправ без обтяжень з атлетизму;

6×6, 5×8, 5×10, 2×20 до 3×10 разів на кожній нозі); підтягування у висі (хлопці) (від 2×10 до 2×20 (25) разів) ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами	

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** методику розвитку сили; **знає** правила безпеки під час занять гімнастичними вправами;	Методика розвитку сили. Правила безпеки на уроках гімнастики.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми на місці та в русі; загальнорозвивальні вправи з предметами (скакалка, гімнастична палиця, гумові джгути, набивні м'ячі) та без предметів; перетягування каната; вправи для формування та корекції постави; перешикування та повороти в русі; загальнорозвивальні вправи з предметами та без предметів; вправи для формування та корекції постави; вправи з подоланням особистої ваги та ваги партнера; вправи амплітудного характеру для розвитку гнучкості; вправи на координацію рухів; **Учень:** **виконує:** вижимання ваги із різних вихідних положень; тягу силою рук до грудей у нахилі вперед; піднімання ваги прямими руками вперед з вису; піднімання ваги з підлоги до грудей з підривом; піднімання гирі до плеча з підлоги; поштовх гирі однією рукою з напівприсіду; розгинання рук зі штангою з-за голови; присідання з навантаженням	Стройові вправи і прийоми на місці та в русі, загальнорозвивальні вправи з предметами та без предметів; перетягування каната; вправи для формування та корекції постави. Перешикування та повороти в русі; загальнорозвивальні вправи; *вправи для розвитку сили*

на плечах; присідання зі штангою ззаду; випади у сторону, вперед, назад з навантаженням на плечах; піднімання прямої ноги та стегна з навантаженням; піднімання на пальцях ніг з навантаженням на плечах; присідання на одній нозі з навантаженням; нахили та повороти тулуба з навантаженням на плечах у різні боки; колові рухи тулуба з навантаженням на плечах; рухи ногами у положенні сидячи в упорі ззаду з навантаженням; піднімання тулуба із положення лежачи на спині з навантаженням (ноги закріплені); те саме на похилій гімнастичній лаві; вис кутом на перекладині з розведенням і зведенням ніг; **Учениця:** **виконує:** із сіду ноги нарізно нахил уперед (утримати 3 сек.); сидячи на підлозі, ноги разом. нахил уперед (з допомогою); стоячи нахил уперед з діставанням лобом та грудьми ніг; нахил уперед біля гімнастичної стінки, стоячи спиною і тримаючись за другу рейку знизу; нахил до ноги, поставленої на гімнастичну стінку на рівні поясу, грудей; сидячи ноги нарізно (широко) нахил уперед з допомогою; піднімання прямої ноги вперед біля гімнастичної стінки, спираючись на неї рукою, вільна рука на поясі; те саме в сторону, назад; присідання біля гімнастичної стінки, стоячи обличчям чи боком до неї, утримуючи пряму ногу на рейці стінки; піднімання прямої ноги вперед, у сторону і назад з допомогою (не доводячи до болю), стоячи біля стінки; те саме, маючи навантаження на нозі (мішок з піском 1–2 кг); ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується правил:** контролю та страховки під час занять атлетичною гімнастикою; правил безпеки під час занять атлетичною гімнастикою.	*вправи для розвитку гнучкості*

Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорні стрибки через гімнастичного козла: стрибок через гімнастичного козла в довжину способом «ноги нарізно» стрибок через козла ширину в способом «зігнувши ноги» (висота 115 —125 см); стрибок (кінь у ширину) в упор на коліна — упор присівши — зіскок вигнувшись - о. с., стрибок боком (висота 105 — 115 см); *юнаки та дівчата* — стрибки через скакалку (4х50; 2х100; 2х30с; 4х15с; 2х60с, 2хв у повільному темпі);	*опорні стрибки:* через гімнастичного козла в довжину способом «ноги нарізно» *(юнаки);* через коня у ширину способом «зігнувши ноги», «боком з поворотом на 90° та 180°« (*дівчата);* *стрибки через скакалку на швидкість та витривалість*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** лазіння по канату у два чи три прийоми; без допомоги ніг; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ;	***юнаки*** — лазіння по вертикальному канату.
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує** вправи на рівновагу: зв'язки елементів з матеріалу 6 року навчання; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ;	***дівчата -*** вправи на рівновагу: зв'язки елементів з матеріалу 6 року навчання
Акробатика	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** комбінацію елементів вправ вивчених в попередніх класах	комбінації елементів вправ вивчених в попередніх класах
Виси та упори	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** вправи у висах та упорах: підтягування у висі; підйом переворотом,	***юнаки*** — вправи на: *перекладині*

підйом силою; утримування кута в упорі на брусах; зв'язки елементів на перекладині та брусах з матеріалу 6 року (на вибір); згинання та розгинання рук в упорі на брусах; утримування кута; зв'язки вивчених елементів на брусах; **Учениця:** поєднання елементів вправ; зв'язки елементів з матеріалу 6 року; підтягування у висі лежачи на низькій перекладині (висота 95 см); ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ;	*паралельних брусах* ***дівчата*** — вправи на: *різновисоких брусах* *низький перекладині*
Елементи художньої гімнастики	
Діяльнісний і ціннісний компонент **Учениця:** **виконує** комбінацію елементів художньої гімнастики на 32 такти (без предмета);	***дівчата -*** комбінація елементів художньої гімнастики на 32 такти (без предмета)
Ритмічна гімнастика та аеробіка	
Діяльнісний і ціннісний компонент **Учениця:** **складає та виконує** комплекс вправ ритмічної гімнастики та аеробіки з 12-14 вправ;	***дівчата*** складання і виконання комплексів вправ;
Вправи на тренажерах	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** вправи на тренажерах для розвитку основних м'язових груп; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять	Вправи на тренажерах для розвитку основних м'язових груп
Колове тренування	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** комплекси вправ для колового тренування;	Комплекси вправ для колового тренування
Атлетична гімнастика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** *вправи* з гантелями, малою	***юнаки***

штангою чи партнером (кожна вправа виконується не менше, ніж у трьох серіях (по 8–10 повторів у кожній) — підтягування на перекладині широким хватом (доторкання потилицею від 3×8 до 3×10 разів); жим лежачи (довести до 5 серій -2×8 разів — 3 хв); жим сидячи (3×8 разів); згинання рук у ліктях, стоячи зі штангою (3×10 разів); «французький» жим стоячи (3×10 разів); присідання зі штангою на плечах (3×8 разів); згинання ніг лежачи на животі (3×10 разів); піднімання на носках, стоячи на підставці (5×15 разів), піднімання тулуба із положення лежачи на похилій дошці (3×50 разів); розгинання тулуба лежачи на животі, руки за головою (3×10 разів); сидячи на лавці, передпліччя на стегнах, розгинання і згинання кистей рук зі штангою або іншим навантаженням (4×15 разів); ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять	*вправи з обтяженням:* вправи з гирями, гантелями, штангою*;*

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівні компетентності**			
			низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1(6) рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	юн. у висі	до 4	4	8	11
		дівч. у висі лежачи	до 6	6	16	20
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	юн. від підлоги	до 15	15	22	30
		дівч. від лави	до 7	7	13	15
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	юн.	до 3	3	6	10
		дівч.	до 11	11	15	18
	Піднімання тулуба в сід за 60 с	юн.	до 20	20	40	55
		дівч.	до 18	18	38	48
	Стрибки через скакалку за	дівч.	до 50	50	65	75

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	30 с.					
2(7) рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	юн. у висі	до 5	5	9	12
		дівч. у висі лежачи	до 8	8	17	22
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	юн. від підлоги	до 15	15	25	35
		дівч. від лави	до 9	9	13	16
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	юн.	до 4	4	7	11
		дівч.	до 7	7	9	16
	Піднімання тулуба в сід за 60 с	юн.	до 20	20	48	58
		дівч.	до 20	20	45	55
	Стрибки через скакалку за 30 с (кількість разів)	дівч.	до 55	55	65	78

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Гімнастика»

№ п/п	*Обладнання*	*Кількість*
1	*Гімнастичний козел*	*1 шт.*
2	*Гімнастичний міст*	*1 шт.*
3	*Гімнастичний мат*	*6 шт.*
4	*Канат*	*2 шт.*
5	*Гімнастична лава*	*6 шт.*
6	*Гімнастична колода*	*1 шт.*
7	*Перекладина*	*1 шт.*
8	*Низька колода*	*1 шт.*
9	*Паралельні бруси*	*1 шт.*
10	*Різновисокі бруси*	*1 шт.*
11	*Скакалки*	*30 шт.*
12	*Гантелі розбірні*	*10 шт.*
13	*Гімнастичні палиці*	*30 шт.*
14	*Шведські драбини*	*8 шт.*

15	***Канат для перетягування***	***1 шт.***
16	***Ваги***	***1 шт.***
17	***Еспандери***	***6 шт.***
18	***Магнезія***	
19	***Динамометр***	***1 шт.***

Автор: О. Лакіза

Варіативний модуль
КОРФБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Корфбол» – один з видив навчальної програми, який представляє доступну, зрозумілу, легку в засвоєнні, єдину гендерну спортивну гру з нескладним обладнанням і простими правилам змагань. Засвоєння близької до баскетболу гри, забезпечить стійку мотивацію учнів до занять фізичної культури, формуванню навичок здорового способу життя.

Варіативний модуль «Корфбол» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовні навчальні нормативи і вимоги та переліку обладнання, необхідного для вивчення модуля «Корфбол».

.Зміст навчального матеріалу відповідає головним завданням програми. До розділу внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, елементи техніко-тактичної підготовки. Основний зміст модуля адаптований до занять з учнями 10-11 класів.

Розділ очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів зорієнтований на якісне засвоєння учнями знань, умінь та навичок поданого матеріалу. Для його засвоєння необхідно дотримуватися вимог методики виховання фізичних якостей, навчання техніки і тактики гри в захисті та нападу, застосовувати різноманітні дидактичні методи, враховувати вікові та статеві особливості учнів, а також наявні матеріальні можливості навчального закладу. Широко використовувати підвідні вправи, більшість з яких можуть бути запозичені з гри у баскетбол. Під час навчання необхідно застосовувати вправи ігрового характеру, рухливі ігри та естафети.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно ретельно проводити спеціальну розминку, в тому числі з м’ячами, застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів, враховуючи стать і стан здоров’я, забезпечувати безпеки школярів.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння техніки гри. Навчальні нормативи, є орієнтовними, і оцінка за їх виконання не є домінуючою при здійсненні

тематичного, семестрового чи річного оцінювання та дозволяє врахувати динаміку особистих результатів кожного учня.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** варіанти групових взаємодії в нападі (передав-вийшов, наведення, трикутник); командні взаємодії в нападі (4-0, 2-2, 3-1); варіанти групових і командних взаємодії в захисті; профілактику травматизму на заняттях корфболом; **наводить приклади** домедичної допомоги; ***Ціннісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять.	Групові і командні тактичних взаємодії в нападі та захисті. Профілактика травматизму і надання домедичної допомоги. Правила безпеки під час занять.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність, стрибучість: прискорення з передачами м'яча на 5, 10, 15, 20м з різних стартових положень різними способами в змаганні з партнерами; «човниковий біг» 4х10м; серійні стрибки і з діставанням високо підвішених предметів та із зістрибуванням у глибину; естафети, підвідні та рухливі ігри з м'ячем.	Спеціальна фізична підготовка корфболіста
Техніко – тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує**: чергування та поєднання різних стійок пересувань, зупинок, поворотів, фінтів з м'ячем і без м'яча; ловлі та передачу м'яча однією і двома руками на велику	Способи пересувань. Володіння мечем (передачі, кидки, фінти, пенальті). Оволодіння м'ячем. (перехоплення, підбор м'яча). Групові й командні взаємодії у нападі та захисту. Протидії атакуючим діям суперників.

відстань в русі; чергування різних способів ловлі та передач м'яча в умовах опору захисників; **застосовує:** серійні кидки після двох шагів, кидки з різних точок середньої і далекої відстані; теж з кроком назад після прийому передачі м'яча від партнеру; відбивання перехват м'яча; протидію кидку; організація боротьби за м'яч, що відскочив від кошику; пенальті; виходу на вільне місця для взаємодій між гравцями; групові взаємодії у парах, трійках (передав-вийшов. трикутник), командні взаємодії (4-0, 2-2, 3-1); групові й командні взаємодії у захисті. ***Ціннісний компонент*** **приймає участь** в організації групових і командних взаємодіях в нападі і захисту у монокорфбол і двосторонній грі у корфбол.	

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** організацію групового і командного нападу та захисту; **наводить приклади** засобів та методів атлетичної підготовки, виховання стрибучості.	Організація техніко-тактичних дій у процесі гри; атлетична підготовка; виховання стрибучості.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність: прискорення на 5, 10, 15, 20, 30м з різних стартових	Спеціальна фізична підготовка корфболіста.

положень різними способами в змаганні з партнерами і з передачами м’яча; «човниковий» біг 4х10м; вправи щодо розвитку сили м’язів тулубу; серійні стрибки з діставанням високо підвішених предметів з місця та із розбігу; зістрибуванням у глибину; серійні стрибкі; естафети, підвідні та рухливі ігри з м’ячем.	
Техніко – тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** чергування різних стійок, пересувань, зупинок, поворотів у нападі і захисту; різноманітні прийомі, ловлі та передач м'яча в умовах опору захисника; перехоплення і підбор м’яча ще відскочив від кошику; **застосовує** кидки м'яча вивченими способами з різних дистанцій та в русі з під кошику, після прийому передачі м’яча, після фінтів і з опором захисника; в стрибку та з шагом назад; серійні кидки з різних сторін від кошика; пенальті; **виконує** техніко – тактичні прийоми захисту в умовах протидії гравцям нападаючий команди; **демонструє:** організацію групових і командних взаємодій гравців в нападі і захисту; активну участь в організації командних взаємодій у нападі і захисті у варіантах атак (4-0, 2-2, 3-1). ***Ціннісний компонент*** **приймає участь** в організації групових і командних взаємодіях в нападі і захисту у двосторонній гри в корфбол та монокорфбол;.	Чергування різноманітних засобів пересувань. Володіння і оволодіння мечем поєднаних із виконанням індивідуальних, групових й командних тактичних дій в нападу і захисту.

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги

1-й (6) рік вивчення

Зміст навчального матеріалу	Рівень навчальних досягнень учнів			
	початковий	середній	достатній	високий
Човниковий біг 3х5м (с)				
Юнаки	11,5	11,1	10,6	10,1
Дівчата	12,1	11,5	11,3	10,5
Почергові кидки м'яча у кошик на відстані 2- 4 - 6 м (кількість влучень за 1 хв.):				
Юнаки	10	15	17	20
Дівчата	9	13	15	17
10 пенальті (кількість влучень):				
Юнаки	3	4	6	7
Дівчата	2	3	4	5

2-й (7) рік вивчення

Зміст навчального матеріалу	Рівень навчальних досягнень учнів			
	початковий	середній	достатній	високий
Човниковий біг 3х5м (с)				
Юнаки	11,4	11,0	10,5	10,0
Дівчата	12,0	11,6	11,2	10,4
Почергові кидки м'яча у кошик на відстані 2- 4 - 6 м (кількість влучень за 1 хв.):				
Юнаки	4	5	7	11
Дівчата	4	5	7	10
10 пенальті (кількість влучень):				
Юнаки	2	4	6	7
Дівчата	2	3	5	6

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Корфбол»

№ п/п	Обладнання	Кількість (шт.)
1	Спортивний зал із розміткою	1
2	Літній майданчик із розміткою	1
3	Корфбольні стійки	4

4	Корфбольні кошики	4
5	Корфбольні або баскетбольні м’ячі № 5	10-15
6	Міні-баскетбольні або волейбольні м’ячі	10-15

Автор - Н. С. Кравченко

Варіативний модуль
ЛЕГКА АТЛЕТИКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Легка атлетика» складається з таких розділів: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, легкоатлетичні види (спортивна ходьба, біг, стрибки, метання), навчальні нормативи та перелік обладнання.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання легкоатлетичних вправ, застосовуючи спеціальні бігові, підвідні та спеціально-розвивальні вправи для виконання бігу, стрибків і метань.

Під час проведення уроків з легкої атлетики вчитель повинен застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів, враховуючи стать, стан здоров’я школярів.

Учитель може корегувати зміст модуля в залежності від наявної бази (відсутність сектору для метання або стрибкової ями) у межах 20%.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння легкоатлетичних вправ.

При складанні навчальних нормативів у стрибках в довжину з розбігу учень (учениця) обирає найбільш ефективний для себе спосіб: чи способом «зігнувши ноги», чи «прогинаючись». При виконанні метання дівчата можуть складати навчальних нормативі з місця, юнаки з розбігу.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** ознаки настання втоми	Ознаки втоми під час занять легкою атлетикою.

під час легкоатлетичних видів; ***Знаннєвий і діяльнісний компонент*** **знає та виконує** правила надання домедичної допомоги при різних травмах; правила безпеки під час занять легкою атлетикою;	Надання домедичної допомоги при отриманні травм. Правила безпеки під час занять легкою атлетикою
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами;	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки, спеціальні вправи для метань, подолання перешкод
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30, 60 м, біг 100 м, серії бігу 3х30 м, 2х100 м, 2х200 м, човниковий біг 4Х9 м, спортивну ходьбу на 1000м. Рівномірний біг 1500м, повільний біг 6 хв.	Біг на короткі дистанції, серії бігу. Спортивна ходьба. Рівномірний біг, повільний біг. Човниковий біг.
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину та висоту: стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину та висоту: стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способами «зігнувши ноги» та «прогинаючись», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання».
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** метання малого м'яча, гранати на дальність з розбігу.	Метання малого м'яча, гранати на дальність з розбігу.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує та обґрунтовує** значення оздоровчого бігу для	Значення оздоровчого бігу для функціонування серцево-судинної,

функціонування серцево-судинної, дихальної систем та м'язової систем; ***Знаннєвий і діяльнісний компонент*** **виконує** правила безпеки під час занять легкою атлетикою;	дихальної систем та м'язової систем. Правила безпеки під час занять легкою атлетикою
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань;	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки, спеціальні вправи для метань.
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30, 60 м, 100 м, 100–300 м, біг по віражу, повторний біг 2х100м, 2×200 м, рівномірний біг 1500 м, спортивну ходьбу 1000 – 1200 м, човниковий біг 4х9 м	Біг на короткі та середні дистанції, біг по віражу. Човниковий біг. Повторний біг. Рівномірний біг, повільний біг, спортивна ходьба.
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги» та «прогинаючись», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання».	Різновиди стрибків в довжину та висоту
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** метання малого м'яча, гранати на дальність з розбігу	Метання малого м'яча, гранати на дальність з розбігу

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівні компетентності**			
			низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1(6) рік вивчення	Біг 30 м (с)	юн.	більше 5,7	5,7	5,3	4,7
		дівч.	більше 6,6	6,6	5,9	5,5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	Біг 100 м (с)	юн.	більше 15,9	15,9	15,3	14,5
		дівч.	більше 18,0	18,0	17,5	16,8
	Рівномірний біг 1500 м (хв, с)	юн.	більше 7,30	7,30	7,00	6,20
		дівч.	більше 9,00	9,00	8,30	7,45
	Стрибок у дов-жину з місця (см)	юн.	до 200	200	210	220
		дівч.	до 155	155	170	185
	Стрибок у дов-жину з розбігу (см)	юн.	до 350	350	380	410
		дівч.	до 250	250	280	310
	Стрибок у ви-соту з розбігу способом «пе-реступання» (см)	юн.	до 90	90	105	120
		дівч.	до 75	75	85	100
	Метання мало-го м’яча на дальність (м)	юн.	до 35	35	45	50
		дівч.	до 16	16	20	25
2(7) рік вивчення	Біг 30 м (с)	юн.	більше 5,5	5,5	5,1	4,5
		дівч.	більше 6,7	6,7	5,8	5,5
	Біг 100 м (с)	юн.	більше 15,8	15,8	15,0	14,3
		дівч.	більше 18,3	18,3	17,8	16,8
	Рівномірний біг 1500(хв, с)	юн.	більше 7,20	7,20	6,50	6,10
		дівч.	більше 8,50	8,50	8,20	7,40
	Стрибок у	юн.	до 205	205	215	225

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	дов-жину з місця (см)	дівч.	до 150	150	170	180
	Стрибок у дов-жину з розбігу см)	юн.	до 360	360	400	430
		дівч.	до 250	250	270	310
	Стрибок у ви-соту з розбігу способом «пе-реступання» (см)	юн.	до 95	95	110	125
		дівч.	до 75	75	85	95
	Метання мало-го м’яча на дальність	юн.	до 40	40	50	55
		дівч.	до 17	17	21	25

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Легка атлетика»

№ п/п	*Обладнання*	*Кількість*
1	*Стадіон, бігова доріжка*	*1 шт.*
2	*Стрибкова яма*	*1 шт.*
3	*Сектор для стрибків у висоту*	*1 шт.*
4	*Сектор для метань*	*1 шт.*
5	*Набивні та тенісні м’ячі*	*10 шт. 20 шт.*
6	*Секундомір*	*1 шт.*
7	*Метромір*	*1 шт.*
8	*Рулетка*	*1 шт.*
9	*Граблі*	*1 шт.*
10	*Лопата*	*1 шт.*

АВТОРИ: РЕБРИНА. А. А., КОЛОМОЄЦЬ Г. А., ДЕРЕВЯНКО В. В.

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ

НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Настільний теніс» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке потрібне для вивчення модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

При навчанні технічних прийомів з настільного тенісу необхідно на кожному уроці використовувати вправи спеціальної фізичної підготовки, такі як: прискорення з різних вихідних положень, біг зі зміною швидкості та напрямку за сигналом, багаторазові стрибки через перешкоди різної висоти, стрибки із присіду вгору і т.д., а також дотримуватися методики послідовності вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри, використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму, під час вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри різними способами слід звертати увагу на правильне переміщення учнів/учениць біля тенісного столу.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовують орієнтовні навчальні нормативи. Під час оцінювання кожна дитина виконує такі випробування окремо. При цьому в парі з учнем/ученицею може бути вчитель або учень/учениця, який(яка) володіє цими навичками на високому рівні.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** особливості гри в настільний теніс, його місце та роль у системі фізичного виховання; проведення змагань, вік права та обов'язки учасника змагань, одяг; сучасний спортивний інвентар; **називає** види та учасників змагань; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; **має поняття** про засоби відновлення, масаж і самомасаж; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших;	Особливості гри в настільний теніс, його місце та роль у системі фізичного виховання. Особливості гри в парному розряді. Види змагань. Вік учасників змагань. Права та обов'язки учасника змагань. Одяг учасника змагань. Сучасний спортивний інвентар для занять з настільного тенісу. Термінологія. Правило прискорення гри. Виховання професійно-прикладної фізичної культури засобами настільного тенісу.

дотримується правил безпеки і під час занять настільним тенісом	Гігієна. Засоби відновлення. Масаж і самомасаж. Правила безпеки під час занять настільним тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *виконує:* ***стрибки:*** з місця у довжину, вбік, вгору, через гімнастичну лаву; ***багатоскоки:*** на одній нозі, з ноги на ногу, поштовхом двома ногами; ***імітацію:*** ударів з ракеткою, без ракетки, з ракеткою з обтяженнями, біля столу, стінки, дзеркала, з тренажерами; імітацію нападаючих ударів з обтяженою ракеткою (манжетами, паском); вправи для пальців рук; ***вправи для розвитку швидкості пересувань****:* у грі зі своєї половини стола один вид удару; пересування у парі; ***вправи для розвитку швидкості ударних рухів:*** удари по „свічках”; удари з обтяженням окремих частин руки; багаторазові удари атакуючого характеру; естафети з ракеткою	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей: стрибкові вправи. Імітаційні вправи. Вправи для пальців рук. Вправи для розвитку швидкості реакції.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *виконує:* нижнє, верхнє, бокове обертання м’яча; „підставку”, „зрізку”, „плоский”, „короткий” та „атакувальний” удари, різновиди „топ-спіну”, „різкий”, „обманний” та „завершальний” удари, комбінації „трикутник”, „вісімка”; *розвиває* здібності діяти самостійно у різних ігрових ситуаціях; *володіє* всіма способами виконання та приймання подач і вміє використовувати їх залежно від	Виконання „підставки”, „зрізки”, плоского, короткого, атакувального, різкого, обманного та завершального ударів. Різновиди „топ-спіну”. Види обертань м’яча: нижнє, верхнє, бокове. Класифікація прийомів із нижнім обертанням м’яча. Навчання комбінацій „трикутник”, „вісімка” Тактика: виконання та прийому подач, виконання швидких атакувальних

конкретних обставин; *використовує:* тактичні комбінації парної (змішаної) гри; гнучке маневрування відповідно до умов, які змінюються у процесі гри; засоби, способи і форми гри проти конкретного суперника.	ударів, виконання „топ-спіну”, парної (змішаної) гри. Пересування гравців у парному розряді. Основні технічні та тактичні прийоми парної (змішаної) гри. Розстановка гравців в парному (змішаному) розряді.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця характеризує:** оздоровчу та прикладну спрямованість настільного тенісу; результати виступів українських спортсменів на міжнародній арені; методи та засоби розвитку вольових якостей гравців з настільного тенісу; **називає:** засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; учасників Олімпійських ігор; розрядні нормативи. **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров’я та здоров’я інших; **дотримується:** правил безпеки під час занять настільним тенісом.	Оздоровча та прикладна спрямованість занять з настільного тенісу. Виховання професійно-прикладної фізичної культури засобами настільного тенісу. Результати виступів українських спортсменів на міжнародній арені. Настільний теніс - олімпійський вид спорту. Розрядні нормативи. Вдосконалення правил гри в настільний теніс. Методи та засоби розвитку вольових якостей гравців з настільного тенісу. Прикладна спрямованість настільного тенісу. Правила безпеки під час занять з настільного тенісу.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *виконує:* різновиди стрибків (стрибкові вправи у „стійці тенісиста”); **багатоскоки**: на одній нозі, з ноги на ногу, поштовхом двома ногами; **імітацію** ударів з ракеткою, без ракетки, з ракеткою з обтяженнями, біля стола, стінки, дзеркала, з тренажерами; імітацію нападаючих ударів з обтяженою ракеткою	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей: стрибки; різні види переміщень: (приставні, схресні кроки). Імітаційні вправи з ракеткою, без ракетки.

(манжетами, паском); вправи для пальців рук; посилання та отримання м'яча у вільному та заданому напрямку та визначеної довжини польоту; подачі м'яча накатами в будь-якому напрямку; посилання м'яча у заданий напрямок в різних ігрових умовах; перехід від накату до атакуючого удару; посилання м'яча за обумовленою заздалегідь черговістю, змінюючи характер його обертання; **реагує на***:* непередбачену зміну напрямку руху м'яча; на раптову зміну довжини польоту м'яча (виконується з контрнакатів); на раптову зміну характеру обертання м'яча; ***вправи для розвитку відчуття м'яча***: вправи на: точність виконання технічних елементів у заданих напрямках, зонах, темпах (багаторазове); зміну висоти траєкторії польоту м'яча; вправи зі зміною довжини польоту м'яча; сполучення різних видів вправ; ***вправи для розвитку швидкості пересувань:*** пересування у парі; переміщення у 3-метровій зоні з імітацією ударів у завершальних точках переміщення; ***вправи для розвитку швидкості ударних рухів:*** удари по „свічках" (з великою кількістю м'ячів); удари з обтяженням окремих частин руки; багаторазові удари атакуючого характеру (з великою кількістю м'ячів);	Вправи для пальців рук. Вправи для розвитку швидкості реакції. Вправи для розвитку відчуття м'яча. Вправи для розвитку швидкості пересувань. Вправи для розвитку швидкості ударних рухів.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** **розрізняє та виконує:** ігрові прийоми „накат" – „підрізка", „підрізка" – „підставка"; прийом подач: пасивний та активний; удар-	Покращення техніки ударів: удар-подача; удар-накат; удар-підрізка; удар „топ-спін"; удар „свічка"; удар-підставка. Підвищення точності,

подачу; удар-накат; удар-підрізку; удар „топ-спин”; удар „свічку”; удар-підставку; атакувальні удари після подачі; **розвиває** здібності діяти самостійно у різних ігрових ситуаціях; **володіє** всіма способами виконання та приймання подач і вміє використовувати їх залежно від конкретних обставин; **використовує:** тактику поєднання „топ-спінів” і швидких атакувальних ударів; тактичні комбінації парної (змішаної) гри з різним обертанням м’яча; гнучке маневрування відповідно до умов, які змінюються у процесі гри; засоби, способи і форми гри проти конкретного суперника.	збільшення швидкості та сили, посилання обертання м’яча, управління польотом м’яча. Навчання пасивному та активному прийому подач. Навчання зміни темпу гри: поєднання ігрових прийомів „накат” – „підрізка”, „підрізка” – „підставка”. Тактика швидких атакувальних ударів. Тактика поєднання „топ-спінів” і швидких атакувальних ударів. Тактика парної (змішаної) гри з різним обертанням м’яча.

Орієнтовні навчальні нормативи
1-й(6) рік навчання

Зміст навчального матеріалу	**Рівні навчальних досягнень**			
	початковий	**середній**	**достатній**	**високий**
Контрудари „вісімка” з ближньої (середньої) зони, разів юнаки дівчата	59 54	61 56	63 58	65 60
Контрудари „трикутник” у ближню (середню) зону, влучень юнаки дівчата	19 16	21 18	23 20	25 22

2-й (7) рік навчання

Накати справа (зліва) проти підрізки, разів юнаки дівчата	25 23	26 24	28 26	30 28
Гра різними ударами без втрати м’яча, хв. юнаки дівчата	0,45 0,35	0,50 0,40	0,55 0,45	1 0,50

Обладнання, необхідне для вивчення

модуля «Настільний теніс»

№ п/п	*Обладнання*	*Кількість*
1	*Тенісні столи*	*4 шт.*
2	*Ракетки для тенісу настільного*	*16 шт.*
3	*Сітки для тенісу настільного*	*4 шт.*
4	*Тенісні м'ячі*	*100 шт.*

Автори: В.В. Леськів, С.М. Чешейко, Г. А. Коломоєць

Варіативний модуль
ПЕТАНК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Петанк» складається зі змісту навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовних навчальних нормативів, переліку обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, техніко-тактичну підготовку.

Петанк розвиває силу, спритність, точність, окомір, волю, витримку. Петанковий спорт має велике оздоровче значення, оскільки гра відбувається на свіжому повітрі в будь-яку пору року.

Петанк кулі виготовляється з металу і являє собою циліндр з діаметром 45–50 мм та вагою 0,7-0,85 кг. Петанкіст обов'язково повинен доглядати за ними. Це потрібно насамперед тому, що кулі петанкіста – індивідуальне знаряддя, яке майже ніколи не підходить іншому петанкістові. До того ж, у процесі тренувань або змагання нерідко буває необхідно замінити кулі, замінити кошенет тощо, згідно з правилами гри. Всі інші розміри (вага тощо) правилами не обмежуються і вибираються петанкістом відповідно до його смаку, індивідуальних особливостей, зросту, фізичного розвитку тощо. Найкраще кулі мати середнього розміру. Для початкуючих петанкістів рекомендується користуватися кулі вагою від 700 до 850 г. Для дівчат та юнаків слід використовувати полегшений варіант куль (від 400 до 450 г). Кулі мають мати паспорт, де вказано марка виробника, вага, розмір та код куль.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання рухових дій, застосовуючи спеціальні бігові вправи, вправи для кидань, підвідні та спеціально-розвивальні вправи.

Під час проведення уроків з «Петанку» вчитель має застосовувати

індивідуальний та диференційований підхід до учнів.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння теоретичного матеріалу та рухових дій.

1-й (6) рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** тактику гри, поінтер - розміщення кулі у кошонета; шутер - вибивання кулі противника далі від кошонету; поняття (поінт та шутер); **формує:** стиль гри на основі індивідуальних можливостей та схильностей; **пояснює:** впровадження регулярних занять фізичними вправами у повсякденне життя; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується:** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Кидки для поінтерів. Мета кожного з кидків - точне розміщення кулі у мети (кошонета). Кидки для шутерів. Мета - вибивання кулі противника далі від кошонету. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** основні кидки з кола до кошонету, вибиття куль та кошонету, кидки стоячи, сидячи; **демонструє** техніку кидка куль; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **бере участь** у грі «ПЕТАНК»;	Основні кидки: поінтер - розміщення кулі у кошонета, шутер - вибивання кулі противника далі від кошонету; кидки стоячи, сидячи.

2-й (7) рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:**	

характеризує: «Тир» - вибиття куль та кошонету, тактику гри; **формує:** точність та тактику гри на основі індивідуальних можливостей та схильностей; **пояснює** впровадження регулярних занять фізичними вправами у повсякденне життя; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами	«Тир» - вибиття куль та кошонету з різної відстані. Тактика гри. Правила безпеки під час занять фізичними вправами
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний і ціннісний компонент **виконує:** «тир» вибиття куль та кошонету, кидки стоячи; **демонструє** техніку кидка куль; **бере участь** у грі «ПЕТАНК»	Кидки в «Тирі».

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	**Контрольні навчальні нормативи**	**Рівень навчальних досягнень учнів**			
		низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1 (6) рік навчання	З 10 куль вибити 8 куль (з відстані 8м): *юн.и і дівч.*	1 – 5	6 – 9	10 – 13	14 – 15
2(7) рік навчання	З 10 куль вибити 8 куль (з відстані 9м): *юн.и і дівч.*	1 – 5	6 – 9	10 – 13	14 – 15

Рекомендований перелік обладнання та інвентарю, необхідного для вивчення навчального матеріалу «Петанк»

№ п/п	Обладнання та інвентар	Кількість
1.	Кулі для петанку (металеві)	40 шт.
2	Кулі для петанку (м'які (тканина))	40 шт.
3.	Кошонет (дерев'яний, м'який)	40 + 40 шт.
4.	Обруч	20 шт.
5	Гімнастичні палиці	20 шт.
6.	Огороджувальні бар'єри	40 шт.

7.	Кошик	10 шт.
8.	Лічильники рахунку	10 шт.
9.	Методична література - техніка гри в петанк	1 шт.
10.	Диски CD, DVD, відеокасети з технічної та тактичної підготовки у петанку	2 шт.

Автор: Кормілець С.В.

Варіативний модуль
ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Подолання перешкод» є важливою складовою навчальної програми з фізичної культури для учнів 10 – 11 класів.

Подолання перешкод та тренування на смузі перешкод – це достатньо тривалий і складний процес розвитку рухових якостей, оволодіння технікою пересування, формування морально-вольових якостей.

Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через вивчення розділу стійкий інтерес учнів до занять фізичною культурою та здорового способу життя.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями різної підготовленості, передбачає загальноосвітню, а не спортивну спрямованість і містить найпростіші елементи техніки подолання перешкод, теоретичні відомості, а також спеціальні вправи та вправи для розвитку фізичних якостей.

Навчальні нормативи, включені до змісту модуля, є орієнтовними, і оцінка за їх виконання не є домінуючою при здійсненні тематичного, семестрового чи річного оцінювання. Вона допомагає врахувати динаміку особистих результатів кожного учня.

Під час побудови навчального процесу варто використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові особливості дітей, матеріалу, що вивчається, а також наявні матеріальні можливості навчального закладу.

У процесі навчання подоланню перешкод в 10 – 11 класах застосовуються такі групи методів:

– наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, макеті, екрані тощо);

– словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);

– практичні (метод вправ та його варіанти – початкове вивчення прийомів у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Під час вивчення елементів техніки подолання перешкод в учнів формуються певні рухові навички. Тому кожен елемент вивчають відповідно до стадій формування рухових навичок. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

– ознайомлення з технікою подолання;

– вивчення техніки подолання у спрощених умовах;

– вдосконалення техніки подолання в умовах, близьких до бойових, змагальних;

– закріплення техніки подолання під час виконання вправи на єдиній смузі перешкод.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень:** **характеризує** історію виникнення й розвитку дисципліни «Подолання перешкод» в Україні та в іноземних державах; роботу м'язового апарату під час занять фізичними вправами; вікові особливості розвитку учнів старшого шкільного віку та урахування їх у процесі розвитку рухових якостей; **володіє** знаннями щодо особистої та спортивної гігієни; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил змагань з виду спорту, безпеки під час уроків з подолання перешкод.	Історія виникнення й розвитку дисципліни «Подолання перешкод» в Україні та в іноземних державах. Робота м'язового апарату під час занять фізичними вправами. Вікові особливості розвитку учнів старшого шкільного віку, урахування їх у процесі розвитку рухових якостей. Правила змагань з подолання єдиної смуги перешкод. Правила безпеки на уроках з подолання перешкод.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **володіє** технікою виконання вправ; **дотримується** правил рухливих ігор; **виконує** вправи з подолання окремих перешкод для розвитку фізичних якостей.	Рухливі ігри та естафети з м’ячем («Зумій наздогнати», «Хто вище?», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші); прискорення та ривки після подолання окремих перешкод; спортивні ігри за спрощеними правилами.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** *пересування:* поєднання бігу зі стрибками, зупинками, поворотами; поєднання прийомів пересування з подоланням перешкод, по вузькій опорі кроком і	***Пересування:*** поєднання бігу зі стрибками, зупинками, поворотами; поєднання прийомів пересування з подоланням перешкод, по вузькій опорі кроком і бігом, в проходах і

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
бігом, в проходах і вузьких місцях; *стрибки:* з приземленням на дві ноги, з опорою рукою й ногою, у глибину з положення сидячи; *перелізання:* «силою», з опорою на груди; *прорізання:* головою і ногою вперед, боком; Метання гранати: стоячи з місця, з коліна, з положення лежачи; Контрольні вправи на смугах перешкод і метання гранати на дальність. **володіє** елементами самостраховки, та акробатичними діями: падіння на лівий (правий) бік з позиції присіду; падіння на спину з упору присівши; перекиди: назад, вперед з положення стоячи; падіння вперед з положення стоячи на колінах;. елементами технічних дій подолання перешкод; **застосовує** техніку подолання окремих перешкод при виконанні контрольної вправи.	вузьких місцях; ***Самостраховки та акробатичні дії.*** Падіння на лівий (правий) бік з позиції присіду; падіння на спину з упору присівши; перекиди: назад, вперед з положення стоячи; падіння вперед з положення стоячи на колінах; ***Стрибки:*** з приземленням на дві ноги, з опорою рукою й ногою, у глибину з положення сидячи; ***Перелізання:*** «силою», з опорою на груди; ***Прорізання:*** головою і ногою вперед, боком; Метання гранати: стоячи з місця, з коліна, з положення лежачи; Контрольні вправи на смугах перешкод і метання гранати на дальність.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень:** **характеризує** загальну термінологію розділу «Подолання перешкод»; відомості про вплив фізичних вправ на організм людини; систему дихання, кровообігу та енергообміну у забезпеченні м'язової діяльності; розділ «Подолання перешкод» як дієвий засіб підготовки до захисту Вітчизни.	Загальна термінологія розділу «Подолання перешкод». Відомості про вплив фізичних вправ на організм людини. Система дихання, кровообігу та енергообміну у забезпеченні м'язової діяльності. Розділ «Подолання перешкод» як дієвий засіб підготовки до захисту

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
володіє відомостями про зміни в організмі людини під дією фізичних вправ, основами особистої та спортивної гігієни. **Ціннісний компонент** **дотримується** правил змагань з видів спорту, безпеки під час уроків з подолання перешкод.	Вітчизни. Правила змагань з подолання єдиної смуги перешкод. Правила безпеки на уроках з подолання перешкод. Основи особистої та спортивної гігієни на заняттях з подолання перешкод.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **володіє** технікою виконання вправ; дотримується правил рухливих ігор; **виконує** вправи з елементами подолання перешкод для розвитку фізичних якостей; перекиди, перевороти, вправи в падіннях із страховкою, прискорення та ривки після подолання окремих перешкод.	Рухливі ігри спеціально-прикладного характеру «Рухомий ринг», «Боротьба за палицю», «Змагання тачок», «Перетягування в парах», «Втягни в коло», естафета «На буксир» та ін.); перекиди, перевороти, вправи в падіннях із страховкою, прискорення та ривки після подолання окремих перешкод; спортивні ігри за спрощеними правилами.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** *пересування:* різновиди бігу, поєднання бігу зі стрибками, зупинками, поворотами; поєднання прийомів пересування з подоланням перешкод, по вузькій опорі кроком і бігом, в проходах і вузьких місцях, вискакування із траншеї з опорою на коліно; *стрибки:* з приземленням на одну ногу, наступаючи на перешкоду, з опорою рукою й ногою, у глибину з положення вису; *перелізання:* «зачепом», «силою», з опорою на груди, з опорою на стегно; *пролізання:* головою і ногою вперед, боком; Метання гранати: на точність і дальність, стоячи з місця, з коліна, з	***Пересування:*** різновиди бігу, поєднання бігу зі стрибками, зупинками, поворотами; поєднання прийомів пересування з подоланням перешкод, по вузькій опорі кроком і бігом, в проходах і вузьких місцях, вискакування із траншеї з опорою на коліно; ***Самостраховки та акробатичні дії.*** Падіння на лівий (правий) бік з позиції присіду; падіння на спину з упору присівши; перекиди: назад, вперед з положення стоячи; падіння вперед з положення стоячи на колінах; перекиди: назад, вперед через ліве та праве плече з положення стоячи; перевороти в сторону (колесо); підйом розгином з положення лежачи на спині.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
положення лежачи; Контрольні вправи на смузі перешкод. Загальну контрольну вправу на єдиній смузі перешкод. **володіє** елементами самостраховки та акробатичними діями: падіння на лівий (правий) бік з позиції присіду; падіння на спину з упору присівши; перекиди: назад, вперед з положення стоячи; падіння вперед з положення стоячи на колінах; перекиди: назад, вперед через ліве та праве плече з положення стоячи; переворот в сторону (колесо); підйом розгином з положення лежачи на спині **застосовує** техніку подолання окремих перешкод при виконанні контрольної вправи на єдиній смузі перешкод.	***Стрибки:*** з приземленням на одну ногу, наступаючи на перешкоду, з опорою рукою й ногою, у глибину з положення вису; ***Перелізання:*** «зачепом», «силою», з опорою на груди, з опорою на стегно; ***Пролізання:*** головою і ногою вперед, боком; Метання гранати: на точність і дальність, стоячи з місця, з коліна, з положення лежачи; Контрольні вправи на смузі перешкод. Загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи	Од. виміру	Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Метання гранати (500г) на дальність	м	24	28	32	35
	Контрольна вправа на смузі перешкод	хв.,с	1,40	1,35	1,30	1,25
	Метання гранати Ф-1 (600 г) на точність	очки	10	12	17	21
2 рік вивчення	Метання гранати Ф-1 (600 г) на дальність	м	24	28	32	35
	Контрольна вправа на смузі перешкод	хв.,с	1,35	1,30	1,25	1,20
	Загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод	хв.,с	2,50	2,45	2,40	2,30
	Метання гранати Ф-1 (600 г) на точність	очки	12	14	19	24

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Подолання перешкод»

(кількість обладнання розраховано на навчальний заклад, який має один комплект класів)

№ п/п	Обладнання	Кількість
1	Єдина смуга перешкод	2 напрямки
2	Макети вогнепальної зброї (автомат)	20 шт.
3	Протигази	20 шт.
4	Секундомір	1 шт.
5	Свисток	1 шт.
6	Комп'ютер	1 шт.
7	Проектор	1 шт.
8	Екран	1 шт.
9	Навчальні гранати Ф-1 (600 гр.)	10 шт.
10	Навчальні гранати Ф-1 (500 гр.)	10 шт.
11	Навчальні фільми	1

Автори: Деревянко В.В., Сілкова В.О.

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ ПЛАВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Основна мета варіативного модуля «Плавання» – збереження і зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, психічних якостей та рухових здібностей учнів; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів, формування знань, вміння і навичок здорового способу життя, дотримання особистої гігієни, загартування організму, запобігання травматизму; розвиток навичок використання плавання для корекції постави та бережливого ставлення до свого здоров'я.

Зміст модуля відповідає головним завданням навчальної програми та спрямований на формування в учнів знань щодо ефективного використання плавальних вправ для зміцнення здоров'я учнів, удосконалення функціональних можливостей організму, набуття знань з предмету, виховання інтересу до занять плаванням.

Варіативний модуль «Плавання» складається з таких розділів: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка плавця, технічна та техніко-тактична підготовка, ігри та розваги на воді.

Навчання плаванню сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура, розвитку відповідних умінь та навичок.

1-й (6) рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **називає** фактори впливу занять плаванням на психічний стан учнів **володіє** знаннями про плавання у відкритих водоймах **наводить приклади** вчасного надання допомоги утопаючому та умови виконання прикладних стрибків Оцінно-ціннісний компонент усвідомлює, що «Плавання» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей **дотримується правил** безпеки життєдіяльності на уроках плавання;	Плавання та його вплив на психічний стан учнів Організація занять плаванням у відкритих водоймах Домедична допомога утопаючим
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** загальнорозвивальні вправи, імітація рухів руками, при плаванні способами: кроль на грудях, кроль на спині;	На суші: загальнорозвивальні вправи, імітація рухів руками при плаванні способами: кроль на грудях, кроль на спині.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* комплекси гімнастичних вправ (амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба), вправи в парах; вправи для розвитку сили: гантелями (3-6 кг), з використанням власної ваги – підтягування тулуба до ніг, підтягування ніг до грудей, згинання та розгинання рук у положенні лежачи; вправи для розвитку гнучкості (махи руками та ногами), вправи з гімнастичною палицею; зі скакалкою імітаційні рухи руками, як при плаванні кролем на грудях, на спині, брасом, батерфляєм; різновиди стрибків, з вихідного	На суші: вправи в парах, зі скакалкою, вправи для розвитку: гнучкості, сили м’язів ніг та рук, швидкості; вправи на гімнастичній стінці. Імітаційні вправи для закріплення техніки спортивних способів плавання. Імітаційні вправи для удосконалення техніки стартового стрибка, поворотів. Ігрові вправи для розвитку фізичних якостей.

положення «упор присівши»; імітація на гімнастичному маті групувань, перекидів, які є елементами техніки поворотів на грудях і на спині; ігрові вправи для розвитку фізичних якостей.	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ, **здійснює** і раціонально використовує вивчені технічні прийоми плавання під час подолання дистанцій; **виконує:** плавання вивченими способами: кроль на грудях, кроль на спині, брас і батерфляй по елементах та в повній координації; повороти та старти в плаванні кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм; стартові стрибки з пропливанням 10-15 метрів способом кроль на грудях, кроль на спині; повороти при плаванні вивченими способами; **бере участь у** іграх та розвагах на воді (водне поло тощо); у естафетному плаванні Оцінно-ціннісний компонент **дотримується правил** безпеки життєдіяльності на уроках плавання	У воді: вправи для удосконалення техніки плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм. Рівномірне плавання вивченими способами: кролем на грудях, на спині, брасом по елементах, в координації. Вдосконалення плавання брасом по елементах та в координації. Вивчення прикладного плавання. Стартові стрибки, повороти тощо. Ігри та розваги на воді (водне поло тощо). Естафетне плавання

2-й (7) рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **називає** основні різновиди прикладного плавання **володіє** знаннями про значення розвитку вольових якостей та психологічної підготовленості для підвищення спортивної майстерності; **наводить приклади** суддівської діяльності під час проведення змагань з плавання	Застосування засобів прикладного плавання. Вольові якості спортсменів. Психологічна підготовка плавця Організація та проведення змагань з плавання

Оцінно-ціннісний компонент усвідомлює, що «Плавання» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів тощо **дотримується правил** безпеки життєдіяльності на уроках плавання;	
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** загальнорозвивальні вправи; вправи для пресу; вправи на гнучкість; стрибкові вправи; імітаційні рухи руками і ногами (у різних вихідних положеннях, лежачи на маті); віджимання від підлоги, підтягування на перекладині;	На суші: загальнорозвивальні вправи, вправи для пресу, стрибкові вправи, імітаційні рухи руками і ногами, вправи для розвитку силових якостей
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* швидкі присідання з наступним вистрибуванням вгору; вистрибування вгору з оплеском руками із положення старту плавця; вправи з використанням гумових амортизаторів у різних положеннях (стоячи у нахилі, лежачи на спині); *вправи для розвитку сили:* вправи для розвитку м'язів тулуба, плечового пояса, ніг (із різних вихідних положень нахили, повороти, присідання); вправи з подоланням протидії та ваги партнера;	На суші: вправи в парах, з додатковою вагою, зі скакалкою, вправи для розвитку: гнучкості, сили м'язів ніг та рук, швидкості; вправи на гімнастичній стінці, вправи з гумовими амортизаторами для удосконалення техніки спортивних способів плавання. Вправи для удосконалення техніки виконання стартового стрибка Ігри для розвитку фізичних якостей.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ, технікою прикладного плавання; **здійснює** і раціонально використовує вивчені технічні прийоми плавання під час подолання дистанцій; **виконує:** плавання вивченими способами: кроль на грудях, кроль на спині, брас і батерфляй по елементах та в повній координації; вправи для удосконалення техніки плавання,	У воді: Вправи для удосконалення техніки плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм. Рівномірне плавання вивченими способами: кролем на грудях, на спині, брасом по елементах, в координації. Різновиди та застосування прикладного плавання. Стартові стрибки, повороти тощо. Ігри та розваги на

повороти та старти в плаванні кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм, стартові стрибки з пропливанням 20-25 метрів способом кроль на грудях, кроль на спині; повороти при плаванні вивченими способами; плавання на боку, брасом на спині; **бере участь у** іграх та розвагах на воді (водне поло, тощо) Оцінно-ціннісний компонент **дотримується правил** безпеки життєдіяльності на уроках плавання	воді (водне поло, тощо).

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень учнів			
			низький	середній	достатній	високий
1(6) рік навчання	Плавання 25 м —батерфляй, сек	хл	2 2.0	2 1.5	20 .6	2 0.1 і менше
		д	23.5	23.0	22.5	22.0 і менше
	Плавання 25 м брасом, сек	хл	24	23.3	22.5	21.5 і менше
		д	26.0	25.0	24.0	23.6 і менше
	Плавання 100 м кролем на грудях, хв	хл	1.42	1.33	1.27	1.25 і менше
		д	1.46	1.43	1.37	1.32 і менше
	Плавання 100 м кролем на спині, хв	хл	1.57	1.51	1.47	1.42 і менше
		д	2.01	1.56	1.54	1.48 і менше
2(7) рік навчання	Плавання 50 м -батерфляй, хв	хл	1. 11	1 .07	0. 57	0 .52 і менше
		д	1.23	1.17	1.12	1.08 і менше
	Плавання 50 м брасом, хв	хл	1.21	1.16	1.11	1.02 і менше
		д	1.32	1.27	1.17	1.11 і менше

	Плавання 100 м кролем на грудях, хв	хл	1.29	1.25	1.17	1.15 і менше
		д	1.45	1.30	1.28	1.25 і менше
	Плавання 100 м кролем на спині, хв	хл	1.41	1.36	1.32	1.29 і менше
		д	1.49	1.42	1.38	1.34 і менше

АВТОР: А. А. РЕБРИНА

Варіативний модуль
ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Ідеологічною основою національної системи фізичного виховання є визначення фізичного виховання молоді в Україні невід'ємною частиною системи народної освіти, важливим компонентом гуманітарного виховання, формування патріотичних почуттів, фізичного та морального здоров'я, вдосконалення фізичної, професійно-прикладної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності. В зв'язку з тим, використання засобів фізичної культури і спорту для підготовки до сучасної висококваліфікованої праці вимагає певного профілювання фізичного виховання з урахуванням особливостей обраної професії.

Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична культура (ППФК)» для майбутнього фахівця складається з таких розділів: теоретичні відомості, професійно-прикладна фізична підготовка (ППФП), виробнича гімнастика для формування психофізичних якостей, інструкторська виробнича та професійно-прикладна практика формування ППФП засобами різних видів спорту, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

В розділі «ППФП» визначені спеціально підібрані вправи щодо комплексного розвитку професійно-важливих психофізичних якостей, прикладних умінь і навичок. Розділ представлений засобами з різних видів спорту для удосконалення професійно-важливих фізичних якостей майбутнього фахівця. Наприкінці додано перелік обладнання для вивчення модуля ППФК.

Для проходження навчального матеріалу з виховання професійно-прикладної фізичної культури необхідно використовувати зміст програми окремим модулем, а також застосовувати фрагменти програмного матеріалу на кожному уроці для спрямування розвитку професійно важливих якостей та здібностей майбутніх працівників.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на техніку безпеки під час занять ППФК.

1-й(2) рік вивчення

Очікувані результати навчально-	Зміст навчального матеріалу

пізнавальної діяльності учнів	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує*** та ***називає*** основні етапи становлення та розвитку професійно-прикладної фізичної підготовки; особливості трудової діяльності фахівців економічного, військового, інженерного профілів та їхні професійно-важливі якості; особливості використання видів спорту при розвитку та вдосконаленні професійно-важливих якостей економіста, військовослужбовця, інженера; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; ***дотримується*** правил безпеки під час занять професійно-прикладною фізичною культурою	Етапи становлення та розвитку професійно-прикладної фізичної підготовки. Особливості трудової діяльності та визначення професійно-важливих якостей **економіста, військовослужбовця, інженера.** Особливості використання видів спорту при розвитку професійно важливих якостей. Засоби спрямованого формування професійно-значущих рухових навичок, стійкості до професійних захворювань, професійно важливих фізичних і психічних якостей економіста, інженера, військовослужбовця. Вивчення та складання комплексних вправ їхньої професійно – прикладної та відновлювальної фізичної підготовки з використанням вивчених вправ та елементів видів спорту. Правила безпеки під час занять професійно-прикладною фізичною підготовкою
Професійно-прикладна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *володіє* основними прийомами подолання смуги перешкод у поєднанні з бігом та в ускладнених умовах; основними способами плавання, основними прийомами гри у баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, регбі, настільний теніс, бадмінтон; *виконує* подолання смуги перешкод у поєднанні з бігом; подолання смуги перешкод в ускладнених умовах;	*Розвиток професійно-важливих якостей майбутніх* ***військовослужбовців*** *(на прикладі офіцерів-операторів).* Види спорту та їхні елементи для розвитку тонкої рухової координації, концентрації та стійкості уваги, логічного мислення, аналізу і оцінки результатів та точності рухів майбутніх офіцерів-операторів. *Подолання перешкод.* Подолання смуги перешкод у поєднанні з бігом та в ускладнених умовах.

кроси і марш-кидки в різних погодних умовах; плавання різними способами, в одежі, з використанням підручних засобів; пірнання з роздяганням у воді; стрибки у воду з різних вихідних положень, у двох, групові стрибки; ведення баскетбольного м'яча; передачу баскетбольного м'яча різними прийомами одної і двома руками; ловіння м'яча одною і двома руками різними способами; кидки по кільцю; стрибки з баскетбольним м'ячем у руках; біг з м'ячем у поєднанні з ривками, зупинками, поворотами; передачі волейбольного м'яча; нападаючі удари; блокування; подачі волейбольного м'яча; стрибки, випади, присідання, падіння; ведення гандбольного м'яча; ловіння м'яча різними способами; передачі; кидки у ворота: з місця, з розгону, в стрибку, в падінні; біг з м'ячем зі зміною напрямку руху, з поворотами, із зупинками; стрибки з м'ячем;	*Легка атлетика і прискорене пересування.* Кроси і марш-кидки в різних погодних умовах. Плавання. Плавання різними способами. Плавання в одежі. Пірнання з роздяганням у воді. Плавання з використанням підручних засобів. Стрибки у воду з різних вихідних положень. Стрибки у двох. Групові стрибки. *Спортивні ігри.* *Баскетбол.* Ведення м'яча. Передача його різними прийомами одної і двома руками. Приховані передачі. Лов м'яча одною і двома руками різними способами. Кидки по кільцю. Стрибки з баскетбольним м'ячем у руках. Біг з м'ячем у поєднанні з ривками, зупинками, поворотами. Постійне спостереження за гравцями своєї команди і команди суперника. *Волейбол.* Передача м'яча. Нападаючі удари. Блокування. Подачі м'яча. Стрибки. Випади. Присідання. Падіння. *Гандбол.* Ведення м'яча. Лов м'яча різними способами. Передачі. Кидки у ворота: з місця, з розгону, в стрибку, в падінні. Блокування гравця суперника тілом і руками. Біг з м'ячем зі зміною напрямку руху,

	з поворотами, із зупинками.
ведення футбольного м’яча;	Стрибки з м’ячем.
різноманітні удари по м’ячу;	*Футбол.*
зупинку м’яча;	Ведення м’яча.
обведення суперника;	Різноманітні удари по м’ячу.
обманні рухи;	Зупинка м’яча.
вкидання м’яча руками;	Обведення суперника.
біг з м’ячем зі зміною напрямку руху;	Обманні рухи.
зупинки, ривки, стрибки, випади,	Вкидання м’яча руками.
нахили;	Біг з м’ячем зі зміною напрямку руху.
	Зупинки, ривки, стрибки, випади, нахили.
удари по м’ячу для настільного	Силова боротьба за м’яч.
тенісу;	*Настільний теніс.*
подачі;	Удари по м’ячу.
випади, нахили, приставні кроки;	Подачі.
удари ракеткою по м’ячу;	Випади, нахили.
подачі;стрибки, випади, нахили;	Приставні кроки.
	Бадмінтон.
	Удари ракеткою по м’ячу.
	Подачі.
	Стрибки, випади, нахили.
біг з регбійним м’ячем;	*Регбі.*
ведення м’яча ударами ніг;	Біг з м’ячем.
ловіння і кидки м’яча;	Ведення м’яча ударами ніг.
біг з м’ячем зі зміною напрямку руху;	Ловіння і кидки м’яча.
випади, нахили, стрибки;	Участь у силовому єдиноборстві із суперником.
	Захоплення суперника.
	Біг з м’ячем зі зміною напрямку руху.
	Випади, нахили, стрибки.
	Розвиток професійно-важливих якостей майбутніх фахівців ***економіко-підприємницької діяльності (на прикладі маркетологів та податківців).***
	Розвиток фізичних та психофізичних якостей: витривалість, сила, спритність, швидкість реакції, сенсомоторна координованість рук, відчуття дрібних м’язів пальців рук.
	Розвиток комунікативних та емоційно-вольових якостей: емоційна стійкість, ініціативність, сміливість, рішучість, наполегливість,

	комунікативність. Розвиток психічних якостей розумової працездатності: обсяг, розподіл, переключення, стійкість та концентрація уваги, оперативна пам'ять, аналітичне, оперативне та креативне мислення. Фізична працездатність та високий рівень соматичного здоров'я. *Спортивне орієнтування.* Вивчення топографічних умовних знаків. Рішення прикладів і задач на карті. Робота з картою. Орієнтування на місцевості. Написання топографічних диктантів. Робота із компасом . Проходження дистанції. Самостійний вибір шляху руху від одного контрольного пункту до іншого. Рух до вказаного орієнтиру без компасу. Техніка бігу по доріжках і стежках: на рівнинних ділянках, підйомах, спусках. Особливості техніки пересування по пересіченій місцевості. Поняття тактики під час пересування по незнайомій місцевості. Тактика проходження дистанції в різних видах змагань з орієнтування. Тактичні особливості проходження початкових, середніх та заключних відтинків дистанції. Тактичні помилки, їх аналіз і розбір. *Настільний теніс.* Підкидання та ловіння м'яча настільного тенісу різними способами. Попадання м'ячем настільного тенісу у підкинуту річ. Утримування та пронесення у вертикальному положенні тенісної ракетки на краю фалангів пальців обох рук. Хватка ракетки.
рішення прикладів і задач на карті; орієнтування на місцевості; правильне написання топографічних диктантів; правильне визначення азимутів; проходження дистанції за найкоротший відтинок часу; самостійний вибір шляху руху від одного контрольного пункту до іншого; рух до вказаного орієнтиру без компасу; підкидання та ловіння м'яча настільного тенісу різними способами; попадання м'ячем настільного тенісу у підкинуту річ; утримування та пронесення у вертикальному положенні тенісної ракетки на краю фаланг пальців обох рук; правильну хватку ракетки, основну стійку; одночасне утримування на ракетці (двох ракетках) кілька м'ячів; жонглювання тенісним м'ячем (лівою, правою та обома руками	

одночасно); подачі; основні технічні прийоми: «удар-накат», «удар-підрізка», «удар-підставка»; виконує точні удари (підставки) за короткий проміжок часу; захоплення та переймання ініціативи при подачах партнера; біг 30 м з веденням м'яча; біг 5х30 м з веденням м'яча; удари та вкидання м'яча на дальність; удари по воротах на точність; ведення м'яча, обведення стояків та удар по воротах; жонглювання футбольним м'ячем; прискорену ходьбу до 5 км; тривалий біг підтюпцем у чергуванні зі швидкою ходьбою та у повільному темпі при ЧСС 130–150 ударів за 1 хв; темповий кросовий біг до 20 хв;	Основна стійка. Одночасне утримування на ракетці (двох ракетках) кілька м'ячів. Жонглювання тенісним м'ячем (лівою, правою та обома руками одночасно). Подачі. Основні технічні прийоми: «удар-накат», «удар-підрізка», «удар-підставка». Підготовчі ігри та естафети з елементами настільного тенісу. Навчальна гра. Вправи для розвитку відчуття м'яча та ракетки. Навчальна гра з великою кількістю партій і з гравцями різного технічного рівня. Виконання точних ударів (підставок) в умовах дефіциту часу. Захоплення та переймання ініціативи при подачах партнера. Навчальна гра у парному та змішаному розряді. Рішення тактичних завдань. *Футбол.* Біг 30 м з веденням м'яча. Біг 5х30 м з веденням м'яча. Удари по м'ячу на дальність. Вкидання м'яча на дальність. Удари по воротах на точність. Ведення м'яча, обведення стояків та удар по воротах. Жонглювання м'ячем. Навчальна гра за спрощеними правилами. Комбінаційна гра. Аналіз гри та розбір помилок. *Розвиток професійно-важливих психофізіологічних та психофізичних якостей майбутніх **інженерів (на прикладі інженерів-енергетиків):*** витривалість, реакція, швидкодія, координація рухів, стійкість до несприятливих виробничих факторів,

фартлек («гра швидкостей») до 30 хв; стрибки з місця в довжину на задану відстань; біг зі старту за командою голосом, свистком, з махом прапорцем, під постріл, з одного з обговорених сигналів; повільний біг з ривками за зоровим чи слуховим сигналом; повторний біг 3 – 4 х 20 – 60 м у повну силу з обмеженим відпочинком (для розвитку стійкості до гіпоксії); те ж, але в круту гірку (ухил 20–30°), по м'якому ґрунті, із затримкою дихання; біг під гірку між деревами; човниковий біг з перенесенням 1–2 малих предметів; тривалий біг за розмітками бігової доріжки, вузькою стежкою, з виконанням різних сигналів за завданням викладача; різні тактичні алгоритмічні і евристичні завдання для бігуна на середні дистанції; легкоатлетичні естафети із загальною зоною передачі; біг під гору складним закритим маршрутом з подоланням перешкод; стрибки з місця в глибину; повільний тривалий біг у складних метеорологічних умовах; тривале плавання (до 15 хв); ходьбу та біг у воді; повторне пропливання коротких відрізків;	увага, оперативне мислення, емоційна стійкість, дисциплінованість, ініціативність, активність, комунікативність. *Легка атлетика:* - прискорена ходьба до 5 км; - тривалий біг підтюпцем у чергуванні зі швидкою ходьбою; - тривалий біг підтюпцем і в повільному темпі при ЧСС 130–150 ударів за 1 хв; - темповий кросовий біг до 20 хв; - фартлек («гра швидкостей») до 30 хв; - проведення занять легкою атлетикою на відкритому повітрі в перехідний і теплий час року в умовах інтермітуючих температур; - стрибки з місця в довжину на задану відстань; - біг зі старту за командою голосом, свистком, змахом прапорцем, під постріл, з одного з обговорених сигналів; - повільний біг з ривками за зоровим чи слуховим сигналом; - повторний біг 3 – 4 х 20 – 60 м у повну силу з обмеженим відпочинком (для розвитку стійкості до гіпоксії); - те ж, але в круту гірку (ухил 20–30°), по м'якому ґрунті, із затримкою дихання; - біг під гірку між деревами; - човниковий біг з перенесенням 1–2 малих предметів; - тривалий біг за розмітками бігової доріжки, вузькою стежкою, з виконанням різних сигналів за завданням викладача; - виконання різних тактичних алгоритмічних і евристичних завдань для бігуна на середні дистанції; - легкоатлетичні естафети із загальною зоною передачі;

пірнання у глибину і на дальність; стрибки у воду з 3-х і 5-и метрової вишки різними способами; перекиди вперед і назад у воді; плавання з обертами навколо себе; плавання по лінії; вправи, стоячи на краю вишки для стрибків у воду; ловіння і передачу баскетбольного м'яча зі зближенням і віддаленням у парах, трійках, із переміщенням уздовж майданчика; максимально швидкі кидки баскетбольного м'яча в стіну, у коло із середньої і невеликої відстані однією і двома руками; ведення баскетбольного м'яча по черзі й одночасно правою і лівою руками, з обведенням різних предметів, зі зміною напрямку, вузьким коридором, обведення перешкод; багаторазові кидки в кошик з різних відстаней однією, двома руками з місця, після ведення, зупинок; верхню передачу волейбольного м'яча в парах, трійках, з переміщенням уздовж майданчика; удари рукою по м'ячу, що летить, з різною силою; удари по м'ячу правою і лівою руками після його відскоку від підлоги, стіни, передачі партнерам; багаторазові передачі м'яча в парах;	- біг під гору складним закритим маршрутом з подоланням перешкод; - стрибки з місця в глибину; - повільний тривалий біг у складних метеорологічних умовах; - виконання спеціальних вправ ходока. *Плавання:* - тривале плавання (до 15 хв); - ходьба та біг у воді; - повторне пропливання коротких відрізків; - пірнання у глибину і на дальність; - стрибки у воду з 3-х і 5-и метрової вишки різними способами; - перекиди вперед і назад у воді; - плавання з обертами навколо себе; - плавання по лінії; - виконання вправ, стоячи на краю вишки для стрибків у воду; - регулярний контрастний душ після виходу з ванни басейну. *Спортивні ігри. Баскетбол:* - ловіння і передача баскетбольного м'яча зі зближенням і віддаленням у парах, трійках, з переміщенням уздовж майданчика; - максимально швидкі кидки баскетбольного м'яча в стіну, у коло із середньої і невеликої відстані однією і двома руками; - ведення баскетбольного м'яча по черзі й одночасно правою і лівою руками, з обведенням різних предметів, зі зміною напрямку, вузьким коридором, обведення перешкод і т.п.; - багаторазові кидки в кошик з різних відстаней однією, двома руками з місця, після ведення, зупинок; - короткочасні і тривалі двосторонні ігри в баскетбол на майданчиках стандартних і скорочених розмірів у різних складах з виконанням різноманітних тактичних і

вільні вправи; вправи із предметами; різні акробатичні вправи; вправи на підвищеній опорі; вправи на спеціальних силових тренажерах; стрибки в глибину, через снаряди; лазіння по гімнастичній стінці.	евристичних завдань. *Спортивні ігри. Волейбол:* - верхня передача волейбольного м'яча в парах, трійках, з переміщенням уздовж майданчика; - удари рукою по м'ячу, що летить, з різною силою; - удари по м'ячу правою і лівою руками після його відскоку від підлоги, стіни, передачі партнерам; - багаторазові передачі м'яча в парах; - двостороння гра у волейбол з виконанням різних тактичних і евристичних завдань; - те ж на майданчику зменшеного розміру 5х5; 4х4; 3х3; 2х2; 1х1; - гра у волейбол при високій і зниженій сітці, через закриту сітку та ін. *Гімнастика:* - вільні вправи; - вправи із предметами; - силові динамічні та статичні вправи на гімнастичних приладах і без них, при виконанні яких діють переважно ті ж грудні м'язи, що й у статичних робочих позах фахівців енергетичного комплексу; - різні акробатичні вправи; - вправи на підвищеній опорі; - вправи на спеціальних силових тренажерах; - стрибки в глибину, через снаряди; - лазіння по гімнастичній стінці тощо.

2-й (3) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця характеризує:** оздоровчо-профілактичну та прикладну спрямованість виробничої гімнастики; форми виробничої	Форми виробничої гімнастики: вступна гімнастика; фізкультурна пауза; фізкультурна хвилинка. Оздоровчо-профілактичні засоби у

гімнастики. **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується:** правил безпеки під час занять ППФК.	режимі дня. Прикладна спрямованість виробничої гімнастики. Правила безпеки під час занять ППФК
Виробнича гімнастика	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** *виконує:* кругові рухи, помахи, нахили, випади, присідання, стрибки і т.д.; в повільному темпі вправи на поставу та потягування; в середньому темпі нахили в сторони та назад; в середньому темпі пружні нахили в боки; в середньому темпі кругові рухи тулубом; в середньому темпі повороти тулубом; в повільному темпі повороти, нахили вперед; в середньому темпі пружні нахили вперед, присідання, випади; в швидкому темпі стрибки; в середньому темпі ходьба; махові рухи з розслабленням; нахили назад, нахили назад з поворотами; у швидкому темпі вправи на координацію, точність, увагу; на навчальних (робочих) місцях шляхом напруження окремих груп м'язів з подальшим їх розслабленням коли ускладнюється виконання динамічних вправ (напруження слід утримувати від 5 до 8 секунд, розслаблення - 10-12 секунд. Повторювати 6-8 разів); ходьбу на місці; вправи в потягуванні; для м'язів тулуба і плечового пояса; для м'язів ніг; вправи для м'язів рук і плечового	Фізичні вправи виробничої гімнастики: - динамічні вправи (вправи на поставу, потягування; нахили в сторони, назад; пружні нахили в боки; кругові рухи тулубом; повороти тулубом; повороти, нахили вперед; пружні нахили вперед; присідання, випади; стрибки; ходьба; махові рухи з розслабленням; нахили назад, нахили назад з поворотами; вправи на координацію, точність, увагу); - статичні вправи; Форми виробничої гімнастики: - вступна гімнастика; фізкультурна пауза;

пояса (на розтягування і м'язові зусилля для збереження правильної постави); на точність руху і концентрацію уваги; фізичні вправи під час роботи для зниження стомлення і підвищення працездатності людини для отримання навантаження тих органів і систем, які не брали участі в процесі навчання чи праці (рекомендується включати в розпорядок трудового дня і виконувати при появі перших ознак стомлення. Проводити протягом 5-7 хв.); 3-4 вправи протягом 1-2 хвилин безпосередньо на робочому місці якими знімається локальне стомлення найбільш стомленої групи м'язів або частин тіла; вправи в потягуванні з випрямленням і прогином в грудному відділі; кругові і махові рухи руками в боки, вгору, назад для збільшення рухливості в суглобах, зміцнення зв'язок; присідання, випади, згинання та розгинання ніг для збільшення рухливості в суглобах ніг і тазу; кругові рухи тулубом і нахили вперед, назад, в сторони, сприяючи рухливості в хребті; згинання і розгинання рук в упорі, вправи на опір з обтяженнями (слід чергувати виконання силових вправ з маховими і розслабленням м'язів); піднімання тулуба при закріплених ногах (сидячи, лежачи на животі) для зміцнення м'язів спини і черевного преса; помахи ногами в різних напрямках і площинах для розвитку рухливості в суглобах, зміцнення м'язів, зв'язок і суглобових сумок; ротаційні вправи - повороти тулуба вліво, вправо і в	фізкультурна хвилинка; Оздоровчо-профілактичні засоби у режимі дня

поєднанні з нахилами, сприяючи рухливості в хребті; швидка ходьба, біг з помірною швидкістю, багаторазові підскіки, стрибки зі скакалкою; на розслаблення м'язів і зниження досягнутого фізичного збудження (спокійна ходьба, рухи руками в поєднанні з нахилами і присіданнями. Вправи на дихання стоячи, лежачи на спині);	
Інструкторська виробнича та професійно-прикладна практика	
Діяльнісний компонент: **Учень (учениця)** виконує: виробничу гімнастику; комплекс професійно-прикладних вправ відповідно обраній майбутній професії; обов'язки інструктора з виробничої гімнастики; дотримується: правил безпеки на уроках; правил самостійних занять з розвитку професійно важливих фізичних та психофізичних якостей та психологічних властивостей; складає тижневий план навчально-тренувальних занять; пропагує здоровий спосіб життя та систематичні заняття фізичною культурою і спортом	комплекс професійно-прикладних вправ майбутнього фахівця; обов'язки інструктора з виробничої гімнастики; правила безпеки на уроках; правила самостійних занять з розвитку професійно важливих фізичних та психофізичних якостей та психологічних властивостей; Планування навчально-тренувальних занять; здоровий спосіб життя та самостійні заняття професійно-прикладною фізичною культурою і прикладними видами спорту

Орієнтовні навчальні нормативи і вимоги (1-й (2) рік вивчення)

Навчальні нормативи	Рівні компетентності			
	початковий	середній	достатній	високий
«Естафетний» тест (швидкість реакції), см хлопці дівчата	19,0 19,5	18,0 18,5	17,0 17,5	16,0 16,5

Тест Копилова (координованість рук), с хлопці дівчата	12,0 12,5	11,0 11,5	10,0 10,5	9,0 9,5
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, кількість разів: хлопці дівчата	менше 28 менше 12	28 13	32 15	35 16
Підтягування, кількість разів: хлопці – у висі дівчата – у висі лежачи	менше 8 менше 12	8 12	10 18	більше 10 більше 18
Біг 1500 м, хв.: - хлопці Біг 800 м, хв.: - дівчата	більше 7.45 3.15	7.45 3.05	7.00 2.55	6.50 2.55
Біг 100 м , сек.: хлопці дівчата	більше 14,5 більше 16,5	14,5 16,5	14,2 16,2	13,2 15,2
Піднімання тулуба із положення лежачи за 1 хвилину, разів: хлопці дівчата	32 30	37 35	44 39	більше 44 більше 39

2-й (3) рік вивчення

Навчальні нормативи	Рівні компетентності			
	початковий	середній	достатній	високий
«Естафетний» тест (швидкість реакції), см хлопці дівчата	18,0 18,5	17,0 17,5	16,0 16,5	15,0 15,5
Тест Копилова (координованість рук), с хлопці дівчата	11,0 11,5	10,0 10,5	9,0 9,5	8,0 8,5
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, кількість разів: хлопці дівчата	менше 38 менше 22	38 22	42 25	47 27

Підтягування, кількість разів: хлопці – у висі дівчата – у висі лежачи	менше 10 менше 14	10 14	12 20	більше 12 більше 20
Біг 1500 м, хв.: - хлопці Біг 800 м, хв.: - дівчата	більше 7.00 більше 2.55	7.00 2.55	6.45 2.50	6.42 2.47
Біг 100 м , сек.: хлопці дівчата	більше 14,2 більше 16,2	14,2 16,2	13,0 15,0	12,6 14,6
Піднімання тулуба із положення лежачи за 1 хвилину, разів: хлопці дівчата	37 35	42 40	47 42	50 45

Примітка (вимоги щодо проведення випробувань):

Швидкість рухової реакції визначається за допомогою „естафетного" тесту (хват падаючої гімнастичної палиці). Зміст цього тесту такий: учень набуває вихідного положення – ноги на ширині плечей, руки зігнуті в ліктях і притиснуті до тулуба, пальці однієї руки стиснуті у кулак і вертикально утримують градуйовану (см) палицю діаметром 3-5 см і завдовжки 70-80 см. За сигналом учень швидко розтискав кисть і також швидко тією ж рукою захоплював палицю. Менша різниця (см) між двома хватами свідчить про кращу рухову реакцію. Тест повторюється 2-3 рази. Враховуються середні значення показника.

Координованість рухів рук визначається за допомогою тесту Копилова (1987) десять «вісімок».

Обладнання. Тенісний м'яч; секундомір.

Проведення тесту. Учень набуває вихідне положення – нахил тулуба вперед, м'яч тримає в одній руці . За командою «Можна!» максимально швидко виконує м'ячем уявну вісімку між ногами на рівні колін. При цьому м'яч передається з руки в руку.

Результат. Час виконання десяти «вісімок», реєструється з точністю до 0,1 с.

Загальні вказівки та зауваження.

1. При довільній амплітуді рук учень не повинен відривати ступні ніг від підлоги.
2. Попередньо для ознайомлення з тестом учні роблять 4-5 повних «вісімок».
3. Надається одна залікова спроба.
4. Якщо м'яч випущено з рук, спроба повторюється.

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Професійно-прикладна фізична підготовка»

№ п/п	Обладнання	Кількість
1	Стадіон, бігова доріжка	1
2	Спортивний зал із розмітками для гри «Баскетбол», «Волейбол», «Гандбол», «Бадмінтон».	1
3	Гімнастичний зал	1
4	Басейн	1
5	Гімнастичний мат та лава	по 2 шт.
6	Перекладина	1 шт.
7	Скакалки, гімнастичні палиці	по 15 шт.
8	Гімнастичні кільця	1 пара
9	Гімнастичний кінь, козел, канат	по 1 шт.
10	Еспандер	10 шт.
11	Сітка для баскетбольних кілець, для футбольних воріт, для гандбольних воріт	по 2 шт.
12	Сітка волейбольна, для бадмінтону, для великого тенісу	по 1 шт.
13	Сітка для настільного тенісу	4 шт.
15	М’ячі футбольні, баскетбольні, волейбольні, гандбольні, регбійні, для тенісу	по 15 шт.
16	М’ячі набивні	10 шт.
17	М’ячі для настільного тенісу	50 шт.
18	Волан	50 шт.
19	Стійки волейбольні	4 шт.
20	Ворота гандбольні, футбольні	по 2 шт.
21	Фішки	15 шт.
22	Секундомір	1 шт.
23	Свисток	1 шт.
24	Тенісні столи	4 шт.
25	Ракетки для настільного тенісу, бадмінтону	по 16 шт.
26	Ракетки для тенісу	10 шт.
27	Лижі, лижні палиці	по 20 пар
28	Ядро, граната	по 1 шт.
29	Штанга	1 шт.
30	Гантелі (розбірні)	5 пар
31	Смуга перешкод	1
32	Компас	15 шт.
33	Топографічні і спортивні мапи	10 шт.

Автори: В. І. Рогач, Я. В. Войтович, В. В. Виноградов, М. М. Руденко, О. К. Наухатько, Андрій Ребрина

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ

САМБО

Пояснювальна записка

Модуль «САМБО» для загальноосвітніх навчальних закладів є складовою навчальної програми предмету «Фізична культура» для загальноосвітніх навчальних закладів, який включає в себе оздоровчу спрямованість, елементи загальної фізичної підготовки, техніки і тактики, а також виховні аспекти. Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через навчання САМБО стійкий інтерес школярів до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі.

САМБО – це унікальна система підготовки повноцінної самозахисної фізично-прикладної функціональності організму людини.

Ціннісні орієнтири, закладені в основу програмного матеріалу, впливають на такі важливі сторони сприйняття світу як моральна, естетична, ціннісна, правова оцінка, мотивація вчинків, затребуваних сучасним українським суспільством.

Зміст програмного матеріалу передбачає не тільки фізичний розвиток учнів, а й формування таких якостей особистості як активність, ініціативність, здатність до рефлексії та самооцінки, конкурентоспроможність, готовність навчатися протягом усього життя, здатність творчо мислити і знаходити нестандартні рішення, вміння ставити і досягати мети, вибирати життєві стратегії, вміння робити вибір і визначати наслідки, результати власної діяльності, вести конструктивний діалог, працювати в команді.

Модуль «САМБО» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями різного рівня підготовленості, передбачає загальноосвітню спрямованість і містить доступні елементи техніки САМБО.

Під час вивчення елементів техніки САМБО учні не займаються в парах. У них формуються певні рухові навички за допомогою спеціальних фізичних вправ, імітації дій під час проведення прийомів та використання спеціального обладнання (манекенів) для відпрацювання правильних технічних дій виконання прийомів.

Розділ «Зміст навчального матеріалу містить теоретичні відомості, загальну та спеціальну фізичну підготовку, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу. Під час прийняття навчального нормативу учителем оцінюється виконання окремих вправ.

До змісту модуля включені орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання та індивідуального спорядження, яке необхідно для вивчення модуля.

При навчанні технічних прийомів САМБО, необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися методики послідовності вивчення спеціальних і підвідних вправ та прийомів САМБО.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог безпеки та методики навчання системи САМБО.

У процесі навчання САМБО в 10-11 класах застосовуються наступні групи методів:

- наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, манекені, екрані тощо);
- словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);
- практичні (метод вправ та його варіанти: початкове вивчення технічних дій у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння спеціальних вправ та елементів САМБО.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **Знає і вміє** презентувати інформацію про Олімпійський рух в Україні, успіхи видатних вітчизняних спортсменів олімпійців. **Знає і розуміє** історію зародження і сучасний розвиток боротьби Самбо в Україні. Найвищі досягнення самбістів як успіх України на міжнародній арені. Роль і значення САМБО для підготовки військовослужбовців української армії. Значення Самбо, як елемента безпечної життєдіяльності людини. ***Ціннісний компонент*** **Свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **Володіє** знаннями про надання першої допомоги при травмах і ударах. **Має** сформоване стійке шанобливе ставлення до культури рідної країни, емоційно позитивної основи до історичної спадщини і до прояву здорового способу життя. **Дотримується** вимог гігієни, правил	Олімпійський рух в Україні, видатні успіхи вітчизняних спортсменів. Загальні уявлення про оздоровчі системи фізичного виховання. Зародження боротьби Самбо в Україні. Самбо під час II Світової війни. Самбо і її кращі представники. Розвиток Самбо в Україні. Успіхи українських самбістів на міжнародній арені. Роль і значення фізичної культури і єдиноборств для підготовки військовослужбовців української армії. Фізична культура важливий засіб фізичного розвитку та зміцнення здоров'я людини. Поняття про ФК і спорт. Форми ФК як засіб виховання працьовитості, організованості, волі і життєво важливих умінь і навичок.

безпеки та профілактики травматизму на заняттях фізичною культурою та САМБО.	Самбо як елемент національної культури і забезпечення безпечної життєдіяльності людини. Дотримання вимог безпеки на заняттях фізичною культурою і спортом. Правила безпеки на заняттях з САМБО. Гігієнічні правила на заняттях з САМБО. Надання першої допомоги при травмах.
Загальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **Виконує:**	
- вправи для м'язів і суглобів тулуба і шиї; вправи для м'язів і суглобів рук і ніг; вправи з обтяженням вагою власного тіла;	Загально-розвиваючі вправи.
- вправи для виховання фізичних якостей: сили, гнучкості, швидкості, спритності, витривалості;	Стретчинг. Анатомічні та фізіологічні особливості стретчинга. Ознайомлення з зонами розтягування. Використання різних вправ стретчинга для збільшення рухливості в суглобах, запобігання травм.
- розслаблюючі вправи для спини; вправи для ніг, стопи і гомілковостопного суглоба; вправи для спини, плечей і рук; вправи для попереку, тазу, пахової області і м'язів задньої поверхні стегна; вправи на перекладині; вправи для верхньої частини тулуба з використанням пояса; комплекс вправ для кистей, зап'ясть і передпліч.	
- вправи для розвитку сили: піднімання, нахили, повороти, присідання, переповзання, ходьба, біг, згинання-розгинання рук в упорі лежачи.	Вправи для розвитку сили.
- вправи на гімнастичній стінці; піднімання ніг до торкання рейки над головою;	Вправи на гімнастичній стінці.
- вправи з м'ячем «Медбол» різної ваги: перекидання з руки в руку; варіанти кидків і ловіння м'яча; кидки і ловіння м'яча в парах; вправи в положенні лежачи на спині: перекладати м'яч прямими	Вправи з м'ячем «Медбол» різної ваги. Виконуються в русі по залу або на місці.

руками з одного боку на інший; кидок м'яча вгору і ловіння руками; нахили з м'ячем у витягнутих вгору руках вперед, в сторони; повороти з м'ячем у витягнутих вперед руках вправо, вліво; кругові рухи тулубом з м'ячем у витягнутих вперед руках; - елементи акробатики: стійки: основна, ноги нарізно, випад вперед, випад вліво (вправо), випад назад, присід, на колінах, на коліні, на руках, на передпліччях; «сіди»: ноги разом, ноги нарізно, кутом, зігнувши ноги, на п'ятах; упори: сидячи; лежачи; лежачи на зігнутих руках; перекати: вперед, назад, вліво (вправо); стрибки: ноги нарізно, прогинаючись, зігнувши ноги; перевороти: боком-вліво, вправо (колесо); повільний - вперед, назад; - лазіння по канату (за допомогою ніг, без допомоги ніг). **Ціннісний компонент** Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	Акробатика. Особливості навчання і вдосконалення елементів акробатики і акробатичних стрибків в умовах залу боротьби Лазіння по канату (за допомогою ніг, без допомоги ніг).
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **Виконує:** Прийоми самостраховки: -самостраховку на спину перекатом через партнера, варіювання складності виконання вправи змінюючи висоту перешкоди (партнер розташовується сидячи на п'ятах і в упорі на передпліччях, манекен, жердину і ін.); - самостраховку перекатом через партнера, що знаходиться в упорі на колінах і руках. - самостраховку на бік стрибком через руку партнера, що стоїть в стійці; - самостраховку на бік перекидом в русі, виконуючи перекид-політ через партнера, який лежить на килимі або стоїть боком; - самостраховку при падінні на килим	Прийоми самостраховки.

спиною з основної стійки з обертанням навколо поздовжньої осі і приземленням на руки; - самостраховку вперед на руки зі стійки на руках; - самостраховку вперед на руки стрибком; - падіння на руки стрибком назад; - самостраховку на спину стрибком. - Вправи для утримань. «Висідом» в одну і стрибком перехід в іний бік. Упор грудьми в набивний м'яч - переміщення ніг по колу. Всі види перевертання манекена з положення упору або лежачи. - Вправи для виведення з рівноваги. Стоячи обличчям до партнера та з упором долонями в долоні поперемінно згинає й розгинає руки з поворотом тулуба. - Вправи для підніжок. Випади в бік, те саме в русі, стрибком. Пересування вперед з випадами в бік (для задньої підніжки). Імітація задньої підніжки в одну і в іншу сторону. Стрибки з виносом ноги в сторону і постановкою на одне коліно. Присідання на одній нозі з виносом іншої в сторону, те саме вперед. Поворот кругом на одній нозі махом вперед в сторону іншою ногою. З партнером імітація повороту і постановки ніг перед ногами партнера. Стрибки з поворотом і постановкою на коліно. Вправи для підсікання. Зустрічні махи руками і ногою. Ходьбу на зовнішній стороні стопи (підошва під кутом 90 ° до підлоги). Удар підошвою по стіні далекої від неї ногою (стати боком впритул до стіни). Підсікання по м'ячу (в парах або в колі, передаючи один одному м'яч ударом). «Очищення килима». Змітає дрібні предмети рухом типу підсічки (бічний, зсередини). Підсікання по манекену. Вправи для зачепів. Ходьбу на внутрішній стороні стопи. Пересування гирі зачепом за дужку. Зачеп манекена:	Вправи для утримань. Вправи для виведення з рівноваги. Вправи для підніжок. Вправи для підсікання. Вправи для зачепів. Вправи для підхватів.

стопою, гомілкою (зовні, зсередини). Імітацію зачепу без партнера.	
Вправи для підхватів. Махи ногою назад з нахилом, те саме перекидом вперед через плече. Імітацію підхоплення. Імітацію підхоплення з манекеном.	Вправи для кидків через спину.
Вправи для кидків через спину. Поворот кругом зі схрещуванням ніг, те саме переступаючи через свою ногу. У гімнастичної стінки із захопленням рейки на рівні голови - поворот спиною до стіни до торкання сідницями. Захопленням стовпа (дерева) поворот спиною. Імітацію кидка через спину з манекеном. Перенесення манекена на стегні (спині), підбив тазом, спиною, боком.	Вправи для кидків через груди.
Вправи для кидків через груди. Падіння назад з поворотом грудьми до килима. Кидок м'яча через себе в падінні назад (те саме з влучанням в ціль). Кидок манекена.	
Ціннісний компонент Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:**	**Виконання технічних дій (прийомів) імітаційно та за допомогою манекену.**
Утримання з різних положень (збоку, верхи, з боку голови, з боку ніг, зворотне, поперек).	Утримання з різних положень.
Виведення з рівноваги (ривком, поштовхом, збиванням, розкручення).	Виведення з рівноваги.
Задню підніжку.	
Передню підніжку.	Задня підніжка.
Підсікання (бічне, переднє).	Передня підніжка.
Зачеп (гомілкою, зовні ззаду)	Підсікання.
Кидок через стегно з різних положень.	Зачеп.
Кидок через спину.	Кидок через стегно з різних положень.
Підхват (під дві ноги, зовні)	Кидок через спину.
Кидок «Млин».	Підхват.
Кидок через груди.	Кидок «Млин».
Перевертання з захопленням прийоми	

(ривком, поштовхом). Больові прийоми: важіль ліктя, важіль плеча, вузол плеча. **Ціннісний компонент** Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	Кидок через груди. Перевертання з захопленням прийоми. Больові прийоми: важіль ліктя, важіль плеча, вузол плеча.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **Знає та характеризує:** інформацію про українську та міжнародну практиці з організації послуг для населення фізкультурно-спортивного та оздоровчого характеру. Компоненти основ культури здорового способу життя, шляхи, можливості і форми їх реалізації. **Знає і називає** основи біомеханіки вправ САМБО, їх вплив на статуру, виховання вольових якостей. **Знає** про прикладні аспекти САМБО та різні можливості системи САМБО. **Знає** про згубний вплив шкідливих звичок на організм людини, про основи профілактики. **Знає і розуміє** поняття про необхідну оборону, про правомірність застосування прийомів САМБО. ***Ціннісний компонент*** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** вимог гігієни, правил безпеки та профілактики травматизму на заняттях фізичною культурою та САМБО.	Компоненти основ культури здорового способу життя (фізична культура, культура рухів, культура дозвілля, культура поведінки, культура харчування). Різні практики з надання населенню послуг фізкультурно-спортивного та оздоровчого характеру. Основи біомеханіки гімнастичних вправ і вправ Самбо. Їх вплив на статуру, виховання вольових якостей. Прикладні аспекти Самбо. Можливості системи Самбо як основи самозахисту, виживання в сучасному мегаполісі, підготовка до служби в українській армії і силових структурах. Спорт і спортивна підготовка. Шкідливі звички, причини їх виникнення та згубний вплив на організм людини і його здоров'я. основи профілактики шкідливих звичок засобами фізичної культури. Правомірність застосування прийомів Самбо, поняття про необхідну оборону.
Загальна фізична підготовка	

Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **Виконує:**	
- Вправи для м'язів і суглобів тулуба і шиї; вправи для м'язів і суглобів рук і ніг; вправи з обтяженням вагою власного тіла для виховання фізичних якостей: сили, гнучкості, швидкості, спритності, витривалості.	Загально-розвиваючі вправи.
- Розслаблюючі вправи для спини; вправи для ніг, стопи і гомілковостопного суглоба; вправи для спини, плечей і рук; вправи для попереку, тазу, пахової області і м'язів задньої поверхні стегна; вправи на перекладині; вправи для верхньої частини тулуба з використанням пояса; комплекс вправ для кистей, зап'ясть і передпліч.	Стретчинг. Анатомічні та фізіологічні особливості стретчинга. Ознайомлення з зонами розтягування. Використання різних вправ стретчинга для збільшення рухливості в суглобах, запобігання травм.
- Вправи для розвитку сили: піднімання, нахили, повороти, присідання, переповзання, ходьба, біг, згинання-розгинання рук в упорі лежачи.	Вправи для розвитку сили.
- Вправи на гімнастичній стінці; піднімання ніг до торкання рейки над головою.	Вправи на гімнастичній стінці.
- Вправи з м'ячем «Медбол» різної ваги: перекидання з руки в руку; варіанти кидків і ловіння м'яча; кидки і ловіння м'яча в парах; вправи в положенні лежачи на спині: перекладання м'яча прямими руками з одного боку на інший; кидок м'яча вгору і ловіння руками; нахили з м'ячем у витягнутих вгору руках вперед, в сторони; повороти з м'ячем у витягнутих вперед руках вправо, вліво; кругові рухи тулубом з м'ячем у витягнутих вперед руках.	Вправи з м'ячем «Медбол» різної ваги (на місці і в русі).
- Елементи акробатики**:** стійки: основну, ноги нарізно, випад вперед, випад вліво (вправо), випад назад, присід, на колінах, на коліні, на руках, на передпліччях; «сіди»: ноги разом, ноги нарізно, кутом, зігнувши ноги, на п'ятах; упори: сидячи; лежачи; лежачи на зігнутих руках; перекати: вперед, назад, вліво (вправо);	Акробатика. Особливості навчання і вдосконалення елементів акробатики і акробатичних стрибків в умовах залу боротьби. Лазіння по канату (за допомогою

стрибки: ноги нарізно, прогинаючись, зігнувши ноги; перевороти: боком-вліво, вправо (колесо); повільний - вперед, назад. - Лазіння по канату (за допомогою ніг, без допомоги ніг). **Ціннісний компонент** Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	ніг, без допомоги ніг).
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **Виконує:** - Вправи для кидків через голову. Перекид назад з положення стоячи на одній нозі. У положенні лежачи на спині - піднімає манекен ногою, те саме перекидає манекен через себе. З манекеном в положенні лежачи на спині піднімає і опускає ногою (з захопленням за руки, шию, одвороти куртки). - Прийоми самостраховки в ускладнених умовах: в русі, з підвищенням висоти падінь, на точність приземлення, з обмеженням можливостей (без рук, пов'язані ноги) і т.д. - Прийоми самостраховки на твердому покритті (дерев'яна або синтетична підлога спортивної зали). - Ускладнені спеціальні підготовчі вправи для техніки. **Використовує** вправи в парах і трійках. **Володіє:** технікою виконання спеціальних вправ самостраховки та системи САМБО. **Ціннісний компонент** Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	Спеціальні підготовчі вправи. Повторення та удосконалення вправ, вивчених на попередніх етапах підготовки. Вправи для кидків через голову. Удосконалення різних прийомів самостраховки в ускладнених умовах. Ознайомлення з прийомами самостраховки на твердому покритті (дерев'яній або синтетичній підлозі спортивної зали). Ускладнення спеціальних підготовчих вправ для техніки. Використання вправ в парах і трійках.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** Задню підніжку з падінням. Задню підніжку з захопленням руки і шиї	**Виконання технічних дій (прийомів) імітаційно та за допомогою манекену.** Задня підніжка.

спереду-зверху. Задню підніжку під дальню ногу. Передню підніжку з заведенням. Передню підніжку з коліна з падінням. Передню підніжку з захопленням шиї. Передню підніжку з захопленням руки і пояса. Бічне підсікання схрестним захопленням рук. Зачеп гомілкою з нирком під руку. Зачеп стопою з падінням. Утримання збоку лежачи. Утримання з боку голови із захопленням одворотів з-під рук. Утримання з боку ніг зворотне. Кидок через голову упором стопою в живіт. Кидок через голову, скидаючи в сторону. Кидок через голову упором стопою в живіт поперек. Кидок через голову упором в стегно зовні, скидаючи в сторону. Кидок через спину захватом схрещених рук. Кидок «Млин» з колін. Кидок з захопленням ніг. Больовий прийом важіль ліктя за допомогою ноги зверху. Больовий прийом важіль ліктя противнику, що стоїть на колінах і руках сідаючи. **Ціннісний компонент** Дотримується правил безпеки під час виконання вправ.	Передня підніжка. Бічне підсікання. Зачеп. Утримання. Кидки. Больові прийоми.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень учнів			
			низький	середній	достатній	високий
1-й (6) рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, сек. (3 спроби)	**юн.**	10,6 і більше	10,4 - 10,2	10,2 - 10,1	10,0 і менше
		дівч.	11,8 і більше	11,6 - 11,4	11,2 - 11,1	11,0 і менше
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	**юн.**	190 і менше	192 - 200	205 -219	220 і більше
		дівч.	165 і менше	167 - 170	172 -174	175 і більше

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень учнів			
			низький	середній	достатній	високий
	Підтягування з вису на високій перекладині, кількість разів	**юн.**	9 і менше	10-11	12-13	14 і більше
		дівч.	3 і менше	4-6	7-9	10 і більше
	Згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі, кількість разів	**юн.**	15 і менше	16-17	18-19	20 і більше
		дівч.	9 і менше	10-11	12-13	14 і більше
	Піднімання тулуба в сід за 30 сек., кількість разів	**юн.**	13 і менше	14-16	17-19	20 і більше
		дівч.	10 і менше	11-13	14-16	17 і більше
	Біг з високого старту на 30 м, сек.	**юн.**	5,0 і більше	4,7-4,9	4,4-4,6	4,3 і менше
		дівч.	5,3 і більше	5,0-5,2	4,7-4,9	4,6 і менше
	Забігання на «борцівському мосту» по 5 разів вліво та вправо, сек.	**юн./ дівч.**	19 і більше	17-18	15-16	14 і менше
	Переворот з упору головою в килим на «борцівський міст» і назад 10 разів, сек.	**юн./ дівч.**	17 і більше	15-16	13-14	12 і менше
	Кидки манекена через стегно 10 разів, сек.	**юн.**	39 і більше	35-38	31-34	30 і менше
		дівч.	41 і більше	38-40	34-37	33 і менше
2-й (7) рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, сек. (3 спроби)	**юн.**	10,6 і більше	10,4 - 10,2	10,2 - 10,1	10 і менше
		дівч.	11,8 і більше	11,6 - 11,4	11,2 - 11,1	11,0 і менше
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	**юн.**	190 і менше	192 - 200	205 -219	220 і більше
		дівч.	165 і менше	167 - 170	172 -174	175 і більше
	Підтягування з вису на високій перекладині, кількість разів	**юн.**	9 і менше	10-11	12-13	14 і більше
		дівч.	3 і менше	4-6	7-9	10 і більше
	Згинання і розгинання	**юн.**	15 і	16-17	18-19	20 і більше

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень учнів			
			низький	середній	достатній	високий
	рук в упорі лежачи на підлозі, кількість разів		менше			
		дівч.	9 і менше	10-11	12-13	14 і більше
	Піднімання тулуба в сід за 30 сек., кількість разів	**юн.**	13 і менше	14-16	17-19	20 і більше
		дівч.	10 і менше	11-13	14-16	17 і більше
	Біг з високого старту на 30 м, сек.	**юн.**	5,0 і більше	4,7-4,9	4,4-4,6	4,3 і менше
		дівч.	5,3 і більше	5,0-5,2	4,7-4,9	4,6 і менше
	Забігання на «борцівському мосту» по 5 разів вліво та вправо, сек.	**юн./ дівч.**	19 і більше	17-18	15-16	14 і менше
	Переворот з упору головою в килим на «борцівський міст» і назад 10 разів, сек.	**юн./ дівч.**	17 і більше	15-16	13-14	12 і менше
	Кидки манекена через стегно 10 разів, сек.	**юн.**	39 і більше	35-38	31-34	30 і менше
		дівч.	41 і більше	38-40	34-37	33 і менше

Додаток 1

Орієнтовний перелік обладнання з фізичної культури для вивчення модуля «САМБО»

№ з/п	Найменування обладнання	Кількість
1	Стінка гімнастична	1 компл.
2	Лавка гімнастична	6 шт.
3	Комплект матів гімнастичних (10 шт.)	1 компл.
4	Канат для лазіння 5м (зі страхувальним пристроєм).	4 шт.
5	Перекладина гімнастична	1 шт.
6	Палка гімнастична	20 шт.
7	Обруч гімнастичний	10 шт.
8	Скакалка гімнастична	20 шт.
9	Перекладина навісна універсальна	4 шт.
10	Бруси навісні	4 шт.
11	Снаряд «Дошка похила»	4 шт.

12	Гірка атлетична	1 шт.
13	Комплект гантелей гумованих (загальна вага 90 кг.)	1 компл.
14	Еспандер універсальний	10 шт.
15	Сходи координаційні для степ-тесту	4 шт.
16	Комплект Медбол (м’ячі набивні - вага 1 кг)	20 шт.
17	Комплект Медбол (м’ячі набивні - вага 3 кг)	20 шт.
18	Комплект Медбол (м’ячі набивні - вага 5 кг)	20 шт.
19	Килим для самбо (мати, покришка) в залежності від зала	1 компл.
20	Манекен борцівський (з руками)	10 шт.
21	Манекен борцівський (з руками та ногами)	10 шт.
22	Гума спортивна (7-8 м.)	10 шт.
23	Гирі 16, 20, 24, 32 кг	5 компл.
24	Штанга (комплект)	3 компл.
25	Секундоміри	2 шт.
26	Рулетки	2 шт.
27	Куртка Самбо (комплект червоного та синього кольору)	10 шт.
28	Набір поясів Самбо (червоного і синього кольору)	10 шт.

Додаток 2

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ САМБО

Бічне підсікання - підсікання, в якій нога супротивника підбивається збоку.

Больовий - прийом, що змушує супротивника визнати себе переможеним в результаті больового відчуття, що викликається перегинанням, обертанням в області суглоба або тиском на сухожилля або м'язи.

Важіль - больовий прийом, що виконується шляхом перегинання руки або ноги в суглобі.

Важіль ліктя - больовий прийом перегинанням в ліктьовому суглобі.

Відповідний прийом - дія самбіста, яке має на меті добитися перемоги або переваги, в момент спроби противника провести прийом.

Відхват - кидок, при якому самбіст підбиває ногу супротивника ззаду задньою поверхнею своєї ноги.

Висока стійка - самбіст стоїть, гордо, тулуб розташовано вертикально.

Вузол - больовий прийом, що виконується шляхом обертання зігнутої руки або ноги в суглобі.

Вузол ногою - вузол в плечовому суглобі, що виконується з положення утримання збоку, зачепом передпліччя ближньої руки ногою знизу.

Вузол поперек - вузол, що виконується самбістом, лежачим поперек противника і обертовим в плечовому суглобі зігнуту руку противника передпліччям вгору (супінація).

Задня підніжка - кидок, що виконується з підставленням ноги до ніг (ноги) противника ззаду.

Задня підніжка - підсікання, в якій нога супротивника підбивається ззаду.

Захват - дія руками (двома або однією) з метою утримати або перемістити в певному напрямку окремі частини тіла супротивника.

Захват однойменний - захоплення правою рукою правої руки або ноги супротивника, також захоплення лівою рукою лівої руки або ноги супротивника.

Захват різнойменний - захоплення правою рукою лівої руки або ноги супротивника, також захоплення лівою рукою правої руки або ноги супротивника.

Захват важелем - захоплення для виконання перевертання, при якому самбіст захоплює з-під різнойменного плеча супротивника за передпліччя своєї руки накладеної на його шию.

Захват схресний - самбіст при захопленні схрещує руки або ноги супротивника.

Захват зовні - захоплення, при якому з іншого боку руки немає будь-якої частини тіла супротивника.

Захист - дія самбіста, що має на меті ліквідувати спробу противника виконати прийом.

Зачеп - дія ногою, якої самбіст підбиває ногу супротивника, затискаючи її між гомілкою і стегном.

Зачеп зсередини - кидок, що виконується зачепом різнойменної ноги противника зсередини.

Зачеп однойменний - кидок зачепом однойменної ноги супротивника зсередини.

Зачеп зовні - кидок, що виконується зачепом різнойменної ноги зовні.

Зачеп стопою - кидок, що виконується самбістом, який затискає зовні ногу супротивника між гомілкою і стопою.

Зачеп стопою зсередини - кидок, що виконується зачепом стопою однойменної ноги супротивника зсередини.

Зворотній захват - захоплення, при якому самбіст розгортає руку (руки) ліктем вгору або розгортається спиною до голови супротивника.

Кидок - прийом, що виконується самбістом, що знаходяться в стійці, який має на меті позбавити противника опори і змусити падати спиною на килим.

Кидок через стегно (кидок через спину) - кидок, що виконується за рахунок підбиття задньої або бічною поверхнею тазу, ніг або нижній частині тулуба противника.

Кидок через голову - кидок, що виконується самбістом, який, падаючи назад і упираючись ногою в живіт або ногу супротивника, перекидає його через себе.

Кидок через груди - кидок, що виконується самбістом, який, падаючи назад і прогинаючись, перекидає супротивника через себе.

Ліва стійка - самбіст варто, виставивши ліву ногу ближче до супротивника.

Лежачи - положення самбіста, при якому він спирається об килим чим-небудь, крім ступенів ніг.

Низька стійка - самбіст варто, зігнувшись, віддаливши таз від противника. Тулуб близько до горизонтального положення.

Перевертання - прийом, який має на меті привернути противника на спину з положення на животі або на четвереньках,

Передня підніжка - кидок, що виконується з підставленням ноги до ніг супротивника спереду.

Передня підсікання-підсікання, в якій нога супротивника підбивається спереду.

Підніжка - кидок, що виконується за допомогою підставляння ноги до ніг супротивника, щоб змусити його падати через підставлену ногу.

Підсад - кидок, що виконується за допомогою піднімання вгору і в бік ніг супротивника бічною або передньою частиною стегна.

Підсад гомілкою - кидок, що виконується за допомогою піднімання вгору і в бік ноги противника передньою або бічною частиною гомілки.

Підсікання - кидок, що виконується за допомогою підбиття ноги противника підошвеною частиною стопи.

Підсікання зсередини - підсікання, в якій однойменна нога супротивника підбивається зсередини.

Підхват - кидок, при виконанні якого самбіст підбиває спереду (однойменну) ногу супротивника задньою поверхнею своєї ноги.

Підхват зсередини - кидок, при якому самбіст підбиває різнойменну ногу супротивника зсередини задньою поверхнею своєї ноги.

Права стійка - самбіст стоїть, виставив праву ногу ближче до супротивника.

Прийом - дія самбіста, яке має на меті добитися перемоги або переваги над противником.

Стійка - положення самбіста, при якому він стоїть, торкаючись килима тільки ступнями ніг.

Техніка - сукупність способів (прийомів) нападу і захисту, що застосовуються самбістами для досягнення перемоги.

Утримання - прийом, який має на меті утримати противника протягом певного часу на спині, торкаючись його грудей своїм тулубом.

Утримання верхи - утримання сидячи на животі противника.

Утримання поперек - утримання противника лежачи поперек його грудей із захопленням далекої руки.

Утримання з боку голови - утримання, при якому самбіст, притискаючись тулубом до грудей противника, розташовується з боку його голови (головою до ніг).

Утримання з плеча - утримання лежачи грудьми на груди противника із захопленням руками його рук (за плечі).

Утримання збоку - утримання сидячи збоку від супротивника з захопленням шиї і ближньої руки.

Ущемлення - больовий, прийом, що виконується шляхом тиску променевої кісткою в області ахіллового сухожилля.

Фронтальна стійка - самбіст стоїть, розташував ноги на однаковій відстані від противника.

Автор: В. А. Березовський

Варіативний модуль

СПОРТИВНЕ ОРІЄНТУВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасні тенденції розвитку нашої держави вимагають пошуку ефективних технологій, що сприятимуть підготовці всебічно розвиненої та творчої особистості, яка здатна і готова захищати свою країну. В цьому контексті розробка варіативного модулю «Спортивне орієнтування» має виключно важливе значення. Органічне поєднання фізичної і розумової діяльності, яка відбувається, як правило, в умовах природного середовища, позитивно впливає на емоційний стан учнів.

Наявність різних видів орієнтування, доступність використання в умовах села і міста відкривають широкі можливості щодо розвитку фізичних (швидкості, спритності, витривалості, сили, гнучкості та швидкісно-силових якостей), психічних (пам'яті, уваги, мислення) та емоційно-вольових (ініціативності, впевненості, врівноваженості, наполегливості, рішучості та ін.) якостей.

Основна мета модуля — формування фізичного, духовного та соціального здоров'я школярів; розвиток основних фізичних якостей; навчання техніки рухових дій; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів; опанування техніки і тактики орієнтування на місцевості.

При складанні модуля були враховані вікові, анатомо-фізіологічні та статеві особливості учнів; визначені пріоритетні завдання щодо рівня загальноосвітньої підготовки, безперервності та наступності вивчення поданого матеріалу.

Варіативний модуль «Спортивне орієнтування» складається з наступних розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи, перелік мінімально необхідного обладнання та інвентарю.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну підготовку орієнтувальника, яка складається з трьох взаємопов'язаних розділів: фізичної, технічної і тактичної підготовки.

Особливістю теоретичної підготовки запропонованого модуля є поглиблення спеціальних знань з історії спортивного орієнтування, топографії, креслення, географії, фізіології, біології та основ здоров'я.

Спеціальна фізична підготовка спрямована на підвищення функціональних можливостей організму, розвиток спеціальних фізичних якостей, необхідних для занять спортивним орієнтуванням.

Своєрідність технічної підготовки обумовлена відпрацюванням та закріпленням окремих елементів техніки орієнтування на місцевості. Тактичну підготовку спрямовано на формуванню уміння самостійно приймати рішення при подоланні дистанції та обирати правильні технічні прийоми, ґрунтуючись на загальній оцінці ситуації.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Слід наголосити, що під час проходження навчального матеріалу зі спортивного орієнтування кожного уроку необхідно використовувати вправи,

спрямовані на удосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовки, розвиток фізичних якостей.

В навчально-виховному процесі доцільно застосовувати вправи ігрового характеру та різноманітні учбові дистанції.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці потрібно звертати увагу на правила безпеки життєдіяльності під час занять спортивним орієнтуванням. При виконанні деяких завдань доцільно здійснювати диференційований підхід. Тобто, поділяти клас на групи в залежності від рівня фізичної та технічної підготовленості учнів.

Модуль «Спортивне орієнтування» передбачає орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке необхідне для вивчення запропонованого матеріалу. Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості розвитку фізичних якостей та здібностей особистості.

1-й (4) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** досягнення українських спортсменів орієнтувальників на міжнародних змаганнях; вплив занять спортивним орієнтуванням на організм учнів старших класів; особливості зображення умовних знаків на картах спринту, середніх, класичних і естафетних дистанціях; ***називає та пояснює*** основні масштаби та перетин мап для спортивного орієнтування, що застосовують в залежності від типу місцевості та виду змагань; причини виникнення травм під час занять спортивним орієнтуванням та **Ціннісний компонент** ***дотримується*** правил безпеки під час занять спортивним орієнтуванням	Досягнення вітчизняних спортсменів-орієнтувальників на міжнародній арені. Вплив занять спортивним орієнтуванням на організм учнів старших класів. Умовні знаки спортивних карт та особливості їх зображення на картах спринту, середніх, класичних і естафетних дистанціях. Своєрідність використання різного перетину та масштабу на карті в залежності від типу місцевості та виду змагань спортивного орієнтування. Причини виникнення травм на заняттях спортивним орієнтуванням та їх профілактика. Правила безпеки під час занять спортивним орієнтуванням
Спеціальна підготовка	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	Спеціальні бігові та стрибкові

Учень, учениця: ***виконує:*** спеціальні бігові та стрибкові вправи; ходьбу з випадами; стрибки у висоту і довжину з місця та з розбігу; стрибки на одній та на двох ногах на місці і в русі; біг з раптовими змінами напряму та оббіганням перешкод рівномірний біг до 1500 (1000) м; біг по пересіченій місцевості до 2000 (1500) м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на гнучкість та рухливість суглобів; вправи на гімнастичній стінці або перекладині.	вправи. Ходьба з випадами. Стрибки у висоту (через шнур планку, жердину, повалене дерево) ; стрибки у довжину (яму, канаву рівчак) з місця та з розбігу. Стрибки на одній та двох ногах, як на місці так і в русі. Біг з раптовими змінами напряму та оббіганням перешкод. Рівномірний біг по стадіону до 1500 м (хл.), до 1000 м (дівч.). Біг по пересіченій місцевості до 2000 м (хл.), до 1500 м (дівч.) без врахування часу. Вправи на рівновагу. Вправи на гнучкість та рухливість суглобів. Вправи на гімнастичній стінці або перекладині.
Спеціальна технічна підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** лінійні, площинні, точкові орієнтири та необхідність їх використання на дистанції; помилки при подоланні різноманітних дистанцій (за вибором, у заданому напрямку та розмічених) **Діяльнісний компонент** ***виконує:*** орієнтування карти за місцевими об’єктами та за допомогою компасу; орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку, орієнтування на розміченій (маркірованій) дистанції; читання карти в русі. ***приймає*** участь в організації та проведенні змагань для учнів середньої школи	Орієнтування карти за місцевими об’єктами та за допомогою компасу. Удосконалення уміння читати карту та використовувати лінійні орієнтири для успішного подолання дистанцій. Формування уміння використовувати площинні та точкові орієнтири. Орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку, орієнтування на розміченій (маркірованій) дистанції. Формування уміння читати карту в русі. Участь в організації та проведенні змагань для учнів середньої школи.
Спеціальна тактична підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** *особливості* дій в орієнтуванні за	Особливості дій в орієнтуванні за вибором. Вибір оптимального порядку проходження дистанції.

вибором; особливості дій в орієнтуванні у заданому напрямку; особливості дій в орієнтуванні на розміченій (маркірованій) дистанції. **Діяльнісний компонент** ***виконує:*** вибір оптимального порядку проходження дистанції за вибором; вибір раціональних шляхів руху та оптимальних опорних орієнтирів (прив'язок) на дистанції у заданому напрямку; визначення власного місцезнаходження та знаходження контрольних пунктів (КП) при подоланні розміченої (маркірованої) дистанції.	Особливості дій в орієнтуванні у заданому напрямку. Вибір раціональних шляхів руху та оптимальних опорних орієнтирів (прив'язок). Особливості дій в орієнтуванні на розміченій (маркірованій) дистанції

2-й (5) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** сучасні тенденції розвитку спортивного орієнтування в Україні та світі; вплив занять спортивним орієнтуванням на розвиток морально-вольових та вищих психічних функцій; значення та зміст лікарського контролю і самоконтролю на заняттях спортивним орієнтуванням. ***називає та пояснює:*** особливості використання різних видів змагань та технічних завдань зі спортивного орієнтування (орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку, орієнтування на розміченій дистанції, лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером тощо) в організації квестів; склад та функціональні обов'язки	Сучасні тенденції розвитку спортивного орієнтування в Україні та світі. Вплив занять спортивним орієнтуванням на розвиток морально-вольових та вищих психічних функцій. Використання різних видів змагань та технічних завдань зі спортивного орієнтування (орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку, орієнтування на розміченій дистанції, лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером, тощо) в організації квестів. Склад та функціональні обов'язки бригади суддів при проведенні різних видів змагань зі спортивного орієнтування та квестів. Значення та зміст лікарського контролю і самоконтролю на

бригади суддів при проведенні різних видів змагань зі спортивного орієнтування, квестів. **Ціннісний компонент** ***дотримується*** правил безпеки під час занять спортивним орієнтуванням	заняттях спортивним орієнтуванням. Правила безпеки під час занять спортивним орієнтуванням.
Спеціальна підготовка	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** ***виконує:*** спеціальні бігові та стрибкові вправи; ходьбу з випадами; стрибки у висоту і довжину з місця та з розбігу; стрибки по купинах; стрибки на одній та на двох ногах на місці і в русі; стрибки по сходинках у заданому темпі; біг з раптовими змінами напряму та оббіганням перешкод; рівномірний біг до 1500 (1000) м; біг по пересіченій місцевості до 3000 (2000)м без врахування часу з відміткою на контрольному пункті (КП); вправи на рівновагу; вправи на гнучкість та рухливість суглобів; вправи на гімнастичній стінці або перекладині; різноманітні ігри та ігрові завдання	Спеціальні бігові та стрибкові вправи. Ходьба з випадами. Стрибки у висоту(через шнур планку, жердину, повалене дерево), стрибки у довжину (яму, канаву рівчак) з місця та з розбігу. Стрибки по купинах. Стрибки на одній та двох ногах, як на місці так і в русі. Стрибки по сходинках у заданому темпі. Біг з раптовими змінами напряму та оббіганням перешкод. Рівномірний біг по стадіону до 1500 м (хл.), до 1000 м (дівч.). Біг по пересіченій місцевості до 3000 м (хл.), до 2000 м (дівч.) без врахування часу з відміткою на контрольному пункті (КП). Вправи на рівновагу. Вправи на гнучкість та рухливість суглобів. Вправи на гімнастичній стінці або перекладині. Різноманітні ігри та ігрові завдання.
Спеціальна технічна підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** лінійні, площинні, точкові орієнтири та необхідність їх використання на дистанції; причини виникнення помилок при подоланні різноманітних дистанцій (за вибором, у заданому напрямку та розмічених) і шляхи їх усунення	Удосконалення навички читати карту і використовувати лінійні, площинні та точкові орієнтири для успішного подолання дистанцій. Технічні прийоми з компасом: біг за напрямом, біг по азимуту, біг «в мішок», тощо. Коректування карт та складання плану-схеми місцевості. Орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку,

Діяльнісний компонент ***виконує:*** коректування карт та складання плану-схеми місцевості; швидке читання мапи в русі; технічні прийоми в роботі з компасом (біг за напрямом, біг по азимуту, біг «в мішок», тощо; орієнтування за вибором, орієнтування в заданому напрямку, орієнтування на розміченій (маркірованій) дистанції; технічні завдання (лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером, тощо). ***приймає:*** участь в квестах; участь в організації та проведенні змагань зі спортивного орієнтування та квестів для учнів середньої школи	орієнтування на розміченій (маркірованій) дистанції. Технічні завдання: лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером, тощо. Удосконалення вміння читати карту в русі. Участь у квестах. Участь в організації та проведенні змагань зі спортивного орієнтування та квестів для учнів середньої школи
Спеціальна тактична підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує та аналізує:*** особливості тактичних дій в різних видах змагань (орієнтуванні за вибором, орієнтуванні у заданому напрямку, орієнтуванні на розміченій (маркірованій) дистанції); особливості тактичних дій при виконанні технічних завдань (лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером та ін.); особливості тактичних дій при участі в квестах. **Діяльнісний компонент** ***виконує:*** вибір оптимального порядку проходження дистанції за вибором; вибір раціональних шляхів руху та оптимальних прив'язок на дистанції у заданому напрямку; визначення власного місцезнаходження та знаходження контрольних пунктів (КП) при подоланні розміченої (маркірованої) дистанції; вибір певного технічного прийому в залежності від тактичних завдань, які потрібно вирішити на дистанції;	Особливості тактичних дій в різних видах змагань (орієнтуванні за вибором, орієнтуванні у заданому напрямку, орієнтуванні на розміченій (маркірованій) дистанції). Особливості тактичних дій при виконанні технічних завдань (лабіринт, орієнтування по лінії, орієнтування в приміщенні, біг за лідером та ін.). Здійснення раціонального вибору певного технічного прийому в залежності від тактичних завдань, які потрібно вирішити на дистанції. Особливості тактичних дій при участі в квестах. Використання відкоректованих спортивних карт та планів-схем для організації і проведення квестів.

виконує планування дистанцій для квесту з використанням відкоректованих спортивних карт та планів-схем.	

ОРІЄНТОВНІ НАВЧАЛЬНІ НОРМАТИВИ

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	Середній	Достатній	Високий
1-й (4) рік вивчення	Визначення магнітного азимуту та відстані до об'єкту (правильних відповідей із п'яти)	Хл., дів ч.	до 1	2	3	4
	Біг по пересіченій місцевості з відміткою на контрольному пункті (КП) без врахування часу (м)	Хл.	до 1500	1500	1700	2000
		дів ч.	до 1000	1000	1200	1500
	Проходження дистанції з орієнтуванням 50м – 5 КП, сек.*	Хл.	>27,0	27,0	26,0	25,5
		дів ч.	>28,5	28,5	27,5	27,0
2-й(5) рік вивчення	Визначення магнітного азимуту та відстані до об'єкту (правильних відповідей із п'яти)	Хл., дів ч.	до 2	3	4	5
	Біг по пересіченій місцевості з відміткою на контрольному пункті (КП) без врахування часу (м)	Хл.	до 2000	2000	2500	3000
		Дів ч.	до 1000	1000	1500	2000
	Проходження дистанції з орієнтуванням 50м – 5 КП, сек.*	Хл.	>27,0	26,0	25,5	24,0
		Дів ч.	>28,5	27,5	27,0	25,5

*Даний тест може проводитися у будь-яких, але постійно однакових умовах: у спортзалі, на майданчику, на шкільному стадіоні чи на будь-якій галявині. В кутах квадрату 10х10м та в центрі розставляється 5 КП. А на відстані 6 метрів від грані квадрату облаштовується точка старт-фінішу.

Викладач по черзі викликає учнів. За командою «Марш» учень отримує схему, де позначений порядок проходження КП, запам'ятовує його та пробігає відповідну

дистанцію, торкаючись до пунктів, нахиляючись.

Викладач слідкує за правильністю проходження тесту і визначає за допомогою хронометру час проходження дистанції кожним учнем.

Порядок проходження дистанції:

С-31-32-33-34-35-Ф С-31-33-34-32-35-Ф С-35-34-33-32-31-Ф
С-31-32-34-33-35-Ф С-35-32-34-33-31-Ф С-35-34-32-33-31-Ф
С-35-32-33-34-31-Ф

ПЕРЕЛІК НЕОБХІДНОГО ОБЛАДАННЯ ТА ІНВЕНТАРЮ

№ пор.	Обладнання та інвентар	Кількість, шт.
1	Хронометр	1
2	Місцеві спортивні карти різного масштабу (1:100, 1:1000, 1:5000, 1:10000) або схеми	по 30
3	Знаки контрольних пунктів (КП)	20-30
4	Засоби для відмітки (олівці, компостери, електронні станції)	30
5	Спортивний (рідинний) магнітний компас	30
6	Лінійка (офіцерська) для вимірювання відстаней на карті та нанесення дистанцій	30
7	Перелік умовних знаків та легенд для спортивних карт	30
8	Планшет для карти	30

Автори В. Л. Хіміч, А.А. Ребрина

Варіативний модуль

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ ХОРТИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Народне хореографічне мистецтво є одним з найважливіших засобів гармонійного розвитку та виховання особистості.

Разом із формуванням особистості виникає потреба у музично-ритмічних заняттях школярів.

Танцювальний хортинг включає оздоровчі, загально фізичні, технічні,а також виховні аспекти українського народного хореографічного мистецтва.

Варіативний модуль «Танцювальний хортинг» складається із змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності

учнів, орієнтовних навчальних нормативів.

Матеріал спрямований на вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань, вдосконалення фізичних, психологічних та професійно-прикладних якостей старшокласників.

Основна мета модуля - формування соматичного, соціального та психологічного здоров'я школярів, розвиток основних фізичних якостей, навчання техніки танцювальних рухових дій, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів, опанування елементів народного танцю, як базовим модулем.

Вивчення модулю сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура в цілому та танцювальних рухів зокрема.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична та прикладна підготовка, технічна підготовка.

Спеціальна фізична та прикладна підготовка спрямована на підвищення функціональних можливостей організму, розвиток спеціальних фізичних якостей необхідних для танцювальних кроків, краще та швидке засвоєння технічних танцювальних прийомів.

Технічна підготовка являє собою комплекс спеціальних прийомів, необхідних учневі для успішного виконання танцю або його елементу. Особлива увага приділяється індивідуальному та колективному танцю. Одним із найважливіших засобів інтегральної підготовки школяра є танцювальні вправи народної хореографії спортивного характеру.

При навчанні техніки танцювальних прийомів необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися методики послідовності навчання технічних танцювальних прийомів народного танцю.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи).

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує та аналізує** історію виникнення та розвитку народної хореографії; оздоровчі принципи народної хореографії; **розкриває** вплив танцювального хортингу на організм; **називає** комплекс тренувальних вправ,	Історія виникнення та розвитку народної хореографії; оздоровчі принципи народної хореографії; вплив танцювального хортингу на організм школяра. Екзерсис-комплекс тренувальних вправ, які складають основу класичного танцю. Елементи (вправи) класичного танцю.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
які складають основу класичного танцю; елементи (вправи) класичного танцю; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; **називає та пояснює** чинники, які визначають ефект танцювального руху в цілому; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** заходів щодо попередження травм при заняттях з танцювального хортингу; **дотримується** правил безпеки під час занять з танцювального хортингу	Виховання професійно-прикладної фізичної культури. Заходи щодо попередження травм при заняттях з танцювального хортингу. Правила безпеки під час занять з танцювального хортингу
Спеціальна фізична та прикладна підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** багаторазове пробігання відрізків 5, 10 м із різних вихідних положень, зі зміною напрямку та швидкості руху за зоровим та голосовим сигналом. Стрибки через скакалку, багатоскоки. Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, Підтягування на перекладині. Піднімання в сід із положення лежачи із зігнутими ногами. Присідання на обох та одній нозі з опорою та без опори. Розтягнення.	Вправи на розвиток координованості: за сигналом (переважно зоровим). Стрибки, багатоскоки. Вправи на розвиток сили, гнучкості
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні елементи комплексу тренувальних вправ, які складають основу уроку класичного танцю: • присідання(plie); • ковзання носком по підлозі з відштовхуванням п’ятки опорної ноги (battement tendu); • вправи з ненапруженою (вільною) ступнею (flis-flac); • вправи на вистукування; • обертальні та кругообертальні вправи;	Основні елементи комплексу тренувальних вправ, які складають основу класичного танцю. Вправи класичного танцю.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
• різні технічні вправи; **освоює:** вправи класичного танцю такі, як: • підготовка до початку руху (preparation), • напівприсідання (demi-plie) за 1,2,3,5 відкритими позиціями: плавні, різкі, • ковзання ногою по підлозі (battement tendu), • маленькі кидки назад (battement tendu jete) –вперед-вбік-назад, • повне присідання (grand plie), • обертальні та кругообертальні вправи; • м'яке відкривання ноги; • великі кидкові рухи (grand battement jete); • піруети та інші обертання; • присядки; • перегинання корпусу; • різні технічні вправи.	

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію виникнення та розвитку народної хореографії в Україні; традиції українського народу; патріотичну складову танцювального хортингу; **м**атеріально-технічне забезпечення занять; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; ***Ціннісний компонент*** **пояснює** чинники, які визначають ефективність занять з танцювального хортингу; прийоми самоконтролю за фізичним навантаженням; правила домедичної допомоги в разі травмування;	Історія виникнення та розвитку народної хореографії в Україні; традиції українського народу. Патріотична складова танцювального хортингу. Виховання професійно-прикладної фізичної культури. Роль та місце танцювальних рухів у вихованні морально-вольових якостей особистості.

методику самостійних занять фізичними вправами; **обґрунтовує:** поняття про втому та перевтому; функціональні можливості організму.	
Спеціальна фізична та прикладна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 × 9м; чергування прискорень, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку стрибучості, сили м'язів тулуба, плечового пояса, ніг, кистей рук, гнучкості, тощо; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг, вистрибування з присіду, естафети, рухливі ігри; **застосовує:** пересування приставним кроком правим та лівим боком, спиною з поворотом на 180°	Пробігання коротких відрізків з різних вихідних положень; біг приставним кроком з виконанням певного завдання: прискорення, поворот на 180°. Стрибки, багатоскоки тощо.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** елементи (вправи) народної хореографії : • положення рук; • положення ніг; • уклін; • танцювальні кроки: простий, перемінний, боковий, стрибунець, відхід назад; • доріжки (припадання); • вихилясики та вірьовочки; • тинки; • голубці; **освоює:** вправи, що характеризують українську хореографію: • танцювальні кроки: бігунець, доріжка плетена, припадання, переступчик. • голубці низькі (для дівчат і хлопців) та високі (для хлопців),	Основні елементи комплексу тренувальних вправ, які складають основу народного танцю. Вправи народного танцю. Освоєння елементів (вправ) української хореографії.

• різновиди присядок (для хлопців), • різновиди тинків (для хлопців), • повзунці (для хлопців), • вихилясики на глибокому присіданні (для хлопців), • хід на глибокому присіданні (для хлопців), • різновиди обертів (для дівчат)	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Показники фізичних якостей (навчальні нормативи)		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Гнучкість: нахил тулуба уперед із положення сидячи (см)	Хл.	До 2	2	5	8
		Дівч.	До 8	8	10	13
	Сила: підтягування (кількість разів)	Хл.	До 3	3	6	8
		Дівч. на низькій перекладині	До 7	7	10	13
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл.	До 10	10	15	20
		Дівч. від лави	До 7	7	10	13
	Піднімання тулуба в сід за 30 с. (кількість разів)	Хл.	До 13	13	19	24
		Дівч.	До 12	12	18	23
	Стрибки через скакалку за 1хв., (кількість разів)	Хл.	70	75	80	90
		Дівч.	73	78	83	95
2 рік вивчення	Гнучкість: нахил тулуба уперед із положення сидячи	Хл.	До 2	2	5	9
		Дівч.	До 9	9	11	14

	(см)					
	Сила: підтягування (кількість разів)	Хл.	До 3	3	7	10
		Дівч. На низькій перекладині	До 5	5	15	18
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл.	До 12	12	18	25
		Дівч. від лави	До 8	8	12	15
	Піднімання тулуба в сід за 30 с. (кількість разів)	Хл.	До 15	15	20	26
		Дівч.	До 12	12	19	24
	Стрибки через скакалку за 1хв., (кількість разів)	Хл.	70	75	80	90
		Дівч.	75	80	85	100

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Танцювальний хортинг»

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Магнітофон (комп'ютер або ноутбук)	1
2	Колонки	2

Автори: Л.В. Копилова, О.М. Макаров

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ ТУРИЗМ

Пояснювальна записка

Дитячий і юнацький туризм має великі можливості для виховання фізично і духовно здорових і загартованих людей.

Основною метою уроків фізичної культури за модулем «Туризм» є набуття особистістю різноманітних компетентностей у процесі занять, виховання громадян України засобами туризму та краєзнавства, заохочення до активного відпочинку та занять фізичною культурою.

Практична цінність набутих знань, умінь і навичок полягає в тому, що учні розширюють свої знання з географії, історії, біології, отримують екологічне виховання, засвоюють основи забезпечення безпеки життєдіяльності. Процес формування туристських знань, умінь і навичок, що забезпечується теоретичною, спеціальною та теоретичною підготовкою учнів демонструє прикладну спрямованість фізичної культури.

Варіативний модуль «Туризм» складається з розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів. Модуль

«Туризм» для учнів 10 – 11 класів (6 – 7 рік навчання) має логічне продовження навчальної програми з фізичної культури варіативний модуль «Туризм» для учнів 5 – 9 класів (1 – 5 рік навчання). Навчальна програма включає теоретичні відомості, спеціальну технічну підготовку, технічну підготовку. При вивченні технічних прийомів з туризму, необхідно на кожному уроці використовувати вправи спеціальної фізичної підготовки. Кожен урок повинен забезпечувати отримання учнями конкретного, мінімального обсягу знань і певних умінь, які практично закріплюють ці знання.

На уроках фізичної культури за варіативним молем «Туризм» потрібно звернути велику увагу на дотримання правил безпеки.

Учні віднесені до спеціальної медичної групи відвідують заняття разом з усім класом, вивчають теорію й методику, опановують найпростіші туристські вміння і навички, можуть залучатися до суддівства навчальних змагань.

1-й (6)рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває** загальні вимоги щодо проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю; **розповідає** про значення та діяльність туристських маршрутно–кваліфікаційних комісій навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України; **називає** види та вимоги до туристського спорядження для туристського походу; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил з охорони природи в умовах походу та правил безпеки під час походу та на уроках фізичної культури.	Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю. Туристські маршрутно–кваліфікаційні комісії навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України. Спорядження для туристського походу. Організація харчування в оздоровчих туристських походах. Діяльність з охорони природи в умовах походу. Правила безпеки під час походу та на уроках фізичної культури.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **бере участь:** у навчальних змаганнях з техніки пересування: підйом, траверс, спуск, переправи через річку	Подолання горизонтальних і вертикальних перешкод з наданням домедичної допомоги «постраждалому» та його транспортування.

за допомогою паралельних мотузок, в'язанні туристських вузлів: «прямий вузол», «простий провідник», «булінь», академічний, «вісімка, «ткацький», зустрічний, брамшкотовий ; **виконує:** подолання горизонтальних і вертикальних перешкод у вигляді смуги перешкод з транспортуванням постраждалого та **здійснює** вибір його транспортування; **володіє** знаннями і навичками з питань надання домедичної допомоги. **відтворює** алгоритм надання домедичної допомоги постраждалому; **здійснює** колове тренування для розвитку фізичної і спеціальної підготовки.	Навчальні змагання з техніки пересування: підйом, траверс, спуск, переправи через річку за допомогою паралельних мотузок, в'язання туристських вузлів. Колове тренування.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує**: подолання умовної річки за допомогою переправи вбрід із само страховкою, групової переправи вбрід, навісної переправи ; **володіє:** технікою в'язання туристських вузлів: «стремено», подвійного провідника, «грейпвайн»; **здійснює** проходження дистанції крос – похід 3000 - 4000м; **пояснює** дії при виконанні вправ орієнтування за легендою; **виконує** дії при виконанні вправ орієнтування за легендою; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **бере участь:** у навчальних змаганнях зі спортивного орієнтування; з техніки пішохідного туризму (ТПТ); в організації походу вихідного дня: вибір району, розробка маршруту, складання плану походу, маршрутні документи; у поході вихідного дня.	Технічні етапи: водні перешкоди. В'язання туристських вузлів. Орієнтування за легендою. Організація походу вихідного дня.

2-й (7) рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розповідає:** фізіологічні і психологічні аспекти туристської діяльності; **розкриває**: поняття окомірної зйомки маршруту; **називає:** основні розділи щодо звіту про туристсько–краєзнавчу подорож з активними способами пересування для груп учнівської молоді ; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час походу та на уроках фізичної культури.	Фізіологічні і психологічні аспекти туристської діяльності. Поняття окомірної зйомки маршруту. Рекомендації щодо складання звіту про туристсько–краєзнавчу подорож з активним пресуванням для груп учнівської молоді. Правила безпеки під час походу та на уроках фізичної культури.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **бере участь:** у навчальних змаганнях з техніки пересування: підйом, траверс, спуск, переправи через річку за допомогою паралельних мотузок, навісної переправи, умовного болота за допомогою жердин, в'язанні туристських вузлів: «прямий вузол», «простий провідник», «булінь», академічний, «вісімка, «ткацький», зустрічний, брамшкотовий, «стремено», подвійний провідник, «грейпвайн»; у естафетах з елементами туристської техніки; **виконує:** подолання горизонтальних і вертикальних перешкод у вигляді смуги перешкод з транспортуванням постраждалого та **здійснює** вибір його транспортування з різних стартових положень; **відтворює** алгоритм надання домедичної допомоги	Подолання горизонтальних і вертикальних перешкод з наданням домедичної допомоги «постраждалому» та його транспортування. Транспортування постраждалого з різних стартових положень. Навчальні змагання з техніки пересування: підйом, траверс, спуск, переправи через річку за допомогою паралельних мотузок, навісної переправи, переправи через умовне болото, в'язання туристських вузлів. Естафети з елементами туристської техніки. Колове тренування.

постраждалому; **здійснює** колове тренування для розвитку фізичної і спеціальної підготовки;	
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **розпізнає і виконує:** в'язання вузлів для скріплення мотузок: прямий, академічний, брамшкотовий, ткацький, грейпвайн, зустрічний; для обв'язки: булінь, простий провідник, вісімка, подвійний провідник; допоміжні вузли: стремено, схоплюючого одним кінцем ; **пояснює дії і володіє** технікою окомірної зйомки: вимірювання на місцевості, підготовка схеми; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **здійснює** проходження дистанції крос – похід 4000 - 5000м; **бере участь:** у навчальних змаганнях зі спортивного орієнтування; з техніки пішохідного туризму (ТПТ); в організації походу І ступені складності, у поході вихідного дня.	В'язання туристських вузлів. Окомірна зйомка маршруту. Навчальні змагання Організація спортивного туристського походу.

Орієнтовані навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1-й (б) рік вивчення	В'язання туристських вузлів 4 хвилини (на вибір), кількість: прямий, академічний, зустрічний, ткацький, брамшкотовий, грейпвайн, вісімка, булінь, простий провідник	юн. дів.	менше 4 вузлів, зав'язаних з помилками	4 вузли зав'язаний без помилки	6 вузлів зав'язані з помилкою	8 вузлів зав'язані без помилки
	Орієнтування за вибором у парковій	юн.	3	5	9	12

	місцевості (12 КП)	дів.	2	4	7	12
	Теоретична підготовка (18 питань)	юн. дів.	1 - 4	5 - 8	9 - 13	14 - 18
	12 етапів туристських змагань (на вибір) кількість	юн.	3	5	6-7	8-10
		дів.	1	2 - 3	4 - 6	7- 9
2-й (7) рік навчання	В'язання туристських вузлів 4 хвилини (на вибір), кількість: прямий, академічний, зустрічний, ткацький, брамшкотовий, грейпвайн, вісімка, булінь, простий провідник	юн. дів.	менше 3 вузлів, зав'язаних з помилками	5 вузли зав'язаний без помилки	7 вузлів зав'язані з помилкою	9 вузлів зав'язані без помилки
	Орієнтування за вибором у парковій місцевості (14 КП)	юн.	4	7	10	14
		дів.	3	5	8	12
	Орієнтування за вибором у лісовій місцевості (14КП)	юн.	2	5	8	10
		дів.	1	3	6	8
	Теоретична підготовка (24 питання)	юн. дів.	1 - 7	8- 13	14 - 19	20 – 24
	12 етапів туристських змагань (на вибір) кількість	юн.	1-3	4- 6	7-9	10 -12
		дів.	2	3 -4	5-7	8-10

Автори: Азарченков П.М. , Рапинець О.М., Карпинець М.В., Чейпеш А.П

Варіативний модуль

Фехтування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Модуль «Фехтування» є складовою навчальної програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. Основний зміст модуля відповідає

головним завданням програми, формуючи через навчання фехтуванню стійкий інтерес школярів до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі.

Варіативний модуль «Фехтування» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями певного рівня підготовленості, передбачає спортивну спрямованість і містить складніші елементи техніки та дій у нападі й захисті, теоретичні відомості, а також вправи з фехтування для розвитку фізичних якостей.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу. Під час прийняття навчального нормативу учителем оцінюється виконання окремих вправ.

Під час побудови навчального процесу варто використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові та статеві особливості учнів, матеріалу, що вивчається, а також наявні матеріальні можливості школи. Під час вивчення модуля «Фехтування» з дівчатами слід враховувати особливості будови жіночого організму та притаманні фізіологічні процеси, тому доцільно проводити вивчення матеріалу диференційовано, а заняття – окремо з дівчатами та юнаками.

Під час вивчення елементів техніки та дій у нападі й захисті в учнів формуються певні рухові навички. Тому кожний прийом вивчають відповідно до стадій формування рухової навички. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

– ознайомлення з прийомом;
– вивчення прийому у спрощених умовах;
– вдосконалення прийому в умовах, близьких до змагальних;
– закріплення прийому в грі.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку фехтування і фехтування як мистецтво володіння зброєю; **називає** основні засоби профілактики травматизму на уроках фехтування; ***Ціннісний компонент*** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил гри у фехтуванні; безпеки під час уроків фехтування	Історія розвитку фехтування. Правила безпеки на заняттях та змаганнях з фехтування

Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання стройових вправ та вправ для розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей; **виконує:** рухливі ігри: «Стрибуни», «Півники», «Біг раків», «Човник», «Сторінки книги», «Жабки», «Біг пінгвінів»; рівняння, розподіл за номерами, повороти, рух у строю та зміна напрямку руху, зупинка та початок руху, ривкові та махові рухи руками; колові рухи руками в плечових, ліктьових та лучезап'ястних суглобах; нахили, повороти та обертання голови; нахили, повороти, колові рухи тулубом; різноманітні присідання; махові рухи ногами; різноманітні стрибки; біг з різною швидкістю; рухливі ігри «Стрибуни», «Півники», «Біг раків», «Човник», «Сторінки книги», «Жабки», «Біг пінгвінів» та інші).	Організуючі вправи. Вправи для розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей. Рухливі ігри. Вправи для розвитку фізичних якостей.
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні положення та рухи: зі змін позицій, уколи в мішень на швидкість та влучність з різних позицій та дистанцій; пересування зі зміною швидкості, ритму, амплітуди; удосконалення 2-ї та 9-ї (рапіра, шпага);1-ї та 6-ї (шабля) позицій, удари лезом, обухом, плазом, поковзом, з різних позицій та у різні сектори уражувальної поверхні (шабля); **атакуючі дії***:* прості атаки у різні сектори уражувальної поверхні зі зміною та без зміни фехтувальної лінії (прямо, переворотом, переносом); прості атаки у різні сектори уражувальної поверхні зі зміною та без зміни фехтувальної лінії (прямо, переворотом, переносом)удари по м’ячу середньою частиною лоба без	Основні положення та рухи. Удосконалення складних атак з дійсними та удаваними діями. Вивчення комбінованих атак з батманом. Техніка захистів гардою (шпага). Побудова багатотемпових захисних зав’язок (фраз). Удосконалення бойових дій у парах, індивідуальних заняттях, навчальних боях.

стрибка та у стрибку; удари на точність і дальність з оцінюванням тактичної обстановки перед виконанням удару; тактичні різновиди простих атак: уколи з опозицією, «з кутом», за хльостом; комбіновані атаки*:* ведення м'яча, вивченими способами збільшуючи швидкість руху, виконуючи ривки та обведення, контролюючи м'яч та відпускаючи його від себе на 8–10 м; відволікальні дії (фінти*):* з батманом; батман-фінт-укол (удар). захисні дії: удосконалення техніки простих (прямих, напівколових, колових) та складних захистів; виконання захистів відбивом, підставлянням, відведенням, поступаючись; **здійснює:** контратаки з випередженням (виграшем фехтувального темпу) та без випередження (з опозицією, з ухилом); техніку захистів гардою (шпага); захист 2 та 9 (рапіра, шпага), 1 та 6 (шабля) позицій з відповідями у різні сектори урадуваної поверхні; складні захисти від атак з дією на зброю та атак з фінтами; будує багатотемпові захисні зав'язок (фраз); удосконалює бойові дії у парах, індивідуальних заняттях, навчальних боях.	

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** сучасний стан розвитку фехтування в Україні, провідні центри фехтування, участь фехтувальників України у Олімпійських іграх та кращі результати, значущість окремих складових майстерності на етапах багаторічної підготовки; причини виникнення травм та їх профілактику;	Сучасний стан розвитку фехтування в Україні. Складові майстерності фехтувальника. Зброя, спорядження та одяг фехтувальників.

вимоги правил змагань до зброї, спорядження та одягу; **називає** провідні центри фехтування, спортклуби; основні засоби профілактики травматизму на уроках фехтування; ***Ціннісний компонент*** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; ***Ціннісний та діяльнісний компонент*** **володіє:** правилами безпеки на заняттях та змаганнях з фехтування; знаннями про основні несправності електроспорядження, їх визначенням та ремонтом; доглядом за зброєю, спорядженням та одягом; **дотримується** правил гри у фехтуванні; безпеки під час уроків фехтування.	
Спеціальна фізична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** технікою виконання вправ для розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей; ігровими вправами та рухливими іграми «Хитрий м'яч», «Ривок за м'ячем», «Дожени», «Слухай сигнал», «Удар у стінку», «Швидко зміни місце», «Хто швидкі ший», «Злови предмет зі своєї руки», «Хто швидше захопить предмет», «Накрити м'яч рукою»; спеціальними вправами та вправами для розвитку гнучкості, пружності, вправами для розвитку координаційних здібностей фехтувальників; **виконує:** вправи для розвитку швидкісних якостей, рухливі ігри «Хитрий м'яч», «Ривок за м'ячем», «Дожени», «Слухай сигнал», «Удар у стінку», «Швидко зміни місце», «Хто швидкі ший», «Злови предмет зі своєї руки», «Хто швидше захопить предмет», «Накрити м'яч рукою»; уколи (удари) на мішені з різних дистанцій, швидкісні пересування по фехтувальній доріжці, присідання в	Вправи для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей. Ігрові вправи та рухливі ігри. Спеціальні вправи. Вправи для розвитку гнучкості пружності. Вправи для розвитку координаційних здібностей фехтувальників.

бойовій стійці, складні бойові дії з обумовленим і необумовленим завершенням).	
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні положення та рухи: уколи в мішень на швидкість та влучність з різних позицій та дистанцій, удари лезом, обухом, плазом, поковзом, з різних позицій та у різні сектори уражувальної поверхні; атакуючі дії: прості, складні та комбіновані атаки, контратаки з випередженням (виграшем фехтувального темпу) та без випередження (з опозицією, з ухилом). Захисні дії: прості (прямі, напівколові, колові) та складні захисти, техніку виконання захистів відбивом, підставлянням, відведенням поступаючись, техніку захистів гардою (шпага), захисти 2 та 9 (рапіра, шпага), 1 та 6 (шабля) позицій з відповідями у різні сектори уражувальної поверхні; складні захисти від атак з дією на зброю та атак з фінтами; побудову багатотемпових захисних зав'язок (фраз); **здійснює:** уколи в мішень на швидкість та влучність з різних позицій та дистанцій, прості, складні та комбіновані атаки, комбіновані атаки з батманом; батман-фінт-укол (удар); контратаки з випередженням (виграшем фехтувального темпу) та без випередження (з опозицією, з ухилом); техніку захистів гардою (шпага); захисти 2 та 9 (рапіра, шпага), 1 та 6 (шабля) позицій з відповідями у різні сектори уражувальної поверхні; складні захисти від атак з дією на зброю та атак з фінтами.	Основні положення та рухи атакуючі дії. Удосконалення складних атак. Контратаки з випередженням. Захисні дії. Техніка захистів гардою (шпага).

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік		Рівень навчальних досягнень учнів

вивчення	Навчальні нормативи		низький	середній	достатній	високий
1-й (6) рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, сек. (3 спроби)	**юн.**	10,6 і більше	10,4 - 10,2	10,2 - 10,1	10 і менше
		дівч.	11,8 і більше	11,6 - 11,4	11,2 - 11,1	11,0 і менше
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	**юн.**	190 і менше	192 -200	205 -219	220 і більше
		дівч.	165 і менше	167 -170	172 -174	175 і більше
	Пересування кроками вперед у бойовій фехтувальній стійці (14 м), сек. (3 спроби)	**юн.**	12 і більше	12,1 - 11,9	11,8 - 10,9	10,8 і менше
		дівч.	12,2 і більше	12,3 - 11,7	11,6 - 11,1	11 і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (10 спроб - рапіра, шпага)	**юн.**	6 і менше	7	8	9 і більше
		дівч.	6 і менше	7	8	9 і більше
2-й (7) рік вивчення	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (10 спроб) - шабля	**юн.**	6 і менше	7	8	9 і більше
		дівч.	6 і менше	7	8	9 і більше
	Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	**юн.**	10,3 і більше	10,2 - 10,1	10,0 -9,9	9,8 і менше
		дівч.	11,5 і більше	11,4 - 11,3	11,2 - 11,1	11,0 і менше
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	**юн.**	205 і менше	207 -210	215 -220	225 і більше
		дівч.	165 і менше	167 -172	174 -177	180 і більше
	Пересування кроками вперед у бойовій фехтувальній стійці (14 м), сек. 3 спроби	**юн.**	11,6	11,5 - 11,1	11,2 - 10,8	10,6
		дівч.	11,8 і більше	11,7 - 11,3	11,4 - 11,0	10,8 і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (10 спроб - рапіра, шпага)	**юн.**	6 і менше	7	8	9 - 10
		дівч.	6 і менше	7	8	9 - 10
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (10 спроб)	**юн.**	6 і менше	7	8	9 - 10
		дівч.	6 і менше	7	8	9 - 10

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень учнів			
			низький	середній	достатній	високий
	- шабля					

Додаток 1

Примітки

Батман – короткий поштовх сильною або середньою частиною своєї зброї по слабій частині клинка противника з метою виведення його в бік.

Батман обухом – поштовх обухом своєї шаблі по зброї противника.

Гарда – металічний щиток випуклої форми на руків'ї рапіри, шпаги або шаблі для захисту кисті від уколів та ударів

Дуате – зжимання і розслаблення пальців озброєної руки при управлінні клинком

Проста атака – атака, яка складається з одного руху зброєю – уколу прямо, переводом або переносом.

Складна атака – атака, яка складається із кількох рухів зброєю, яка виконується з обманом, дією на зброю, та їх комбінацій без втрати темпу.

Проста дія – бойова дія, яка складається з одного закінченого руху зброєю**.**

Складна дія - бойова дія, яка складається з двох або кількох рухів зброєю або тілом, а також вирішує певні тактичні задачі**.**

Сектори ураження – уражувальна поверхня фехтувальника, умовно поділена на певні нумеровані ділянки тіла в навчальних цілях для графічного запису прийомів і місць ураження уколом (ударом) на уроці.

Позиція – певне доцільне положення озброєної руки і зброї по відношенню до тіла бійця. Позиції розрізняються по номерах – від 1 до 9. Номер позиції визначається положенням озброєної руки і зброї у тій чи іншій фехтувальній лінії. У кожній фехтувальній лінії може бути декілька позицій, при яких озброєну руку тримають долонею вверх або вниз. У верхній-внутрішній – 4 – 5 позиції, у нижній-зовнішній – 8 - 2 позиції, у нижній-внутрішній – 7 – 1 позиції.

Додаток 2

Перелік спеціального інвентарю (на одного учня) та терміни його використання

Назва інвентарю	Термін придатності (у місяцях) по групах		
	Початкової підготовки	Попередньої базової підготовки	Спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень
Костюм фехтувальний	24	12	6
Нагрудник тренувальний	24	24	12
Набічник	24	12	12

Туфлі фехтувальні	12	12	6
Гольфи білі	12	6	6
Електрокуртка (рапіра, шабля)	12	6	4
Рукавиця захисна	24	24	12
Бюстгальтер захисний	24	24	12
Рукавиця фехтувальна	12	6	3
Маска	24	24	12
Чохол для зброї	24	24	12
Проста рапіра з комплектом запасних клинків (5 шт.)	24	12	12
Електрошпага з комплектом запасних клинків (5 штук)	12	8	4
Електрорапіра з комплектом запасних клинків (5 штук)	12	8	4
Шабля з комплектом запасних клинків (5 шт.)	12	8	4
Електрошнури по 3 шт. для кожного виду зброї	18	12	6
Електронакінечник шпажний (5 шт.)	18	12	6
Електронакінечник рапірний (5 шт.)	18	12	6

Автори: **А. А. Ребрина, Г. А. Коломоєць, Є. Ю. Алексєйчук**

Варіативний модуль
ФІСТБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Фістбол» це гра, яка поєднує в собі елементи тенісу і волейболу. У грі беруть участь команди з 5 гравців. Модуль «Фістбол» складається з таких розділів програми:

- змісту навчального матеріалу,
- очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць,
- орієнтовних навчальних нормативів,
- переліку обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну та прикладну фізичну підготовку фістболістів, технічну та тактична підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок навчального матеріалу.

При вивченні технічних прийомів з фістболу потрібно на кожному уроці використовувати вправи спеціальної фізичної підготовки, такі як: прискорення з різних вихідних положень, біг зі зміною швидкості та напрямку за сигналом, багаторазові стрибки через перешкоди різної висоти, стрибки із присіду вгору, «човниковий біг» 4×9 м, вправи з набивними м'ячами (до 1 кг) і т. д., а також дотримуватися методики послідовності навчання передач, прийомів, подач та нападаючих ударів використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму при вивченні передач однією рукою зверху (кулаком чи долонею) та прийомів м'яча однією рукою знизу (кулаком чи долонею) слід звертати увагу на правильну постановку руки, застосування учнем/ученицею стійки фістболіста та правильного пересування учнів/учениць по фістбольному майданчику.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (орієнтовні навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння технічних прийомів з фістболу: передач, прийомів та подач. При виконанні таких навчальних нормативів, як передачі м'яча однією рукою зверху та прийом і передача однією рукою знизу, оцінюється виконання цього технічного елементу кожною дитиною окремо. При цьому в пару з учнем/ученицею може стати вчитель чи дитина, як(-ий/а) володіє цими навичками на високому рівні.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **аналізує** досягнення фістболістів на міжнародній арені; **характеризує:** фістбол як засіб вдосконалення фізичних, психофізичних, прикладних і психологічних якостей та властивостей; характерні травми фістболіста, правила безпечної поведінки;	Досягнення фістболістів на міжнародній арені. Виховання професійно-прикладної фізичної культури. Фістбол як засіб вдосконалення фізичних, психофізичних, прикладних і психологічних якостей та властивостей старшокласника. Фактори, що визначають

називає та пояснює: фактори, які визначають ефект змагальної діяльності гравців; склад та обов'язки суддівської бригади; основні поняття та правила гри у фістбол; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **виконує** показ основних суддівських жестів; ведення спрощеного протоколу гри; **дотримується** правил безпеки	ефективність змагальної діяльності гравців. Попередження травматизму. Суддівство змагань. Склад суддівської бригади. Жести та суддівська термінологія. Ведення протоколу гри.
Спеціальна та прикладна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** повторне про бігання відрізків 10-15 м із різних вихідних положень, зі зміною напрямку та швидкості руху за зоровим та голосовим сигналом; стрибки через скакалку, багатоскоки; згинання та розгинання рук в упорі лежачи, переміщення в упорі лежачи вправо, вліво, по колу; передачу м'яча в парах, в трійках, в русі ***Ціннісний компонент*** **бачить** взаємозв'язок між систематичною руховою активністю та покращенням власної функціональної готовності й особистих результатів	Вправи на розвиток навичок швидкої протидії: за сигналом (переважно зоровим) прискорений біг на 10, 15 м з різних вихідних положень; біг із зупинками та зміною напрямку руху. В упорі лежачі пересування на руках по колу, кидки набивного м'яча від грудей обома та однією рукою вперед, над собою. Різновиди стрибків.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різні способи пересувань в поєднанні з технічними прийомами; Контроль м'яча без зорового аналізатора; подачі м'яча на силу і точність; ***Ддіяльнісний компонент*** **застосовує:** дії, що відволікають увагу суперника; зупинки одним та двома кроками. **здійснює** узгоджені колективні дії ходу (швидким ударом); **визначає** напрямок можливої подачі, передачі та відбивання м'яча	Пересування різними способами. Кроком, приставним кроком, прискорення. Зупинки одним та двома кроками. Контроль за діями суперника. Виконання технічних прийомів на місці та в русі. Подача м'яча без зорового контролю. Подачі м'яча на точність, у зону з пасивним захисником, з виконанням дій, що відволікають увагу суперника, після передачі партнера. Колективна гра: визначення напрямку можливої подачі та передачі, прийом та відбивання

знаходячись на виграшній позиції . ***Ціннісний компонент*** **критично порівнює** техніко-тактичну підготовку провідних фістболістів та власну; **здатен** долати перешкоди та труднощі у досягненні особистісно значущої мети; **організовує** самостійні заняття та змагання з фістболу **виявляє** зацікавленість до підвищення ефективності фізичного самовиховання	м'яча. Навчальна та двостороння гра.

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **аналізує** місце спортивних ігор у вихованні морально-вольових якостей особистості; **характеризує** фістбол у сучасних всесвітніх іграх; **називає та пояснює** чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців; засоби виховання професійно-прикладної фізичної культури; **знає** правила домедичної допомоги в разі травмування ***Ціннісний компонент*** **дотримується** методики самостійних занять. **пропагує** принципи Олімпійського руху та fair play; **відповідально ставиться** до власного здоров'я та самоконтролю під час занять фізичною культурою та спортом	Роль та місце фістболу у спортивних іграх. Виховання професійно-прикладної фізичної культури; значення фістболу у вихованні морально-вольових якостей особистості. Фістбол у сучасних всесвітніх іграх. Фізична підготовленість фістболіста. Суддівство змагань. Чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців. Матеріально-технічне забезпечення змагань. Правила домедичної допомоги в разі травмування. Методика самостійних занять. Поняття про функціональні можливості організму.
Спеціальна та прикладна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	

виконує: спеціальні вправи для розвитку рухових та особистісних якостей та властивостей; біг з прискоренням, вправи з набивним м'ячем; комбіновані вправи; ***Знаннєвий та діяльнісний компонент*** **проводить та бере участь** у рухливих іграх та естафетах. ***Ціннісний компонент*** **бачить взаємозв'язок** між спеціальною фізичною підготовкою та покращенням власної функціональної готовності й особистих результатів	Спеціальні вправи для розвитку рухових та особистісних якостей і властивостей та навчання техніки рухових дій. Біг з прискоренням (ривки) до 8-10 м з подальшим відходом назад; подолання перешкод стрибком з подальшою імітацією удару; вправи з набивним м'ячем; комбіновані вправи, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різноманітні способи пересувань по майданчику, ведення, відбивання та перехват м'яча; кидок з ходу, кидок збоку, кидок з падінням; **застосовує:** передачу м'яча з активним опором суперника, передачу в стрибку між гравцями; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **здійснює:** узгоджені дії у нападі проти організованого захисту; систему захисту «5-1» та «4-2», персональну опіку; ловіння, гасіння та відбивання м'яча знаходячись на позиції воротаря; **бере участь** у навчальній та двосторонній грі. **відповідально** готується до змагань; **пропагує** принципи Олімпійського руху та fair play; **цінує** дружбу та взаємопідримку	Різні способи пересувань, падіння, контролювання м'яча в суперника. Перехват ініціативи гри. Прийом та передача м'яча в парах з активними діями суперника. Передача м'яча в стрибку між гравцями. Передача м'яча з пасивними діями суперника. Передача з ходу, збоку, з падінням. Колективні дії проти організованої активної гри суперника. Система переходу активних дій від суперника з узгодження командних дій. Навчальна та двостороння гра.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік	Навчальні нормативи	Рівень компетентності

вивчення		низький	середній	достатній	високий
1-й (6) рік вивчення	Передача м'яча зверху через стрічку (сітку) в парах (хл., дівч.)	до 4	4	5	6 і більше
	Прийом та передача м'яча знизу в парах (хл., дівч.)	до 4	4	5	6 і більше
	Верхня подача (5 спроб), (хл., дівч.)	до 4	4	5	6 і більше
2-й (7) рік вивчення	Передача м'яча зверху через стрічку (сітку) в парах (хл., дівч.)	до 5	5	6	7 і більше
	Прийом та передача м'яча знизу через стрічку (сітку) в парах (хл., дівч.)	до 5	5	6	7 і більше
	Верхня подача (5 спроб) (хл., дівч.)	до 5	5	6	7 і більше

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Фістбол»
(за наявності одного спортивного залу
із розміткою для гри «Фістбол»)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Фістбольний м'яч	15
2	Фістбольна стрічка (сітка)	2
3	Фістбольна стійка	4
4	Тенісний м'яч	30
5	Волейбольний м'яч	10
6	Набивний м'яч (0,5–1 кг)	20

Автори: Є. В. Столітенко, Д.В. Дємєнков

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ ФУТБОЛ

Пояснювальна записка

Варіативний модуль «Футбол» є важливою складовою навчальної програми з фізичної культури для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через навчання футболу стійкий інтерес юнаків і дівчат до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями різної підготовленості, передбачає загальноосвітню, а не спортивну спрямованість, і містить найпростіші елементи техніки та дій у нападі і захисті, теоретичні відомості, а також вправи з елементами футболу для розвитку фізичних якостей.

Окрім цього, навчальні нормативи, включені до змісту модуля, є орієнтовними, і оцінка за їх виконання не є домінуючою при здійсненні тематичного, семестрового чи річного оцінювання та дозволяє врахувати динаміку особистих результатів кожного учня.

Під час побудови навчального процесу варто використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові та статеві особливості учнів, матеріалу, що вивчається, а також наявні матеріальні можливості школи. При вивченні модуля «Футбол» з дівчатами необхідно враховувати особливості будови їхнього організму, фізіологічні процеси, які у них відбуваються, тому доцільно проводити вивчення матеріалу диференційовано, а ігри – окремо з дівчатами та юнаками.

У процесі навчання футболу в 10-11 класах застосовуються такі групи методів:

- наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, макеті, екрані тощо);
- словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);
- практичні (метод вправ та його варіанти – початкове вивчення прийомів у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Під час вивчення елементів техніки та дій у нападі і захисті в учнів формуються певні рухові навички. Тому кожний прийом вивчають відповідно до стадій формування рухової навички. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

- ознайомлення з прийомом;
- вивчення прийому у спрощених умовах;
- вдосконалення прийому в умовах, близьких до ігрових;
- закріплення прийому у грі.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** розвиток футболу в Україні та за кордоном, фізичну підготовку юного футболіста, особливості підготовки дівчат у футболі, основні правила гри та основні засади арбітражу.	Розвиток футболу в Україні та за кордоном. Фізична підготовка юного футболіста. Особливості підготовки дівчат у футболі. Правила гри та арбітраж
Вправи з елементами футболу для розвитку фізичних якостей	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:**	Зустрічні і колові естафети з подоланням смуги перешкод, з

володіє технікою виконання вправ; **виконує:** стрибки з місця і з розбігу з імітуванням удару головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами футболу; удари по футбольному і набивному м'ячах на дальність; кидки набивного м'яча ногою на дальність за рахунок енергійного маху ногою вперед; біг з максимальною швидкістю після імітування удару ногою чи головою у стрибку, після подолання перешкод (бар'єр, рів тощо); біг боком і спиною вперед наввипередки; швидкий перехід від бігу спиною вперед на звичайний та ін.; прискорення та ривки з м'ячем на 30-60 м; елементи техніки з наступним ривком і ударом у ціль.	перенесенням, розстановкою та збиранням предметів, метанням у ціль, кидками та ловінням м'яча, стрибками і бігом у різних поєднаннях; прискорення та ривки з м'ячем; ривки до м'яча з наступним ударом по воротах; стрибки з імітуванням удару головою та ногою; діставання підвішеного м'яча головою та ногою, у стрибку з місця і з розбігу; стрибки з місця і з розбігу з ударами головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; спортивні ігри гандбол, баскетбол, волейбол, хокей з м'ячем за спрощеними правилами з елементами футболу; удари по футбольному і набивному м'ячах на дальність; кидки набивного м'яча ногою на дальність за рахунок енергійного маху ногою вперед; боротьба за м'яч за допомогою поштовхів; біг з максимальною швидкістю після імітування удару ногою чи головою у стрибку, після подолання перешкод (бар'єр, рів тощо); біг боком і спиною вперед наввипередки; швидкий перехід від бігу спиною вперед на звичайний та ін.; прискорення та ривки з м'ячем на 30-60 м; елементи техніки з наступним ривком і ударом у ціль.
Елементи техніки та дій у нападі і захисті	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* різні прийоми пересування у поєднанні з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* вдосконалення ударів на точність (у ціль, у ворота, партнеру, що рухається); *удари по м'ячу головою:* удари лобом, виконуючи їх з активним	*Пересування:* різні поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* вдосконалення точності ударів, уміння розраховувати силу удару; *удари по м'ячу головою:* вдосконалення техніки ударів лобом;

опором, звертаючи при цьому увагу на високий стрибок; з*упинки м'яча:* зупинки м'яча різними способами з найменшою витратою часу, на високій швидкості руху; *ведення м'яча:* ведення м'яча різними способами на високій швидкості, змінюючи напрямок і ритм руху, застосовуючи відволікальні дії (фінти); *відволікальні дії (фінти):* вдосконалення фінтів з урахуванням розвитку власних рухових якостей, враховуючи ігрове місце у складі команди; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча у підкаті; визначення задуму суперника, що володіє м'ячем; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча на точність і дальність, змінюючи відстань до цілі; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою (правою, лівою), стегном (правим, лівим), головою; *елементи гри воротаря:* ловіння та відбивання різних м'ячів, знаходячись у воротах і на виході з воріт; кидки руками та вибивання м'яча ногами на точність і дальність; **застосовує:** несподіване та своєчасне «відкривання», доцільне ведення й обведення, раціональні передачі, ефективні удари; повздовжні, діагональні, середні та довгі передачі; своєчасне «закривання», ефективну протидію веденню, обведенню, передачі, удару; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **здійснює:** організацію швидкого та поступового нападу; підсилення захисту за рахунок збільшення кількості гравців, що обороняються; узгоджені дії в обороні;	*зупинки м'яча:* вдосконалення зупинок м'яча різними способами; *ведення м'яча:* вдосконалення ведення м'яча різними способами; *відволікальні дії (фінти):* вдосконалення фінтів з урахуванням розвитку в учнів рухових якостей; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча у підкаті; *вкидання м'яча:* вдосконалення точності і дальності вкидання м'яча; *жонглювання м'ячем;* *елементи гри воротаря:* вдосконалення техніки ловіння та відбивання, кидків руками та вибивання м'яча ногами, уміння визначати напрямок можливого удару, гри на виходах, швидкої організації атаки, керування грою партнерів по обороні. *індивідуальні дії у нападі:* вдосконалення здатностей та умінь діяти у нападі; *групові дії у нападі:* вдосконалення швидкості організації атак; *командні дії у нападі:* організація швидкого та поступового нападу. *індивідуальні дії у захисті:* вдосконалення здатностей та умінь діяти у захисті; *групові дії у захисті:* підсилення захисту; вдосконалення

організацію оборони проти швидкого та поступового нападу; визначення напрямку можливого удару; гру на виходах, швидку організацію атаки, керування грою партнерів по обороні (для воротарів). **дотримується** правил навчальних ігор; правил безпеки під час занять футболом.	узгодженості дій в обороні. *командні дії у захисті:* організація оборони проти швидкого та поступового нападу.
2-й (7) рік вивчення	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** розвиток футболу в Україні та за кордоном, технічну підготовку юного футболіста, особливості підготовки дівчат у футбол, основні правила гри та основні засади арбітражу; ***Діяльнісний і ціннісний компонент*** **виконує** елементи арбітражу під час навчальних ігор.	Розвиток футболу в Україні та за кордоном. Технічна підготовка юного футболіста. Особливості підготовки дівчат у футболі. Правила гри та арбітраж.
Вправи з елементами футболу для розвитку фізичних якостей	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** стрибки з місця і з розбігу з імітуванням удару головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами футболу; удари по футбольному і набивному м'ячах на дальність; кидки набивного м'яча ногою на дальність за рахунок енергійного маху ногою вперед; біг з максимальною швидкістю після імітування удару ногою чи головою у стрибку, після подолання перешкод (бар'єр, рів тощо); біг боком і спиною вперед наввипередки; швидкий	Зустрічні і колові естафети з подоланням смуги перешкод, з перенесенням, розстановкою та збиранням предметів, метанням у ціль, кидками та ловінням м'яча, стрибками і бігом у різних поєднаннях; прискорення та ривки з м'ячем; ривки до м'яча з наступним ударом по воротах; стрибки з імітуванням удару головою та ногою; діставання підвішеного м'яча головою та ногою, у стрибку з місця і з розбігу; стрибки з місця і з розбігу з ударами головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; спортивні ігри гандбол, баскетбол, волейбол, хокей з м'ячем за спрощеними правилами з

перехід від бігу спиною вперед на звичайний та ін.; прискорення та ривки з м'ячем на 30-60 м; елементи техніки з наступним ривком і ударом у ціль.	елементами футболу; удари по футбольному і набивному м'ячах на дальність; кидки набивного м'яча ногою на дальність за рахунок енергійного маху ногою вперед; боротьба за м'яч за допомогою поштовхів; біг з максимальною швидкістю після імітування удару ногою чи головою у стрибку, після подолання перешкод (бар'єр, рів тощо); біг боком і спиною вперед наввипередки; швидкий перехід від бігу спиною вперед на звичайний та ін.; прискорення та ривки з м'ячем на 30-60 м; елементи техніки з наступним ривком і ударом у ціль; футбол у зменшених за чисельністю складах.
Елементи техніки та дій у нападі і захисті	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* різні прийоми пересування у поєднанні з технікою володіння м'ячем; у*дари по м'ячу ногою:* удари на точність (у ціль, у ворота, партнеру, що рухається); удари по м'ячу з різною траєкторією польоту; *удари по м'ячу головою:* удари лобом у стрибку з активним опором; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча різними способами (з найменшою витратою часу, на високій швидкості руху, приводячи м'яч у зручне положення для подальших дій); *ведення м'яча:* ведення м'яча різними способами на високій швидкості, змінюючи напрямок і ритм руху, застосовуючи відволікальні дії (фінти), контролюючи м'яч і спостерігаючи за ігровою обстановкою; *відволікальні дії (фінти):*	*Пересування:* різні поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* вдосконалення точності ударів, уміння розраховувати силу удару; *удари по м'ячу головою:* вдосконалення техніки ударів лобом; *зупинки м'яча:* вдосконалення зупинок м'яча різними способами; *ведення м'яча:* вдосконалення ведення м'яча різними способами; *відволікальні дії (фінти):*

фінти, враховуючи ігрове місце у складі команди, в умовах ігрових вправ і навчальних ігор; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча у підкаті (визначення моменту для здійснення відбирання м'яча); *вкидання м'яча:* вкидання м'яча партнеру для прийому його ногою й тулубом; вкидання м'яча на точність і дальність, *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* ловіння та відбивання різних м'ячів, перебуваючи у воротах і на виході з воріт; кидання руками та вибивання м'яча ногами на точність і дальність; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує:** несподіване та своєчасне «відкривання», доцільне ведення й обведення, раціональні передачі, ефективні удари; дії без м'яча і з м'ячем в атаці на різних ігрових місцях; створення чисельної переваги в атаці за рахунок підключення півзахисників та захисників; своєчасне «закривання», ефективну протидію веденню, обведенню, передачі, удару; **здійснює:** поздовжні, діагональні, середні та довгі передачі; організацію швидкого та поступового нападу; взаємодії з партнерами при різній кількості нападників у лініях та між лініями; підсилення захисту за рахунок збільшення кількості гравців, що обороняються; узгоджені дії та взаємопідстрахування при чисельній меншості в обороні; організацію оборони проти швидкого та поступового нападу; перебудову від оборони до початку і розвитку атаки; визначення напрямку можливого	вдосконалення фінтів з урахуванням ігрового амплуа; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча у підкаті; *вкидання м'яча:* вдосконалення точності й дальності вкидання м'яча; *жонглювання м'ячем;* *елементи гри воротаря:* вдосконалення техніки ловіння та відбивання, кидків руками та вибивання м'яча ногами; вдосконалення уміння визначати напрямок можливого удару, гри на виходах, швидкої організації атаки, керування грою партнерів по обороні; *індивідуальні дії у нападі:* вдосконалення здатностей та умінь діяти у нападі; *групові дії у нападі:* вдосконалення швидкості організації атак; *командні дії у нападі:* організація швидкого та поступового нападу; *індивідуальні дії у захисті:* вдосконалення здатностей та умінь діяти у захисті; *групові дії у захисті:* підсилення захисту; вдосконалення узгодженості дій в обороні; *командні дії у захисті:* організація оборони проти швидкого та поступового нападу.

удару, гру на виходах, швидку організацію атаки, керування грою партнерів по обороні (для воротарів); **дотримується правил**: навчальних ігор; безпеки під час занять футболом.		**Орієнтовні навчальні нормативи**

Рік навчання	**Навчальні нормативи**		**Рівні компетентності**			
			низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1-й (6) рік вивчення	6 ударів на точність одним із вивчених способів у гандбольні або задану половину футбольних воріт з відстані 16,5 м (з-за меж штрафного майданчика) після ведення м’яча	юн.	1 або жодного влучного удару	2	3	4-6
		д	жодного влучного удару	1	2	3-6
	6 зупинок м’яча, що опускається, одним із вивчених способів	юн.	1 або жодної правильно виконаної зупинки	2	3	4-6
		д	жодної правильно виконаної зупинки	1	2	3-6
	Для воротарів: 6 спроб ловіння м’яча одним із вивчених способів після накидування м’яча партнером	юн.	1 або жодної правильно виконаної спроби	2	3	4-6
		д	жодної правильно виконаної спроби	1	2	3-6
2-й	5 ударів на точність		1 або	2	3	4-5

	одним із вивчених способів у гандбольні або задану половину футбольних воріт з відстані 16,5 м (з-за меж штрафного майданчика) після ведення м’яча	юн.	жодного влучного удару			
		д	жодного влучного удару	1	2	3-5
	5 зупинок м’яча, що опускається, одним із вивчених способів	юн	1 або жодної правильно виконаної зупинки	2	3	4-5
		д	жодної правильно виконаної зупинки	1	2	3-5
	Для воротарів: 5 спроб ловіння м’яча одним із вивчених способів після накидування м’яча партнером	юн	1 або жодної правильно виконаної спроби	2	3	4-5
		д	жодної правильно виконаної спроби	1	2	3-5

Орієнтовний перелік обладнання:

(кількість обладнання розраховано на навчальний заклад, який має один комплект класів)

М'ячі футбольні 40 шт.
Фішки 20 шт.
Жилетки футбольні 2х20 шт.
Ворота футбольні (замість них можна використовувати фішки) 2 шт.
Сітки для футбольних воріт 2 шт.
Насос для накачування м'ячів 1 шт.
Голки ніпельні 5 шт.
Рулетка 1 шт.

Секундомір	1 шт.
Свисток	1 шт.
Комп'ютер	1 шт.
Проектор	1 шт.
Екран	1 шт.
Макет футбольного поля	1 шт.

Автор: Єрьоменко Е. А.

Варіативний модуль
ХОРТИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Даний модуль із вивчення українського національного виду спорту хортинг в якості предмета навчальної дисципліни «Фізична культура» передбачає фізичне оздоровлення та духовне виховання учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів на загальнооздоровчому та культурному підґрунті, а також філософсько-виховних патріотичних традиціях українського народу, складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Мета варіативного модуля «Хортинг» реалізується шляхом застосування комплексного підходу до вирішення навчальних, оздоровчих і виховних завдань, що включають у себе:

– формування знань щодо функціональної спрямованості фізичних вправ, їх ефективного використання для зміцнення здоров'я, проведення активного відпочинку та здорового способу життя;

– набуття елементарних навичок і знань з виду спорту хортинг, фізичної культури, гігієни, основ здоров'я та здорового способу життя;

– формування навичок самостійних занять фізичними вправами, розвитку фізичних якостей, корекції постави, профілактики травматизму та надання першої допомоги;

– вдосконалення функціональних можливостей організму, розвитку основних систем життєзабезпечення;

– виховання бережливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищої соціальної цінності особистості;

– виховання інтересу, потреби та звички до занять фізичними вправами;

– розвиток кондиційних фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості та швидкісно-силових) і координаційних здібностей (швидкості перешикувань, узгодження рухових дій, здатності до довільного розслаблення м'язів, вестибулярної стійкості тощо);

– профілактика асоціальної поведінки учнів засобами хортингу та фізичної культури;

– формування адекватної самооцінки особистості, моральної самосвідомості, цілеспрямованості, впевненості у своїх силах, витримки;

– виховання індивідуальних морально-вольових і психологічних якостей особистості.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, загальна та спеціальна фізична підготовка, техніко-тактична підготовка.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь і навичок поданого матеріалу.

Модуль «Хортинг» проводить відповідно підготовлений учитель, який має фахову підготовку.

При навчанні оздоровчих засобів хортингу, необхідно на кожному уроці використовувати загальнорозвивальні вправи, легкі пробіжки, елементи спеціальної фізичної підготовки хортингу, такі як: багаторазові повторення оздоровчої базової техніки махів руками та ногами по повітрю у стійці та в русі, виконання навчальних форм хортингу – формальних комплексів, легкі додаткові елементи навантаження, такі як: вистрибування з присіду вгору, підйоми з присіду в стійку з махами ногами тощо, а також дотримуватися методики послідовності вивчення підготовчих і підвідних вправ.

Важливою умовою здійснення навчально-виховного процесу з використанням модуля «Хортинг» є дотримання дидактичних принципів навчання: свідомості й активності; наочності; доступності й індивідуалізації; систематичності та послідовності; міцності та науковості у викладанні з особисто-орієнтовним підходом. Творче використання на уроках фізичної культури модуля «Хортинг» вимагає застосування наданих дидактичних принципів і адекватних методів навчання.

Під час вивчення елементів техніки хортингу учні не займаються в парах, а у них формуються певні рухові навички за допомогою оздоровчих формальних комплексів. Тому, у відповідності до фізичного розвитку юнаків і дівчат старшого шкільного віку, кожний елемент оздоровчого комплексу вивчають відповідно до стадій формування рухової навички. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

– ознайомлення з прийомом;

– вивчення прийому в спрощених умовах;

– удосконалення прийому в умовах, близьких до реальних;

– закріплення прийому в роботі.

Даний варіативний модуль містить поступове підвищення як фізичних навантажень, дозволених у даному віці, так і адаптованих під даний вік школярів набір спеціальних оздоровчих елементів хортингу, базової техніки та формальних комплексів, а також у підсумкові випробування додатково включені тести на підтягування у висі та стрибки в довжину з місця.

Для контролю якості засвоєння спеціальних вправ та елементів оздоровчої техніки хортингу після вивчення модуля в кожному навчальному році учні складають підсумкові нормативи. Під час виконання навчальних нормативів оцінюється виконання технічного елемента кожною дитиною окремо.

В межах рівня виставляється середній або вищий бал. Навчальні нормативи, що включені до змісту модуля, є орієнтовними, й оцінка за їх виконання не є домінуючою при здійсненні тематичного, семестрового чи річного оцінювання, вона допомагає врахувати динаміку особистих результатів кожного учня.

У програму включений перелік обладнання й індивідуального спорядження, потрібного для вивчення модуля.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **дає аналіз:** історії розвитку хортингу за кордоном і завдань Всесвітньої федерації хортингу, заснованої в Україні; **характеризує:** роботу м'язового апарату під час занять фізичними вправами хортингу; вікові особливості розвитку учнів старшого шкільного віку та врахування їх у процесі розвитку рухових якостей; **має поняття про:** характеристику й аналіз тактичних систем хортингу, принцип повсякденності оздоровлення; **розказує про:** класифікації тактики; індивідуальних дій і прикладів тактичних засобів хортингу; наочних прикладів із техніки і тактики; самозавдання на день, місяць, рік і стратегію оздоровчого режиму на все життя. **аналізує:** засоби загартування; **характеризує:** фізичну культуру в сім'ї, правила безпеки під час самостійних занять хортингом у домашніх умовах. **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил самоконтролю та безпеки під час виконання елементів техніки хортингу	Історія розвитку хортингу за кордоном. Завдання Всесвітньої федерації хортингу, заснованої в Україні. Робота м'язового апарату під час занять фізичними вправами хортингу. Вікові особливості розвитку учнів старшого шкільного віку, врахування їх у процесі розвитку рухових якостей. Характеристика й аналіз тактичних систем хортингу, принцип повсякденності оздоровлення. Класифікація тактики. Індивідуальні дії та приклади тактичних засобів хортингу. Розбір наочних прикладів із техніки і тактики. Самозавдання на день, місяць, рік і стратегія оздоровчого режиму на все життя. Засоби загартування. Фізична культура в сім'ї, правила безпеки під час самостійних занять хортингом у домашніх умовах.
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця** **виконує** загальнорозвивальні фізичні вправи: вправи на гнучкість у парах, із	*Загальнорозвивальні фізичні вправи*: вправи на гнучкість у парах, із

додатковою вагою, зі скакалкою, вправи для розвитку: гнучкості, сили м'язів ніг і рук, швидкості; вправи на гімнастичній стінці; *спеціальні фізичні вправи*: – згинання та розгинання рук в упорі лежачи; – піднімання тулуба в сід; – шпагат поздовжній (frontsplit) на ліву, праву ногу/, 15 см від підлоги; – шпагат поперечний (side split), 25 см від підлоги; – вистрибування вгору з присіду; – прискорення 10–30 м, повторний біг 4х30, 2х60 м; – стрибки через скакалку; – біг 1000 м; *акробатичні вправи*: – стійку на руках з опорою біля стіни, 30 с.; – перевороти в сторону (у ліву та праву); *вправи на спеціальну витривалість*: – високе піднімання стегна з фронтальної стійки – 5 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – внутрішній мах ногою зігнутою в коліні з фронтальної стійки – 4 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – «вільна імітація на час» (вільна імітація елементів техніки), 3 рази по 3 хв. з проміжком відпочинку 1 хв.	додатковою вагою, зі скакалкою, вправи для розвитку: гнучкості, сили м'язів ніг і рук, швидкості; вправи на гімнастичній стінці; *спеціальні фізичні вправи*: – згинання та розгинання рук в упорі лежачи; – піднімання тулуба в сід; – шпагат поздовжній (frontsplit) на ліву, праву ногу, 15 см від підлоги; – шпагат поперечний (side split), 25 см від підлоги; – вистрибування вгору з присіду; – прискорення, повторний біг; – стрибки через скакалку; – біг 1000 м; *акробатичні вправи*: – стійка на руках; – перевороти в сторону; *вправи на спеціальну витривалість*: – високе піднімання стегна з фронтальної стійки; – внутрішній мах ногою зігнутою в коліні з фронтальної стійки; – «вільна імітація на час» (вільна імітація елементів техніки).
Примітка. Віковий період учнів 10 класу найсприятливіший для розвитку гнучкості та швидкісно-силових якостей (юнаки), сили (дівчата) і помірного розвитку сили (юнаки).	
Техніко-тактична підготовка	
виконує: базові пересування: – зміна стійки на місці (варіанти зміни стійки); – зміна стійки набіганням;	*Базові пересування*: зміна стійки на місці (варіанти зміни стійки); зміна стійки набіганням; відхід ногою (лівою, правою);

– відхід ногою (лівою, правою); різні способи пересувань, зупинок; *оздоровчі дихальні вправи*: спеціальні дихальні вправи хортингу оздоровчого напряму (на місці, в русі); вдих підняттям діафрагми – видих зі зміною положення грудної клітини (поворотом, обертом, нахилом, прогином); *техніку рук хортингіста*: імітаційні вправи та викиди руки вперед на середній і верхній рівень; махи, оберти; оздоровчі вправи на пластику суглобів; викиди рук вперед, знизу, збоку (розслаблених, напружених) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки рук хортингу та багаторазові повторення; *техніку ніг хортингіста*: комбінації рухів; імітаційні вправи; махові вправи; повільні і швидкісні високі викиди ступні (вперед збоку, назад) та з використанням обертів і координаційних стрибків; виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *техніку тулуба хортингіста*: оберти тулубом на місці та в русі; нахили; уклони (вліво, вправо); нирки з легким присідом; імітація підворотів спиною до партнера (простих і з виставленням ноги); дії тулуба при виконанні амплітудних вправ; *спеціальні вправи хортингу*: вправи для узгодження рухів руками, ногами з диханням; техніка простих стрибків з елементами техніки хортингу; імітаційні вправи для закріплення техніки стрибків з елементами техніки хортингу; вдосконалення техніки рук і ніг по елементах і в координації; виконання комбінаційних серій техніки	різні способи пересувань, зупинок; *оздоровчі дихальні вправи*: спеціальні дихальні вправи хортингу оздоровчого напряму (на місці, в русі); вдих підняттям діафрагми-видих із зміною положення грудної клітини (поворотом, обертом, нахилом, прогином); *Техніка рухів руками та ногами*: *вправи для рук*: імітаційні вправи та викиди руки вперед на середній і верхній рівень; махи, оберти; оздоровчі вправи на пластику суглобів; викиди рук вперед, знизу, збоку (розслаблених, напружених) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки рук хортингу та багаторазові повторення; *вправи для ніг*: комбінації рухів; імітаційні вправи; махові вправи; повільні і швидкісні високі викиди ступні (вперед збоку, назад) та з використанням обертів і координаційних стрибків; виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *вправи для тулуба*: оберти тулубом на місці та в русі; нахили; уклони (вліво, вправо); нирки з легким присідом; імітація підворотів спиною до партнера (простих і з виставленням ноги); дії тулуба при виконанні амплітудних вправ; *спеціальні вправи хортингу*: вправи для узгодження рухів руками, ногами з диханням; техніка простих стрибків з елементами техніки хортингу; імітаційні вправи для закріплення техніки стрибків з елементами техніки хортингу; вдосконалення техніки рук і ніг по елементах і в координації; виконання комбінаційних серій техніки

хортингу в повітрі; **демонструє:** оздоровчу навчальну форму хортингу на 24 рахунки та самостійно: – третю атакувальну; *групове виконання оздоровчої форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу. **Ціннісний компонент** **Дотримується:** правил безпеки на тренувальному майданчику хортингу	хортингу в повітрі; *вивчення та демонстрація форм (оздоровчих базових комплексів)*: Форма «Третя атакувальна» /3А/ – «Third Attacking Form» /3А/, під рахунок і самостійно; *групове виконання оздоровчої форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу.
Примітка. Стройова коробка – квадратний стрій з чотирьох колон по чотири учні.	

2-й (7) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** філософію хортингу як національного виду спорту та філософські аспекти його виховної системи; вікові особливості учнів 11-го класу, їх урахування в процесі навчання техніці хортингу; систему дихання, кровообігу й енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності; фізичний розвиток і підготовленість як результат розвитку та виховання засобами хортингу; **має поняття про:** гурток (секцію) хортингу в школі; **характеризує:** формальні оздоровчі комплекси хортингу (форми); види форм, їх призначення й оздоровчий вплив на організм школяра; впровадження засобами хортингу здорового способу життя в побут юнаків і дівчат; **розповідає про:** допомогу	Філософія хортингу як національного виду спорту та філософські аспекти його виховної системи. Вікові особливості учнів 11-го класу, їх урахування в процесі навчання техніці хортингу. Система дихання, кровообігу й енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності. Фізичний розвиток і підготовленість як результат розвитку та виховання засобами хортингу. Гурток (секція) хортингу в школі. Формальні оздоровчі комплекси хортингу (Форми). Види форм, їх призначення й оздоровчий вплив на організм школяра. Впровадження засобами хортингу здорового способу життя в побут юнаків і дівчат. Допомога старшокласників у вихованні й оздоровленні дітей молодшого шкільного віку, організація та проведення активного

старшокласників у вихованні й оздоровленні дітей молодшого шкільного віку, організацію та проведення активного відпочинку; **характеризує:** хортинг як дієвий засіб підготовки до захисту Вітчизни; вплив занять фізичною культурою на гармонійний розвиток майбутніх батьків; **розповідає про:** організацію змістовного дозвілля та самотренувань засобами хортингу; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять хортингом	відпочинку. Хортинг як дієвий засіб підготовки до захисту Вітчизни. Вплив занять фізичною культурою на гармонійний розвиток майбутніх батьків. Організація змістовного дозвілля та самотренувань засобами хортингу. Правила безпеки під час занять хортингом.
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця** **виконує:** спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх і нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; рівномірний біг 800 м (дівчата), 1000 м (юнаки); *вправи на спеціальну витривалість*: вправи на розвиток гнучкості, пластичності суглобів; комплекси вправ хортингу на техніку виконання елементів; спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; – високий викид ноги з обраної стійки – 6 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – мах прямою ногою зовні всередину з обраної стійки – 5 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – «вільна імітація на час» (вільна	*Загальна фізична підготовка* *Загальнорозвивальні фізичні вправи*: спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх і нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; рівномірний біг 800 м (дівчата), 1000 м (юнаки); *Спеціальна фізична підготовка* *вправи на спеціальну витривалість*: комплекси вправ хортингу на техніку виконання елементів; спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; – високий викид ноги з обраної стійки – 6 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – мах прямою ногою зовні всередину з обраної стійки – 5 хв. по черзі правою та лівою ногою з частим повторенням; – «вільна імітація на час» (вільна

імітація елементів техніки), 4 рази по 3 хв. з проміжком відпочинку 1 хв.	імітація елементів техніки).
Примітка. Віковий період учнів 11 класу найсприятливіший для розвитку сили (юнаки, дівчата) та гнучкості (дівчата).	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний копонент **Учень, ученниця** **виконує:** пересування та поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; *техніку рук і оздоровче дихання*: – рухи з відкритою долонею; – рухи руками з долонею зі стиснутими пальцями; імітаційні вправи та викиди зап'ястя та передпліччя на нижній, середній і верхній рівень (вперед, вбік); махи та викиди рук знизу, збоку (розслаблених, напружених); оздоровчі махові оберти двома руками (вперед, назад) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки хортингу; *техніку ніг хортингіста й оздоровче дихання*: імітаційні махові вправи на пластику й розтяжку; повільні та швидкісні високі піднімання стегна і викиди ступні з повільним оздоровчим і швидкісним видихом (прямо, збоку, вперед збоку, назад); комбінування елементів; виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *техніку тулуба хортингіста*: вдосконалення оздоровчих обертів тулубом на місці та в русі, нахилів, уклонів (вліво, вправо), нирків із легким присідом і відходом; удосконалення імітації підворотів спиною до партнера (простих і з виставленням ноги); дії тулубом при виконанні амплітудних вправ; *спеціальні вправи хортингу*: вправи для вдосконалення техніки пересування вивченими способами;	*Пересування*: поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; *Вправи для рук і оздоровче дихання*: – рухи з відкритою долонею; – рухи руками з долонею зі стиснутими пальцями; імітаційні вправи та викиди зап'ястя та передпліччя на нижній, середній і верхній рівень (вперед, вбік); махи та викиди рук знизу, збоку (розслаблених, напружених); оздоровчі махові оберти двома руками (вперед, назад) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки хортингу; *вправи для ніг і оздоровче дихання*: імітаційні махові вправи на пластику й розтяжку; повільні та швидкісні високі піднімання стегна і викиди ступні з повільним оздоровчим і швидкісним видихом (прямо, збоку, вперед збоку, назад); комбінування елементів; виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *вправи для тулуба*: вдосконалення оздоровчих обертів тулубом на місці та в русі, нахилів, уклонів (вліво, вправо), нирків із легким присідом і відходом; удосконалення імітації підворотів спиною до партнера (простих і з виставленням ноги); дії тулубом при виконанні амплітудних вправ; *спеціальні вправи хортингу*: вправи для вдосконалення техніки пересування вивченими способами;

подальше вивчення техніки хортингу в координації; **демонструє:** оздоровчу навчальну форму хортингу на 24 рахунки та самостійно: – інструкторську захисну; *групове виконання оздоровчої форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу. **Ціннісний компонент дотримується:** правил безпеки на тренувальному майданчику хортингу	подальше вивчення техніки хортингу в координації; *вивчення та демонстрація форм (оздоровчих базових комплексів)*: Форма «Інструкторська захисна»/I-з/ – «Instructor Defensive Form» /I-d/, під рахунок і самостійно; *групове виконання оздоровчої форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1-й (6) рік навчання	Підтягування у висі,(кіл-ть разів)	юн. (у висі)	до 5	7	9	11
		дівчата (у висі лежачи)	до 10	12	15	20
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кіл-ть разів)	юнаки (від підлоги)	до 12	15	20	30
		дівч. (від лави)	до 10	10	12	16
	Піднімання тулуба в сід за 30 с., (кіл-ть разів)	юнаки	до 17	18	27	38
		дівчата	до 16	17	24	35
	Техніка ніг по повітрю, за 30 с., (кіл-ть разів)	юнаки	29	33	37	40
		дівчата	25	27	30	34
	Стрибок у довжину з місця, см.	юнаки	155	170	180	210
		дівчата	130	145	160	170
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): третя	юнаки	1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
		дівчата	1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівні компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	атакувальна, 1–12 балів					
2-й (7) рік навчання	Підтягування у висі, (кіл-ть разів)	юн. (у висі)	до 6	8	10	12
		дівчата (у висі лежачи)	до 12	14	17	22
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кіл-ть разів)	юнаки (від підлоги)	до 14	17	25	35
		дівч. (від лави)	до 12	14	17	20
	Піднімання тулуба в сід за 30 с., (кіл-ть разів)	юнаки	до 20	22	35	45
		дівчата	до 18	20	30	40
	Техніка ніг по повітрю, за 30 с., (кіл-ть разів)	юнаки	31	35	39	42
		дівчата	27	29	32	35
	Стрибок у довжину з місця, см.	юнаки	165	185	205	225
		дівчата	135	150	165	180
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): інструкторська захисна, 1–12 балів	юнаки	1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
		дівчата	1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Хортинг»

№ п/п	Обладнання	Кількість
1.	Бруси гімнастичні паралельні (або навісні)	1 шт.
2.	Лава гімнастична	4 шт.
3.	Мати гімнастичні	4 шт.
4.	Перекладина гімнастична (або навісна)	2 шт.
5.	Скакалки	10 шт.
6.	Стінка гімнастична	4 шт.
7.	Хорт (м’яке покриття10х10)	20 шт.

Індивідуальне спорядження, потрібне для вивчення модуля «Хортинг»

№ п/п	Індивідуальне спорядження	Кількість
1.	Взуття спортивне (кросівки або кеди)	1 шт.
2.	Уніформа хортингу «хортовка» (куртка і брюки)	1 шт.

Автори: І.П. Масляк , Т.М. Бала

Варіативний модуль
ЧИРЛІДИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Чирлідинг» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» ввійшли теоретичні відомості, спеціальна фізична та технічна підготовки.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь і навичок поданого матеріалу.

При складанні модуля враховувалися вікові, анатомо-фізіологічні та гендерні особливості учнів.

У процесі навчання чирлідингу до змісту навчального матеріалу включаються базові елементи чирлідингу, елементи гімнастики, акробатики, а також рухи «Solo Latina» (елементи латиноамериканських танців: самба, ча-ча-ча, румба, посадобль, джайв) та «Dance Mix» (елементи танців: тектонік, крамп, хіп-хоп, фанк, джаз).

Навчаючи чирлідингу, вчитель може використовувати запропоновані нами варіанти танцювальних елементів, зв’язок і комбінацій, а також може самостійно складати комплекси вправ із представлених базових рухів.

При навчанні елементам чирлідингу та акробатичним вправам необхідно забезпечити страховку учнів. З метою профілактики травматизму на кожному уроці потрібно проводити спеціально розвивальні та підвідні вправи до кожного елементу або вправи.

Під час уроку вчитель повинен використовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів, звертати увагу на самоконтроль і самопочуття.

Після вивчення модуля наприкінці кожного навчального року учні виконують навчальні нормативи для контролю якості засвоєння вивченого матеріалу (виконання танцювальних зв’язок, які складаються з базових рухів і обов’язкових елементів чирлідингу зі зміною площин).

При складанні навчальних контрольних нормативів оцінюється техніка виконання вказаних елементів кожним учнем індивідуально.

1-й (6) рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** правила й організацію змагань з програми чирлідингу «Денс»; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом «Денс».	Правила змагань з чирлідингу. Організація змагань і правила суддівства з програми чирлідингу. Правила безпеки.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний та ціннісний компонент **виконує** стійку на руках з опорою ніг об стіну, стійку на голові, шпагат і вивчені раніше; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	**1. Акробатична підготовка**: – *основні вправи стійки:* стійка на руках з опорою ніг об стіну, стійка на голові, шпагат (поздовжній) та вивчені раніше;
виконує перекид вперед зі стрибка та вивчені раніше види перекидів; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	– *перекиди:* вперед зі стрибка та вивчені раніше види перекидів;
виконує повільний переворот уперед (назад) і вивчені раніше; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	– *перевороти:* повільний переворот уперед (назад) і вивчені раніше;
Діяльнісний та ціннісний компонент **виконує** grand battement (гранд батман) на 90˚ і вище з I і V позицій за 3-ма напрямами: вперед-донизу, в сторону-донизу, назад-донизу та засвоєні раніше елементи;	**2. Хореографічна підготовка** (музичний розмір – 2/4, темп швидкий): – grand battement (гранд батман) – «кидок» ноги на 90° і вище та раніше засвоєні елементи;
володіє елементами латиноамериканських танців: самба, ча-ча-ча, румба, посадобль, джайв та ін.;	– *рухи різноманітних танцювальних стилів:* • «Solo Latina» (Соло Латина) – елементи латиноамериканських танців: самба, ча-ча-ча, румба, посадобль, джайв та ін.
Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри	
Діяльнісний компонент	**3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:**

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
виконує вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: відчуття ритму, здібності до збереження статичної та динамічної рівноваги, координованості рухів, здібності до орієнтування в просторі;	*а) координаційних здібностей*
рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок; тазостегнового та гомілковостопних суглобів; швидкості одиночного руху та частоти рухів; швидкісно-силових здібностей;	*б) гнучкості* *в) швидкісних здібностей* *г) сили*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **виконує** основні позиції кистей, засвоєні раніше; **виконує** основні стійки та позиції ніг: *Стендін фовед* (стійка на лівій, права вперед, зігнута в колінному суглобі); *Стендін бек степ* (стійка на лівій, права зігнута в колінному суглобі) та засвоєні раніше;	***<u>Базові елементи техніки чирлідингу:</u>*** • *основні позиції кистей,* що вивчалися раніше; • *основні стійки та позиції ніг:* Standing forward (*Стендін фовед*), Standing back step (*Стендін бек степ*) і раніше вивчені;
виконує основні позиції рук: *Індіан* (руки перед грудьми, права – зверху); *½ Лоу ві* (права донизу-в сторони, ліва – на пояс, кисті в кулак); *½ Хай ві* (права догори-в сторони, ліва – на пояс, кисті в кулак); **виконує** стрибок *Пайк* (ноги – вперед, руки – вперед, кисті в кулак) та стрибки, що вивчалися упродовж навчання чирлідингу; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** страховку під час виконання стрибків;	• *основні позиції рук:* Indian (*Індіан*),½ Low V (*½ Лоу ві*), ½ High V (*½ Хай ві*); • *стрибки:* Pike (*Пайк*) і раніше вивчені;
Діяльнісний компонент **виконує** піраміди середнього рівня складності; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** страховку під час виконання вправ;	*– піраміди;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
виконує танцювальну зв'язку з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу на 32 рахунки в швидкому темпі.	– *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*
2-й (7)рік вивчення	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** організацію змагань з програми чирлідингу «Чир»; **характеризує** методику самостійних занять; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом;	Організація змагань і правила суддівства з програми чирлідингу «Чир». Методика організації самостійних занять. Правила безпеки.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний та ціннісний компонент **виконує** стійку на руках, шпагат; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	**1. Акробатична підготовка:** – *основні вправи стійки:* стійка на руках, шпагат (поперечний);
виконує перекид вперед зі стрибка на гімнастичні мати (приблизно 6–7 гімнастичних матів, складених один на одному) та вивчені раніше; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	– *перекиди* вперед зі стрибка на гімнастичні мати (приблизно 6–7 гімнастичних матів, складених один на одному) та вивчені раніше;
виконує переворот уперед (дівчата), переворот назад (фляк) (хлопці); сальто вперед у групуванні (хлопці), махове сальто (дівчата) та вивчені раніше; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	– *перевороти:* переворот уперед (дівчата), переворот назад (фляк) (хлопці); сальто вперед у групуванні (хлопці), махове сальто (дівчата) та вивчені раніше.
	2. Хореографічна підготовка (музичний розмір – 2/4, темп швидкий):
Діяльнісний компонент **виконує** battement developpe (батман девелоппе) – згинання та розгинання	battement developpe (батман девелоппе) – згинання та розгинання ноги на 90° та раніше засвоєні елементи;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
ноги на 90° з І-ої позиції за 3-ма напрямами: вперед, в сторону, назад та засвоєні раніше елементи; **володіє** елементами танців: тектонік, крамп, хіп-хоп, фанк, джаз та ін.; ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **виконує** вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: відчуття ритму, здібності до збереження рівноваги, координованості рухів; рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок, тазостегнового та гомілковостопних суглобів; швидкості одиночного руху та частоти рухів; швидкісної витривалості.	*рухи різноманітних сучасних танцювальних стилів:* «Dance Mix» (Денс Мікс) – елементи танців: тектонік, крамп, хіп-хоп, фанк, джаз та ін. **3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** *а) координаційних здібностей;* *б) гнучкості;* *в) швидкісних здібностей;* *г) витривалості.*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **виконує** основні позиції кистей засвоєні на 1–6-му роках навчання чирлідингу; **виконує** основні стійки та позиції ніг: *Ту-ніл* (стійка на колінах); *Сіт Z* (сід, права нога зігнута всередину, ліва – назовні) і засвоєні раніше; **виконує** основні позиції рук: *Хай чекмарк* (права – угору-в сторону, ліва – за голову, лікоть – вгору, кисті в кулак), *Лоу чекмарк* (права – донизу-в сторони, ліва – за голову, лікоть – вгору, кисті в кулак) та позиції, засвоєні раніше упродовж навчання чирлідингу; **виконує** стрибки, що вивчалися упродовж навчання чирлідингу, такі як: *Спредігл* – «зірочка» (ноги нарізно, руки догори-в сторони), *Так* (ноги зігнуті в колінах і максимально притиснуті до грудей, руки догори-в сторони), *Дабл хук* – права зігнута в коліні перпендикулярно підлозі, коліно спрямоване назовні-в	– ***Базові елементи техніки чирлідингу:*** – *основні позиції кистей, що* вивчалися в процесі навчання чирлідингу; • *основні стійки та позиції ніг:* Two-kneel (*Ту-ніл*), Sit Z (*Сіт Z*) і раніше вивчені; • *основні позиції рук:* High checkmark (*Хай чекмарк*), Low checkmark (*Лоу чекмарк*); – *стрибки:* вивчені упродовж навчання чирлідингу, такі як: Spread eagle (*Спредігл*), Tuck (*Так*), Double hook (*Дабл хук*), Herkie (*Херки*), Toe touch (*Той тач*), Front hurdler (*Фронт хедер*), Side hurdler (*Сайд хедлер*), Double nine (*Дабл найн*) і Pike (*Пайк*);

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
сторону; ліва зігнута, відведена назад-в сторону, руки догори-в сторони), *Херки* (права угору-в сторону (вправо), ліва зігнута відведена назад, руки в сторони), *Той тач* (стрибком поперечний шпагат, руки в сторони*), Фронт хедлер* (права – угору, максимально притиснута до грудей, ліва – зігнута, руки угору), *Сайд хедлер* (права – угору-в сторону (вправо), ліва – зігнута, відведена назад-в сторону, руки в сторони), *Дабл найн* (ноги – права вперед, ліва зігнута, коліно назовні; руки – права вперед, ліва перед грудьми), *Пайк* (ноги – вперед, руки – вперед, кисті в кулак); ***Ціннісний і діяльнісний компонент*** **застосовує** страховку під час виконання стрибків	
Діяльнісний компонент **виконує** піраміди середнього та високого рівнів складності; ***Діяльнісний та ціннісний компонент*** **застосовує** страховку під час виконання вправ;	– *піраміди;*
виконує танцювальну зв'язку з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу на 32 рахунки в швидкому темпі.	– *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*

Орієнтовні навчальні нормативи

Практична частина навчальних нормативів складається з розділів:

1. *Загальна фізична підготовка* – згідно з інваріантною частиною навчальної програми.
2. *Спеціальна фізична підготовка* – згідно з варіативною частиною навчальної програми з чирлідингу.
3. *Технічна підготовка*:
   - виконання музичних композицій на оцінку;
   - виконання домашніх завдань.

Орієнтовні навчальні нормативи спеціальної фізичної підготовленості

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1-й (6) рік навчання	Поздовжній шпагат (см) *	**юн.**	≤12	8–11	4–7	0–3
		дівч.	≤12	8–11	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с) **	**юн.**	≤5,9	5,9	5,6	5,3
		дівч.	≤6,8	6,8	6,4	6,0
	Теппінг-тест (кількість разів)***	**юн.**	≥52	52	63	74
		дівч.	≥46	46	59	72
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	**юн.**	5	11	15	18
		дівч.	3	7	12	15
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	**юн.**	4,80	5,40	6,00	6,60
		дів.	4,25	4,50	5,30	5,80
2-й (7) рік навчання	Поперечний шпагат (см) *	**юн.**	≤29	19–28	9–18	0–8
		дівч.	≤29	19–28	9–18	0–8
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с) **	**юн.**	≤5,7	5,7	5,2	4,7
		дівч.	≤6,9	6,9	6,5	6,1
	Теппінг-тест (кількість разів)***	**юн.**	≥64	64	70	76
		дівч.	≥54	54	64	74
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	**юн.**	5	11	15	18
		дівч.	3	7	12	15
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	**юн.**	5,10	5,70	6,50	6,90
		дівч.	4,30	4,70	5,50	6,00

* Вимірюється відстань від пахової області до підлоги.

** Виконується біг «змійкою» між п’ятьма стійками висотою 1,5 м.

*** Біг на місці продовж 10 с з максимальною швидкістю.

Критерії оцінювання технічної підготовленості

Оцінюється техніка виконання танцювальних композицій, що складаються з обов’язкових елементів чирлідингу.

№ п\п	Рівень компетентності	Критерії оцінювання
1.	Високий	вправи виконано технічно правильно, впевнено, відповідно до музичного супроводу, емоційно.
2.	Достатній	вправи виконано технічно правильно, відповідно до музичного супроводу, але не зовсім впевнено, менш емоційно.
3.	Середній	вправи виконано правильно, але з напругою і недостатньою амплітудою, допущені незначні помилки.
4.	Низький	вправи виконано з грубими технічними помилками, не якісно.

Обладнання, необхідне для вивчення
модуля «Чирлідинг»

№ п/п	*Обладнання*	*Кількість*
1.	Памнони	60 шт.
2.	Гімнастичний мат	10 шт.
3.	Гімнастичний міст	1 шт.
4.	Гімнастичні палиці	5 шт.
5.	Вузький канат, гума	3 шт.
6.	Музична апаратура	1 шт.
7.	Медична аптечка	1 шт.

Затверджено Міністерством освіти і науки України

(наказ № 1407 від 23.10.2017 р.)

ХІМІЯ

10-11 класи

Рівень стандарту

Навчальна програма

для закладів загальної середньої освіти

Укладачі: *Дубовик О.А. (голова робочої групи), Бобкова О.С., Вороненко Т.І., Глазунов М.М., Іваха Т.С., Рогожнікова О.В.*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сучасному етапі розвитку суспільства все очевиднішим стає значення природничих наук для реалізації концепції сталого розвитку. Не випадково в різних країнах світу пильна увага приділяється вдосконаленню системи природничої освіти, в тому числі й хімічної. Реформування системи освіти при цьому передбачає її відкритість і варіативність, різноманіття форм і методів організації навчальної діяльності, тобто диференціацію навчання.

Хімія, будучи природничим предметом, має величезний потенціал навчання і розвитку. Без знання і розуміння хімічної форми руху матерії неможливо уявити собі сучасну наукову картину світу. Адже світ, що нас оточує – це, перш за все, світ речовин, які є основою живої і неживої природи.

Навчальна програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти розроблена на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. Програма призначена для навчання хімії на рівні стандарту, тобто у класах, де хімія не є профільним предметом. Зміст програми базується на знаннях і компетентностях, набутих учнями в основній школі, і є другим – вищим концентром вивчення хімії.

У процесі навчання предмета можна використовувати додаткові години навчального плану, що призначені для вивчення спецкурсів, факультативів і курсів за вибором, орієнтованих, залежно від профілю навчання, на посилення міжпредметних зв’язків хімії з іншими науками.

Вивчення хімії у старшій школі на рівні стандарту спрямоване на подальше формування у випускників наукового світогляду, хімічної культури як складника загальної культури сучасної людини і розвитку їхнього творчого потенціалу задля успішної соціалізації в сучасному суспільстві.

Випускники старшої школи – це цілісні особистості, всебічно розвинені, здатні до критичного мислення; громадяни і патріоти з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами і приймають відповідальні рішення; інноватори, готові змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Мета навчання хімії на рівні стандарту відповідає меті повної загальної середньої освіти і полягає у забезпеченні загальноосвітньої підготовки з предмета, що передбачає уміння пояснювати хімічні явища, робити обґрунтовані висновки про них, усвідомлювати вплив науки і технологій на зміну матеріального, інтелектуального й культурного середовищ.

Мета навчання хімії на рівні стандарту досягається на основі реалізації завдання хімічної освіти – формування засобами навчального предмета **ключових і предметних компетентностей.**

Навчання хімії у старшій школі спрямоване на виконання таких освітніх, розвивальних і виховних **завдань**:

– поглиблювати і розширювати знання про хімічну складову природничо-наукової картини світу: найважливіші хімічні поняття, закони і закономірності, теорії і процеси; сучасну хімічну номенклатуру речовин;

– розвивати уміння самостійно набувати хімічні знання з різних інформаційних джерел та у ході експериментальних досліджень і критично їх осмислювати; застосовувати отримані знання для пояснення властивостей речовин і різноманітних хімічних явищ; безпечно використовувати речовини і матеріали; оцінювати роль хімії у розвитку сучасних технологій та розв’язанні глобальних проблем; творчо розв’язувати практичні завдання хімічного характеру у повсякденному житті, попереджувати явища, що завдають шкоди здоров'ю людини і довкіллю;

– виховувати переконаність у позитивній ролі хімії як науки у забезпеченні прогресу суспільства, усвідомлення необхідності хімічно грамотного ставлення до власного здоров'я і довкілля.

Внесок хімії у формування ключових компетентностей учнів розкрито в таблиці.

Компетентнісний потенціал навчального предмета хімія

Ключова компетентність	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	**Уміння:** - використовувати в мовленні хімічні терміни, поняття, символи, сучасну українську наукову термінологію і номенклатуру; - формулювати відповідь на поставлене запитання; - аргументовано описувати хід і умови проведення хімічного експерименту; - обговорювати результати дослідження і робити висновки; - брати участь в обговоренні питань хімічного змісту, чітко, зрозуміло висловлювати свою думку; - складати усне і письмове повідомлення на хімічну тему, виголошувати його. **Ставлення:** -шанувати наукову українську мову; - критично ставитись до повідомлень хімічного змісту в медійному просторі; - популяризувати хімічні знання. **Навчальні ресурси:** - підручники і посібники, науково-популярна і художня література, електронні освітні ресурси; - навчальні проекти та презентування їхніх результатів.
Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** - читати й розуміти іншомовні навчальні й науково-популярні тексти хімічного змісту; - створювати тексти повідомлень із використанням іншомовних джерел; - читати іноземною мовою і правильно використовувати хімічну номенклатуру; -пояснювати і використовувати іншомовну хімічну термінологію. **Ставлення:** - цікавитись і оцінювати інформацію хімічного змісту іноземною мовою; -розмовляти на хімічні теми із зацікавленими носіями

	іноземних мов. **Навчальні ресурси:** **-** медійні і друковані джерела іноземною мовою.
Математична компетентність	**Уміння:** **-** застосовувати математичні методи для розв‘язування хімічних завдань; **-** використовувати логічне мислення, зокрема, для розв’язування розрахункових і експериментальних задач, просторову уяву для складання структурних формул і моделей речовин; **-** будувати і тлумачити графіки, схеми, діаграми, складати моделі хімічних сполук і процесів. **Ставлення:** **-** усвідомлювати необхідність математичних знань для розв’язування наукових і технологічних хімічнихпроблем. **Навчальні ресурси:** **-** навчальні завдання на виконання обчислень за хімічними формулами і рівняннями реакцій; **-** представлення інформації в числовій чи графічній формах за результатами хімічного експерименту та виконання навчальних проектів.
Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** - пояснювати природні явища, процеси в живих організмах і технологічні процеси на основі хімічних знань; - формулювати, обговорювати й розв’язувати проблеми природничо-наукового характеру; - проводити досліди з речовинами з урахуванням їхніх фізичних властивостей; - виконувати експериментальні завдання і проекти, використовуючи знання з інших природничих предметів; - використовувати за призначенням сучасні прилади і матеріали; - визначати проблеми довкілля, пропонувати способи їх вирішення; - досліджувати природні об'єкти. **Ставлення:** - усвідомлювати значення природничих наук для пізнання матеріального світу; внесок видатних учених у розвиток природничих наук;

	- оцінювати значення природничих наук і технологій для сталого розвитку суспільства; - висловлювати судження щодо природних явищ із погляду сучасної природничо-наукової картини світу. **Навчальні ресурси:** - навчальне обладнання і матеріали, засоби унаочнення; - міжпредметні контекстні завдання; - інформаційні й аналітичні матеріали з проблем стану довкілля, ощадного використання природних ресурсів і синтетичних матеріалів; - інформаційні матеріали про сучасні досягнення науки і техніки; - патентні бази даних про винаходи.
Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** - використовувати сучасні пристрої для пошуку хімічної інформації, її оброблення, збереження і передавання; - створювати інформаційні продукти хімічного змісту. **Ставлення:** - критично співставляти і оцінювати хімічну інформацію з різних інформаційних ресурсів; - дотримуватись авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; - усвідомлювати необхідність екологічних методів та засобів утилізації цифрових пристроїв. **Навчальні ресурси:** - електронні освітні ресурси (бази даних про речовини та їхні характеристики); - віртуальні хімічні лабораторії.
Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** - організовувати самоосвіту з хімії: визначати мету, планувати, добирати необхідні засоби; - спостерігати за хімічними перетвореннями в об’єктах та проводити хімічний експеримент; - виконувати навчальні проекти хімічного й екологічного змісту. **Ставлення:** - цікавитися подіями в хімічній науці та технології, новими речовинами і матеріалами, застосуванням їх; - прагнути самовдосконалення;

	- осмислювати результати самостійного вивчення хімії; - розуміти перспективу власного розвитку упродовж життя, пов'язаного із хімічними знаннями. **Навчальні ресурси:** - медійні джерела, дидактичні засоби навчання.
Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** - виробляти власні цінності, ставити цілі, діяти задля досягнення їх, спираючись на хімічні знання; - залучати партнерів до виконання спільних проектів з хімії; - виявляти здатність до роботи в команді, бути ініціативним/ініціативною, генерувати ідеї, брати відповідальність за прийняття рішень, вести діалог задля досягнення спільної мети під час виконання хімічного експерименту і навчальних проектів. **Ставлення:** - вірити в себе, у можливості команди і власні; - виважено ставитися до вибору майбутнього напряму навчання, пов’язаного з хімією; - бути готовими до змін та інновацій. **Навчальні ресурси:** - література про успішних винахідників і підприємців; - зустрічі з успішними людьми; - бізнес-тренінги, екскурсії на сучасні підприємства.
Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** - розуміти і виконувати встановлені державою закони і правила щодо збереження довкілля; - співпрацювати з іншими над реалізацією соціально значущих проектів, що передбачають використання хімічних знань; - працювати в групі зацікавлених людей, співпрацювати з іншими групами, залучати ширшу громадськість до розв’язування проблем збереження довкілля. **Ставлення:** - виявляти патріотичні почуття до України, любов до малої батьківщини; - дотримуватись загальновизнаних моральних принципів і цінностей і бути готовими відстоювати ці принципи і цінності; - виявляти зацікавленість у демократичному облаштуванні оточення й екологічному облаштуванні довкілля;

	- оцінювати необхідність сталого розвитку як пріоритету міжнародного співробітництва; - шанувати розмаїття думок і поглядів; - цінувати й шанувати внесок видатних українців, зокрема вчених-хіміків. **Навчальні ресурси:** - навчальні і соціальні проекти, тренінги.
Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** - використовувати сучасні хімічні засоби і матеріали для втілення художніх ідей і виявлення власної творчості; - пояснювати взаємозв'язок мистецтва і хімії. **Ставлення:** - цінувати вітчизняну і світову культурну спадщину, до якої належать наука і мистецтво. **Навчальні ресурси:** - твори образотворчого мистецтва, музичні й літературні твори як ілюстрації до вивчення хімічних явищ; - контекстні завдання; - синхроністична таблиця.
Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** - усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі і її цілісність; - використовувати хімічні знання для пояснення користі і шкоди здобутків хімії і хімічної технології для людини і довкілля; - облаштовувати власне життєве середовище без шкоди для себе, інших людей і довкілля; - дотримуватися здорового способу життя; - безпечно поводитись із хімічними сполуками і матеріалами в побуті; - брати участь у реалізації проектів, спрямованих на поліпшення стану довкілля завдяки досягненням хімічної науки; - дотримуватися правил екологічно виваженої поведінки в довкіллі. **Ставлення:** - підтримувати й утілювати на практиці концепцію сталого розвитку суспільства; - розуміти важливість гармонійної взаємодії людини і природи;

	- відповідально й ощадно ставитися до використання природних ресурсів як джерела здоров'я і добробуту табезпеки людини і спільноти; - оцінювати екологічні ризики і бути готовим до розв'язування проблем довкілля, використовуючи знання з хімії. **Навчальні ресурси:** - навчальні проекти; - якісні й кількісні задачі екологічного змісту.

Предметна хімічна компетентність учнів є складником ключової компетентності у природничих науках і технологіях. Володіння хімічною компетентністю на рівні стандарту означає здатність учнів мислити і діяти з позицій світоглядних орієнтацій і ціннісних установок, сформованих у процесі навчання хімії.

Предметна компетентність означена такими компонентами: знаннєвим (пізнавальним), діяльнісним (поведінковим) і ціннісним (мотиваційним). Змістове наповнення цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчання».

Перелік очікуваних результатів навчання – орієнтир вчителя на досягнення мети освітнього процесу на відповідному змісті зазначених тем програми, що полегшить планування цілей і завдань уроків, дасть змогу виробити адекватні методичні підходи до проведення навчальних занять, поточного й тематичного оцінювання.

Отже, основним завданням кожного уроку має стати досягнення певного результату навчання, тобто набуття, формування чи розвиток учнем визначених навчальною програмою умінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у лівійчастині таблиці. А відтак мають змінитися підходи до конструювання і проведення навчальних занять. Від трансляції готових знань учитель має перейти до методик, які дозволяють учням самостійно добувати знання у ході навчальної діяльності; формувати уміння їх застосовувати у різних ситуаціях, генерувати і продукувати ідеї або нові знання; висловлювати власну точку зору щодо певних процесів чи явищ тощо.

Компетентнісний підхід у навчанні, на відміну від предметно зорієнтованого, передбачає інтеграцію ресурсів змісту курсу хімії та інших предметів на основі провідних соціально й особистісно значущих ідей, що втілюються в сучасній освіті: уміння вчитися, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська відповідальність, ініціативність і підприємливість.

Для реалізації цих ідей виокремлено такі ***наскрізні змістові лінії:****«Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».*

Наскрізні змістові лінії послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання учнів, є спільними для всіх предметів і корелюються з ключовими компетентностями.

Змістова лінія***«Екологічна безпека і сталий розвиток»***реалізується на зразках, що дають змогу учневі усвідомити причинно-наслідкові зв'язки у природі і її цілісність; важливість сталого (керованого) розвитку країни для майбутніх поколінь. Такі зразки надає матеріал про одержання й застосування речовин, збереження природних ресурсів – води й повітря, раціональне й ощадне використання природних вуглеводнів, колообіг хімічних елементів і речовин тощо.

Результатом реалізації цієї змістової лінії є не лише обізнаність учня із екологічними проблемами, пов'язаними із дотриманням чистоти навколишнього середовища, процесами горіння і дихання, кислотними дощами, стійкими органічними забруднювачами, а й усвідомлення можливості розв'язування цих проблем засобами хімії. Учень цінує природні ресурси, від яких залежить його здоров'я, добробут, сталий розвиток країни; усвідомлює необхідність збереження чистоти довкілля; бере участь у відповідних заходах; екологічно виважено поводиться у довкіллі.

Становленню учнів як свідомих громадян, патріотів України, членів соціуму, місцевої громади, шкільного колективу має сприяти реалізація змістової лінії ***«Громадянська відповідальність».***На уроках хімії учні ознайомлюються зі здобутками вітчизняних учених та їхньою громадянською позицією, оцінюють розвиток вітчизняного виробництва на основі досягнень хімічної науки, навчаються працювати в команді, відповідально ставитись до завдань, визначених колективом, та ретельно виконувати свою частину роботи. У позаурочний час дбають про чистоту навколишнього середовища свого регіону, беруть посильну участь у реалізації соціально значущих навчальних проектів. Результатами, що засвідчують продуктивність реалізації цієї лінії, є усвідомлення учнями відповідальності за результати навчання, які можуть у майбутньому вплинути на розвиток країни; сумлінне виконання завдань у команді; раціональне використання речовин; участь у захисті довкілля і збереженні його для себе та майбутніх поколінь.

Змістова лінія***«Здоров'я і безпека»***торкається всіх без винятку тем програми з хімії, оскільки використання здобутків хімії упродовж усього життя людини тісно пов'язано зі здоров'ям і життєзабезпеченням. Послідовний розвиток цієї змістової лінії у змісті курсу дає учням змогу усвідомити, з одного боку, значення хімії для охорони здоров'я, а з іншого – можливу шкоду продуктів сучасної хімічної технологіїу разі неналежного використання їх.

У результаті реалізації цієї змістової лінії учень дотримується правил безпечного поводження з речовинами і матеріалами у лабораторії, побуті й довкіллі; усвідомлює залежність здоров'я від чистоти води, повітря, складу харчових продуктів; дотримується здорового способу життя.

Змістова лінія ***«Підприємливість і фінансова грамотність»*** націлює учнів на мобілізацію знань, практичного досвіду і ціннісних установок у ситуаціях вибору і прийняття рішень. У навчанні хімії такі ситуації створюються під час планування самоосвітньої навчальної діяльності, групової навчальної, експериментальної роботи, виконання навчальних проектів та їх презентування, розв'язування розрахункових і контекстних задач, вироблення власної моделі поведінки у довкіллі.

Розкриття змістової лінії потребує позитивних прикладів із історії хімії, діяльності вчених і підприємців у галузі хімії, екології, фармакології, що засвідчують можливість розв'язування не лише теоретичних, а й практичних проблем хімії і хімічного виробництва.

У результаті реалізації цієї змістової лінії учень усвідомлює важливість вивчення хімії; оцінює успіхи, досягнуті сучасним суспільством у хімічній науці, розробленні способів одержання, переробки і застосування речовин як такі, що залежать від знань, умінь, ініціативи і підприємливості окремих особистостей і груп однодумців; переносить це ставлення на різні види своєї навчальної діяльності, поводження у довкіллі; свідомо обирає напрям навчання у старшій школі, виходячи з власних можливостей.

Реалізація змістових ліній не передбачає будь-якого розширення чи поглиблення навчального матеріалу, але потребує посилення уваги до певних його аспектів. Провідні ідеї, на яких ґрунтуються наскрізні змістові лінії, втілюються в навчанні хімії як у теоретичному змісті курсу, так і в експериментальній діяльності учнів, під час розв'язування задач і завдань із реальними даними (виробничого і побутового характеру); виконання міжпредметних навчальних проектів, роботи з різними джерелами інформації; в позаурочний час вони реалізуються під час тематичних тижнів, участі в регіональних, всеукраїнських і міжнародних конкурсах (у тому числі дистанційних).

У навчальній програмі з хімії наскрізні змістові лінії винесено в окрему рубрику. У ній зазначено питання, що дають змогу відповідно спрямувати зміст кожної теми.

Програма старшої школи реалізує змістові лінії хімічного компонента освітньої галузі «Природознавство»: речовини та їхні перетворення, хімічні закони і методи дослідження, навички безпечного поводження з речовинами, ставлення до екологічних проблем і розуміння хімічної картини світу, вміння оцінювати роль хімії у виробництві та житті людини. Система хімічних знань визначена ідеєю причинно-наслідкових зв'язків мікро- і макросвіту речовин, взаємоперетворень простих і

складних речовин і генетичним зв'язком неорганічних і органічних речовин. Закономірності протікання хімічних реакцій розглядаються з урахуванням сучасних технологій виробництва нових речовин, матеріалів і енергії.

Зміст програми структуровано з урахуванням вікових особливостей учнів і часу, відведеного на вивчення предмета.

Кількість годин, відведених на вивчення хімії на рівні стандарту, відповідає навчальним планам для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженим Міністерством освіти і науки України (наказ МОН № від 2017 р. «Про внесення змін у наказ МОН від № 995»), а саме: у 10 класі – 1,5 години, в 11 класі – 2 години на тиждень.

Ціннісні орієнтири змісту курсу хімії у старшій школі не залежать від рівня вивчення і визначаються специфікою хімії як науки. Поняття «цінність» включає єдність об'єктивного (сам об'єкт) і суб'єктивного (відношення суб'єкта до об'єкта), тому в якості ціннісних орієнтирів хімічної освіти виступають об'єкти, що вивчаються в курсі хімії, до яких в учнів формується ціннісне ставлення. При цьому провідну роль відіграють пізнавальні цінності, оскільки головною метою навчального предмета «Хімія» є дослідження і вивчення природи.

Укладачі програми прагнули зберегти цілісність і системність навчального предмета, на освоєння якого відведено мінімальний навчальний час. Ретельний відбір змісту хімії на базовому рівні вивчення дозволив:

зберегти достатньо цілісний і системний курс хімії;

звільнити курс від надмірної деталізації, затеоретизованого і складного наукового матеріалу, для відпрацювання якого потрібно чимало часу;

включити до курсу матеріал, пов'язаний із повсякденним життям людини та з майбутньою професійною діяльністю здобувача повної загальної середньої освіти, яка не матиме яскраво вираженого зв'язку з хімією.

Головне гасло, яким керувалися укладачі програми: «**Вивчаємо закономірності, а не окремі факти**».

Структура навчальної програми. Зміст програми охоплює розділи, присвячені вивченню хімії органічних сполук, узагальненню, систематизації та поглибленню знань загальної хімії, хімії елементів та узагальненню знань щодо ролі хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв’язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем.

Обрано таку послідовність викладення навчального матеріалу:

10 клас. *Повторення початкових понять про органічні речовини. Тема 1. Теорія будови органічних сполук. Тема 2. Вуглеводні. Тема 3. Оксигеновмісні органічні сполуки. Тема 4. Нітрогеновмісні органічні сполуки. Тема 5. Синтетичні високомолекулярні речовини і полімерні матеріали на їх основі. Тема 6. Багатоманітність та зв’язки між класами органічних речовин.*

11 клас. *Тема 1. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів. Тема 2. Хімічний зв'язок і будова речовини. Тема 3. Хімічні реакції. Тема 4. Неорганічні речовини і їхні властивості. Тема 5. Хімія і прогрес людства.*

Методологічною основою такої побудови навчального змісту хімії для рівня стандарту є ідея інтегрованого курсу хімії – внутрішньопредметної інтеграції навчального предмета «Хімія».

Ідея такої інтеграції диктує наступну черговість вивчення розділів хімії: у 10 класі вивчається хімія органічних сполук, в 11 – загальна хімія і хімія неорганічних сполук. Таке структурування обумовлено тим, що узагальнення в 11 класі змісту предмета дозволяє сформувати у випускників середньої школи уявлення про хімію, як про цілісну науку, показати єдність її понять, законів і теорій, універсальність і застосовність їх і в неорганічній, і в органічній хімії.

У **10 класі** розширено матеріал із хімії органічних сполук, що вивчався в основній школі. У першій темі розглядається теорія будови органічних сполук як вища форма наукових знань та ізомерія як явище. Класи органічних сполук вивчаються в темах «Вуглеводні», «Оксигеновмісні органічні сполуки», «Нітрогеновмісні органічні сполуки». Окремі теми присвячені синтетичним високомолекулярним речовинам і багатоманітності та взаємозв'язку органічних речовин. Належну увагу приділено будові молекул органічних сполук, розкриттю взаємного впливу атомів, причинно-наслідковим зв'язкам між будовою, властивостями, застосуванням органічних речовин.

З метою посилення ролі дедукції у навчанні хімії спочатку даються короткі теоретичні відомості про будову, класифікацію, номенклатуру органічних речовин, особливості реакцій за їх участю. Сформовані таким чином теоретичні знання потім розвиваються на фактологічному матеріалі при вивченні класів органічних сполук.

В **11 класі** поглиблюються знання із загальної хімії і хімії неорганічних речовин, набуті в основній школі. Вивчається хімія неметалічних і металічних елементів згідно з будовою їхніх атомів та місцем у періодичній системі хімічних елементів. Послідовно вивчаються фізичні й хімічні властивості найважливіших сполук елементів (з якими учні зустрічаються у побуті, довкіллі), правила поводження з ними, одержання та використання їх.

Тема «Хімія і прогрес людства», якою закінчується курс хімії, має узагальнювальний характер. Розкривається роль хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем. Узагальнюються світоглядні питання щодо місця хімії поміж інших наук про природу**.**

Завершується вивчення хімії ознайомленням із зеленою хімією як новою філософією сучасного розвитку хімічної індустрії, наукових досліджень та світогляду молодого покоління хіміків. Її завдання – допомогти людству у відборі

таких вихідних матеріалів ісхем технологічних процесів, які взагалі виключають використання будь-яких шкідливих вихідних речовин або їх утворення в процесі виробництва/використання хімічної продукції.

Достатньо уваги приділяється і висвітленню методів наукового пізнання в хімії, ролі спостереження й експерименту.

Навчання хімії потребує раціонального застосування способів дій, **методів і засобів навчання**. Організації освітнього процесу сприятиме використання перевірених шкільною практикою активних та інтерактивних технологій: групової роботи, проблемного навчання, дидактичних ігор, тренінгових занять тощо. У сучасних умовах важливим методичним орієнтиром є формування в учнів уміння вчитись і його реалізація в самостійній навчальній діяльності. Пріоритетний вибір методики навчання належить учителеві.

Важливим джерелом знань, засобом формування дослідницьких умінь і навичок, створення проблемних ситуацій, розвитку мислення, спостережливості і допитливості є **хімічний експеримент** та **розв'язування задач**. Тому в програмі до кожної теми вказано види хімічного експерименту й типи розрахункових задач.

Виходячи з можливостей кабінету хімії та беручи до уваги токсичність речовин і правила безпеки, учитель на свій розсуд може доповнити хімічний експеримент, як демонстраційний, так і лабораторний. Окрім цього, частину демонстрацій можна здійснювати, використовуючи 3D-моделювання або віртуальне експериментування.

Формуванню компетентностей учнів сприяє виконання ними **навчальних проектів**, орієнтовні теми яких (для вибору) наведено в окремій рубриці програми. Учитель і учні можуть пропонувати і власні теми. Проекти розробляються учнями індивідуально або в групах, учитель може надавати консультацію щодо планування, визначення мети, завдань і методики дослідження, пошуку і збирання інформації, координувати хід виконання проекту. Проектна робота може бути теоретичною або експериментальною. Тривалість проекту – різна: від уроку (міні-проект), кількох днів (короткотерміновий проект) до року (довготерміновий). Результати досліджень учні представляють у формі мультимедійної презентації, доповіді (у разі необхідності – з демонстрацією хімічних дослідів), моделі, колекції, буклету, газети, статистичного звіту, тематичного масового заходу, наукового реферату (із зазначенням актуальності теми, новизни і практичного значення результатів дослідження, висновків) тощо. Презентація й обговорення (захист) проектів відбувається на спеціально відведеному уроці або під час уроку з певної теми. Робота кожного виконавця проекту оцінюється за його внеском, індивідуально за критеріями, з якими учнів ознайомлюють заздалегідь.

Упродовж року учень обов'язково виконує один навчальний проект (індивідуальний або груповий) із предмета. Окрім цього, учні можуть брати участь і виконувати за бажанням кілька проектів.

Ефективність освітнього процесу можна підвищити завдяки застосуванню сучасних **інформаційно-комунікаційних технологій**. Це сприятиме активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності в опануванні знань, посиленню позитивної мотивації навчання та дозволить формувати інформаційно-цифрову компетентність. Електронні освітні ресурси дають змогу унаочнити навчальний зміст, зокрема той, що стосується внутрішньої будови речовин чи хімічних процесів, недоступних для спостереження в умовах шкільної лабораторії.

У програмі не зазначено розподіл годин за темами. Для отримання очікуваних результатів навчальної діяльності учнів учитель самостійно визначає час, необхідний для їхнього досягнення у межах відповідної теми, зважаючи на умови функціонування навчального закладу і навчальні можливості учнів. Учитель також може обґрунтовано змінювати порядок вивчення тем і окремих питань у межах одного класу. Переносити вивчення тем до іншого класу не дозволяється.

10 клас

52 год, 1,5 год на тиждень

Очікувані результати навчання	Зміст навчального матеріалу	Практична частина
Повторення початкових понять про органічні речовини		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***називає*** десять членів гомологічного ряду алканів (CH_4 – $C_{10}H_{22}$); ***розуміє*** належність речовин за їхнім складом до вуглеводнів, оксигеновмісних, нітрогеновмісних сполук. **Діяльнісний компонент** ***складає*** молекулярні, структурні і напівструктурні формули метану та дев'яти його гомологів (C_2H_6 – $C_{10}H_{22}$), етену, етину, метанолу, етанолу, гліцеролу, етанової та аміноетанової кислот; рівняння реакцій: горіння (повного окиснення) вуглеводнів; заміщення для метану	Склад, властивості, застосування окремих представників вуглеводнів (метан, етан, етен, етин), оксигеновмісних(метанол, етанол, гліцерол, етанова кислота) і нітрогеновмісних (аміноетанова кислота) органічних речовин.	

(хлорування); приєднання для етену й етину (галогенування, гідрування); що описують хімічні властивості етанової кислоти (взаємодія з індикаторами, металами, лугами, солями з точки зору електролітичної дисоціації). **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** застосування метану, етану, етену, етину,метанолу, етанолу, гліцеролу, етанової кислоти; роль органічних сполук у живій природі; ***оцінює вплив*** на здоров'я і довкілля окремих органічних речовин; ***висловлює судження*** щодо необхідності знань про органічні сполуки для їх безпечного застосування.		
Тема 1. Теорія будови органічних сполук		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***пояснює*** суть явища ізомерії; залежність властивостей речовин від складу і будови їхніх молекул на основі положень теорії будови органічних сполук; ***наводить приклади*** органічних сполук із простими, подвійними, потрійними карбон-карбоновими зв'язками. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** органічні сполуки за якісним складом: вуглеводні, оксигено- і нітрогеновмісні речовини; простий, подвійний, потрійний карбон-карбонові зв'язки; ***характеризує***суть теорії будови органічних сполук; ***розв'язує задачі*** на виведення молекулярної формули речовини	Теорія будови органічних сполук. Залежність властивостей речовин від складу і хімічної будови молекул. Поняття про явище ізомерії та ізомери. Ковалентні карбон-карбонові зв'язки у молекулах органічних сполук: простий, подвійний, потрійний. Класифікація органічних сполук.	***Розрахункові задачі*** 1. Виведення молекулярної формули речовини за масовими частками елементів. ***Демонстрації*** 1. Моделі молекул органічних сполук (у тому числі 3D-проектування). 2. Моделі молекул ізомерів (у тому числі 3D-проектування). ***Навчальні проекти*** 1. Ізомери у природі. 2. Історія створення та

за масовими частками елементів, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** необхідність знання властивостей речовини для встановлення її впливу на власне здоров'я і довкілля; ***висловлює судження*** про значення теорії будови органічних сполукдля розвитку органічної хімії; ***робить висновки*** про багатоманітність органічних сполук на основі теорії хімічної будови.		розвитку теорії будови органічних сполук. 3. 3D-моделі молекул органічних сполук.
Наскрізні змістові лінії *Екологічна безпека і сталий розвиток.* Залежність властивостей речовин від складу і хімічної будови молекул. *Підприємливість і фінансова грамотність.* Залежність властивостей речовин від складу і хімічної будови молекул. Розв'язування розрахункових задач на виведення молекулярної формули речовини за масовими частками елементів.		
Тема 2. Вуглеводні		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***називає*** алкани, алкени і алкіни за систематичною номенклатурою; загальні формули алканів, алкенів, алкінів; фізичні властивості бензену; ***пояснює*** суть структурної ізомерії вуглеводнів; ***розпізнає*** структурні ізомери певної речовини; ***наводить приклади*** насичених, ненасичених й ароматичних вуглеводнів; структурних формул ізомерів алканів, алкенів і алкінів. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє***вуглеводні різних гомологічних рядів;	Класифікація вуглеводнів. **Алкани**. Загальна формула алканів, структурна ізомерія, систематична номенклатура. Хімічні властивості алканів. **Алкени і алкіни**. Загальні та молекулярні формули алкенів і алкінів, структурна ізомерія, систематична номенклатура. Хімічні властивості етену та етину. **Арени.** Бензен: молекулярна і структурна формули, фізичні	***Розрахункові задачі*** 2. Виведення молекулярної формули речовини за загальною формулою гомологічного ряду та густиною або відносною густиною. 3. Виведення молекулярної формули речовини за масою, об'ємом або кількістю речовини реагентів або продуктів реакції. ***Демонстрації***

складає на основі загальної формули молекулярні формули вуглеводнів певного гомологічного ряду; молекулярну і структурну формули бензену; структурні формули алканів, алкенів і алкінів; структурні формули ізомерів алканів, алкенів і алкінів за молекулярною формулою сполуки; рівняння реакцій, які описують хімічні властивості алканів (термічний розклад, ізомеризація, галогенування), етену і етину (часткове окиснення, приєднання галогеноводнів, гідратація), бензену (горіння, галогенування, гідрування), одержання алканів (гідрування алкенів, алкінів), етену (дегідрування етану), етину (дегідрування етану, етену, гідроліз кальцій ацетиленіду), бензену (із етину, дегідрування *н*-гексану); ***класифікує*** вуглеводні різних гомологічних рядів, ***порівнює*** їхні будову і властивості; ***характеризує*** хімічні властивості алканів, етену та етину, бензену, способи одержання їх; ***установлює*** зв'язки між складом, будовою, властивостями, зберіганням, транспортуванням і застосуванням вуглеводнів та їхнім впливом на довкілля; взаємозв'язки між гомологічними рядами вуглеводнів; ***дотримується*** правил безпечного поводження з вуглеводнями і їхніми похідними у	властивості. Хімічні властивості бензену. Методи одержання алканів, етену, етину, бензену. Застосування вуглеводнів.	3. Відношення насичених вуглеводнів до лугів, кислот. ***Навчальні проекти*** 4. Октанове число та якість бензину. ***5. Цетанове число дизельного палива.*** 6. Ароматичні сполуки навколо нас. 7. Смог як хімічне явище. 8. Коксування вугілля: продукти та їх використання. 9. Біогаз. 10. Вплив на довкілля вуглеводнів та їхніх похідних.

побуті; ***розв'язує задачі*** на виведення молекулярної формули речовини за загальною формулою гомологічного ряду та густиною або відносною густиною; масою, об'ємом або кількістю речовини реагентів або продуктів реакції, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***робить висновки*** щодо властивостей речовин на підставі їхньої будови і про будову речовин на підставі їхніх властивостей; ***усвідомлює*** необхідність збереження довкілля під час одержання і застосування вуглеводнів; ***обґрунтовує*** застосування вуглеводнів їхніми властивостями; ***оцінює*** пожежну небезпечність вуглеводнів; екологічні наслідки порушення технологій добування і застосування вуглеводнів та їхніх похідних; ***висловлює судження***про значення засобів захисту рослин і їхній вплив на здоров'я людей та довкілля за їх неправильного використання.		

Наскрізні змістові лінії

Громадянська відповідальність. Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток

Значення засобів захисту рослин і їхній вплив на здоров'я людей та довкілля за їх неправильного використання.

Забезпечення збереження довкілля під час одержання, зберігання, транспортування і застосування вуглеводнів та їхніх похідних

Підприємливість і фінансова грамотність

Одержання алканів, етену, етину, бензену, їх застосування.

Взаємозв'язок між вуглеводнями.

Розв'язування розрахункових задач на виведення молекулярної формули речовини за загальною формулою гомологічного ряду та густиною або відносною густиною; за

масою, об’ємом або кількістю речовини реагентів або продуктів реакції.		
Тема 3. Оксигеновмісні органічні сполуки		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***називає*** загальні формули та характеристичні (функціональні) групи спиртів, альдегідів, карбонових кислот, естерів; за систематичною номенклатурою спирти, альдегіди, насичені одноосновні карбонові кислоти, естери; ***пояснює*** вплив характеристичної (функціональної)групи на фізичні і хімічні властивості оксигеновмісних органічних сполук; водневого зв’язку на фізичні властивості оксигеновмісних органічних сполук; ***наводить приклади*** спиртів, альдегідів, насичених одноосновних карбонових кислот, естерів, жирів, вуглеводів і їхні тривіальні назви; поширення оксигеновмісних органічних сполук у природі і харчових продуктах. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** насичені й ненасичені жири; моно-, ди-, полісахариди; реакції естерифікації; ***класифікує*** оксигеновмісні органічні сполуки за характеристичними групами; ***складає*** молекулярні і структурні формули спиртів, фенолу, альдегідів, насичених	**Спирти.** Поняття про характеристичну (функціональну)групу. Гідроксильна характеристична (функціональна)група. Насичені одноатомні спирти: загальна та структурні формули, ізомерія(пропанолів і бутанолів), систематична номенклатура. Водневий зв’язок, його вплив на фізичні властивості спиртів. Хімічні властивості насичених одноатомних спиртів. Одержання етанолу. Поняття про багатоатомні спирти на прикладі гліцеролу, його хімічні властивості. **Фенол:** склад і будова молекули, фізичні та хімічні властивості. **Альдегіди.** Склад, будова молекул альдегідів. Альдегідна характеристич-на (функціональна)група. Загальна та структурні формули, систематична номенклатура і фізичні властивості альдегідів. Хімічні властивості етаналю, його одержання. **Карбонові кислоти,** їх поширення в природі та класифікація. Карбоксильна характеристична	***Розрахункові задачі*** 4. Обчислення за хімічними рівняннями кількості речовини, маси або об’єму за кількістю речовини, масою або об’ємом реагенту, що містить певну частку домішок. ***Демонстрації*** 4. Окиснення етанолу до етаналю. 5. Окиснення метаналю (етаналю) амоніачним розчином арґентум(I) оксиду (віртуально). 6. Окиснення метаналю (етаналю) свіжоодержаним купрум(II) гідроксидом (віртуально). 7. Ознайомлення зі зразками естерів. 8. Відношення жирів до води та органічних розчинників. 9. Доведення ненасиченого характеру рідких жирів (віртуально).

одноосновних карбонових кислот, естерів, жирів, вуглеводів (за назвами і загальними формулами відповідних гомологічних рядів); рівняння реакцій, які описують хімічні властивості насичених одноатомних спиртів (повне і часткове окиснення, дегідратація, взаємодія з лужними металами, гідроген галогенідами), гліцеролу (повне окиснення, взаємодія з лужними металами), фенолу (взаємодія з лужними металами, лугами, бромною водою), етаналю (часткове окиснення і відновлення), одноосновних карбонових кислот (взаємодія з індикаторами, металами, лугами, солями, спиртами), естерів (гідроліз), жирів (гідрування та лужний гідроліз), глюкози (часткове окиснення, відновлення воднем, бродіння спиртове і молочнокисле), сахарози, крохмалю і целюлози (молекулярні рівняння гідролізу), одержання етанолу (гідратація етену, бродіння глюкози), етаналю (гідратація етину, окиснення етанолу), етанової кислоти (окиснення етаналю, етанолу), фотосинтезу, утворення сахарози, крохмалю і целюлози у природі ; ***порівнює*** будову і властивості сполук з різними характеристичними групами, одноатомних спиртів і фенолу, крохмалю і целюлози; хімічні властивості насичених одноосновних карбонових і неорганічних кислот; властивості натуральних і штучних волокон; ***характеризує*** хімічні властивості одноатомних насичених спиртів, етаналю,	(функціональна)група. Склад, будова молекул насичених одноосновних карбонових кислот, їхня загальна та структурні формули, ізомерія, систематична номенклатура і фізичні властивості. Хімічні властивості насичених одноосновних карбонових кислот. Реакція естерифікації. Одержання етанової кислоти. **Естери,** загальна та структурні формули, систематична номенклатура, фізичні властивості. Гідроліз естерів. Жири як представники естерів. Класифікація жирів, їхні хімічні властивості. **Вуглеводи.** Класифікація вуглеводів, їх утворення й поширення у природі. Глюкоза: молекулярна формула та її відкрита форма. Хімічні властивості глюкози. Сахароза, крохмаль і целюлоза: молекулярні формули, гідроліз.	10. Окиснення глюкози амоніачним розчином арґентум(I) оксиду (за відсутності реагентів – віртуально). ***Лабораторні досліди*** 1. Виявлення органічних кислот у харчових продуктах. 2. Окиснення глюкози свіжоодержаним купрум(II) гідроксидом. ***Практичні роботи*** 1. Розв’язування експеримен-тальних задач. ***Навчальні проекти*** 11. Екологічна безпечність застосування і одержання фенолу. 12. Виявлення фенолу в екстракті зеленого чаю або гуаші. 13. Вуглеводи у харчових продуктах: виявлення і біологічне значення. 14. Âèðîáíèöòâî öóêðó. 15. Натуральні волокна

насичених одноосновних карбонових кислот, естерів, жирів, вуглеводів; способи одержанняетанолу, етаналю, етанової кислоти, глюкози, сахарози, крохмалю і целюлози; ***прогнозує*** хімічні властивості оксигеновмісних органічних сполук на основі знань про властивості характеристичних (функціональних)груп; ***установлює*** причинно-наслідкові зв'язки між складом, будовою, властивостями, застосуванням і впливом на довкілля оксигеновмісних органічних сполук; генетичні зв'язки між оксигеновмісними органічними сполуками; ***виявляє*** наявність альдегідів, карбонових кислот, глюкози; ***дотримується правил*** безпечного поводження з органічними речовинами; ***обчислює*** за хімічними рівняннями кількість речовини, масу або об'єм за кількістю речовини, масою або об'ємом реагенту, що містить певну частку домішок, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання; ***розв'язує*** експериментальні задачі, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***робить висновки*** щодо властивостей оксигеновмісних органічних речовин на підставі їхньої будови і		рослинного походження: їхні властивості, дія на організм людини, застосування. 16. Штучні волокна: їхнє застосування у побуті та промисловості. 17. Етери та естери в косметиці. 18. Біодизельне пальне.

про будову оксигеновмісних речовин на підставі їхніх властивостей; на основі спостережень; ***усвідомлює*** взаємозв'язок складу, будови, властивостей, застосування оксигеновмісних органічних речовин і їхнього впливу на довкілля; необхідність охорони довкілля від промислових відходів, що містять фенол; ***висловлює судження*** щодо впливу продуктів органічного синтезу на здоров'я людини та екологічний стан довкілля; ***розв'язує проблему*** власного раціонального харчування на основі знань про жири і вуглеводи; ***оцінює*** біологічне значення жирів і вуглеводів для харчування людини; раціональне співвідношення вживання рослинних та тваринних жирів, перевагу одягу з натуральних тканин; безпечність органічних речовин і приймає обґрунтоване рішення щодо їхнього використання.		
Наскрізні змістові лінії *Громадянська відповідальність* Одержання етанолу, етаналю. *Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток* Біологічне значення жирів і вуглеводів для харчування людини. *Підприємливість і фінансова грамотність* . Одержання етанолу, етаналю. Реакція естерифікації. Обчислення за хімічними рівняннями кількості речовини, маси або об'єму за кількістю речовини, масою або об'ємом реагенту, що містить певну частку домішок.		
Тема 4.Нітрогеновмісні органічні сполуки		
Учень/учениця:	**Насичені й ароматичні**	***Демонстрації***

Знаннєвий компонент ***називає*** загальні формули та характеристичні (функціональні)групи амінів та амінокислот; ***пояснює*** структурні формули амінів та амінокислот; амфотерність амінокислот; зміст понять: характеристична (функціональна)аміногрупа, пептидна група, поліпептид; ***наводить приклади*** амінів, амінокислот, білків. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** насичені й ароматичні аміни; ***складає*** молекулярні та структурні формули амінів та амінокислот за назвами і загальними формулами; рівняння реакцій, які описують хімічні властивості метанаміну (горіння, взаємодія з водою і хлоридною кислотою), аніліну (взаємодія з хлоридною кислотою, бромною водою), аміноетанової кислоти (взаємодія з натрій гідроксидом, хлоридною кислотою, утворення дипептиду) та одержання аніліну (відновлення нітробензену); ***класифікує*** нітрогеновмісні органічні сполуки за характеристичними (функціональними)групами; ***прогнозує*** хімічні властивості амінокислот, зумовлені особливостями будови їхніх молекул; ***характеризує*** хімічні властивості метанаміну, аніліну, аміноетанової кислоти і білків (гідроліз, кольорові реакції);	**аміни**: склад і будова молекул, назви найпростіших за складом сполук. Будова аміногрупи. Аміни як органічні основи. Хімічні властивості метанаміну, аніліну. Одержанняаніліну. **Амінокислоти**: склад і будова молекул, загальні і структурні формули, характеристичні (функціональні)групи, систематична номенклатура. Пептидна група. Хімічні властивості аміноетанової кислоти. Пептиди. Білки як високомолекулярні сполуки. Хімічні властивості білків (без запису рівнянь реакцій).	11. Взаємодія аніліну з хлоридною кислотою (віртуально). 12. Взаємодія аніліну з бромною водою (віртуально). ***Лабораторні досліди*** 3. Біуретова реакція. 4. Ксантопротеїнова реакція. ***Навчальні проекти*** 19. Натуральні волокна тваринного походження: їхні властивості, дія на організм людини, застосування. 20. Анілін – основа для виробництва барвників. 21. Синтез білків. 22. Збалансоване харчування – запорука здорового життя. 23. Виведення плям органічного походження.

біологічну роль амінокислот, білків; ***установлює*** причинно-наслідкові зв'язки між складом, будовою, властивостями нітрогеновмісних органічних сполук; ***дотримується правил*** безпечного поводження з органічними речовинами. **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** вплив аніліну та його похідних (вогненебезпечність, подразливість, отруйність) на довкілля та організм людини; ***висловлює судження*** про вплив окремих нітрогеновмісних органічних сполук на організм людини; ***обґрунтовує*** застосування речовин їхніми властивостями; ***оцінює*** біологічне значення амінокислот і білків; ***розв'язує проблему*** власного раціонального харчування на основі знань про білки; ***робить висновки*** про властивості амінів, амінокислот та білків, виходячи з будови молекул речовин, і про будову речовин, виходячи з їхніх властивостей; на основі спостережень.		
Наскрізні змістові лінії *Здоров'я і безпека. Громадянська відповідальність. Екологічна безпека і сталий розвиток.* Íåáåçïå÷í³ñòü àí³ë³íó òà éîãî ïîõ³äíèõ äëÿ ëþäèíè òà îòî÷óþ÷îãî ñåðåäîâèùà. *Підприємливість і фінансова грамотність* Одержання аніліну.		
Тема 5. Синтетичні високомолекулярні речовини і полімерні матеріали на їх основі		

<table>
<tr>
<td>Учень/учениця:
Знаннєвий компонент
пояснює
суть поняття полімер;
реакцій полімеризації і поліконденсації як способів добування полімерів;
наводить приклади
синтетичних високомолекулярних речовин і полімерних матеріалів на їх основі;
рівнянь реакцій полімеризації і поліконденсації.
Діяльнісний компонент
розрізняє
реакції полімеризації і поліконденсації; пластмаси, каучуки, гуму та синтетичні волокна;
описує
властивості полімерних матеріалів;
порівнює
природні, штучні і синтетичні волокна, пластмаси;
установлює
причинно-наслідкові зв’язки між складом, будовою, властивостями та застосуванням полімерів;
дотримується
правил безпечного поводження з синтетичними матеріалами.
Ціннісний компонент
обґрунтовує
значення полімерів у створенні нових матеріалів та синтетичних волокон.</td>
<td>Синтетичні високомолекулярні речовини. Полімери. Реакції полімеризації і поліконденсації. Пластмаси. Каучуки, гума. Найпоширеніші полімери та сфери їхнього використання.
Вплив полімерних матеріалів на здоров’я людини і довкілля. Проблеми утилізації полімерів і пластмас в контексті сталого розвитку суспільства.
Синтетичні волокна: фізичні властивості і застосування.</td>
<td>Демонстрації
13. Зразки пластмас, каучуків, гуми, синтетичних волокон.
Навчальні проекти
24. Синтетичні волокна: їх значення, застосування у побуті та промисловості.
25. Рециклінг як єдиний цивілізований спосіб утилізації твердих побутових відходів.
26. Переробка побутових відходів в Україні та розвинених країнах світу.
27. Перспективи одержання і застосування полімерів із наперед заданими властивостями.
28. Дослідження маркування виробів із полімерних матеріалів і пластмас.
29. Виготовлення виробів із пластикових пляшок.</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="3">Наскрізні змістові лінії
Здоров’я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток.
Найпоширеніші полімери та сфери їхнього використання.
Вплив полімерних матеріалів на здоров’я людини і довкілля.
Проблеми утилізації полімерів і пластмас в контексті сталого розвитку</td>
</tr>
</table>

суспільства.

Громадянська відповідальність.

Вплив полімерних матеріалів на здоров'я людини і довкілля.

Проблеми утилізації полімерів і пластмас в контексті сталого розвитку суспільства.

Підприємливість і фінансова грамотність

Найпоширеніші полімери та сфери їхнього використання.

Тема 6. Багатоманітність та зв'язки між класами органічних речовин		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***пояснює*** причини багатоманітності органічних речовин; ***наводить приклади*** гомологів та ізомерів; сполук із простими і кратними зв'язками; сполук з різними характеристичними (функціональними) групами; природних та синтетичних біологічно активних речовин. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** органічні сполуки за належністю до відповідних гомологічних рядів; ***складає*** рівняння реакцій, які характеризують генетичні зв'язки органічних сполук; ***досліджує*** наявність органічних кислот у продуктах харчування за допомогою індикаторів; ***установлює*** зв'язки між класами органічних сполук; ***використовує*** знання про органічні сполуки для пояснення їх різноманітності; ***дотримується правил*** безпечного поводження з органічними речовинами. **Ціннісний компонент**	Зв'язки між класами органічних речовин. Загальні поняття про біологічно активні речовини (вітаміни, ферменти). Роль органічної хімії у розв'язуванні сировинної, енергетич-ної, продовольчої проблем, створенні нових матеріалів.	***Навчальні проекти*** 30. Найважливіші хімічні виробництва органічної хімії в Україні. 31. Доцільність та шкідливість біологічно активних добавок.

усвідомлює необхідність знання властивостей речовини для встановлення її впливу на власне здоров'я і довкілля; роль органічної хімії у розв'язуванні сировинної, енергетичної, продовольчої проблем, створенні нових матеріалів; ***оцінює*** значення біологічно активних речовин для організму людини; ***популяризує*** хімічні знання; ***усвідомлює*** право на власний вибір і прийняття рішення; відповідальність за збереження довкілля від шкідливих викидів; ***висловлює судження*** про можливості використання органічних сполук залежно від їхніх властивостей; ***обґрунтовує*** значення органічних речовин у створенні нових матеріалів; ***робить висновки*** про важливість знань про органічні сполуки.		
Громадянська відповідальність. Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток. Підприємливість і фінансова грамотність Біологічно активні речовини. Роль органічної хімії у розв'язуванні сировинної, енергетичної, продовольчої проблем, створенні нових матеріалів.		

11 клас

70 год, 2 год на тиждень

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчального матеріалу	Практична частина
Тема 1. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів		

Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***називає*** s-, p-, d-елементи за їхнім місцем у періодичній системі; ***пояснює*** валентність і ступінь окиснення елементів 2 і 3 періодів у основному і збудженому станах атомів; ***наводить приклади*** s-, p-, d-елементів. **Діяльнісний компонент** ***складає*** електронні і графічні електронні формули атомів s-, p-, d-елементів (Ферум) 1-4 періодів з урахуванням принципу «мінімальної енергії»; атомів неметалічних елементів 2 і 3 періодів у основному і збудженому станах; ***аналізує*** відмінності електронних конфігурацій атомів s-, p-, d-елементів (Ферум) 1-4 періодів; ***порівнює*** можливі ступені окиснення неметалічних елементів 2 і 3 періодів, що знаходяться в одній групі, на основі електронної будови їхніх атомів. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** періодичну зміну властивостей елементів і їхніх простих речовин на основі електронної будови їхніх атомів; ***висловлює судження*** щодо застосування періодичного закону для передбачення властивостей іще не відкритих елементів.	Явище періодичної зміни властивостей елементів і їхніх сполук на основі уявлень про електронну будову атомів. Електронні і графічні електронні формули атомів s-, p-, d-елементів. Принцип «мінімальної енергії». Збуджений стан атома. Валентні стани елементів. Можливі ступені окиснення неметалічних елементів 2 і 3 періодів.	***Демонстрації*** 1. Різні варіанти періодичної системи хімічних елементів (довга і коротка форми, віртуальні 3D). 2. Форми електронних орбіталей (у тому числі 3D-проектування). 3. Моделі атомів s-, p-, d-елементів (у тому числі 3D-проектування). ***Навчальні проекти*** 1. Створення 3D-моделей атомів елементів. 2. Застосування радіонуклідів у медицині. 3. Використання радіоактивних ізотопів як індикаторів у тваринництві, археології.
Наскрізні змістові лінії *Підприємливість і фінансова грамотність* Явище періодичної зміни властивостей елементів і їхніх сполук на основі уявлень про електронну будову атомів.		
Тема 2. Хімічний зв’язок і будова речовини		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент**	Йонний, ковалентний,	***Демонстрації*** 4. Моделі різних

установлює види хімічного зв'язку в речовинах за їхніми формулами; ***наводить приклади*** речовин із різними видами хімічного зв'язку; аморфних і кристалічних речовин. **Діяльнісний компонент** ***пояснює відмінності*** вмеханізмах утворенняковалентних зв'язків у молекулі амоніаку та йоні амонію; між аморфними і кристалічними речовинами; ***прогнозує*** фізичні властивості речовин на основі їхньої будови та будову речовин на основі їхніх фізичних властивостей. **Ціннісний компонент** ***оцінює*** на основі будови молекул води і спиртів можливість утворення водневого зв'язку між молекулами води, спиртів, води і спиртів; ***висловлює судження*** щодо залежності між використанням речовин та їхньою будовою і властивостями.	металічний, водневий хімічні зв'язки. Донорно-акцепторний механізм утворення ковалентного зв'язку(на прикладі катіону амонію). Кристалічний і аморфний стани твердих речовин. Залежність фізичних властивостей речовин від їхньої будови.	типів кристалічних ґраток (у тому числі 3D-проектування). 5. Утворення амоній хлориду з амоніаку і гідроген хлориду. 6. Зразки кристалічних і аморфних речовин. ***Навчальні проекти*** 4. Застосування рідких кристалів. 5. Використання речовин із різними видами хімічних зв'язків у техніці. 6. Значення водневого зв'язку для організації структур біополімерів.
Наскрізні змістові лінії *Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток. Підприємливість і фінансова грамотність.* Залежність фізичних властивостей речовин від їхньої будови.		
Тема 3. Хімічні реакції		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***пояснює*** вплив різних чинників на зміщення хімічної рівноваги, на гідроліз солей; принцип дії гальванічного елемента; ***наводить приклади*** необоротних і оборотних хімічних реакцій. **Діяльнісний компонент** ***складає***	Необоротні і оборотні хімічні процеси. Хімічна рівновага. Принцип Ле Шательє. Гідроліз солей. Поняття про гальванічний елемент як хімічне джерело електричного	**Розрахункові задачі** 1. Обчислення за хімічними рівняннями відносного виходу продукту реакції. **Лабораторні досліди** 1.Визначення pH середовища

рівняння реакцій гідролізу солей; ***розрізняє*** необоротні і оборотні хімічні реакції; ***характеризує*** сутьхімічної рівноваги, гідролізу солей; ***прогнозує*** можливість реакції гідролізу солей; pH середовища водних розчинів солей; ***добирає*** умови зміщення хімічної рівноваги оборотних процесів на основі принципу Ле Шательє; ***дотримується*** правил безпеки під час виконання хімічних дослідів; ***експериментально***визначає pH середовища водних розчинів солей за допомогою індикаторів; ***обчислює***за хімічними рівняннями відноснийвихід продукту реакції, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***висловлює судження*** про значення принципуЛе Шательє в керуванні хімічними процесами; ***обґрунтовує*** значення оборотних процесів у довкіллі, промислових виробництвах; вплив гідролізу солей на pH грунтів; ***оцінює***негативний вплив на екологію відпрацьованих гальванічних елементів і ***дотримується*** правил їхньої утилізації.	струму.	водних розчинів солей за допомогою індикаторів. **Навчальні проекти** 7. Гальванічний елемент з картоплі, лимону. 8. Види і принципи роботи малих джерел електричного струму, утилізація їх.
Наскрізні змістові лінії *Підприємливість і фінансова грамотність* Поняття про гальванічний елемент як хімічне джерело струму.		
Тема 4. Неорганічні речовини і їхні властивості		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***називає*** найпоширеніші у природі металічні й неметалічні елементи; представників класів неорганічних сполук за систематичною номенклатурою;	Неметали. Загальна характеристика неметалів.Фізичні властивості. Алотропія. Алотропні модифікації речовин	**Розрахункові задачі** 2. Обчислення кількості речовини, маси або об'єму продукту за рівнянням хімічної

пояснює суть явища алотропії; відмінності властивостей алотропних модифікацій Оксигену, Сульфуру, Карбону, Фосфору їхнім кількісним складом або будовою; суть явища адсорбції; антропогенні і природні причини появи в атмосфері оксидів неметалічних елементів; ***наводить приклади*** алотропних модифікацій Оксигену, Сульфуру, Карбону, Фосфору; сполук неметалічних елементів з Гідрогеном (гідроген хлорид, гідроген сульфід, амоніак); взаємозв'язків між речовинами. **Діяльнісний компонент** ***складає*** рівняння, що підтверджують відновні властивості металів, зокрема алюмінію і заліза (реакцій з неметалами, водою, кислотами і солями в розчинах); окисні властивості неметалів (кисень, сірка, вуглець, хлор) в реакціях з воднем і металами; відновні властивості водню й вуглецю в реакціях з оксидами металічних елементів; реакцій, які характеризують особливості водних розчинів гідроген хлориду (з основами), гідроген сульфіду (з лугами), амоніаку (з кислотами); реакцій, які характеризують хімічні властивості та одержання оснóвних, кислотних та амфотерних оксидів; кислот, основ, амфотерних гідроксидів (Алюмінію і Цинку), середніх і кислих солей; реакцій нітратної і концентрованої сульфатної кислот з магнієм, цинком, міддю; ***характеризує*** метали і неметали, їхні фізичні властивості та застосування (у тому числі сплавів металів);	неметалічних елементів. Явище адсорбції. Окисні та відновні властивості неметалів. Застосування неметалів. Сполуки неметалічних елементів з Гідрогеном. Особливості водних розчинів цих сполук, їх застосування. Оксиди неметалічних елементів, їх уміст в атмосфері. Кислоти. Кислотні дощі. Особливості взаємодії металів з нітратною і концентрованою сульфатною кислотами. Загальна характеристика металів. Фізичні властивості металів на основі їхньої будови. Алюміній і залізо: фізичні і хімічні властивості. Застосування металів та їхніх сплавів. Основи. Властивості, застосування гідроксидів Натрію і Кальцію. Солі, їх	реакції, якщо один із реагентів взято в надлишку. **Демонстрації** 7. Зразки металів і їхніх сплавів. 8. Зразки неметалів. 9. Моделі кристалічних ґраток алотропних модифікацій Карбону і Сульфуру (у тому числі 3D-проектування). 10. Виявлення у розчині катіонів Феруму(2+) (віртуально), Феруму(3+) (віртуально), Барію, амонію. **Лабораторні досліди** 2. Дослідження адсорбційної здатності активованого вугілля та аналогічних лікарських препаратів. 3-6. Виявлення у розчині катіонів Феруму(2+), Феруму(3+), Барію, амонію. 7, 8. Виявлення у розчинах силікат- і ортофосфат-іонів. **Практичні роботи** 1. Дослідження якісного складу солей.

застосування гідроген хлориду, гідроген сульфіду, амоніаку; фізичні та хімічні властивості (взаємодія з магнієм, цинком, міддю) нітратної і концентрованої сульфатної кислот; застосування гідроксидів Натрію і Кальцію; поширення солей у природі; ***складає***план дослідженнята***експериментально встановлює***генетичні зв'язки між неорганічними і органічними речовинами; ***порівнює*** фізичні та хімічні властивості металів (алюміній і залізо) і неметалів, оксидів металічних і неметалічних елементів; особливості водних розчинів гідроген хлориду, гідроген сульфіду, амоніаку; основ (гідроксидів Натрію і Кальцію); ***аналізує і тлумачить*** результати досліджень; ***прогнозує*** pH середовища кислотних і лужних ґрунтів; ***установлює*** генетичні зв'язки між основними класами неорганічних сполук; ***проводить*** якісні реакції й визначає в розчинах йони: Феруму(2+), Феруму(3+), осаджуючи їх лугами, Барію, амонію, силікат- і ортофосфат-іони; ***досліджує*** якіснийсклад солей; адсорбційну здатність активованого вугілля та аналогічних лікарських препаратів; ***аналізує*** види жорсткості води і ***пропонує*** безпечні способи усунення жорсткості води у побуті; ***дотримується*** правил безпеки під час виконання хімічних дослідів; ***обчислює***кількість речовини, масу або об'єм продукту за рівнянням хімічної реакції, якщо один із реагентів взято в	поширення в природі. Середні та кислі солі. Поняття про жорсткість води та способи її усунення. Сучасні силікатні матеріали. Мінеральні добрива. Поняття про кислотні та лужні ґрунти. Якісні реакції на деякі йони. Біологічне значення металічних і неметалічних елементів. Генетичні зв'язки між основними класами неорганічних сполук.	2. Генетичні зв'язки між неорганічними речовинами. **Навчальні проекти** 7. Штучні алмази у техніці. 8. Раціональне використання добрив та проблема охорони довкілля. 9. Запобігання негативному впливові нітратів на організм людини. 10. Неорганічні речовини у фармації (або домашній аптечці) і харчовій промисловості. 11. Кислотні дощі. 12. Дослідження pH ґрунтів своєї місцевості. Складання карти родючості. 13. Властивості і застосування карбонатів, нітратів і ортофосфатів лужних і лужноземельних металічних елементів, солей амонію. 14. Усунення тимчасової і постійної жорсткості води.

надлишку, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***робить висновки*** на основі спостережень; ***обґрунтовує*** значення алотропних перетворень; причини існування кислотних і лужних ґрунтів; ***оцінює*** біологічне значення металічних (Кальцію, Калію, Натрію, Магнію, Феруму) і неметалічних (Оксигену, Нітрогену, Карбону, Фосфору, галогенів) елементів; найважливіших представників основних класів неорганічних сполук; ***доводить*** практичну значущість явища адсорбції, металів і неметалів та сполук металічних і неметалічних елементів; уплив жорсткої води на побутові прилади і комунікації; ***висловлює судження*** щодо біологічної ролі озону і його застосування, екологічних наслідків викидів в атмосферу оксидів Карбону, Нітрогену, Сульфуру; кислотних дощів, парникового ефекту, нераціонального використання мінеральних добрив.		
Наскрізні змістові лінії *Громадянська відповідальність* Кислотні дощі. Поняття про жорсткість води та способи її усунення. *Здоров'я і безпека* Явище адсорбції. Застосування водних розчинів гідроген хлориду, гідроген сульфіду, амоніаку. Кислотні дощі. Властивості і застосування гідроксидів Натрію і Кальцію. Поняття про жорсткість води та способи її усунення. *Екологічна безпека і сталий розвиток* Явище адсорбції. Застосування водних розчинів гідроген хлориду, гідроген сульфіду, амоніаку. Кислотні дощі.		

Підприємливість і фінансова грамотність

Фізичні властивості металів на основі їхньої будови.

Алюміній і залізо: фізичні і хімічні властивості.

Застосування металів та їхніх сплавів.

Застосування неметалів.

Застосування водних розчинів гідроген хлориду, гідроген сульфіду, амоніаку.

Властивості і застосування гідроксидів Натрію і Кальцію.

Поняття про жорсткість води та способи її усунення.

Обчислення кількості речовини, маси або об'єму продукту за рівнянням хімічної реакції, якщо один із реагентів взято в надлишку.

Тема 5. Хімія і прогрес людства

Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** ***наводить приклади*** застосування хімічних сполук у різних галузях та у повсякденному житті. **Ціннісний компонент** ***оцінює***значення хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем**;** ***усвідомлює*** значення нової філософії у хімії і власної громадянської позиції для реалізації концепції сталого розвитку суспільства; причинно-наслідкові зв'язки у природі та її цінність і цілісність; право на власний вибір і прийняття рішення; відповідальність за збереження довкілля від шкідливих викидів; ***популяризує*** хімічні знання; ***критично ставиться***до хімічної інформації з різних джерел; ***висловлює судження*** щодо значення хімічних знань як складника загальної культури людини; про вплив діяльності людини на довкілля та охорону його від забруднень; ***виробляє власні ставлення*** до природи як найвищої цінності.	Роль хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем. «Зелена» хімія: сучасні завдання перед хімічною наукою та хімічною технологією.	**Навчальні проекти** 15. Вирішення проблеми утилізації різних видів електричних ламп. 16. Підготовка есе іноземною мовою «Роль хімії у моєму житті».

Наскрізні змістові лінії

Громадянська відповідальність. Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток.

Підприємливість і фінансова грамотність.

Роль хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем.

«Зелена» хімія.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчальні програми

з іноземних мов[1]

для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов

10 – 11 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

[1] Програми затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від

Зміст

Пояснювальна записка
Мета старшої школи
Завдання іноземних мов у реалізації мети старшої школи
Функції іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти

Компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови»
Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів
(Комунікативна компетентність)
Очікувана соціолінгвістична відповідність на кінець 11-го класу
Лінгвістична компетенція на кінець 11-го класу
Іноземні мови у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням
іноземних мов
(10-11 класи)
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець
11-го класу (Комунікативна компетентність)
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень
учнів
Англійська мова
10-ий клас
11-ий клас
Німецька мова
10-ий клас
11-ий клас
Французька мова
10-ий клас
11-ий клас
Іспанська мова
10-ий клас
11-ий клас
Іноземні мови у загальноосвітніх навчальних закладах (10-11 класи)
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець
11-го класу (Комунікативна компетентність)
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень
учнів
Англійська мова
10-ий клас
11-ий клас
Німецька мова
10-ий клас
11-ий клас
Французька мова
10-ий клас
11-ий клас
Іспанська мова
10-ий клас
11-ий клас
Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням
іноземних мов
та у загальноосвітніх навчальних закладах (10-11 класи)
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець
11-го класу (Комунікативна компетентність)
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень
учнів

Англійська мова
10-ий клас
11-ий клас
Німецька мова
10-ий клас
11-ий клас
Французька мова
10-ий клас
11-ий клас
Іспанська мова
10-ий клас
11-ий клас

Пояснювальна записка

Цілі навчання у старшій школі

Навчання іноземної мови у старшій школі здійснюється на базовому загальноосвітньому та поглибленому профільному рівнях відповідно до визначеного навчального плану та спеціальних навчальних програм.

Базовий загальноосвітній рівень передбачає оволодіння учнями іншомовним досвідом, який забезпечує сформованість у них іншомовної комунікативної компетентності на рівні незалежного користувача.

Мета навчання у профільних класах полягає у формуванні в учнів іншомовної комунікативної компетентності у межах сфер і тем, окреслених навчальною програмою для кожного профілю. Профільне навчання відбувається відповідно до цілей та змісту обраних учнями курсів за вибором і передбачає поглиблене та професійно зорієнтоване оволодіння мовою.

Навчання іноземної мови у профільній школі не розглядається як автономний процес, а відбувається відповідно до навчального та іншомовного досвіду, набутого учнями в початковій та основній школі, з урахуванням вікових можливостей та комунікативних потреб старшокласників.

Завдання іноземних мов у реалізації цілей навчання у старшій школі

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на основі взаємопов'язаного оволодіння іноземною мовою і культурою народу, що нею спілкується. Такий підхід зумовлює формування готовності учнів до іншомовної міжкультурної комунікації у межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою. На кінець 11-го класу учні загальноосвітнього навчального закладу, які вивчають першу іноземну мову, досягають рівня B1, учні спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови – рівня B2, а ті, хто оволодіває другою іноземною мовою, – рівня A2+. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання.

Завдання полягає у формуванні вмінь:

- здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою;
- розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту;
- здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;
- адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших

навчальних предметів, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння іноземною мовою;

- використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб;
- висловлювати свої думки, почуття та ставлення;
- ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування;
- обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб;
- ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов..

Функції іноземних мов у реалізації цілей навчання

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції.

Освітня функція спрямована на:

- усвідомлення учнями значення іноземної мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі;
- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни виучуваної мови;
- залучення учнів до діалогу культур (рідної та іншомовної);

- розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою;
- усвідомлення значень мовних явищ, іншої системи понять, за допомогою якої сприймається дійсність;
- формування вміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів (працювати з підручником, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо).

Виховна функція сприяє:

- формуванню в учнів позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- розвитку культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві;
- емоційно-ціннісному ставленню до всього, що нас оточує;
- розумінню важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування.

Розвивальна функція сприяє розвитку в учнів:

- мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;
- потреби подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно- пошукової діяльності.

Компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови»

Провідним засобом реалізації зазначених цілей є компетентнісний підхід до організації навчання у загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей як результату навчання.

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	Уміння: • використовувати українознавчий компонент в усіх видах мовленнєвої діяльності; • засобами іноземної мови популяризувати Україну, українську мову, культуру, традиції, критично оцінювати їх. Ставлення: • гордість за Україну, її мову та культуру; • розуміння потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; • усвідомлення того, що, вивчаючи іноземну мову, ми збагачуємо рідну; • готовність до міжкультурного діалогу.

2	Спілкування іноземними мовами	Реалізується через предметні компетентності.
3	Математична компетентність	Уміння: • розв’язувати комунікативні та навчальні проблеми, застосовуючи логіко-математичний інтелект; • логічно обґрунтовувати висловлену думку; • використовувати математичні методи (графіки, схеми) для виконання комунікативних завдань. Ставлення: • готовність до пошуку різноманітних способів розв’язання комунікативних і навчальних проблем.

4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: • описувати іноземною мовою природні явища, технології, аналізувати та оцінювати їх роль у життєдіяльності людини. Ставлення: • інтерес до природи та почуття відповідальності за її збереження; • розуміння глобальності екологічних проблем і прагнення долучитися до їх розв'язання за допомогою іноземної мови.за допомогою іноземної мови.
5	Інформацій но- цифрова компетентність	Уміння: • вивчати іноземну мову з використанням спеціальних програмних засобів, ігор, соціальних мереж; • створювати інформаційні об'єкти іноземними мовами; • спілкуватися іноземною мовою з використанням інформаційно- комунікаційних технологій (ІКТ); • застосовувати ІКТ для пошуку, обробки, аналізу та підготовки інформації відповідно до поставлених завдань. Ставлення: • готовність дотримуватись авторських прав та мережевого етикету.
6	Уміння вчитися впродовж життя	Уміння: • визначати комунікативні потреби та цілі під час вивчення іноземної мови; • використовувати ефективні навчальні стратегії для вивчення мови відповідно до власного стилю навчання; • самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел та критично оцінювати її; • організовувати свій час і навчальний простір; • оцінювати власні навчальні досягнення. Ставлення: • сміливість у спілкуванні іноземною мовою; • подолання власних мовних бар'єрів; • відповідальність за результати навчально-пізнавальної діяльності; • наполегливість; • внутрішня мотивація та впевненість в успіху.

7	Ініціативність і підприємливість	Уміння: • ініціювати усну, писемну, зокрема онлайн взаємодію іноземною мовою для розв’язання конкретної життєвої проблеми; • генерувати нові ідеї, переконувати в їх доцільності та об’єднувати однодумців задля втілення цих ідей у житття; • презентувати себе і створювати тексти (усно і письмово) іноземною мовою, які сприятимуть майбутній кар’єрі. Ставлення: • дотримання етичної поведінки під час розв’язання життєвих проблем; • комунікабельність та ініціативність; • ставлення до викликів як до нових можливостей; • відкритість до інновацій; • креативність.

8	Соціальна та громадянська компетентності	Уміння: • формулювати власну позицію; • співпрацювати з іншими для досягнення визначеного результату, спілкуючись іноземною мовою; • розв'язувати конфлікти у комунікативних ситуаціях; • переконувати, аргументувати, досягати взаєморозуміння/ компромісу у ситуаціях міжкультурного спілкування; • переконувати засобами іноземної мови у важливості дотримання прав людини; • критично оцінювати інформацію з різних іншомовних джерел. Ставлення: • толерантність у спілкуванні з іншими; • проактивність в утвердженні демократичних цінностей; • усвідомлення необхідності володіння іноземними мовами для підвищення власного добробуту;
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	Уміння: • висловлювати іноземною мовою власні почуття, переживання і судження щодо творів мистецтва; • порівнювати та оцінювати мистецькі твори та культурні традиції різних народів. Ставлення: • усвідомлення цінності культури для людини і суспільства; • повага до багатства і розмаїття культур.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння: • розвивати екологічне мислення під час опрацювання тем, текстів, новин, комунікативних ситуацій, аудіо- та відеоматеріалів; • розробляти, презентувати та обґрунтовувати проекти, спрямовані на збереження довкілля; • пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови. Ставлення: • сприймання природи як цілісної системи; • готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища; • відповідальне ставлення до власного здоров'я та безпеки

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися паралельно засобами усіх навчальних предметів і є метапредметними. Виокремлення в навчальних програмах таких інтегрованих змістових ліній, як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека»,

«Підприємливість та фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях. Інтегровані змістові лінії реалізуються під час вивчення іноземної мови у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням предмета, у загальноосвітніх навчальних закладах, а також під час вивчення другої іноземної мови. Види діяльності та уміння, зазначені у змістових лініях, добираються відповідно до комунікативної потреби, тематики ситуативного спілкування, вікових особливостей та рівня підготовленості учнів.

Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- сприймання природи як цілісної системи;
- взаємозв’язок людини з навколишнім середовищем та її залежність від природних ресурсів;
- готовність обговорювати питання, пов’язані із збереженням навколишнього середовища на рівні свого регіону, держави та на глобальному рівні;
- уміння презентувати та обґрунтовувати проекти, спрямовані на збереження довкілля та забезпечення його сталого розвитку.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми їх функціонування.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на уміння:

- давати обґрунтовану оцінку особливостям життєдіяльності в демократичному суспільстві, презентувати свою роль у його розвитку;
- висловлювати власну громадянську позицію та свої погляди щодо різноманітних соціальних проблем як у власній країні, так і у світовому просторі;
- дискутувати довкола питань про свою роль і місце у сучасному мультилінгвальному та полікультурному середовищі, обґрунтовуючи власні погляди конкретними прикладами із життя світової спільноти.

Вивчення питань, що належать до змістової лінії «Здоров'я і безпека», виховує учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і створювати безпечне життєве середовище.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- уміння дискутувати довкола питань здоров’я людини;
- усвідомлення впливу шкідливих звичок на здоров’я людини;

- дотримання правил дорожнього руху, правил поведінки на воді та в інших місцях.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямована на розвиток кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- уміння обговорювати окремі питання економічної та господарської діяльності, а також своєї ролі у сучасному технологічному середовищі;
- уміння розповідати про перспективи власного професійного вибору;
- готовність до прояву своєї обізнаності та власного ставлення до фінансових можливостей сучасних професій;
- уміння пояснювати особливості ощадливості та грамотного розподілу фінансів/грошей.

Тема	Змістова лінія			
	Екологічна безпека та сталий розвиток	Громадянська відповідальні	Здоров'я і безпека	Підприємливість та фінансова грамотність
Я, моя родина, мої друзі	Дискутує щодо якості та цінності життя.	Обговорює систему цінностей сучасної родини.	Демонструє розуміння основ ефективного спілкування.	Усвідомлює необхідність бути заощадливим та використовувати технології для покращення добробуту родини.
	Пояснює необхідність гуманного ставлення до тварин.	Усвідомлює права людини, важливість толерантного ставлення до поглядів і переконань з урахуванням інтересів і потреб інших.	Усвідомлює різні стилі розв’язання конфліктів, адекватно поводить себе у конфіліктних ситуаціях.	Аналізує та оцінює приклади доброчинності з власного досвіду.
		Визначає життєві уміння, необхідні для удосконалення характеру.	Аналізує вплив конфліктної поведінки на здоров’я.	

		Демонструє розуміння прав та обов'язків молоді.	Толерантно спілкується з однолітками і дорослими, у разі необхідності виступає у ролі посередника та пропонує цивілізовані шляхи вирішення конфлікту.	·
Спорт і дозвілля			Сприймає основні переваги здорового способу життя.	Усвідомлює обмеженість ресурсів родини для задоволення власних потреб.
	Презентує та обґрунтовує власні проекти щодо збереження довкілля та забезпечення його сталого розвитку.	Обговорює участь у клубах за інтересами.	Обґрунтовує доцільність вибіркового використання Інтернет ресурсів з огляду на фізичне та психічне здоров'я людини.	Співвідносить власні культурні потреби з можливостями сімейного бюджету.

		Критично оцінює роль медіа у житті громадянської спільноти.	Дає поради щодо техніки безпеки під час масових культурних заходів.	
Харчування	Оцінює переваги органічних продуктів.		Висловлює власні судження щодо значення якісних продуктів харчування для здоров'я людини.	Обґрунтовує корисність раціонального харчування.
	Аналізує та складає харчовий раціон відповідно до енергетичних затрат власного організму.		Висловлює власні судження щодо пріоритетів у харчуванні для нормального розвитку і збереження здоров'я.	Обґрунтовує корисність раціонального харчування і підтверджує це відповідними прикладами.
Природа і погода	Усвідомлює причинно-наслідкові зв'язки у взаємодії людини, суспільства і природи.		Демонструє розуміння впливу екологічних чинників на здоров'я людини.	Демонструє розуміння необхідності використання енергозберегжувальних технологій.
	Аргументує необхідність відповідального ставлення до довкілля.			

Живопис. Мистецтво		Висловлює власні почуття та емоції, викликані творами мистецтва.	Дискутує довкола питання впливу мистецтва на емоційний стан людини.	
	Презентує та обґрунтовує мистецькі проекти щодо збереження довкілля та забезпечення його сталого розвитку.		Дискутує щодо впливу мистецтва на емоційний стан людини.	Співвідносить можливість відвідування мистецьких заходів із власною фінансовою спроможністю.
Наука і технічний прогрес. Природа і довкілля	Обговорює важливість сучасних засобів комунікації та комп'ютерних технологій для розв'язання екологічних проблем.		Дискутує довкола питання впливу сучасних засобів комунікації та компютерних технологій на здоров'я людини.	Демонструє розуміння ролі сучасних засобів комунікації та комп'ютерних технологій у розвитку грошових відносин.

	Аналізує вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля.		Оцінює позитивні та негативні наслідки певних винаходів для здоров'я людини.	Аналізує та оцінює шляхи фінансування (наприклад, гранти) розвитку науки і техніки.
Подорож	Аналізує переваги та недоліки різних видів та форм туризму з огляду на їх уплив на довкілля.	Демонструє розуміння цінності культурного розмаїття та потреби жити разом у мирі.	Аргументує необхідність дотримання правил безпеки під час подорожі.	Прогнозує обсяг фінансових витрат під час подорожі.
Шкільне життя		Аналізує стосунки з однолітками.	Розуміє важливість принципів рівноправного спілкування.	
		Обговорює та порівнює способи протидії агресії та насиллю у підлітковому середовищі в Україні та в країнах виучуваної мови.	Усвідомлює ризики перебування у деструктивних неформальних групах.	

		Демонструє обізнаність з міжнародними освітніми програмами.	Оцінює та обирає ефективний спосіб підготовки до випускних іспитів з точки зору розумового навантаження.	Обговорює та оцінює фінансові перспективи на майбутнє навчання.
Робота і професії		Оцінює свої здібності та можливості на шляху до мети.	Дискутує навколо важливості емоційного комфорту в майбутній професії.	Обговорює матеріальні критерії та мотиви для вибору професії.
		Усвідомлює важливість «розумних» цілей, які є конкретними, вимірюваними, досяжними, доречним і визначеними у часі).		Обґрунтовує підприємницьку компетентність, керування власним життям та кар'єрою.
	Аналізує власні бажання та потреби у контексті вибору майбутньої професії.	Визначає свої пріоритети та обґрунтовує план дій щодо можливості досягнення успіху у професії.		Оцінює фінансові можливості сучасних професій.

Україна в світі		Усвідомлює роль України у міжнародних організаціях.		Демонструє розуміння важливості благодійної діяльності.
		Висловлює власну громадянську позицію щодо соціальних викликів.		

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (Комунікативна компетентність)

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння	Рівні та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 11-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання		
		Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
		B 2	**B 1**	**A2+**
Р	**Сприймання на слух**	Розуміє основну думку складних за змістом та структурою висловлень на конкретні та абстрактні теми, зокрема на ті, які відповідають обраному профілю, якщо мовлення нормативне. Стежить за поширеним висловленням і	Розуміє основний зміст чіткого нормативного мовлення, зокрема короткі розповіді на знайомі теми, що регулярно зустрічаються у школі, на дозвіллі тощо.	Розуміє достатньо, щоб задовольнити конкретні потреби, за умови чіткого й повільного мовлення.

		складною аргументацією в дискусії за умови, що тема досить знайома, а напрям дискусії позначено чіткими маркерами.		
	Зорове сприймання	Читає з великою мірою незалежності, пристосовуючи стиль і швидкість читання до різних типів текстів та цілей, вибірково використовуючи відповідні довідкові матеріали. Володіє великим активним словниковим запасом, але може мати певні труднощі щодо розуміння рідко вживаних ідіом.	Читає із задовільним рівнем розуміння прості тексти, в яких викладено факти, що стосуються його/її сфери інтересів.	Розуміє короткі прості тексти на знайомі теми конкретного типу, побудовані на основі широковживаного мовного матеріалу, пов’язаного з побутом і навчанням.

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	Спілкується досить вільно і спонтанно, що уможливлює безпроблемну регулярну взаємодію і тривалі відносини з досвідченими користувачами виучуваної мови. Наголошує на особистій значущості подій та досвіду, чітко пояснює й обґрунтовує власні переконання, наводячи відповідні аргументи.	Використовує широкий діапазон простих мовленнєвих засобів у більшості ситуацій, які виникають під час подорожі чи перебування в країні виучуваної мови. Без підготовки вступає в розмову довкола тем, які стосуються особистих інтересів, або тих, які пов'язані з повсякденним життям (наприклад, сім'я, хобі, навчання, подорож, останні новини тощо).	Спілкується досить легко в реальних та умовних комунікативних ситуаціях, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Веде прості повсякденні розмови без надмірних зусиль; ставить запитання і відповідає на них, обмінюється думками та інформацією на близькі/знайомі теми у передбачуваних повсякденних ситуаціях.
	Писемна взаємодія	Повідомляє новини та викладає власну думку у письмовій формі, зіставляючи її з думками інших людей.	Пише особисті листи й записки з запитом або наданням простої актуальної інформації, пояснюючи те, що вважає важливим.	Пише особисті листи й записки, пов'язані зі сферою нагальних потреб.
	Онлайн взаємодія	Співпрацює онлайн у групі задля виконання завдання, висуваючи та аргументуючи пропозиції, запитуючи роз’яснення та залагоджуючи можливі непорозуміння; ефективно пов’язує власні дописи з тими, що передували їм у гілці,	Здійснює онлайн обмін інформацією, який потребує простих пояснень на знайомі теми за умови доступу до онлайн інструментів. Розміщує в мережі Інтернет дописи про події, почуття, власний досвід. Коментує дописи інших кореспондентів.	Спілкується онлайн на побутові теми, використовуючи мовні кліше. Розміщує в мережі Інтернет короткі описові дописи про повсякденну діяльність та почуття. Обмінюється простими коментарями з іншими дописувачами.

		якщо модератор допомагає вести дискусію.		
Продуктивні	**Усне продукування**	Чітко та докладно описує і презентує широкий спектр тем, які належать до кола інтересів, наводячи додаткові аргументи та відповідні приклади.	Досить вільно описує один із багатьох предметів, що належать до кола його/її інтересів, упорядковуючи свій опис у лінійну послідовність.	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв’язного висловлення, побудованого з простих фраз та речень.
	Писемне продукування	Пише чіткі детальні тексти на різні теми в межах своєї сфери інтересів, синтезуючи та оцінюючи інформацію з низки джерел.	Пише прості зв'язні тексти на різноманітні знайомі теми у межах своєї сфери інтересів, об'єднуючи низку окремих коротких елементів у лінійну послідовність.	Пише низку простих фраз і речень, з’єднуючи їх сполучниками «та/і/й», «але/проте», «тому, що» та ін..

Очікувана соціолінгвістична відповідність на кінець 11-го класу

Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
B 2	**B 1**	**A2 +**
Підтримує відносини з досвідченими користувачами виучуваної мови, не викликаючи мимоволі сміху чи роздратування та не вимагаючи від співрозмовників поводитися інакше, ніж вони це роблять з іншими досвідченими користувачами.	Виконує широкий спектр мовленнєвих функцій та реагує на них, використовуючи поширені засоби їх вираження в нейтральному регістрі.	Виконує і реагує на основні мовленнєві функції, такі як запит, надання та обмін інформацією, а також вираження своїх поглядів і ставлень простими засобами.
Належним чином висловлює свої думки у різних ситуаціях, у формулюваннях уникає грубих помилок.	Усвідомлює основні правила ввічливості та діє у відповідності до них.	Спілкується просто, але ефективно, використовуючи загальновживані вирази та дотримуючись загальноприйнятих норм комунікативної поведінки.
Пристосовує своє мовлення, дещо модифікуючи його, до ситуацій, що вимагають використання формального і неформального стилю.	Усвідомлює і звертає увагу на найважливіші відмінності між звичаями, звичками, правилами поводження, цінностями та ідеалами, характерними для власної спільноти та країни виучуваної мови.	

Лінгвістична компетенція на кінець 11-го класу

Лінгвістичний діапазон	**Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням**	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
	B2	**B1**	**A2+**
Загальний	Володіє достатнім лінгвістичним діапазоном для того, щоб чітко щось описувати, висловлювати свою точку зору й аргументувати її, використовуючи складні мовні конструкції та відверто не підшукуючи слова.	Володіє достатнім лінгвістичним діапазоном з достатнім лексичним запасом для висловлювання на такі теми, як сім'я, хобі та інтереси, подорож, останні новини. Обмеженість лексики може спричиняти вагання, нерішучість, повторення, а іноді й труднощі у формулюваннях.	Володіє базовим лінгвістичним діапазоном, який дозволяє вправлятися у повсякденних передбачуваних ситуаціях, хоча зміст висловлення може страждати через хезітаційні паузи для пошуку слів.

Лексичний	Має хороший словниковий запас для своєї сфери діяльності та для більшості загальних тем. Варіює формулювання, щоб уникати частих повторень, але лексичні прогалини все ще спричиняють паузи та зайву багатослівність. Досить систематично вживає слова у правильних словосполучення х у більшості контекстів. Розуміє та використовує спеціальну лексику зі своєї сфери діяльності, втім виявляє труднощі з термінологією, що виходить за її межі.	Має достатній словниковий запас для висловлювання з деякою нерішучістю на більшість повсякденних тем: сім'я, хобі та інтереси, навчання, подорож, останні новини.	Має достатній словниковий запас для ведення типової повсякденної бесіди у знайомих ситуаціях та на знайомі теми.
Граматичний	Демонструє відносно високий рівень граматичного контролю. Не припускається помилок, які призводять до непорозумінь. Добре володіє простими мовними структурами та деякими складними граматичними конструкціями, хоча часто вживає останні з деякими	Вживає досить правильно поширені структури в передбачуван их ситуаціях.	Вживає прості структури правильно, але може допускати елементарні помилки. Зазвичай, те, що він/вона хоче сказати, є зрозумілим.

	неточностями.		
Фонологічний	Загалом використовує належну інтонацію, правильно ставить наголос і чітко артикулює звуки. На якість вимови впливають інші мови, якими він/вона володіє, проте це не заважає розумінню.	Вимова в цілому зрозуміла, інтонація та наголос апроксимовані як на рівні речення, так і на рівні слова.	Вимова в цілому досить зрозуміла, але співрозмовник може час від часу перепитувати.

Іноземні мови

у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов

10 – 11 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 11-го класу (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 11-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			B 2
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє основну думку складних за змістом та структурою висловлень на конкретні й абстрактні теми, зокрема на ті, які відповідають обраному профілю, якщо мовлення нормативне. Стежить за поширеним висловленням і складною аргументацією в дискусії за умови, що тема досить знайома, а напрям дискусії окреслено чіткими маркерами.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Докладаючи певних зусиль, розуміє більшу частину сказаного іншими людьми, але може мати труднощі у спілкуванні з досвідченими користувачами виучуваної мови, якщо вони жодним чином не модифікують своє мовлення.
			Розуміє основні аргументи за чи проти певної ідеї, якщо мовлення учасників обговорення чітке й нормативне.
			Розуміє хронологічну послідовність тривалого неформального мовлення, наприклад, оповідання або історії.
		Слухання наживо	Розуміє складну аргументацію в доповіді/лекції, якщо мовлення чітке, а тема досить знайома.
			Відрізняє основну думку від недоречностей та відступів за умови нормативного мовлення.
			Визнає точку зору доповідача/лектора та

			відрізняє її від фактів, які викладаються.
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє оголошення та повідомлення на конкретні та абстрактні теми за умови нормативного мовлення у помірному темпі.
			Розуміє детальні інструкції на тому рівні, щоб їх успішно виконувати.
		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє більшість документальних радіопрограм та інших записаних або ефірних аудіо матеріалів за умови нормативного мовлення; визначає настрій мовця та емоційне забарвлення висловлення.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Розуміє більшість теленовин і суспільно-політичних програм.
			Розуміє зміст більшості фільмів різного типу, інтерв'ю наживо, токшоу, вистав за умови нормативного мовлення.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Читає з великою мірою незалежності, пристосовуючи стиль і швидкість читання до різних типів текстів та цілей, вибірково використовуючи відповідні довідкові матеріали. Володіє широким активним словниковим запасом, але може мати певні труднощі з рідко вживаними ідіомами.
		Читання листів	Читає листи, пов’язані зі сферою особистих інтересів, і легко визначає основну думку.
			Розуміє зміст особистих електронних листів і дописів у соцмережах, навіть якщо вжито слова, які належать до нестандартного стилю.
		Читання для орієнтування	Швидко переглядає довгі та складні тексти, знаходячи потрібні деталі.
			Швидко визначає зміст і доречність новин, статей та доповідей на теми, пов’язані з обраним профілем, приймає рішення щодо необхідності їх детального опрацювання.
		Читання для інформації та аргументації	Розуміє статті та доповіді, пов’язані з сучасними проблемами, якщо автор має чітку позицію і точку зору.
			Розрізняє тексти, що надають фактичну інформацію, і ті, які ставлять мету в чомусь переконати читачів.
			Розпізнає різні структури у дискурсивних текстах: аргументи та контраргументи, причинно-наслідкові зв’язки, пропозиції щодо розв’язання проблем.
		Читання інструкцій	Розуміє довгі складні інструкції, пов’язані з обраним профілем, зокрема умови та застереження, якщо є змога повторно прочитати складні місця у тексті.
		Читання для задоволення	Читає для задоволення зі значною мірою незалежності, пристосовуючи стиль і темп читання до різних текстів (наприклад, журналів, простих романів, історичних книг, біографій, книг з описом подорожей, путівників, текстів пісень, поезій), вибірково використовуючи довідкові джерела.
			Читає тексти з чітким розповідним сюжетом, які написані простою мовою, якщо не існує обмежень у часі для користування словником.

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Спілкується досить вільно і спонтанно, що уможливлює безпроблемну регулярну взаємодію і тривалі відносини з досвідченими користувачами виучуваної мови. Наголошує на особистій значущості подій та досвіду, чітко пояснює та обґрунтовує власні переконання, наводячи відповідні аргументи.
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	У деталях розуміє сказане навіть у шумному середовищі, за умови нормативного мовлення.
			Бере активну участь у бесіді на загальні теми навіть у шумному середовищі.
			Підтримує відносини з досвідченими користувачами виучуваної мови, не викликаючи негативних емоцій та не вимагаючи від співрозмовників поводитися інакше, ніж вони поводяться з іншими досвідченими користувачами.
			Передає відтінки емоцій і наголошує на особистій значущості подій та досвіду.

			Бере активну участь у неформальній розмові на знайомі теми, коментує, чітко висловлює власну точку зору, оцінює альтернативні пропозиції, робить припущення та відповідає на припущення, які робить співрозмовник.
			Розуміє, доклавши незначних зусиль, більшість сказаного під час дискусії, але може мати певні труднощі, якщо вступає в дискусію з кількома досвідченими користувачами виучуваної мови, які жодним чином не модифікують своє мовлення.
			Висловлює та обґрунтовує власну думку під час дискусії, надаючи відповідні пояснення, аргументи, коментарі.
		Цілеспрямована співпраця	Правильно розуміє детальні інструкції.
			Допомагає у процесі роботи, запрошуючи інших приєднатися, висловити свою думку і таке інше.
			Докладно описує проблему чи ситуацію, розмірковуючи про причини та наслідки, зважуючи переваги та недоліки різних підходів.
		Отримання товарів та послуг	Повідомляє власні вимоги та ставить детальні запитання щодо комплексних послуг, наприклад, угоди про оренду.
			Пояснює проблему, що виникла, та домагається поступок від постачальника послуг.
		Обмін інформацією	Достовірно передає детальну інформацію.
	Писемна взаємодія	В цілому	Повідомляє новини та викладає власну думку в письмовій формі, зіставляючи її з думками інших людей.
		Листування	Пише листи, передаючи відтінки емоцій, та наголошуючи на особистій значущості подій і досвіду; коментує новини й думки, висловлені співрозмовником.
			Правильно оформлює особисті та ділові листи відповідно до контексту.
			Пише офіційні електронні/традиційні листи: запрошення, подяки або вибачення, оформлюючи їх відповідно до усталених норм.
			Пише ділові листи по суті справи, оформлюючи їх відповідно до усталених норм.
			Отримує звичайним чи електронним листом необхідну інформацію, опрацьовує її та пересилає іншим людям.

		Записки, повідомлення	Приймає або залишає складні особисті або ділові повідомлення, за можливості попросити роз'яснення або удосконалення.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Співпрацює онлайн у групі задля виконання завдання, розробляючи та аргументуючи пропозиції, запитуючи роз’яснення та залагоджуючи можливі непорозуміння; ефективно пов’язує власні дописи з тими, що передували їм у гілці, якщо модератор допомагає вести дискусію.
		Онлайн спілкування та дискусія	Бере активну участь в онлайн дискусіях, висловлюючи власну точку зору та реагуючи на точки зору співрозмовників з тем, що викликають певний інтерес, за умови, що співрозмовник уникає нестандартних і складних формулювань та дає час на написання відповіді.

			Здійснює онлайн обмін інформацією з кількома учасниками, ефективно пов’язує власні дописи з тими, що передували їм у гілці, якщо модератор допомагає вести дискусію.
			Розпізнає непорозуміння та розбіжності в думках, що виникають під час онлай взаємодії, та може впоратися з ними, якщо співрозмовник бажає співпрацювати.
		Цілеспрямована онлайн співпраця	Працює онлайн спільно з іншими членами групи над проектом, дає/отримує інструкції, обґрунтовує пропозиції та просить роз’яснення задля виконання спільних завдань.
Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Чітко й докладно описує і презентує широкий спектр тем, що належать до кола інтересів, наводячи додаткові аргументи та відповідні приклади.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Дає чіткі, докладні описи широкого кола питань, пов’язаних зі сферою інтересів.
			Докладно описує значущість для себе певних подій та досвіду.
		Тривалий монолог: надання інформації	Достовірно передає детальну інформацію.
			Чітко й докладно описує порядок дій, які необхідно виконати.
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Чітко й докладно аргументує власну думку, підкріплюючи її додатковими деталями та доречними прикладами.
			Вибудовує ланцюг логічних аргументів.
			Пояснює певну точку зору щодо актуальних питань, представляючи переваги та недоліки різних варіантів.
		Виступ перед аудиторією	Робить чітку підготовлену презентацію, наводячи аргументи за та проти певної точки зору, пояснюючи переваги та недоліки різних варіантів.
			Дає відповідь досить впевнено і спонтанно на низку уточнюючих запитань, не напружуючи ні себе, ні слухачів.
	Писемне	В цілому	Пише чіткі детальні тексти на різні теми в межах своєї сфери інтересів, синтезуючи та оцінюючи інформацію з низки джерел.
		Творче письмо	Пише чіткі, детальні описи на різноманітні теми, пов’язані зі сферою інтересів.
			Пише відгук на фільм, книгу або п’єсу.

		Доповіді	Пише есе або доповідь, де наводить аргументи за чи проти певної точки зору, пояснює переваги та недоліки різних варіантів.
			Синтезує інформацію та аргументи з низки джерел.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами у навчанні.

Уміння	**Клас**	
	10	**11**
Сприймання на слух (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)	
	3-4 хв	3-4 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту у словах (у межах)	
	350-400	400-450
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного співрозмовника у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)	
	9	9
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)	
	12-13	13-14
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)	
	150-180	180-200

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• описувати ситуації та реалії життя, аналізувати їхні причини і наслідки • висловлювати власні припущення, прогнозувати ймовірність подій і наслідків • описувати події в їхній логічній послідовності, висловлюючи власну точку зору • обговорювати перспективи • давати поради, реагувати на поради інших • аргументувати свою точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами взаємодопомога вирішення конфліктів
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та людини спортивні події/змагання здоров'я та спорт

Харчування	національні страви України та країн, мова яких вивчається смаки, уподобання здорова та корисна їжа шкідливі звички
Природа і погода	природні катаклізми та їх види вплив погоди на здоров’я та настрій захист природи
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї українські митці
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації вплив науки на розвиток суспільства технології

Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	заклади освіти освіта в Україні та за кордоном
Робота і професії	сучасні професії

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Clause	Past Perfect with adverbial clauses of time first and second conditionals so … that for results and consequences declarative sentence + so/therefore + daclarative sentence
Modality	use(d) to/would + infinitive for past routines and habits
Phrasal Verb	phrasal and prepositional verbs: position of indirect object
Phrase	verbs taking gerund
Preposition	prepositions of reason and purpose: due to, owing to, so, because prepositions in time phrases, e.g.: before, for, since, till, until, by
Verb	Past Perfect Continuous Future Continuous Future Perfect Going to / will for predictions verb + ’-ing’ vs. + ’to’ infinitive

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Дозвілля	• описувати життєві події, проблеми, власні досягнення тощо • висловлювати емоційне ставлення до ситуації або предмета обговорення • порівнювати (звичаї, традиції, стилі життя тощо)
Публічна	Мистецтво Наука і технічний прогрес Подорож Україна в світі Країни виучуваної мови	

Освітня	Шкільне життя Робота і професії	• обговорювати перспективи, давати поради, реагувати на поради інших • висловлювати й аргументувати власну точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • підтримувати дискусію, розгортаючи її зміст, уточнюючи, вносячи корективи у висловлення співрозмовників або змінюючи тему розмови • висловлювати побажання • демонструвати зацікавленість у предметі розмови • підводити підсумки обговорення • завершувати розмову

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	права та обов'язки молоді норми поведінки та спілкування толерантність, гуманність, благодійність ведення домашнього господарства
Харчування	їжа, напої й закуски корисна та шкідлива їжа пріоритети в харчуванні рецепти страв
Дозвілля	клуби за інтересами кіно, театр, телебачення, Інтернет улюблена вистава/фільм характеристика фільму/вистави/телепрограми фестивалі
Мистецтво	види та жанри мистецтва відвідування мистецьких закладів для самоосвіти емоції
Наука і технічний прогрес	галузі науки вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля розвиток науки і техніки в Україні та за кордоном обладнання та персонал
Подорож	подорож Україною та країнами виучуваної мови види туризму
Україна в світі	міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи законодавчі акти право норми етикету благодійна діяльність
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	стосунки з товаришами випускні іспити перспектива на майбутнє навчання міжнародні освітні програми
Робота і професії	профорієнтація престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjective	adjectives formed with suffixes/prefixes (overview) compound adjectives present/past participles as adjectives
Adverb	common linking words for chronological sequence advanced adverbials of time: beforehand, afterwards
Clause	defining vs. non-defining relative clauses overview of relative pronouns first, second and third conditional reported speech with changed tenses reporting verbs + that + complement clause
Determiner	overview of all quantifiers with countable/uncountable nouns
Modality	modals + passive
Verb	question tags (positive/negative, all tenses) prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable) overview of all tense forms (active/passive)

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• описувати ситуації та реалії життя, аналізувати їхні причини і наслідки • висловлювати власні припущення, прогнозувати ймовірність подій і наслідків • описувати події в їхній логічній послідовності, висловлюючи власну точку зору • обговорювати перспективи • давати поради, реагувати на поради інших • аргументувати свою точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами взаємодопомога вирішення конфліктів
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та людини спортивні події/змагання обладнання для спорту/дозвілля здоров'я та спорт

Харчування	національні страви України та країн, мова яких вивчається смаки, уподобання здорова та корисна їжа шкідливі звички
Природа і погода	природні катаклізми та їх види вплив погоди на здоров’я та настрій захист природи
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї українські митці
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації вплив науки на розвиток суспільства технології

Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	заклади освіти освіта в Україні та за кордоном
Робота і професії	сучасні професії

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Adjektive auf -a, -er, -el
Pronomen	Demonstrativpronomen solcher, jener, derjenige
Satz	Bedingungssätze mit wenn Satzreihe mit entweder … oder, nicht … sondern Sätze mit haben/sein+zu+Infinitiv
Verb	Das Verb lassen Partizip I Plusquamperfekt (im Satzgefügene)

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Дозвілля	• описувати життєві події, проблеми, власні досягнення тощо • висловлювати емоційне ставлення до ситуації або предмета обговорення • порівнювати (звичаї, традиції, стилі життя тощо)
Публічна	Мистецтво Наука і технічний прогрес Подорож Україна в світі Країни виучуваної мови	

Освітня	Шкільне життя Робота і професії	• обговорювати перспективи, давати поради, реагувати на поради інших • висловлювати й аргументувати власну точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • підтримувати дискусію, розгортаючи її зміст, уточнюючи, вносячи корективи у висловлення співрозмовників або змінюючи тему розмови • висловлювати побажання • демонструвати зацікавленість у предметі розмови • підводити підсумки обговорення • завершувати розмову

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	права та обов'язки молоді норми поведінки та спілкування толерантність, гуманність, благодійність ведення домашнього господарства
Харчування	їжа, напої й закуски корисна та шкідлива їжа пріоритети в харчуванні рецепти страв
Дозвілля	клуби за інтересами кіно, театр, телебачення, Інтернет улюблена вистава/фільм характеристика фільму/вистави/телепрограми фестивалі
Мистецтво	види та жанри мистецтва відвідування мистецьких закладів для самоосвіти емоції
Наука і технічний прогрес	галузі науки вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля розвиток науки і техніки в Україні та за кордоном обладнання та персонал
Подорож	подорож Україною та країнами виучуваної мови види туризму
Україна в світі	міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи законодавчі акти право норми етикету благодійна діяльність
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	стосунки з товаришами випускні іспити перспектива на майбутнє навчання міжнародні освітні програми
Робота і професії	профорієнтація престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Systematisierung
Satz	Kausalsätze mit ob Konzessivsätze mit obwohl, deswegen, trotzdem Temporalsätze mit seit
Verb	Modalverbe im Perfekt und Plusquamperfekt Aktiv Indirekte Rede mit Modalverben Infinitiv Passiv Passiv mit Modalverben Konjunktiv I (indirekte Rede) Konjunktiv II von haben, sein, können, mögen Konditionalis I (würde+Invinitiv)

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• описувати ситуації та реалії життя, аналізувати їхні причини і наслідки • висловлювати власні припущення, прогнозувати ймовірність подій і наслідків • описувати події в їхній логічній послідовності, висловлюючи власну точку зору • обговорювати перспективи • давати поради, реагувати на поради інших • аргументувати свою точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами взаємодопомога вирішення конфліктів
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та людини спортивні події/змагання здоров'я та спорт

Харчування	національні страви України та країн, мова яких вивчається смаки, уподобання здорова та корисна їжа шкідливі звички
Природа і погода	природні катаклізми та їх види вплив погоди на здоров’я та настрій захист природи
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї українські митці
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації вплив науки на розвиток суспільства технології

Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	заклади освіти освіта в Україні та за кордоном
Робота і професії	сучасні професії

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Phrase	Le discours rapporté au présent et au passé
Préposition	Les prépositions de temps et de lieu
Pronom	Les pronoms possessifs Les pronoms relatifs simples Les pronoms en et y
Verbe	Le futur simple L'imparfait opposé au passé composé Le plus-que-parfait La concordance des temps Le subjonctif présent Le conditionnel présent La négation sans + infinitif La double négation Les formes impersonnelles

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Дозвілля	• описувати життєві події, проблеми, власні досягнення тощо • висловлювати своє емоційне ставлення до ситуації або предмета обговорення • порівнювати (наприклад, звичаї, традиції, стилі життя тощо)
Публічна	Мистецтво Наука і технічний прогрес Подорож Україна в світі Країни виучуваної мови	

Освітня	Шкільне життя Робота і професії	• обговорювати перспективи, давати поради, реагувати на поради інших • висловлювати й аргументувати власну точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • підтримувати дискусію, розгортаючи її зміст, уточнюючи, вносячи корективи у висловлення співрозмовників або змінюючи тему розмови • висловлювати побажання • демонструвати зацікавленість у предметі розмови • підводити підсумки обговорення • завершувати розмову

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	права та обов'язки молоді норми поведінки та спілкування толерантність, гуманність, благодійність ведення домашнього господарства
Харчування	їжа, напої й закуски корисна та шкідлива їжа пріоритети в харчуванні рецепти страв
Дозвілля	клуби за інтересами кіно, театр, телебачення, Інтернет улюблена вистава/фільм характеристика фільму/вистави/телепрограми фестивалі
Мистецтво	види та жанри мистецтва відвідування мистецьких закладів для самоосвіти емоції
Наука і технічний прогрес	галузі науки вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля розвиток науки і техніки в Україні та за кордоном обладнання та персонал
Подорож	подорож Україною та країнами виучуваної мови види туризму
Україна в світі	міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи законодавчі акти право норми етикету благодійна діяльність
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	стосунки з товаришами випускні іспити перспектива на майбутнє навчання міжнародні освітні програми
Робота і професії	профорієнтація престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs accompagnés de prépositions
Phrase	Les relations logiques : la cause, la conséquence, le but, l'opposition et la concession Le mise en relief
Pronom	Les pronoms compléments en et y (verbes à prepositions) Les pronoms relatifs composés Les doubles pronoms
Verbe	Les formes impersonnelles Le participe passé La concordance des temps Le passif L'infinitif passé Les verbes accompagnés de prépositions

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• описувати ситуації та реалії життя, аналізувати їхні причини і наслідки • висловлювати власні припущення, прогнозувати ймовірність подій і наслідків • описувати події в їхній логічній послідовності, висловлюючи власну точку зору • обговорювати перспективи • давати поради, реагувати на поради інших • аргументувати свою точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами взаємодопомога вирішення конфліктів
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та людини спортивні події/змагання здоров'я та спорт

Харчування	національні страви України та країн, мова яких вивчається смаки, уподобання здорова та корисна їжа шкідливі звички
Природа і погода	природні катаклізми та їх види вплив погоди на здоров'я та настрій захист природи
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї українські митці
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації вплив науки на розвиток суспільства технології
Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята

Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	заклади освіти освіта в Україні та за кордоном
Робота і професії	сучасні професії

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	El uso de los verbos ser y estar con adjetivos
Artículo	El neutro “lo” y su uso
Construcciones sintácticas fundamentales	Las oraciones causales, consecutivas, finales, concesivas.
Perífrasis verbales	Permanecer+Gerundio, acabar (tener)+Gerundio, venir+Gerundio, quedarse+Gerundio, llevar+Gerundio
Pronombre	Los impersonales (algo, alguien, quienquiera, cualquiera, alguno)
Verbo	Los verbos semicopulativos de cambio (ponerse, hacerse, volverse, quedarse). Presente de Subjuntivo (verbos irregulares). El Modo Subjuntivo en las oraciones simples (con ojalá). La concordancia de los tiempos en Modo Indicativo. El Condicional Simple. El complemento directo e indirecto.

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Дозвілля	• описувати життєві події, проблеми, власні досягнення тощо • висловлювати емоційне ставлення до ситуації або предмета обговорення • порівнювати (звичаї, традиції, стилі життя тощо)
Публічна	Мистецтво Наука і технічний прогрес Подорож Україна в світі Країни виучуваної мови	

Освітня	Шкільне життя Робота і професії	• обговорювати перспективи, давати поради, реагувати на поради інших • висловлювати й аргументувати власну точку зору • вступати в дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • підтримувати дискусію, розгортаючи її зміст, уточнюючи, вносячи корективи у висловлення співрозмовників або змінюючи тему розмови • висловлювати побажання • демонструвати зацікавленість у предметі розмови • підводити підсумки обговорення • завершувати розмову

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	права та обов'язки молоді норми поведінки та спілкування толерантність, гуманність, благодійність ведення домашнього господарства
Харчування	їжа, напої й закуски корисна та шкідлива їжа пріоритети в харчуванні рецепти страв
Дозвілля	клуби за інтересами кіно, театр, телебачення, Інтернет улюблена вистава/фільм характеристика фільму/вистави/телепрограми фестивалі
Мистецтво	види та жанри мистецтва відвідування мистецьких закладів для самоосвіти емоції
Наука і технічний прогрес	галузі науки вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля розвиток науки і техніки в Україні і за кордоном обладнання та персонал
Подорож	подорож Україною та країнами виучуваної мови види туризму
Україна в світі	міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи законодавчі акти право норми етикету благодійна діяльність
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	стосунки з товаришами випускні іспити перспектива на майбутнє навчання міжнародні освітні програми
Робота і професії	профорієнтація престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	De valoración y cantidad (tan, tanto)
Adverbio	De valoración y cantidad (tan, tanto), de duda Locuciones adverbiales de tiempo y de modo.
Construcciones sintácticas fundamentales	Las oraciones relativas
Oraciones subordinadas condicionales del II tipo	
Preposición	A, hacia, hasta
Pronombre	Los reflexivos
Verbo	Pretérito Imperfecto de Subjuntivo y su uso

Іноземні мови

у загальноосвітніх навчальних закладів

10 – 11класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 11-го класу (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класах визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння англійською мовою на кінець 11-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			B1
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє основний зміст чіткого нормативного мовлення, зокрема короткі розповіді на знайомі теми, які є типовими для шкільного життя та дозвілля.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Стежить за основним змістом розгорнутої дискусії, якщо мовлення чітке й нормативне.
		Слухання наживо	Розуміє основний зміст простих коротких висловлень на знайомі теми, якщо мовлення чітке й нормативне.
			Розуміє просту презентацію або демонстрацію на знайомі теми, якщо її підкріплено засобами візуальної наочності (наприклад, слайди, роздаткові матеріали), розуміючи пояснення до них.
			Розуміє основний зміст простого висловлення однієї людини (наприклад, гіда на екскурсії), якщо мовлення чітке й відносно повільне.
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє просту технічну інформацію, зокрема інструкції до побутових приладів.
			Виконує детальні інструкції.
			Розуміє оголошення в аеропортах, на вокзалах, у літаках, автобусах і потягах, якщо мовлення чітке й нормативне, а сторонній шум мінімальний.

		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє основний зміст випусків радіоновин і нескладний матеріал на знайомі теми, записаний на аудіоносій, якщо мовлення відносно чітке й повільне.
			Розуміє основний зміст і окремі деталі оповідань або розповідей (наприклад, розповідь про канікули), якщо мовлення чітке й повільне.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Розуміє зміст фільмів, якщо з відеоряду та вчинків героїв можна отримати уявлення про сюжет, а мовлення чітке й просте.
			Розуміє основний зміст телепрограм на знайомі теми, якщо мовлення відносно повільне й чітке.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Читає із достатнім рівнем розуміння прості тексти, в яких викладено факти, що стосуються його/її сфери інтересів.
		Читання кореспонденції	Розуміє опис подій, почуттів та побажань в особистих листах, листівках на рівні, що дає змогу регулярно спілкуватися з другом/подругою.
			Розуміє прості особисті листи, листівки, зокрема електронні, та дописи в мережі Інтернет, у яких досить докладно розповідається про події та особистий досвід.
			Розуміє зміст стандартної офіційної кореспонденції та онлайн дописів зі сфери власних інтересів.
		Читання для орієнтування	Знаходить і розуміє релевантну інформацію в матеріалі, пов'язаному з повсякденним життям, такому як листи, брошури, короткі офіційні документи.
			Добирає важливу інформацію на упаковках про приготування їжі та вживання лікарських засобів.
			Визначає, чи стаття, доповідь, огляд відповідають визначеній темі.
			Розуміє важливу інформацію у простих, чітко структурованих рекламних оголошеннях у газетах та журналах, вони не перевантажені абревіатурами.
		Читання для отримання інформації та аргументування	Виокремлює основний зміст простих статей на знайомі теми.
			Розуміє більшість фактичної інформації на знайомі теми, з якою він/вона ймовірно стикається, якщо має достатньо часу для повторного читання.
			Розуміє основний зміст стислих описів на інформаційних дошках (наприклад, у музейних експозиціях та на виставках).
		Читання інструкцій	Розуміє чіткі, прості інструкції до приладів.
			Розуміє прості інструкції на упаковках (наприклад, інструкції щодо приготування їжі).
			Розуміє більшість коротких інструкцій з техніки безпеки (наприклад, інструкції у громадському

			транспорті або з використання електроприладів).
		Читання для задоволення	Розуміє докладний опис місць, подій, почуттів і планів у оповіданнях, путівниках і журнальних статтях, зміст яких побудований на часто вживаних у повсякденному спілкуванні мовних засобах.
			Розуміє те, що викладено у щоденнику мандрівника, який здебільшого описує події, що відбуваються під час подорожі, власний досвід і відкриття.
			Розуміє фабулу оповідань, простих новел і коміксів з чіткою сюжетною лінією, регулярно користуючись словником, якщо мовні засоби належать до сфери повсякденного спілкування.

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Використовує широкий діапазон простих мовленнєвих засобів у більшості ситуацій, які виникають під час подорожі чи перебування у країні виучуваної мови. Без підготовки вступає у розмову на теми, що стосуються особистих інтересів або пов'язані з повсякденним життям (наприклад, сім'я, хобі, навчання, подорож, останні новини).
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Розуміє чітко артикульоване мовлення під час звертання до нього/неї у простих повсякденних ситуаціях, хоча іноді змушений просити повторити певні слова та фрази.
			Вступає без підготовки в розмови на знайомі теми.
			Підтримує розмову або дискусію, окремі висловлення в яких іноді незрозумілі.
			Може сам висловити здивування, щастя, сум, цікавість та байдужість та реагує на аналогічні почуття, висловлені співрозмовником.
			Висловлює власні погляди й думки та запитує про погляди й думки співрозмовника, обговорюючи теми, що входять до сфери особистих інтересів.
			Доносить до співрозмовника свої думки й реакції щодо розв’язання певних проблем або практичних питань (наприклад, куди піти, що робити, як організувати захід, прогулянку, похід тощо).
			Ввічливо висловлює власні переконання, думки, згоду й незгоду.
		Цілеспрямова на співпраця	Розуміє основний зміст сказаного; коли необхідно, може повторити частину сказаного співрозмовником, щоб пересвідчитись у взаєморозумінні.
			Висловлює свої думки щодо можливого вирішення питання, наводячи короткі аргументи та пояснення.
			Може попросити інших висловитися щодо подальших дій.
		Отримання товарів та послуг	Орієнтується в більшості ситуацій, які можуть виникнути під час подорожі, а саме резервування готелю, заповнення анкети, замовлення страв тощо.

			Спілкується з відповідними службовцями.
			Орієнтується в типових ситуаціях, або у таких, що незначною мірою виходять за межі стандартних, у магазинах, на пошті, у банках.
			Просить пояснити різницю між двома або кількома аналогічними товарами у магазині, щоб вибрати один із них, у разі необхідності ставить уточнювальні запитання.
		Обмін інформацією	Знаходить і передає просту фактичну інформацію.
			Запитує, як дістатися певного місця, та розуміє детальні пояснення.
			Дає пораду щодо простих питань із сфери своєї компетентності.

Інтеракційні	**Писемна взаємодія**	В цілому	Пише особисті листи й записки з запитом або наданням простої актуальної інформації, пояснюючи те, що вважає важливим.
		Листування	Пише особисті листи, досить докладно описує власний досвід, почуття та події.
			Пише прості листи та електронні повідомлення фактологічного характеру (наприклад, запитує інформацію, надає чи просить про підтвердження).
			Пише прості заявки з обмеженою кількістю уточнюючих деталей.
		Записки, повідомлення	Пише записки, що передають нагальну інформацію друзям, працівникам сфери обслуговування, вчителям та іншим особам, з якими стикається в повсякденному житті, у доступній формі пояснюючи те, що вважає важливим.
			Записує телефонні повідомлення, що складаються з кількох пунктів, якщо співрозмовник диктує їх чітко, з розумінням ставлячись до його/її рівня володіння мовою.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Здійснює онлайн обмін інформацією, який потребує простих пояснень на знайомі теми за умови доступу до онлайн інструментів. Розміщує в мережі Інтернет дописи про події, почуття, досвід. Коментує дописи інших кореспондентів.
		Онлайн спілкування та дискусія	Ініціює, підтримує та завершує прості онлайн дискусії на знайомі теми, хоча подекуди робить паузи під час спілкування в режимі реального часу.
			Розміщує прості дописи на знайомі теми під час онлайн-дискусій, які стосуються сфери особистих інтересів, за можливості завчасно підготувати текст і використати онлайн інструменти (наприклад, словники) для заповнення прогалин у знанні мови та перевірки правильності написаного.
			Розміщує дописи в мережі Інтернет про особистий досвід, почуття й події та докладно відповідає на коментарі, хоча іноді відчуває труднощі у формулюванні висловлень.

		Цілеспрямована онлайн співпраця	Співпрацює онлайн та здійснює обмін, який вимагає простого роз’яснення важливих деталей, зокрема реєструється на навчальний курс, екскурсію, захід, подає заявку на членство.
			Взаємодіє онлайн з партнером або невеликою групою, яка працює над проектом, за наявності засобів візуалізації (зображення, статистичні дані, графіки), які ілюструють пов’язані з завданням поняття.
			Виконує інструкції і ставить запитання або просить роз’яснення, щоб виконати спільне завдання онлайн.

Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Досить вільно описує один із багатьох предметів, що належать до кола його/її інтересів, упорядковуючи свій опис у лінійну послідовність.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Описує, використовуючи прості мовні засоби, різноманітні знайомі предмети, що входять до сфери особистих інтересів.
			Досить вільно продукує у формі лінійної послідовності прості розповіді, історії або описи.
			Докладно розповідає про власний досвід, описує почуття та реакцію.
			Докладно передає зміст книги або фільму і повідомляє про свої ставлення та почуття.
			Описує події (реальні чи уявні), мрії, сподівання, амбіції.
		Тривалий монолог: надання інформації	Подає просту фактологічну інформацію на знайомі теми (наприклад, визначає характер проблеми або розповідає, як дістатися певного місця), якщо може заздалегідь підготуватися.
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Висловлює власну думку щодо питань, пов’язаних із повсякденним життям, використовуючи прості вирази.
			Стисло аргументує та пояснює власні думки, плани, дії.
			Схвалює чи не схвалює дії іншої особи та аргументує свою думку.
		Виступ перед аудиторією	Робить достатньо чітку, коротку, підготовлену презентацію на знайому тему зі сфери своїх інтересів, досить чітко пояснює основні моменти.
			Відповідає на уточнювальні запитання, але може попросити повторити, якщо темп мовлення був швидким.
	Пише	В цілому	Пише прості зв'язні тексти на різноманітні знайомі теми у межах своєї сфери інтересів, поєднуючи низку окремих коротких елементів у лінійну послідовність.
		Творче письмо	Пише прості, детальні повідомлення на низку знайомих тем, що входять до сфери особистих інтересів.

			Розповідає про свій досвід, описує почуття і реакції у формі простого зв’язного тексту.
			Описує подію, недавню реальну чи уявну подорож.
		Доповіді	Пише дуже короткі доповіді у стандартному спрощеному форматі, повідомляє поточну фактичну інформацію й аргументує свої дії.
			Презентує тему у вигляді короткої доповіді чи плакату, використовуючи фотографії та короткі текстові блоки.
			Пише короткий, простий опис знайомого приладу чи продукту.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами у навчанні.

Уміння	**Клас**	
	10	**11**
Сприймання на слух (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)	
	3-4 хв	3-4 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту у словах (у межах)	
	250-300	300-350
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного співрозмовника у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)	
	8	8
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)	
	10-11	11-12
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)	
	100-130	130-150

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та особистості спортивні події/змагання обладнання для спорту/дозвілля враження від матчу/змагань
Харчування	національна кухня України та країн виучуваної мови смаки, уподобання

Природа і погода	природні катаклізми, їх види та наслідки вплив погоди на здоров’я та настрій
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації комп’ютерні технології
Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	освіта в Україні та за кордоном заклади освіти

Робота і професії	сучасні професії професійні якості та уміння

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Clause	first conditional for future outcomes of a present action or situation second conditional for hypothetical (counterfactual) current results of a current action or situation
Modality	use(d) to/would + Infinitive for past routines and habits
Verb	comparison of common past forms comparison of common future forms ('going to', 'will', + Infinitive) Present Perfect Continuous for ongoing states and conditions Past Perfect Continuous in a range of common situations

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Мистецтво Молодь і молодіжна культура Наука і технічний прогрес Природа і довкілля Україна в світі Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих

Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети в харчуванні заклади громадського харчування
Мистецтво	види та жанри мистецтва фестивалі кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму / вистави / телепрограми опис картини емоції вплив мистецтва на естетичний розвиток людини
Молодь і молодіжна культура	життя і проблеми молоді молодіжний рух в Україні та у світі
Наука і технічний прогрес	вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля

Природа і довкілля	національні парки та заповідники/заказники України, їх охорона еко-туризм
Україна в світі	суспільно-політичне життя в країні представницькі місії за кордоном міжнародне співробітництво міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	міжнародні освітні програми випускні іспити
Робота і професії	вибір професії пошук роботи престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	until/when for linking events in the present, past and future
Clause	relative clauses and compound sentences direct and reported speech first, second and third conditional
Verb	sequence of tenses infinitive present/past participle

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та особистості спортивні події/змагання враження від матчу/змагань
Харчування	національна кухня України та країн виучуваної мови смаки, уподобання
Природа і погода	природні катаклізми, їх види та наслідки вплив погоди на здоров'я та настрій
Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або

	галереї
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації комп’ютерні технології
Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	освіта в Україні та за кордоном заклади освіти
Робота і професії	сучасні професії професійні якості та уміння

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Deklination der Adjektive auf -a, -e, -er, -el
Pronomen	Demonstrativpronomen –dieser, -jener, -solcher
Satz	Konditionalsät ze Die Satzreihe
Verb	Das Verb lassen Partizip I Plusquamperfekt: Vorzeitigkeit

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Мистецтво Молодь і молодіжна культура Наука і технічний прогрес Природа і довкілля Україна в світі Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих
Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети в харчуванні заклади громадського харчування

Мистецтво	види та жанри мистецтва фестивалі кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму / вистави / телепрограми опис картини емоції вплив мистецтва на естетичний розвиток людини
Молодь і молодіжна культура	життя і проблеми молоді молодіжний рух в Україні та у світі
Наука і технічний прогрес	вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля
Природа і довкілля	національні парки та заповідники/заказники України, їх охорона еко-туризм
Україна в світі	суспільно-політичне життя в країні представницькі місії за кордоном міжнародне співробітництво міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи

Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	міжнародні освітні програми випускні іспити
Робота і професії	вибір професії пошук роботи престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Satz	Temporalsätze Konsekutivsätze Konzessivsätze
Verb	Konjunktiv II von haben, sein, werden, können, mögen. Konjunktiv II. Irreale Bedingungssätze (Irreale Konditionalsätze) Die Umschreibung des Konjunktivs II mit würde + Infinitiv (Höflichkeit, Wunsch, Vorschlag, Aufforderung)

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та особистості спортивні події/змагання враження від матчу/змагань
Харчування	національна кухня України та країн виучуваної мови смаки, уподобання
Природа і погода	природні катаклізми, їх види та наслідки вплив погоди на здоров’я та настрій

Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації комп’ютерні технології
Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	освіта в Україні та за кордоном заклади освіти
Робота і професії	сучасні професії професійні якості та уміння

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Phrase	La phrase exclamative L'opposition (mais) Le but (pour + nom/inf) La cause (parce que, à cause de) La conséquence (c'est pour ça, donc)
Pronom	Les pronoms possessifs Les pronoms relatifs
Verbe	Les verbes usuels Les verbes pronominaux Le passé composé L'imparfait Le conditionnel présent La concordance des temps Il faut + infinitif

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Мистецтво Молодь і молодіжна культура Наука і технічний прогрес Природа і довкілля Україна в світі Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон

Я, моя родина, мої друзі	норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих
Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети в харчуванні заклади громадського харчування
Мистецтво	види та жанри мистецтва фестивалі кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму/вистави/телепрограми опис картини емоції вплив мистецтва на естетичний розвиток людини
Молодь і молодіжна культура	життя і проблеми молоді молодіжний рух в Україні та у світі
Наука і технічний прогрес	вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля

Природа і довкілля	національні парки та заповідники/заказники України, їх охорона еко-туризм
Україна в світі	суспільно-політичне життя в країні представницькі місії за кордоном міжнародне співробітництво міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	міжнародні освітні програми випускні іспити
Робота і професії	вибір професії пошук роботи престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverbe	Les adverbes de lieu et de fréquence Les adverbes en – ment Les adverbes de temps : passé au futur
Phrase	Le discours indirect au présent
Pronom	Les pronoms relatifs Les pronoms relatifs composés Les pronoms interrogatifs composés
Verbe	Le futur proche Le passé composé opposé à l’imparfait Le subjonctif Le gérondif La concordance des temps Le conditionnel présent Le passif

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Спорт і дозвілля Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Природа і погода Живопис Наука і технічний прогрес Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особистість та її якості види особистісних стосунків стосунки з товаришами
Спорт і дозвілля	роль спорту в житті суспільства та особистості спортивні події/змагання враження від матчу/змагань
Харчування	національна кухня України та країн виучуваної мови смаки, уподобання
Природа і погода	природні катаклізми, їх види та наслідки вплив погоди на здоров’я та настрій

Живопис	жанри живопису відомі художники та їхні твори відвідування музею, виставки або галереї
Наука і технічний прогрес	комп'ютерне обладнання сучасні засоби комунікації та інформації комп’ютерні технології
Україна	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Країни виучуваної мови (за вибором)	адміністративний та політичний устрій природні ресурси державні свята
Шкільне життя	освіта в Україні та за кордоном заклади освіти
Робота і професії	сучасні професії професійні якості та уміння

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	El uso de los verbos ser y estar con adjetivos
Artículo	El neutro “lo” y su uso
Perífrasis verbales	Permanecer+Gerundio, acabar (tener)+Gerundio, venir+Gerundio, llevar+Gerundio
Pronombre	Los impersonales (algo, alguien, quienquiera, cualquiera, alguno)
Verbo	Los verbos semicopulativos de cambio (ponerse, hacerse, volverse). Presente de Subjuntivo (verbos regulares e irregulares). La concordancia de los tiempos en Modo Indicativo. El complemento directo e indirecto.

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Мистецтво Молодь і молодіжна культура Наука і технічний прогрес Природа і довкілля Україна в світі Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих
Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети в харчуванні заклади

	громадського харчування
Мистецтво	види та жанри мистецтва фестивалі кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму/вистави/телепрограми опис картини емоції вплив мистецтва на естетичний розвиток людини
Молодь і молодіжна культура	життя і проблеми молоді молодіжний рух в Україні та у світі
Наука і технічний прогрес	вплив науково-технічного прогресу на життя людини і довкілля
Природа і довкілля	національні парки та заповідники/заказники України, їх охорона еко-туризм

Україна в світі	суспільно-політичне життя в країні представницькі місії за кордоном міжнародне співробітництво міжнародні організації: ЄС, ООН, Рада Європи
Країни виучуваної мови (за вибором)	міжнародні відносини знаменні події видатні люди
Шкільне життя	міжнародні освітні програми випускні іспити
Робота і професії	вибір професії пошук роботи престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	De cantidad
Adverbio	De cantidad, de duda Locuciones adverbiales de tiempo y de modo
Construcciones sintácticas fundamentales	Las oraciones relativas
Oraciones subordinadas condicionales del II tipo	
Preposición	A, hacia, hasta
Verbo	Pretérito Imperfecto de Subjuntivo y su uso

Іноземна мова як друга

у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов та у загальноосвітніх навчальних закладах

10 – 11 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 11-го класу (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння англійською мовою на кінець 11-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			A2 +
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє достатньо, щоб задовольнити конкретні потреби, якщо мовлення чітке й повільне.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Визначає в загальних рисах тему дискусії, якщо мовлення чітке й повільне.
			Розпізнає, коли мовці погоджуються чи не погоджуються у спілкуванні, якщо мовлення чітке й повільне.
		Слухання наживо	Стежить за основним змістом демонстрації або презентації на знайому передбачувану тему, якщо мовлення повільне, чітке, просте й підкріплене наочністю (наприклад, слайди, роздруківки).
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє та виконує інструкції щодо звичних повсякденних занять (наприклад, спорт, приготування їжі тощо), якщо мовлення чітке й повільне.
			Розуміє прості оголошення (наприклад, повідомлення на автовідповідачі або оголошення по радіо щодо кіносеансів чи спортивних подій, оголошення про запізнення потяга або повідомлення через гучномовець у супермаркеті), якщо мовлення чітке й повільне.

		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє найважливішу інформацію, що міститься в короткій аудіо рекламі товарів та послуг, які входять до сфери інтересів (наприклад, компакт-диски, відеоігри, подорожі).
			Розуміє, слухаючи інтерв'ю по радіо, як люди проводять дозвілля, що саме їм подобається і не подобається робити, якщо мовлення чітке й повільне.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Визначає головну думку новин, у яких висвітлюються події, надзвичайні ситуації тощо, якщо візуальний ряд відповідає коментарям.
			Стежить за телерекламою або трейлером, розуміючи, про що говорять актори, якщо відеоряд значним чином підкріплює сказане, а мовлення чітке й відносно повільне.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Розуміє короткі прості тексти на знайомі теми конкретного типу, побудовані на широковживаному мовному матеріалі, пов'язаному з побутом і навчанням.
		Читання листів	Розуміє простий особистий лист, електронний лист або допис у мережі Інтернет, у якому автор пише на знайомі теми (наприклад, про друзів та сім'ю) або розпитує про них.
			Розуміє основні типи стандартних листів, електронних повідомлень і факсів (запити, замовлення, підтвердження) на знайомі теми.
		Читання для орієнтування	Знаходить потрібну інформацію у практичних, конкретних передбачуваних текстах (наприклад, путівниках, рецептах), побудованих на простому мовному матеріалі.
			Розуміє основну інформацію у коротких та простих описах товарів у брошурах та на веб-сайтах (наприклад, портативні цифрові прилади, фотокамери тощо).
		Читання для інформації та аргументації	Знаходить конкретну інформацію у простому писемному матеріалі у формі листів, брошур, коротких газетних статей, що описують події.
			Розуміє в загальних рисах новини, в яких повідомляється про події, що стосуються відомих тем, якщо зміст знайомий і передбачуваний.
			Знаходить основну інформацію в коротких новинах чи простих статтях, у яких цифри, імена, ілюстрації та заголовки відіграють важливу роль і допомагають зрозуміти текст.
		Читання інструкцій	Розуміє правила та інструкції (наприклад, правила безпеки, дорожнього руху), побудованих на простому мовному матеріалі.
			Розуміє короткі письмові інструкції з покроковими ілюстраціями (наприклад, для підключення нового обладнання).
		Читання для задоволення	Розуміє короткі, прості історії та комікси, в основі яких лежать знайомі, конкретні ситуації, зміст яких побудований на часто вживаних у повсякденному спілкуванні мовних засобах.

			Розуміє основні думки в коротких журнальних статтях і записах у путівниках, які пов’язані з конкретними повсякденними темами (наприклад, захоплення, спорт, дозвілля, тварини).

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Спілкується досить легко в реальних та умовних комунікативних ситуаціях, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Підтримує без надмірних зусиль просте повсякденне спілкування; ставить запитання і відповідає на них, обмінюється думками та інформацією на близькі/знайомі теми у передбачуваних повсякденних ситуаціях.
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Встановлює комунікативний контакт: привітання й прощання, представлення, подяка.
			Загалом розуміє чітке, нормативне мовлення, звернене безпосередньо до нього/неї, і за необхідності може попросити повторити чи перефразувати сказане.
			Бере участь у коротких повсякденних розмовах на теми, що входять до сфери особистих інтересів.
			Простими словами розповідає про своє самопочуття, висловлює подяку.
			Просить про послугу (наприклад, позичити щось), пропонує послугу й може відповісти, якщо його/її просять про неї.
			Обмінюється думками, порівнює предмети і людей, використовуючи дуже прості мовні засоби.
			Погоджується або не погоджується з іншими, аргументуючи свою думку.
		Цілеспрямова на співпраця	Розуміє достатньо, щоб без надмірних зусиль впоратися з простими повсякденними завданнями, а в разі нерозуміння просить повторити сказане, використовуючи прості мовні засоби.
			Обговорює плани з партнером або в групі, пропонує і відповідає на пропозиції.
		Отримання товарів та послуг	Орієнтується у загальних аспектах повсякденного життя (наприклад, подорож, житло, їжа, покупки).
			Спілкується у передбачуваних повсякденних ситуаціях (наприклад, на пошті, на вокзалі, у магазині), використовуючи широкий спектр простих мовних засобів.

			Отримує потрібну інформацію в туристичному бюро, якщо її викладено простими мовними засобами без використання спеціальних термінів.
		Обмін інформацією	Може без надмірних зусиль спілкуватись у простих, повсякденних ситуаціях, задовольняючи практичні повсякденні потреби.
			Знаходить і передає просту фактологічну інформацію.
			Ставить запитання та відповідає на них про звички й повсякденні справи, вільний час, минулі події, плани та наміри.
			Ставить прості запитання та надає прості пояснення й інструкції щодо того, як дістатися певного місця.

Інтеракційні	**Писемна взаємодія**	В цілому	Пише особисті листи й записки, пов'язані зі сферою нагальних потреб.
		Листування	Обмінюється інформацією через текстові повідомлення (зокрема SMS), електронні або традиційні короткі листи, відповідаючи на запитання особи, з якою спілкується.
		Записки, повідомлення	Записує короткі, прості повідомлення, якщо може попросити повторити чи перефразувати.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Спілкується онлайн на побутові теми, використовуючи мовні кліше. Розміщує в мережі Інтернет короткі описові дописи про повсякденну діяльність та почуття. Обмінюється простими коментарями з іншими дописувачами.
		Онлайн спілкування та дискусія	Представляється та веде онлайн прості розмови, ставить запитання та відповідає на них, обмінюється думками у межах передбачуваних повсякденних тем, якщо має достатньо часу, щоб сформулювати відповіді, і спілкується одночасно лише з одним співрозмовником.
			Створює короткі описові онлайн-дописи, які стосуються повсякденних питань, суспільної діяльності та почуттів, використовуючи прості мовні засоби для опису ключових деталей.
			Коментує онлайн дописи інших людей, якщо автори використовують прості мовні засоби, реагує на вбудовані медіа, висловлює здивування, цікавість та байдужість, послуговуючись простими мовленнєвими конструкціями.
		Цілеспрямован і онлайн співпраця	Використовує мовні кліше, вирішуючи повсякденні питання, що виникають під час онлайн спілкування (наприклад, наявність певних моделей і спеціальних пропозицій, дата доставки, адреса тощо).
			Обмінюється онлайн базовою інформацією зі співрозмовником, який готовий допомогти, якщо необхідно розв’язати проблему або виконати спільне завдання.

			Взаємодіє онлайн з партнером або групою під час роботи над простим спільним завданням; просить про роз’яснення; виконує прості інструкції, за наявності засобів візуалізації (зображення, статистичні дані, графіки), які ілюструють пов’язані з завданням поняття.

Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв’язного висловлення, побудованого з простих фраз та речень.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Розповідає історії або описує щось у формі простого переліку подій.
			Описує своє повсякденне оточення (наприклад, людей, місце, досвід навчання, особисті речі).
			Стисло, за допомогою простих мовних засобів описує дії та події, плани та домовленості, звички, події з минулого, особистий досвід.
		Тривалий монолог: надання інформації	Дає прості пояснення, як дістатися з одного пункту в інший, використовуючи елементарні мовні засоби (наприклад, праворуч, ліворуч, прямо, спочатку, потім, далі).
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Пояснює, що подобається і не подобається, чому надає перевагу; робить прості порівняння, аргументуючи свою думку.
		Виступ перед аудиторією	Робить коротку підготовлену презентацію на тему, пов’язану з повсякденним життям, коротко аргументує і пояснює свої думки, плани та дії.
			Дає відповіді на обмежену кількість уточнювальних запитань.
	Писемне продукування	В цілому	Пише низку простих фраз і речень, з’єднаних простими словами-зв'язками (наприклад, «та, і, й», «але, проте» і «тому, що».
		Творче письмо	Пише зв’язну розповідь про своє оточення (наприклад, про людей, місце, навчання тощо).
			Стисло, на елементарному рівні описує події, минулі дії та особистий досвід.
			Розповідає прості історії (наприклад, про події, що відбулися під час канікул).
		Доповіді	Пише прості тексти на знайомі теми, які входять до сфери інтересів, поєднує речення словами-зв’язками.
			Пише про свої враження й переконання на теми, що входять до сфери особистих інтересів (наприклад, стиль життя та

			культура), використовує базові слова та вирази повсякденного вжитку.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами у навчанні.

Уміння	**Клас**	
	10	**11**
Усне сприймання (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)	
	2-3 хв	3-4 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту у словах (у межах)	
	200-250	200-250
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного співрозмовника у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)	
	7	7
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлювання у реченнях (у межах)	
	9-10	9-10
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)	
	80-90	90-100

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Стиль життя Бібліотека	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Музика Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Стиль життя	повсякденні дії громадські розваги та види дозвілля здоровий спосіб життя друзі по листуванню кореспонденція
Бібліотека	літературні жанри сучасні бібліотеки та їх обслуговування улюблені книги, письменники, літературні герої

Засоби масової інформації	періодичні видання рубрики безпечний Інтернет
Музика	музичні жанри, стилі, інструменти композитори, музиканти відвідування концертів
Україна	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Країни виучуваної мови	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Шкільне життя	типи шкіл навчальний персонал система оцінювання школи за кордоном та в Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Clause	comparisons with ‘as … as’ either … or, neither … nor make/help/let + NP + VPinf reported speech with changed tenses reported yes/ no questions reported wh-questions with ‘ask/tell/know’
Determiner	countable vs uncountable nouns
Phrase	‘said to/asked/told’ + person + to + VPinf ‘(not) allowed/ permitted to’ + VPinf
Verb	‘do/did’ as a placeholder (substitute) for verbs Past Perfect Continuous Passive Voice

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Стиль життя Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою її уточнення • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Мистецтво Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Стиль життя	здоровий спосіб життя норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих

Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети заклади громадського харчування
Засоби масової інформації	преса, періодичні видання безпечний Інтернет
Мистецтво	види та жанри мистецтва кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму/вистави/телепрограми опис картини емоції
Україна	географічні поняття географічне положення клімат населення

Країни виучуваної мови	географічні поняття географічне положення клімат населення
Шкільне життя	типи шкіл в Україні та за кордоном правила поведінки в навчальних закладах
Робота і професії	престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Clause	first conditional
	reported speech with changed tenses
Modal Verbs	'may/might' for likelihood
Phrase	verbs taking 'to' + infinitive
Preposition	prepositions in time phrases, e.g. 'during', 'for', 'since', 'throughout', 'till', 'until', 'as soon as', 'if', 'when'
Verb	Present/Past Perfect active/passive

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Стиль життя Бібліотека	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Музика Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Стиль життя	повсякденні дії громадські розваги та види дозвілля здоровий спосіб життя друзі по листуванню кореспонденція
Бібліотека	літературні жанри сучасні бібліотеки та їх обслуговування улюблені книги, письменники, літературні герої

Засоби масової інформації	періодичні видання рубрики безпечний Інтернет
Музика	музичні жанри, стилі, інструменти композитори, музиканти відвідування концертів
Україна	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Країни виучуваної мови	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Шкільне життя	типи шкіл навчальний персонал система оцінювання школи за кордоном та в Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Substantivierte Adjektive
Adverb	Pronominaladverbien
Pronomen	Relativpronomen
Satz	Attributsätze e Finalsätze
Substantiv	Substantive der fremden Herkunft
Verb	Infinitivkonstruktion um...zu+Infinitiv

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Стиль життя Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою її уточнення • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Мистецтво Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Стиль життя	здоровий спосіб життя норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих
Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети заклади громадського харчування
Засоби масової інформації	преса, періодичні видання безпечний Інтернет

Мистецтво	види та жанри мистецтва кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму / вистави / телепрограми опис картини емоції
Україна	географічні поняття географічне положення клімат населення
Країни виучуваної мови	географічні поняття географічне положення клімат населення

Шкільне життя	типи шкіл в Україні та за кордоном правила поведінки в навчальних закладах
Робота і професії	престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Steigerungsstufen der Adjektive (besondere Formen)
Adverb	Temporaladverbien
Pronomen	Systematisierung
Satz	Lokalsätze
Substantiv	Systematisierung
Verb	Konjunktiv II Infinitivkonstruktion statt ... zu + Infinitiv, ohne ... zu + Infinitiv
Zahlwort	Systematisierung

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Стиль життя Бібліотека	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Музика Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Стиль життя	повсякденні дії громадські розваги та види дозвілля здоровий спосіб життя друзі по листуванню кореспонденція
Бібліотека	літературні жанри сучасні бібліотеки та їх обслуговування улюблені книги, письменники, літературні герої

Засоби масової інформації	періодичні видання рубрики безпечний Інтернет
Музика	музичні жанри, стилі, інструменти композитори, музиканти відвідування концертів
Україна	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Країни виучуваної мови	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Шкільне життя	типи шкіл навчальний персонал система оцінювання школи за кордоном та в Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	L’adjectif indéfini tout Le comparatif de l’adjectif
Adverbe	Les adverbes de quantité Le comparatif de l’adverbe
Phrase	Les articulateurs chronologiques (tout d’abord/puis/ensuite/après/ enfin/premièrement/deuxièmement)
Pronom	Les pronoms compléments en et y Les pronoms interrogatifs simples
Verbe	Les verbes du type prendre Le passé composé L’imparfait La négation

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Стиль життя Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою її уточнення • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Мистецтво Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Стиль життя	здоровий спосіб життя норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих

Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети заклади громадського харчування
Засоби масової інформації	преса, періодичні видання безпечний Інтернет
Мистецтво	види та жанри мистецтва кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму / вистави / телепрограми опис картини емоції
Україна	географічні поняття географічне положення клімат населення

Країни виучуваної мови	географічні поняття географічне положення клімат населення
Шкільне життя	типи шкіл в Україні та за кордоном правила поведінки в навчальних закладах
Робота і професії	престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Phrase	La phrase interro- négative L'opposition (mais) Le but (pour + nom/inf) La cause (parce que, à cause de) La conséquence (c'est pour ça, donc)
Pronom	Les pronoms interrogatifs composés Les pronoms relatifs Les pronoms relatifs composés Les pronoms demonstratifs
Verbe	Le passé simple Le futur simple Le passif Si+présent/futur (condition) Le conditionnel présent

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Україна + Країни виучуваної мови, Шкільне життя + Робота і професії.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

10-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Стиль життя Бібліотека	• надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Музика Україна Країни, виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Стиль життя	повсякденні дії громадські розваги та види дозвілля здоровий спосіб життя друзі по листуванню кореспонденція
Бібліотека	літературні жанри сучасні бібліотеки та їх обслуговування улюблені книги, письменники, літературні герої

Засоби масової інформації	періодичні видання рубрики безпечний Інтернет
Музика	музичні жанри, стилі, інструменти композитори, музиканти відвідування концертів
Україна	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Країни виучуваної мови	географічні поняття та об’єкти країна та люди
Шкільне життя	типи шкіл навчальний персонал система оцінювання школи за кордоном та в Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	Grados de comparación de los adjetivos (más ... que, menos...que, tan...como, -ísimo, -ísima)
Adverbio	Muy, mucho y sus usos
Preposición	De tiempo, de lugar. Las formas contractas “al”, “del”
Pronombres personales	Caso dativo y acusativo
Sustantivo	La concordancia con el adjetivo
Verbo	La concordancia de los tiempos en Modo Indicativo. El Modo Subjuntivo. El Presente de Subjuntivo.

11-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Стиль життя Харчування	• надавати інформацію та ставити запитання з метою її уточнення • висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей • порівнювати події, факти, явища • висловлювати свої почуття та емоції • приймати або відхиляти пропозицію • аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку • вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника • висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Мистецтво Україна Країни виучуваної мови	
Освітня	Шкільне життя Робота і професії	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Стиль життя	здоровий спосіб життя норми поведінки та спілкування батьки і діти толерантне ставлення до оточуючих
Харчування	їжа, напої й закуски особисті пріоритети заклади громадського харчування
Засоби масової інформації	преса, періодичні видання безпечний Інтернет

Мистецтво	види та жанри мистецтва кіно, театр, живопис, телебачення характеристика фільму / вистави / телепрограми опис картини емоції
Україна	географічні поняття географічне положення клімат населення
Країни виучуваної мови	географічні поняття географічне положення клімат населення

Шкільне життя	типи шкіл в Україні та за кордоном правила поведінки в навчальних закладах
Робота і професії	престижні професії в Україні та за кордоном плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Artículo	El uso de los determinados e indeterminados
Conjunción	Ni...ni, así...como, también, tampoco, no solo...sino
Oraciones condicionales	El I tipo de oraciones condicionales
Perífrasis verbales	Iniciar a + Inf., principar a + Inf., tener + Participio
Preposición	De lugar, de tiempo, de modo
Pronombre	Pronombres negativos
Sustantivo	Sustantivos compuestos en singular y en plural
Verbo	Las formas impersonales del verbo Pretérito Perfecto de Subjuntivo El Gerundio Las construcciones verbales con el Gerundio (ir/andar+Gerundio, acabar+Gerundio, venir+Gerundio, llevar+Gerundio, seguir/continuar + Gerundio, quedarse+Gerundio)